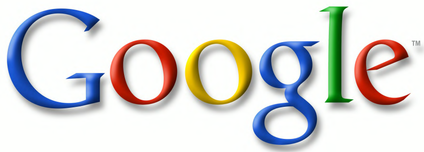

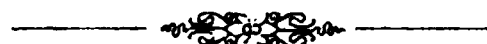
Matica Slovenska

LETOPIS
SLOVENSKE MATICE
ZA LETO 1897.

UREDIL

ANTON BARTEL.

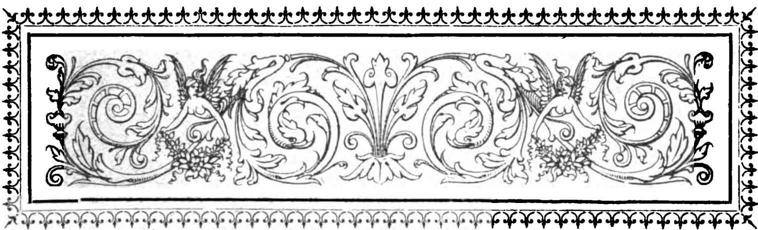
ZALOŽILA IN IZDALA
SLOVENSKA MATICA.

V LJUBLJANI
NATISNILA „NARODNA TISKARNA"
1897.

Vsebina.

Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev.

Spisal dr. Franc Kos.

V »Izvestjih muz. društva« za leto 1896. se nahaja moj sestavek: Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino? S to razpravo sem hotel dokazati, da še ni bilo Slovencev ob Savi, Dravi, Soči in Muri takrat, ko se je razprostirala po teh krajih rimska oblast, ter da so se naselili po tej zemlji še-le proti koncu šestega stoletja po Kristu. S pričujočim spisom naj nekoliko razjasnim, kake so bile naše dežele v zemljepisnem oziru, pręden so jih posedli Slovenci.

I. Pokrajine in njih meje.

Ko so Rimljani osvojili zemljo, po kateri so se pozneje naselili naši predniki, razdelili so jo v več pokrajin, katere so se zvale Noricum, Pannonia, Venetia in Histria. Meje teh pokrajin so bile le po nekaterih straneh stalne, po drugih pa ne. Iz naslednjega sestavka naj bo razvidno, kje nam je iskati Noricum, kje je bila Pannonia, po katerih krajih se je razprostirala stara Venetia in kje je bila nekdanja Histria,

Norik je segal na jugu do Karavank in Karnskih Alp. na zahodu do dolenjega Inn-a in do črte, katero si mislimo potegnjeno od rečene reke proti jugu mimo izvirov Salice in Drave h Karnskim Alpam. Proti severu se je Norik razprostiral do Donave, na vzhodu pa do Cetijskega pogorja na meji panonski.[1]) Meja med Norikom in Panonijo ni bila

[1]) Claudius Ptolemaeus, ki je živel za časa cesarja Marka Aurelija, piše o mejah nekdanjega Norika (Geogr. II., c. 13 [14], § 1): „Τὸ Νωρικὸν περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως Αἴνῳ ποταμῷ, ἀπὸ δὲ ἄρκτων μέρει τοῦ Δανουβίου τῷ ἀπὸ Αἴνου

vedno ista, kar nam dokazujejo izjave raznih rimskih in grških pisateljev.

Severni del Norika, ki je obsegal ravni in brdoviti svet blizu Donave od reke Inn-a pa do Cetijskih gora po sedanji Gorenji in Dolenji Avstriji, ločil je rimski cesar Dioklecijan od južnega ter ga zval »Noricum ripense« (Pobrežni Norik). Južni del Norika, ki se je razprostiral po goratem svetu sedanjega Štajerskega, Koroškega in vzhodnega Tirolskega, pa je dobil ime »Noricum mediterraneum« (Sredozemski Norik).[1] Ta razdelitev se je ohranila še potem, ko je bilo zahodno-rimsko cesarstvo uničeno. V životopisu sv. Severina se še omenjajo prebivavci Pobrežnega Norika.[2]

Druga pokrajina, o kateri hočem govoriti, bila je **Panonija,** ki je segala proti severu in vzhodu do Donave. Na jugu se je razprostirala čez Savo tako, da je spadal severni rob sedanje Bosne še k Panoniji. O njeni zahodni meji hočem pozneje nekaj malega navesti. Na jugozahodni strani se je panonska zemlja dotikala Histrije in Venetije. Mejo med Panonijo na jedni strani, med Venetijo, Histrijo in Liburnijo na drugi strani je delalo v prvem in drugem stoletju po Kr. najbrže razvodje med rekami Jadranskega in Črnega morja v Julskih Alpah in na Krasu.[3] Emona (sedanja Ljubljana) je bila takrat še panonsko mesto, kakor to

---

ποταμοῦ μέχρι τοῦ Κετίου ὄρους, ... ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν αὐτῷ τῷ Κετίῳ ὄρει, ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῷ τε ὑπὸ τὸ εἰρημένον ὄρος μέρει τῆς Παννονίας τῆς ἄνω, οὗ τὸ δυσμικώτατων πέρας . . . . καὶ τῷ ἐντεῦθεν ὑπὲρ τὴν Ἰστρίαν ὄρει, ὃ καλεῖται Καρουάγκας." — — Mons Cetius (τὸ Κέτιον ὄρος) se je zval Dunajski les (Wiener Wald) in pa razna pogorja med tem in Savo po sedanjem Dolenjem Avstrijskem in vzhodnem Štajerskem. Carvancas so Karavanke na meji sedanjega Koroškega in Kranjskega.

[1]) Mommsen, Corpus inscr. lat., III., str. 589.

[2]) Vita s. Severini, c. 12: „Dum adhuc Norici Ripensis oppida superiora constarent . . ."

[3]) Ptolemaeus (Geogr., III., c. 1, § 1) omenja, da se je Italija, h kateri sta spadali tudi Venetija in Histrija, razprostirala na severu do Alp in do Kraškega gorovja. („Ἡ Ἰταλία περιορίζεται . . . . ἀπὸ δὲ ἄρκτων τοῖς τε ὑπὸ τὴν Ῥαιτίαν Ἀλπίοις ὄρεσι . . . . καὶ τῷ Καρουσαδίῳ ὄρει, τῷ ὑπὸ τὸ Νωρικόν . . ." — Carusadius je sedanji Kras. — O zahodni in južni meji Gorenje Panonije piše Ptolemaeus (Geogr., II., c. 14 [15], § 1): „Ἡ Παννονία ἡ ἄνω περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως τῷ Κετίῳ ὄρει καὶ ἐκ μέρους τῷ Καρουάγκᾳ ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῆς τε Ἰστρίας καὶ τῆς Ἰλλυρίδος μέρει, κατὰ παράλληλον γραμμὴν τὴν ἀπὸ τοῦ εἰρημένου δυσμικωτάτου πέρατος διὰ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους μέχρι τῶν Βεβίων ὀρέων καὶ τοῦ ὁρίου τῆς κάτω Παννονίας . . ." — Albanus mons se je zval prej ko ne kranjski Snežnik. — O severni, vzhodni in južni meji Dolenje Panonije pravi prej omenjeni pisatelj (Geogr., II., c. 15 [16], § 1). „Ἡ κάτω Παννονία περιορίζεται . . . . ἀπὸ δὲ μεσημβρίας μέρει τῆς Ἰλλυρίδος τῷ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου ὁρίου μέχρι τῆς τοῦ Δανουβίου καμπῆς, καθ' ἣν ἐκτρέπεται ὁ Σάουος ποταμὸς, . . . ἀπὸ δὲ ἄρκτων καὶ ἀνατολῶν τῷ μέρει τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ, τῷ ἀπὸ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ (Ν)αραβῶνος ποταμοῦ μέχρι τῆς τοῦ Σα(ού)ου ποταμοῦ ἐκτροπῆς . . . ."

trdita Plinius[1]) in pa Ptolemaeus.[2]) Najbrže v začetku tretjega stoletja so Emono in njeno okolico tja do sedanje kranjsko-štajerske meje priklopili Italiji. Prvi, ki prišteva Emono k Italiji, je bil Herodian, ki je živel v prvi polovici tretjega stoletja.[3]) Jednako trditev nahajamo tudi v nekaterih poznejših virih.[4])

Cesar Trajan je razdelil za časa svojega vojskovanja z Daki (nekako med leti 102 in 107) Panonijo v Gorenjo in Dolenjo (»Pannonia superior, Pannonia inferior«).[5]) Meja med obema deloma ni bila vedno ista; v obče se vendar lahko reče, da je bila Gorenja Panonija na zahodni, Dolenja pa na vzhodni strani. Ko sta vladala cesarja Dioklecijan in Maksimijan (okoli 300 po Kr.), ustanovljeni sta bili v Panoniji dve novi pokrajini, Valeria in Savia.[6]) Tako je bila Panonija potem dalj časa razdeljena v četiri dele, ki so se zvali Pannonia prima ali superior, Savia, Pannonia secunda ali inferior in pa Valeria.

Pannonia secunda je bila med Dravo, Savo in Donavo v sedanjem Sremu. Njena sosednja provincija na južni

---

[1]) Plinius, ki je živel za časa cesarja Vespasijana, piše (Hist. nat., III., 25, 147): „ . . . In ea (Pannonia) coloniae Aemona, Siscia . . . ."

[2]) Geogr. II., c. 14(15), § 7: „Μεταξὺ δὲ Ἰταλίας ὑπὸ τὸ Νωρικὸν Παννονίας πάλιν Ἤμωνα."

[3]) Herodian, VIII., c. 1, § 4: „ . . . ἐπέστησαν πρώτῃ Ἰταλίας πόλει ἣν καλοῦσιν Ἡμᾶν οἱ ἐπιχώριοι."

[4]) Itinerarium Hierosolymitanum navaja, da je bila pri postaji Hadrante (sedaj vas Trojana blizu kranjsko-štajerske meje) meja med Italijo in Norikom („Mansio Hadrante. Fines Italiae et Norici"). Iz tega sledi, da je bila tudi Emona na italskih tleh. — Da je bila res pri rečeni postaji omenjena meja, kaže napis na rimskem kamenu, katerega so našli v Mitrovici na Hrvaškem. (Gl. Mommsen, Corp. inscr. lat., III., p. 465, n. 3705). Iz napisa, ki je bil izgotovljen leta 354. po Kr., je razvidno, da so pri Trojani proti vzhodu na novo začeli šteti miljne kamene. Od Trojane pa do izliva Save v Donavo („ab Atrante ad flumen Savum") je bilo 346 rimskih milj. — Tudi Zosimus, ki je živel okoli 450 po Kr., je trdil (V. 29), da leži Emona med najbolj Gorenjo Panonijo in med Norikom („ . . . μεταξὺ Παιονίας τῆς ἀνωτάτω καὶ Νωρικοῦ κειμένην") ali z drugimi besedami, da ni ne v Panoniji in tudi ne v Noriku, temveč v Italiji. — Mommsen piše (Corp. inscr. lat., III., str. 489), da se morebiti Plinij moti, ker prišteva Emono k Panoniji, in da je vedno spadala k Italiji; ako pa ne, potem so jo priklopili Italiji po Vespasijanu in pred Antonini. Po mojih mislih se je treba ozirati na izjavo pisatelja Ptolemeja, ki odločno prišteva Emono k Gorenji Panoniji. Ptolemej je živel, kakor sem že omenil, za časa cesarja Marka Aurelija, (ki je vladal od 161—180.) — O Nauportu piše Mommsen (op. cit., str. 483), da je najbrže že za časa Augusta spadal k Italiji. Temu mnenju ne morem pritrditi. Iz besed Velleja Paterkula (II., c. 110) se ne da sklepati, da bi bil Nauportus res za časa Kristovega rojstva italsko mesto, pač pa mislim, da so priklopili Nauportus k Italiji takrat, kadar Emono.

[5]) Mommsen, Corp. inscr. lat., III., p. 415.

[6]) Ravno tam, str. 416.

strani je bila Moesia superior (v sedanji Srbiji). Glavno mesto v tej Panoniji je bilo Sirmium.

Valeria se je nahajala ob Donavi od sedanjega Mohacs-a (»Altinum«) proti severu. Na zahodu se je razprostirala do Blatnega jezera (»Lacus Pelso«). Mesto Sopianae (sedanji Pečuh) je stalo v Valeriji.[1])

Kar se tiče Gorenje Panonije, dotikala se je na zahodni strani noriške meje, katera je imela v prvem stoletju po Kr. tako smer, da sta stali mesti Celeia in Flavium Solvense na noriških tleh, Blatno jezero ter mesta Poetovio, Sabaria in Scarabantia pa na panonskih.[2]) Za časa cesarja Dioklecijana so odtrgali od Gorenje Panonije njen južni del ter ga imenovali Savia. Razen te pokrajine so odstranili takrat od nje tudi mesto Poetovio ter ga spojili s Sredozemskim Norikom.[3]) Gorenja Panonija, ki je bila v prejšnjih časih med prvimi rimskimi pokrajinami, zgubila je za časa Dioklecijana mnogo veljave. Njeno glavno mesto je bilo Sabaria.

Pokrajina Savia se je nahajala, kakor kaže že njeno ime, ob Savi ter je segala proti severu do Drave, na jugu pa do Dalmacije.[4]) Na zahodu je mejila z Italijo, na vzhodu pa z Dolenjo Panonijo. Njeno glavno mesto je bilo Siscia pri izlivu Kolpe v Savo.

Histria[5]) ali **Istria** je bila v najstarejših časih najbrže del Ilirije (Illyricum). Ko so pa leta 42. pred Kr. triumviri združili z Italijo Cisalpinsko Galijo, raztegnili so tudi na severovzhodu mejo Italiji čez Trst do reke Rižane (»Formio«).[6]) Dolgo pa pri tem ni ostalo. Ko je cesar August razdelil

---

[1]) Ravno tam.

[2]) Plinius, Hist. nat., III., 24, 146: „. . . . oppida (Noricorum) Virunum, Celeia . . . . Flavium Solvense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum. iam tamen colonia divi Claudi Sabaria et oppido Scarabantia Julia habitantur.“

[3]) Razni pisatelji prvega in drugega stoletja trdijo, da je ležalo mesto Poetovio v Gorenji Panoniji; poznejši zgodovinarji pa ga prištevajo Noriku. Itin Hierosolymitanum, spisan leta 333., ima besede: „Civitas Petovione. Transis pontem, intras Pannoniam inferiorem.“ — Ammianus Marcellinus, ki je pisal na koncu četrtega stoletja, pravi (XIV., c. 11, 19): „. . . . venit (Gallus) Petobionem oppidum Noricorum.“ — Še poznejši Priscus pa piše (ed Dindorf, Historici graeci min., I., str. 302): „ . . . ἀπὸ Πεταβίωνος τῆς ἐν Νωρικῷ πόλεως“

[4]) Rufus, c 7: „Amantinis inter Savum et Dravum prostratis regio Saviensis ac Secundorum loca Pannoniorum obtenta sunt.“ — Jordanis, Get. 53: „Dalmatia Suaviae vicina erat nec a Pannoniis multum distabat.“

[5]) Nekateri pisatelji, kakor Plinius (Nat. hist., III., 6, 45; 18, 127; 19, 129 in drugod) pišejo Histria, drugi pa Istria. Kaže se, da je prva oblika starejša in boljša, kakor pa druga.

[6]) Primerjaj Plinius (Nat. hist., III., 18, 127): „. . . Formio amnis . . . anticus auctae Italiae terminus.“ — Ptolemaeus, Geogr., III., c. 1, § 27.

Italijo v jednajst okrajev (»regio«), razširil je mejo desetemu, h kateremu sta spadali Venetia in Histria, do reke Raše (»Arsia«). To tudi na raznih mestih potrjujejo Plinij,[1]) Strabon[2]) in Ptolemej.[3])

Pri Pliniju se zove Histria zemlja med Rižano in Rašo.[4]) Kakor se vidi, Trst ni spadal zraven. Nekaj jednakega čitamo pri Strabonu, kateri prišteva Trst Karnom, sosedom Istrijanov.[5]) Ptolemej pa je uvrstil med istrska mesta tudi Tergeste.[6])

Na vzhodu se je Histria za časa Rimljanov razprostirala do reke Raše, katera je delala mejo med njo in Liburnijo. Mesta Albona, Flanona in Tarsatica so bila že v Liburniji.[7]) Ptolemej omenja kot istrska mesta Tergestum, Parentium, Pola, Nesactum, Pucinum, Piquentum in Alvum.[8])

Venetia je imela na jugu naravno mejo, namreč Jadransko morje, na severu in severovzhodu se je razprostirala do Alp, kjer je mejila ob Norik; na jugozahodu pa do

---

[1]) Plinius, Nat. hist., III. 5, 44: „.... a Varo ad Arsiam". — III., 19, 129: „mox oppidum Nesactium et nunc finis Italiae fluvius Arsia." — III., 19, 132: „... Latitudo Italiae subter radices earum a Varo per .... Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam DCCXLV. colligit." — III., 26, 150: „Illyrici latitudo qua maxima est CCCXXV. p. colligit, longitudo a flumine Arsia ad flumen Dirinum DXXX, ..."

[2]) Strabo, Geogr. VII., c. 5, § 3: „... καὶ διότι μέχρι Πόλας, Ἰστρικῆς πόλεως, προήγαγον οἱ νῦν ἡγεμόνες τοὺς τῆς Ἰταλίας ὅρους." — Glej tudi V., c. 1, § 1: „Προσέλαβε δὲ (ἡ Ἰταλία) ... καὶ τῆς Ἰστρίας μέχρι Πόλας." — V., c. 1, § 9: „Μετὰ τὸ Τίμαυον, ἡ τῶν Ἰστρίων ἐστὶ παραλία μέχρι Πόλας, ἣ πρόσκειται τῇ Ἰταλίᾳ."

[3]) Ptolem., Geogr. III., c. 1, § 27: „Ἰστρίας ὁμοίως, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου τοῦ Ἀδρίου, Τέργεστον κολωνία, Φορμίωνος ποταμοῦ ἐκβολαί, Παρέντιον, Πόλα, Νέσακτον τέλος Ἰταλίας."

[4]) Nat. hist., III., 18, 127: „... Formio amnis ... anticus auctae Italiae terminus, nunc vero Histriae ..."

[5]) Strabo, Geogr., VII., c. 5, § 2: „... Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ Τεργέστης, κώμης Καρνικῆς ..." — Ravno tam, § 3: „... Ἴστρους εἶναι πρώτους τῆς Ἰλλυρικῆς παραλίας, συνεχεῖς τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τοῖς Κάρνοις."

[6]) Glej Ptolem. Geogr. III., c. 1, § 27.

[7]) Ptolem., Geogr., II., c. 16, § 2: „... μετὰ τὴν Ἰστρίαν τῆς Ἰταλίας, ἑξῆς Λιβουρνίας, τῆς Ἰλλυρίδος παράλιος· Ἀλούωνα, Φλανῶνα, Ταρσάτικα ..." — Ἀλούωνα je sedanji Labin, Φλανῶνα Plomin in Ταρσάτικα je Trsat blizu Reke.

[8]) Geogr., III., c. 1., § 28: »Πόλεις δέ εἰσι μεσόγειοι, τῆς μὲν Ἰστρίας, Πούκινον, Πικούεντον, Ἀλοῦον.« — Glej tudi Ptolem Geogr. III., c. 1, § 27. — Mesta Τέργεστον, Παρέντιον in Πόλα so znana. Reka Φορμίων je sedanja Rižana. Mesto Νέσακτον (Plinij piše III., 19, 129 ter 21, 140 Nesactium) je bilo nekje pri morju med Puljem in izlivom Raše. Po Peutingerjevi tabli je bilo od Pulja oddaljeno 6 rimskih milj, od ustja Raše pa 8. Mommsen (Corp. inscr. lat., V., str. 2) misli, da je stalo tam, kjer sta sedaj vasi Altura in Kavran. — Πούκινον ni Devin, kakor piše Rutar (Koledar za goriško nadškofijo za leto 1897, str. 147.) Devin leži poleg morja, Πούκινον pa je bil na celini, in sicer na istrskih tleh. Ne more se pa trditi, da bi bil Devin kdaj na istrski zemlji. Iz Plinija (Nat. hist, III., 18, 127) bi se dalo domne vati, da je bil „castellum nobile vino Pucinum" blizu Trsta.

Adiže in do Pada. Na vzhodu je segala Venetia do Julskih Alp in do Krasa, kjer se je dotikala Panonije in Istrije.

Videli smo, kako je bila naša sedanja domovina razdeljena za časa rimskih cesarjev. Skoraj ravno te pokrajine nahajamo po nji v začetku srednjega veka pred prihodom Slovencev. Prvi uradnik gotskega kralja Teodorika, Cassiodor, ki je pisal v prvi polovici šestega stoletja, omenja na mnogih mestih v svojih pismih naštete pokrajine in njih prebivavce.[1]) Grški pisatelj Prokopij, ki je v sredi rečenega stoletja popisal del vojske med Bizantinci in Vzhodnimi Goti, uvrstil je v svojo zgodovino med drugim kratko zemljepisno notico, v kateri trdi, da so se nahajale ob morju Liburnija, Istrija in Venetija, po notranjih delih pa so prebivali Posavci, Karni, Noriki, Panonci in drugi.[2]) Še Paulus Diaconus, ki je sestavil proti koncu osmega stoletja zgodovino svojih rojakov, pozna zgoraj naštete pokrajine. O Venetiji piše, da je prva italska pokrajina. Kjer se Italija dotika Panonije, ima širok in popolnoma raven vhod. Venetija sega od panonske meje pa do reke Adde.[3]) O Noriku pa trdi, da se razprostira na vzhodu do Panonije, na severu do Donave, na jugu do Italije in na zapadu do Švabskega.[4])

---

[1]) Cassiodor navaja na nekem mestu (Var. III., 50) Norike („provincialibus Noricis"), na drugem pa (Var. III., 23) Sremsko Panonijo („ad Sirmiensem Pannoniam"), na nekaterih krajih (Var. V., 14; 15; IX., 8) posavsko pokrajino („Savia provincia"), na drugih pa jedenkrat (IV., 49) provincijale, živeče v Sisciji in Posavju („provincialibus Siscia vel Savia consistentibus"), drugikrat pa (V., 14) posavske provincijale („provincialium Saviae"). Cassiodor pozna (XII., 22; 23) pokrajino Istrijo („Histriam provinciam") in pa ondotne provincijale („provinciales Histriae"); ravno tako tudi (XII., 26) pokrajino Venetijo in tamošnje provincijale.

[2]) De bello Goth., I., c, 15 (Corp. script. hist. Byzant., XVII. p. 80): „. . τὸ δ' ἐντεῦθεν Λιβουρνία τε καὶ Ἰστρία καὶ Βενετίων ἡ χώρα ἐστὶ μέχρι ἐς Ῥάβενναν πόλιν διήκουσα. οὗτοι μὲν ἐπιθαλάσσιοι ταύτῃ ᾤκηνται. ὕπερθε δὲ αὐτῶν Σίσκιοί τε καὶ Σουάβοι (οὐχ οἱ Φράγγων κατήκοοι, ἀλλὰ παρὰ τούτους ἕτεροι) χώραν τὴν μεσόγειον ἔχουσι. καὶ ὑπὲρ τούτους Κάρνιοί τε καὶ Νουρικοὶ ἵδρυνται. τούτων δὲ Δᾶκαί τε καὶ Πάννονες ἐν δεξιᾷ οἰκοῦσιν, οἳ ἄλλα τε χωρία καὶ Σιγγηδόνα καὶ Σίρμιον ἔχουσιν, ἄχρι ἐς ποταμὸν Ἴστρον διήκοντες." — Tu omenjeni „Σουάβοι" niso bili Švabi, ki so bili takrat (t. j. okoli 550) odvisni od Frankov, temveč prebivavci ob Savi ali Posavci, katerih glavno mesto je bilo Siscia (sedanji Sisek). Prokopij ni vedel, da je ime Σουάβοι, ki je pomenjalo Posavce, popolnoma drugo od imena Σουάβοι, s katerim so zaznamovali germanske Švabe. — Singidunum je bil sedanji Belgrad, Sirmium pa mesto, ki je stalo tam, kjer je sedaj Mitrovica v Sremu.

[3]) De gest. Langob., II., c. 9: „. . . Venetiae fines, quae prima est Italiae provincia." — Ravno tam: „Ab orientali vero parte, qua Pannoniae conjungitur, et largius patentem et planissimum (Italia) habet ingressum." — Ravno tam, c. 14: „ . . . sed ejus (Venetiae) terminus a Pannoniae finibus usque Adduam fluvium protelatur." — Tu omenjeni vhod na meji med Venetijo in Panonijo je najbrže Vipavska dolina.

[4]) De gest. Langob., III., c 31; „Noricorum siquidem provincia, quam Bajoariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Svaviam, a meridie Italiam, ab aquilonis vero parte Danubii fluenta."

II. Ceste.

Ako so si Rimljani prisvojili kako deželo, bila je skrb njih vladarjev, da so jo zvezali z ostalo državo z dobrimi cestami. Reči se mora, da so bili Rimljani v tem oziru pravi mojstri. Njih ceste so bile tako izvrstne, da jih ljudsko preseljevanje ni uničilo, in mnogo se jih je ohranilo več stoletij. Lahko se o njih trdi, da so še stale, ko ni bilo že več naroda, ki jih je izdelal. V raznih listinah in drugih virih srednjega veka se pogostoma omenjajo rimska pota, katerim so rekli: strata publica, via publica, strata antiqua itd. Še dandanes se nahajajo tu in tam ostanki rimskih cest in mostov; na mnogih krajih so pa naši predniki izkoristili tir rimske ceste, nekoliko ga popravili, in tako se še sedaj onde prevažujejo ljudje in blago.

Po rimskih cestah so se preseljevali razni narodi od vzhoda proti zahodu. Po njih so hodili tudi Slovenci, ko so prišli v svojo sedanjo domovino. Mislim, da ne bode odveč, ako tu nekoliko spregovorim o rečeni napravi praktičnih Rimljanov.

Iz stare Akvileje so vodile razne ceste proti vzhodu in severu. Trije jako važni viri nam pojasnjujejo smer rimskih cest in pa lego raznih postaj. Ti so Itinerarium Antonini, sestavljen ob času cesarja Antonina Caracalle in popravljen po kosmografu Aethiku, potem Itinerarium Hierosolymitanum, izdelan v tretjem stoletju in izboljšan leta 333. po Kr., in pa takozvana Tabula Peutingeriana, ki je bila izgotovljena na koncu četrtega stoletja za časa cesarja Teodozija Velikega. Znameniti so tudi drugi viri, med njimi mnogoštevilni napisi na kamenitih spomenikih in pa rimski miljni kameni.

Prej omenjeni trije viri se ne strinjajo popolnoma ne gledé imen naštetih postaj in tudi ne glede oddaljenosti med posameznimi postajami. Nesoglasje zastran postaj prihaja odtod, ker je v itinerarijih ime marsikatere postaje izpuščeno. Razliko gledé oddaljenosti pa si tolmačimo tako, da so se nekatera števila najbrže napačno prepisala. Tudi je mogoče, da prihaja ta razlika odtod, ker so Rimljani v teku časa cesto tu in tam kaj prenaredili in jo okrajšali. Lahko si tudi mislimo, da so ceste iz prva bolj površno izmerili in še le potem natančneje. Glavnejše postaje so omenjene v vseh treh potopisih, in v obče tudi ni med njimi gledé oddaljenosti posebno velikega razločka. Tako n. pr. je bilo po jeruzalemskem potopisu od Akvileje pa do Emone 77, po Antoninijevem itinerariju pa 76 rimskih milj.[1] Ako sestavimo iz vseh

[1]) Jedna rimska milja je znašala jedno petino zemljepisne milje ali pa skoraj poldrug kilometer. (1 rimska milja = 1479 metrov.)

treh virov po vrsti imena raznih postaj ter se pri tem oziramo še na druge okolnosti, uvidimo kolikor toliko, kako smer so imele rimske ceste in kje so bile razne postaje. Ako hočemo zaslediti črto rimskih cest, treba je vedeti, da so te Rimljani postavljali v prvi vrsti za vojaške namene ter si izbrali med dvema postajama najkrajšo pot, ako je bilo le mogoče.

a) Cesta Aquileia-Emona-Celeia-Poetovio.[1])

Odveč bi bilo, ko bi hotel govoriti o važnosti rimske ceste, ki je vodila iz Italije v Panonijo. Za časa ljudskega preseljevanja so mnogokrat po nji drevile razne barbarske

[1]) Itin. Anton.

Postaja	Razdalja
Aquileia.	
	XXXVI.
Fluvio Frigido.	
	XXII.
Longatico.	
	XVIII.
Hemona civ.	
	XXV.
Adrante mansio.	
	XXIV.
Celeia civ.	

Itin. Hierosol.

Postaja	Razdalja
Aquileia.	
	XI.
Ad Undecimum.	
	XII.
Ad Fornulos. Mutatio.	
	XII.
Castra Mutatio. Inde surgunt Alpes Juliae.	
	IX.
Ad Pirum. Summas Alpes.	
	X.
Mansio Longatico.	
	VIIII.
Mutatio ad nonum.	
	XIIII (bolje VIIII.)
civ. Emona.	
	X. (?)
Mutatio ad quartodecimum	
	XIII
Mansio Hadrante. Fines Italiae et Norci.	
	XIII.
Mutatio ad Medias.	
	XIII.
civ. Celeia.	

Tab. Peuting

Postaja	Razdalja
Aquileia.	
	XIV.
Ponte Sonti.	
	. . . . .
Fluvio Frigido.	
	XV.
In Alpe Julia.	
	V.
Longatico.	
	VI.
Nauporto.	
	XII.
Emona.	
	IX.
Savo fluvio.	
	XI.
Ad Publicanos.	
	VI.
Adrantes.	
	XXXVII. (?)
Celeia.	

čete, da bi po najkrajši poti prišle pod milejše podnebje in do središča rimske države, kjer so upale dobiti mnogo bogastva ter rodovitne zemlje.

Ta cesta je držala iz Akvileje najprej proti severovzhodu nekako do sedanjega Gradišča, kjer je bila pri jednajstem miljnem kamenu (»Ad Undecimum«) prva postaja. Blizu izliva Vipave v Sočo med Gmajnico in Sovodnjem je bil postavljen most čez Sočo (»Ponte Sonti«), kjer je leta 489. gotski kralj Teodorik premagal Odoakarja.[1]) Od rečenega mosta naprej je vodila pot po Vipavski dolini, in najbrže blizu sedanje Prvačine je bila menjalna postaja (»mutatio«) »Ad Fornulos«, to je pri pečeh.[2]) Pri reki »Frigidus« je stal tabor (»castra«), kjer je bila postaja za preprego konj.[3]) Frigidus je v zgodovinskem oziru znamenita reka, ker je onde dné 6. septembra 394. cesar Teodozij premagal svojega proticesarja Evgenija.[4]). Od te postaje naprej je bilo treba iti v gore

Celeia civ.	civ. Celeia.	Celeia.
	XII.	
XVIII	Mutatio Lotodos.	XVIII.
	XII.	
Ragundone.	Mansio Ragindone.	Ragandone.
	XII.	
XVIII.	Mutatio Pultovia.	XVIII.
	XII.	
Patavione civitas	Civitas Petovione.	Petavione.

Transis pontem, intras Pannoniam inferiorem.

[1]) Most čez Sočo pri Gmajnici je še stal do leta 1268., ko ga je dal podreti oglejski patriarh Gregor iz Montelonga. Mogoče je, da so most pozneje zopet popravili, ker beremo, da so ga Benečani leta 1431. iz nova podrli in popolnoma razrušili, da bi ne mogli Turki čez Sočo v Furlansko nižino. Tako piše prof. Rutar v Koledarju za goriško nadškofijo za leto 1897., str. 156.

[2]) Postaja „Ad Fornulos“ je bila od soškega mosta oddaljena kakih devet rimskih milj. Zato mislim, da je bila blizu Prvačine. Rutar piše (Koledar za goriško nadškofijo za leto 1897., str. 158), da je bila ta postaja pri Bukovici, kateri kraj je pa od Soče oddaljen le kakih $5^1/_2$ r. m. ...di ne morem Rutarju pritrditi, ko pravi, da je morebiti peljala rimska ...sta mimo Vogerskega in za potokom Vogerščakom.

[3]) Reka Frigidus je najbrže sedanji Hubelj, ki teče mimo Ajdovčine ter se potem izliva v Vipavo. Mommsen (Corp. inscr. lat., V., str. 75) ...isli, da je fluvius Frigidus sedanja Vipava. V jeruzalemskem potopisu menjena „castra“ so stala morebiti tam, kjer je sedaj Ajdovščina. Glej ...udi Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain, X. (1855), str. 84.

[4]) Socrates scholast. Hist. eccl., lib. V., c. 25: „ . . . περὶ τὸν ποταμὸν, ὃν καλούμενον Φρίγδον.“ — Glej tudi Philostorgii Capp. Eccl. hist., lib. XI. – Paul. Diac. Histor. Rom., XIII.: „Fit ergo congressio circa fluvium vo-

(»inde surgunt Alpes Juliae«), katere stojé kakor zid med porečjem Jadranskega in Črnega morja. Le čez nekatera sedla, katera zove neki grški pisatelj vrata Italije, bilo je mogoče priti naprej.[1]) Čez te gore so držala ozka pota, katera so z velikim trudom naredili stari italski prebivavci.[2]) Cesta je vodila čez sedanjo Hrušico. Blizu Podkraja je bila postaja »Ad Pirum«.[3]) Druga postaja v gorovju Hrušici se je zvala »in Alpe Julia« ter je bila od Logatca oddaljena samo za jedno zemljepisno miljo. Od nje je cesta peljala navzdol proti današnjemu Logatcu, kjer se je lahko prenočilo (»Mansio Longatico«).[4]) Pot iz tega kraja pa do starega Nauporta, ki je stal tam, kjer je sedaj Vrhnika, je merila šest rimskih milj. Ne daleč od Vrhnike, najbrže pri sedanjem Logu, je bila postaja pri devetem miljnem kamenu (»Ad nonum«) za tiste, ki so pričeli svojo pot pri Emoni. Kmalu potem je iz Italije došli popotnik dospel tja, kjer je sedaj Ljubljana.

Iz stare Emone je cesta držala k Savi (»Savio fluvio«). Najbrže je bil prehod čez to reko blizu sedanjega Sv. Jakoba. Kmalu potem je popotnik, ki je prišel iz Emone, dospel do postaje pri štirinajstemk amenu (»Mutatio ad quatordecim«), ki je bila morebiti pri današnji Pešati. Odtod je cesta držala proti postaji »Ad Publicanos«, kjer se je pobirala colnina,[5])

cabulo Frigidum. — Claudiani Panegyricus de tertio cons. Honorii Aug. v. 99 (Mon. Germ., Auct. antiqu. tom. X.): „Alpinae rubuere nives et Frigidus amnis mutatis fumavit aquis.“

[1]) Herodian, VIII., c. 1, § 5: „ . . . ἐπὶ τὰς Ἄλπεις ἠπείγοντο, ἅπερ ὄρη ὑπερμήκη ὥσπερ τεῖχος Ἰταλίας ἡ φύσις ἤγειρεν.“ — Sozomenus, VII., 22: „ . . . τὰς πρὸς τῇ Ἰταλίᾳ πύλας, ἅς οἱ Ῥωμαῖοι Ἰουλίας Ἄλπεις καλοῦσι.“

[2]) Herodian, VIII., c. 1, § 6: „ . . . στενωποὶ γάρ εἰσι χειροποίητοι, μετὰ πολλοῦ καμάτου τοῖς πάλαι Ἰταλιώταις εἰργασμένοι.“

[3]) O rimski cesti čez Hrušico je spisal Pet. Hitzinger sestavek „Die Römerstrasse über die Julischen Alpen und deren Befestigung“, ki je bil natisnjen v Mitth. des hist. Ver. f Krain, IX. (1854), str. 81—87. Pridejan je tudi zemljepisni obris. — Ne zlagam se s Hitzingerjem, ko ta trdi, da sta bili pri Vrhniki dve rimski cesti — Kar se tiče izraza „Ad Pirum“, je mogoče, da so ga Slovenci, prišedši v dotične kraje, poslovenili ter namesto njega začeli rabiti besedo Hrušico.

[4]) Mansiones so bile postaje, v katerih so dobili tisti, ki so potovali v javnih poslih, kakor razni uradniki in še celo cesarji, razen drugih potrebščin tudi prenočišče. Mansiones so bili preskrbljeni s hrano in stanovanji za popotnike ter s krmo in hlevi za konje. Navadno so bile take postaje v večjih krajih, kjer se je ložje dobilo, kar se je potrebovalo. — Mutationes so bile postaje, v katerih je bilo treba samo konje premeniti. Med posameznimi postajami, mansio imenovanimi, je bilo navadno po več postaj, nazvanih mutatio.

[5]) Pokrajine ob Donavi med Galijo, Italijo in Črnim morjem so bile združene v posebno carinsko področje, v takozvano ilirsko okrožje. Na meji tega okrožja so bile carinske postaje. Jedna izmed njih je bila tudi blizu Trojane. (Kaemmel, Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, str. 87.) Kaže se, da je bil v Ptuju („Poetovio“) glavni colni urad rečenega okrožja. Tu se omenja tudi jeden „conductor portorii Illyrici“. (Mommsen, Corp. inscr. lat., III., št. 4015.).

iz česar se je lahko sklepalo, da ne more biti več daleč do meje med Italijo in provincijami. Postaja »Ad Publicanos« je bila morebiti blizu sedanje Krašnje. Še šest rimskih milj, in popotnik je prišel do meje med Italijo in Norikom (»Fines Italiae et Norci«). Kjer je sedaj vas Trojana, bila je v rimskem času postaja »Hadrante«, tudi Adrantes ali Adrante imenovana.[1]) Odtod je cesta peljala po noriškem svetu navzdol mimo postaje »Ad Medias«[2]) v staro Celejo (sedanje Celje).

Iz celjskega mesta je pot držala iz prva proti severu mimo sedanjega Vojnika in sedanje Ivnice. Pri tem kraju, ki je šest rimskih milj oddaljen od Celja, našli so več starih miljnih kamenov.[3]) Blizu Stranic pod Križno goro je bila najbrže rimska postaja »Lotodos«, do katere je bilo iz Celja dvanajst rimskih milj. Pri Stranicah so našli miljni kamen, čigar napis nam kaže, da ga je dal postaviti cesar Antonin Pij med letom 140—144. po Kr. in da je bil od središča (od Celeje) oddaljen XII rimskih milj.[4]) Cesta je potem držala čez Sv. Barbaro k Ložnici, kjer je bilo prenočišče »Ragundone« (Ragandone ali Ragindone), ležeče na sredi pota med Celjem in Ptujem. Odtod je cesta peljala dalje mimo sedanje Slovenske Bistrice k postaji »Pultovia«, ki se je najbrže nahajala pri potoku Poljskavi, ne daleč od Pragerskega. Od te postaje je bilo treba iti proti vzhodu k Dravi, kjer je stalo mesto Poetovio.[5])

b) Cesta Poetovio - Sabaria.

Odkar je cesar Dioklecijan nekoliko prenaredil mejo med Panonijo in Norikom, stalo je mesto Poetovio na noriških tleh. A moralo je biti prav na meji, ker onkraj mosta je bila že panonska zemlja (»transis pontem, intras Pannoniam inferiorem«). Iz Ptuja je cesta držala iz prva proti vzhodu mimo kraja »In medio Curta«, ki je bil najbrže nekje

---

[1]) Ker se je colnina pobirala že na prejšnji postaji, ne pa v Adrantu, smemo iz tega sklepati, da je bil zadnji kraj že v Noriku.

[2]) Postaja „Ad Medias“ je bila na sredi pota med Trojano in Celjem, nekako pri sedanji vasi Gomilsko. Knabl (Mitth. des hist. Ver. f. Steierm., XVII., str. 70—72) išče rečeno postajo nekoliko bolj na severu pri vaseh Polzela, Mešniška ves in Breg.

[3]) Rimski miljni kameni, najdeni pri Ivnici blizu Vojnika, imajo št. „VI.“ Ta številka kaže, da so bili postavljeni šest rimskih milj od središča, to je od Celja. Glej Mommsen, Corp. inscr. lat., III., str. 698 in 699, št. 5732, 5733, 5734 in 5735.

[4]) V Stranicah in njeni bližnji okolici so dobili več miljnih kamenov Jeden izmed njih ima št. XII. Glej Mommsen, Corp. inscr. lat., III., str. 699, št. 5741, 5742 in 5743.

[5]) Po katerih straneh je držala rimska cesta iz Celja v Ptuj, dokazal je Knabl v Archiv-u f. Kunde österr. Geschichtsqu., XXVI. (1861), str. 45—66.

blizu Ormoža, k postaji »Ad vicesimum«, ki je bila morebiti blizu Središča, in potem k postaji »Halicano« (Alicano), katero bi smeli iskati pri Miklovcu (Mura Szerdahely) ali pa pri Dolenji Lendavi. Tu je bil tudi prehod čez Muro. Odtod se je cesta obrnila bolj proti severu k reki Sali (»Salle«). Prehod čez to reko je bil najbrže blizu sedanjega kraja Lövö. Odtod je cesta držala naprej k Rabi (»Arrabone«). Prehod čez njo je bil morebiti blizu sedanjega Körmönda. Še dvajset rimskih milj, in popotnik je prišel v Sabarijo, ki je stala tam, kjer je sedanja ogrska Sobotica (Steinamanger).[1])

c) Cesta Poetovio-Aqua viva-Andautonia-Siscia.[2])

Iz starega Ptuja je držala jedna cesta proti jugovzhodu k prenočišču (mansio), Aqua viva imenovanem. Ta kraj je

---

[1])

Itin. Anton., p. 262	Itin. Anton., p 261.	Tab. Peuting.
Poetovione.	Poetovione.	Petavione.
XXXI.	In medio Curta. XXXI.	XX.
		Ad vicesimum.
Halicano.	Alicano.	
XXX.	XL.	XLIII.
Salle.		
XXXI.	Arrabone.	Arrabone.
	XX.	XX.
Savaria.	Sabaria.	Sabarie.

[2])

Itin. Anton.	Itin. Hierosol.	Tab. Peuting.
Patavione civ	civ. Petovione.	Petavione.
	VIIII.	X.
XX.	mut. Ramista.	Remista.
	VIIII.	X.
Aqua viva.	mans. Aqua viva.	Aqua viva.

stal nekako na mestu sedanjega Varaždina. Na sredi pota med obema krajema je bila postaja Ramista ali Remista. Iz kraja Aqua Viva je peljala jedna cesta proti jugovzhodu v Murso (sedanji Osjek), druga pa proti jugu čez Andautonijo, ležečo od sedanjega Zagreba bolj proti jugovzhodu, v Siscijo.

d) Cesta Celeia-Virunum.[1]

Iz Celja je peljala jedna cesta proti severozahodu, da bi vezala rečeno mesto z ostalim delom noriške zemlje. Prva nam znana postaja se je zvala »Upellis«, katero nam je iskati blizu sedanjega Vitanja.[2]) Odtod je držala cesta proti severozahodu k dolini, po kateri teče Mislinja. Da so Rimljani hodili po bregovitih krajih med Vitanjem in Slovenjim Gradcem, pričujejo rimski napisi, katere so dobili v Št.Vidu nad Valdekom,[3]) v Dovžah[4]) in pri Legnu.[5]) Druga postaja, »Colatione« imenovana, je bila blizu sedanjega Slovenjega Gradca. Odtod se je cesta obrnila bolj proti zahodu čez Guštajn in Zgornje Ljibuče. Pod Juno blizu Globasnice je bila tretja nam znana postaja, »Juenna« imenovana.[6]) Ne daleč

---

[1]) Tab. Peuting.
Celeia.
| XIII.
Upellis.
| XVI.
Colatione.
| XXII.
Juenna.
| XXIII.
Virunum.

[2]) Jeden miljni kamen s št. VIII. so našli v Vitanju v farni cerkvi. ej Corp. inscr. lat, III., str. 699, št. 5738.

[3]) Glej Corpus inscr. lat., III., str. 625 in 626, št. 5106, 5107, 5108, 5109.

[4]) Corp. inscr. lat., III., str. 625, št. 5105.

[5]) Corp. inscr. lat., III., str. 625, št 5104.

[6]) Da je bila Juenna znamenit kraj, pričujejo še dandanes razni ıski napisi, katere so našli Pod Juno v Globasnici, pri Sv. Štefanu, itari vesi ter sploh v ondotni okolici. Glej Corp. inscr. lat., III., str. 623., 5072—5081.

od Tinj je bil prehod čez Dravo. Pri Jadovcah blizu Grabštajna so našli pri skednju nekega kmeta miljni kamen s št. VIII.[1] Odtod je bilo še osem rimskih milj do Viruna. To mesto, katero je stalo na Gosposvetskem polju, bilo je jako znamenito, kar dokazuje velika množica onde izkopanih zgodovinskih spomenikov.

e) **Cesta Aquileia - Santicum - Virunum.**[2]

Kakor je bilo že povedano, peljala je jedna cesta iz Akvileje v Virunum čez Emono in Celejo. Druga je držala v rečeno mesto iz Akvileje proti severu po sedanji Kanalski dolini.[3] O zadnji cesti poročata Antoninijev potopis in Peutingerjeva tabla. Brez pravega razloga so nekateri mislili, da nam rečena dokumenta opisujeta dve različni cesti, ka-

[1]) Glej Corp. inscr. lat., III., str. 694, št 5711.

[2])

Itin. Anton.	Tab. Peuting.
Aquileia.	Aquileia.
XXX.	XXXV.
Via Bellono (Beloio.)	Ad Silanos.
XXIII.	Tu mnogo manjka.
Lacire (Larice.)	
XXVII. (XXIIII.).	
Santico.	Tasinemeti.
XXX.	IX.
	Saloca.
	XI.
Viruno.	Viruno.

[3]) Ankershofen (Handbuch der Gesch. d. H. Kärnten, I., str. 556), piše, da je cesta iz Akvileje v Virunum držala po Soški dolini čez Predel. Po njegovih mislih je ta cesta najkrajša ter drži najbolj naravnost. — Temu nasproti moram omeniti, da cesta iz Ogleja mimo Gorice po Soški dolini čez Predel v Trbiž ni z ozirom na mnoge ovinke nič krajša, kakor cesta iz Ogleja čez Pontebbo; pač pa je prva težavnejša, ker se je treba voziti čez strmi Predel. Razni rimski spomeniki, katere so dobili po Kanalski dolini pri Pontebbi in v Žabnici, med katerimi je tudi jeden miljni kamen, kažejo, da je držala rimska cesta po teh krajih. Gl. Corp. inscr. lat., III., str. 589, 590 in 692, št. 4713, 4716, 4717 in 5703.

teri sta vezali Akvilejo in Virunum. Nekatere postaje so v Peutingerjevi tabli izpuščene, v Antoninijevem potopisu pa se nahajajo; nekatere so pa omenjene, v Antoninijevem potopisu jih pa ni.

Iz Akvileje je tedaj cesta držala proti severu. Prva nam znana postaja je bila »Via Bellono«, katera je bila od središča oddaljena trideset milj. Dandanes je tam kraj Tricesimo (od Vidma proti severu), ki je dobil svoje ime po ondotnem tridesetem miljnem kamenu. Kmalu potem je popotnik dospel do postaje »Ad Silanos«, ki je bila oddaljena od glavnega mesta 35 milj. Rečeni kraj je bil morebiti blizu sedanjega Tarcenta. Od postaje Via Bellono za 24 rimskih milj naprej je bila postaja »Lacire«. Mislim, da jo smemo iskati blizu sedanje železniške postaje Chiusa forte. Naslednja postaja je bila v mestu, »Santicum« imenovanem. To mesto pozna tudi Klaudij Ptolemej.[1]) Nekateri mislijo, da je stalo to mesto tam, kjer je sedaj Beljak. Ako so števila rimskih milj v Antoninijevem potopisu zanesljiva, kazalo bi, da bi iskali lego tega kraja od Beljaka proti jugozahodu, blizu Medgorij ali pa Pod kloštrom.[2]) Ko je bilo do Viruna še dvajset rimskih milj, bila je postaja »Tasinemeti«. Mogoče je, da je stala blizu sedanjih Podravelj, kjer se je morebiti že takrat nahajal most čez Dravo. Odtod naprej se je prišlo po devet rimskih milj dolgi poti do postaje »Saloca«. Mislim, da jo smemo iskati pri Porečah blizu Vrbskega jezera. Še jednajst milj, in popotnik je dospel v Virunum.[3])

Jednakega mnenja, kakor Ankershofen, je Rutar (Zgodovina Tolminskega, str. 9 in 216), ki piše, da je vodila cesta iz Akvileje v Virunum čez Čedad in Predel, akoravno ob jednem tudi priznava, da se ni do sedaj o tej cesti našel nobeden spomenik. — Res je, da bi bila cesta čez Čedad nekoliko krajša, kakor ona čez Pontebbo, a ne za toliko, da bi odvagala težavno pot po predelski strmini. Ako Rutar piše (str. 217), da je langobardski kralj Alboin šel čez Koroško in čez Predel v Italijo, je to samo njegova hipoteza, katere resničnost se ne da dokazati.

Še manj zanesljivo je to, kar omenja Linhart (Versuch einer Geschichte v. Krain, I., str. 319—328) o tej cesti, ko pravi, da je držala po Idrijski in Poljanski dolini v Kranj ter potem po Kokrski dolini v Virunum.

[1]) Geogr., II., c. 13, § 2: „Σιαντικόν“.

[2]) Mannert (Geogr. III., str. 644) misli, da je stal Santicum pri Medgorjah.

[3]) Kar se tiče lege raznih postaj ob ravnokar opisani cesti, omenim naj, da so mnenja jako različna. Postajo „Ad Silanos“ išče Rutar (Zgod. Tolm., str. 9 in 217) v Kobaridski dolini ali pa pri Robiču, Ankershofen (op. cit., str. 557) na Koroškem poleg Zilje, Schönleben (Carniola ant. et nova, pars I., str. 106) in po njem Linhart (op. cit., str. 530) pa v Idriji. O postaji Lacire (Larice) misli Rutar (str. 9 in 217), da je bila v Loški dolini pod Predelom, Ankerskofen (str. 564) pa, da je bila onstran Pre-

f) Cesta Emona-Neviodunum-Siscia.[1])

Kdor je hotel za časa rimskih cesarjev potovati iz Emone v Siscijo in morebiti odtod še naprej, šel ali pa peljal se je iz prvega mesta najprej proti jugovzhodu. Ko je prehodil 18 rimskih milj, prišel je do postaje »Aceruone«, ki je bila najbrže tam, kjer stoji sedaj vas Hudo v stiškem sodnijskem okraju. V rečeni vasi so našli miljni kamen, ki je bil postavljen leta 141. po Kr. pod rimskim cesarjem Antoninom Pijem.[2]) Odtod naprej je bilo treba popotniku hoditi še 14 rimskih milj, dokler ni dospel v drugo nam znano postajo, v mesto Latovikov (»Praetorium Latovicorum«), katero nam je iskati tam, kjer je sedaj Trebnje na Dolenjskem. V tem kraju so našli v zadnjih stoletjih prav mnogo rimskih spomenikov z napisi, novcev in drugih starin. Iz mesta Latovikov je cesta držala naprej proti jugovzhodu do Krke pri

---

dela pri Trbižu. Odveč bi bilo, ko bi hotel naštevati mnenja še mnogih drugih zgodovinarjev, ki so se trudili, da bi določili lego postajam, katere so bile ob cesti Aquileia-Santicum-Virunum.

[1]) Itin. Anton.

Postaja	Razdalja
Hemona	
	XXXIIII.
Praetorio Latovicorum.	
	XXIIII. (?)
Novioduno.	
	XXVIII. (morda bolje XXIII.)
Qudrata.	
	XXVIII. (morda bolje XXXIIII.)
Siscia.	

Tab. Peuting.

Postaja	Razdalja
Emona.	
	XVIII.
Aceruone.	
	XIIII.
Ad protorium.	
	XVI.
Crucio.	
	XVI.
Novioduni.	
	X.
Romula.	
	XIIII.
Quadrata.	
	XIIII.
Ad fines.	
	XX.
Siscia.	

[2]) Mommsen, Corp. inscr. lat, III., str. 572, št. 4616.

Novem mestu. Blizu tam pri Bučni vasi so dobili miljni kamen, katerega so postavili pod cesarjem Severom leta 201. Takrat so namreč popravili ondotne ceste in mostove, kateri so bili vsled starosti že v slabem stanju.[1]) Ker je bila naslednja postaja od poprej omenjene po Peutingerjevi tabli 16 rimskih milj oddaljena, treba je bilo od Bučne vasi še nekoliko časa hoditi do nje. Po mojih mislih je bila postaja »Crucio« še od Sv. Petra nekoliko naprej. Odtod je cesta držala proti severovzhodu do mesta Nevioduna, katerega ostanki se nahajajo na Krškem polju pri vaseh Drnovo in Vihre. Po teh krajih, kakor v Vihrah, v Podlogu in v Veliki vasi, so našli več miljnih kamenov, kateri so bili postavljeni leta 141. pod cesarjem Antoninom Pijem, leta 161. pod Markom Aurelijem in Verom ter leta 201. pod Severom.[2]) Iz Nevioduna je cesta vodila proti vzhodu in jugovzhodu ob savskem bregu. Deset rimskih milj od Nevioduna je bila postaja »Romula«, katero smemo iskati blizu Jesenic. Kmalu potem, pri Obrežju, ne daleč od sedanje kranjsko-hrvaške meje so našli miljni kamen s št. XXI.[3]) Med postajo »Romula« in med Siscijo sta omenjeni v Peutingerjevi tabli še »Quadrata« in »Ad fines«. Brez dvoma sta bili obe na sedanjih hrvaških tleh med kranjsko mejo in Siskom.

g) Cesta Aquileia - Tharsaticum - Siscia.[4])

Iz nekdanje Akvileje je peljala jedna cesta na vzhodno in jugovzhodno stran čez Kras v Trsat in potem odtod naprej

[1]) Ravno tam, št 4617.
[2]) Ravno tam, str. 573, št. 4618—4622.
[3]) Ravno tam, št. 4623. — Mommsen misli, da se je morebiti pred št. XXI. zgubil L. Ako je to res, čitali bi potem LXXI. ter bi smeli reči, da je bilo od Emone pa do mesta, kjer je stal ta kamen, 71 rimskih milj.
[4]) Itin. Anton.

Aquileia
| XII.
Fonte Timavi.
| XII.
Anesica.
| XVIII.
Ad Malum.
| XVII.
Ad Titulos.
| XII.
Tharsatico.

v Siscijo ali pa v Dalmacijo. Prva postaja je bila pri izviru Timave pri sedanjem Štivanu. Reka Timava, njen izvir, ondotno svetišče, bližnje močvirje in toplice, vse to je bilo starim zgodovinarjem kolikor toliko znano. Omenim naj, da so nam pisatelji Vergilij, Plinij, Strabon in drugi o Timavi in njeni okolici povedali marsikaj zanimivega, kar spada deloma v zgodovino, deloma v bajeslovje. O reki Timavi so nekateri mislili, da je po Ljubljanici in Savi pod zemljo združena z Donavo.

Naslednja postaja se je zvala »Anesica« ter je bila od prej omenjene 12 rimskih milj oddaljena. Po vsej pravici jo prof. Rutar išče med Prosekom in Opčino.[1]) Odtod naprej je bilo treba prehoditi 18 rimskih milj do postaje »Ad Malum«. Pot je vodila mimo sedanje Materije, kjer so našli leta 1842. znamenit rimski napis, kateri omenja ondotno cesto.[2]) Postaja Ad Malum je bila najbrže od Materije nekoliko bolj proti vzhodu blizu sedanjega Gradišča. Še 17 rimskih milj, in popotnik je prišel do postaje »Ad Titulos«, katero smemo iskati blizu Klane, nekako pri Skalnici ali pa blizu Berguda. Postaja »Tharsatico« je sedanji Trsat blizu Reke.

h) Cesta Aquileia-Tergeste-Pola.[3])

Kar se tiče rimske ceste iz Ogleja v Trst in Pulj, omenim naj, da je bilo treba iz prva iti po isti poti, ki je

---

[1]) Koledar za goriško nadškofijo, 1897, str. 162.

[2]) Mommsen, Corp. inscr. lat., V., str. 76. št. 698. — Iz tega napisa je razvidno, da je A Plautius, legat cesarja Tib. Klaudija, ukazal napraviti cesto čez zemljišče Rundiktov. Pozneje so to cesto preložili od Rundiktov („a Rundictibus") na mejo C. Laecanija Bassa. Vsled ukaza Tib. Klaudija je potem to cesto popravil njegov primipilar (višji častnik) L. Rufellius Severus. — Zemljo Rundiktov išče prof. Rutar (op. cit., 163) tam, kjer je sedaj Rodik blizu Hrpelj.

[3])

Itin. Anton		Tab. Peuting.	
Aquileia.		Aquileia.	
	XII.		XII.
Fonte Timavi.		Fonte Timavi.	
	XII.		XIIII.
Tergeste.		Tergeste.	
	XXVIII.		XLVIII.
Ningum.			
	XVIII.		
Parentium.		Parentium.	

vodila čez Kras v Trsat. Mommsen misli, da se je že pri izviru Timave cesta na Trst odcepila od proge, ki je držala na Trsat.[1]) A pritrditi moram Rutarju, ki piše, da je bilo šele na Proseku mogoče, da se je jedna panoga obrnila proti Trstu.[2]) Po Antoninijevem cestopisu je bilo med izvirom Timave in Trstom 12 rimskih milj, po Peutingerjevi tabli pa 14. Zadnje število se mi zdi natančnejše.

Iz Trsta je cesta držala proti jugu k reki Rižani. Jeden miljni kamen s št. XXII. so našli pri Oprtlju,[3]) kar kaže, da je tu mimo vodila rimska cesta. Pri reki Mirni (»Ad Ningum«)[4]) je bila postaja, oddaljena od tržaškega mesta 28 rimskih milj. Odtod se je cesta obrnila bolj proti jugozahodu. Pri Kašteljeru, med Vižinado in Porečem, so našli miljni kamen s št. XXVIII.[5]) Od Mirne pa do Poreča je cesta merila 18 rimskih milj, od Poreča do Pulja pa 30 ali 31. Jeden miljni kamen so dobili med Galežanom in Fazano,[6]) jednega pa v Pulju.[7])

i) Pot Tergeste-Nauportus.

O tej poti nam ničesar ne poročajo večkrat omenjeni cestopisi, pač pa govorita o nji dva rimska pisatelja. Strabon piše o nekem prehodu iz Trsta čez gorovje Okro k Lugejskemu močvirju,[8]) Velleius Paterculus (II., 110) pa trdi, da se je v njegovem času mnogo potovalo iz Trsta čez Nauportus v Panonijo. Najbrže sta Strabon in Velleius imela v mislih jedno in isto pot. Znana kraja, katera rečena pisatelja omenjata, sta Tergeste in Nauportus. Gorovje »Okra« je najnižji in najjužnejši del Julskih Alp in pa sosednji kraški svet.« Τὸ ἕλος Λούγεον« je morebiti Ljubljansko močvirje.[9])

Parentium.		Parentium.	
	XXXI.		XXX.
Pola.		Pola.	

[1]) Corp inscr. lat., V., str. 76.
[2]) Koledar za goriško nadškofijo za leto 1897, str. 161.
[3]) Corp. inscr. lat., V., str. 934, št. 7984.
[4]) Ningus je sedanja Mirna (Quieto). Še v sedmem stoletju po Kr. jo Anonymus Ravennas zove „Nengone“.
[5]) Corp. inscr. lat., V., str. 934, št. 7985.
[6]) Ravno tam, št. 7986.
[7]) Ravno tam, št. 7987.
[8]) Strabo, Geogr. VII., c. 5, § 2: „ . . . καὶ ἐκ Τεργέστε κώμης Καρνικῆς ὑπέρθεσίς ἐστι διὰ τῆς ''Οκρας εἰς ἕλος Λούγεον καλούμενον.“
[9]) Rutar (Koledar za goriško nadškofijo za leto 1897, str. 164) misli na močvirnati svet pri Planini. Nekateri so trdili, da je ta ἕλος Λούγεον Cirkniško jezero, česar pa ne morem odobravati.

Ako pogledamo na zemljevid, rečemo lahko, da je tu omenjena pot držala iz Trsta proti severovzhodu čez Kras in Vrhniko in odtod mimo Ljubljanskega močvirja v Ljubljano. Ne upam se pa trditi, da je vodila ta pot »skozi Bazovico, Divačo in potem čez Gaberk na Razdrto« itd., kakor piše Rutar (op. cit., str. 164). Za tako trditev imamo do sedaj še premalo dokazov.

To so tedaj glavne ceste, katere so Rimljani napravili po naši domovini. Razume se, da so razen teh vodila po naših krajih še druga pota, ki pa niso bila tako važna, kakor zgoraj opisane ceste, ter so imela le bolj lokalen pomen.

Izmed tu naštetih cest je bila menda najprej izgotovljena črta iz Akvileje v Poetovio. Znano je, da so se leta 14. po Kr. v Nauportu spuntali rimski vojaki, kateri so bili tja poslani, da bi narejali ceste in mostove.[1] Cesarja Trajan in Hadrijan sta dala popraviti del te ceste pri Celeji. Cesta med Celejo in Virunom je bila izdelana že za časa cesarja Klaudija.[2] Med letom 161. in 169. jo je dal cesar Mark Aurelij zboljšati.[3] Cesar Septimij Sever je ukazal na marsikaterih krajih popraviti ceste Aquileia-Virunum, Aquileia-Poetovio in Celeia-Virunum. Tudi cesar Constantius II. je skrbel za zboljšanje ceste med Oglejem in Ptujem.[4] Te proge nista v nemar pustila cesarja Valentinijan (✝ 375) in Valent (✝ 378) še takrat, ko se je pričelo ljudsko preseljevanje.[5] O cesti Emona-Neviodunum sem že povedal, da si je za njo pridobil zasluge Antonin Pij leta 141., pozneje pa še cesarji Mark Aurelij in Ver leta 161. ter Sever leta 201. Tudi sem že navedel, da je dal cesar Tib. Klaudij popraviti cesto Aquileia-Tharsaticum.

Priznati moramo, da so bile rimske ceste jako koristna državna naprava. Po njih se je premikala rimska vojska iz središča na mejo ali pa nazaj. Cesarski ukazi so se pošiljali po cestah iz Rima v najbolj oddaljene pokrajine.

V zvezi z rimskimi cestami je bila državna pošta (»cursus publicus«). Z njeno pomočjo so v kratkem času spravili razne davčne in druge dohodke iz pokrajin v cesarsko blagajnico. Pošta je bila na korist uradnikom, da so na javne stroške hitro prišli na tisto mesto, kamor so bili poslani.

[1] Tacitus Ann. I., 20: „. . . manipuli — — Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus.“
[2] Mommsen, Corp. inscr. lat, III., št. 5709.
[3] Ravno tam, št. 5711.
[4] Ravno tam, št. 5739.
[5] Ravno tam, št. 5740.

Kar se je zgodilo na meji, poročalo se je brzo po državni pošti v glavno mesto.

Na raznih postajah so bili konji in vozovi na razpolaganje. Popotniki so lahko jezdili ali pa se vozili. Rimsko poštno napravo so nadzorovali posebni uradniki. Paziti so morali na konje, da so ti dobivali potrebno hrano in da so bili v dobrem stanju. Uradniki so bili odgovorni, ako bi bil kdo konje ukradel ali pa jih rabil v svoje potrebe.

Za časa ljudskega preseljevanja niso mogli rimski cesarji toliko storiti za ceste in državno pošto, kakor v prejšnjih srečnejših letih. Ko so pa nastopili pod vlado gotskega kralja Teodorika mirnejši dnevi, začel je rečeni vladar skrbeti, kako bi pomagal svojim pokrajinam do nekdanjega blagostanja. Ohranilo se nam je pismo, katero je kralj Teodorik poslal med letom 507. in 511. Lukristanom, bivajočim ob Soči. V tem pismu poudarja kralj važnost poštne naprave z besedami, da zahteva državna korist skrbeti za javno vožnjo (»cursus«), ker se ž njeno pomočjo jako hitro izvršujejo kraljevski ukazi. Potem omenja, da je treba gledati na konje, ki so odločeni za tako vožnjo, da ne shujšajo in ne obnemorejo. Zato veleva Lukristanom, da se morajo povrniti tisti deli zemlje, kateri so bili nekdaj odmenjeni za poštne konje, a so jih potem prisvojili posestniki na raznih postajah (»mutationibus«). Škodo je treba popraviti in konjem pomagati.[1])

To pismo je že zarad tega važno, ker je iz njega razvidno, da je rimska državna pošta izvrševala svojo nalogo vsaj po jednem delu naše sedanje domovine še v začetku srednjega veka. Iz tega pa tudi sklepamo, da so morale biti rimske ceste po naših krajih v šestem stoletju, to je takrat, ko so Slovenci osvojili svojo sedanjo domovino, brez dvoma v takem stanju, da se je moglo po njih voziti.

III. Topografija.

V prejšnjem odstavku, kjer sem govoril o rimskih cestah, imel sem priložnost, da sem imenoval razne postaje in med njimi tudi nekatera mesta. Ko so za časa ljudskega preseljevanja silili divji narodi po zemlji sedanje slovenske domovine v Italijo, posluževali so se rimskih cest. Naselbine ob cestah so mnogo več trpele nego kraji, ki so se nahajali v kaki postranski dolini. Marsikatero cvetoče mesto so barbari popolnoma razrušili in uničili. Zgodovinski viri, ki so bili spisani po ljudskem preseljevanju in pred prihodom Slovencev, omenjajo nam le prav malo krajev po Panoniji in

[1]) Cassiodor. Var., I., 29 (Mon. Germ. Auct. antiqu., XII., str. 30).

Noriku, nekoliko več pa po Istriji in Venetiji. Katera rimska mesta po naši domovini so razdrli že razni narodi v četrtem in petem stoletju, katera pa Slovenci in Obri na koncu šestega stoletja, večinoma ni mogoče povedati. Le o posameznih krajih smo zastran tega vprašanja na jasnem.

Izmed imenovanih pokrajin je morala **Panonija** za časa ljudskega preseljevanja največ pretrpeti. Zgubila je mnogo prebivavcev, in dokaj lepih mest je bilo pokončanih. Že okoli leta 396. je pisal sv. Hieronim, da že dvajset in še več let se vsak dan preliva rimska kri med Carigradom in Julskimi Alpami. Potem našteva opustošene pokrajine in pa narode, ki so jih oplenili. Koliko mater, koliko Bogu posvečenih devic in koliko plemenitih oseb je bilo tem zverinam v šalo! Ujeti so bili škofje ter uničeni mašniki in pa božja služba raznih redovnikov. Cerkve so podrli, h Kristovim oltarjem so privezali konje in izkopali svetinje mučenikov. Povsod je žalost, povsod zdihovanje in povsod podoba smrti. Rimski svet se je podrl.[1])

V Panoniji je ustanovil hunski kralj Atila svoje gospostvo, katero so morali priznati tudi rimski cesarji. Ti so mu še po vrhu odstopili tudi Posavje.[2]) Po Noriku so takrat še gospodovali Rimljani, in leta 449. je po tej pokrajini ukazoval rimski namestnik Promutus.[3]) Leta 452. se je Atila napotil čez Emono v Italijo. Po njegovi smrti so Panonijo osvojili čez in čez od Dunaja (Vindobona) pa do Belgrada (Singidunum) Vzhodni Gotje, ki pa so formalno priznavali vrhovno oblast rimskih cesarjev. Rimsko prebivavstvo je za časa ljudskega preseljevanja mnogo pretrpelo, vendar se je kolikor toliko ohranilo, posebno po mestih. Še Jordanes, ki

[1]) Hieronymus ad Heliodorum (Opp. Paris, 1643, I., str. 24): „Viginti et amplius anni sunt quod inter Constantinopolim et Alpes Julias quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessaliam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt Quot matronae, quot virgines dei et ingenua nobiliaque corpora his belluis fuere ludibrio? Capti episcopi, interfecti presbyteri et diversorum officia clericorum. Subversae ecclesiae, ad altaria Christi stabulati equi, martyrum effossae reliquiae, ubique luctus, ubique gemitus et plurima mortis imago. Romanus orbis ruit . . .“

[2]) Aetius, poveljnik zahodno-rimskih cesarjev, prepustil je v posebni pogodbi Hunom poleg Save ležeči del Panonije. Glej Priscus, Hist. Byzant (Historici graeci min. ed. Dindorf, I., str. 286): „ . τὴν πρὸς τῷ Σάῳ ποταμῷ Παιόνων χώραν, τῷ βαρβάρῳ κατὰ τὰς ’Αετίου στρατηγοῦ τῶν ἑσπερίων ‘Ρωμαίων συνθήκας ὑπακούουσαν.“

[3]) Med poslanci, katere je zahodno-rimski cesar poslal leta 449. k hunskemu kralju, bil je tudi Promut, prefekt v Noriku. Priscus, Hist. Byzant. (Hist. gr. min. ed. Dindorf, I., str. 301): „ . . . καὶ Προμούτος τῆς Νωρικῶν ἄρχων χώρας . . .“

je pisal v sredi šestega stoletja, poudarja, da krasijo Panonijo mnogoštevilna mesta med Sremom in Dunajem.[1])

Tisti Rimljani, ki so živeli po Panoniji v sredi barbarskih narodov za časa ljudskega preseljevanja in pa še pozneje, prenehali so sčasoma občevati s svojimi rojaki v Italiji.[2]) Kar je bilo ljudi iz boljših krogov, zapustili so panonsko zemljo še o pravem času, ako jim je bila sreča mila, ter so se napotili proti jugozahodu. Ostali pa so bili osamljeni, in ker so bili ločeni od omikanega sveta, nehali so tudi napredovati. Živeč med divjaki so tudi oni na pol podivjali in vsled tega tudi niso bili posebno zmožni, da bi bili dosti vplivali na svoje nove sosede. Mnogo jih je brez dvoma zgubilo tudi osebno svobodo, ker so jih divji zmagovavci prodali v sužnost. Taki so morali sploh biti zadovoljni, da so živeli.

Te žalostne razmere so se nekoliko zboljšale po tistih straneh Panonije, kjer je gospodoval v začetku šestega stoletja gotski kralj Teodorik. Iz Cassiodorjevih pisem je razvidno, da so takrat vladali po Posavju še precej ugodni odnošaji. V to pokrajino je poslal kralj Teodorik med 507. in 511. l. za predstojnika nekega Fridibada ter mu ob enem naročil, da naj po postavi kaznuje razne zločine.[3]) V nekem drugem pismu kralja Teodorika, spisanem med letom 523. in 526., čitamo, da je ukazal nekemu Severinu, kako naj uredi po Posavju davčne zadeve. Iz pisma je razvidno, da se je kralj zanimal še celo za stroške pri javni vožnji in za dijete, katere naj bi dobival rimski sodnik.[4]) Iz teh in še iz drugih pisem, katerih pa tu ne bom navajal, dá se dokazati, da so bile državne razmere po Posavju za časa gotske oblasti še precej ugodne in da so bili prvotni prebivavci z novim germanskim vladarjem lahko kolikor toliko zadovoljni. Brez dvoma so bili domači prebivavci v mnogo slabejšem položaju po severnem delu Panonije med Dravo in Donavo, katerega so okoli leta 527. dobili Langobardi v svojo oblast.[5])

Vsled dolge vojske med Vzhodnimi Goti in Bizantinci je več ali manj trpela tudi naša sedanja domovina. Vendar se mi zdi, da je to, kar piše Prokopij okoli leta 558. o po krajinah, ležečih med frankovsko zemljo in Dacijo, nekoliko

[1]) Jordanes, De reb. Get. c. 50: „. . . ornata patria (Pannonia) civitatibus plurimis, quarum prima Sirmis, extrema Vindomina."

[2]) To se da sklepati iz dobljenih novcev rimskih cesarjev. Po nekaterih krajih so našli v veliki množini novce rimskih cesarjev tretjega in četrtega stoletja, iz poznejših časov pa ne. Tu in tam so tudi še naleteli na novce petega stoletja. Še redkejši so rimski denarji iz šestega stoletja.

[3]) Cassiodor. Var., IV., 49.

[4]) Cassiodor. Var., V., 14. (Mon. Germ. Auct. antiqu., XII., str. 150.)

[5]) Procopii De bello Goth. III., c. 33.

pretirano, ko pravi, da je vsa ta zemlja, kakor Beneško in Sremska Panonija, skoraj brez prebivavcev, ker je nekatere uničila vojska, druge pa bolezen in lakota.[1] Tudi se ta izjava kaj slabo ujema s prej omenjeno trditvijo, katero je skoraj v istem času o panonskih mestih napisal Jordanes.

Izmed raznih mest, katera so se nahajala po Panoniji za časa Rimljanov, ohranilo se jih je najbrže le malo do pričetka srednjega veka. Nauportus, Emona,[2] Praetorium Latovicorum, Neviodunum in še drugi kraji so bili za časa ljudskega preseljevanja ali pa vsaj takrat, ko so prišli Slovenci v svojo sedanjo domovino, porušeni tako popolnoma, da so se še njih imena pozabila. Nekoliko srečnejša je bila postaja Longaticum, ker se je vsaj njeno ime ohranilo v izrazu »Logatec«. Tudi nekateri drugi kraji, ki niso stali na sedanjih slovenskih tleh, kakor Siscia, obdržali so še v srednjem veku svoje staro ime.

Nekoliko na boljšem kakor Panonija bil je **Norik,** posebno njegova južna polovica. Za časa ljudskega preseljevanja je Sredozemski Norik trpel dosti manj kakor Pobrežni. Vsled tega je sv. Severin, ki je živel v drugi polovici petega stoletja († 482), spodbujal prebivavce južnega Norika, da bi podpirali uboge stanovavce ob Donavi z živežem in obleko.[3]

Blizu noriško-panonske meje je stalo mesto Poetovio,[4] katero je bilo znano že rimskim pisateljem, ki so živeli v prvem in drugem stoletju po Kristu. Rekel sem že, da so mesto iz prva prištevali Panoniji, pozneje pa Noriku. Mesto se omenja tudi leta 449., ko so Huni gospodovali po Panoniji. Takrat je v tem mestu živel »comes« Romulus,[5] ki je svojo hčer dal v zakon Orestu, tajniku hunskega kralja Atile.[6] Neverjetno se mi zdi, da bi bil Atila leta 452., ko

[1]) Procopii Hist. arcana, c 18 (Corp. script hist. Byzant., XVIII., str. 108): „ . . . ἅπαντα μέντοι συλλήβδην, εἰπεῖν ἀνθρώπων παντελῶς ἔρημα. τοὺς μὲν γὰρ ὁ πόλεμος, τοὺς δὲ νόσος τε καὶ λιμὸς διεχρήσαντο.“

[2]) Kar se tiče pisave tega imena, omenim naj, da piše Ptolemej (Geogr. II., c. 14, § 7): Emona (Ἠμῶνα.) Isto obliko, ki je brez dvoma najboljša, imata tudi Itin Hierosolym. in pa Tabula Peutingeriana. V Itin, Antonini nahajamo izraz Hemona, pri Pliniju (Nat. hist., III., 25, 147) Aemona in pri Herodianu pa (VIII, c. 1, § 4) v acc. Ἡμᾶν.

[3]) Vita s Severini, c. 18 in 28.

[4]) Tacitu (Hist. III., c. 1) rabi oblika „Poetovio“, ki je brez dvoma najpravilnejša To obliko imajo tudi nekateri napisi na rimskih spomenikih Nahajajo se pa še druge, kakor Petovione v abl (Itin. Hierosolym.), Petavione v abl. (Tab. Peutingeriana), Patavione v abl. (Itin. Antonini), Ποτόβιον in Παταυΐων (Ptolem., Geogr. II, c. 14, § 4), Παταβίωνος v gen. (Priscus) itd.

[5]) Priscus (ed Dindorf, op. cit., I., str. 301): „ . . . (Ῥωμύλος) ἀνὴρ τῇ τοῦ κόμητος ἀξίᾳ τετιμημένος . . .“

[6]) Priscus (ed. Dindorf, str. 302): „ὁ γὰρ αὐτοῦ (Τατούλου) παῖς Ὀρέστης Ῥωμύλου θυγατέρα ἐγεγαμήκει, ἀπὸ Παταβίωνος τῆς ἐν Νωρικῷ πόλεως . . .“ —

se je napotil v Italijo, razrušil Poetovio. Rimljani so imeli takrat tak strah pred hunsko vojsko, da ji niso stavili nikakršnih zaprek v Noriku ter so še celo pozabili zasesti prehode čez Alpe.[1]) Zato si lahko mislimo, da so se prebivavci ptujskega mesta brezpogojno udali Atili in da jim je ta potem prizanesel.

V pritožbi beneških in rhaetijskih škofov do grškega cesarja Mauricija Tiberija iz leta 591. se navaja, da so pred leti frankovski škofje postavljali duhovnike po treh cerkvah oglejske nadškofije, namreč po bekonski (?), tiburnijski in augustanski.[2]) Ako je res, da pomenja »ecclesia Beconensis« ptujsko cerkev, sledilo bi iz téga, da je Ptuj še stal v sredi šestega stoletja ter da je bil iz prva v cerkvenem oziru odvisen od oglejskih škofov, potem pa od frankovskih, odkar se je frankovski kralj Theodebert polastil Norika.[3]) Ko so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino, osvojili so

---

Zgoraj imenovani Orest je bil po rodu Rimljan ter doma v posavskem delu Panonije, katerega je zahodno-rimski poveljnik Aetius, kakor je bilo že povedano, odstopil Hunom. Na ta način je postal Orest podložnik hunskega kralja. Znano je, da je bil rečeni Orest oče zadnjega zahodno-rimskega cesarja Romula Augustula, katerega je leta 476. Odovakar odstavil. — Napačna je trditev, da je bil Orest rojen Ptujčan. (Gl. Dom in Svet, 1896, str. 343) Priscus (op cit. str. 286) piše o njem: „... σὺν Ὀρέστῃ, ὃς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ γένους ὢν ᾤκει τὴν πρὸς τῷ Σάῳ ποταμῷ Παιόνων χώραν.“

[1]) Prosper Aquit. Chron. p. 672: „Herculiano et Sporatio cons. (452) Attila redintegratis viribis, quas in Gallia amiserat, Italiam ingredi per Pannoniam intendit, nihil duce nostro Aetio secundum prioris belli opera prospiciente, ita ut ne clausuris quidem Alpium, quibus hostes prohiberi poterant, uteretur.“

[2]) „. . . in tribus ecclesiis nostri concilii, idest Beconensi, Tiburniensi et Augustana“ (Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 273—277; Mansi, Concil. coll, X., str 463—466; Resch, Ann. Sabion., I., str. 407—415.) — Nekateri zgodovinarji, kakor Hansiz (Germ. sacra, I., str. 94), Resch (op. cit. I., str. 412 in 413, op. 188) in drugi trdijo, da je namesto „Beconensi“ treba čitati „Betovensi“ ali „Petoviensi“, kar bi pomenjalo ptujsko cerkev. Ti poudarjajo, da se črke „c“ in „t“, kakor tudi „n“ in „u“ ali „v“ v starih spisih vsled sličnosti lahko zamenjajo. Mesto Poetovio je bilo iz prva panonsko, pozneje pa noriško; od četrtega stoletja naprej je bilo tedaj v isti pokrajini kakor Tiburnia. V Ptuju so vladali že v tretjem in četrtem stoletju škofje. Zato je prav mogoče, da je bila ondi tudi v šestem stoletju škofovska stolica

[3]) Šalamun piše (Dom in Svet, 1896, str. 343): „Leta 557. je bil za škofa v Ptuju postavljen Virgilij. Tega omenjajo akti cerkvenega shoda, ki je bil leta 558. v beneškem mestu Gradu Virgilij je zadnji po imenu znani škof v Ptuju.“ — Ti stavki so večinoma neresnični. Tu navedeni Virgilij ni bil škof v Ptuju, temveč v Padovi na Beneškem. V zapisniku izmišljene sinode na Gradežu z dne 3. novembra leta 579. (ne pa 558.) je imenovan tudi „Virgilius episcopus s. ecclesiae Patavinae.“ (Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 237; Mansi, Concil. coll., IX, str. 923.) Rečene sinode najbrže nikdar bilo ni Hansiz (Germ. sacra, I. coroll. IV.) je mislil, da je ecclesia Patavina = ptujska cerkev, ter je prvi zapisal napačno trditev o omenjenem Virgiliju. Drugi so to zmoto potem prepisovali iz njegovega dela. Nazadnje je prišla tudi v slovensko knjigo.

rečeno mesto; najbrže so je tudi razrušili. V sedmem in osmem stoletju zgodovinski viri več ne omenjajo Ptuja, pač pa v devetem. Okoli leta 853. je posvetil v tem kraju jedno cerkev solnograški nadškof Liupram.[1]) Neko drugo cerkev je v Ptuju posvetil solnograški nadškof Dietmar leta 874.[2])

Imenitno mesto v Sredozemskem Noriku je bila Celeia.[3]) Ako se ne motim, stalo je to mesto še potem, ko so se polegli valovi ljudskega preseljevanja. Verjetno je, da so v Celeji vladali škofje še v šestem stoletju.[4]) V zapisniku izmišljene sinode na otoku Gradežu z dne 3. novembra leta 579. je naveden tudi »Joannes episcopus s. ecclesiae Celejanae«.[5]) Ko so Slovenci osvojili Celejo in njeno okolico, uničili so škofovsko stolico in brez dvoma porušili tudi mesto.

---

[1]) Conv. Bag. et Carant., c. 11 (Mon. Germ. Script. XI., str. 12): „. . . ad Bettobiam . . ."

[2]) Auctar. Garst. a. 874: „. . . ad Bettowe . . ."

[3]) Kar se tiče pisave tega imena, omenim naj, da rabi vsem starim pisateljem oblika Celeia (oziroma Κέλεια). Gl. Plinius (Nat. hist., III., 24, 146), Ptolemaeus (Geogr. II., c. 13, § 3), Itin. Antonini, Itin. Hierosolym., Tab. Peutingeriana itd.

[4]) V že omenjeni pritožbi beneških in rhaetijskih škofov do grškega cesarja Mauricija Tiberija iz leta 591. se omenja, da so pred leti frankovski škofje postavljali duhovnike po treh cerkvah oglejske nadškofije, med njimi tudi po „augustanski" („ecclesia Augustana"). Hansiz (Germ. sacra, I, str. 94) in za njim še nekateri drugi, kakor Krones (Handbuch d. Gesch. Oesterreichs, I, str. 243) iščejo to cerkev v Celju („Augusta Celeia"), česar pa ne odobrujem. Tudi Hansiz je pozneje svojo prvotno trditev preklical ter se odločil za Augsburg (Germ, sacra. I, coroll. I). Opomnim naj, da je Pliniju (Nat. hist. III., 24, 146) pač znana Claudia Celeia, nikjer pa se ne omenja Augusta Celeia

[5]) Dotični zapisnik sta ponatisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 237) in Mansi (Concil. coll. IX, str. 923). — V Izvestjih muzejskega društva za leto 1896, str. 196 sem rekel, da je ime tega škofa na vsak način izmišljeno in da so okoli leta 579. po celjskem polju razsajali Obri in Slovenci — Zdi se mi, da sem se prehudo izrazil Res je, da je ponarejen vir, ki nam je ohranil ime celjskega škofa Ivana. A pomisliti je treba, da je v rečenem zapisniku naštetih še več drugih škofov, o katerih se lahko dokaže, da so v resnici živeli okoli leta 579 Najbrže je kompilator zapisnika o izmišljeni sinodi vzel imena naštetih škofov iz kakega pravega, okoli leta 579 spisanega vira, ki pa se je pozneje zgubil. Ako so imena drugih škofov zgodovinska, zakaj naj bi bilo ime celjskega škofa izmišljeno? Kakor se vidi, vladali so v Celeji v šestem stoletju škofje. Ker pa je prav verjetno, da so okoli leta 579. po celjski okolici razsajali Obri in Slovenci, zato si lahko mislimo, da je celjski škof Ivan že pred prihodom sovražnikov, morebiti že leta 568. zapustil svojo stolico ter utekel na otok Gradež, kjer so se takrat zbirali beguni tudi iz drugih krajev Ravno to bi smeli trditi o škofu Vigiliju, ki je imel svoj sedež v panonski Scarabantiji (v sedanjem Šopronju), in kateri je tudi omenjen v zapisniku že znane izmišljene sinode na Gradežu. Takih begunov je bilo takrat veliko na obalih Jadranskega morja. Znano nam je, da je neki Ivan, ki je prišel iz Panonije, bil postavljen za škofa na gradu „Novas", kateri je stal najbrže blizu Kopra. (Mansi, Concil. coll., X., str. 117.)

Pozneje so na ondotnih razvalinah postavili novo naselbino ter jo začeli imenovati Celje. Ta kraj je že omenjen v listini z dne 21. januarja leta 824.[1])

Blizu Lipnice na Štajerskem je stalo v rimskem času mesto Flavium Solvense. Ni mi treba poudarjati, da ga ne nahajamo več, odkar so Slovenci prišli tudi v te kraje. Le ime ondotne reke »Sulpa« (Sulm) spominja še na nekdanje rimsko mesto.

Tudi ime rimske postaje »Juenna« se ni popolnoma pozabilo, ker še živi v imenu vasi Pod Juno in pa v imenu Junske doline na Koroškem.

Noriško mesto Virunum[2]) je uničil ogenj, kar dokazuje izkopana črnikasta zemlja, pomešana z ogljem in raztopljenim steklom.[3]) Mesto je bilo uničeno za časa ljudskega preseljevanja ali pa pozneje, ko so Slovenci prišli v dotične kraje. Ime Virunum se je pozabilo med novimi naseljenci; ravno to velja o mestu »Santicum«.

Važno mesto v Sredozemskem Noriku je bila na koncu starega veka Teurnia ali Tiburnia,[4]) kjer so imeli tudi ondotni škofje svoj sedež. Za časa sv. Severina so izvolili prebivavci rečenega kraja svojega rojaka Pavlina za škofa.[5]) Nekako v tistem času je prišla pred mesto gotska vojska ter ga začela oblegati. Mesto je bilo torej z zidovjem obdano. Meščanje so se včasi srečno bojevali s sovražniki, včasi pa ne ter so nazadnje mir odkupili. Med drugim so morali prepustiti Gotom tudi obleko, katero so bili nabrali, da bi jo

---

[1]) „. . . in finibus Sclavinie in loco, qui dicitur Zellia.“ (Mitth. des Instit. f. österr. Geschichtsforschung, I. (1880), str. 283, št. 5)

[2]) Zastran pravopisa tega imena naj navedem, da rabi Plinius (Nat. hist, III., 24, 146) obliko Virunum, Ptolemaeus (II., c. 14, § 3), Οὐίρουνον, Stephanus Byzantius Βέρουνος in Suidas pa Βηρούνιον. Itinerarium Antonini ima Uiruno in Virundo (v abl.), Tab. Peutingeriana pa Varuno (v abl.) Na nekaterih rimskih spomenikih se nahaja oblika Viruno.

[3]) Glej Kaemmel, op. cit., str. 138, op. 1.

[4]) Teurnia je bilo mesto na sedanjem gorenjem Koroškem v tistem kraju, kjer je sedaj vas St. Peter im Holz, ne daleč od Špitala — Teurnia piše Plinius (Nat. hist., III., 24, 146), Τεουρνία ima Ptolemaeus (Geogr., II., c. 13, § 3), Teurn. stoji na dveh rimskih spomenikih (Mommsen, Corp. inscr. lat., III., št. 5568 in 5569), Teur. imata dva druga napisa (št. 4741 in 4754), oblika Tiburnia pa se nahaja pri Eugippiju v Vita s. Severini, c. 17 in 21.

[5]) Vita s. Severini, c. 22: „Nam cives Tiburniae, quae est metropolis Norici, coëgerunt praedictum virum (Paulinum) summi sacerdotii suscipere principatum.“ — Z izrazom „metropolis Norici“ ni rečeno, da bi bila takrat Tiburnia glavno mesto Sredozemskega Norika, pač pa, da so tu imeli škofje svojo metropolo. Glavno mesto v južnem delu Norika je bila Celeia.

bili poslali kot dar prebivavcem Pobrežnega Norika.[1]) Kmalu potem je prišla v tiburnijsko okolico velika množica Alemanov ter pustošila daleč na okrog.[2]) Ondotni škof Pavlin je o pravem času dobil od nekega Noričana, kateremu je bilo Maksimin ime in ki se je takrat mudil pri sv. Severinu, žalostno novico, da se približujejo sovražniki. Škof je potem hitro poslal v razne gradove svoje škofije pisma ter opozoril tamošnje prebivavce na pretečo nevarnost. Vsled tega Alemani niso mogli dobiti utrjenih krajev ter so morali biti zadovoljni s tem, kar so dobili na deželi.[3])

Kralj Odovakar je imel pač južni Norik v svoji oblasti, severnega pa ni mogel varovati. Tudi gotski kralj Teodorik je gospodoval po jednem delu Norika ter dovolil noriškim provincijalom živinsko kupčijo z Alemani.[4]) Denar gotskih vladarjev je prišel celo v Pobrežni Norik, kar dokazuje jeden penez kralja Theodahat-a v Solnogradu.[5])

Tiburnijska škofija je spadala iz prva pod oglejsko metropolo. Ko pa so se Franki polastili Norika in leta 548. še celo večine Beneškega, začeli so frankovski škofje postavljati duhovnike po farah tiburnijske cerkve.[6]) Leta 556. so Franki zopet zgubili svoja posestva v Italiji[7]) in najbrže kmalu potem tudi po Noriku. Tiburnijska škofija je sedaj iz nova prišla pod oglejsko metropolo, kar bi se dalo posneti iz pisma beneških in rhaetijskih škofov do grškega cesarja Mauricija Tiberija. V zapisniku izmišljene sinode z dne 3. novembra leta 579., katera je bila bajé na Gradežu, imenovan je tudi tiburnijski škof Leonijan.[8]) Je li Tiburnija še stala leta 591. ali ne, ni znano, ker iz prej omenjene pritožbe beneških in rhaetijskih škofov to ni razvidno. Ker so nekako

---

[1]) Vita s. Severini, c. 18: „Itaque non multo post cives Tiburniae, vario cum obsidentibus Gothis certamine dimicantes, vix inita foederis pactione, inter caetera etiam largitionem iam in unum collatam, quam mittere Dei famulo distulerant, hostibus obtulerunt."

[2]) Muchar (Das römische Noricum, II., str. 203) misli, da so Alemani ropali po Noriku med letom 466. in 470.

[3]) Vita s. Severini, c. 25.

[4]) Cassiodori Var., III, 50 (Mon. Germ. Auct. antiqu. tom. XII., str. 104).

[5]) Kaemmel, op. cit., str. 134, op. 3.

[6]) Glej že večkrat omenjeno pritožbo beneških in rhaetijskih škofov do cesarja Mauricija Tiberija iz leta 591., kjer čitamo: „Quod ante annos iam fieri coeperat et in tribus ecclesiis nostri concilii, idest Beconensi, Tiburniensi et Augustana, Galliarum episcopi constituerunt sacerdotes."

[7]) Marii Aventicensis Chron. ap. Roncalli, Vet. latin. script., II., p. 409: „Eo anno (post consulatum Basilii XV. ind. IV. id est 556) exercitus reipublicae resumptis viribus partem Italiae, quam Theudebertus rex adquisierat, occupavit."

[8]) „Leonianus episcopus s. ecclesiae Tiborniensis."

v tistem času Slovenci posedli Norik, razrušili so brez dvoma tudi takrat mesto Tiburnijo ter uničili ondotno škofijo. Tamošnje izkopanine kažejo, da sta ogenj in meč pokončala Tiburnijo in da so mestni stanovavci, boreč se s sovražnikom, našli smrt med zidovjem svojega domačega kraja.[1] Mesto je bilo sicer uničeno, a ni se popolnoma pozabilo njegovo ime. Namesto starega izraza Teurnia ali Tiburnia nahajamo v raznih srednjeveških virih besede Liburnia, Lurna itd. za tamošnjo okolico, katero še dandanes zovejo Lurnfeld.[2]

V južnem Noriku je bilo tudi mesto Aguntum ali Aguontum,[3] katero je stalo tam, kjer je sedaj Lienz na vzhodnem Tirolskem.[4] To mesto omenja Venantius Fortu-

[1]) Notizenblatt der kais. Akademie in Wien, IV. (1854), str. 199.

[2]) V drugi polovici osmega stoletja so bavarski misijonarji, ki so prišli Slovencem oznanjevat sveto vero, postavili jedno cerkev in „Liburnia civitate". (Conv. Bag. et Carant. c. 5., Mon. Germ. Script. XI., str. 8.) — Iz neke listine z dne 5. februarja leta 816. je razvidno, da je stal kraj Hinticha (sedanji Innichen) pri izviru reke Drave na meji tiburnijskega okraja („in confinio uidelicet Pudigin . . . et Tiburniensi ubi Draus fluuius oritur.") Dotično listino so ponatisnili Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, 252, št 479; Resch, Ann. Sab. III., 67; Mon. Boica, XXX./I., str. 32, št. 13; Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I., str. 11, št. 9. — V Liburni je imel kralj Arnulf svoj dvor, kakor čitamo v listini z dne 21. julija leta 891. („capellam in Sclauinię partibus ad curtem nostram quę Liburna uocatur"). Gl. Izvestja muz. društva za leto 1894., str. 224, št. 70. — V ponarejeni listini istega datuma čitamo: „capellam in Sclauinię partibus ad curtem nostram quę Liburna vulgo Lurna uocatur." Gl. Izvestja, 1894, str. 225, št. 71.

[3]) Ime se je glasilo Aguntum, kakor pišejo Plinius (Nat. hist., III., 24, 146), Ptolemaeus (Geogr., III., c. 13, § 3), Itinerarium Antonini in Venantius Fortunatus (De vita s. Martini, 4), ali pa Aguontum, kakor kaže napis na nekem rimskem spomeniku (Mommsen, Corp. inscr. lat., III., št. 5583).

[4]) Iz prva sem mislil, da je bil Aguntum tam, kjer je sedaj Innichen na Tirolskem. (Izvestja muz. društva, 1896, str. 51 in 59.) Mommsen (Corp. inscr. lat., III., str. 590) dokazuje, da je rečeno mesto stalo pri Lienzu, ne pa pri Innichen-u. Kot razlog navaja omenjeni učenjak Itin. Antonini, kateri opisuje rimsko cesto iz Zuglia (Julium carnicum) do Sterzinga (Vipitenum) tako-le:

Julia Carnico . . . . sedanji Zuglio v Karniji.
| XXII.
Loncio . . . . . . pri sedanjem Mauthen-u v Ziljski dolini.
| XVIII.
Agunto . . . . . . pri Lienzu.
| XXIII.
Littamo . . . . . . Innichen.
| XXIII.
Sebato.

natus, ko je v šestem stoletju potoval iz Ravenne mimo Agunta v Tours k grobu sv. Martina.[1]) Ker so Franki v sredi šestega stoletja gospodovali po Noriku, bilo je v njih oblasti tudi mesto Aguntum. Tu sem je pribežal iz strahu pred bizantinskim patricijem Narsetom altinski škof Vital.[2]) Tudi okoli leta 611. se še Aguntum omenja. Pri tem mestu so takrat Slovenci premagali Bavarce.[3]) Najbrže so Slovenci ob tej priložnosti tudi Aguntum razrušili. Ko je bilo mesto uničeno, pozabilo se je polagoma tudi njegovo ime.

Istria je za časa ljudskega preseljevanja dosti manj trpela, kakor Panonija in Norik. Narodom, kateri so silili v Italijo, rabila je navadno cesta, ki je peljala iz Panonije čez Celejo in Emono v Akvilejo. Po tej poti so se približali Italiji Zahodni Gotje pod Alarikom, Huni pod Atilo in Vzhodni Gotje pod Teodorikom. Istro so tedaj ti barbari kolikor toliko pustili na strani.

Da istrska pokrajina ni dosti pretrpela za časa ljudskega preseljevanja, razvidno je iz nekega pisma, katero je poslal Cassiodor leta 537. ali pa 538. ondotnim provincijalom. V tem pismu poudarja, da je Istra polna oliv, okrašena z njivami in vina bogata; v njej zori vsak sadež s trikratno rodovitnostjo. Cassiodor zove istrsko pokrajino ravennsko Campanijo in jedilno shrambo kraljevskega mesta (Ravenne). Vile se svetijo na dolgo in široko, in človeku se zdi, da so sestavljene iz biserov; zato so trdili že stari ljudje, da krasí istrsko zemljo toliko palač. Blizu obrežja je cela vrsta najlepših otokov, kateri bogaté poljedelca s svojo rodovitnostjo. Istra popolnoma okrepčuje dvorno stražo, nudi višjim osebam razkošja, nižjim pa živeža. Sedaj prepušča ta presrečna pokrajina radovoljno svojo zalogo kraljevskemu mestu.[4]) —

Sebato . . . . . . St. Lorenzen pri Bruneck-u

XXXIII.

Vipiteno . . . . . . Sterzing.

Dalje navaja Mommsen kot dokaz svoje trditve napise na četirih miljnih kamenih, katere so našli v Pusterski dolini. Miljni kamen, katerega so dobili pri St Lorenzen-u, ima napis „Ab. Ag M P LVI." Ako bi bil Aguntum stal tam, kjer je sedaj Innichen, moralo bi biti na rečenem kamenu XXIII. zapisano, ne pa LVI.

[1]) Venantius Fortunatus De vita s. Martini, 4: „Per Dravum itur iter, quae se castella supinant: hic montana sedens in colle superbit Aguntus . . ."

[2]) Paul. Diacon., De gest. Langob, II., c. 4.

[3]) Paul. Diacon., De gest. Langob, IV., c. 39.

[4]) Cassiod. Var., XII, 22 (Mon. Germ. Auct. antiqu. tom. XII., str. 378: „(Histria) est enim proxima nobis regio supra sinum maris Jonii constituta, olivis referta, segetibus ornata, vite copiosa, ubi quasi tribus uberibus egregia ubertate largatis omnis fructus optabili fecun-

Ako bi bili sovražniki istrska mesta in vasi požgali, polja opustošili, prebivavce pobili ali pa odpeljali v sužnost, ne bi bil mogel Cassiodor par desetletij pozneje tako povzdigovati istrskega blagostanja.

Prvi večji kraj v severni Istri je bil Trst (Tergeste).[1]) Omenil sem že, da so ga včasi prištevali Istri, včasi pa ne. Mesto je bilo znamenito že za časa Rimljanov. V začetku srednjega veka se nekaterikrat omenja kot stolica škofov. Tako je v Trstu vladal leta 547. škof Trugiferus,[2]) okoli leta 587. Severus,[3]) leta 602. in 603. Firminus[4]) in leta 680. Gaudentius.[5]) Ko so leta 568. prišli Langobardi v Italijo, bali so se jih tržaški prebivavci. Duhovnik Geminijan je prenesel iz strahu pred njimi trupla dvainštiridesetih mučenikov iz tržaškega mesta na otok Gradež.[6])

Drugi kraj, katerega poznajo zgodovinski viri šestega stoletja, je Koper. V starem veku najbrže tega mesta še ni bilo.[7]) Plinius omenja med istrskimi mesti tudi »Agida«[8]), o katerem nekateri pisatelji mislijo, da je to staro ime sedanjega Kopra. Z isto pravico bi se pa lahko tudi trdilo, da je Agida sedanji Piran, Omak, Novi grad ali kak drug kraj v Istri. Kopersko mesto je šele nastalo, ko so prišli leta

ditate profluxit quae non immerito dicitur Ravennae Campania, urbis regiae cella penaria, . . . Praetoria longe lateque lucentia in margaritarum speciem putes esse disposita, ut hinc appareat, qualia fuerint illius provinciae maiorum iudicia, quam tantis fabricis constat ornatam. additur etiam illi litori ordo pulcherrimus insularum . . . etc."

[1]) Kaže se, da je oblika „Tergeste" najboljša. Nahajamo jo pri Pliniju (Nat. hist, III, 18, 127 in 19, 132) in pa pri Strabonu (Geogr., V., c. 1, § 9 in VII., c. 5, § 2) Tudi jo imajo napisi na rimskih spomenikih. Nekateri pisatelji rabijo obliko „Tergestum" (Τέργεστον), tako n. pr. Ptolemej (Geogr. III., c. 1, § 27).

[2]) Schönleben, Carniolia antiqua et nova, pars III., p. 304; Rubeis, Mon. eccl. Aquil.. str. 192; Kandler Codice dipl. Istr. ad ann 547.

[3]) Paul. Diacon., De gest Langob., III, 26 — Danduli Chronicon, VI., c. 2 (Muratori, Script. rer. Ital. XII., str. 104).

[4]) Mansi, Concill. coll., X., str 331 in 364. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 602 et 603.

[5]) Mansi, Concil. coll., XI., str. 185.

[6]) Danduli Chronicon, V., c. 11, pars 14 (Muratori, op. cit, str. 94., — Chronicon Gradense (Monticolo, Cronache Veneziane, p 37). — Chron. Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ Script., XIV, str. 11.)

[7]) V Kopru se nahaja sedaj precej veliko latinskih napisov na starih kamenitih spomenikih. Mommsen (Corp inscr. lat, V., str. 49) pravi, da so bili ti spomeniki večinoma iz drugih krajev, še celo iz Pulja preneseni v Koper v tistem času, ko je bil ta glavno mesto beneške Istre. Napačno bi bilo, ako bi kdo trdil z ozirom na rečene latinske napise, da so že Rimljani ustanovili kopersko mesto.

[8]) Nat hist., III., 19, 128: „Oppida Histriae civium Romanorum Agida, Parentium, colonia Pola, quae nunc Pietas Julia, quondam a Colchis condita." — Obliko „Agida" nahajamo v boljših rokopisih, v slabejših pa stoji „Aegida".

568. Langobardi v Italijo. V tistem času se je del istrskih prebivavcev iz strahu pred sovražniki preselil na otok, kjer je sedaj Koper. Ljudje so imenovali na čast takratnemu grškemu cesarju Justinu II. novoustanovljeno mesto Justinopolis.[1]) Brez dvoma blizu Kopra je stal leta 599. grad »Novas«, kjer je imel takrat iz Panonije prišedši škof Ivan svojo stolico. Z rečenim gradom so združili tudi koperski otok kot njegovo škofijo. Gradeški škof Sever je s silo pregnal omenjenega Ivana ter posvetil drugega, kateri bi pa ne smel prebivati na gradu, temveč na otoku. Papež Gregor Veliki je zastran teh stvari pisal meseca maja leta 599. štiri pisma ter jih poslal raznim osebam.[2]) Tu vidimo, da je že leta 599. mimogredé prebival škof v koperskem mestu. Pozneje je papež Štefan II. vsled prošenj koperske duhovščine in ljudstva na novo ustanovil škofijo v Kopru, kar se je zgodilo najbrže leta 756. Gradeški patrijarh Vitalijan je nato potrdil in posvetil za koperskega škofa nekega Ivana, po tega smrti pa nekega Senatorja.[3]) V Kopru je bil doma gradeški škof Agathon, ki je vladal svojo cerkev od leta 673.—683.[4]) Omenim naj še, da kraj »Capris« (to je Koper) pozna tudi Anonymus Ravennas,[5]) kateri je sestavil svojo kozmografijo med letom 667. in 670.

Kaže se, da **Piran** ni posebno staro mesto, ker ga nobenkrat ne navajajo rimski pisatelji. Prvi ga omenja Anonymus Ravennas, pri katerem nahajamo obliko »Piranon«. Dandulus piše v svoji kroniki, da je bil iz Pirana doma gradeški (?) škof Marcijan,[6]) ki je bil baje posvečen leta 607.

Med Piranom in Omakom sta bila, kakor trdi Anonymus Ravennas, dva kraja, namreč **Silbio** ali Silbonis in pa **Siparis** ali Sapparis. Brez dvoma je prvi kraj sedanja Žalborna (Salvore), Siparis pa sedanji Sipar. Zadnji kraj se večkrat omenja v zgodovinskih virih srednjega veka.

Od Sipara nekoliko proti jugu je **Omak** (Umago.) Prvi imenuje ta kraj Anonymus Ravennas, kateri navaja izraz »Humago«. Ako smemo verjeti Dandulu,[7]) bil je gradeški škof Epifanij, ki je vladal svojo cerkev od 612—613, doma iz Omaka.

Novigrad (Cittanuóva) še ni bil znan starim rimskim in grškim pisateljem. Omenja ga Anonymus Ravennas,[8]) ka-

---

[1]) Gl. Izvestja muz. društva za 1896, str. 163.
[2]) Gl. Izvestja muz društva za 1896, str. 207—209.
[3]) Danduli Chronicon, VII., c 10 pars 2 (Muratori, op. cit, str. 141).
[4]) Danduli Chronicon, VI., c. 10 (Muratori, op. cit., str. 122).
[5]) Cosmographia, 4, 30; 31; 5, 14.
[6]) Chronicon, VI., c. 3 (Muratori, op. cit, str. 108).
[7]) Chronicon, VI., c. 5 (Muratori, str. 110).
[8]) Cosmographia, 4, 30; 31; 5, 14.

teri rabi grški izraz Neapolis. V zapisniku izmišljene sinode, ki je bila baje dne 3. novembra leta 579. na Gradežu, naveden je tudi »Patricius episcopus s. ecclesiae Emonensis«. Ker tega škofa pozna tudi Paulus Diaconus,[1]) smemo trditi, da je Novigrad že stal v šestem stoletju. Mogoče je, da so prebivavci kranjske Emone za časa ljudskega preseljevanja iskali zavetja na bregovih Jadranskega morja ter tu ustanovili novo mesto (Novigrad, Neapolis), katero so po svojem nekdanjem bivališču zvali tudi Emono.

Poreč (Parentium) omenjajo v starem veku Plinij,[2]) Ptolemej,[3]) Itinerarium Antonini in Tabula Peutingeriana. Tudi Anonymus Ravennas navaja to mesto. Izmed škofov, ki so vladali v začetku srednjega veka v Poreču, znani so nam Eufrasius, ki je vladal leta 559.,[4]) potem Johannes okoli leta 587.[5]) in Aurelius leta 680.[6])

Rovinj ne more biti posebno staro mesto, ker ga stari pisatelji ne poznajo. Prvič ga imenuje in sicer trikrat Anonymus Ravennas, pri katerem se nahajajo oblike Ruigno, Ruginio in Revingo.[7])

Pulj (Pola)[8]) je bil že za časa Rimljanov jako znamenit, kar pričujejo posebno izkopanine, katere so spravili na dan v tem mestu in njegovi okolici. Tudi v začetku srednjega veka se Pulj večkrat omenja v zgodovini. Znana so nam imena nekaterih škofov, kateri so imeli v šestem, sedmem in osmem stoletju svoj sedež v Pulju, tako n. pr. Venerus ali Veneriosus leta 501. in 502.,[9]) Antonius med letom 507. in 511.,[10]) Isaacius leta 547.,[11]) Adrianus okoli leta 587.,[12]) Cyriacus leta 680.[13]) in Petrus leta 725.[14]) V Pulju je bilo doma

[1]) De gest Langob., III., c. 26.
[2]) Nat. hist, III., 19, 129.
[3]) Geogr., III., c. 1, § 27.
[4]) Izvestja muz. društva za 1896, str. 157.
[5]) Paul. Diacon, De gest. Langob., III., c. 26.
[6]) Mansi, Concil. coll., XI., str. 185
[7]) Cosmographia, 4, 30; 31; 5 14
[8]) Pulj se zgodaj omenja v zgodovini. Stari pisatelji rabijo obliko „Pola“, le Plinij (Nat. hist, III., 19, 129) ima jedenkrat tudi izraz „Pietas Julia“.
[9]) Mansi, Concil. coll., VIII, str. 247 in 265.
[10]) Cassiodor, Var., IV., 44.
[11]) Schönleben, Carniolia antiqua et nova, pars III, str. 304. — Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 192 — Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 547.
[12]) Danduli Chron., VI., c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit, App, str. 8). — Landulphi Sagacis Addit. ad Hist. miscell. (Migne, Patrol. lat., tom. 95, str. 1151).
[13]) Mansi, Concil coll., XI., str. 311.
[14]) Cappelletti, Le chiese d' Italia, IX., str. 21. — Kandler, Codice, dipl. Istr. ad ann. 726.

več mož, ki so drugod prišli do visokega cerkvenega dostojanstva. Iz Pulja je bil škof Laurentius ali Maurus, ki je vladal oglejsko cerkev od l. 534. pa do 539.,[1]) potem gradeška škofa Cyprianus (613—628)[2]) in pa Christophorus (ca. 683 do 715).[3]) Leta 546. je postal puljski dijakon Maksimijan škof v Ravenni.[4]) Že v šestem stoletju nahajamo v Pulju samostan, ki je bil posvečen sv. Andreju, in pa cerkev, ki je bila postavljena Mariji na čast. Samostanu in cerkvi je daroval dne 21. februarja leta 547. ravennski škof Maksimijan več posestev.[5]) V Pulj je prišel leta 544. bizantinski poveljnik Belisar ter tu tudi nekoliko časa ostal, da bi preskrbel svojo vojsko.[6])

Pičen, Krk in Osor se omenjajo v šestem stoletju kot škofovske stolice, vendar samo v ponarejenih in nezanesljivih virih, in zato se tedaj ne more trditi, da bi bili rečeni kraji že res stali v začetku srednjega veka in da bi že takrat ondi vladali škofje.[7])

Kraji Milje, Isola, Pazin in marsikateri drugi najbrže niso posebno stari, ker jih ne navajajo niti latinski niti grški pisatelji, niti razni viri prvih treh stoletij srednjega veka. Buzet (Πικούεντον) pozna pač Ptolemej,[8]) ki je živel v drugem stoletju po Kristu, vnovič se ta kraj imenuje šele v začetku osmega stoletja.[9]) Rimska mesta Nasactium, Pucinum in Aluum so zginila, in srednjeveški zgodovinski viri jih več ne poznajo.

Kar se tiče stare **Venetije**, zanima nas le njena najvzhodnejša stran, ki se je dotikala Julskih Alp in pa Krasa.

---

1) Danduli Chronicon, V., c. 9 (Muratori, op. cit., str. 86).

2) Danduli Chronicon, VI., c. 6 (Muratori, str. 111).

3) Danduli Chronicon, VI., c. 11 (Muratori, str. 123).

4) Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 193.

5) Glej Schönleben, op. cit., str. 304; Rubeis, op. cit., str. 192; Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 547.

6) Procop., De bello Goth., III, c. 10 (Corp. script. hist. Byzant., XVII., str. 317).

7) V zapisniku izmišljene sinode, katera je bila baje na Gradežu dne 3. novembra leta 579., čitamo, da se je udeležil zborovanja tudi „Marcianus Episcopus s. ecclesiae Petenatis“. (Rubeis, op. cit., str. 237. — Mansi, Concil. coll., IX., str. 923. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 579.) — Tudi dve kroniki omenjata, da je gradeški „patrijarh“ Elija uredil ali pa na novo ustanovil več škofij, med katerimi so bile tudi škofije na otoku Krku, v Osoru in v Pičnu. Glej Chronicon Gradense (Monticolo, Cronache Veneziane, str. 43): „ . . . videlicet Veglensem, in Apsaro, in Pathena . . .“ — Chron. Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ., Script., XIV., str. 14): „ . . . in capite Sclavanie, quod est civitates nomine Pethena, alia Vegla, tercia Absaro . . .“

8) Geogr., III., c. 1, § 28.

9) Glej zapisnik, kateri je bil sestavljen pri zborovanju poleg reke Rižane v Istri med letom 803. in 810. (Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 804).

Za časa rimskih pisateljev Strabona in Ptolemeja so prištevali ta del zemlje Karniji, ne pa Venetiji, in še celo Tergeste je bil takrat karnska vas.[1])

Najvažnejše mesto vzhodne Venetije je bila Aquileia. Odveč bi bilo, ko bi hotel tu opisovati zgodovino oglejskega mesta od tistega časa, ko so ga leta 181. pred Kr. postavili Rimljani, pa do one dobe, ko ga je Atila leta 452. po Kr. razrušil. Po smrti rečenega hunskega kralja so se prizadevali posebno oglejski škofje, da bi iz nova povzdignili mesto iz razvalin. Tako n. pr. je škof Marcelin popravil oglejsko mesto in tudi ondotno cerkev za časa grškega cesarja Anastazija (491—518). Ker je bilo mesto le slabo obljudeno, pomnožil je tudi število prebivavcev.[2]) Hud udarec je zadel Oglej leta 568., ko so prišli Langobardi v Italijo. Tamošnji škof Pavlin in pa mnogo prebivavcev je zbežalo iz mesta ter se naselilo na otoku Gradežu. Oglejskemu mestu tudi ni moglo biti na korist, da so še pozneje nekateri ondotni škofje in patrijarhi rajši stanovali v Korminu ali pa v Čedadu. Zato pravi Paulus Diaconus, ki je živel v drugi polovici osmega stoletja, da je bil Oglej pač nekdaj glavno mesto Beneškega, v njegovem času pa je bil Čedad,[3]) kjer so takrat imeli tudi furlanski vojvode svoj sedež.

Ako se napotimo od Ogleja proti jugu, pridemo na otok Gradež (»Gradus«), kjer je stalo že v šestem stoletju po Kr. z visokim zidovjem utrjeno mesto.[4]) Še pred prihodom Langobardov so večkrat oglejski škofje začasno stanovali na Gradežu, tako n. pr. Marcelin in Štefan.[5]) Prihajali so na ta otok posebno v poletnem času, kadar je bila vročina v Ogleju prehuda. Na Gradežu so postavili tudi nekako trdnjavo (»munitionem«).[6]) Oglejski škof Macedonij je posvetil na Gradežu cerkev sv. Ivana Evangelista.[7]) Še več cerkvâ je bilo potrebnih, ko je mesto vsled langobardskega navala (568) dobilo mnogo novih prebivavcev, ki so pribežali iz Ogleja. Razen že omenjene cerkve sta nam znani iz iste dobe še

[1]) Ptolemaeus, Geogr., III., c. 1, § 29. — Strabo, Geogr. VII., c. 5, § 2: „. . . ἐκ Τεργέστης, κώμης Καρνικῆς . . .“ — Gl. tudi Strabo, IV., c. 6, § 9.

[2]) Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., App. str. 7). — Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., App., str. 8).

[3]) Paul. Diac., De gest. Langob., II., c. 14: „Huius Venetiae Aquileia civitas exstitit caput, pro qua nunc Forum Julii . . . habetur.“

[4]) Joh. Diac. Chron. Venetum (Monticolo, Cronache Veneziane, str. 63): „(Gradus) insula . . . altis menibus . . . decorata.“

[5]) Danduli Chronicon, V., c. 7 (Muratori, op. cit., str. 82). — Ravno tam, c. 8 (Muratori, str. 84).

[6]) Glej zapisnik mantovanske sinode z dne 6. junija 827. (Izvestja muz. društva za 1894, str. 139.)

[7]) Danduli Chronicon, V., c. 10 (Muratori, op. cit, str. 87).

cerkev sv. Vitala in cerkev sv. Marije.[1]) Tudi gradeški škof Helija (571—586) je postavil jedno cerkev ter jo posvetil na čast sv. Evfemiji.[2]) V nekaterih kronikah čitamo, da je škof Helija dal napraviti več cerkvâ tudi po sosednjih krajih. Na otoku S. Pietro d' Orto, ki je od Gradeža próti severozahodu, naredil je iz poganskega templja, ki je bil posvečen Bethel-u, cerkev sv. Petra. Tukaj je ustanovil tudi ženski samostan.[3]) Na otoku Barbani je postavil tam, kjer je našel temelj nekdanje cerkve, novo hišo božjo in pa moški samostan.[4]) Tudi na nekaterih drugih otokih, katerih pa tu ne bom našteval, dal je rečeni škof napraviti več cerkvâ.[5]) Dvomljivo je, da bi bi bila na Gradežu dne 3. novembra leta 579. sinoda; zanesljivi viri nam ničesar ne poročajo o njej. Okoli leta 592. je bila kuga na Gradežu.[6]) Leta 628. je razkolniški škof Fortunat oropal stolno cerkev na Gradežu ter pobral iz nje zlatnino, obleko in lepotičje.[7]) Okoli leta 663. je prišel na Gradež po nekem nasipu, kateri se je že od starih časov sem nahajal v morju, furlanski vojvoda Lup. Opustošil je mesto ter odnesel s seboj zaklade oglejske cerkve.[8]) Omenim naj še, da je gradeški škof Maksim (vladal je od 648—668) podelil samostanu na otoku Barbani razna posestva v tržaški okolici.[9]) Rečeni samostan je imel svoja posestva tudi pri Centenari in pri Morsanu,[10]) katerih se je iz lakomnosti polastil gradeški patrijarh Kalist. Papež Gregor III. mu je vsled tega pisal okoli leta 734. ostro pismo ter mu pretil s cerkveno kaznijo, ako bi ne povrnil tujega imetja.[11])

Ako gremo od Ogleja proti zahodu, pridemo v Marano (»in Mariano«), ki se nahaja blizu Jadranskega morja. Tu se je zbralo med letom 587. in 591. deset razkolniških

[1]) Chronicon Gradense (Monticolo, str. 41). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV., str. 13).

[2]) Danduli Chron, VI., c 1, pars 10 (Muratori, op. cit., str 98). — Chronicon Gradense (Monticolo, str. 42). — Chron. Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV., str. 13).

[3]) Chron. Gradense (Monticolo, str. 46. — Chron. Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV., str. 14). — Danduli Chronicon, VI., c. 1, pars 18 (Muratori, str. 103).

[4]) Ravno tam.

[5]) Chron. Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV., str. 15).

[6]) Joh. Diacon. Chron. Venetum (Monticolo, str. 75).

[7]) Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, str. 10). — Danduli Chron. VI., c. 6, pars 13 (Muratori, op. cit., str. 113).

[8]) Paul Diacon., De gest. Langob., V., c. 17.

[9]) Danduli Chronicon, VI., c. 8 (Muratori, str. 118).

[10]) Centenara in Morsano sta dva kraja tik morja med Oglejem in Gradežem.

[11]) Dotično pismo so ponatisnili Dandulus Chron. VII.. c. 3 (Muratori, str. 136), Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 318; Kandler, Cod. dipl. Istr. ad ann. 734; Cappelletti, Le chiese d' Italia, VIII., str. 75 in drugi.

škofov, ki so v posebni sinodi iz nova sprejeli med se gradeškega škofa Severa.[1])

Tik Jadranskega morja je stal okoli leta 737. grad Pontium;[2]) vendar ni znano v katerem kraju. Rutar misli, da je bil ta grad tam, kjer je sedanji Devin,[3]) kar je pač mogoče. Nikakor mu pa ne morem pritrditi, da sta tu omenjeni Pontium in pa stari Pucinum identična. Pucinum je bil, kakor se je že omenilo, v notranji Istri in ne pri morju, kakor Pontium.

Ko sem govoril o rimski cesti iz Akvileje v Emono, omenil sem tudi, da navaja Tab. Peutingeriana jedno postajo pri Soškem mostu (»Ponte Sonti«), kateri je bil napravljen blizu sedanjega Sovodnja. Tu so tedaj popotniki dobivali spočite konje in dobre vozove, ako je bila potreba. Brez dvoma je imel gotski kralj Teodorik to postajo v mislih, ko je med letom 507. in 511. pisal Lukristanom, bivajočim ob Soči (»Lucristanis super Sontium constitutis«), zastran konj, ki so bili odločeni za javno vožnjo (pošto).[4])

Kormin (»in Cormones«) je mesto blizu meje med Avstrijo in Italijo. Zgodovina ga menda prvikrat omenja okoli leta 610. Takrat ga je branila langobardska posadka zoper Obre, ki so pridrli v Furlanijo.[5]) V začetku osmega stoletja so stanovali v korminskem gradu (»in Cormonensi castro«) oglejski škofje, n. pr. Seren okoli leta 731.[6]) in njegov naslednik Kalist okoli leta 737.[7])

Lavariano (»Lauriana, de Labariano«) je sedaj vas med Vidmom in Palmanuovo. Okoli leta 720. je bil pri Lavarianu boj med Slovenci in Langobardi.[8]) Omenja se ta kraj tudi v listini frankovskega kralja Karola z dne 17. junija leta 776.[9])

Mesto Čedad (»Forum Julii«) poznata že Plinij[10]) in Ptolemej.[11]) Verjetno je, da ga je ustanovil Julij Caesar, gotovo pa ni. Postajalo je čedalje znamenitejše na škodo stari Akvileji ter polagoma zadobilo toliko veljave, da so po njem začeli zvati celo pokrajino. V začetku srednjega veka omenja

[1]) Paul. Diacon., De gest. Langob., III, 26.
[2]) Paul. Diacon., De gest. Langob., VI., c. 51: „. . . ad castellum Pontium, quod supra mare situm est.“
[3]) Koledar za goriško nadškofijo za leto 1897, str. 147.
[4]) Cassiodor. Var., I., 29 (Mon. Germ. Auct. artiqu. tom. XII., str. 30).
[5]) Paul. Diacon., De gest. Langob., IV., c. 37.
[6]) Glej listino papeža Gregorja III., izdano okoli 1. novembra leta 731. (Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 732).
[7]) Paul. Diacon., De gest. Langob., VI., c. 51.
[8]) Paul. Diacon., De gest. Langob., VI., c. 45.
[9]) Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 776.
[10]) Nat. hist., III., 10, 130: „Foroiulienses Transpadani.“
[11]) Geogr., III., c. 1, § 29: „Φόρος Ἰούλιος.“

to mesto Cassiodor v svojem pismu, katero je poslal med letom 533. in 537. nekemu Pavlu.[1]) Leta 568. so prišli Langobardi v Italijo ter so se med drugim polastili tudi čedadskega gradu.[2]) Čez Čedad in njegovo okolico je kralj Alboin takrat postavil za vojvodo svojega nečaka Gisulfa.[3]) Okoli leta 610. so mesto osvojili Obri, ga oropali in požgali, prebivavce pa pomorili ali pa odpeljali v sužnost.[4]) Okoli leta 737. je sezidal oglejski patrijarh Kalist v Čedadu cerkev sv. Ivana.[5]) Leta 776. je Karol Veliki dobil Čedad v svojo oblast.[6])

Blizu Čedada so še naslednji kraji, kateri so že stali v sedmem stoletju po Kr.

Brišče (»Broxas«) je vas med beneškimi Slovenci. Tu je bil okoli leta 664. boj med Slovenci in Langobardi.[7]) Paulus Diaconus omenja tudi, da so se Slovenci takrat utaborili pri mostu nad reko Nadižo.

Iplis (»in Ibligine«) je kraj od Čedada proti jugu. Tu so se okoli leta 610. Langobardi branili silnim Obrom.[8])

Nimis se nahaja blizu Čedada. Že okoli leta 664. je bil ondi grad (»Nemas castrum«), kjer so Furlani napadli in umorili svojega rojaka Warnefrida, iščočega pomoči pri Slovencih.[9])

---

[1]) Cassiod. Var., XII, 26 (Mon. Germ. Auct antiqu., tom. XII., str. 382).

[2]) Paul. Diacon, De gest. Langob., II, c. 8: „. . . civitatis vel potius castri Foro-Juliani.“

[3]) Ravno tam.

[4]) Ravno tam, IV, c. 37.

[5]) Chron patr Aquil. primum (Rubeis, op. cit., App str. 8). — Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., App. str. 9).

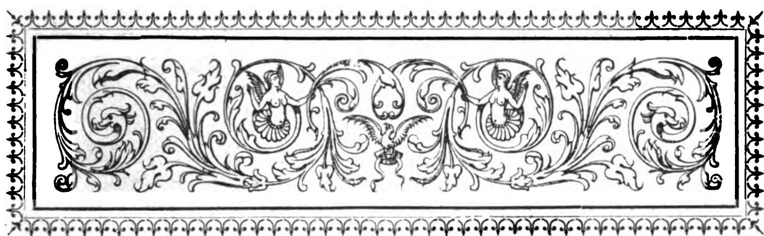
[6]) Ann. Lauriss. a. 776 (Mon. Germ. Script. I.): „Tunc domnus Carolus rex Italiam ingressus est partibus Foroiulensium petens . . . captas civitates Foroiulem, . . . disposuit eas omnes per Francos.“

[7]) Paul. Diacon., De gest Langob., V., 23.

[8]) Ravno tam, IV., c. 37.

[9]) Ravno tam, V., c. 22.

Ivan Vajkard Turjaški.

(1615—1677.)

Spisal **Ivan Steklasa.**

I. Turjaški postane knez in prvi državni minister.

Ivan Vajkard Turjaški se je narodil leta 1615. Oče mu je bil Ditrih, mati pa Sidonija iz plemenite rodovine Galerovih. Ditrih je s svojim bratom Herbardom podelil leta 1617. posestva Turjaških tako, da je ostal sin Herbardov, Ivan Andrej, gospodar rodovinskega grada Turjaka ter bil ob enem naslednik glavne betve, Ditrih pa je dobil Šumberk ter tako obnovil betev Šumberško. Ker je bil Ivan Andrej še mlad, ko mu je umrl oče (že leta 1618.), bil je njegov skrbnik Ditrih. V tem času kranjsko plemstvo ni bilo nič več oduševljeno za luteransko vero, zatorej so zahajali mladi plemiči radi naukov največ na Laško, posebno v Padovo, kjer se je izobrazil tudi Ditrih. Kesneje se je posvetil vojaškemu stanu. V drugi benečanski vojski je služil kot polkovnik. Leta 1618. ga nahajamo med poslanci, ki so se imeli dogovarjati s Turki radi pomejnih obravnav. Od leta 1626. je opravljal Ditrih službo deželnega upravitelja kranjskega ter si je kot veren privrženec vladarske rodovine zadobil blagovoljnost deželnega kneza nadvojvode Leopolda, ki je prišel na svojem potovanju leta 1631. tudi v Ljubljano. Že leta 1630. je bil povzdignjen s svojim bratrancem Ivanom Andrejem v grofovski stan.

Ditrih Turjaški je imel tri sine: Vuka Engelberta, Herbarda X. in Ivana Vajkarda. Vuk Engelbert je bil deželni

glavar kranjski (1649—1673) ter si je pridobil posebno milost pri cesarju Leopoldu I., ko je le-tá leta 1660. obiskal Ljubljano ter tukaj sprejel poklonstvo kranjskih stanov. Cesar ga je nadaril z visokimi dostojanstvi, ki so ostala nasledna v njegovi šumberški betvi. On je bil velik prijatelj znanosti in umetnosti ter podpornik reda Jezusovega, kateremu je preskrbel lepo zgradbo za njegove šole. Kako zaslužen je bil za Kranjsko, najboljši je dokaz pridevek, katerega je dobil od zahvalnih svojih vrstnikov, ki so ga zvali »očeta domovine«.

Mlajši brat njegov Herbard X. se je posvetil vojaškemu stanu ter je postal karlovški general (od leta 1652—1669.). Umrl je leta 1669. ter leži pokopan v Zagrebu v cerkvi svete Katarine, kjer se nahaja še dandanes njegov grobni spomenik.[1])

Slavnejši od obeh svojih bratov je Ivan Vajkard, rojen 11. sušca leta 1615. v gradu žužemberškem na Dolenjskem. Svoje nauke je dovršil nekaj doma, nekaj pa na Laškem; potem pa je šel po tedanji navadi na potovanje, da popolni svoje znanje tudi z izkustvom v svetu. Kesneje se je posvetil državni službi ter se hitro pomikal v časteh od jedne stopinje do druge. Kmalu postane vladni svetovavec. V tem dostojanstvu se je odlikoval med vsemi drugimi s svojimi posebnimi duševnimi sposobnostmi in velikim izkustvom v pravnih državnih poslih. Cesar Ferdinand III. ga je radi tega poslal kot svojega pooblaščenca v Münster, kjer se je sklepalo leta 1648. o westfalskem miru. Vzel ga je pa tudi za odgojitelja svojemu sinu Ferdinandu, ki je bil določen za naslednika na cesarskem prestolu; ob enem mu je bil tudi najvišji dvorni mojster (ajo).

Ni bil naš Ivan Vajkard prvi kranjski plemenitaš, ki je postal na dvoru habsburškem tako vpliven. Že od cesarja Friderika III. moremo slediti ta prikaz, da so jemali habsburški vladarji prav radi ravno kranjske plemenitaše za svoje svetovavce. S tako častjo so bili odlikovani že poprej Lambergarji, Herbersteini in tudi mnogi predniki samega Ivana Vajkarda.

Kako je bilo takrat na avstrijskem dvoru, in kakšna je bila vlada? Avstrija je imela takrat površine okoli 6000 štirjaških milj in 12 milijonov prebivavcev. Vsa vojska je štela komaj 80.000 mož; dohodki pa so znašali do 6 milijonov goldinarjev. Moč njena potemtakem ni bila velika. Kar je pa Avstrijo povzdignilo do večje moči, bilo je cesarsko dostojanstvo, katero so imeli vladarji iz habsburške

[1]) Obširnejši životopis o Herbardu X. se nahaja v „Ljubljanskem Zvonu". Leto 1896., zvezek 10.—12.

rodovine. Avstrija se je takrat smatrala tudi za katoliško moč med sosednjimi državami, a bilo je nade, da se poveča s španjolskimi naslednimi deželami in pa na iztoku, kjer je pripadala Habsburžanom Ogrska s Hrvaško; obe kraljevini pa sta bili takrat še večjidel v turški podložnosti.

Državni ustav je bil takrat federativen s stanovskimi uredbami v pojedinih deželah. Na Ogrskem in Hrvaškem je bilo kraljestvo podobno fevdni monarhiji. Vladar je bil odvisen od vazalov, in le-ti od kralja. O narodnih pravicah v današnjem smislu se ne more govoriti, saj večina naroda ni niti najmanj vplivala na tedanjo vlado. V takozvanih avstrijskih nemških deželah se je razvila vlada v tem času kakor na Francoskem v pravo absolutno moč. Kralj, vojvoda, mejni grof, kakor se je že zval vladar v pojedinih deželah, je imel vso oblast, vse pravice. Duh tedanjega časa, postave, državne in pravoslovne znanosti, vse to je bilo v korist absolutni moči vladarjevi. Vendar pa je bil vladar bolj omejen, kakor da je vladal po ustavi, kajti bil je odvisen po navadi popolnoma od svéta svojih ministrov in drugih velikašev, ki so bili v državi večkrat prevplivni po rodbinskih razmerah. Tudi odločen knez ni mogel s svojimi nazori nadvladati, kajti bil je vezan na mnoge pravne ustanove, ki se niso dale tako lahko odstraniti. Pač je bila prešla zakonodavna moč v delokrog vladarjev; tudi glede pobiranja davka se je že odločevalo na dvoru. Vendar pa stanovi po avstrijskih deželah niso bili takrat še tako potlačeni, kakor na Francoskem; še so bili vedno proti absolutizmu v političnem in socijalnem pogledu jednakovažni, vplivali so na upravo ter nadomeščali vlado. Ni bilo pa enotnega ustava, enotnega prava, jednake uprave. Vsi poskusi, da se uvede skupno zastopstvo, so se izjalovili, celo oni iz leta 1609. in 1610. Vsaka dežela je imela svoje lastno sodstvo, redarstvo in vojaštvo, nekje celo svojo lastno carino. Takrat so se razlikovale v Avstriji tri skupine dežel: ogrsko-hrvaške nasledne dežele, češka nasledna dežela, katere niso pripadale nobenemu nemškemu okrožju, in pa nemške državne zemlje Avstrija nad in pod Anižo, takrat nazvana Dolenja Avstrija; potem Štajerska, Koroška in Kranjska, takrat imenovana Notranja Avstrija, ter Tirolska z zapadnimi deželami, takratna Gorenja Avstrija. Četudi so bile te dežele po narodih svojih, po naravi in položaju različne, vendar jim je bilo sojeno, da se jednako razvijajo po nekih splošnih interesih. Ali v vladi niso imele nič druzega splošnega, nego dinastijo, največjo državno vlast in neke odseke državne uprave.

Od državnih oblasti nemškega cesarstva sta se nahajali dve na Dunaju, namreč državni dvorski svet in državna

dvorska kancelija; ali cesarstvu je pri vsem tem ostalo vendar-le prav malo pravic in dolžnosti. »Moč cesarjeva ni primerna visokemu dostojanstvu, kakršno se nam predstavlja«, poroča leta 1664. benečanski poslanec svoji vladi. Tudi kot vladar avstrijski je imel cesar za svoj najvišji svet in za svojo najvišjo osrednjo upravo ta tajni svet. Tukaj se je razpravljalo o vseh stvareh mirú in vojske, o kršenju cesarskih pravic, o zakonodavstvu, o javni varnosti ter o nadzoru nad vso upravo. V tem tajnem svetu sta bili samo dve samostalni oblasti ali ministerstvi, namreč dvorski bojni svet in dvorska komora; ona za vojsko, za obrambo mej ter za mednarodne odnošaje s Turško, le-ta pa za skupne dohodke in stroške ter za trgovino. Delovanje avstrijske dvorne kancelije se je raztezalo samo na ustavne reči in na splošno zakonodavstvo cele države. Sicer pa je bila uprava federativna. Za češke in ogrsko-hrvaške dežele je bila za vsako posebej dvorska kancelija ter dve posebni dvorski komori, jedna za kraljevino Ogrsko in Hrvaško, druga pa za notranje avstrijske dežele. Ravno tako je imela vsaka dežela različne deželne oblasti. V Notranji Avstriji je bila uvedena posebna »tajna oblast«, ki je občevala le s tajnim svetom. Tudi vse druge višje oblasti so bile avtonomne. Državna moč jih je počasi prekrila in razjela. »Avstrija je bila podobna dunajskemu dvoru«, pravi Adam Wolf. »Še je stalo takrat srednjeveško zidovje njegovo s svojimi nadstropji, pomoli in dvorišči, ali stolpi njegovi so bili prodrti, jame zasute in nove zgradbe postavljene.«

Na tem dvorcu je vladal takrat Ferdinand III., od leta 1637. nemški cesar in vladar v Avstriji. V svoji mladosti je bil vojak in vojskovodja, v starosti pa miroljuben in bolehen mož. Benečanski poslanec Giustiniani piše leta 1654. o njem tako-le: »Cesar je pametnejši nego njegovi sorodniki in mnogi njegovi svetovavci. On pozna dobro lastnosti in sposobnosti vsakega pojedinega, pa ga po tem tudi sodi ter mu določuje delo. On govori nemški, prav dobro laški in latinski ter zadostno tudi španjolski. On odgovarja hitro, govori prav rad o stvareh, ki se tičejo politike; jako je zvedav ter se prav dobro spominja vsega, kar se je zgodilo. Pri zaslišanju se drži prav dostojanstveno, ali prijazno. V prejšnjih časih je bil v državnih stvareh bolj delaven, sedaj se pa ne bavi rad z visoko politiko radi velikih nesreč in neugodnosti, ki so ga zadele. Smrt njegovega starejšega sina ga je popolnoma ugonobila. Zdravje mu je slabo, ali se drži še precej dobro, ker je žilavega roda. Prav pobožen je, pa prisostvuje marljivo pri vseh cerkvenih obredih ter izkazuje mnogoštevilna dela krščanske ljubezni. Jedina njegova zabava je glasba;

on prav spretno sklada ter dobro razsoja o glasovih. Živi prav redno in zmerno, ljubi sijaj, a pri tem ni zapravljiv. Pravičnost in spodobnost ceni nad vse čednosti. Dogodi se li kaka krivica, ni se zgodila radi njega, marveč so krivi ministri ali pa krivi nazori.« Sploh hvalijo vsi tedanji pisatelji Ferdinanda III. kot prav marljivega vladarja. Najrajši je sam proučaval prošnje svojih podložnikov ter jih dal po svojih nazorih reševati. Delal je celo še tedaj, ko je bil že jako bolezljiv. V zasebnem življenju je bil, kakor oče njegov, prav preprost. Na avstrijskem dvoru ni bilo opaziti one razuzdanosti in potratnosti, kateri se je udal takrat francoski kralj Ljudevit XIV. in mnogi drugi vladarji, ki so v vsem posnemali Francoze. Tujci se niso mogli dosti načuditi, da se je pokazal cesar pri javnih svečanostih vselej v spremstvu s svojo cesarico po preprosti meščanski navadi. Le redko kdaj se je pokazal cesar v velikem svojem sijaju, kar je bilo na drugih dvorih nekaj navadnega. Trošilo se je mnogo samo za lov, ker je bil cesar sam dober lovec. Razen glasbe, kakor smo že omenili, bavil se je cesar tudi s slikarstvom.

Prva polovica Ferdinandovega vladanja je bila burna. Sovražniki so prodrli večkrat v njegovo državo ter zapretili njenemu obstanku. Žrtve so bile preogromne, katere sta žrtvovala oba Ferdinanda, oče in sin, da se vzdržita na prestolu ter obvarujeta vso državo propasti. Koliko ljudi in koliko milijonov denarja se je žrtvovalo v nesrečni tridesetletni vojski! In za kakšne pridobitve? Za gnili westfalski mir, ki ni bil niti najmanj ugoden narodom, a najmanj še cesarju samemu, ki je vladal po načelih svojega očeta. Jedna vera, jedna postava in jedna vlada bilo je tudi geslo Ferdinanda III. v njegovi politiki. Sploh pa je bil Ferdinand III. za Nemčijo bolj zavzet nego njegov oče, četudi mu očitajo neki zgodovinarji,[1]) da je bil bolj skrben za svoje nasledne dežele nego za nemško državo. Zadnje dni svojega življenja se je najhuje bal, da se zedinijo Turki in Poljaki proti Avstriji ter jo napadejo od severa in iztoka.

Ferdinand III. se je trikrat oženil. Prva soproga mu je bila španska princesa Marija Ana, ki je bila najprej namenjena Karolu Stuartu. Iz tega zakona so se rodili: Ferdinand IV., Leopold I. in Marija Ana, s katero se je oženil Filip IV. španjolski. Za odgojo naslednika svojega je Ferdinand III. posebno skrbel. Izročil ga je najboljšim svojim svetovavcem, med katerimi je bil prvi Ivan Vajkard Turjaški. Kot ajo mladega princa vodil in nadziral je vso njegovo odgojo. Dolgo časa je bil najvplivnejši svetovavec Ferdinanda III.

[1]) Na pr. Droysen, Geschichte der preussischen Politik.

Maksimilijan baron Trautmanstorff, rojen v Gleichenbergu na Štajerskem. On je bil poleg Ivana Vajkarda Turjaškega glavni posrednik pri sklepanju westfalskega miru. Cesar Ferdinand III. ga je posebno cenil, ker mu je bil zvest in udan. Pošten je bil čez vse. Med ostalimi svetovavci so spomina vredni še stari kardinal Harah, nadškof praški, ki je le redkokdaj prisostvoval posvetovanju, potem knez Maksimilijan Dietrichstein, najvišji dvorski mojster cesarjev, bolj dvorjanik nego državnik; stari Oktavijan Piccolomini, zapovednik telesne straže; nadkomornik grof Maksimilijan Waldstein; grof Ivan Franjo Trautson, predsednik vlade na Dolenjem Avstrijskem, sicer poštenjak ali brez političnega izkustva, neodločen in nemaren; knez Lobkovic, predsednik bojnega sveta, in še nekoliko drugih manj znamenitih. Španske stvari je razpravljal najrajši cesar sam s svojo soprogo in s Trautmanstorffom, ki se je pa prav pogostoma protivil cesarjevim nazorom glede španske politike. Tajne svétnike in včasi tudi državne dvorske svétnike je rabil cesar navadno za poslance na raznih dvorih, ker stalno nameščena sta bila takrat samo dva poslanca, in sicer le v Rimu in Madridu. Najvažnejše državne reči je cesar izročal navadno grofu Kurtzu, potem pa Khevenhüllerju in Lobkovicu, pravne državne stvari Volmarju, Craneju in Ivanu Vajkardu Turjaškemu; na dvore, s katerimi ni bilo navadne zveze, je pošiljal Plettenberga, Waldenrodea, Isolo in druge. V vojaških rečeh je cesar odločeval s svojim bratom nadvojvodo Leopoldom Vilhelmom, Piccolominijem, Gallasom in drugimi generali. V tem izbornem društvu je bil Ivan Vajkard Turjaški posebno vpliven ne samo kot izvrsten pravoslovec, nego tudi že kot spreten državnik, kar se je kmalu pokazalo.

Kot odgojitelj mladega cesarskega princa je imel Ivan Vajkard Turjaški dosti priložnosti, da upozna prav natanko odnošaje na cesarskem dvoru in tedanje vplivne državnike. Cesar Ferdinand III. je bil slabega zdravja, pa je želel, da se njegovemu sinu Ferdinandu čim prej poklonijo vse avstrijske dežele. Pri tem poslu je podpiral cesarja tudi Turjaški, kajti mi ga nahajamo med onimi kranjskimi velikaši, ki so sprejeli cesarjevega poslanca Maksimilijana kneza Dietrichsteina, naslednega točaja koroškega, ki je prišel zaradi te stvari na Kranjsko. Dne 25 kimovca leta 1651. je sprejel omenjeni cesarski poslanec v Ljubljani poklonstvo 125 dostojanstvenikov duhovnega in posvetnega stanu. Bolnega svojega brata Vuka Engelberta, tedanjega deželnega glavarja, je zastopal pri tem poslu Ivan Vajkard v časti deželnega konjušnika. Spomina je vredno, da so odslej pri slovesni

obljubi zvestobe in vernosti začeli rabiti vsi plemenitaši brez razlike po dolgem prenehanju zopet navadno prisego po krščanskih besedah: »Tako mi pomogel Bog, sveta Mati Božja in vsi svetniki« To je tudi dokaz, da je v tem času bila luteranska vera že popolnoma iztrebljena po slovenskih deželah. Ferdinanda IV. so priznali pa tudi v vseh drugih naslednih deželah za pravega naslednika. Za ogrskega in hrvaškega kralja je bil izvoljen in kronan že leta 1647.

Od tega časa je postal Ivan Vajkard Turjaški posebno vpliven na cesarskem dvoru ter je z drugimi cesarskimi svetovavci podpiral cesarja Ferdinanda III., da se mu izpolni tudi druga vroča želja, namreč, da se izvoli njegov sin Ferdinand za naslednika na cesarskem prestolu. Državniki cesarjevi so imeli prav težko nalogo izvršiti, kajti volilni knezi so bili s početka proti tej izvolitvi. Posebno dolgo sta se protivila volilna kneza braniborski in kölnski, ali sta slednjič vendar-le privolila, in dne 31. velikega travna 1653. l. je bil princ Ferdinand izvoljen za nemško-rimskega cesarja v Regensburgu. Že dne 18. rženega cveta je bil mladi kralj tudi kronan. Ker se je kronanje vršilo v Regensburgu, obavil je ta čin nadškof iz Mainza, kar je pa kölnskega nadškofa tako užalilo, da je proti temu ugovarjal ter nemudoma zapustil državni zbor. Po stari navadi je kronal cesarja vedno le kölnski nadškof, in sicer v Ahenu. Vendar pa ta prepir ni imel slabih nasledkov. Brez dvoma pa ni imel Ivan Vajkard Turjaški najmanj zaslug, da je bil cesarjev sin in njegov gojenec izvoljen za cesarja; od tega časa je on sodeloval pri vseh važnih državnih vprašanjih, in cesar Ferdinand III. ga ni cenil samo kot umnega odgojitelja svojega sina, nego tudi kot svojega najzvestejšega svetovavca.

Izvolitev Ferdinanda IV. za nemškega cesarja je pobudila po celi Avstriji veliko radost ter se je tudi svečano proslavila. Kranjski stanovi so poklonili glasniku, ki jim je prvi razglasil ta dogodek, lepo nagrado od 100 cekinov. Dne 22. rženega cveta se je obhajala izvolitev tudi v Ljubljani prav svečano s službo božjo in zahvalno pesmijo v stolni cerkvi in s streljanjem, a 25. rženega cveta, na dan kronanja, s sijajno razsvetljavo celega mesta. Že dne 23. rženega cveta zahvalili deželni stanovi cesarja in kralja za sporočilo o m veselem dogodku. Za sam smodnik se je izdalo ob tej iložnosti 216 goldinarjev, ognjarju pa so plačali 35 kron s ·itožbo, »da je slabo in neredno streljal«. Pri očetih jezuitih še posebej proslavili kronanje Ferdinanda IV. dne 23. rže-ɜga cveta s svečano predstavo. Take slavnosti so se obhale tudi na Koroškem in Štajerskem. Deželni stanovi vseh ɜh dežel so dobro vedeli, kako velik vpliv je imel Tur-

jaški že takrat na cesarja Ferdinanda III. kot tajni svetovavec in najvišji dvorski mojster, pa so zategadelj želeli, da jim bode na cesarskem dvoru zavetnik, saj ni mogel nobeden bolje poznavati potreb teh treh dežel kakor on, a pripraven je bil vselej, da pomaga po mogočnosti. Štajerski in koroški stanovi so si prvi izvolili Turjaškega za svojega zavetnika in zagovornika ter mu ponudili za priznanje letnih 6500 goldinarjev, Štajerska 4000 goldinarjev, Koroška pa 2500 goldinarjev. Turjaški s prva ni hotel sprejeti tega darú, ali ker ga je nagovarjal cesar, pristal je vendar na to. V kranjskem deželnem zboru je priobčil dne 26. malega travna l. 1653. grof Eberhard Leopold Blagaj, deželni upravitelj in odbornik, kot podkonjušnik zbranim stanovom sklep sosednjih deželnih stanov ter poprašal, ne bi li kranjski stanovi nasledovali sosede svoje ter grofu Turjaškemu hoteli dovoliti neki prinos, saj potrebuje Kranjska še bolj nego sosednji deželi dobrega zavetnika in zagovornika. Škof Frančišek Maksimilijan Vaccano iz Pazina spregovori potem tako-le: »Nahajam po letopisih zapisano, koliko je vreden ugled Turjaških za domovino. Vajkard je prvi na cesarskem dvoru, drugi brat njegov je tukaj (v Ljubljani) deželni glavar, tretji brat pa general slovenskih in hrvaških mej. Kranjska dežela je morala biti prva in ni smela dovoliti, da so prehiteli nas drugi; zategadelj naj se dovoli grofu ad dies vitae 3000 goldinarjev, torej ne svota po navadnem razmerju drugih dežel, kajti Kranjska ga potrebuje najbolj ter mu je tudi radi tega največ dolžna.« Stanovi so sprejeli ta škofov predlog jednoglasno ter so pokazali kesneje, kako visoko so cenili vrednost grofove dobrohotnosti. Ko jih je le-tá pozval 18. listopada leta 1654. na svojo svatbo, izročili so mu namesto dosedanjega letnega doneska dolžno pismo v vrednosti 50.000 goldinarjev po šest odstotkov na 20 let. Tako so čislali deželni stanovi notranjeavstrijskih dežel tega mogočnega cesarskega svetovavca, kar gotovo ni ostalo brez povoljnih nasledkov.

Velika radost Ferdinanda III. se je že čez leto dni spremenila v veliko žalost Dne 9. malega srpana leta 1654. umre mu sin Ferdinand, šele 21 let star, za črnimi kozami. Ves trud, ki ga je imel cesar, da je pridobil volilne kneze na izvolitev svojega sina za rimsko-nemškega cesarja, je bil izgubljen, a še hujša je bila skrb, ki se ga je lotila radi nasledstva, četudi je to pravo prešlo sedaj na drugega njegovega sina, nadvojvodo Leopolda, ki je bil pa takrat star šele 14 let. Narodil se je Leopold dne 9. malega srpana leta 1640. Bil je nezrel in bolehen deček. Bolehal je kakor njegov oče na želodcu. Po licu je bil Habsburžanom malo podoben; imel je rjave oči in črne lase; samo po veliki

dolnji ustnici ga je bilo poznati kot Habsburžana. Bil je sicer prav živahen, občutljiv, nagel deček, ali oče mu je bil strog, pa tudi oba odgojitelja njegova, grof Fugger in kesneje grof Porcija, sta se trudila mnogo, da se je deloma ublažil njegov značaj. Naučili so ga ponižnosti in pokornosti. Učiti se je moral vrlo mnogo, četudi ni imel pravega veselja zato. Učil se je latinski, a laški se je naučil od svoje mačehe. Bil je namenjen za duhovniški stan, bodisi že za škofa v Pasovu ali pa za nadškofa v Solnogradu; zatorej se je tudi tako pobožno odgajal. Najvišji dvorni mojster mu je bil grof Ivan Ferdinand Porcija, vrstnik Ferdinanda III. in poprej poslanec v Benetkah; za učitelja pa je imel jezuita Müllerja. Pod vodstvom tega učitelja je Leopold prav dobro napredoval, in cesar je bil ž njim zadovoljen ter se je večkrat izrazil: »Naš Leopold bode jedenkrat še izvrsten škof«. V tem pobožnem smeru se je odgajal Leopold do smrti svojega brata Ferdinanda. Od tega časa pa so ga podučevali tudi v vojaških in političnih stvareh. Ali pri vsem tem je bil princ vendar-le brez vsakega izkustva odgojen, pa se je v njegovem značaju opažalo tudi še kesneje vedno nekaj bojazljivega in nestalnega. Giustiniani pravi o njem: »Mnogi se nadejajo od njega mnogo uspehov, ali doslej se je opazilo prav malo kaj takega.«

V tem za cesarja Ferdinanda III. vrlo neugodnem položaju je bil zopet Ivan Vajkard Turjaški moder in spreten svetovavec ter je isposloval, da so mlademu Leopoldu že leta 1654. prisegli zvestobo stanovi vseh avstrijskih dežel. Leto dni kesneje pa je bil mladi princ izvoljen in kronan za kralja ogrskega in hrvaškega; za češkega vendar šele leta 1656. Cesar Ferdinand III. je odlikoval Turjaškega že radi teh zaslug, a še bolj radi tega, ker je potreboval njegove pomoči tudi pri bodoči volitvi svojega sina Leopolda za nemškega cesarja. Že leta 1653. je povzdignil cesar Ferdinand III. Turjaškega v knežji stan za njegovo osebo in za njegove naslednike po prvorodstvu. Turjaški je po tej časti postal pravi člen državnega zbora že sledečega leta Čez leto dni (1655) je bil že tajni cesarski svétnik ter prvi državni in posvetni minister. Ob enem je bil odlikovan z redom zlatega runa, kar je največje odlikovanje za katoliškega velikaša. Tako je postal Ivan Vajkard Turjaški jednak največjim državnim velikašem, a vrh tega sta ga nagradila cesar Ferdinand III. s kneževino Münsterberg in Frankenstein na Sleškem in njegov gojenec Ferdinand IV. z grofijo Burg in vojvodstvom Wels na Gorenjem Avstrijskem. Leta 1664. si je kupil grofijo Tengen na Tirolskem zavoljo kneževskega glasa na državnem zboru. Razen tega je podedoval

po svojem bratu Vuku Engelbertu jeden del grofije Kočevske, drugi del pa je odkupil. Posedoval je na Kranjskem še graščine: Sumberk, Postojno, Žužemberk in Poljane. Kot posestnik dolenjskih Toplic je prvi uredil kopališče za splošno porabo.[1])

Posebno vplivna oseba na cesarskem dvoru je bil takrat tudi brat cesarjev, nadvojvoda Lepold Vilhelm, rojen leta 1614. Že kot dete je bil določen za duhovni stan. V jednajstem letu že so mu podelili škofijo v Pasovu in Strassburgu, v 12. letu pa oni v Halberstadtu in Bremenu. Leta 1628. je postal opat v Hirschfeldu, a 1637 nadškof v Olomucu, leta 1639. pa veliki mojster nemškega reda. Leopold Vilhelm je bil bolj vojak nego duhoven, hraber častnik, previden general, ali v vojski nenavadno nesrečen. V bitki pri Breitenfeldu se je boril kot preprost vojak; prav mučno sta ga izvlekla iz bitke Piccolomini in Boneval. Leta 1646. je položil čast vojaškega zapovednika ter šel na Nizozemsko za namestnika. Prebivavci mesta Brüssela so bili prav zadovoljni s skromnim, plemenitim in darežljivim svojim gospodarjem. Bil je velik prijatelj in podpornik umetnikov ter je zbral tudi lepo zbirko slik, katero je kesneje poslal na Dunaj, kamor se je podal leta 1656. tudi sam, zahvalivši se na časti deželnega namestnika. Takrat je bil star 42 let. Tuji poslanci ga opisujejo kot umnega, pobožnega in pametnega moža, čistih nravov in velike modrosti. Bil je pa vedno bolehen, in zdravniki mu niso prorokovali velike starosti. Sam je bil prepričan, da ne bode dolgo živel. Mučil ga je protin, zategadelj ni mogel opravljati vojaške službe niti zahajati na lov. Od svojih duhovnih časti je imel lepe dohodke; cenili so jih z njegovo letno plačo na 400.000 gld. Smatrali so ga pa bolj bogatim, nego je bil v resnici. Ljudstvo je mislilo, da je zbral velike zaklade, ker je bil podaril svojemu najvišjemu dvorskemu mojstru in ljubimcu svojemu, grofu Schwarzenbergu, graščino, ki je bila vredna 400.000 goldinarjev, in pa 60.000 gld. v gotovem denarju. V resnici pa je bil vedno dolžan ter je komaj plačeval svoje upnike, za katere si je izposojeval denar ravno pri svojem najvišjem dvorskem mojstru. Njegovo dvorjanstvo ga ni toliko stalo, kakor njegovi lepi konji, zbirke raznih umetnin ter prevelika radodarnost. Cesar Ferdinand III. ga je jako čislal, ker mu je bil kot bratu zares iskren, ali on je ljubil mir ter se ni rad mešal v vladne posle; vendar pa so ga prašali za svet v vseh važnejših vprašanjih gledé vojske in mirú. Posebno vpliven je postal nadvojvoda po smrti cesarjevi. Sam pa je umrl leta 1662.

[1]) Valvasor, II., 227.

Cesar Ferdinand III. ni dočakal, da mu odraste njegov sin in naslednik Leopold vsaj toliko, da bi bil sposoben sam za vlado. Po smrti svojega starejšega sina Ferdinanda je bil vedno bolj bolezljiv in tih. Sčasoma je postal popolnoma otožen. Koncem meseca sušca leta 1657. je legel ter ni nič več vstal. Opravljal pa je še vedno državne posle ter je 20. sušca podpisal pogodbo s Poljsko. Dvorjaniki so mislili, da bode zopet okreval, ali duhovniki so bili o bolezni cesarjevi bolje podučeni. Ko je prišel na veliki teden grof Schwarzenberg, najvišji dvorski mojster nadvojvode Leopolda Vilhelma, v kapucinsko cerkev molit pred sv. grob, rekel mu je pater Gregor natihoma, da naj poskrbe za cesarja gledé večne popotnice, dokler je še čas, kajti cesar je nevarno bolan; tudi je potrebno, da naredi oporoko. Grof Schwarzenberg je to povedal španskemu poslancu de la Fuente, nadvojvodi Leopoldu Vilhelmu in ministru knezu Turjaškemu. Španski poslanec je bil za to, da se cesar nagovori za poslednje odredbe. Ko je prihajalo cesarju dne 30. sušca zvečer huje, nagovorila ga je sama cesarica, da prejme sv. zakramente. On je bil za to precej pripravljen ter se je še tisti večer spovedal in prejel sv. obhajilo. Spovednik njegov, pater Gans, ga je tudi nagovoril, da naredi oporoko. Zato pokliče k sebi cesarico, svojega brata Leopolda Vilhelma in naslednika sina Leopolda. Svojega brata poprosi, da podpira mladega vladarja in da prevzame tudi skrbništvo nad drugimi otroki. Proti jutru je cesar naredil tudi oporoko. Dvorski kancelar grof Sinzendorf jo je pisal ter prebral vpričo tajnih svetnikov kneza Turjaškega, grofa Trautsona, Kurtza, Schwarzenberga, Porzije, Cavrianija in don Gonzage. Na veliko nedeljo, dne 1. malega travna je prejel cesar sveto poslednje olje. Še jedenkrat pokliče k sebi svojega brata, ali je bil že tako slab, da ni bil nič več pri sebi, niti ni mogel kaj govoriti. Celi dan se je boril s smrtjo. O polnoči se vname ogenj ravno pred cesarjevim stanom, v takozvani laški kuhinji. Plamen je švigal že skozi okno in dimnik, tako da je bil ves cesarski dvor razsvetljen. Mislili so že, da bodo morali celo cesarja prenesti, ali so ogenj vendar prej udušili na dvoru zbrani dvorjaniki. Iste noči je poginil največji orel, ki so ga držali na dvorišču cesarskega dvora. Seveda se ni manjkalo ljudi, ki so trdili radi tega dogodka, da pomeni to tudi smrt cesarjevo. Cesar Ferdinand III. zares ni preživel tiste noči, nego je umrl dne 2. malega travna proti jutru v navzočnosti svoje rodovine.

Nadvojvoda Leopold Vilhelm se poda precej zjutraj k mlademu kralju, mu izrazi sožalje ter, poklonivši se, obljubi mu svojo pomoč. Mladi kralj ga zahvali ter mu odgovori, da

ga smatra sedaj za svojega drugega očeta. Nadvojvoda je odredil še tisti dan vse glede pogrebnih svečanosti, dogovarjal se z mnogimi svetovavci o novi vladi ter poslušal njih mnenja, četudi je bil sam bolehen in slab. Mnenja tajnih svetovavcev o novi vladi so bila različna. Knez Turjaški je bil za posebno vladarstvo; grof Porzia je predlagal, da prevzame nadvojvoda Leopold Vilhelm skrbništvo za mladega princa Leopolda, da se pa izdajajo vse zapovedi s kraljevim podpisom in da kralj predseduje v tajnem svetu. Ker so bila mnenja različna, napovedala sta nadvojvoda in naslednik posebno skupščino tajnih svetovavcev. Ministri so se imeli posvetovati o važnih stvareh, ki so se tikale koristi naslednika, cesarske rodovine, dežel in prebivavstva, ob enem se je imelo skleniti, kaj naj se sporoči in zapove deželnim oblastim in vojski. Posvetovanje se je obavilo dne 6. malega travna pod predsedstvom najstarejšega tajnega svetnika grofa Kurtza. Prisotni so bili razen predsednika še Trautson, Lobkovic, Nostic, Sinzendorf in tajnik Šidnic. Turjaški in Oetingen sta se izpričala radi bolezni. Sklenilo se je pa to-le: Leopold je po postavah ogrskih, hrvaških in čeških polnoleten ter more nastopiti vlado v teh kraljevinah; za Avstrijo je sicer dvomljivo, ali zgodilo se je že večkrat, da so nastopili vlado nadvojvode že v 14. ali 15. letu ter v svojem imenu vršili vladarske pravice, sklepali pogodbe in zveze. Na listine, v katerih se sporoča zunanjim državam in pa domačim oblastim, da je Leopold nastopil vlado, naj se podpiše mladi vladar sam; tudi naj se vlada v njegovem imenu, ali le s posredovanjem nadvojvode Leopolda Vilhelma. V svetu naj kralj poprašuje in zbira glasove, ali o sklepanju naj odločuje nadvojvoda sam. Poslednji naj ima po smislu zlate bule tudi pravice volilnega kneza.

Četudi knez Turjaški kot tajni svetnik, torej prvi minister in svetovavec vladarjev, ni bil popolnoma sporazumen s temi odloki, bili so vendar-le sprejeti od nadvojvode in kralja Leopolda. Precej potem so bila razposlana poročila o smrti cesarjevi ter o nastopu njegovega sina vsem državnim knezom in onim vladarjem, s katerim je občila cesarska vlada. Podpisan je bil na vseh poročilih sam Leopold. Tajnim svetnikom in oblastim v vseh naslednih deželah je bilo zapovedano, naj vrše svojo službo kakor doslej.

Tako je tedaj nastopil Leopold dne 2. malega travna leta 1657. vlado svojo v Avstriji. Takrat je bil star 17 let, slabega zdravja, plašljive čudi, brez prave podjetnosti in pogumnosti; popolnoma odvisen od svojih ministrov prepuščal je tudi prav rad njim vse državne posle. Sicer pa je bil dobrega ponašanja in poštenega mišljenja. Kako različen je

bil od Ljudevita XIV., ki si je prisvajal vso vlast nad državo ter dovolil pri vsem tem velik vpliv na državne stvari razuzdanim ženam! Benečan Batista Nani piše o cesarju iz leta 1658. tako-le: »Cesar je čistega in nedolžnega ponašanja, mrzi razuzdanost in pregrehe, ki bi mogle njegovo zasebno življenje omadeževati; on je nadarjen z izvrstnimi čednostmi, bojazljiv v javnem življenju, pravi vzor skromnosti. Četudi je bil odgojen od očeta tako skrbljivo, vendar-le ni poznal niti najvažnejših državnih poslov. Taka je bila takrat navada na vseh dvorih, da princu nasledniku niso odkrivali vladnih tajnosti. Vkljub temu je upoznal vendar-le v tem kratkem času, odkar vlada, vse zunanje državne posle avstrijske, kakor tudi one tujih knezov, da vse lahko umeje in spretno odgovarja. On dela neumorno, pazi pri posvetovanjih na vse, potrpežljivo sprejema in posluša stranke, bistro sodi, se premaguje, nakane drugih hitro razumeva ter spodbuja svoje ministre.«

Poslanec Sagredo pa piše o Leopoldu leta 1659. tako-le: »Za svoje mladosti živi mladi vladar v čistosti in nedolžnosti. To je že nekaj nenavadnega pri zasebnikih, čudno pa je pri princu, kateremu ni treba poznati druge postave nego svojo voljo. On je čez vse delaven. On posnema pri tem svojega očeta, ki je bil v državnih poslih vrlo zveden in točen. On umeje vse, odgovarja hitro, zatajuje svoja nagnjenja, se oklepa boljšega sveta, misli samostalno ter razsoja tako natančno, da se more govoriti že sedaj o njegovih velikih sposobnostih; pričakuje se pa še mnogo več od njega. Svoje domače stvari drži v največjem redu. On ljubi mir, ker je tako odgojen. On je prepričan, da se dá učvrstiti veličina njegove rodovine, dolgotrajnost in slava njegove vlade samo s trajnim mirom. Zdravje se mu učvrščuje; pa se zategadelj prav mnogo zadržuje na svežem zraku. Lov in glasba je njegova zabava, njegova jedina strast.«

Točneje in živahneje ga opisuje Benečan Molin leta 1561.: »Leopold je sedaj star 21 let, je srednje postave, prav mršav ali krvnat, včasi koleričen, četudi je drugač prav mirne čudi. On je zdrav, kakor po navadi mladi ljudje, vendar jak pa ni posebno. On ni sklon razuzdanostim, saj ne pozna sploh nobenih strasti. Njegova največja nerednost je to, da ne čaka od obeda do večerje več nego šest ur, ali to je na Nemškem taka navada, katere se ne morejo odvaditi vkljub vsej skrbi za zdravje in življenje. Njegove telesne vaje so jahanje in lov, ali to samo jedenkrat na teden, kajti on je pri vsaki seji in pri vseh cerkvenih opravilih. Samo spomladi in jeseni, ko ide za šest tednov na deželo, podaljšuje te vaje prav marljivo. Njegovo lovišče je najlepše in naj-

bolj pripravno, kakršnega nima nobeden knez; blizu Dunaja je ter ima za vsako dobo leta svojo zverino za lov. Cesar potroši na to vsako leto 60.000 goldinarjev, ali bolj iz navade, da je na zraku, nego iz pravega veselja do lova. Najrajši pa se bavi z glasbo. On je sam dober skladatelj ter rad posluša glasbo v cerkvi, pri mizi in v svojih dvoranah cele dni zaporedoma. Pravijo, da se je nikdar dosti ne naužije. On vzdržuje zbor za petje in instrumentalno glasbo ter troši na to vsako leto tudi 60.000 goldinarjev. Malo časa, kar mu ga ostane od državnih poslov, uporablja za svoje skladbe. On snuje tudi kratke pesmice v laškem jeziku. Večkrat se zabavlja cesar z nadvojvodo Leopoldom Vilhelmom v najožjem domačem krogu z deklamovanjem pesmic v laškem jeziku; v tem skušajo drug drugega nadkriliti. S tako nedolžno zabavo dajeta oba prav lep zgled celemu svetu. Vendar pa mnogi želé, da se cesar ne bi toliko bavil z glasbo, marveč z državnimi posli, da se ložje vzdrži v svoji moči. Dobrota in pobožnost tega vladarja je neverjetna; na njem ni opaziti niti sence kakšne pregrehe, on mrzi vsako nenravnost; spové se vsako nedeljo, sv. obhajilo pa prejme vsakih štirinajst dni ter na vse velike praznike. Vsakemu, tudi najnižjemu duhovniku se odkrije ter se udeležuje vseh cerkvenih pobožnosti. V postnem času hodi trikrat na teden v cerkev, a jeden dan moli še posebej po rimskem običaju. Kar čuditi se je, kako točno dohaja v cerkev in v svet in kako natančen je v zaslišanju, pa še v teh letih, ko se kakšna nerednost prav rada odpusti. Lepo je nadarjen ter odgovarja ministrom svojim vselej prav spretno in umno. On razsoja o raznih mnenjih svojih svetovavcev, pa si izbere, kakor pravijo, vselej najboljše. Sicer pa se ne zlaga skoraj nikdar z nazori svojih svetovavcev, četudi se ne odloči za nič poprej, nego jih je poprašal za svet. Za vojaški stan nima poklica, saj so ga odgajali bolj pobožno nego pa vojaško; ali vendar-le ljubi viteška svojstva, vesel je slave, pohvale in pozdravljanja.

Dvorjanstvo je jako številno. Šteje se do 200 komornikov, katerih je pa le malo v službi. Cesar ima 200 konj, večjidel za jahanje. Mnoge so mu podarili knezi. Njegova telesna straža ni velika; za to ima jeden polk do 2000 mož, 100 spremljevavcev in 100 mož strelcev, ki ga spremljajo na vožnji kot konjiki. Krasno in veličanstveno ga je videti, kadar prihaja ali se pa pripelje v mesto. On se vozi vedno v odprti kočiji. Sicer pa ne odgovarja niti njegovo stanovanje niti njegovi dohodki njegovemu dostojanstvu, kot prvemu vladarju krščanskega sveta.«

Nadvojvoda Leopold Vilhelm, stric cesarjev, je star 47 let, pa slabega zdravja. On je moder knez; misli prav malo

na državna opravila, i ker jih ne more voditi po svoji želji, i ker svoj čas rajši potrati z zbiranjem slik in drugih zanimivosti. Pravijo, da je proti vojski s Turki, in sicer iz osebne slavohlepnosti, kajti v vojski mora sodelovati radi zaveznikov jeden knez vladajoče cesarske rodovine, a on za to ne bi bil nič več sposoben radi svoje bolehnosti. Tudi tirolski nadvojvoda Ferdinand se je zanimal za to mesto; ali to bi preveč stalo in malo koristilo; zategadelj so dali zapovedništvo maršalu Montecuculiju.

Mačeha Leopolda I., Eleonora, rojena princesa mantuanska, od leta 1657. vdova, bila je duhovita in živahna gospa; častilo in ljubilo jo je vse na cesarskem dvoru. Ljubila je sijaj; imela je dohodka 200.000 goldinarjev na leto, lastno dvorjanstvo in 20 gospá v svoji službi. Ona se je ravnala po volji in želji svojega pastorka; pri glasbenih oratorijih, katere je prirejala, bil je prisoten vselej cesar sam in ves dvor ž njim. Tudi je zvala na Dunaj znamenite laške propovednike, katere so poslušali prav radi. Rada se je mešala tudi v javne posle, zvedela vso tajno politiko, podpirala stranko, ki je hotela imeti mir s Francosko, ter se oslanjala posebno na svoje sorodnike na Laškem. Imela je samo jednega sina, ki je umrl pa prav mlad; njeni dve hčeri Eleonora in Marija Ana sta bili še deca.

Po polu brat cesarjev, Karol, rojen 7. velikega srpana 1649., sin druge soproge cesarja Ferdinada III., je bil l. 1661. dvanajst let star. Bil je prav nadarjen in ukaželjen; ali telesno je bil tako slab, kakor cesar Leopold v svoji prvi mladosti. Drugega dohodka ni imel razen onega, ki mu ga je bil oče namenil. Tudi on je bil določen za duhovski stan. Posredovali so že v Rimu pri papežu, da bi bil v slučaju smrti nadvojvode Leopolda Vilhelma naslednik v vseh časteh njegovih nadvojvoda Karol. Imel pa je že takrat jeden kanonikat v Pasovu. Njegov najvišji dvorski mojster je bil prav imeniten dvorjanik in prav priljubljen pri cesarju. Nadvojvoda Karol pa ni dolgo živel; umrl je šele 15 let star, 27. prosinca leta 1664.

Posebno mesto na dvoru je zavzemal jezuit pater Müller, spovednik cesarjev, vrlo učen in pobožen mož. K cesarju je smel priti, kadar je hotel. Vprašali so ga vselej za svet, kadar so hoteli namestiti koga v državno in cerkveno službo. Ali on se je najrajši zatajeval ter se ni rad mešal v politične stvari.

Tajni svet, najvažnejši urad osrednje vlade, je bil po naravi svojih opravil ob enem državni in ministerski svet, četudi ni imel one vlasti, kakor državni svet na Španskem. Cesar Ferdinand II. je imel samo šest do sedem tajnih sveto-

vavcev; za Ferdinanda III. in Leopolda I. pa je bilo imenovanih toliko svétnikov, da jih ni bilo mogoče vseh zbrati pri posvetovanju, a še teže zadržati vse tajne takega posvetovanja. Mnogi tajni svetovavci niso bili niti sposobni, da razsojajo o velikih političnih vprašanjih. Leopold I. je uvel radi tega posebne konferencije, t. j., on je sklical na posvetovanje same ministre strokovnjake, in sicer po svojem razsodku ali pa po predlogu svojega najvišjega dvorskega mojstra. Le-ta je bil prvi tajni svétnik, podoben današnjemu ministru predsedniku. Tajni svet je bil najvišji sod, ministerstvo zunanjih poslov; izdajal je v imenu cesarjevem zakone, jih tolmačil ter pazil, da so se izpolnjevali. Njegov delokrog ni bil po nobeni postavi omejen. Za mladosti, neizkusnosti in bojazljivosti Leopolda I. je bila ta vlada bolj podobna aristokratično-oligarhični, nego pa monarhični. Seveda je upoznal cesar kmalu slabe sposobnosti mnogih ministrov, vendar pa se je vselej težko odločil, kadar je moral katerega odstraniti. Da umiri svojo vest in da odstrani od sebe vsako odgovornost, potrjeval je po navadi sklepe večine svojega sveta, ali pa se je ravnal po svetu onega, kateremu je najbolj zaupal. To načelo mu je bilo vcepljeno že v mladosti; pospeševali so je tudi spovedniki njegovi in večkrat tudi drugi, ki so znali na tajni način zadobiti velik vpliv pri vladarju in njegovih opravilih. Bila pa je vsa tedanja vlada brez prave moči in pravega reda. Tajni svétniki so bili med seboj nesložni, ljubomorni in zato nesposobni, da opravljajo državne posle, kakor je treba. Shajali so se skoraj le zato, da se pozabavijo, ne pa da delajo za svojega gospodarja ter razbijajo spletke mnogih sovražnikov. Niso služili državni celoti, ampak strankam. »Cesarska moč bi bila velika«, pravi Benečan Molin, »ko bi jo vodila jaka vlada in ko ne bi zakladov njenih požirala slaba uprava«. »Bila bi velika sreča za podložnike«, piše drugi poslanec Sagredo, »ko bi cesar sam vladal; potem jih njegovi ljubimci ne bi trli z oderuštvom, koristoljubjem in samovoljo.«

V prvih letih Leopoldove vlade so bili najvplivnejši svetovavci: Porzia, Turjaški, Schwarzenberg, Sinzendorf in Lobkovic. Oglejmo si jih po redu, da vidimo, v kakšnem društvu se je nahajal naš Ivan Vajkard Turjaški.

Grof Ivan Porzia, rojen leta 1606., je prišel kot panož na dvor Ferdinanda II; pod Ferdinandom III. je postal vladni svetovavec v Notranji Avstriji, leta 1649. poslanec v Benetkah, leta 1654. pa najvišji dvorski mojster Leopolda I. Bil je tihega značaja, prav udvoren in spreten ter posebno dobrega srca; zategadelj ga je cesar posebno cenil ter mu mnogo zaupal. Cesar mu je podelil iz posebne naklonjenosti

naddvorjanstvo in nadkomorništvo kot dosmrtno čast, a leta 1662. celo kneževsko dostojanstvo. Porzia je bil izvrsten dvorjanik, ali nesposoben za vlado, len, počasen in neodločen, kakor ga opisuje Sagredo. Njega se niso niti bali niti so ga ljubili, svojim prijateljem ni znal pomoči niti svojim sovražnikom škoditi, udajal se je v vse, odlašal vsa opravila, zaupal ni nikomur ter bil tako nesposoben, da ni sam nikdar nič sklenil niti kaj storil. Če so ga njegovi tovariši kaj vprašali, odgovoril jim je, da se mora o tem posvetovati s prvim ministrom. V prvih letih Leopoldove vlade so celo neki mislili, da bi mogel Porzia postati prvi minister, češ, da ni na dvoru drugih sposobnih mož. Tako je poročal svoji vladi benečanski poslanec Nani. Bil je protivnik kneza Turjaškega in španskega poslanca. Posebno je mrzel stranko špansko, ki je hotela ostati na Nemškem še vedno tako vplivna, kakor v poprejšnjih časih. Ko je Porzia ostarel in oslabel, ni se brigal nič več za javne posle. Kakor pripoveduje poslanec Sagredo, pozabil je Porzia večkrat za pojedine najvažnejša poročila odrediti ali pa priti na posvetovanja. Za blagostanje svoje rodovine pa je bil vedno skrben. Benečani so prav dobro vedeli, da so prelazi na Furlanskem proti Turkom vedno dobro utrjeni, ker je Porzia na Furlanskem imel svoja posestva. Leta 1640. je kupil veliko graščino Ortenburg na Koroškem, kjer je sezidal tudi lepi grad Spital v renesančnem slogu onega časa. Ta grad imajo še dandanes njegovi sorodniki. Leta 1650. pa je kupil graščino Senožeče na Kranjskem ter je od tega časa spadal med stanove kranjske. Bil je tudi sodnik dežele Kranjske od leta 1635—1650. Umrl je leta 1665. Zapustil je več milijonov denarja, ali tudi potomstvo brez posebnega duha in vsake bodočnosti. Rodovina njegova je izumrla z njegovim vnukom leta 1698.

Poleg Turjaškega je bil drugi tajni svetovavec knez Večeslav Lobkovic, in sicer od leta 1649. Ko je leta 1655. cesar Ferdinand III. imenoval kneza Turjaškega za prvega svojega tajnega svetovavca, smatral se je Lobkovic vsled tega za jako ponižanega, pa se je radi tega tudi potožil pri cesarju, ki mu je sporočil po knezu Porziji, da je imenovanje Turjaškega za prvega svetovavca le prazen naslov, kar more Lobkovic sčasoma sam dokazati s svojo spretnostjo; sicer e pa tako Turjaški ne sme mešati v njegove posle. Tako o pomirili Lobkovica, ki je hotel že takrat biti najvplivnejša oseba na dvoru. Saj je cesar moral tudi Turjaškemu popu-iti, ker ga je neprenehoma nadlegoval za to čast. Turjaški e opravljal seveda tudi še nadalje vse važnejše državne osle. Vpliv Lobkovica se je s početka oslanjal bolj na službo jegovo, nego na milost vladarjevo. Leopold I. mu je bil

sklon šele po smrti kneza Porzije. Benečani so prav radi razpravljali z Lobkovicem o svojih rečeh, ker jih je le-tá državnik vedno branil in zagovarjal. V svojih poročilih pa ga opisujejo benečanski poslanci za bolj spretnega nego umnega, za slavohlepnega, modrega, lokavega, koristoljubnega, za pristopnega laskavcem, oholega in ponosnega, za moža, ki se je norčeval iz vsega ter rogal vsemu, vedno pogumno ali oprezno ravnal, svoje prijatelje branil, sovražnike pa po možnosti gonobil in preganjal. Tak je bil Lobkovic po poročilih poslanca Giustinianija. Sicer pa so se bali vsi njegovega samostalnega mišljenja, posebno španski poslanec, kateremu je ovrgel prav pogostoma njegove osnove. Kot predsednik dvorskega bojnega sveta je bil Lobkovic poglavar vse vojske, upravitelj njen ter je obavljal tudi diplomatične posle s Turčijo. Na ta način je moral občiti tudi pogostoma z Ogri in Hrvati, ki so ga upoznali sčasoma kot nasilnega moža in protivnika njih ustave.

Prav vpliven dvorjanik je bil tudi grof Adam Schwarzenberg, tajni svetovavec od leta 1648. Bil je v službi nadvojvode Leopolda Vilhelma, kar je bilo že omenjeno. Zahajal je na konferencije šele potem, ko se je bil povrnil z nadvojvodo z Nizozemskega. Schwarzenberg je bil potomec nizozemske betve tega rodu; bil je sin onega Adama Schwarzenberga, ki je ravnal do svoje nagle smrti leta 1641. kot minister in namestnik v Berlinu braniborske državne posle. Adolf Schwarzenberg se je narodil 20. kimovca leta 1615. na Luksemburškem na posestvu svoje matere. Bil je prav dobro odgojen, učil se je v Parizu, potem je od leta 1631.—1634. prav mnogo potoval ter bival, dokler je bil tedanji knez v zvezi s Svedi, v neutralnih deželah, najrajši na Francoskem, dokler se tudi ta država ni zaplela v vojsko. Po praškem miru (leta 1635.) mu je oče dovolil, da more iskati svojo srečo, kjerkoli ga je volja. Na Francoskem ni hotel ostati, »kajti humor francoski«, tako je pisal svojemu očetu, »ni nikomur tako zopern kakor njemu«. Branibor se mu je zameril radi premenljive politike; obrnil se je tedaj v Avstrijo, kjer je bil naseljen njegov stric Jurij Ljudevit, ki se je bil proslavil za cesarja Ferdinanda II. Adolfa Schwarzenberga so sprejeli na avstrijskem dvoru prav hladno. Najprej se je moral opravičiti, zakaj je bival na Francoskem; potem pa si je pridobil s potrpežljivostjo in vztrajnostjo privrženost najvišjih krogov, postal kmalu jako vpliven, povečal svoje imetje ter tako položil temelj veličini rodovini Schwarzenbergov, ki spadajo še dandanes med prve velikaše avstrijske. Adolf Schwarzenberg postane leta 1635. cesarski komornik, leta 1641. državni dvorski svetovavec, potem dvorski vojaški

svetovavec in leta 1648. tajni svetovavec. Leta 1646. je nastopil službo pri nadvojvodi Leopoldu Vilhelmu, postal njegov nadkomornik in leta 1656. njegov najvišji dvorni mojster. Na Nizozemskem so poskusili Španjolci, da ga odstranijo od nadvojvode, ker je bil Nemec. In zares ga je poslal nadvojvoda na Dunaj že leta 1654., še preden se je sam odrekel časti generalnega namestnika. Schwarzenberg je hotel postati leta 1655. najvišji dvorni mojster pri cesarici Eleonori, ali Turjaški ga ni trpel ter je to preprečil. In tako je ostal Schwarzenberg v službi pri nadvojvodi do smrti njegove; imel pa je pri vsem tem vendar-le velik vpliv na javne posle. Služba njegova kot tajnega svetovavca se je računala od leta 1649. Leopold I. ga je popraševal večkrat za svet. Leta 1658., ko so mislili nekateri nemški knezi o priliki volitve nemškega cesarja tudi na nadvojvodo Leopolda Vilhelma, dopisoval si je o tej stvari Schwarzenberg s Fürstenbergom, nadškofom kölnskim, prav poverljiva pisma, česar mu niso mogli na dunajskem dvoru tako hitro odpustiti. Turjaški in Porzia ga nista sploh nikdar trpela. Ali Schwarzenberg se ni mnogo na to oziral, nego je mirno nadaljeval svoje delo ter slednjič vendar-le uspel. Bil je dober, varčen gospodar. Posestva očeta njegovega na Braniborskem in Saksonskem so bila zaplenjena, pa se je moral dolgo pravdati, dokler mu ni volilni knez braniborski odstopil nekega dolga, ki mu ga je imela Avstrija izplačati v iznosu od 500.000 tolarjev. Cesar Ferdinand III. mu je določil na ta račun dve češki graščini (leta 1654.). Že leta 1646. je podedoval po svojem stricu grofu Juriju Ljudevitu Schwarzenbergu dve posestvi na Štajerskem, Murau in Freudenau, ter dedni grad Schwarzenberg na Frankovskem. Nadvojvoda Leopold Vilhelm mu je ostal dolžan plačo, mirovnino in mnoga posojila ter mu je prepustil za to graščino Wittingau na Češkem. Vrh tega si je kupil Schwarzenberg še dve drugi posestvi na Češkem, a za materjo je podedoval vsa posestva na Luksemburškem in Lotrinškem. Bil je jeden najbogatejših plemenitašev, bil član deželnih stanov štajerskih, čeških, moravskih in ogrskih, vazal krone španske in državni knez nemškega cesarstva. Cesar Leopold I. mu je obljubil kneževsko dostojanstvo že leta 1668., a dve leti kesneje mu je to tudi zares podelil, a leta 1674. mu je bil dovoljen pristop v državni zbor. Schwarzenberg je zastopal v tajnem svetu in tudi drugod staro cesarsko politiko, po kateri se je dala braniti zveza Avstrije z Nemčijo, dostojanstvo cesarskega dvora, obstanek države ter neodvisnost njena proti zunanjim državam. On je mrzel Švede in Francoze, in nič manj le-tí njega; vsled tega so sodili o njem le nepovoljno po-

slanci teh držav, posebno še Pufendorf in Gremonville. Benečani ga imenujejo odličnega plemenitaša, moža plemenitih nravov in velike nadarjenosti, ali brez posebnega izkustva, razen v zadevah nemškega cesarstva. Smatrali so ga za jako modrega, ali tudi slavohlepnega; trdili so, da hrepeni zavzeti po smrti kneza Porzije čast najvišjega dvorskega mojstra in prvega državnega ministra. Drugi ministri mu pa niso nič kaj zaupali, kakor trdita poslanca Nani in Sagredo. Schwarzenberg se je posebno rad klanjal spovednikom cesarjevim, patru Müllerju in Krištofu Stetingerju ter patru Santerju, ki je bil tudi spovednik cesarice Eleonore. Bil je sicer v vsem prav zveden in priden. Iz njegovih pisem, dnevnikov in poročil o sejah tajnega sveta zajemamo še dandanes mnoge zanimive podatke o političnem in zasebnem delovanju mnogih vplivnih oseb na dvoru Leopolda I. Vsekako je bil podjeten mož, ki je po dolgem, burnem življenju na raznih tujih dvorih slednjič v tuji zemlji položil temelj sreči svoje rodovine. Bil je oženjen z grofico Stahremberg ter zapustil sina in hčer, ki se je omožila leta 1666. s knezom Kristijanom Eggenbergom ter tako pridobila posestvo Krumlovo na Češkem za rodovino Schwarzenberško.

Tajni svetovavci so bili na dvoru Leopolda I. še ti-le: knez Hanibal Gonzaga, od leta 1658. podpredsednik dvorskega bojnega sveta, sorodnik cesarice, star vojak, v vsem moder, miren, zdržljiv, ki se ni rad mešal v politiko; potem grof Nostic, nadkancelar češki; miren in moder mož, sicer pa navadnih sposobnosti. Po poročilih Giustinianija, Molina in Giorgija se je v vsem oslanjal najrajši na Turjaškega. Tajni svétnik je bil še tudi grof Ljudevit Sinzendorf, predsednik dvorske komore ali finančni minister.

Sinzendorf je bil potomec novograjske betve te rodovine, rojen leta 1616.; vstopil je v finančno službo, postal pod cesarjem Ferdinandom III. svetovavec dvorske komore in pod vlado Leopolda I. tajni svetovavec, a za starim Davidom Ungnadom predsednik dvorske komore, tedaj jeden prvih ministrov. Kot upravitelj državnih financ je imel velik vpliv tudi na vse ostale državne stvari. Sinzendorf ni bil posebno nadarjen, ali domišljiv in ošaben. Sinzendorf je dosegel le po cesarjevi milosti in po svoji rodovini tako visoko dostojanstvo, kajti cesar je uglajenega dvorjanika prav rad videl v svojem ožjem dvorskem krogu. Drugi vzrok je bil pa tudi ta, da je druga soproga Sinzendorfova, rojena princesa Holsteinska, pogostoma dohajala na dvor ter jo je cesarica Margareta prav cenila v svojem društvu. Avstrijske finance so bile še dlje nego jedno stoletje popolnoma zmedene, ali nobeden minister ni gospodaril tako lahkoumno

z državnim imetkom ter se tako okoristil s svojim položajem kakor Sinzendorf. In vendar je bil on celih 24 let finančni minister.

V društvu teh dvorjanikov je bil Ivan Vajkard Turjaški od leta 1655. prvi minister in svetovavec cesarjev. Kako ga je cenil cesar Ferdinand III., smo že omenili; ravno tako ga je čislal tudi njegov gojenec Ferdinand IV., čeravno ga je imel odgojitelj po poročilih poslanca Giustinianija popolnoma v svoji oblasti. Cesar Leopold I. mu je sicer prepustil vodstvo vseh zunanjih in notranjih državnih poslov, ali ljubil ga ni, marveč je bolj čislal nasvete Porzije ali pa Lobkovica. Turjaški je bil prav olikanega ponašanja, živahnega duha, spreten in izvrsten činovnik, posebno sposoben za razprave s poslanci tujih dvorov; sicer pa so se ga bali in ga mrzili radi njegove ljubomornosti in slavohlepnosti, ki ga je spodbujala do vedno večjih časti. On je precenjeval sam sebe, a tudi ljubil ni nikogar razen sebe. Ker se je popel s pomočjo španske stranke do takega ugleda, ostal je v vedni dotiki s španskimi ministri. V državnem svetu je podpiral špansko stranko ter bil za to, da se Leopold oženi s špansko princesinjo. Na ta način si je hotel seveda svojo moč in svoj vpliv na cesarskem dvoru še bolj zagotoviti. Pravijo, da je tudi njega kakor Porzijo in Sinzendorfa vodila njegova soproga. Kakor večji del njegovih tovarišev, tako je skrbel tudi Turjaški za gmotne koristi svoje rodovine, kateri je zapustil veliko imetje. Iz poročil benečanskih poslancev se da sklepati, da se Benečani niso bali tudi od kranjske strani nič več napadov turških, kajti Turjaški je dobro preskrbel svoja posestva s stražami in brambovci.

Knez Turjaški je imel radi te svoje velike sreče in radi velikega vpliva na cesarja med omenjenimi dvorjaniki dosti neprijateljev. Najnevarnejši mu je bil brez dvoma knez Lobkovic, znan kot državnik »hudobnega jezika«. Ker v slavohlepnosti ni zaostal za Turjaškim, gledal je, da ga izpodrine čim prej s cesarskega dvora. Lobkovic si je dobro zapomnil, kar mu je odgovoril cesar Ferdinand III., ko se je bil pritožil radi imenovanja kneza Turjaškega za prvega ministra. Od tega časa je mislil in snoval neprenehoma, kako bi odstranil svojega tekmeca. Vendar pa se je vzdržal Turjaški vkljub vsem spletkam kneza Lobkovica do leta 1669. kot prvi minister na cesarskem dvoru. Težaven je bil pa vendar-le položaj njegov, ker se je Lobkovic prav rad mešal v vse državne posle, katere je pa večkrat bolj zmedel, nego je to bilo po volji Turjaškega. Znano nam je, da je bil Turjaški dolgo strog privrženec španske politike, ali ga je kesneje Lobkovic predobil za francosko stranko. Ali ravno radi

tega francoskega prijateljstva je kesneje Lobkovic izpodrinil Turjaškega s cesarskega dvora.

Precej na početku vlade Leopolda I. je Turjaški za nekaj časa izgubil svoj vpliv na cesarskem dvoru. To je bilo takrat, ko se je odločevalo, kdo bode upravljal državo namesto mladega Leopolda. Neko pravo na to si je prisvajal Turjaški kot prvi državni minister, ali proti njemu je zmagal Porzia s svojim predlogom, vsled katerega je bila predana uprava nadvojvodi Leopoldu Vilhelmu. Turjaškega je to užalilo, zato je od tega časa še bolj mrzil Porzijo. Sicer ni mladi Leopold I. nič spremenil, kar bi bilo moglo škoditi zunanjemu ugledu Turjaškega kot prvega državnega ministra. Ali ker je bil jako slavohlepen, bolelo ga je to ponižanje vendar-le prav močno, in to tem bolj, ker je sumil neprenehoma, da so se proti njegovemu vplivu zarotili vsi dvorjaniki. Zatorej se je sedaj še posebno oklenil španske stranke, s katero se je hotel vzdržati na dvoru kot najvplivnejši člen državnega sveta. S Porzijo je držal proti Turjaškemu tudi Schwarzenberg, ali ker sta bila oba slaba državnika, nista mogla mnogo naškoditi. Tedaj se ponudi Turjaškemu za zaveznika španski poslanec Pemeranda, ki je bil pa sicer nespreten državnik ter bolj potreben pomoči Turjaškega v mnogih državnih vprašanjih, nego le-ta njegove podpore. Ali Turjaški je sprejel to zvezo, samo da tako premaga oba svoja protivnika. Sedaj se je mogel seveda Pemeranda lahko izraziti vpričo švedskega poslanca o Porziji: »Jaz moram Porzijo voditi kakor kakšnega dečka, da se ne spodtakne«. S to izjavo je pokazal sicer svojo ošabnost, pa tudi svojo nevoljo radi svojih neuspehov proti Porziji, s katerim se ni nikdar ujemal.

Taki so bili tedaj ti državni ministri: različni po značaju, pa tudi po svojih težnjah. Voditi so imeli še mladega, neizkušenega vladarja ter odločevati v jako težkih vprašanjih. Skoraj ni bilo nekaj časa verjetno, da se bode mogla habsburška politika z uspehom boriti zoper tolike zunanje in notranje sovražnike. In vendar se je vzdržala moč Habsburžanov ravno v tem času na vrhuncu svoje moči proti spletkam najhujšega njih sovražnika Ljudevita XIV. »Ohranile pa so se vendar stare vezi, ki so vse to vezale, in vzdržala so se tudi načela, ki so dajala navidezno slabemu telesu moč in življenje,« pravi A. Wolf. Te vezi pa je snovala stara, nespremenjena avstrijska politika, žilava vztrajnost pri vseh podjetjih, pred vsem pa jedinstvo v monarhični volji, kateri so se pokorile vse oblasti in v kateri so se zedinjale vse koristi države in njenega prebivavstva. Te vezi so dajale vladi Leopolda I. na znotraj neko stalnost in jakost nad bohotnimi ostanki fevdalnega reda, na zunaj pa ugled in zaupanje.

II. Turjaški posreduje o volitvi cesarja.

Cesarju Ferdinandu III. ni bilo sojeno, da vidi pred svojo smrtjo drugega svojega sina Leopolda kronanega za nemškega cesarja. Po njegovi smrti je ostala tedaj nemška država brez glavarja, a knezi so bili vsi nesložni ter neskloni Habsburžanom i iz verskih i iz političnih razlogov.

Prav slaba je bila s početka nada, da bode Leopold izvoljen za nemškega cesarja. Večji del mogočnih nemških knezov ni prezrl važne zahteve, da je nemški državi potreben vladar, ki se more oslanjati na svojo lastno moč. Ali tega mnenja vendar-le niso bili vsi. Posebno so bili oni protestantski knezi, ki niso bili volivci, odločni protivniki Habsburžanov, a posebno še Leopolda. In četudi sami niso imeli pri volitvi nobenega vpliva, mogli so vendar že poprej delovati na volilne kneze v svojem smislu. Razen tega pa je bil sedaj tuji vpliv čisto drugačen, nego ob času volitve Ferdinanda IV. Takrat je podpirala Avstrijo tudi Švedska, sedaj sta si te dve nasprotovali radi Poljske. Tedaj je molčala Francoska, ker ni mogla zabraniti volitve; sedaj pa je smatral minister Mazarin to volitev za najboljšo priložnost, da iztisne Avstrijo iz Nemčije. Za to je uporabil vse svoje sile. Izvrstni njegovi diplomati so delovali na Nemškem s svojim uglajenim jezikom, še bolj pa z mamljivim zlatom. S početka se je bil zares oklenil jeden del knezov brez razlike vere francoskega kralja. Ravno radi tega pa je bil avstrijski dvor s početka za to, da se uporabijo vsa sredstva za izvolitev Leopolda za nemškega cesarja. Sam Leopold, četudi je bil takrat še mlad — bilo mu je šele ob očetovi smrti 17 let — je sprevidel, kako so njegovi predniki smatrali cesarsko dostojanstvo kot podporo za veličino svoje rodovine. Ves tajni svet, na čelu mu knez Turjaški, je bil v tem složen; mora se priznati, da so bili v tem pogledu zares vsi členi njegovi delavni, previdni in odločni ter niso dopustili, da se kdo drugi izvoli nego Leopold. Še pred volitvijo je odšel po dogovoru s Turjaškim Večeslav Lobkovic z doktorjem Volmarjem, učenim političarjem v München, Heidelberg in Mainz, da deluje tamkaj proti francoskemu vplivu za izvolitev Leopoldovo. Dobro je znano, da je hotel Ljudevit XIV. sam postati nemški cesar. Ali ves trud njegovih poslancev vendar-le ni uspel pri duhovnih volilnih knezih; Ljudevit XIV. pa je radi tega delal zmešnjave med samimi nemškimi knezi. Mislil si je, če že ne more biti on sam nemški cesar, naj tudi ne bode Leopold. Zavoljo tega so njegovi poslanci glede nove volitve spletkarili povsod ter gledali, da se ta volitev zategne čim dalje. Grozili so tudi z vojsko, a ko to ni nič

pomagalo, hoteli so predobiti za-se mladega volilnega kneza bavarskega za svoje osnove, da se zavzame on za to dostojanstvo. In ravno v tej osnovi je pretila velika nevarnost Habsburžanom. To je knez Turjaški precej sprevidel. Zdajci pohiti Lobkovic v München; zgovornosti njegovi se je posrečilo, da je odvrnil bavarskega volilnega kneza od francoske zveze ter odstranil veliko nevarnost za Nemčijo sploh in posebno še za Avstrijo, kajti ko bi bili Francozi uspeli s to svojo osnovo, bi se bila Nemčija razcepila, in katoliška stranka bi bila izgubila na ta način svojo oslombo v Avstriji. Posebno je branila mati volilnega kneza, sestra cesarja Ferdinanda III., da se ne sklene zveza proti Avstriji. In sin jo je poslušal ter se odločno izjavil, da ne sprejme cesarske krone. Razen njega je bil takrat za Leopolda zavzet samo še volilni knez saksonski Ivan Jurij II.

Ko je bila volitev razpisana, mogla se je tedaj Avstrija osloniti samo na ta dva kneza, vsi drugi so bili sovražni ali pa neutralni. Strinjale pa so se s to volitvijo koristi Nemčije in ostalih evropskih držav. Tožili so se na Avstrijo na razne načine. Češko volilno poslanstvo, v katerem so bili zastopani knez Večeslav Lobkovic, predsednik prizivnega sodišča grof Kolovrat, državni dvorski svetovavec dr. Crane in svetovavec dvorske pisarne Scheidlern, po trditvi in zahtevi francoskih privržencev ne bi smelo pristopiti k volitvi, češ, da ima Leopold pravico voliti kot češki kralj šele z dopolnjenim osemnajstim letom. Ali Lobkovic je dokazal, da je kralj češki polnoleten že s štirinajstim letom; potemtakem po čeških postavah ne more biti izključen od volitve. Volilni odbor se potem tudi ni nič več protivil volilni pravici Leopolda, in volilnemu poslanstvu je bil dovoljen pristop. Ali še sedaj je bilo malo nade, da bode Leopold izvoljen. Francoski poslanci so izposlovali, da se je volitev odložila za nekaj časa; pa da volilne stvari še bolj zmedejo, svetujejo volilnim knezom, naj izvolijo za cesarja nadvojvodo Ferdinanda tirolskega, ali pa nadvojvodo Leopolda Vilhelma, strica kralja Leopolda. Ker Francozi pri tem poslu niso štedili denarja, samo da predobe za svojo osnovo duhovne volilne kneze in njih svetovavce, uspeli so v toliko, da so se le-tí zbrali na posvetovanje ter sklenili, da bodo volilni knezi iz Mainza, Triera in Kölna podpirali izvolitev Leopolda Vilhelma. Ker je bil pa on, kakor je znano, veliki mojster nemškega reda, izposlovali so pri papežu, da se za slučaj izvolitve za nemškega cesarja odveže dolžnosti duhovne časti.

Ali knez Turjaški, ki je neutrudljivo zasledoval delovanje francoskih diplomatov, zvedel je vse o teh osnovah po svojih poverjenikih ter hitro sporočil o teh spletkah

svojemu gospodarju. Le-tá je bil ljubomoren in hladen proti svojemu stricu. Avstrija ni mogla niti smela cesarske krone prepustiti komu drugemu, nego vladajočemu nadvojvodi; nikakor je ni smel dobiti kateri drug princ iz habsburške rodovine. Položaj Avstrije ter ugled njen med ostalimi državami je zahteval, da dobi njen vladar tudi nemško cesarsko krono.

Turjaški in Lobkovic sta morala tedaj uporabiti vsa sredstva, da zmedeta osnove francoske ter preskrbita svojemu vladarju cesarsko krono. Lobkovic, ki je osebno občil s poslanci porenskih volilnih knezov, je te predobil sčasoma s svojim modrim in zmernim ponašanjem, četudi so vsi bolj cenili zvezo s Francosko. Vendar pa pri tem poslu niso zadostovale samo lepe besede, marveč je moral rabiti tudi denar zraven drugih zamamljivih obljub. Najprej je nagradil svetovavce in ministre, ki so pospeševali izvolitev Ferdinanda IV., katerim se je bilo takrat mnogo obljubilo, ali prav malo plačalo. Najbolj je deloval na svetovavce palatinskega volilnega kneza, in palatinski knez je bil tudi prvi, ki se je izjavil za avstrijskega vladarja. Lobkovic je potem pridobil volilnega kneza trierskega ter tako razbil zvezo duhovnih volilnih knezov. S trierskim volilnim knezom je sklenila Avstrija celo tajno pogodbo. Volilni knez je namreč obljubil svoj glas Leopoldu; le-tá pa je izjavil, da mu bode vzdrževal 4000 mož vojske za varnost njegove škofije in njegovih stanov. Volilni knez je dobil še vrh 12.000 že izplačanih goldinarjev 6000 tolarjev ter 8000 vojakov za obrambo škofije. Kadar bi pa volilni knez prepustil to vojsko Avstriji, dobival bi 3000 tolarjev vsak mesec. Avstrija je tudi dolžna podpirati volilnega kneza, ako ga kdo napade, s četami in hrano; ob enem se ima utrditi na avstrijske stroške Koblenc; polovica teh stroškov (do 15.000 tolarjev) se je morala plačati precej, druga polovica pa šele po volitvi. Teže je bilo predobiti za Leopolda Mainz in Köln. Lobkovic je po dogovoru s Turjaškim prav pogostoma obiskoval volilnega kneza v Mainzu, Ivana Filipa Schönborna, ter se trudil, da pregovori njega samega in tudi njegovega kancelarja za Leopolda. Ta volilni knez je bil pa zavzet za nadvojvodo Leopolda Vilhelma, za katerega je posredoval njegov najvišji dvorski mojster Schwarzenberg. Še potem, ko je bil že nadvojvoda odstopil ter odklonil izvolitev, zatezal je volilni knez s svojo izjavo. Šele potem, ko so se mu Francozi tajno zagrozili radi njegove neodločnosti, poslal je svojega nadmaršala k Lobkovicu ter mu sporočil, da se je odločil za Avstrijo in da hoče njej zvest ostati. Volilni knez je sprejel sedaj 100.000 tolarjev, katere mu je bil ponudil Leopold že

poprej; ob enem pa je poprosil smodnika in plače za 1000 peščev in 200 konjikov. Volilni knez je bil sedaj tako odločen privrženec Leopoldov, da je o tem sporočil pismeno samemu papežu ter ob enem Leopolda povabil v Frankfurt, da mu odda svoj glas. Kesneje je izjavil Volmaru: »Že po smrti cesarja Ferdinanda III. nisem imel druge nakane, nego delati za Avstrijo, ali mir mora biti med Špansko in Francosko, kajti obe državi se vojskujeta brez prestanka samo na škodo nemške države; tudi Avstrija se mora pomiriti s Švedsko.«

Slednjič se je odločil tudi kölnski volilni knez za kralja ogrskega in češkega, »ker v sedanjih okolnostih ni mogoče nobenega drugega izvoliti, kakor tega mladega kneza z izvrstnimi njegovimi sposobnostmi, osobito ker ta knez poseduje dežele, ki so predzidje proti splošnemu sovražniku krščanstva«. Seveda tudi pri tem knezu ni imel denar manjšega vpliva nego tedanji politični odnošaji. Taki podarki za gospodo in njih služabnike so bili takrat nekaj navadnega ter so se delili pri vsaki volitvi. Tudi svetovavci kneževski so dobivali od kandidata, kateremu so bili odločno privrženi, taka darila. Samo braniborskega volilnega kneza niso mogli predobiti za denar. Francoska mu je ponudila 100.000 tolarjev, če se oklene nje; ali to ponudbo je knez odbil. Pri Fridriku Vilhelmu so odločevali glede volitve le politični razlogi. Knez je zahteval za svoj glas od Avstrije razen Krnjova še defenzivno zvezo na deset let. Turjaški se pogodi z braniborskim knezom tako-le: Za Krnjov mu ponudi jeden del Poljske, ki ga je bila le-tá odstopila Avstriji za velik dolg; za vratislavski dolg pa naj prevzame v okraju halberstadtskem one župe, ki so bile založene grofu Schwarzenbergu, kateremu je bila Avstrija pripravna izplačati za to 300.000 goldinarjev. Tudi zvezo je Avstrija sklenila z Braniborom. Potem je knez popustil tudi glede Krnjova ter zagotovil Leopolda, da bode glasoval zanj.

Tako so bili po posredovanju Turjaškega in Lobkovica pridobljeni vsi volilni knezi za Avstrijo. Francoska je sedaj obupala, da bi mogla še sploh izvolitev Leopolda zabraniti. Zahtevala je samo še varnost za bodočnost. Francoski poslanec je namreč izjavil, da sta Ferdinand III. in Leopold ravnala proti sklepom mira münsterberškega in ne plačala odškodeb, katere so bile v mirovnih pogodbah določene. Te zahteve naj prevzemo sedaj volilni knezi. Kralj francoski želi tudi vedeti, kako stoji proti njemu nemška država, kdo mu je prijatelj, kdo neprijatelj; za sovražnika bode smatral vsakoga, kdor bode proti odškodbi, kakor je v dotičnem miru ustanovljena. Bali so se celo, da bi mogel motiti francoski

kralj volitev z vojaškimi napadi; zatorej so prijatelji Avstrije svetovali, da bi se postavila na mejah Češke vojska za vsak slučaj. Tudi so neki svarili kralja Leopolda, naj ne hodi v Frankfurt.

Slednjič pa je bilo vendar za volitev že vse tako pripravljeno, da je mogel tudi Leopold oditi na pot. Spremljevali so ga njegovi tajni svetovavci: Turjaški, Lobkovic, Schwarzenberg in Kurtz. Meseca sušca leta 1658. pride Leopold v Frankfurt, da prisostvuje sam pri razpravah o volilnih pogodbah. Volilni knezi so zahtevali že po navadi čim več svoboščin deželnih in sploh političnih, da se po možnosti okoristijo s tem položajem. Tukaj se je seveda zopet vmešal s svojimi spletkami francoski poslanec; plašil je iznovič volilne kneze z zvezo avstrijskih in španskih dežel, kakor nekdaj pod Karlom V. Zahteval je tudi med volilnimi pogodbami od novega cesarja, da ne bode podpiral sovražnikov francoskih in da ne bode francoski kralj prisiljen na kakšno novo vojsko z Nemčijo. Od le-te, namreč od volilnih nemških knezov, je pričakoval Ljudevit XIV. stalne pomoči, da izvede svoj glavni namen proti Španski, katero je želel na vsak način osamiti, kajti brez privoljenja volilnih knezov jej tudi cesar ne bi smel pomagati. Francoskemu poslancu Grammontu so popustili; samo se je zahtevalo, da ta pogodba veže tudi francoskega kralja proti cesarju pod istimi pogoji. Po dolgem razmišljanju je sprejel ta predlog tudi francoski poslanec, ali radi večje varnosti je zahteval po pogodbi, naj cesar izgubi svoje dostojanstvo, ko bi prekršil to točko dogovora. Ta dostavek pa razburi Leopolda; takoj zapové, da se pripravi vse za odhod. Pravijo, da je Leopold dejal svojim svetovavcem: »Hočem počakati, da mi prinesó krono na Dunaj«. Tedaj je uporabil Turjaški vso svojo državniško spretnost, da predobi Avstriji prijazne kneze za spremembo omenjene pogodbe. Slednjič so se vendar nekako sporazumeli; ali Španska je bila vsled tega le žrtvovana, in obe habsburški betvi sta bili ločeni vkljub vsem sledečim rodbinskim zvezam. Videlo se je to tudi kesneje v onih vojskah, ki jih je vodila proti njej Francoska in v katerih je bila prisiljena sodelovati tudi Nemčija. Ljudevit XIV. je dosegel vsaj deloma svoj namen. Potem se je vršila volitev. Najprej so zaprisegli meščane po propisih zlate bule Karla IV. (1356) ter mestna vrata zaprli. Prve točke volilne pogodbe so bile sprejete brez ugovora. Pri 13. točki pa se je vnovič vnel hud prepir ter so stranke bile tako razdražene, da se je bilo bati že popolnega neuspeha. Slednjič pa je uspela Avstrija, da se je sprejela ta točka v taki obliki, ki vsaj ni žalila vladarja njenega in po kateri so se mogli glasovi volilnih

knezov lože zediniti. Kralj Leopold se je protivil tudi še tako spremenjeni točki, ali njegovi ministri in prijateljski knezi so ga nagovarjali, da popusti, saj se morejo dvojbene točke pogodbe vendar-le še zmeraj tolmačiti v cesarjevo korist. Leopold na to izjavi, da sprejme volilne pogodbe, kakor to zahteva zlata bula in navada. Vsa volilna pogodba je imela 16 točk ter je bila popolnoma slična oni, katero je podpisal Ferdinand IV., razen nekih sprememb in dodatkov, kakor smo omenili.

Vkljub temu, da so porenski volilni knezi izvolili Leopolda za nemškega cesarja, ostali so vendar-le še nadalje privrženci tudi Ljudevita XIV. To njih privrženost je uporabil on na svojo korist. Ker ni mogel po svoji volji prodreti z znanimi predlogi v volilni pogodbi, gledal je in se trudil, da se njegove želje izpolnijo na drug način; saj mu je bila glavna naloga v njegovi politiki, da okrni moč nemškega cesarja. Naprosil je vse kneze, ki so mu bili privrženi, da sklenejo zvezo, katero hoče tudi on podpirati. Braniti pa bi se imela pravica vseh omenjenih knezov in kralja francoskega. Tej zvezi so bili glavni člani ravno porenski volilni knezi z bližnjimi sosedi in pa Švedska. Zategadelj so zvali to zvezo porensko. Zbrali so se zastopniki te zveze v Höchstu na Bavarskem, kamor so povabili tudi Francosko, ki je seveda vabilo sprejela z veliko radostjo. Vsi so se solidarno obvezali, da hočejo braniti vse točke westfalskega mira, posebno pa še one, ki so se tikale Francoske, samo da je ne bi mogel cesar napasti. Ta zveza je imela svojo posebno upravo in svojo vojsko do 5000 mož, katerim so se mogle pridružiti še francoske pomočne čete. Tako je francoska politika skovala na Nemškem posebno zvezo nemških knezov proti koristim same nemške države, a na veliko korist francoskega kralja, ki se je mogel vsled tega mešati vsak čas v nemške zadeve.

Potem je bil Leopold dne 18. julija leta 1658. izvoljen za nemškega cesarja in dne 1. velikega srpana je bil kronan. Tako je zmagala zopet avstrijska politika, četudi le po hudi borbi, v kateri sta se odlikovala najbolj Turjaški in Lobkovic. Po velikih svečanostih, ki so se obhajale za časa kronanja, se je podal Leopold že 18. velikega srpana zopet v svoje nasledne dežele. Povsod so ga sprejemali z velikim slavjem ter mu poklanjali krasne darove v spomin tega znamenitega dogodka. Dne 1. vinotoka je prispel Leopold že v svoje prestolno mesto Dunaj.

Turjaški se je tudi zavzel, da se izvolitev Leopolda I. za nemškega cesarja proslavi po vseh habsburških deželah, posebno še na Kranjskem, kamor je poslal precej glasnike z

veselim glasom o tem srečnem dogodku. Že dne 31. malega srpana se je proslavila izvolitev na prav slovesen način v Ljubljani s službo božjo in zahvalno pesmijo ter z drugimi izjavami radosti in veselja. Deželni glavar kranjski Vuk Engelbert Turjaški, brat knezov, je zbranim stanovom priobčil tudi pismo, s katerim se potrjuje izvolitev Leopolda I. za nemškega cesarja. Ob enem so sklenili stanovi, da se izroči cesarju 20.000 goldinarjev kot »dar« v ime potnih stroškov na Kranjsko, kjer so se za njegov prihod pripravljali vsi prebivavci brez razlikè. Ali v Ljubljano je prišel Leopold I. šele čez dve leti potem. V cesarjevem spremstvu je bil med drugimi dostojanstveniki tudi knez Turjaški kot prvi njegov minister. Ljubljana ni bila doživela prej toliko sijajnih dni, kakor so bili le-ti leta 1660. meseca kimovca. V Ljubljani so se takrat zbrali najodličnejši členi cesarskega dvora, med njimi sam skrbnik mladega cesarja, nadvojvoda Vilhelm, poslanec papežev in benečanski, vsi bližnji škofje, vsevkupno kranjsko plemstvo in tudi veliko število plemičev iz sosednjih dežel. Med drugimi velikaši je prišel v Ljubljano tudi grof Herbard X. Turjaški kot general karlovški s svojo konjiško četo, v katero so bili uvrščeni sami hrvaški plemenitaši v narodni nošnji. Le-tá Turjaški je pozdravil cesarja pred mestom ljubljanskim kot deželnega dednega kneza. Cesar Leopold I. je prispel skoz Gelovec v Ljubljano dne 7. kimovca, in dne 13. istega meseca so mu prisegli kranjski stanovi zvestobo. Dne 15. kimovca je odpotoval cesar v Gorico, kjer je sprejel prisego tamošnjih stanov. Dne 4. vinotoka se je povrnil v Ljubljano ter šele dne 8. istega meseca zapustil prijazno mesto in svoje zveste Slovence. S cesarjem se je povrnil na Dunaj tudi knez Turjaški.

III. Švedsko-poljski in avstrijski odnošaji.

Cesar Ferdinand III. je zapustil svojemu sinu Leopoldu razen izvolitve njegove za nemškega cesarja tudi še prav neugoden posel glede Poljske, radi katerega se je morala Avstrija zaplesti v vojsko s Švedsko.

Na Švedskem je vladal od leta 1654—1660. prav bojaželjen kralj Karl X. Gustav. Francoski minister Mazarin ga je hotel uporabiti za svoje osnove proti nemški državi. Vendar pa švedski kralj ni bil zavzet za Francoze, četudi je dobival od njih dovolj denarne podpore. Obrnil se je rajši proti Poljski, kjer je imel več nade za sijajne zmage nego na Nemškem. Sprl se je bil ravno takrat s poljskim kraljem Ivanom Kazimirom (1648—1668), ker ga le-tá ni hotel priznati za švedskega kralja, češ, da ima sam pravico na švedsko

krono kot pravi potomec rodovine Vazovičev. Poljska pa je bila takrat zapletena tudi že v vojsko s Kozaki pod vodstvom glasovitega Bogdana Hmelnickega ter z Rusijo, ki je osvajala kraje v Litvi in Ukrajini. Poljski kralj ni dobival skoraj nobene podpore od nepokornega plemstva, torej ni čudno, da je moral pobegniti pred Karlom Gustavom v Krakov, ko je le-tá v kratkem času osvojil leta 1655 Poznanj in velik del Litve. Sedaj je zahteval Karl Gustav tudi od braniborskega velikega volilnega kneza, da pristopi k zvezi proti Poljski. Za avstrijsko politiko je bil to hud udarec, kajti zapretila jej je nevarnost, da izgubi zá-se Branibor. Volilni knez je hotel postati vladar na Pruskem, ki je bilo pa fevd Poljske; naravna je stvar, da se je nakanil knez okleniti onega, ki je bil pripraven podpirati ga pri tem podjetju. Avstrija je hotela to izposlovati za kneza, ker ga je mislila na ta način tudi lože predobiti za izvolitev Leopoldovo. Ali avstrijska diplomacija je bila prepočasna. Karl X. Gustav je rešil to vprašanje z mečem. Odločen gospodar na severu je kar prisilil neodločnega kneza braniborskega na zvezo v Kraljevcu dne 18. prosinca leta 1656 Tako se je Karl X. Gustav ojačil s četami svojega zaveznika ter napadel Ivana Kazimira pri Varšavi. Tri dni je trajala bitka (od 28.—30. malega srpana leta 1656.), ali slednjič so bili premagani Poljaki. Uspeh te zmage sicer ni bil za Karla X. Gustava v vojaškem pogledu od posebnih nasledkov, kajti braniborska vojska se je povrnila domov, a jeden del svoje vojske pa je moral kralj poslati proti Rusom, ki so začeli takrat osvajati dežele okoli Baltiškega morja. Tako oslabljen ni mogel nič posebnega izvesti proti Poljakom. Pač pa je v novem dogovoru z Braniborsko priznal neodvisnost Pruske.

Ti uspehi švedskega kralja so preplašili sosednje države; posebno hud udarec pa je bila za Avstrijo nova zveza med Švedsko in Braniborom. Rusija se je zategadelj vzdignila proti Švedom, da jej ne vzemó pred nosom Poljske. Celo Turška se je zbala novega soseda, ki bi mogel na razvalinah poljske države doseči tudi njene meje. Holandija pa je čutila to novo zvezo po slabih dohodkih, ki jih je vedno manj dobivala po trgovini iz baltiških krajev, kjer je doslej sama trgovala. Le Francoska je bila zadovoljna ter je podpihovala Švedsko na nova podjetja. Snovala je celo, kako bi Švede nagovorila, da napadejo Sleško in Ogrsko; na Dunaju so celo zvedeli, da je poslal Mazarin v to svrho na Švedsko pet ton zlata, katere je kralj sprejel, sicer se pa ni obvezal, da bode osnove Francoske izvajal, kajti želel je sam, da se vzdrži v prijateljski zvezi z Avstrijo. Navzlic temu pa so bile te francoske osnove za Avstrijo prav nevarne. Prav

lahko se je moglo zgoditi, da se umešata ali švedski kralj ali braniborski volilni knez v stvari avstrijskih protestantov ter tako vnovič pobudita nemir in prepir v avstrijskih deželah. Prehitro napredovanje švedskega kralja bilo je treba zaustaviti na kakršenkoli način, a ravno tako razrušiti sklenjeno zvezo z braniborskim knezom.

Tako je nastala skrajna potreba, da se osnuje zveza proti švedskemu kralju. Ivan Kazimir je zbiral sicer vnovič vojsko, ali je bil preslab, da se sam upre Karlu X. Gustavu. Potreboval je zaveznikov. Prosil je tudi zares pomoči cesarja Ferdinanda III., ali ob enem je skušal predobiti braniborskega kneza na svojo stran. Ker je bilo Avstriji pri vsem tem najbolj do tega, da se sklene zveza proti Karlu X. Gustavu, morala se je ona žrtvovati za to podjetje. Zategadelj je posredoval knez Turjaški pri odboru državnega zbora v Frankfurtu ter predložil željo cesarja Ferdinanda III., da se nemške dežele obranijo same novih napadov švedskih, sam pa da pošlje s Češke svojo vojsko na Poljsko. Zbranih je bilo že za ta pohod 23.000 mož. Ferdinand III. je hotel predobiti za svoje osnove tudi ruskega carja ter je poslal k njemu radi tega poslanca Allegrettija. Le-ta je imel nagovoriti carja na mir s Poljsko ter za napad v one dežele poljske, katere so bili osvojili Švedi. Rusi so kesneje zares napadli Karelijo in Ingermanlandijo. Holandija je ob istem času delovala na braniborskem dvoru, da oddeli kneza od zveze s Švedijo. Tudi Danska je pristopila k tej zvezi, a Turška je zapovedala Tatarjem, da napadejo Kozake, samo da se Poljska osvobodi vsaj jednega sovražnika. Ta zveza je bila dosti jaka proti onej švedskega kralja, ki se je mogel oslanjati le na nestalnega braniborskega kneza in pa na kneza erdeljskega.

Za pomoč erdeljskega kneza Jurija II. Rakoczyja, (1648—1660) sta tekmovala oba sovražna kralja. Bil pa je Rakoczy prav bojaželjen in slavohlepen mož. Vojsko si je izuril v mnogih borbah s sosednjimi vlaškimi vojvodami, katerim je hotel vzeti njih zemlje. Ivan Kazimir je poslal k njemu maršala Ljubomirskega, ki mu je obljubil, če mu pride v pomoč, zastavljena spiška mesta na severnem Ogrskem in celó poljsko krono, kadar se izprazni poljski prestol. Tudi švedski kralj ga je snubil po svojem poslancu Lilienkronu za svojo zvezo ter mu ponudil kar naravnost poljsko krono, kakor da je že njegova. Rakoczy je bil vsled teh dveh ponudeb neodločen. Ali nanj sta vplivala cesar in turški sultan ter ga nagovarjala na zvezo s Poljsko. Tudi njegovi podložni so bili teh nazorov; samo mala stranka je bila za zvezo s Švedijo. Vendar še prej, nego se je bil odločil Jurij II.

Rakoczy, povrnil se je Ivan Kazimir v Varšavo ter pozval svojega poslanca iz Erdelja. Vnovič premagan pošlje zopet svojega poslanca v Kološvar. Ali sedaj se je bil Rakoczy že odločil za Švedijo. Sreča švedskega kralja ga je zamamila. Posebno ga je za to zvezo nagovarjal njegov svetovavec Berczej ter zatrjeval, da se more s takim zaveznikom lahko osvoboditi vrhovnega gospodstva turškega nad Erdeljem; pa če s časoma dobi še poljsko krono, bode Ogrska zopet slavna, kakor je bila nekdaj za Anžuvincev. Od njegovega sklepa ga niso mogli odvrniti niti opomini cesarjevi, niti grožnje sultanove. Meseca prosinca se poda Rakoczy iz Erdelja s 60.000 možmi vojske Švedom v pomoč. Nadškof Jurij Szelepcsenyi je pohitel iz Kaloče po cesarjevi zapovedi za njim v Galicijo, kjer ga je došel. Svetoval mu je, da se povrne, ter ga upozoril na veliko nesrečo, ki more radi tega zadeti njega in deželo njegovo, kajti Turki se bodo gotovo osvetili radi njegove nepokorščine. Vse je bilo zastonj!

Sedaj je bil čas pa tudi za zaveznike Poljske, da se odločijo. Danska je bila pripravljena za napad; braniborski knez je vedno bolj omahoval; on je dosegel, kar je želel, samo je čakal na najugodnejši čas, ko bode mogel izstopiti iz sedanje zveze. Na Dunaju pa je sklenil poljski poslanec Leščinski s cesarjem zvezo za napad. Avstrija je obljubila 16.000 mož pomoči. Za stroške, ki jih je imela Avstrija pri tem podjetju, je Poljska založila svoje soline pri Veličkі. To četo je moral na Poljskem kralj sam vzdrževati ter jo tudi sam voditi. Braniborskemu knezu je bilo po tej pogodbi dovoljeno pristopiti k zvezi, ali pod pogojem, da preda Prusko zopet pod fevdno gospodstvo Poljske. Tri dni posle te pogodbe umre cesar Ferdinand III., in tako jo je moral Leopold I. sprejeti.

Prvi čas po smrti Ferdinanda III. se niso mogli na Dunaju odločiti, v katerem smeru bi se imela nadaljevati politika glede Poljske in bi se li držali točno sklenjene pogodbe s kraljem Ivanom Kazimirom meseca sušca leta 1657. Drugo vprašanje je bilo takrat na dnevnem redu, namreč priprave za volitev nemškega cesarja. Počasni in nemarni Porzija je bil za to, da se Poljska prepusti svoji osodi. Ali temu nazoru se je krepko uprl Turjaški, kajti tako bi bil propadel ves njegov dosedanji trud za omenjeno zvezo, a ob enem bi tako ponašanje jako škodilo ugledu avstrijske države. Po mnenju Turjaškega je bilo sedaj neobhodno potrebno, da doseže Avstrija, katero so mislili iztisniti iz srednje in zapadne Evrope, zopet svoj stari položaj in vpliv. Do tega se pa seveda ne pride, če se ravnodušno gleda, kako se razvijajo nove zveze. Sicer pa je smatral Turjaški za skrajni

čas, da se zaustavi napredovanje švedskega kralja, ki bi mogel podprt od Francoske vnovič udariti na avstrijske dežele, kakor je to bilo nedavno. Tudi nasproti ravnanju erdeljskega kneza Rakoczyja ni mogla ostati Avstrija ravnodušna. Zmaga li knez na Poljskem, potem postane nevaren tudi za Avstrijo; če se mu pa ne posreči napad, moglo bi se dogoditi, da bi Turška osumila Avstrijo, češ, da je ona skovala to zvezo ter podpirala njenega vazala v tem pohodu, ter bi se radi tega mogla še celo osvetiti na Ogrskem. Zategadelj je Turjaški sklenil 27. velikega travna leta 1657. končno pogodbo s Poljsko skoraj pod tistimi uveti, kakor meseca sušca. Kot zavezniki njihovi so se smatrali Danska, Holandija, Rusija, nekoliko nemških knezov, med njimi tudi braniborski. Iz Sleške se na to vzdigne avstrijska vojska pod glavnim zapovednikom Hatzfeldom, in koncem meseca rženega cveta ter početkom malega srpana so prispele čete že na Poljsko. Tukaj osvoji vojska hitro Pincov ter odide potem proti Krakovu, ki ga je branil švedski general Würz z zapovednikom erdeljskih čet Ivanom Bethlenom. Tedaj se odloči tudi Danska za vojsko ter prisili tako Karla X. Gustava, da je moral zapustiti Poljsko, ko je avstrijska vojska začela osvajati trdnjave, v katerih je pustil jake posadke. Celo Rakoczyju je svetoval Karl X. Gustav, da naj sklene mir, kakor zna in more. Le malo časa je tedaj sodeloval Rakoczy z bojevitim švedskim kraljem. Pomagal mu je osvojiti trdnjavo Brzešč. Po tej zmagi se poda v Varšavo, in čeravno je imel še vojske čez 30.000 mož, povrne se vendar-le domov, ker je sprevidel, da mu brez Švedov ni mogoče napredovati. Ali na tem potu skoz Poljsko na Erdeljsko mu je propadla skoraj vsa vojska. Slednjič ga zajame z ostankom vojske poljski general Čarnecki ter ga prisili na pogodbo 22. malega srpana. Po tej pogodbi se je moral odreči zveze s Švedi ter obljubiti, da pozove vse svoje vojake iz poljskih trdnjav. Cesarja Leopolda I. in kralja poljskega Ivana Kazimira ima po svečanih poslanstvih prositi odpuščenja; vrh tega pa še plačati kralju poljskemu 1,200.000 gld. in tatarskemu kanu in vezirju njegovemu 15.000 gld. Tudi je moral obljubiti, da pošlje poljskemu kralju vojaške pomoči, kadarkoli je bode le-ta potreboval. Potem je moral generalu izročiti še poroke, da bode spolnil vse te obljube. Šele tedaj ga pusti general iz zajetja; le s 300 konjiki pohiti v Erdelj; ostalo vojsko je izročil zapovedniku Ivanu Kemenyju, katerega je pa napadel tatarski kan brez ozira na ravno sklenjeno pogodbo ter mu razbil vso vojsko. Pred 8 meseci je še sanjal Rakoczy o veliki svoji moči, a sedaj je bil begunec v svoji lastni zemlji.

V tem se je moral tudi Krakov udati. Zasedla ga je avstrijska vojska in osvojila še velik del drugih poljskih trdnjav, kjer je prezimovala.

Danci so mislili, da bodo mogli v odsotnosti švedskega kralja prav lahko osvojiti njegove posesti ob Baltiškem morju. Ali so se ljuto prevarili. Komaj so začeli boj, že se povrne Karl X. Gustav s Poljskega ter hitro prežene Dance iz Holsteina, Šlezviga in Jütlanda ter jih požene na otoke. Ali tudi semkaj se spusti Karl X. Gustav po zamrzlem morju ter se iznenada prikaže pred Kopenhagenom, glavnim mestom Danske. Tukaj prisili kralja Friderika III. na mir Röskildski 27. svečana l. 1657. Danci so morali odstopiti mnogo zemlje, dopustiti prosto vožnjo skoz morsko ožino Sund ter Holstein, Gottorpskega kneza pa priznati neodvisnim. Sedaj so se morali tudi zavezniki vnovič pripraviti za borbo. Najprej se sporazumi braniborski knez s poljskim kraljem ter sklene ž njim mir v Velavi 19. kimovca leta 1657. Poljski kralj je priznal neodvisnost Pruske, a braniborski knez je obljubil, da bode pomagal Poljski z vojsko, premda vsled tega dogovora ni še popolnoma pristopil k splošni zvezi proti Švediji. To je hotel storiti s posebnim dogovorom z Dansko in Avstrijo. Knez se je nadejal na ta način kot zvit državnik pridobiti za-se čim več koristi. Z Avstrijo sklene pogodbo šele 15. svečana leta 1658. Le-ta dogovor je bil podpisan v Berlinu čez več časa potem, ko so ga bili odobrili na Dunaju. Sicer se je pa v prvi polovici leta 1658. prav malo vojskovalo. Takrat je imela Avstrija dosti opravka glede volitve v Frankfurtu.

Tako je imel Karl X. Gustav sedaj proti sebi Avstrijo, Poljsko in Branibor. Podpirala pa ga je Francoska z denarji, Angleška z obljubami, a Holandija je ostala neodločna. Hotel se je zopet povrniti z vojsko na Vislo, kakor so prijatelji njegovi razširili glas; v resnici pa se je le hlinil. Prav za prav se je pripravljal proti Danski, dočim ga je Montecuculi pričakoval na Poljskem. V jedni točki namreč danski kralj Švedom ni hotel popustiti; ni hotel namreč priznati, da je Baltiško morje samo švedsko ter da je tako pristop vsem tujim ladjam zabranjen. Tudi ni hotel odstopiti svojega brodovja, da preganja s švedskim tuje ladje po tem morju. Na to ga je hotel pa prisiliti Karl X. Gustav. V Kopenhagenu niso niti slutili, kaj se vsled tega izcimi. Tudi švedska vojska ni vedela, kam jo vodi kralj. V Kielu stopi vojska na brodovje in šesti dan potem stoji že pred Kopenhagenom. Bilo je 15. velikega srpana leta 1658. Ali z obsedanjem Švedi niso uspeli, bili so odbiti. Sedaj se vzdignejo vsi zavezniki. Holandija ni mogla dovoliti, da propade Danska popolnoma na Baltiškem morju in da prevzame mesto nje

vso trgovino Angleška na škodo same Holandije. Angleška pa je seveda iz koristoljubja obljubila Švedski podporo ter se zagrozila Holandiji. Od Visle in Labe pa so se pomikale čete avstrijske, poljske in braniborske prav hitro pod vodstvom kneza braniborskega proti reki Eideri ter so prispele v jeseni že v Jütland. Holandsko brodovje je prepodilo švedsko izpod Kopenhagena ter osvobodilo glavno mesto od pomorske strani dne 8. listopada. Meseca grudna se spuste Avstrijci in Braniborci na danske otoke. Sedaj zabranijo Angleži Holandcem nadaljnje vojskovanje. Ker zavezniki na otokih niso mogli napredovati, napadejo Švede na Pomorju in Pruskem. Tukaj osvoje večjidel vse trdnjave. Ko se je med tem povrnilo angleško brodovje ter so Holandci želeli skleniti mir, popustil je tudi na videz Karl X. Gustav ter se umeknil z bojišča. Kmalu potem umre nagle smrti 23. svečana leta 1660., in ker njegovi nasledniki niso bili sposobni za nadaljevanje vojske, sklene se mir. S smrtjo Karla X. Gustava je prenehala tudi dosedanja nestalna politika v te borbe zapletenih držav. Osvajati niso marale nič več, nego je vsaka želela le varnost za svojo posest in pa evropski mir. Ko so se pogodili glavni boritelji v tej vojski, Švedska in Poljska v Olivi pri Gdanskem 3. velikega srpana l. 1660., a Švedska in Danska 3. rženega cveta istega leta, izročila je tudi Avstrija vse zemlje, katere je bila osvojila, dotičnim državam.

Ko se je sklepal mir na severu, posrečilo se je francoskemu ministru Mazarinu pomiriti se s Španijo, s katero se je Francoska tako dolgo vojskovala radi Nizozemske. Bržkone bi se bil mir sklenil že poprej, ko se ne bi bila Španska obotavljala radi nasledstva v španskih deželah. Kralja Filipa IV. je imela naslediti njegova hči Marija Terezija, katero je snubil Ljudevit XIV. Španci so se bali, da bi mogli Bourbonci zavladati tudi na Španskem. Ko je dobil Filip IV. v zadnjem času dva sina, ni bila nevarnost za Špansko nič več tako velika, kajti Bourbonci niso mogli sèdaj nič več zahtevati nasledstva, četudi se omoži Marija Terezija z Ljudevitom XIV. Vkljub temu pa je Španska nadaljevala vojsko sama še dve leti, seveda kakor po navadi s prav neodločnim uspehom. Ko je pa Mazarin nakanil, da poišče za svojega kralja drugo nevesto na savojskem dvoru, začel je Filip IV. sam nagovarjati na mir. In tako je bil sklenjen takozvani pirenejski mir meseca listopada leta 1659. Najvažnejša točka tega mira je bila ona, ki govori o rodbinski zvezi obeh vladarjev. O njej se je tudi najdalje razpravljalo. Francoska je zahtevala, da ostane princesinji tudi še za naprej vedno nespremenjeno pravo glede nasledstva, kar bi bilo seveda proti vsakemu običaju in domačim rodbinskim postavam. Slednjič je Fran-

coska vendar popustila; ali je pripomnila, da velja ta pogodba le v onem slučaju, če se dota točno po dogovoru izplača. Saj je bila Francoska že pri vseh svojih izjavah toliko modra, da je mogla še vedno računiti na nasledstvo vkljub takim dogovorom. Že trinajst let pred tem je pisal Mazarin francoskemu poslancu v München: »Kadar se omoži princesinja z Nj. Veličanstvom, potem moremo zahtevati nasledstvo na Španskem, pa naj se zavarujejo Španci proti temu še tako skrbno z raznimi dogovori«. Poroka se je ovršila že dne 9. rženega cveta l. 1660., med Habsburžani in Bourbonci pa so tako nastopile nove rodbinske zveze; ali nevarnejše zveze za Habsburžane ni moglo biti, nego je bila le-tá.

Ta dva dogodka, o katerih smo sedaj govorili, namreč severna vojna in pirenejski mir, sta bila povod vsem bodočim vojskam, ki so jih imeli ne dolgo potem Habsburžani na zapadu in iztoku svoje države. Na zapadu se vname kmalu hud prepir s Francosko radi španskega nasledstva, na iztoku pa se zaplete Avstrija radi erdeljskih zmešnjav, provzročenih po Rakoczyju, vnovič v hudo vojsko s Turki, kateri so bili pa slednjič premagani ter so morali odstopiti one dežele, katere so bili nekdaj vzeli Avstriji. S početka so se vojskovali Avstrijci prav nesrečno. Avstrija se ni želela zaplesti v iztočne zmešnjave, ker je morala biti vedno oprezna proti Francoski. Zategadelj so se trudili avstrijski ministri, da se po mogočnosti vzdrži mir. Porziji in Lobkovicu so bili prepuščeni vsi posli na iztoku. Ravnala sta jih s početka prav nespretno. Porzija je bil že tako počasen in neodločen mož. Cesarju Leopoldu I. je dokazoval neprenehoma, da Avstrija nima sredstev za tako vojsko in da je najbolje vzdržati mir. Cesar ga je poslušal, ker mu je takrat največ zaupal. Lobkovic je pa kot predsednik bojnega sveta premalo skrbel za vojsko, ker je tudi mislil, da od turške strani ne preti nobena nevarnost za Avstrijo. Ali oba državnika sta se varala. Turška je smatrala to ponašanje Avstrije kot neki strah pred vojsko, češ, da nima sredstev za-njo. Avstrijski poslanec v Carigradu pa je poznal Turke prav dobro ter je sporočil na Dunaj, da se pripravljajo za napad na Avstrijo. Ali tudi to poročilo ni iztreznilo avstrijskih diplomatov. Lobkovic je smatral ta glas iz Carigrada za prazn marnje, a Porzija je pisal poslancu prav razžaljivo pism češ, da mora pameten in izkušen poslanec sam poizvedova o tajnih svetih visokih vladarjev, ne pa navadnim govorica preprostega naroda tako lahkoumno verovati. Celo gener Montecuculi je verjel, da ne bode vojske s Turki; Porzi pa je to trdil tako odločno, da se ni dal prepričati o ka

drugi mogočnosti v tem pogledu. Turjaški se v te iztočne stvari ni mešal, ker niso spadale v njegov delokrog. Umeje se, da ga njegova protivnika tudi nista hotela vprašati za svet, ker je bil v takih vprašanjih odločnejši od obeh dveh. Ko so pa Turki zares udarili na Ogrsko, ko se je morala avstrijska vojska povsod umikati, ko je padla jaka trdnjava Novi Zamki in je ljudstvo radi tega po vsej pravici dolžilo Porzijo in Lobkovica, šele tedaj je Turjaški z Zrinjskim in Porzijo nagovoril cesarja, da so izročili zapovedništvo nad vso vojsko Montecuculiju, ki je kmalu potem Turke srečno premagal pri Sv. Gotthardu 1. velikega srpana leta 1664. Po tej sijajni zmagi je sledil sramoten mir v Vašvaru. Avstrija ga je morala skleniti pod težkimi pogodbami radi Francoske. Hudi so bili nasledki tega miru za Ogrsko in Hrvaško, ker se je radi njega izcimila zarota ogrskih in hrvaških velikašev. Vse te dogodbe pa so opisane že na drugem mestu,[1]) in nam jih ni treba ponavljati, ampak se vrnimo zopet na zapad.

IV. Turjaški posreduje pri prvi ženitvi Leopolda I. Tajni dogovor.

Rodbinska zveza med španskimi in avstrijskimi Habsburžani je ostala od prvega početka stalna in čvrsta ter se je gojila neprenehoma z medsebojnimi ženitbami in dogovori o nasledstvu, pa tudi s skupno politiko posebno za tridesetletne vojske. Ko je pa nastopil čas, da izumre španska betev v moškem rodu, bila je za avstrijsko betev lepa nada, da nasledi, če že ne vseh dežel španskih, vsaj jeden del njih. Kralj Filip IV., peti španski kralj iz roda habsburškega, je imel do leta 1661., kakor nam je že znano, samo dve hčeri, Marijo Terezijo in Marjeto Terezijo. Princ Baltazar Karl, rojen leta 1629., je umrl v 20. letu svoje starosti. Obe hčeri sta bili bogati naslednici, kajti po kastilskem narodnem pravu so mogle naslediti vlado tudi žene, če ni bilo moških potomcev. Kraljica Marija Ana, rojena princesa avstrijska, je bila radi tega zavzeta za to, da se oženi s starejšo njeno hčerjo Leopold I. in da ostane tako nasledstvo pri avstrijskih Habsburžanih. Tudi na avstrijskem dvoru so se po smrti Ferdinanda III. prav pogostoma posvetovali o ženitvi mladega Leopolda I. Posebno se je za to zavzel Turjaški, prvi tajni svetovavec, da se Leopold oženi čim prej. Njega so podpirali v tem pogledu tudi Öttingen, Porzia in Schwarzen-

[1]) Letopis Matice Slovenske za leto 1893 (str. 111—163) in 1894 (str. 220—252).

berg. Lobkovic pa je bil za to, da se še nekaj časa počaka. Ko je bil leta 1657. poslan Maksimilijan Lamberg kot avstrijski poslanec na madridski dvor, da brani pri sklepanju mira med Špansko in Francosko avstrijske koristi, predal mu je Leopold I. za španskega kralja tudi jedno pismo, v katerem je snubil njegovo starejšo hčer. Vendar pa vsa ta stvar ni bila tako lahka. Španski kralj in njegovi ministri niso hoteli princese omožiti brez posebnih koristi in obljub. Filip IV. reče poslancu Lambergu, da on ljubi cesarja kakor svojega sina, ali da mu ne more na njegovo pismo nič izvestnega odgovoriti. Kraljev minister marquis de los Balbados je pa odgovoril Lambergu, da mu sporoči o tej stvari šele potem, ko prinese od svojega gospodarja obljubo, da je pripravljen cesar poslati Špancem vojaške pomoči za Milan in Nizozemsko. Leopold I. se je potožil na ta odgovor, kajti španski dvor je sam začel prve dogovore o tej stvari z avstrijskimi ministri. V tem so snubili za Leopolda najprej princeso saskega volilnega kneza, kesneje pa hčer vojvode Orleanskega. Ali vsi ti dogovori so se izjalovili. Španija pa ni hotela nič obljubiti, zato ker je ravno takrat snubil starejšo princeso francoski minister Mazarin za svojega kralja Ljudevita XIV. Tudi njega so motili z obljubami, samo da povoljneje izpadejo za njih pogodbe mira, ki se je imel v kratkem skleniti. In šele tedaj, ko je bilo po izvolitvi Leopolda I. za nemškega cesarja gotovo, da ne bode Avstrija pomagala Španski, odločil si je Filip IV. za svojega zeta Ljudevita XIV. Marija Terezija je dobila za doto pol milijona cekinov; ali se je ob enem odrekla za-se in za svoje naslednike vseh pravic do španskih dežel. Ljudevit XIV. sam je priznal tudi to odpoved. Obe točki sta bili sprejeti v ženitvansko pogodbo ter podpisani isti dan ko pirenejski mir; kmalu potem se je obavila tudi poroka, kakor smo že zgoraj omenili.

Na ta način so imele ostati pravice habsburškega roda neoškodovane. Filip IV. in Leopold I. sta bila o tem prepričana. Cesar se je hotel o tej pogodbi osvedočiti, je li res tako sestavljena, ter je zahteval, da se mu pokaže v izvirniku; ob enem je snubil mlajšo hčer Filipa IV. Marjeto Terezijo. Turjaški je vnovič pospeševal to ženitev. V Madrid so zato poslali posebnega poslanca, grofa Pöttinga, snubit mlajšo princeso. Doslej sta se še vedno obe stranki nadejali nasledstva; ali ko se je kralju Filipu IV. narodil dne 6. listopada leta 1661. princ, bila je nada za oba tekmeca za nekaj časa pokopana, kajti moško nasledstvo je bilo na Španskem zopet zagotovljeno. Naslednik Karl je bil sicer pravi slabič; do četrtega leta je imel dojko, a nosili so ga še v naročju, ko drugi otroci že zdavnaj ne potrebujejo nobene podpore.

Bil je vedno bolehen in mrzličen. Vsa poročila tedanjih poslancev na španskem dvoru govoré, da princu ni sojeno dolgo življenje. Tudi kralj Filip IV. je tako mislil. Ker so takrat potrebovali na Nizozemskem namestnika, hotel je španski kralj mladega cesarja razveseliti s tem, da je ponudil namestništvo njegovemu polubratu, nadvojvodi Karlu Josipu. Cesarjeva ministra Turjaški in Lobkovic sta bila za to, kajti navada je bila že od Karla V., da je bil v tej deželi vedno za namestnika jeden člen nadvojvodske rodovine avstrijske. Bilo je pa tudi potrebno, da mladi nadvojvoda upozna vladna opravila, kajti rajši bi ga potem tudi Poljaki izvolili za svojega kralja. Posebno so se nadejali na obeh straneh, da se na ta način utrdi še bolj rodbinska zveza obeh vladajočih betev, avstrijske in španske. Nadvojvoda Karl Josip je bil takrat 13 let star, prav pameten in izveden deček, od katerega so se mnogo nadejali; ali on je umrl že v 15. letu svoje starosti.

Cesar Leopold I. ni od tega časa prenehal snubiti mlajše princese, in kralj Filip IV. je slednjič privolil. Španski minister don Luis de Haro je na to rekel poslancu Lambergu: »Bolje se cesar ne bi mogel oženiti, četudi bi si iskal nevesto po celem svetu; ko umreta kralj in princ, ki je star šele dve leti in jako bolehen, bode Marjeta Terezija jedina naslednica vse španske države; odpoved princese Marije Terezije je tako urejena, da ni treba o tem nasledstvu niti najmanj dvomiti.« Marjeta Terezija je bila rojena 12. malega srpana leta 1651.; in ko jo je cesar prvikrat snubil, bila je še pravo dete. Šele leta 1663. spomladi so razglasili v Madridu zaroko. V španskem ministerskem svetu se je temu vzprotivil samo grof Castriglio; drugi minister Medina pa je odločno branil cesarske koristi. Že dne 28. malega travna so o tem dogodku sporočili na Dunaju deželnim stanovom. Cesar Leopold I. je pisal sam Ljudevitu XIV., da se je zaročil z Marjeto Terezijo, ter je nato sprejel od njega samega iz Pariza presrčna voščila. Tudi drugi vladarji so mu čestitali. Vse je bilo zadovoljno, le Francozi ne. Francoski poslanec v Madridu je sporočil svojemu kralju, da je ženitvanski pogodbi priložena tajna točka, po kateri ima Nizozemska pripasti drugemu sinu iz tega zakona, ako ga pošljejo z avstrijskega dvora še mladega tjekaj ter ga tamkaj odgoje po španskih propisih. Spomladi leta 1665. se je pripravila princesa za odhod; ali odlašali so še nekaj časa. Meseca kimovca zboli Filip IV. ter umre že čez nekaj dni, namreč dne 17. kimovca leta 1665. Bil je vse svoje žive dni bolehen in čmeren mož; že kesno je sprevidel, kako strašno je propadla njegova država v gmotnem pogledu. Na smrtni

postelji je rekel svojemu sinu Karlu, ki seveda še ni nič razumel o takih stvareh: »Bog daj, da bi bil ti srečnejši od mene.« V oporoki svoji je odredil, da ga ima po habsburških naslednih postavah naslediti Karl in njegovi potomci poredoma po prvorodstvu, in sicer v moškem rodu; ko bi pa moški rod izumrl, potem ima pravico nasledstva cesarica Marjeta Terezija in njeni nasledniki. Marija Terezija in njeni otroci so bili od nasledstva izključeni radi poprejšnje odpovedbe. Mesto malodobnega kraljeviča je prevzela vlado kraljica ter se je sedaj posebno trudila, da čim bolj pospeši ženitev mlade princese, saj je tudi cesar zahteval, da se odpoti nevesta čim prej v Avstrijo.

Na veliko noč, dne 25. malega travna leta 1666. so slavili javno zaroko mlade princese v Madridu. Vojvoda Medina, ki je med vsemi državnimi svetovavci najbolj branil avstrijske koristi, je zastopal samega cesarja. Isti dan je bila podpisana tudi ženitvanska pogodba, in mlada nevesta je odpotovala kmalu potem z velikim spremstvom, katero jo je vodilo do avstrijske meje. V Roveredu je nevesto sprejelo avstrijsko spremstvo pod vodstvom kneza Ferdinanda Dietrichsteina, ki je bil imenovan za njenega najvišjega dvornega mojstra. Šele 12. vinotoka je odpustila princesa svoje špansko spremstvo, potem pa je potovala dalje skoz Trident, Bolzan in bistriško dolino na Koroško in Štajersko ter od tukaj čez Semering na Dunaj. Potovanje je trajalo 85 dni; vsak četrti dan se je počivalo. Na potu so sprejemali princeso z velikimi svečanostmi, in cesar jej je prišel naproti s svojim dvorjanstvom do Schottwiena. Tudi cesarica vdova z dvema nadvojvodkinjama se je odpeljala do Dunajskega Novega mesta naproti pozdravit mlado nevesto. Dne 5. grudna je bil svečan sprejem na Dunaju in potem poroka v cerkvi augustinski. Poročil ju je papežev nuncij. Pri svečani gostbi, ki je sledila za poroko, sedela sta po nekem starem dvorskem običaju cesar in cesarica pri posebni mizi.

Svečanosti, ki so nato sledile več dni zaporedoma, ne bomo opisovali, ker niso za nas posebnega pomena; pač pa nam je omeniti, da je bila mlada cesarica zadovoljna in srečna na dunajskem cesarskem dvoru, četudi ni bil tako sijajno urejen, kakor španski Eskurial. Ker je bila cesarica vrlo ljubezniva, čislali so jo tudi Dunajčani, čeravno so jo redkokdaj videli. V državne stvari se ni nikdar mešala; pa so ravno takrat, ko je Marjeta Terezija živela na Dunaju, Španci izgubili mnogo od svojega poprejšnjega vpliva, in šele po njeni smrti se jim je ta zopet povrnil. Ona ni živela tako dolgo kakor njena sestra, kraljica francoska; ali je bila mnogo srečnejša od le-te, kajti ni se ji bilo treba tožiti na

nezvestobo in zanemarjanje; saj jo je cesar posebno ljubil. Ona pa je zvala cesarja svojega strica, ker je bil on po materi njen ujec, po očetu pa stric. Kar je prinesla s seboj, namreč pravico na špansko nasledstvo, prevzel je on za-se in za svoja otroka ter sklenil izvesti vse, kar je bilo potrebno v tem pogledu storiti. Poskušal je s početka uspeti z mirno pogodbo s svojim svakom Ljudevitom XIV., a ko se je le-ta izjalovila, z veliko vojsko, v katero se je zaplelo skoraj pol Evrope; vendar pa njenega konca ni doživel Leopold I.

Tudi Francoze je vrlo zanimalo špansko nasledstvo, saj je merila vsa politika ministrov Richelieua in Mazarina na to, da se poniža premoč španske monarhije na Italijanskem in Nizozemskem. Že dlje časa so se trudili francoski državniki, kako bi španska posestva na severu in iztoku francoske države osvojili in združili z bližnjimi francoskimi kraji. Ljudevit XIV. je nadaljeval to delo svojih prednikov. Odpovedi svoje soproge Marije Terezije ni on nikdar za resnobno priznal. Že leta 1660., precej po pirenejskem miru, je zahteval od svojega tasta, da prekliče to odpoved. Njegovi ministri in njegovi poslanci so izjavljali povsod, da takšne odpovedi sploh ne morejo priznati. Ko se je narodil princ Karl, je spremenil Ljudevit XIV. svoje osnove; špansko nasledstvo ni bilo gotovo, pač pa je bilo mogoče dobiti v svojo posest špansko Nizozemsko. Njegovi ministri so našli tudi način za to, namreč takozvano devolucijsko pravo. V nekaterih krajih Belgije, ki je takrat bila španska, imeli so namreč po neki stari postavi le otroci prvega zakona pravico do očetovega imetja, otroci iz drugega zakona pa nič. Ta postava pa je veljala le v zasebnem pravu, t. j. za zasebno imetje; ali po nalogu Ljudevita XIV. so jo vendar njegovi pravoslovci proglasili za veljavno tudi kot državno-nasledno pravo, premda je ta zakon v španskih postavah o nasledstvu popolnoma nepoznan. Ljudevit XIV. pa si je hotel ravno po tem pravu še za vlade Filipa IV. zavarovati posestva na Nizozemskem. Španske se kralj francoski ni bal. Sprl jo je celo s Portugalsko, samo da jo še bolj oslabi. Vlada sama je bila sploh nezmožna. »Španska vlada« piše francoski poslanec iz Mad-ɪ da, »nima več nobene sreče niti denarja niti moči niti ɪ gleda.« Holandijo je predobil Ljudevit XIV. za-se z neko ɪ ogodbo. Že leta 1662. je predložil francoski minister pred-ɪ ɔdniku Ivanu de Wittu osnovo, kako bi se lahko španska ɪ izozemska podelila med obe državi; vendar pa je bila ho-ɪ ndska vlada še tako poštenih nazorov, da je zavrnila to ɪ ɪnudbo. Ko je umrl Filip IV., sklenil je Ljudevit XIV. s ɪ lo vzeti omenjene kraje. Seveda se je trudil, da predobi

za to osnovo tudi svoje sosede. Takrat je trajala huda borba med Angleži in Holandci. Ljudevit XIV. se je trudil radi svoje koristi, da se omeji ta boj. Portugalsko pa je podpihoval na daljnjo borbo proti Španski. Dogovarjal se je tudi s porenskimi knezi, predobil za-se Angleže, a svoje poslance v Berlinu in Stokholmu je spodbujal, da se trudijo za novo zvezo. Ko so pa Holandci sklenili mir z Angleško, predložil jim je zopet nove osnove za podelitev Belgije. Ob enem se je začel dogovarjati z Avstrijo o delitvi španske države v onem slučaju, ko bi umrl Karl II.

Početkom leta 1667. pride na Dunaj grof Vilhelm Fürstenberg. Izdajal se je za poslanca volilnega kneza iz Kölna; v resnici pa je bil pooblaščenec kralja francoskega. Ker je bil takrat na avstrijskem dvoru prvi minister knez Turjaški, moral bi se bil poslanec zglasiti najprej pri njem; vendar pa tega ni storil, nego se je podal rajši k Lobkovicu, katerega je že takrat cesar Leopold I. bolj čislal nego Turjaškega. Ravno radi tega se je nadejal, da bi mogel s svojimi osnovami pri njem lože uspeti nego pri Turjaškem. Vedel je tudi dobro, da Turjaški ne trpi Lobkovica, ker ga je smatral svojim tekmecem ter mu je radi tega zavrgel večkrat njegove najboljše osnove in zmedel vrlo važne državne posle. Ko je Fürstenberg odkril Lobkovicu osnove nadškofa iz Kölna, ali prav za prav kralja francoskega, objel ga je le-ta ter mu rekel, šaleč se po svoji navadi: »Medvedove kože vendar ne moremo prej deliti, dokler je nimamo; sicer pa je to jako nežna stvar, in Španci bi prenehali s cesarjem vsako prijateljstvo, ko bi kaj zvedeli o takem dogovarjanju.« Cesar Leopold I. pri prvem zaslišanju poslanca Fürstenberga ni bil proti tej osnovi, ker mu Fürstenberg ni vsega razjasnil, kar je želel francoski kralj. Tudi ministri Lamberg, Schwarzenberg in Sinzendorf so hrepeneli po zvezi s Francosko; zahteve Ljudevita XIV. so se jim zdele zmerne, tudi obljuba, da ne misli nič podvzeti, ako ostane Karl II. živ in bode imel otroke, je bila čisto pravična. Samo Turjaški je bil proti tem osnovam ter je dokazoval, da so zahteve glede Milana in Nizozemske za cesarja kakor tudi za državo škodljive in da se ti kraji ne morejo in ne smejo na noben način odstopiti Francozom Turjaški se je tako osvetil tudi Fürstenbergu, ker ga je le-ta prezrl pri dogovorih. Kot tajni svetovavec in prvi minister je poročal svojemu cesarju o vseh važnejših dogodkih ter ga predobil proti francoski osnovi na svojo stran. Fürstenberg se tedaj obrne na grofa Lamberga, naj bi on izročil cesarju njegovi dve pooblastili, namreč ono od 4. grudna leta 1666. in drugo od 16. prosinca leta 1667. Ko je cesar čez nekaj časa vendar-le zopet

sprejel Fürstenberga, odgovoril mu je tako-le: »Ne želim, da bi dobri odnošaji s Francosko prenehali, bodi že radi česarkoli; ali omenjena osnova bi žalila Špansko, in ves svet bi nas grajal, da hočemo razdeliti državo, na katero ne more imeti pravice nobeden od nas prej, nego šele po smrti kralja Karla II.; a le-tá je sedaj precej zdrav.«

Fürstenberg je ostal tri mesece na Dunaju in vendar ni mogel nič izposlovati. Lamberg je rekel francoskemu poslancu, da na Dunaju niso prepričani, hoče li Ljudevit XIV. zares skleniti kako pogodbo in odobruje li on vse predloge, katere ponujajo avstrijskemu dvoru iz Kölna. Sploh pa na Dunaju niso mnogo verovali grofu Fürstenbergu; smatrali so ga že poprej za izdajavca svoje domovine. Sicer je pa napačno ravnal že precej s početka, ker je mislil izključiti Turjaškega pri tej važni razpravi. Vsa ta stvar tudi ni ostala tajna. Dvorjaniki in časopisi so razpravljali o njej, in kmalu je bila znana tudi španskemu poslancu, ki se je prišel radi tega potožit k samemu cesarju. Potem se je še nekolikokrat o tem razpravljalo v tajnem svetu, kjer se je pa Turjaški vselej z vso odločnostjo uprl vsakemu dogovarjanju s Francosko. Slednjič je moral Lamberg sporočiti francoskemu poslancu Gremonvillu, da se je cesar izjavil proti vsaki osnovi o delitvi španske države. Ko se je Fürstenberg poslovil pri cesarju, rekel mu je le-ta, da mu je vrlo žal, ker se ni moglo sedaj drugač odločiti, sicer pa želi ostati s Francosko v prijateljstvu. Poslanstvo se je tedaj popolnoma izjalovilo, in Fürstenberg je odpotoval že 8. sušca z Dunaja.

Španski ministri so v tem zatrjevali, da se Avstriji ni treba bati Ljudevita XIV. In to so na Dunaju verovali še tedaj, ko so drugi poslanci poročali, da se Francozi pripravljajo prav skrbno na vojsko. Na Dunaju na vojsko niso niti mislili, saj jim je za to manjkalo vselej denarja. Pa tudi sicer ni bila Avstrija pripravljena za kako podjetje; njen tedanji politični položaj, nesloga med ministri, razdraženost med strankami, vse to je zmedlo pravo stališče, katerega bi se bila morala držati državna uprava. Zatorej je zmagala tudi francoska politika ter predobila avstrijski dvor za nekaj časa za svoje osnove.

Ljudevit XIV. je bil vrlo lokav. Vedel je, da se je z Avstrijo jako težko pogoditi. Radi tega je hotel stopiti pred njo z gotovimi deli. Le na ta način je mogel uspeti. Dne 19. velikega travna leta 1667. odide k vojski, s katero napade Nizozemsko ter hitro osvoji pomejne trdnjave. Francoskemu poslancu na Dunaju Gremonvillu, ki je bil član malteškega reda ter najsposobnejši državnik iz šole Mazarinove,

je bilo naloženo, da na vsak način odvrne Avstrijo od vojske in od kakršnekoli zveze proti Francoski. Seveda je varal avstrijske ministre glede kraljevih osnov do zadnjega trenotka. Še dne 20. velikega travna sta izjavila Turjaški in Lobkovic v seji tajnega sveta, da vojska ni verjetna, zato naj se to vprašanje reši po medsebojnih dogovorih. Ali že nekaj dni kesneje je presenetilo mirolomstvo cesarja in njegove ministre. Ves cesarski dvor je bil vznemirjen. Ko je prišel Gremonville 26. velikega travna na cesarski dvor, da ga sprejme cesar v zaslišanje, našel je v prednjih sobah mnogo ministrov in dvorjanikov, ki so ga skrbno popraševali, je li jim prinesel vojsko. Prinesel pa je poslanec lastnoročno pismo francoskega kralja, ki sporočuje cesarju, da je napadel z vojsko Nizozemsko, ne da ruši mir, marveč, da si vzame ono, kar je njegovega. Cesar odgovori poslancu, da ga je silno iznenadil ta dogodek, kajti on je mislil, da postane vsled ženitve prijateljstvo med Francosko in Špansko nerazrušno. Sicer pa bode on razsojal o tem, kar mu je poslanec sporočil, a pri vsem tem ne želi nič drugega, nego da se goji dobro sporazumljenje s Francosko tudi še nadalje. Gremonville je omenil v svojem poročilu Ljudevitu XIV., da je Leopold I. malo pobledel, ko je slišal, da je francoska vojska prodrla na Nizozemsko. Bržkone se je hotel poslanec s to izjavo prikupiti svojemu gospodarju, ki je takrat ves gorel za slavo, češ, kako se ga boji celo nemški cesar. Po zaslišanju obišče Gremonville tudi vsakega ministra posebej; vsakemu raztolmači zahteve svojega gospodarja ter izjavi, da je z vsem sporazumna španska kraljica in celo tudi njena vlada. Turjaški je na to odgovoril ves razburjen, da se hoče na ta način Avstrija le zaslepiti, da miruje; Schwarzenberg pa je poslanca zavrnil, da španska kraljica kot namestnica ne more z deželami razpolagati po svoji volji. Tudi Lobkovic mu je povedal, da v Avstriji sploh niso niti slutili o takšnem sklepu ter da smatra zategadelj ta glas kot neko mamilo. Lamberg je bil čisto prepaden, a Gonzaga je odvrnil prav kratko, da se bode še o tem razmišljalo. Čez nekaj dni je povabil Lobkovic poslanca Gremonvilla v Laksenburg. On ga je uverjaval v imenu cesarjevem, da Avstrija iskreno želi trajen mir; zatorej se ne bode mešala v vojsko, nego zagovarjala pogodbo. Lobkovic je še dodal: Špancem tako ne preostane nič drugega, nego da se sporazumijo, zategadelj naj poslanec v tem smislu deluje pri cesarju in njegovih ministrih. Ko je Gremonville poprosil Lobkovica, naj Špancev ne podpirajo z vojsko ali z denarji, odgovori mu le-tá smeje se: Kar se denarja tiče, naj bode poslanec le brez skrbi, saj Avstrija ne more v tem pogledu nič storiti.

Gremonville je bil prepričan, da na avstrijskem dvoru zares ne želé, da se na korist Španije zapletejo v kakšno vojsko. Zato je odgovoril svojemu kralju, da je cesar neodločen in da se boji vojske s Francosko; cesarjeva želja je, da se flandrijska stvar poravna z lepa. Avstrijski dvor pa vendar ni smatral bojaželjnih Francozov za tako miroljubne prijatelje. Gremonvilla so uverjali sicer s prijateljstvom, ali so popraševali tudi v Berlinu, Stokholmu, Maincu in Kölnu, se li morejo nadejati kake pomoči za Nizozemsko. Nemški knezi takrat sploh niso bili za vojsko s Francosko, s katero so bili vezani po tajnih dogovorih, posebno še volilni knezi iz Mainca, Kölna in Triera. Iz Regensburga pa so javili cesarju Leopoldu I., da nemški državni zbor ne želi nič drugega, nego mirno pogodbo in splošen mir. Vsled zadnje volilne pogodbe je bila cesarjeva moč čisto omejena, in Ljudevit XIV. je imel na Nemškem tako velik vpliv, da je v zapadnih delih Nemčije veljala več njegova beseda nego cesarjeva. Švedsko in Branibor je vezalo s Francosko staro prijateljstvo. Celo s Španske so dohajala tako slaba poročila, da Avstrija tudi od te strani ni mogla pričakovati odločnega in trajnega odpora proti Francoski. Špansko plemstvo ni bilo nič več bojaželjno; nikdo se ni ponujal za vojaško službo na Nizozemskem. Na dvoru je bilo vse potrto. Nekateri so celo mislili, da je Nizozemska za Špansko le neko breme in da zategadelj propada, pa je najbolje, da se prepusti svoji usodi. Ali na Dunaju so pri vsem tem spoznali, da je treba braniti pravice Španske glede Nizozemske, a devolucijsko pravo, na katero se oslanja Francoska, pobijati z vso odločnostjo. Osvojenje pomejnih nizozemskih mest je duhove še bolj razburilo. Cartel Rodrigo, španski namestnik v Flandriji, je zahteval 24.000 mož vojske ter ponujal za to tudi denar. Kesneje se je izjavil, da bi bilo potrebno vsaj 12.000 mož za navadno obrambo. Avstrija se je oboroževala, nabirala vojsko, popolnjevala polke in kupovala konje. Ko je Gremonville radi tega poprašal neke ministre, dobil je le neodločne odgovore. Turjaški ga ni hotel celó sprejeti; Schwarzenberg je govoril samo o nekaterih polkih, ki so bili namenjeni za Breisgau; Gonzaga je mislil, da se kralj francoski ne sme čuditi, če se Avstrija oborožuje, saj je vendar francoski kralj pomnožil svojo vojsko na 100.000 mož, in Avstrija se radi tega ni pritožila. Lobkovic je odgovoril, da je šest polkov namenjenih za Breisgau radi obrambe mej, misli se pa še 16.000 mož zbrati, ali ne proti Francoski, marveč da se neki nemški knezi prisilijo na svojo dolžnost.

Gremonvillu se je zdelo, kakor da Lobkovic ni bil zadovoljen z vojaškimi odredbami avstrijskega dvora. In zares

je bil Lobkovic za neko pogodbo s Francosko ter je snoval tajno in kesneje tudi javno proti tej vojski. Ni pa Lobkovic ravnal tako radi Ljudevita XIV., katerega je sicer smatral tudi on, kakor mnogi drugi njegovi vrstniki, za pravičnega kneza, za prav odločnega in podjetnega kralja. Lobkovic je hotel le po svojih nazorih spremeniti dosedanjo avstrijsko politiko. Želel je namreč, da se Avstrija reši svoje stare, pogubne zveze s Špansko ter sklene prijateljstvo s Francosko. Avstrije in Francoske naj ne vežejo samo rodbinske zveze, nego tudi medsebojne državne koristi. On se je spomnil političnih načel cesarja Rudolfa II., ki je trdil, da bi cesar v zvezi s francoskim kraljem mogel biti posrednik cele Evrope. In Lobkovic ni bil sam tega mnenja na dunajskem dvoru. Grof Lamberg, tih in miroljuben dvorjanik, je pisal o tem tako-le: »Izvrstno bi bilo, ko bi se mogli jedenkrat rešiti jarma španskega, kajti doslej so bili Španci naši in našega Veličanstva gospodarji.« Lobkovic je postal po smrti Porzije (leta 1665.) dvorski veliki mojster. Od tega časa je veljal njegov glas v tajnem svetu kakor glas kneza Turjaškega. Svoj vpliv je znal pri vsaki priložnosti odločno upotrebiti ter ni niti najmanj skrival svojih namenov. Zatorej je rekel španski poslanec cesarju: »Nikdar ne bi bil mislil, da bode Nj. Veličanstvo imenovalo Francoza za prvega svojega ministra.« Španska stranka pa je bila vendar še tako jaka, da je Lobkovic v vsem prav oprezno ravnal ter dajal navidezno povsod prednost prvemu tajnemu svetovavcu knezu Turjaškemu. S početka je poskušal po Gremonvillu vplivati na ostale ministre. Ko ga je le-ta vprašal radi oborožbe, odgovoril mu je Lobkovic, kakor smo že omenili, ter še dodal: »Jaz sem storil, kar sem mogel; sedaj storite vi, kar morete; kot minister velikega kralja morete vse kar naravnost povedati.« In Gremonville je to tudi zares storil. Začel je pripovedovati o zvezah svojega kralja z nemškimi knezi, kar je cesarja pa tudi Lobkovica iznenadilo. Ko je bila pa na Nizozemskem španska vojska premagana ter Ljudevit XIV. kot zmagovavec gospodar položaja, bila se je na dunajskem dvoru bojaželjna stranka zopet ojačila. Cesar Leopold I. je sklical vnovič bojni svet, in vsi ministri, posebno še general Montecuculi so govorili za vojsko. Lobkovic je sicer rekel posle seje poslancu Gremonvillu, da Avstrijci ne bodo tako nespretni kakor Španci; vendar pa se je Avstrija pripravljala prav resno za vojsko ter iskala zaveznikov. In za Avstrijo ravno takrat niso bile preslabe prilike, ker se je bila Francoska vsem sosedom zamerila s svojim oholim ponašanjem. Cesarski poslanec v Londonu Lisola je v posebni knjigi opisal nenasitno francosko politiko

z vsemi posledicami ter je celo svaril Avstrijo glede mogočega sporazumljenja s Francosko. Ko je Gremonville vnovič vprašal na Dunaju, zakaj se oborožujejo, odgovoril mu je grof Lamberg: »Ves svet se oborožuje, westfalsko okrožje daje 25.000 mož, tudi Švedi pričakujejo le denar iz Holandije, da se pripravijo za boj, Turki se grozé Poljski; vse to sili tudi cesarja, da se preskrbi za vojsko.« Tudi Lobkovic se je izjavil v tem smislu, ali Gremonville mu je odgovoril, da on more varati Moskvičane in Tatare, nikakor pa ne francoskega kralja; kajti le-tá je dobro podučen o vsem, kako se trudi cesarska vlada, da predobi za-se Angleško in Holandijo. Lobkovic pa mu na to odvrne, da je on pravi služabnik kraljev in cesarjev ter čisla njijine koristi kakor svoje lastne in da cesar ne misli upotrebiti orožja proti Francoski.

Leta 1667. se povrne Ljudevit XIV. popolnoma zadovoljen s svojimi bojnimi uspehi v Pariz. Ravnokar je bil osvojil Lille, najjačjo trdnjavo na severu Francoske. Ker so pa poslednja poročila poslanca Gremonvilla prepričala francoskega kralja, da se Avstrija ne dá tako lahko nagovoriti na mir, poskusil je on z drugim sredstvom. Predložil je namreč cesarju nove osnove o neposredni razdelitvi španske države, če umre bolni naslednik Karl II.; saj sta ona oba zakonita naslednika. Ljudevit XIV. je mogel tako na miren način doseči dvojni cilj, da se prizna njegova pravica na špansko dedščino in da si pridobi špansko Nizozemsko.

O neki svečanosti na pariškem dvoru je povabil grof Fürstenberg, znani francoski privrženec, avstrijskega poslanca Wicko v svoje društvo ter ga začel nagovarjati, na nekako pogodbo med Avstrijo in Francosko glede španske dedščine. Tudi Lionne, francoski minister zunanjih stvari, se je njima približal ter zagotavljal poslanca o dobrih namenih svojega kralja. Wicka se je seveda izgovarjal, da nima o tem od svojega dvora nobenih napotkov. Gremonville pa trdi v svojih poročilih protivno, češ, da je poslanec Wicka sam začel te razgovore in da je celó izjavil, »da bi morda takrat bili na Dunaju bolj pripravljeni za tak dogovor, nego so bili nedavno.« Wicka je bajé tudi precej sporočil o tem razgovoru na Dunaj, ali ob enem je svetoval, naj se s Francosko nikdar nič ne dogovarjajo, kajti vsak predlog o delitvi mora cesarjevim koristim le nasprotovati, ker je le za to osnovan, da spre Avstrijo in Špansko. Francoski državniki pa niso pozabili teh svojih nakan, marveč je dal minister Lionne poslancu Gremonvillu svoje napotke o tej stvari, in le-tá je začel s svojo spretnostjo in lokavostjo najodličnejše ministre

na cesarskem dvoru loviti v svoje mreže. In zares je mogel že v kratkem času javiti svojemu kralju o povoljnih uspehih.

Gremonville se približa najprej knezu Lobkovicu ter ga poprosi, da prevzame on vso to stvar na-se. Ali Lobkovic izjavi, da bi mogel več izposlovati v tem vprašanju, ko bi se delal za vse to popolnoma nevednega. Svetoval je zategadelj Gremonvillu, naj se obrne rajši na kneza Turjaškega; le-ta je že tako izgubil svojo važnost ter tudi vpliv, pa ne želi nič drugega, nego da se izkaže s kakšnim posebnim delom. S početka je mislil Gremonville, da ga hoče Lobkovic uloviti; navzlic temu ga je vendar-le poslušal ter se podal k Turjaškemu. Gremonville je že vedel, da se da minister predobiti; saj je to svetoval že meseca svečana poslancu Fürstenbergu. In zares je bil sedaj Turjaški bolj pripraven za dogovore. Ko sta se v prvič sešla oba državnika, — bilo je to meseca listopada leta 1667. — govoril je Gremonville tako spretno ob oboroževanju avstrijskem ter o veliki koristi mirne pogodbe glede razdelitve španske dedščine, da je bil Turjaški kar presenečen ter ni ponudbe niti odbil. On je priznal, kako potreben je mir med Avstrijo in Francosko, vendar pa je hotel o vsem tem še nekaj dni razmišljevati, ker se mu je stvar zdela prevažna. Že drugi dan je predložil Turjaški v tajnem svetu samemu cesarju predloge francoskega poslanca ter dokazoval z vso spretnostjo in zgovornostjo, da se morajo sprejeti. Lobkovic je izjavil precej po seji, ko se je sešel z Gremonvillom, o tej stvari tako-le: »Le čvrsto se držite svojega posla, dobro se razvija; več ne morem povedati; Turjaški bi ga mogel dovršiti.«

Da je Turjaški spremenil svoje dosedanje politične nazore, bila je kriva njegova prevelika slavohlepnost. Laskalo mu je, da se bode moglo tako važno vprašanje dovršiti le po njegovem vplivu. Ob enem pa se je nadejal, da se mu o tej priložnosti izpolni tudi še neka posebna želja. Bilo mu je takrat 53 let. Bil je že vdovec, in prav goreča želja se je pobudila v njem, da postane kardinal, četudi v bogoslovnih naukih ni bil najbolje podučen. Hotel je biti jednak Richelieu in Mazarinu, ki sta bila tudi oba kot ministra francoskega kralja ob enem tudi kardinala rimske cerkve. Ta njegova želja je bila znana dunajskemu dvoru. Cesar sam mu je obljubil svojo pomoč v tej reči ter je radi njega tudi pisal v Rim leta 1667. Gremonville je vse to dobro vedel, pa je hotel to slabost kneza Turjaškega upotrebiti v svojo svrho. On je priporočil to stvar Ljudevitu XIV. ter sklenil svoje poročilo tako-le: »Ako knez Turjaški ta posel dovrši s svojo spretnostjo, modrostjo in dobrim svetom, pridobi si s tem

velike zasluge za krščanstvo, za svojega gospodarja in domovino; zato pa ni tako velike hvale niti tako velike nagrade, katere ne bi bil on zaslužil. On se nadeja, da se kralj združi s cesarjem Leopoldom glede dotičnih prizadev v Rimu.« Gremonville je kmalu opazil, da želi Turjaški ž njim nadaljevati dogovore glede pogodbe s Francosko o španskem nasledstvu. V tem je bil predobil Turjaški tudi samega cesarja za svoje nazore, saj je bil on kar zavzet za pogodbo s Francozi. Storil je celo neko obljubo sv. Antonu Padovanskemu, ako se srečno dovršé ti dogovori, ter je izjavil, ko je Lionne ozdravel od neke bolezni, na čudo vseh dvorjanikov tako-le: »To je prava sreča za ves krščanski svet.«

Dogovori so se začeli 25. listopada leta 1667. Ta dan je priobčil knez Turjaški francoskemu poslancu Gremonvillu pogodbe, po katerih bi bil cesar pripravljen razpravljati, da se vzdrži splošni mir. Predlogi francoskega kralja morajo biti iskreni ter se imajo nemudoma predložiti; pred vsem pa morajo biti te razprave vsem evropskim knezom tajne. Kmalu potem dobi tudi Gremonville svoje napotke ter jih izroči Turjaškemu. Po tej osnovi ima dobiti Avstrija Špansko razen Navare, vse zapadno-indijske zemlje, Kanarske otoke, vsa španska posestva v Afriki, Sicilijo, Sardinijo in Balearske otoke; Francoska pa si pridrži špansko Nizozemsko, Franche Comté, Milan, kraljevino Napolj, Navaro s pritiklinami, trdnjavo Rosas in Filipinske otoke.

Navidezno je bila ta pogodba za Avstrijo prav koristna, saj dobé vso Špansko in Sicilijo avstrijski Habsburžani. Ponudba se ni smela na noben način odbiti. Vsi udeleženci so bili zavzeti za to osnovo. Ljudevit XIV. je pisal sam cesarju Leopoldu I. o tej stvari. Turjaški je pričakoval vsakega poslanca z največjo radovednostjo, in Lobkovic je podpiral Gremonvilla z dobrimi sveti. Pri neki priložnosti je izjavil proti francoskemu poslancu tako-le: »Naš cesar ni kakor vaš kralj, ki vse sam vidi in sliši; on je kakor kip, katerega lahko odneseš po svoji volji, kamor hočeš, ter ga zopet postaviš na svoje mesto.« Lobkovic ni niti slutil, da ga bode ta izjava kesneje stala službo in svobodo. Preveč se pa Lobkovic vendar-le ni predal Gremonvillu. Ostal je vedno samostalen, gibal se previdno ter se igral s poslancem slepe miši, kakor ıdi le-tá ž njim. Ko ga je Gremonville nekega dne vprašal a svet, izpričal se mu je s tem, da vso to stvar vodi Turaški, s katerim se razumeje bržkone tudi on, kolikor more z vsega razvideti. Sicer pa je cesar popolnoma zavzet za redloge, le toliko se še želi, da se Gremonville ne bi držal restrogo vseh svojih zahtev. Ali tudi Gremonville se je skal Lobkovicu. Pové mu, da francoski kralj kar občuduje

njegovo duhovitost in njegovo plemenito ponašanje, ker je prepustil drugemu vso čast, ki bi si jo mogel sam pridobiti pri teh razpravah. Da ga o tem prepriča, prebere mu nekoliko stavkov iz jednega lista ministra Lionna. In Lobkovic poljubi ves ginjen to pismo ter zatrjuje poslancu s solznimi očmi, kako ugodno se mu zdi, da more služiti tako velikemu vladarju.

Že dne 30. grudna leta 1667. je cesar pooblastil kneza Turjaškega, da more brezpogojno razpravljati o bodoči delitvi španske države s francoskim poslancem Gremonvillom. Že drugi dan pozove Turjaški francoskega poslanca k sebi. Le-tá pride zvečer, ali se ni dopeljal do hiše, kjer je stanoval Turjaški, nego je odpravil kočijo že iz bližnje ulice, on sam pa se je v plašč zavit vtihotapil skoz tajna vrata v stanovanje. Oba državnika se kmalu sporazumejeta. Turjaški prebere Gremonvillu pooblastilo cesarjevo, le-tá pa pokaže pismo Lionnovo, katero Turjaški poljubi. Na novo leto pride Gremonville na dvor voščit. Cesar Leopold I. se mu je pokazal prav prijaznega, napotil ga k Turjaškemu ter izrazil še jedenkrat željo, da se čim prej sporazumejeta.

Dne 2. prosinca leta 1668. je bilo prvo posvetovanje o predlogih francoskega kralja. Le Turjaški, Lobkovic in Gremonville so se zbrali. Ne more se tajiti, da sta oba ministra branila koristi Avstrije. Oba sta zahtevala za Avstrijo: Špansko, zapadno Indijo, Kanarske otoke, Milan, Finale, toskanske luke, Napolj, Sardinijo ter Franche Comté; Francoska pa naj bi zadovoléla s špansko Nizozemsko, Filipini ter s trdnjavami na afriški obali. Cesar je odločno za-se zahteval vse laške dežele, ki so pripadale španski državi, in ravno radi njih je bilo tudi največ razprav. Turjaški je bil tega mnenja, da mora cesar imeti Milan in Napolj, če se hoče vzdržati na Španskem. Sicilija se pa tudi ne da odcepiti od tega posestva. Ob enem naj francoski kralj pomisli, da ima cesar Leopold I. dvojnato pravico do Španske, kot glavar vse rodovine habsburške ter kot soprog španske princese. Ali na to odgovori Gremonville, da ima njegov kralj po ženitvi s starejšo princeso vso pravico, kajti njena odpoved je neveljavna, in kralj je pripravljen le iz prijaznosti do cesarja, da se dedščina razdeli na jednake dele. Tudi Lobkovic je zahteval laške dežele za Avstrijo. »Če mislimo na pogodbo« pravi on, »ki je obema jednako všeč, potem ne bodimo smešni pred drugimi radi nje.« Tudi vse Nizozemske ne more dobiti Francoska; Douai in Luksemburg sta preveč obdana od holandskega posestva, in Cambrai Španci gotovo ne bodo hoteli predati. Kaj počnemo mi z Indijo? Kaj hočemo z afriškimi trdnjavami? Kako moremo mi brez Milana

in Finala na Špansko? Ako nočete spremeniti te pogodbe, ne bodemo se dolgo sporazumeli, kajti vi hočete to pridržati, kar je za nas potrebno in prikladno, ter nam dati ono, kar je že tako vaše. »Za božjo voljo« je izdehnil Lobkovic »osvobodite nas Indije, ali pa dajte nam sredstev, da jo zavzamemo.« Ko je Gremonville odgovoril, da Ljudevit XIV. po smrti kralja španskega prepusti cesarju vse ladje kot premično blago, nasmejal se je Lobkovic prav sladko radi tega preprostega dovtipa, ali precej nato je dejal prav resnobno: »Izvršimo svoje delo dobro, kajti tiče se naše časti.« Gremonville je imel od svojega kralja tajno pooblastilo, da svobodno odstopi Filipine, Rozas in Navaro; Milan in Finale more pa le v skrajnem slučaju zameniti za Sardinijo in Sicilijo; Napolj in špansko Nizozemsko mora vendar-le braniti z vso odločnostjo. Obe stranki sta bili tako še daleč od svojega cilja. Turjaški in Lobkovic sta svetovala cesarju, da naj čaka na ugodnejši čas, zatorej so tudi odkazali drug sestanek, na katerem so se imele razprave nadaljevati in morda tudi dokončati.

Gremonville je prispodobil v nekem poročilu na svoj dvor te razprave z neko znano laško komedijo. Cesar predstavlja Zannija, ki zmede glave svojih ministrov, samo da zmaga v kovarstvu; minister financ (Sinzendorf) igra ulogo Pantalona, mnogo razsaja z oboroževanjem, ali se na skrivaj trudi na vse razne načine, samo da ne troši denarja; Lobkovic in Turjaški pa tekmujeta za nagrado in čast pri tem poslu ter jeden drugega varata; cesarica vdova je Columbina, ki pomaga pri spletkarstvu, četudi jej ni znan pravi namen; a on sam se prispodablja s Trappolinom normandom, ki stori vse, samo da služi svojemu gospodarju, in Lionne je doktor, ki jedini dobro ravna vso stvar.

Gremonville je poskusil vse, da nadvlada odpor avstrijskih ministrov in da deluje tako z njih pomočjo na cesarja. Turjaški je obljubil, da bode povoljno rešil to vprašanje, če se zavzame zanj Ljudevit XIV. v Rimu, da postane kardinal; zatrjeval je poslancu, da ima take zveze s papežem, da bi mogel biti uslužen celo francoskemu kralju, ko bi se mu le davna želja izpolnila. Gremonville je vse obljubil, saj je imel za to pooblastilo od kralja. Vrh tega pa je laskal Turjaškemu, ko je rekel, kako izvrstnega ministra bi izgubil cesar, ko bi šel on v Rim za kardinala. Ko je bila ta osebna stvar rešena, poprijel se je Gremonville zopet same pogodbe ter zahteval za kralja Napolj in Sicilijo. Ali Turjaški se je še sedaj protivil. Tudi Lobkovic je rekel dne 18. prosinca, ko ga je Gremonville obiskal, da je svetoval cesarju, naj ne sklene dogovora brez Italije, ker ne bi potem imeli od vse

dedščine nobene koristi; vendar pa naj Gremonville še ne odpošlje glasnika, kajti on ne želi biti kriv, da se ne bi izvršilo tako izvrstno delo. Vzroki pa, katere je navedel Lobkovic, zdeli so se tudi Gremonvillu pravični že iz političnega ozira; vendar je pri vsem tem zahteval še vedno Napolj in Sicilijo. Isti dan je povabil Turjaški Gremonvilla k sebi na dogovor. Gremonville pride zopet v mraku v ministrovo palačo. Razpravljala sta iznovič o vseh točkah, ali glede Napolja in Sicilije sta si bila zopet navzkriž. Gremonville je branil svojo staro zahtevo z vso odločnostjo, češ, da sta obe deželi nerazdružljivi; Turjaški pa je zagovarjal čvrsto svoje nazore ter zahteval to posestvo za Avstrijo. »Zbrišite to točko« pravi mu Gremonville, »če hočete biti slavljeni kot kardinal miru in prvi minister vseh evropskih dvorov.« Še jedenkrat mu obljubi, da ga njegov gospodar priporoči v Rimu. Turjaškemu je bilo težko pri srcu. Neprenehoma je zdihoval: »Za božjo voljo, za božjo voljo!« Slednjič pa vendar-le reče Gremonvillu, da poskusi še jedenkrat posredovati pri cesarju glede teh zahtev. Kesno po noči zapusti Gremonville ministrovo palačo. Na potu ga pa napadejo trije strežaji španskega poslanca; on potegne meč ter skoči v bližnjo vežo; potem stopi neopažen k svoji kočiji ter se hitro odpelje. Imel je namreč prepis dogovora pri sebi, pa se je bal, da so ga napadli strežaji morda ravno zato, da mu ga vzemó. Španci so nekaj slutili o teh dogovorih.

Avstrijski ministri so slednjič popustili zahtevam francoskega kralja; oni so celo hlepeli za dvomljivo čast, da predobe tudi cesarja za te nazore. Ko pride Gremonville drugi dan (19. prosinca) na dvor, da ga sprejme cesar v zaslišanje, pozdravi ga Lobkovic tako-le: »Jaz sem glasoval, da se vam izroči Sicilija, samo če se ne bojite sicilijanske večernice.« Gremonville mu odvrne, da on zahteva tudi Napolj, kar Lobkovica hudo vznemiri. Prav osorno mu odgovori, da Francoska vendar-le preveč gleda na svojo korist. Nato pravi vendar mirneje, da hoče radi tega še jedenkrat govoriti s cesarjem, ako on obljubi, da hoče podpisati pogodbo še tisti dan. Gremonville da besedo, in Lobkovic ga objame ter pravi: »Morete se nadejati, da bode pogodba še danes podpisana.«

Ali Turjaški je Lobkovica prehitel. Ko je prispel Gremonville domov, podal mu je tajnik kneza Turjaškega pisemce sledeče vsebine: »V ime božje, Nj. Veličanstvo se je odreklo Napolja, samo da more tako kralju francoskemu ugoditi, in sicer pod tem uvetom, da se podpiše pogodba nemudoma.« Med tretjo in šesto uro sta uredila Turjaški in Gremonville vse članke; dva tajnika sta jo hitro

prepisala na čisto. Zvečer ob devetih je prišel zopet Gremonville skoz tajna vrata v palačo k Turjaškemu, in ob dveh čez polnoči sta podpisala tajni dogovor. Turjaški objame Gremonvilla ter reče: »Na svetu ni tako slavnega in srečnega kneza, kakor je vaš gospod in kralj; on si je pridobil glas hrabrega in velikega zmagovavca; njemu ni jednakega v vladanju svoje države. S to pogodbo je on razbil in razdvojil splošno zvezo, ki se je bila skovala proti njemu. Cesar je bil že pripravljen, da podpiše v kratkem štiri pogodbe največje važnosti. Vsi ministri bodo osupli, ko bodo videli tako spremembo v politiki.«

Pogodba je podpisana dne 19. prosinca leta 1668. Po njenih ustanovah bi imela dobiti Francoska od Nizozemske: Cambrai, Luksemburg, Franche Comté, Douai, Aire, St. Omer, Berguas in Turnes. Cesar pa se je obvezal, da predobi kralja španskega za mir, ko bi se pa on protivil, da ga ne bode podpiral niti posredno niti neposredno. Ko bi pa napadel francoski kralj, bodisi že iz kakršnegakoli vzroka, druge španske pokrajine, tedaj more cesar Špance podpirati, a da se ne prekrši s tem pogodba; vendar pa ta vojska ne sme zadeti niti Francoske niti naslednih avstrijskih dežel. Umre li Karl II. brez zakonitih moških naslednikov, dobi Avstrija: Špansko, zapadno Indijo, Milan s pravico investiture čez Sieno, Finale, luke Longone, Herole, Orbittelo ter vse druge luke do meje Napolja, kar jih pripada španski državi, potem otoke Sardinijo, Baleare in Kanare. Francoska dobi: špansko Nizozemsko, Bourgogne, Filipine, kraljevino Navaro, trdnjavo Rosas, afriška mesta, Napolj in Sicilijo s pritiklinami.

S tem sta bili obe stranki zadovoljni. Leopold I. je sporočil svojemu svaku Ljudevitu XIV. v prijaznem pismu dne 20. prosinca o dokončanih dogovorih. Francoskemu poslancu je rekel prav ljubeznivo, naj le sporoči svojemu kralju, kako cesar željno pričakuje konec tega miroljubnega dela, da se razpršijo vsi oblaki, ki grozé z nevihto. Pogodba je bila podpisana dne 2. svečana v St. Germainu, a potrjena dne 28. svečana na Dunaju. Cesar je podpisal sam pristavek, s katerim odobruje pogodbo. S početka so mislili izročiti pogodbo velikemu vojvodi toskanskemu, da jo spravi na varnem mestu; ali sprevideli so kmalu, da je bolje, če jo sami shranijo. Cesar jo je zaklenil v poseben ormarič. Pogodba je ostala zares tajna do dandanes. Na Francoskem so znali za-njo samo kralj, Lionne in Gremonville; v Avstriji pa cesar, Turjaški in Lobkovic. Dvorjaniki so kmalu opazili, da se je nekaj spremenilo v politiki, zatorej so zapustili tudi španskega poslanca ter hvalili francoskega kralja. Ali pri vsem tem vendar-le niso vedeli nič natančnega o tej pogodbi,

marveč se je mislilo, da je Avstrija še vedno v zvezi s Špansko, saj so se še nadalje dogovarjali o vojaški pomoči proti Francoski. Še meseca sušca je ponujal španski poslanec 300.000 kron precej in potem 20.000 kron vsak mesec, če Avstrija zapusti Francosko ter dá Španski v pomoč 40.000 mož vojske. Še 14. sušca sta se v seji tajnega sveta prav živo zavzela ministra Schwarzenberg in Gonzaga, da se združita obe habsburške betvi v zunanji politiki. Ali vse je bilo prekasno; dogovor med Avstrijo in Francosko je bil že odobren, in v tajnem svetu se niso dalje ozirali na take predloge.

Omenjena pogodba je bila pravi izraz tedanjih političnih nazorov. Vladarji so smatrali dežele in narode za pravo svojo lastnino, s katero morejo razpolagati po svoji volji. Odgovorni niso bili za to nikomur razen svojemu nravnemu in verskemu čutu. Ko bi bila pogodba sklenjena zares z dobrim namenom, bila bi se bržkone zaprečila huda vojska, ki se je kesneje izcimila radi španskega nasledstva. Ali pri tem ni bilo dobrega namena, saj je znano, zakaj se je Ljudevit XIV. toliko trudil, da predobi Avstrijo za-se. Francoski kralj se je smatral precej po sklenjeni pogodbi za pravega zmagovavca na severu svoje države, saj se je po pogodbi dal proglasiti pravim naslednikom na španskem Nizozemskem, dočim se je nadejal, da postane vladar kmalu tudi na Laškem in celem sredozemskem morju. Za Avstrijo pa po tej pogodbi ni bilo mnogo nade. Da se obnovi še kdaj država Karla V., ni se moglo niti misliti. Kako bi mogel cesar upravljati Špansko z Dunaja? Morda ni brez razloga izjavil Peter Zrinjski že leta 1665. precej po smrti kralja Filipa IV. proti Tattenbachu, da pojde Leopold I. na Špansko, a cesarica vdova in knez Turjaški pa ostaneta upravitelja v Avstriji. Zrinjski seveda s tako vlado ne bi bil zadovoljen, zato je skušal Tattenbacha zaplesti v znano zaroto hrvaških in ogrskih velikašev proti Leopoldu I. Morda se je govorilo takrat o tej nakani cesarjevi, ali dokazov za to nimamo. Tudi cesar takrat še ni imel nobenih otrok; prvi njegov sin je bil malo prej umrl, šele štiri mesece star. Ni se mogel tedaj nadejati, da se vlada razdeli ter osnuje na Španskem nova habsburška betev. Za Evropo pa je bilo neobhodno potrebno, da ostane španska država neodvisna pod lastno dinastijo. Tudi španski narod, ki je po omenjeni pogodbi izgubil vse pravice, je mogel vkljub temu še vedno to zahtevati. Ko bi se delitev izvedla, kakor so se pogodili avstrijski in francoski državniki, potem bi bili Avstrija in Francoska nevarni za ostale države v Evropi. Še je bil jeden odpor. Ravno ob času, ko so ministri na Dunaju tajno razpravljali o deželah

in narodih španske države, sklenile so v Hagu na Nizozemskem Angleška, Holandija in Švedska trojno zvezo proti premoči Francoske (23. prosinca leta 1668.). Te tri države so povabile tudi Avstrijo, da se jim pridruži. Da si učvrsti Avstrija neki samostalen položaj, zahtevala je, da se čim prej sklene s Francosko omenjena pogodba. Ali ravno od tega časa je podpirala Avstrija, četudi nehoté, francosko politiko v vseh vprašanjih, ki so zadevala zapadno Evropo. Tajni dogovor je odvrnil Avstrijo od zveze, ki je bila sklenjena proti Ljudevitu XIV., ter pospešil, da se je sklenil mir v Achenu (2. velikega travna leta 1668.), vsled katerega si je Francoska pridržala osvojena nizozemska mesta. To pa Francozom še ni bilo dosti. Hoteli so vpliv Avstrije iztisniti tudi na severu in iztoku Evrope. Zgodilo se je to že jedenkrat v miru olivskem. Poskusili so to iznovič, ko je bil l. 1668. poljski prestol izpraznjen.

Stari poljski kralj Ivan Kazimir, poslednji potomec iz rodovine Vazovcev, je odstopil dne 17. kimovca leta 1668. ter se preselil na Francosko, kjer je hotel živeti v miru o svojih lastnih dohodkih. Posvetil se je duhovnemu stanu ter živel še štiri leta kot opat v nekem samostanu. Četudi je imel vsak poljski kralj v tedanjih časih prav težavno stališče, vendar je vabila kraljevska krona mnogega odličnika, da poseže za njo. Takrat so se pojavili ob enem kar trije kandidati. Ti so bili princ Condé, katerega so se hoteli Francozi znebiti radi njegovega nemirnega duha; mladi vojvoda Karl Lothrinški, ki je bil pobegnil s Francoskega ter od l. 1664. živel na Avstrijskem, in palatinski grof Neuburški, miren in sploh spoštovan gospod, ali star že 60 let. Vsakega je podpirala jedna stranka na Poljskem, a vsakega so zagovarjale zopet posebne evropske države. Za Condéa so bili Francozi. Njemu je hotela preskrbeti poljsko krono sama kraljica Marija Ludovika še prej, nego je umrl Ivan Kazimir. Ali uprli so se temu poljski plemenitaši, posebno še Ljubomirski. V tem pa je umrla tudi kraljica, in Condé ni imel na Poljskem nobene podpore več (leta 1667.). Karla Lothrinškega so smatrali za avstrijskega kandidata. Podpirala ga je vdova cesarica Eleonora, ker jej je bil v rodu. Branibor in Švedska sta bili za palatinskega grofa Neuburškega. Poljaki so ponudili poljsko krono že leta 1660. braniborskemu volilnemu knezu, ali on ni hotel sprejeti katoliške vere, nego jim je priporočil svojega najmlajšega sina Karla Emila za kralja. Najbrže bi bil izvoljen palatinski grof, da so njegovi pristaši hoteli potrošiti zanj več denarja.

Avstrija se je že leta 1657., ko je sklenila s Poljsko vezo, ozrla tudi na bodočo volitev poljskega kralja. Še prej

nego se je zahvalil Ivan Kazimir, poslala je Avstrija poverljivega poslanca, grofa Krištofa Leopolda Schafgotscheja v Krakov, da sporoči natanko o osebah in o stanju sploh na poljskem dvoru. Videl je, da so dvor, ministri, senatorji in velikaši večjidel francoskega mišljenja. Za Avstrijo sta bila le kancelar grof Potocki in kraljev konjušnik knez Ljubomirski, in sicer poslednji zato, ker ga je bil kralj prezrl pri podelitvi vojvodstva krakovskega. Ko se je kralj zahvalil, podpirala je Avstrija navidezno stranko vojvode Lothrinškega; stalni poslanec avstrijski Mayern je vsaj delal v tem smislu. Vojvoda je plačal velike svote; on je obljubil celó soprogi državnega generala Sobjeskega velike diamante svojega očeta. Ali navzlic temu je bilo malo nade, da bode on izvoljen, saj ni bilo mogoče spoznati pri toliki zmešnjavi in tako različnih nazorih raznih strank, kdo bi mogel postati poljski kralj. Jeden poslanec je varal drugega, samo da zmaga njegov kandidat. Meseca rženega cveta leta 1669. se zbere volilni državni zbor. Nenavadno mnogo plemstva, posebno nižjega se je sešlo. Nekateri velikaši so prispeli na zbor z mnogobrojnimi četami; tako je pripeljal s seboj Radzivil 3000 mož, a Ljubomirski celó 6000.

Avstrija je poslala k volitvi zopet svojega izvedenega poslanca grofa Schafgotscheja. Četudi je takrat vodil še zunanje posle avstrijske države knez Turjaški, je dal vendar-le temu poslancu potrebne napotke knez Lobkovic. Cesar je že takrat Lobkovicu več zaupal nego Turjaškemu. Dunajski dvor ni hotel, da se izvoli za poljskega kralja vojvoda Lothrinški. Bali so se radi njega novih neugodnosti s Francosko. Ker je pa vojvoda vodil svoje volilne reči čisto samostalno ter si izbiral tudi sam svoje opravnike, ni mu avstrijski dvor mnogo zaupal. »Lothrinški posredniki« je pisal Lobkovic poslancu Schafgotscheju, »so predrzni, lahkoumni in propadli ljudje; oni ne bodo mogli ničesar izvesti.« Schafgotscheju je bilo ob enem zapovedano, da se ima ogibati vojvodovih privržencev; tako naj pokaže Poljakom, da cesar ne podpira vojvode; poslanec naj marveč dela za palatinskega grofa Neuburškega, ker je to cesarjeva volja in ker državne koristi zahtevajo, da bode izvoljen ta kandidat. Pred vsem naj se upre poslanec volitvi vsakega Francoza, ker bi mogla biti taka izvolitev za Avstrijo nevarna. Avstrijska in braniborska stranka sta v zboru zares izposlovali, da je bil princ Condé izključen od volitve. Schafgotsche je storil vse za palatinskega grofa; ali zato se je nahajal v vrlo neugodnem položaju. Nobeden poljskih velikašev ga ni obiskal. Celó stanovanje so mu dali zunaj Varšave. Razen tega se je radi njega pritožil pri cesarju volilni knez braniborski, ker ni hotel prvi obiskati

pruskega poslanca, četudi je prispel le-tá kesneje v Varšavo, in ker ga ni hotel nagovoriti z naslovom »prevzvišeni«.

Po dolgem posvetovanju in mnogih prepirih med raznimi strankami je bil dne 19. rženega cveta leta 1669. izvoljen za poljskega kralja poljski plemenitaš Mihael Višnioviecki. Bil je star šele 27 let; preprostega ponašanja in prav siromašen. Nihče se ni nadejal, da bi mogel biti on izvoljen, ali mnogi plemenitaši so glasovali zanj, ker je bil daljnji potomec kraljevske rodovine Pijastove. Tak vladar seveda ni bil za Poljsko v tedanjih časih, pa mu tudi niso prorokovali dolgega vladanja. Sicer pa je bila ta izvolitev za trenutek povoljna za vse stranke. Branibor in Francoska sta bila zadovoljna, ker je propadel vojvoda Lothrinški, Avstrija pa, ker ni bil izvoljen francoski kandidat. Lobkovic je pisal Schafgotscheju tako-le: »Božji previdnosti se ne moremo protiviti; iz te volitve se more razviti mnogo dobrega, in za dobre odnošaje s sosedi moramo skrbeti.« In da se vzdržé taki dobri odnošaji, začeli so se dogovori o ženitvi mladega kralja z avstrijsko princeso Eleonoro, s po poli sestro cesarjevo. Kakor pri vseh takih dogodkih, bil je poslan najprej na poljski dvor duhovnik Sylvanus, da se dogovori bolj natanko o tej stvari z materjo mladega kralja. Poslanec se je pa prenaglil ter obljubil preveliko doto, zatorej mu je zabranil cesar, da se še dalje meša v to stvar, ter izročil ves ta posel poslancu Schafgotscheju. Tudi Rusi so želeli, da se oženi novi kralj s hčerjo ruskega carja; zato jih je bilo volja odstopiti vso osvojeno poljsko zemljo razen Smolenska. Ali Višnioviecki je bil bolj zavzet za zvezo z Avstrijo nego z Rusijo. Cesar Leopold mu je kmalu po izvolitvi podelil red zlatega runa ter obljubil dote 300.000 tolarjev. S prva Višnioviecki s to doto ni bil zadovoljen, kesneje pa jo je vendar sprejel. Svatba se je obavila v Čenstohovem dne 26. svečana leta 1670. Kralj je prav ljubil svojo soprogo, ali le malo dni je bilo odmerjenih njegovi sreči. Že dne 10. listopada l. 1673. umre kralj in kraljica Eleonora se povrne v Avstrijo.

V. Padec Turjaškega.

Turjaški je z zadnjim svojim delovanjem uvel v Avstriji to novo politiko, ki ni bila mila cesarskemu dvoru. Saj se je upiral Turjaški sam dolgo časa, ker mu ni mogel biti polnoma jasen smer niti cilj njen. Ni bil še nastopil čas, se zedinita in združita obe državi, saj sta se vendar obe zlikovali po svojih težnjah od davnih časov. Ta politika je bila tudi protivna avstrijskim koristim in tradicijam dajoče rodovine, kajti vsak njen vladar, pa tako tudi Leo-

pold I., je bil zavzet za Špansko. Ni čudno tedaj, da je bil navzlic dogovoru vendar-le vedno nestalen in omahljiv v vseh odlokah, ki so zadevale to vprašanje. Slišali smo že, da so se nadaljevale razprave o vojaški pomoči za Špansko, ko je bila pogodba s Francosko že skoraj podpisana, ter so prenehale šele takrat, ko je bil sklenjen mir v Achenu. Glavarji trojne zveze so se za stalno nadejali, da pristopi v njih društvo tudi Avstrija. Ministri, ki niso vedeli nič o sklenjeni pogodbi, niso se mogli dosti načuditi, zakaj se cesar ne oklene zaveznikov, ki so bili pripravljeni braniti pravice njegove vladajoče rodovine. Oni so govorili neprenehoma o premoči Francoske in o nestalnosti Ljudevita XIV. Cesar Leopold I. je postal vsled tega že omahljiv. Ko je zaželel Ljudevit XIV., da se snidejo državniki na posvetovanje ter odločijo, kako naj on ravna z osvojenimi deželami, odbil je cesar Leopold I. ponudbo rekoč: »Bojim se, da me prisilijo na kako novo zvezo.« Gotovo sta ga na to nagovorila njegova dva svetovavca Turjaški in Lobkovic. Oba sta si pripisovala seveda tudi zasluge glede te zveze s Francosko; vendar pa nista pri tem pomislila, da sta si oba izkopala jamo, v katero sta se morala sčasoma zvrniti. Nova politika je bila nenaravna, za Avstrijo škodljiva; oba državnika, ki sta posredovala zanjo, je zadela zares zaslužena kazen.

Gremonville ni prepustil nobene zgode, da oba ministra, Turjaškega in Lobkovica, vzdrži za svojo politiko. Lobkovicu je dvoril na vse razne načine, kajti z darili ali obljubami se mu ni smel približati. Pač pa se je dal Turjaški mamiti z obljubami, a le-teh ni manjkalo francoskemu poslancu nikdar. Turjaški je mislil, da mu je kardinalska čast zagotovljena; saj mu je poročal sam Gremonville, da se je zavzel zanj Ljudevit XIV. že dne 27. velikega travna leta 1668. pri papežu, pri svojem stričniku kardinalu Rospigliu in pri francoskem poslancu v Rimu. Turjaški je bil radi tega silno vesel ter se je neprenehoma zahvaljeval za to posredovanje francoskega kralja. On je francoskemu poslancu celó obljubil, da uniči osnovo o trojni zvezi; ob enem je izjavil, da ne zaupa nič več Špancem, odkar ga je sramotno izdal tudi Pemeranda, s katerim je občil do zadnjega časa. Ali Turjaški je imel že tako malo vpliva, in njegovi opravniki so bili tako svojeglavi, da je avstrijski poslanec v Stokholmu, Basserode, Švedom obljubil v jedni pogodbi 100.000 tolarjev za slučaj vojske; Lisola pa je v Londonu še vedno gojil nado, da pristopi Avstrija k trojni zvezi. Turjaški se je radi tega hudo srdil; zmerjal je vlado, pri kateri more vsakdo po svoji volji delati, ter obečal Gremonvillu, da v kratkem prekliče pogodbo s Švedsko. Uverjal je tudi poslanca, da

cesar gotovo ne pristopi k trojni zvezi; sicer pa so k tej zvezi pristopili le protestantski knezi, on pa hoče papežu pokazati, kako je mogočen, da more razbiti tako zvezo, ki vznemirja rimsko stolico. Pogodba s Švedsko zares ni bila podpisana, saj so med švedskimi zahtevami bile neke take, da jih Turjaški ni mogel predložiti cesarju v potrditev, da ne bi Avstriji škodoval. Turjaški je takrat sanjal o neki katoliški trojni zvezi, in sicer med Avstrijo, Francosko in Špansko. Na ta način je mislil koristiti Avstriji in Španski, ne da bi pri tem škodoval tajni pogodbi. Ali Ljudevit XIV. se je odločno uprl vsaki združitvi z obema betvama habsburške rodovine, in Gremonville je imel dosti opraviti, da je izbil Turjaškemu to misel iz glave.

Francoska politika ni bila proti Avstriji iskrena, pa so imeli Habsburžani prav, da jej niso verjeli. Tako tudi Leopold I. ni mogel zaupati Ljudevitu XIV., saj je bilo dobro znano, kako je le-tá Avstriji nastavljal zapreke na vseh krajih. Znali so na Dunaju, kako se je trudil kralj, da razbije severno zvezo, in kako so spodbujali njegovi upravniki na Nemškem, Švedskem in Poljskem Avstriji sovražne stranke. Če je morda popustil v nekaterih neznatnih vprašanjih, branil je svoje velike koristi z lokavostjo in vztrajnostjo. On je zavrgel osnovo, po kateri je hotel osvojena nizozemska mesta prepustiti sodbeni upravi nemške države, čim se je temu odločno uprla cesarska vlada; ali je kmalu potem zahteval, da mu Španska odstopi še tudi vasi in one kraje, ki so bili odvisni od osvojenih pokrajin. Ko so se obrnili nanj nezadovoljni Ogri in Hrvati, ni jim obljubil jasno nobene pomoči; njegov minister je dostavil Gremonvillu celó tako poročilo, da ga je mogel le-tá lahko tudi cesarju pokazati; skrivaj pa je dobil Gremonville napotek, naj se le marljivo dogovarja z uporniki. Ban hrvaški Peter Zrinjski je dobil od njega celó podpore, in Gremonville se je dogovarjal ž njim in z Nadaždyjem, kako bi se vzdignili proti Leopoldu I.

Iztočne stvari je ravnal sam Lobkovic kot predsednik bojnega sveta, vendar pa se je ž njim strinjal tudi Turjaški posebno od onega časa, odkar so se začeli dogovori s Francosko glede tajne pogodbe. Francoska diplomacija pa je tudi znala carski dvor tako zaslepiti s to pogodbo o delitvi Španske, da je bilo cesarju in ministrom neugodno vsako vprašanje, ki je dohajalo z Ogrske in Hrvaške, kjer je pretila vedna nevarnost od Turkov. Celó velik strah je zavladal na dvoru, ko so pomišljali, kaj bode, če Ogri in Hrvati vendar-le začnó novo vojsko s Turki. Paziti na vsak korak med Špansko in Francosko ter skrbeti za absolutni mir na

Ogrskem, Hrvaškem in na turških mejah, bila je odslej glavna naloga dunajske politike.

Ta strah na dunajskem dvoru pa je skušala netiti francoska diplomacija s tem, da je sklepala tajne zveze ravno z Ogri in Hrvati, ki so bili iz več vzrokov vrlo nezadovoljni z avstrijsko vlado. In od samega straha, da Francoska ne pomaga Ogrom in Hrvatom, oklenil se je dunajski dvor nove, za Avstrijo le dozdevno koristne francoske politike, katero je zagovarjal v zadnjem času posebno knez Turjaški. Sicer so mogli državniki Leopoldovi lahko razsoditi, da je Francoska le preveč oddaljena od teh dežel, da bi jih mogla podpirati s svojo vojsko, ali čar Ljudevita XIV. se je čutil celó na dunajskem dvoru, pa so se bali, da ne očara tudi velikašev na Ogrskem in Hrvaškem. In česar so se bali na dunajskem dvoru, to se je zgodilo.

Leta 1664. so kristjani zmagali Turke prav sijajno pri Sv. Gotthardu na ogrsko-štajerski meji. Cesar pa je vkljub temu sklenil s Turki za Ogrsko in Hrvaško tako sramoten mir, da so se proti temu krepko izjavili ogrski in hrvaški velikaši. Pa ne le to, ampak še mnogo drugega je bilo vzrok, da so se celó najzvestejši plemenitaši udeležili zarote zoper obstoječo kraljevo vlado. Najprej jih je žalilo, da Leopold ni sklical deželnega zbora, preden je podpisal mir s Turki; še bolj pa jih je razkačilo, da niti sklenjenih pogodeb ni razglasil deželnemu zboru. V tem so tudi spazili, kako so kraljevi ministri nameravali zatreti ogrske in hrvaške svoboščine in starodavno ustavo ter hoteli tako neomejeno zavladati v teh kraljevinah. V teh osnovah je podpiral Lobkovica tudi Turjaški, pa sta bila zategadelj tudi najhuje omražena pri zarotnikih. Turjaškega je še posebno mrzel Peter Zrinjski, ker je podpiral svojega brata Herbarda X., takratnega karlovškega generala; le-tá pa je Zrinjskega neprenehoma črnil na cesarskem dvoru, češ, da se Avstrija radi njegove bojaželjnosti zaplete v vojno s Turki, če ostane še kaj časa podzapovednik na Krajini. Še huje pa je bilo na Ogrskem, kjer so se nemški vojščaki, ki so ravno takrat zapustili Erdelj, proti obstoječim postavam nastanili po ogrskih mestih. Ti vojščaki pa so bili jako razuzdani ter so tako razsajali, da so se v nekih krajih med njimi in ljudstvom vneli hudi poboji. Slednjič pa so začeli tudi še protestanti tožiti, da se njim krivica godi. Najimenitnejša državna gospoda, sam palatin Frančišek Vesselenyi, najvišji sodnik Frančišek Nadaždy, hrvaški ban Peter Zrinjski, velikaši Krištof Frankopan, Frančišek Rakoczy in drugi so se posvetovali na raznih shodih, kako Ogrsko in Hrvaško za zmiraj iztrgati iz oblasti habsburških vladarjev ter se

zediniti z Erdeljem. Že so se dogovarjali z Appaffijem, a prosili so pomoči pri Turkih in Francozih, torej pri največjih sovražnikih avstrijske vladarske rodovine; tudi s Poljaki in Benečani so bili v dogovorih radi zarote. Palatin Vesselenyi je bil tega mnenja, da si je treba najprej zagotoviti turško pomoč, a potem naj bi posebni poslanci šli h kralju Leopoldu prosit, da naj spolnjuje, kar je obljubil pri kronanju s prisego, da naj ne izroči deželne uprave ogrskim in hrvaškim sovražnikom, da naj pokliče tuje najemnike iz dežele, a najimenitnejših državnih služb da naj ne podeljuje tujcem. Šele ako kralj ne bi uslišal pravičnih prošenj, naj bi narod za obrambo svojih svoboščin zgrabil orožje, kakor mu veleva zlato pismo kralja Andreja II. Ta nasvet je bil vsej gospodi po volji; kar umrje nekoliko dni potem palatin Vesselenyi, ki je bil vodja vse zarote. Precej po njegovi smrti (leta 1667) je zvedel cesarski poslanec v Carigradu o izdajalnih naklepih ogrske in hrvaške gospode in natanko je poročal cesarju Leopoldu na Dunaj. Leopold je obljubil popolno pomiloščenje vsem, ki bi se mu z nova pokorili; ali zarotniki se niso dali odvrniti od svojega začetja, dasi med njimi ni bilo več prave jedinosti. Med drugimi zarotniki se ni mogel umiriti Peter Zrinjski, četudi so prenehale med njim in francoskim kraljem Ljudevitom XIV. že meseca malega srpana leta 1669. vse dosedanje zveze. Razžalili so ga le preveč na cesarskem dvoru, ker mu niso izročili generalata karlovškega, kakor je pričakoval. Meseca malega travna je umrl namreč karlovški general Herbard X. Turjaški, a Hrvati so se nadejali, da kralj sedaj poveri rojenemu Hrvatu generalat in upravo tega dela Hrvaške. Dunajski dvor se je bal novega spora s Hrvaško, ki je bila doslej popolnoma mirna. Banica Katarina Zrinjska je sedaj sama pohitela na Dunaj. Nadejala se je, da bode mogla ona na dvoru, kjer so jo sicer prav cenili, predobiti zá-se cesarico in po njej tudi cesarja, da ban dobi karlovški generalat. Ali na Dunaju so se bali združiti z banstvom ta generalat, češ, da bi bil potem Zrinjski na Hrvaškem vsemogoč. Karlovški general tedaj ni mogel postati Peter Zrinjski, marveč so imenovali zopet tujca, namreč grofa Ivana Josipa Herbersteina. Tako je nespretna politika Turjaškega in Lobkovica odbila od dvora prvega in najmočnejšega hrvaškega velikaša ter ga deloma prisilila na odpor.

Kmalu potem pride na dunajski dvor ogrski primas Szelepcsenyi ter odkrije veliko zaroto, po kateri so imeli Ogri cesarja uloviti, odpeljati ga na Ogrsko ter tamkaj zapreti v kak čvrst grad. Po njegovi trditvi sta skušala to zaroto Zrinjski in Nadaždy. Hitro pokličejo Zrinjskega na

Dunaj, da se opraviči pred cesarjem in ministri. On je odbil od sebe vsako krivdo ter dolžil le Nadaždyja. Cesar je bil zadovoljen, da mu ni Zrinjski nezvest; na dvoru so se celo trudili, da ga potolažijo z denarji zbog karlovškega generalata. Tako ponudbo je seveda Zrinjski odbil ter se povrnil ves nezadovoljen na Hrvaško.

Še jedno nado je gojil Zrinjski glede svojih osnov. Na Poljskem so se pripravljali za volitev novega kralja. Mi smo že omenili delovanja raznih strank pri tej priložnosti. Zrinjski se je oklenil francoske stranke, ker je želel, da se zedini Poljska s Francosko, a obe dve na vojsko proti Turkom. Po taki zvezi je zdihoval Zrinjski že spomladi leta 1669., ko je boravil na severnem Ogrskem, kjer so velikaši ogrski glasno vpili okoli njega, da ni rešitve za Ogrsko brez zveze s Turki. Zrinjski se je tedaj protivil zvezi s Turki do meseca listopada istega leta, ko je videl, da je predan na milost in nemilost Nemcev dunajskega dvora. Tudi od novoizvoljenega poljskega kralja Mihajla Višniovieckega ni mogel dobiti Zrinjski nobene podpore, četudi je bil njegov osebni prijatelj. Sicer je poslal Zrinjski svojega poslanca čestitat novemu kralju ter ga odgovarjat od zveze z Avstrijo; ali to poslanstvo je ostalo brezuspešno vkljub dosedanjemu prijateljstvu. Kralj je poslanca seveda lepo zahvalil za voščila ter mu celo obljubil pomoči. Ali vse te izjave so bile le prazne besede, kajti tudi že na poljski dvor so segale izvestne osnove avstrijske politike. Željno je pričakovala Katarina Zrinjska pod Karpati v gradu Rakoczyjevem poslanca s Poljske, da pohiti sama, ako bode treba, na poljski dvor ter tamkaj zmede vse zveze med Poljsko in Avstrijo. Še pred kronanjem je prispela na dvor. Ali bilo je že prekasno, kajti tudi ženitev kraljeva je bila že dogovorjena pod vplivom one stranke, ki je takrat vladala na Dunaju. Mihajlo Višnioviecki se je oženil, kakor nam je znano, z Eleonoro, nadvojvodinjo avstrijsko.

Nezadovoljen in ves potrt zbog propadlih svojih nad se povrne Zrinjski z Dunaja na Hrvaško, a v tem so se posvetovali in razpravljali, kako pomirijo uporno Ogrsko. Primas Szelepcsenyi je prišel zopet na dvor zaklinjat kralja in ministre, naj začnó čim prej preganjati zarotnike, da ne bode prekasno. Že meseca kimovca leta 1669. so poklicali Nadaždyja na dvor, da se opraviči. V seji tajnega sveta, ki je bila radi tega sklicana, sodeloval je tudi Turjaški. Gotovo ni slutil, kaj vse proti njemu plete Lobkovic. Izjave, katere je navedel Nadaždy za svoje opravičenje, so bile za Turjaškega prava propast. Nadaždy je namreč objavil zveze Zrinjskega s francoskim kraljem od leta 1666., ko se je začela Katarina Zrinjska

prvikrat dogovarjati v Benetkah z beneškim poslancem Bezierom. Komu je mogla biti ta razodeva o zvezi s Francosko bolj ugodna nego Lobkovicu! Prizadeval si je na vse mogoče načine, da cesar zopet sprejme Nadaždyja v svojo milost, da se tako zve čim več in čim nevarnejših osnov hrvaškega bana Zrinjskega. S tem je pripravljal propast svojemu tekmecu, prvemu in do takrat vsemogočemu ministru knezu Turjaškemu, ki je cesarja zaplel v politiko francosko le iz slavohlepnosti, da postane kardinal rimske cerkve. S svojo lokavostjo je uspel Lobkovic sijajno. Za Nadaždyja je izposloval za takrat odpuščenje, za Zrinjskega progon, za Turjaškega carsko nemilost, za sebe pa mesto prvega ministra.

In kako je knez Turjaški izgubil na cesarskem dvoru svoj vpliv in svoj ugled? Cesar Leopold I. se je nahajal v tem času v vrlo neugodnem položaju. Dočim sta ga skušala Turjaški in Lobkovic predobiti za mir s Francosko, silila ga je španska stranka na vojsko. Mnogi stari dvorniki so tožili, da je že kar sramotno, kako ravnodušen je postal cesar za državne koristi. Španski poslanec Malagon je zahteval od cesarja odločno izjavo, hoče li pristopiti k trojni zvezi ali ne. Leopold I. je prav težko prenašal to splošno grajo radi nestalne politike. »Ta mladi in slabi knez«, rekel je Lobkovic Gremonvillu, je v veliki zadregi radi očitkov, da je popolnoma nedelaven, dočim se vsi drugi vladarji evropski zbirajo proti Ljudevitu XIV.; sploh se misli, da hoče ta kralj ves svet potlačiti in da ga jaz in Turjaški ne znava nič več zadrževati, pa naju zatorej dolži ves svet, da sva oba bolj francoska ministra nego cesarjeva. »Tako daleč je že prišlo«, pristavi Lobkovic v smehu, »da se piše že od vseh strani, Gremonville dela, kar ga je volja, on je predobil avstrijske ministre popolnoma za-se.« Gremonville pa se je v istini trudil, da se po mogočnosti ne spremeni avstrijska politika. On je zahajal prav pogostoma k cesarju, da vzdrži uro v pravem tiru, kakor se je večkrat izrazil. Laskal se je prijatelju in neprijatelju. Vendar mu niso bila povsod odprta vrata. Lamberg je le skomucal, ali svojega mnenja ni povedal. Schwarzenberg pa mu je jedenkrat odgovoril: »Če se ni Henrik IV. branil postati katolik, da je mogel dobiti francosko krono, potem se tudi ne sme braniti zveza Španske s protestantskimi vladarji.«

Na dunajskem dvoru so se kar križali razni nazori o politiki. Branibor in Köln sta zahtevala, da cesar začne vojsko, ter sta se oba precej pridružila tej zvezi. Cesarska poslanca v Haagu in Londonu sta pa poročala o sovražnih naklepih Francoske; in v Madridu je bil mladi kralj Karl II. tako bolan, da se je mislilo vsak čas na njegovo smrt (meseca svečana

leta 1669). Ljudevit XIV. se je ponudil Leopoldu I., da bi si dopisovala do smrti kralja Karla II., a čim se pripeti ta »važni dogodek«, naj se precej razglasi tajna pogodba. Cesar Leopold I. se ni dal na to nagovoriti. »Za božjo voljo, držimo vso to pogodbo tajno«, rekel je večkrat Gremonvillu. Bil je namreč mnenja, da bi se zaplelo pol Evrope v vojsko, ko bi se zvedelo kaj prezgodaj o tej pogodbi. Tudi Turjaški z Lobkovicem se je uprl najodločneje, da bi se razglasila pogodba pred določenim časom. »To bi pomenilo vse vladarje proti Avstriji in Francoski nahustiti« govoril je Turjaški; »Ljudevit XIV. ne pozna svojih sovražnikov; pogodba bi se dala izvesti le tedaj, ko bi umrl kralj Karl II.«

Avstrijski ministri so imeli pa tudi dosti vzrokov, da so se bali razglašenja pogodbe glede španskega nasledstva; saj so Španci izjavili, da ne sprejmó za kralja nobenega tujega princa. Maradas, vrhovni dvorski mojster cesarice vdove, se je izrazil v društvu, kjer sta bila med drugimi dostojanstveniki prisotna tudi Gremonville in Schwarzenberg: »Španci so se odločili, da si ne izvolijo za svojega kralja niti Nemca niti Francoza, nego v vsakem slučaju le Don Juana.« Ta Juan je bil nezakonski sin kralja Filipa IV. Ko je bil kralj hudo bolan, vzdignil se je Juan s svojimi privrženci ter zahteval prestol za-se. Španska vlada je bila radi tega v veliki zadregi. Mali uspeh, ki ga je v naglosti dosegel Juan, je pokazal, kako slaba je bila takrat vlada španska; videla se je pa tudi privrženost španskega naroda do moža svoje narodnosti. Ko so na Dunaju zvedeli o Juanovih prvih uspehih, izjavila se je cesarica vdova tako-le: »To je proti kraljevskemu dostojanstvu. Don Juan se ne bode mogel vzdržati; da sem kraljica namestnica na Španskem, rajša bi sprejela ponudbo francosko.« Na to je odgovoril španski poslanec: »Potem bi vas gotovo v kak samostan zaprli.« Španci so bili namreč navajeni, da so na dunajskem dvoru prodrli z vsakim predlogom. Predrznili so se tudi sedaj, da Leopolda I. prisilijo na odločno izjavo. Ali cesar se jih je s početka ogibal ter zagotavljal, da se še ne mudi in da jim že ob svojem času izpolni njih želje. Ko je pa zahteval španski poslanec kar naravnost, da naj cesar obljubi, da bode v slučaju vojske s Francosko branil Nizozemsko, zadel je pri njem na hud odpor, kajti ponos samovladarja je bil s tem razžaljen. Cesar je na to odgovoril kratko in jasno, da on gotovo misli na koristi svoje rodovine in države, saj to zahteva od njega že njegova čast in cesarsko dostojanstvo, ali da se on ne more, kakor je to navadno pri trgovcih, na to obvezati s pismeno pogodbo. Cesar se pa pri vsem tem vendar-le ni mogel za nič odločiti. On je hotel, da se vzdrži pogodba s

Francosko, ali da se stori kaj tudi za Špansko. Francoskemu poslancu je izjavil, da mu sporoči vse glede zveze, a kmalu potem je govoril zopet drugač, da se mora namreč ozirati na svojo državo, ali da želi vsem prav storiti. Tudi Lobkovic je izjavil, da se mora dati Špancem neka zadovoljščina, kajti Avstrijo zmerjajo po vsej Evropi in cesar ne more in ne sme odbiti podpisa, ki bi zagotovil splošni mir.

Turjaškega gorečnost za Francosko je v tem tudi vedno bolj ginila, ker se mu ni izpolnila njegova želja glede kardinalske časti. Papež Klemens IX. (1667—1669) se ni s početka na priporočbo francoskega kralja niti zmenil za Turjaškega. Šele ko so se prošnje ponavljale, je bil imenovan jeden Francoz za kardinala, in sicer vnuk generala Turenna, vojvoda d'Albert, ki je prestopil od protestantske h katoliški veri. Turjaškega so pa vkljub priporočbi kralja Ljudevita XIV. preskočili. Tudi cesarjev kandidat je propadel. Cesar je bil predložil mejnega grofa Bernarda Gustava od Baden-Durlacha, ki je bil takrat opat v Fuldi. Uditore di Rota [1]), kardinal hessenski, in avstrijski poslanec Plittersdorf sta se jako trudila, da pregovorita papeža za cesarjev predlog, ali povsod so se jima protivili. Cesarja je to hudo razžalilo. Po sklepu tridentinskega cerkvenega zbora so se imeli kardinali voliti izmed vseh narodov. Na Špance in Francoze so se v Rimu ozirali, avstrijski kandidat pa ni bil izvoljen. Z Dunaja so zategadelj vprašali v Rimu za razlog. Kardinal hessenski je poročil splošno o nekih nevarnostih in o neizrečnih dogodkih, o katerih se ne more pismeno sporočati, marveč bode razjasnil vso stvar samemu cesarju poslanec, ki pride kmalu na Dunaj.

Početkom listopada leta 1669. pride zares poslanec Plittersdorf iznenada na Dunaj ter sporoči cesarju ustno in pismeno o vsem, kar je imel kardinal hessenski javiti. Poslanec je zatrjeval, da se je trudil prav resnobno za mejnega grofa Badenskega, ali da ni našel nikjer privržencev za ta predlog. On sam je s početka mislil, da se morda temu protivi kardinal sam, ki je vodil te posle ter bil privržen Francozom. Potožil se je radi tega pri njem samem, češ, da rimska stolica tako malo mara za cesarja ter misli samo na kralja francoskega. Kardinal Azolini se je izgovarjal na razne načine ter slednjič rekel, da je zahteval francoski kralj sam, da se imenuje cesarjev kandidat za kardinala. Kmalu potem je bil Plittersdorf zaslišan pri papežu, ki je izjavil, da ta dogodek ne bode škodil rodovini mejnega grofa Badenskega, saj je njemu dobro znano, da je vsega tega nesporazumljenja

[1]) Predsednik papeževe sodnije.

kriv le jeden cesarskih ministrov, katerega zadene pa gotovo zaslužena kazen; s takimi sredstvi on gotovo ne doseže svojega cilja, kajti s svojim slavohlepjem škodi on le ugledu svojega cesarja, cerkve in krščanstva, nekatoličanom pa daje le povod za spotikljaj in pohujšanje. Papež se je v svojem govoru tako razvnel, da je začel celo pripovedovati, kako so Turki osvojili Kandijo [1]. Potem pa je zopet nadaljeval o spletkah cesarskega ministra ter posebno naglasil: »Bog bode vse odkril in nesrečnega ministra kaznil.« Plittersdorf ni vedel, kaj se je zgodilo, pa ni dalje tudi nič vprašal. Drugi dan je razodel čudni razgovor s papežem kardinalu hessenskemu ter ga iznovič pozval, naj se zavzame prav resnobno za kandidata cesarjevega, ali pa naj pozvé, zakaj je papež proti avstrijskemu kandidatu. Kardinal je bil zares takrat sprejel nekoliko listov od kneza Lobkovica glede izvolitve avstrijskega kandidata ter je priobčil le-tá sporočila tudi Plittersdorfu pod uvetom, da o tem nobenemu drugemu nič ne pové, kakor samemu cesarju. Kdo vé, če ni tudi tukaj spletkaril Lobkovic proti Turjaškemu? Kardinal hessenski je izjavil, da je vsega zatezanja kriv sam knez Turjaški, pa da je njemu jako žal, da mora postati minister radi njega nesrečen; ali zvestoba do cesarja in njegova lastna čast zahteva, da vse odkrije, kar mu je povedal kot veliko tajno kardinal Azolini brez dvoma z znanjem in voljo svetega očeta. Turjaški je predobil z velikim dogovorom kralja francoskega, samo da predloži njega za kardinala, češ, da je cesar hotel imeti nekoga drugega. Papež je bil že odbil kralju francoskemu prošnjo za imenovanje jednega kardinala; vendar pa je zopet popustil le radi nevarnosti, ki je takrat zapretila Kandiji, ter imenoval vsled ponovne prošnje za kardinala vojvodo d'Alberta. Ko je zvedel kralj francoski, da pospešuje avstrijski dvor imenovanje mejnega grofa Badenskega za kardinala, pisal je sam papežu, minister Lionne pa v njegovem imenu kardinaloma Rospigliosiju in Azoliniju, da naj zbrišejo iz listine mejnega grofa kot meniha in spreobrnjenca. Ob enem je kralj francoski priporočil Turjaškega prav goreče za kardinalsko čast. V sledečih pismih sta kralj in Lionne povzdigovala Turjaškega izvrstne sposobnosti in veliki ugled, ki ga je imel pri cesarju Leopoldu I. Oba sta trdila, da je Turjaški jedini pravi svetovavec cesarjev in da ga le-tá ceni tako močno, da mu bode prav po volji, če bode izvoljen za kardinala on namesto mejnega grofa. Turjaški je neki zatrjeval kralju francoskemu, da je Nj. Svetosti papežu popolnoma vdan in da ne zahteva niti najmanjšega

[1]) Kandijo so Turki osvojili leta 1669.

dohodka za svoje vzdrževanje, saj more živeti prav dostojno od svojih lastnih posestev. Papež naj le uvaži tudi to, da je Turjaški izposloval mir med Francosko in Špansko, ker je cesarja odvračal od vojske. Ko bi se hotel tedaj papež pokazati milostljivega avstrijskemu ministru, smatral bode to kralj francoski, kakor da se je to zgodilo njemu ali pa jednemu njegovih bližnjih. Ta poročila s Francoske je prebral Azolini kardinalu hessenskemu ter mu liste pokazal tudi v izvirniku, da bode mogel cesar na ta način sprevideti, kako mu je papež vdan, in da cesar veruje, da on ni preveč nagnjen Francozom. Cesar naj le zvé, da so vsi njegovi sklepi v tajnem svetu sporočeni francoskemu kralju, da so pač vsi od tamkaj navdahnjeni. Temu dopisovanju se mora verjeti. In ta nezvestoba je papeža tako genila, da je Turjaškega izključil od kardinalske časti ter ga proglasil nesposobnim za vsako duhovno dostojanstvo. Kardinal hessenski je zahteval od poslanca, da sporoči vse to natanko svojemu cesarju. Plittersdorf je izjavil, da je pripravljen, ko bi mogel le dotična pisma videti, ali pa ko bi mu vse to hotel kardinal Azolini potrditi s svojo besedo. Kardinal hessenski je poprašal glede tega nemudoma Azolinija; le-tá je izjavil, da so poročila resnična in da bode o tem sam govoril s Plittersdorfom.

Poslanec Plittersdorf se potem poslovi od papeža, češ, da mora iz prav važnih razlogov potovati na Dunaj. Papež je ponovil še jedenkrat vse, kar je bil povedal poslancu že poprej, ter ga uverjal, da minister Turjaški ne doseže nikdar svojega cilja. Ko je izjavil Plittersdorf, da bi to ravnanje Turjaškega moglo vendar-le res biti izdajavstvo, odgovoril je papež prav živahno: »Da, gotovo je to veliko kovarstvo, in prav pomilovati se mora; da izdajajo tako pobožnega in dobrega cesarja. Prav veseli me, da poslanec prav dobro umeje vso stvar in da bode znal cesarju vse natanko sporočiti. Bog blagoslovi vaše potovanje«, sklene papež, »da bi bilo na korist in tolažbo samega cesarja.« Plittersdorf se je potem poslovil tudi še pri švedski kraljici Kristini, ki je bila Avstriji prav vdana, ter pri kardinalih Spinoli in Rospigliosiju. Poslednji, bratranec papežev, je poslanca zagotavljal, da ne bode imenoval papež nobenega drugega za kardinala, nego mejnega grofa Badenskega. »Za ves katoliški svet je žalostno«, pravi kardinal, »da minister Turjaški cesarja odvrača od zveze s Špansko, pa da je pri tem našel francoski kralj toliko koristi.« Pristavil je še, da bode storil cesarju vse po volji, da zadobi le njegovo milost. Plittersdorf se poda potem še jedenkrat h kardinalu Azoliniju, ki mu je dal besedo, da je vse res, kar so povedali papež, Rospigliosi in kardinal hessenski. In še marsikaj drugega mu je povedal, kar je

bržkone zvedel od Lobkovica. Zahteval pa je od Plittersdorfa, da molči o vsem, da ne bi kralj francoski zvedel kaj o svojih pismih; kajti le-ta kakor tudi ona ministra Lionna se hranijo v arhivu. V njih se najde še mnogo več, nego se je priobčilo do sedaj, zakaj je Ljudevit XIV. tako goreče priporočal Turjaškega za kardinala rimske cerkve. Kardinal hessenski je potem dal Plittersdorfu pismeno pooblastilo, da sme cesarju sporočiti vse, kar je zvedel v Rimu o knezu Turjaškem in njegovih dogovorih. Še tisti večer je šel poslanec na pot ter potoval noč in dan na Dunaj.

Kako hudo je cesarja užalilo, ko je zvedel, da se je obrnil njegov prvi minister, ljubimec njegovega očeta in odgojitelj njegovega brata, katerega so nagradili s tolikimi častmi in imetkom, na francoskega kralja, da mu on izposluje kardinalsko čast. Kaj pa da je vedel cesar Leopold I. o želji Turjaškega, saj je on sam pisal v Rim že leta 1667., da ga priporoči papežu. Že meseca sušca in kesneje meseca kimovca leta 1668. je pisal cesar Lobkovicu o tem ter mu obetal, da ga bode imenoval za prvega svojega ministra, ako postane Turjaški kardinal. Bržkone pa je cesar zvedel šele iz Rima vsebino razgovorov Gremonvillovih, kakor tudi ceno, katero je le-tá zahteval za podpis pogodbe o španskem nasledstvu. O resničnosti tega poročila se ni moglo dvomiti, četudi ni rimska stolica nikomur izročila pisem Ljudevita XIV. in njegovega ministra Lionna. Kaj takega se tudi sploh ni moglo dogoditi že radi vljudnosti diplomatov in posebno še radi odnošaja rimske stolice nasproti francoskemu dvoru. Klemens IX., ki je bil prav zmeren, miroljubiv in blag papež, se je vendar-le razsrdil radi slavohlepnosti kneza Turjaškega. Kardinali so mislili, da hoče on postati avstrijski Mazarin. Sicer pa so smatrali v Rimu krivdo kneza Turjaškega za mnogo večjo, nego je bila v resnici. Papež in kardinali niso namreč niti slutili, da se je cesar Leopold I. zedinil s francoskim kraljem ter obljubil, da ga ne napade kot dobrega zaveznika. V Rimu so sicer nekaj slišali o dogovorih Gremonvillovih, ali sam razvoj in posledice jim niso bile znane. O kakem izdajstvu ministra Turjaškega ali o kakem priobčevanju sklepov tajnega sveta francoskemu kralju ni bilo niti duha niti sluha. Tudi se je pokazal knez Turjaški v politiki vsaj navidezno večjega katoličana, nego so bili v Rimu, kajti on je odbil protestantsko zvezo ter se trudil za katoliško, kakor smo že prej omenili.

Nad glavo Turjaškega so se zbirali osodepolni oblaki. On si je splel sam mrežo, v katero se je sedaj ujel. Da je nastopila propast tako hitro, kriv je tudi knez Lobkovic, ki je pospeševal vso to stvar s svojim dvoličnim ravnanjem

Turjaški ni zvedel o poročilu poslanca Plittersdorfa čisto nič. Še cel mesec listopad je ostal v svoji službi in časti. Proti Gremonvillu je bil čisto hladen, kajti slutil je, da ga je ta diplomat rabil le v svoje svrhe. Zategadelj se je približeval zopet Špancem. Cesarica vdova je izjavila proti Gremonvillu, da ima dosti dokazov, kako je začel Turjaški zopet občiti s Španci. Le-ti sicer niso podpirali njega glede kardinalske časti iz ozira proti patru Neidhartu, ali so mu sedaj obetali 300.000 tolarjev in pa priprošnjo v Rimu za kardinalsko čast po poljskem kralju, ako predobi cesarja za trojno zvezo ali pa katero drugo, katera bi varovala Špansko prevelike moči francoske. Tudi dvorjaniki in tajni svetovavci so opazili spremembo na knezu Turjaškem. Jeden izmed njih je pisal Lobkovicu: »Kako je dunajskim Špancem? Govori se tudi o neki domači borbi med samimi ministri.« Ljudevit XIV. pa je že poprej slutil, da se mu izneveri knez Turjaški; zatorej mu je ponudil po Lionnu in Gremonvillu 200.000 goldinarjev kot neko odškodnino za neprisojeno mu kardinalsko čast. Na francoskem dvoru je bila to stara navada, da so na tak način prijatelje pridobivali in vzdrževali. Vé se dobro, da so dobivali angleški in švedski poslanci plačo od francoskega kralja. Neki tajnik ministra Turjaškega je dobil precej, ko je bila pogodba o delitvi španske države podpisana, 4000 goldinarjev.

Deset dni potem, ko je dobil cesar Leopold I. poročilo poslanca Plittersdorfa, dne 15. listopada, pride Gremonville k Turjaškemu ter izvrši prav oprezno in lokavo poročilo svojega kralja. »Ljudevit XIV.« pravi on, »ceni vašo spretnost in vaš vpliv, ker ste sprijateljili njega s cesarjem. V Rimu se je vse storilo, da se vam preskrbi kardinalska čast; Lionne je pisal še jedenkrat Rospigliosiju; ali vsi poskusi so se izjalovili. Ljudevit XIV. pa bi dal vam rad na kakšen drug način neko zadovoljščino ter vam ponuja onoliko svoto, kolikršna je potrebna, da se more dobiti zanjo kardinalska čast.« Tedaj se zbudi v Turjaškem ponos avstrijskega plemenitaša. Poskoči ves razjarjen ter zavpije: »Vi me hočete le ugonobiti!« Gremonville pa se je sladkal prav zapeljivo ter trdil, da ga hoče francoski kralj s to svoto le častno naraditi za njegov trud in čednost, pa zategadelj ni nič neoštenega, če sprejme to nagrado. Ob enem pa je Turjakemu razjasnil, na kak način v Rimu doseže svoj cilj. Tega oslednjega sveta francoskega poslanca Turjaški ni odbil, ač pa vsako nagrado od francoskega kralja. Vendar je pri sem tem veroval, da je Ljudevit XIV. storil zanj vse, kar e je dalo, pa ga je poprosil iznovič, da mu ne odtegne tudi prihodnosti svoje milosti. Tudi se mu ni preveč čudno

zdelo, če vprvič ni uspel proti Turennu, kajti po njegovem lastnem prepričanju je bil le-tá dostojanstvenik mnogo zaslužnejši od njega samega. Vendar pa je Gremonville opazil, da Turjaški ne bode hotel nič več podpirati francoske stranke.

Zvezda ministra Turjaškega je začela temneti že meseca rženega cveta. Opazil je sam, da mu cesar nič več toliko ne zaupa, kakor v poprejšnjih časih. Radi tega je upotrebil najrazličnejša sredstva, da zadobi zopet staro zaupanje. Obrnil se je zato celó do patra Müllerja, spovednika cesarjevega, ter do patra Emerika, najboljšega prijatelja kneza Lobkovica. Pri tem pa se je mešal v najneznatnejše spletke na cesarskem dvoru. Pritožil se je namreč pri cesarju, da spletkarita proti njemu dva mlada dvorjanika Pio in Grana. Ko je imel postati Pio stotnik cesarjevih sprevodnikov, govoril je Turjaški prav živo proti njemu, kot siromašnemu tujcu in privržencu Gonzage; zahteval je celó od cesarja, da ga umirovijo, ako nočejo uvažiti njegovega ugovora v tej stvari. Pio in Grana sta pripovedovala, kako je Turjaški zahteval od cesarja, da odstrani z dvora cesarico vdovo, kar je pa le-tá nazval hudobno obrekovanje. Ko je pa kesneje španski poslanec po zapovedi svoje vlade poprosil cesarja, da ne izroča knezu Turjaškemu več nobenega opravka, ki se tiče Španske, češ, da on izdaja koristi obeh vladarskih rodovin, in ko se je ravno tako izjavila túdi kraljica vladarica španska, bila je mera slednjič prepolna.

Še koncem meseca listopada je prisostvoval knez Turjaški sejam tajnega sveta, ko se je razpravljalo o zaroti Petra Zrinjskega; slutil pa ni, kako je upotrebil knez Lobkovic zveze tega zarotnika s francoskim kraljem proti njemu, kakor smo že zgoraj omenili. In že dne 10. grudna potem je izročil Turjaškemu dvorski kancelar Hocher pismo, po katerem ga je cesar Leopold I. pregnal z dvora, mu zapovedal pokornost v vsakem pogledu ter mu zabranil vsako dopisovanje z dvorjaniki. Dvorski kancelar pa mu je imel še marsikaj ustno sporočiti. V treh dneh je moral Turjaški odpotovati v Wels na Gorenje Avstrijsko. »To je plača za moje tridesetletno zvesto službovanje«, je rekel nesrečni minister, ko je zapustil Dunaj. Med potjo je pisal Turjaški cesarju, da bi mu odredil katero drugo mesto za prebivališče, češ, da v Welsu ne more toliko storiti za odgojo svojih otrok, pa tudi zrak je zanj preoster v tem kraju. Tudi kancelarju Hocherju je pisal, naj izposluje zanj pri cesarju, da bi mu bilo dovoljeno preseliti se v Ljubljano. Ta želja se mu je izpolnila. Odpotil se je kar naravnost skoz Štajersko in Koroško ter se naselil v Ljubljani. Tukaj mu je živel še njegov brat Vuk Engelbert kot deželni glavar kranjski,

ki ga je tolažil v teh žalostnih dneh. Na Kranjskem je imel tudi svoja velika posestva, na katera je zahajal pogostoma, da se razvedri z lovom.

Cesar Leopold I. je rešil bržkone vso to zadevo s Turjaškim sam, vsaj je prosil cesarico vdovo Eleonoro, da se ne meša v to stvar. Dne 15. grudna je pisal cesar v Rim kardinalu hessenskemu ter mu naznanil, da je odstranil kneza Turjaškega z dvora za vselej. Kardinal se je zahvalil v svojem odgovoru za zaupanje cesarjevo. On se kar veseli, piše cesarju, da je mogel v tej stvari pokazati vso svojo gorečnost za pravično stvar. Zahvalil je tudi kardinala Rospigliosija in Azolinija za prijateljstvo, katero sta mu izkazala pri tem važnem poslu. Oba sta mu obljubila, da mu hočeta pomagati tudi še zanaprej v vseh takih vprašanjih, le njih imen nikar ne imenovati; tudi je treba sežgati vsa dosedanja pisma o tem dogodku, v prihodnje pa ž njima dopisovati le s šiframi. Glas o padcu Turjaškega je prispel v Rim ravno ob času, ko so bili zbrani vsi kardinali v občnem zboru. Vsi so bili vznemirjeni ter so popraševali za vzrok. Privrženci cesarjevi so izjavili, da se takega moža, ki vé vse tajne dvora, ne sme nihče dotekniti, ali ga je pa treba popolnoma ugonobiti; srednjega pota tukaj ni, kajti Turjaški more v sedanjem položaju prestopiti k Francozom ter cesarju provzročiti mnogo neprilik. Prav odličen kardinal se je izjavil tako-le: »Minister je kriv ali nedolžen: če je nedolžen, zakaj se napada in preganja? če je pa kriv, naj se obsodi, kakor zahtevajo postave.«

Turjaški je bil seveda toliko kriv, kolikor je izkoriščal zaupanje cesarjevo v svoje svrhe, koristi državne strinjal s svojimi lastnimi ter se izročal milosti in dobrohotnosti tujega vladarja. Po nazorih tedanjega časa bi ga bili mogli pozvati na strogo sodbo. Ali v Avstriji je bila takrat navada, svoje lastne pregrehe zamolčati in pozabiti. Da se je Wallenstein v Plznju podvrgel cesarju Ferdinandu II. ter po svetu nekega svojih prijateljev poslal na Dunaj zaboj denarja, bil bi umrl naravne smrti. Isto moramo reči o Kacijanarju, da so ga ugonobili le njegovi sovražniki, ne pa njegov poraz pri Oseku. Privrženci kneza Turjaškega so celó razglasili, da mu je cesar Leopold I. sporočil po dvorskem kancelarju Hocherju, naj nikar ne misli, da je izgubil milost na dvoru radi kakšnega izdajstva. Tega tudi v resnici ni bilo, pač pa so ga njegovi protivniki, med njimi posebno knez Lobkovic, krivično dolžili takega hudodelstva, kar se mu pa ni moglo nikdar dokazati.

Padec slavnega ministra je vse iznenadil. Dogodil se je tako hitro, da si ni mogel nihče tega čudnega dogodka

raztolmačiti. Le tedanji diplomati in njih privrženci so bili o padcu bolje podučeni. Skoraj vsi se strinjajo v svojih poročilih, da je bila padca kriva zveza kneza Turjaškega s francoskim kraljem, in sicer vse radi kardinalske časti, kajti pisma, katera je pisal francoski kralj v Rim, so poznali tudi na Dunaju. V Rimu se je celó govorilo, da se je našlo v pismih kneza Turjaškega nekoliko opomb, ki so se tikale samega cesarja. E. Pufendorf trdi, da so ga z dvora iztisnili Španci, ker ga niso trpeli kot privrženca francoske politike [1]. Gremonville pa je pisal svojemu kralju Ljudevitu XIV., da dolžé vsi ravno njega nesreče, katera je zadela Turjaškega, kajti oni mislijo, da sta ostala do zadnjega časa sporazumna glede zunanje politike. Gremonville smatra ta dogodek za veliko zmago kneza Lobkovica, katerega se je oklenil prav čvrsto od tega časa, ne bi se li po možnosti kaj okoristil tudi s to spremembo. V jednem poznejšem poročilu pripoveduje poslanec Gremonville, da mu je cesarica-vdova priobčila vzroke, zakaj je Turjaški izgubil milost cesarjevo. Po njeni izjavi je vso to stvar skoval prav lokavo knez Lobkovic ter pri tem uporabil pisma kraljice španske, v katerih je zahtevala od cesarja Leopolda I., da odstrani svojega prvega ministra, velikega protivnika španske stranke. Tudi Turjaški sam je sodil kesneje ravno tako o svojem padcu. O poročilu poslanca Plittersdorfa iz Rima, kjer je mislil, da ima najboljše svoje prijatelje, ni zvedel nikdar nič. S početka je trdil, da so skovali proti njemu zaroto Lahi in Španci, posebno je še dolžil grofa Pija, ki je postal malo poprej vkljub njegovemu ugovoru stotnik cesarjevih spremljevavcev. Kesneje pa je zahteval v pismu, katero je izročil cesarici Margareti pred svojim odhodom z Dunaja, zá-se pravico zoper svoje sovražnike Špance, kneza Lobkovica in patra Rojasa, ki so mu spleli tako grdo kovarstvo. Dne 16. grudna leta 1669. pa je poslal iz Ljubljane na cesarja Leopolda I. sledeče pismo: »Najmilostljivejši cesar in gospod! Po dokončani tridesetletni službi, katero sem najzvesteje opravljal Nj. Veličanstvom: gospodu očetu, gospodu bratu in Vam samim, padam na kolena in se s tem poslavljam od Vas. Kar sem storil v tem času znamenitega in dobrega, zgodilo se je vse po volji božji; storil sem pa pri vsem tem morda še mar nego sem bil dolžan. Če sem pa slabo služil, bila je teg kriva le moja nezmožnost, ali nikdar nezvestoba. To pišei vpričo pravičnega Boga in njega prosim, da to resnico a neresnico nagradi ali kazni že na tem ali na drugem svetu Vaše Veličanstvo je doslej tako izvolilo, da sme vedeti sam Bog in Vaše Veličanstvo in ne tudi jaz vzroke mojega s

[1]) Hormayr, histor. Taschenbuch 1848.; str. 88--89.

danjega položaja; ali jaz upam, Bog bode jedenkrat hotel, da se Vaše Veličanstvo prepriča o moji nedolžnosti, ki je sedaj znana samo Njemu in meni. Sicer pa se v tem svojem stanju izročam dobrotljivemu Bogu, Vašemu Veličanstvu in vsej Vaši prejasni rodovini pa želim iz vsega srca srečo in božji blagoslov pa dolgo in srečno vlado ter se najponižneje poslavljam od Vašega Veličanstva.« Cesarja Leopolda I. seveda to pismo ni genilo, da bi bil preklical obsodbo. Turjaški je moral ostati v progonstvu v Ljubljani, kjer je živel od tega časa s svojo družino. Bavil se je z odgojo svojih otrok ter z bogoslovnimi in modroslovnimi nauki; vsak dan se je naučil na pamet dva politična reka. Zabaval se je najrajši z lovom po bližnjih logih in vodah ljubljanskih. Pri tem pa je še vedno upal, da ga cesar sčasoma vendar-le še pokliče na dvor ter ga postavi v poprejšnjo njegovo službo in čast. Prav živo se je zavzel zanj njegov brat Vuk Engelbert, ki je bil na cesarskem dvoru prav priljubljen; ali ves trud je bil brezuspešen. Cesar je prognancu dovolil, da si more dopisovati v zasebnih stvareh in glede odgoje otrok s svojimi znanci in prijatelji, sicer pa mu je najstrože zabranil vsako dopisovanje, ki bi se tikalo cesarske rodovine ali same države. Ali Turjaški se te zapovedi ni strogo držal, kajti nadejal se je še navzlic temu, da ga pokličejo na dvor ali pa da dobi kakšno škofijo, morda še celó kardinalsko čast; saj je pisal še leta 1671. kardinalu Alfieru, da bi mogel priti zopet na cesarski dvor, ko bi ravno hotel. In leto dni po svojem padcu je priobčil v listu državnemu kancelarju Hocherju, da se je zadolžil za 200.000 goldinarjev v nadi, da ostane v službi; cesar naj ga zategadelj zasliši ter kazni najostreje, ako je kriv; ako je pa nedolžen, naj mu ne odbije kardinalske časti, ali tudi ne pravice do pokojnine. Radi tega, ker se je Turjaški usodil pisati državnemu kancelarju proti cesarski zapovedi, nagovoril je tedanji vsemogočni minister Lobkovic Leopolda I., naj se sporoči nesrečnemu prognancu, katerega se je on še vedno bal, da ni zanj nobenega upanja več niti na cesarskem dvoru niti v Rimu. In šele takrat je knez Turjaški sprevidel, kako nečimeren je ves ta svet; saj ga celó njegovi tovariši niso pomilovali v ej hudi nesreči. Nekateri nemški knezi so mu celó oponaali, da jim ni nikdar prav zaupal in da je slabo razumel ıemške državne posle. Tudi na dunajskem dvoru so bivšega ninistra kmalu pozabili; le redkokdaj so spominjali še ıjegovo ime. Vse to je kneza Turjaškega silno bolelo. Zadnja ɪvoja leta je hotel preživeti popolnoma mirno; zatorej se je ›reselil po smrti svojega brata Vuka Engelberta (leta 1673) z Ljubljane na svojo graščino v Žužemberk. Neko zado-

voljščino za svoje trpljenje je našel v tem, da je doživel padec svojega največjega protivnika kneza Lobkovica. Zadela ga je ista kazen kakor Turjaškega. Leta 1674. je bil nenadoma pregnan z Dunaja na svojo graščino Roudnico na Češkem, kjer je umrl 22. malega travna leta 1677. Nekoliko mesecev potem preselil se je tudi Turjaški za svojim tekmecem v večnost (13. listopada), star šele 62 let. Pokopan je bil v frančiškanski cerkvi v Ljubljani poleg svojega brata Vuka Engelberta.

Ivan Vajkard Turjaški je bil oženjen z grofinjo Kristijano Losensteinsko ter je imel sedmero otrok, tri sine in štiri hčére, od katerih sta dve stopili v samostan. Od sinov pa sta se proslavila Frančišek Karol kot karlovški general (1694—1701) ter Leopold kot cesarski svetnik in poslanec pri mnogih evropskih vladarjih. Kako mogočen je bil knez Turjaški pred svojim padcem, sodi se lahko tudi po tem, da je koval svoj lastni denar. Posebno cenjen je bil njegov denar iz leta 1654. in 1658. ter se je rabil v tem času na Kranjskem sploh poleg cesarskega.

Viri, katere sem rabil pri tej razpravi, so sledeči:

1. Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. Sein Leben und Wirken von Adam Wolf. Wien 1869. Str. 51—104; 148—204; 246; 253—254; 259.

2. I. Zahn, Ferdinand III. und Leopold I. vom westphälischen bis zum Karlovicer Frieden. Wien 1869 Str. 1—46; 52—63; 111—124; 132 do 133; 154—161.

3. M. Koch, Geschichte des deutschen Reiches unter der Regierung Ferdinand's III. Wien 1865. I. zv., str. 1—28.

4. Dr. Fr. Krones, Handbuch der Geschichte Österreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit. III. Band. Berlin 1878. Str. 551—561; 563—575.

5. Herbard VIII. Freiherr zu Auersperg. Von P. von Radics. Wien 1862. Str. 75—81.

6. Letopis „Matice Slovenske“ za leto 1892. in 1894. Anton Raič, Južnoavstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda I. Str. 111—163 (l. 1893); 220—252 (l. 1894).

7. Poviest Hrvatska. Po vrelih napisao Tade Smičiklas. Drugi dio. U Zagrebu 1879. Str. 157— 178.

8. August Dimitz, Geschichte Krains. Laibach 1875—1876. III. zv., str. 419; 422—424; 428; 430. IV. zv., str. 3—24.

O jedru tragedije in drame sploh.

Spisal **dr. Janko Pajk.**

Namenil sem se, nekoliko svojih in tujih estetičnih opazk priobčiti slovenskemu občinstvu, posebno našim mladim nadepolnim dramatikom, kateri čutijo moč in ogenj v sebi, poizkusiti svoje peroti v dramatičnih igrah bodisi kot pisatelji, bodisi kot igravci. Pa tudi naše učenjake utegne zanimati spis, kateri seza, dasi večjidel v vzgledih in v priličnih opombicah spisan, v podlage estetike in poetike. Ako mi okolnosti dopusté, utegnem jih o drugem času uvesti v znanstveno razmotrivanje celotne estetike. Za sedaj naj jim zadostujejo sledeče posamne opazke, katere naj obrodé svoj sad!

Na Dunaju, junija meseca 1897.

I. Aristotelj o tragediji.

O tem predmetu se je že mnogo pisalo; ali pa tudi jasno in pregledno dovolj? — Gotovo so mnogoštevilni spisi o Aristoteljevi tragediji dosti bolj temeljiti nego pregledni, in zato še sodba o njej nikakor ni dognana. Naj povem samo jedno: estetična stran Aristoteljevega naziranja še vedno ni dovolj razjasnjena in za trdno spoznana, čemur pa se pri temnem razlaganju Aristoteljevem nikakor ni čuditi.

Sicer pa bi trebalo še mnogo razprav, da se rečeni predmet popolnoma dožene. Pred vsem bi bilo umestno preiskati vire, iz katerih je zajemal Aristotelj svoje nazore o poetiki. Po mojem mnenju je on tudi o estetiki kakor o modroslovju nehvaležen posnemovavec Platonov. Aristotelj

je sicer iz Platona marljivo zajemal, a pri tem svojega učitelja marljivo zatajeval ter tako znovič razkril svoj baš ne preblagi značaj.

Ipak mora se priznati, da so se Aristoteljeva načela tekom stoletij tako močno utrdila, da je vsaj njih podlaga občeveljavna in merodajna postala. To pa prihaja največ odtod, ker je pred Aristoteljevimi očmi bila razgrnjena velikanska književnost grška, tičoča se tragedije in dramatičnih predstav. Aristotelj ni imel iznajdniškega uma; on je zgola preiskovatelj, tedaj empirik, ki od dejstev dohaja do načel. Visokih, pristnih idej, velikih smotrov zastonj iščeš pri njem, a tem večjo izvedenost in tem širji obzor dejstev. On je bil kakor v prirodoslovju takó v estetiki marljiv nabiratelj. A ravno zató so njegovi spisi tolike važnosti. V njih je nabrana velikanska kopa literarnih del, izrekov, citatov, opombic, primeteb in razjasnil, iz kojih starogrško preteklost mnogo bolj razumevamo, nego iz subjektivnih dedukcij in trditev povestnikov: sploh, on je bolj opazovavec nego modroslovec.

V tej razpravi hočem najprej Aristoteljev nauk o poetiki po izvirniku v glavnih točkah priobčiti ter ga neposredno tolmačiti brez vseh daljnjih zavijanj, katera so nekim, posebno nemškim preiskovavcem priljubljena. Mi Slovani smo starim Grkom v mnogoterem obziru bližji in sorodnejši nego Nemci, ki podtikajo vsakemu tekstu svoje popolnoma osebno in individualno mišljenje. Zato v vsej grški književnosti — a v filozofiji posebej — ni več stavka, katerega ne bi bila nemška takozvana temeljitost po svoje zavila in po svojem hiperkritičnem kopitu zasukala. Aristotelj posebno nima več ne jednega samega reka, ki bi mu ne bil premenjen, zavit, in če možno, celó v nasprotni smisel obrnjen. Naš preprosti slovanski um se po pravici ustavlja temu preučenemu pačenju. Verujmo starim virom bolj nego skeptični hiperkritiki!

V Aristoteljevi »poetiki« nam je gledé na tragedijo razločevati sledeče predmete: vsebino, svrho, sredstva, pojem bojazni, razmero med bojaznijo in sočutjem in posebno takozvano egoistično bojazen, ki se vzbuja ob predstavi tragedije.

Za vsebino po Aristoteljevem nauku sodi samo takšno dejanje, katero predstavlja »trpljenja« in »trpeče značaje«, torej čine, ki vzbujajo »grozo in milosrčje«, »trpeče čine«, življenja, ki se za srečo končavajo z »nesrečo«, v katerih se »sreča prevrača v nesrečo« in »nesrečen konec«, sploh ki so žalostna ali »tragična«, kakor pravi Aristotelj. V tem je tragedija pravo nasprotstvo komedije, katera je

vesele vsebine ter predstavlja »vesel« konec dejanja, kakor dostavlja Aristotelj.

Ta značaj tragedije se doseza s tem, da se v igri predstavljajo izredni dogodki, kateri niso sicer vselej resnični, a vsekdar verjetni pa grozni. Treba je ipak, da so dogodki občeveljavni, t. j. občečlovečanski, pri tem pa nujni, t. j. taki, kakršne po sili izvajajo volja, sreča in usoda. Toliko o vsebini; pozneje hočem k temu svoje primetke povedati.

Svrha tragediji po Aristoteljevem mnenju je pred vsem obujanje veselja ali užitka od bojazni in milosrčja. Užitek tragedije stoji v občutkih bojazni in milosrčja, z drugimi besedami: tragediji je svrha gledavca omehčevati, presunjati. To v prvi vrsti; v drugi pa tudi »očiščati« ga onih istih občutkov s posredovanjem iste bojazni in milosrčja. Kar se predstavlja na glumišču, to naj pretresa gledavca, a tudi očiščuje. Zató morajo junaki po nedolžnem trpeti, a ne preveč, t. j. oni se ne smejo trpinčiti kakor hudodelniki. Tudi njih pregrehe ne smejo biti hudodelniške in prevelike; zató so za igro najprimernejši srednji značaji, niti prehudobni niti prenedolžni. Junak ne sme vedoma zlega činiti, nego mora to storiti v blodnji, v zmoti; tudi ne sme biti popolnoma krepósten, a tudi ne popolnoma zavržen, zloben.

A poleg teh dveh svrh — vzradoščevanja in očiščevanja — ima tragedija tudi namen, da estetično zabava. To ona doseza ali s predstavljanjem glumiščnim ali pa s samim čitanjem. Na vsak način tedaj mora tragedija po njegovem mnenju tudi užitek vsled živahnega vtiska obujati, samó da ta užitek ne sme prihajati od postranskih lastnosti tragedije, nego iz nje same, t. j. iz nje naravne vsebine in predstave. Kajti Aristotelj razlikuje glavne in postranske užitke tragedije. Užitki tragedije torej njemu so: moralni, dušni in estetični. Ni torej najmanjše sumnje, da Aristotelj že sam razločuje več svrh tragične igre.

Kot sredstvo tragediji pa naj rabi najprvo to, da gledavec živo začuti bojazen, strah in milosrčje. Zató mora biti povest tragedije osnovana na človekoljubju, kajti samó človek more s človekom čutiti. Ta čut mora izvirati tudi iz praviceljubja; zató ne smejo popolnoma pravične osebe na odru trpeti. Misel ali ideja tragedije mora biti s tem namenom dobro odbrana, ker vsako trpljenje ne veljá za tragedijo. Povest — fabula — mora biti izvirna ali originalna, t. j. taka, da odgovarja svrham in vsebini. Tudi mora biti jednotna in nujna, da se namreč naravnim pótem razvija. Posebno vozel se mora na izviren način razreševati, na tak, da konec igre gledavca napolnjuje z zadovoljstvom, rádostjo. Predstava mora biti v resnici poetična, tako po jeziku, kakor posebno

gledé značajev, ki naj so blagi in idealni. Največ pozornosti pa zahtevata sestava — kompozicija — igre in pak »prevrat« — peripetija. — Značaji morajo biti dosledno izvršeni, in dejanje mora brzo teči, t. j. mora biti jedrnato in vedno na konec naperjeno. Izborna pak mora biti tudi predstava: igranje, godba in plesanje igravcev. Sploh vse, kar se v tragediji nudi sluhu in vidu, mora biti dovršeno, izborno. Vendar pak stojé po Aristoteljevem mnenju vsi ti čutni užitki daleko za duševnim, za moralnim, ki mu je najbolj važen. Vsled glediščnega užitka se predstavljena tragedija Aristotelju zdi boljša nego samo čitana, akoravno dobra povest samo čitane tragedije preseza užitek slabe igrane povesti.

Bojazen, katero vzbuja tragedija — to je Aristoteljeva takozvana tragična bojazen — prihaja največ odtod, da se občečloveške nesreče in nezgode predstavljajo. Zato mora tragični junak biti človek naše vrste, to je: človek v pomenu bitja, koje človeški čuti in misli, ki torej ni kakov nečloveški stvor ali monstrum. Tragični učinek je še večji, če sorodniki ali blizu si stoječe osebe igrajo med seboj. Isti užitek se doseže tudi s tem, da samó podobni značaji trpijo, ker tedaj slušatelj živeje sočuvstvuje z njimi. Tragično bojazen pa provzročajo tudi prizori glumišča samega: glumišče — scena —, larve, krik, petje. Največji učinek straha pa prihaja od nepričakovanih dogodkov v povesti: da se slušatelj nehoté začudi, da se osebe spoznavajo, da se sreča preobrne v nesrečo — sploh, da povest prikazuje grozne spremembe. Posebno mogočen se Aristotelju zdi v tem oziru vtis tragedije: »Edip kralj«.

S tragično bojaznijo je ozko zvezano milosrčje. Kdor se za junaka boji, že tudi z njim sočuvstvuje, ker je tragični junak človek naše vrste, ne sicer po zunanjem stanu, ampak po naravi. Tuja zgoda in nezgoda nehoté postaja gledavčeva usoda.

Ali pa ta bojazen in vsi tej bojazni sorodni čuti res prihajajo samó od subjektivnega ali egoističnega straha osebe gledavčeve? — Takó je Lessing tolmačil vzrok strahú in pomilovanja. — Neposredno nikakor ne, ker Aristotelj naglaša, da gledavci trpé, videč človeka kot slabotno, usoc podvrženo bitje. Naša pozornost pri slušanju in gledanju glediščn ima pred vsem drugim junaka in njegovo usod pred seboj in to v prvi vrsti; šele vsled igre se v drug vrsti oglaša refleks na našo osebo, katero med igro v nema puščamo, ravno tako, kakor igravec med igranjem z nema deva lastne skrbi, imajoč samó predstavljano osebo na umı Tudi ne bi mogel takšen refleks, kakršnega sem ravn

imenoval, obuditi onega užitka, ki je glavna svrha tragediji. Kdor vedno misli samo na svojo nezgodo, ta ne more raj dosten biti pri sličnih nezgodah druzega. Lessing je svoegoistični čut iz Aristoteljeve retorike po nepotrebnem prenašal v Aristoteljevo poetiko. Ravno to, da tega čuta Aristotelj v poetiki ne omenja, dasi ga pozna, je znamenje, da pri tragediji in nje užitku on ni mislil nanj. Torej si moramo tolmačiti, da učinek tragedije prihaja od t u j e g a gorjá, od takozvanega altruističnega čuta, kateri v nas tako deluje, da v nekojih trenotkih izključno mislimo na tujo srečo in tuje zlo. S tem pa ni rečeno, da bi ne bil — vsaj v latentni obliki — egoistični čut samoohrambe, ali kakorkoli ga zovete, tragični bojazni primešan; samo merodajen pri slušanju tragedije ni.

Nočem tu govoriti o takozvanem čiščenju — »katharsis« — gledavca tragedije. Beseda ima mnogo pomenov — prim. Platonov razgovor »Timaeus«, in ni baš sile, z Bernaysom jemati jo samó v medicinskem ali bolje rekoč v fiziologičnem pomenu, ker psihologični nje namen je ravno tako umesten. Toliko na kratko o Aristoteljevih nazorih tragedije po njegovih lastnih besedah.

Ker v nas Slovencih dramatična poezija še sploh ni razvita, posebno pa tragedije šele pričakujemo od milejše bodočnosti, ne zdi se mi neumestno, Aristoteljevim nazorom dodati nekoliko opombic, katere bi menda utegnile koristiti našim nadepolnim dramaturgom.

Pravila Aristoteljeva popolnoma veljajo za grško tragedijo, kakršno je ta učenjak imel pred seboj, a jako dvomim, da bi ta pravila veljala še dandanes. Niti po vsebini, niti po smeri, najmanj pak po svojem ustroju ne velja grška tragedija več za razne čase in razne narode, posebno ne za našo realistično dobo.

Že prvo in glavno načelo Aristoteljevo, naj tragedija vzbuja bojazen in milosrčnost ter gledavca čisti istih občutkov, je popolnoma neosnovano. Čemu tragedija sploh služi, to razreševati je istotako težavno in prazno, kakor povedati, čemu prav za prav služi poezija sploh. Da poezija in z njo tragedija izvira iz notranje potrebnosti človeškega srca in uma, o tem ni dvoma, a kateri je pravi nagib k nje ustvarjanju, tega niso dognali niti Aristotelj niti Schiller niti Goethe niti najnovejši dramatični preiskovavci. Jaz se drznem kot svoje nemerodajno mnenje izreči, da tragedija ima svoje korenine najbrž v rahlem ustroju človeške narave, katera je vsakršnim premembam in vsakojakim vplivom podvržena in zató za jednake čute drugih neskončno prejemljiva. Človek

je pri vsem svojem egoizmu — menda celó prav vsled tega egoizma — ipak živi del vsega človeštva, s katerim čuti in prenaša vse zgode in nezgode, koje prihajajo na oni del stvarjenja, ki se zove človek in ki nosi jednake lastnosti s človeštvom. Ta vez je nepretržna, in če si posamnik še takó prizadeva, odluščiti in odločiti se od te vkupnosti, zastonj ostane ves njegov trud; o prvi priliki, ko se čuti nesrečnega, samec pribeži k tej vkupnosti, iščoč pri njej tolažbe in podpore. Ravno tako pa tudi občno gorje trka mogočno na dveri posameznika ter prosi ali pa celó zahteva sočutja. Ono sočutje občečlovečansko torej sme se po mojem mnenju tudi tolmačiti za izvir tragedije, katera predstavlja grozne borbe življenja. In baš življenje, človeško življenje opisovati, to je glavna smér tragedije. Kaj iz takega opisovanja in dramatičnega predstavljanja sledí za gledavca, to je popolnoma od nrava gledalčevega odvisno, in zato se ne dá in ne more kot določena svrha tragiku predpisovati. Vtisk je pri raznih ljudeh različen: pri jednih je gola zabava, pri drugih etično očiščenje, pri tretjih niti vtiska ni, ali vsaj znatnega ne. Namen tragedije torej velja samo kot namen umetnega dela: tragedija predstavlja zanimive slučaje življenja, ki gledavcu kažejo važne in nejednake spremembe usode. Pri tem je vsejedno, ali se ta usoda kaže na jednem in istem junaku, ali na jednem in istem narodu, ali na dveh junakih ali pa narodih, ali je predmet vzet iz kraljevskega ali pa meščanskega življenja ali pa celó iz bajeslovja in žitja bogóv — ki so po človeškem kalupu namišljeni, — ali pak je celó iz basni vzet; samo sličen mora biti človeškemu. Kajti človeku najzanimivejši predmet je in ostane vselej človek sam. Vse drugo je pritiklina tragedije. Jedro Aristoteljevega naziranja tragedije je torej zdravo: človek v svojih žalostnih slučajih bodi predmet tragedije; — kar pa on dodaje o smeri in načinih, kako se naj ta predmet obdeluje, to je jednostransko, ker se sploh slučajem ne more naprej predpisavati gotova oblika. Zató se mi zdi potrebno, nekoje jednostranosti Aristoteljeve teorije zavrniti.

Čisto neprikladno je, će Aristotelj tragediji odloča samo blage pa zablodivše, a komediji slabe ali vsaj trivijalne značaje (pogł. 4). To se ne dá v obče utrditi; Shakespere tudi hudobneže prve vrste jemlje za junake; isto tako sta že delala Ajshil in Sofoklej. Ne značaji, kakor méni Aristotelj, nego dejanje — usoda — je sredotočje tragediji. Način, da se usoda pokaže ali z resne ali pa s šaljive strani, to dela razloček med tragedijo in komedijo.

Aristotelj nadalje tragično usodo — dejanje — imenuje »dostojno« (pogl. 5). S tem je malo rečeno ali vsaj nejasno pove-

dano. Recimo naravnost, o čem nas poučuje tragični pesnik s svojim umotvorom: o borbi človeka na smrt in življenje. »To be or not to be — that is the question« »al' biti al' ne biti je vprašanje« — te besede Hamletove so program za vso in vsako tragedijo: povsod in vselej se naj predstavlja borba za življenje in bitek; kako se je junak boril in podlegel ali zmagal, to naj pokaže tragedija v posebnem slučaju. V tem ima Aristotelj prav, ako zgodo in nezgodo smatra za pravi predmet tragičnega predstavljanja (poglav. 6).

Kaj velja pa volja, če namreč kdo slabo ali dobro v življenju izbira? — Na to točko Aristotelj deva naglasek (pogl. 6). Po mojem mnenju je to razločevanje za tragedijo brez posebnega pomena, kajti je življenje neka igra moči, pri kateri sreča ali usoda odločuje. Zató bi meje tragične bile preozko označene, ko bi se pesniki ozirali samo na take predmete, ki zadevajo moralne ali nemoralne značaje. V tem ima vsekako svoboda pri izbiranju povesti vladati; slučaji življenja nudijo prememb dovolj.

Na nekojih mestih Aristotelj govori, da je treba dejanje in razvoj dejanja popolnoma samostojno izmišljevati, torej bi povestnični dogodki ne sodili za tragedijo, nego samo verjetni ali pa (logično) in psihologično nujni (pogl. 19). Zgodba tragedije od Aristoteljeve dobe do naše pa kaže, da je to omejevanje predmetov pretesno in preozko. Stari Grki so res jemali dejanja in tudi značaje iz »mythos-a«, basni, a pozneje se je pokazalo, da ravno povestnični predmeti najbolje služijo, ker oni logično, psihologično in verjetno snovino združujejo s faktično ali povestnično. Gotovo pak strogo sodečemu občinstvu bolje godi in več velja to, kar je s početka že istinito, nego to, kar je samo izmišljeno, dasi tudi dobro izmišljene povesti ugajajo. Cena povestničnih iger je torej vsekako višja. Sicer pak Aristotelj nikakor ne zametuje povestničnih predmetov, kar uči poglavje deveto. Našim dramaturgom bodi to dober nauk.

Da bi ženski značaji ne sodili za tragične osebe (poglavje 15), češ, da se ne spodobi ženi biti hrabri ali pa grozoviti, to je trma učenjaška. Ozrimo se le na Ifigenijo, Antigono, Fedro, Medejo itd. — Po mojem še zgoraj izrečenem mnenju so dobri ali slabi ali kakršnikoli značaji malovažna stvar; glavno je, da se pokažejo kot borivci za življenje, kot borivci za svojo bitnost; potem so gotovo tragični. Njih čini — sevé — morajo biti dosledni. Doslednost v značajih — z ozirom na nrave in nadarjenosti osebe — se mora strogo izvajati, ker sicer značaji niso več znatni, kar pa je v igri neobhodno potrebno.

Vsa umetnost tragedije kot umotvora leži v tem, da se dejanje predstavlja v besedi in v činih čim živahneje (pogl. 17). Ravno temu služi vsa tragedija kot predstavljajoča igra glumiščna. Način, kako si Aristotelj misli osnovanje tragedije, zdi se mi jako nevaren, ob enem težaven. Aristotelj ga opisuje v 17. poglavju. On méni, da pesnik najprej naj išče primernega dejanja — v svoji domišljivosti, — a potem šele določenih značajev, določenih krajev in vseh drugih podrobnosti! Ko je dobro snov dejanju — ali prostemu ali zamotanemu — že našel, naj osebam dá imena itd.! Reči moram, da po tem receptu utegnejo pravi tragični nestvori nastati. Zgodovina dramatična nas prav naopak uči, ki pravi: čitaj in premišljuj razne povesti, išči v njih činov za tragedijo sposobnih, a potem déni povest v tragično obliko! Tako so delali vsi veliki tragiki: Schiller, Shakespere, Calderon, Goethe i. dr. Dobro snov tragediji najti se pravi že polovico dela opraviti. Dobre snovine nikakor ne ležé na cesti; treba jih je s trudom iskati. Tudi ta nauk se mi zdi velike praktične važnosti.

Aristotelj méni, da vse, kar se vrši v tragediji, ne sme imeti zgodovinskega prikusa, da se nič ne sme vrstiti »post hoc«, ampak samo »ex hoc«, kakor se v latinščini pravi (prim. 23. pogl.). Naj si nikdo tega ne domišljuje, da sam iznajde tak »ex hoc« — t. j. vzročno vrsto činov, — ampak svetoval bi mu, naj rajši dobri »post hoc« — t. j. prirodno vrsto in niz činov — preiskuje in uporablja. Sicer pak to spada v nalogo iskanja povestničnih, pa tudi povestnih snovin, o čemer sem ravno govoril.

Na koncu še jedno opombico. Aristotelj méni, da več nego jedno samo dejanje se ob enem t. j. v jedni tragediji ne more vršiti in predstavljati (prim. 24. pogl.). Shakespere-ove igre pa se tudi v tem oddaljujejo od Aristoteljevih tesnosrčnih pravil: včasih je po dvoje in več vzporednih dejanj v jedni in isti tragediji najti.

Opomnil bi torej, komur je do tega, da postane temeljit kritik ali pa pisatelj tragedij, da naj Aristoteljeve nauke jemlje »cum grano salis«, t. j. s kritičnim očesom ter se rajši drži tega, kar uči zgodovina dram, dramaturgija.

Tem vrsticam naj dodam nekoliko opazk iz Gottschallov imenitne poetike ter pridenem nekaj svojih pristavkov.

II. Gottschall o drami in tragediji.

Bistveni znak dramatične igre je, da dejanje teží i stremí za nekim bodočim dejanjem, dočim epos gled nazaj v preteklost. V ozki zvezi s tem ozirom je skrbn

opazovanje in uporabljevanje sedanjosti, kolikor ta dela pot in tir do nameravane bodočnosti, katera pisatelju mora stati vedno jasna in živa pred duhom. — Ta opazka Gottschall-ova je osnovana deloma na Aristoteljevem navodu, deloma na lastnih opazovanjih. Meni se je zdela jako važna, ker rezko označuje pravo narav vse dramatične umetnosti, katera skrbno in vestno vodi od čina do čina.

Dramatično dejanje leži — tako uči Gottschall — kakor vse človeško delovanje med dvema poloma: med lastno volj o in zakrito nujo. — Iz tega se izvaja po mojem mnenju važno pravilo, da dramatični pisatelj slikaj nastopajoče osebe ravno tako, kakor da so v resnici neodvisne od prirodne in svetovne ali zgodovinske sile. Smatraj jih torej, četudi je stvar v istini drugačna, za vedoma samovoljno ali pa vedoma prisiljeno delujoče; kajti samo v tej podobi — zavednosti namreč — so človeku zanimive, nikakor pa ne kot brezvoljne pupike.

Kar je v resnici slučaj, to se predstavljaj tako, kakor da poteka iz človeške volje ali pa iz nuje. To se doseže, ako se podloži značaju takšna snovina, da iz nje sledí slučaj kakti njegov namen. Kar se v »Romeu in Juliji« zdi naključba — zakesnenje, — to se naj tolmači kot prikaz prenagljene ljubezni. Tako Gottschall. — Bojim se, da se ta stvar razrešuje na preumeten način. Slučaj sam na sebi je istotako prirodna stvar kakor nuja: slučaji nastajajo vsled konkurence raznih zakonitih dogodkov, ki se križajo. Zato se v znanih razmerah in okolnostih nastopivši slučaj sam po sebi opravičuje, in dramatiku ni treba iskati razlogov k njega opravičevanju. Tudi naključje ima v človeškem življenju svojo prirodno opravičenost, česar nas uči izkusba.

Gottschall méni — z njim mnogo drugih estetikov, — da dramatičnega dejanja končna svrha je opisovanje krepkega navzkrižja — »collision« — raznih svrh, ker nas baje v drami najbolj zanimajo značaji. — Temu nasproti nas uči zgodovina raznih dram, posebno tragedij, da so lahko imenitne in zanimive tudi brez tega navzkrižja. Razlog tej trditvi tiči v tem, ker v dramatični igri pred vsem drugim zanima enavadno, usodepolno dejanje, a ne raznolični značaji elujočih oseb. Mnogo dram bi moralo izgubiti svojo vredost, ko bi navzkrižje svrh bilo povzdignjeno v poglavitno stnost dramatičnosti. Ako so Sofoklej v Antigoni, Ajshil Orestiji, Schiller v Wallensteinu slikali nasprotje svrh, otem bi po tem merilu propadla velika večina Schakesere-ovih dram, v katerih se predstavljajo zgola dogodbe, daako na sebi že dosti zanimive. V tem oziru pritrjujem Ari-

stotelju, kateri zanimivost dejanja mnogo više ceni, nego same značaje.

Jako resnična in velezanimiva je Gottschall-ova opazka, naperjena proti Aristoteljevemu nauku, da namreč v drami nikakor ni treba značajem biti samo blagim, sploh čednostnim ali pa idealno dobrim, kar trdi Aristotelj, nego prav narobe: treba je namreč pred vsem, da so značaji krepki skoz in skoz, tudi do vražje — diabolične — zlobe. »Prekomerna zloba«, opazuje Gottschall, »je še vselej bolj dramatična nego popolna dobrota, zato ker ona svoje svrhe doseza s krepkostjo.« — To je istina, kateri se mora vsak opazovavec klanjati. A kje tiči vzrok njen? — V neki lastnosti človeške duše, namreč tej, da vse, kar je močno in silno, bolje ugaja, nego kar je medlo ali mehkužno. To načelo je ob enem moralno in estetično ter je velike važnosti. Aristotelj, ki nikoli ni temeljito in samostojno mislil, temveč mišljenje drugih pobiral in v »kategorije« spravljal, je v tem oziru prezrl jedno najpoglavitnejših svojstev poezije. — Zakaj pak, prašam, nam tako močno ugajajo Homerjevi junaki? — Zato ker so celi možje, pred vsemi Ahilej in Agamemnon, katera se ne bojita nikogar. Ves in cel bodi značaj, katerega opisuje dramatik, bodisi njegova vrlost v dobrem ali zlem, da je le značaj ves krepek! Zato nas zanimata Schakespere-ov »Richard III.« in »Macbeth«; zato nam v povestih tudi razbojniki ugajajo, ako so le krepki, brezobzirni, celi in pravi korenjaki. Prav zato vse bajke slavijo junake, ker so celi možje, neustrašeni in krepki v dejanjih. — Načelo krepkosti je tolike važnosti, da je nekoji smatrajo za vrhunec morale: Maude, Nitztsche! Da to načelo ni moralno, se lahko dá dokazati; da je pa estetično, čita se v vseh knjigah. Tudi Gottschall pozna načelo »celega moža«, prav za prav, »dovršene krepkosti« — »ganzheit«. —

O enojnosti ali jedinstvu dramatične igre se mnogo govori, posebno odkar je Aristotelj izrekel pravilo, da sme v drami samo jedna oseba in jedno dejanje biti predstavljeno (gl. »Poetike« pogl. VIII.). — To se prav lepo glasí v teoriji, katero v obče tudi Gottschall potrjuje, ki pa pri tem opominja, da ravno Schakespere se tega pravila mnogokrat ne drží. Po mojem mnenju je to načelo v resnici popolnoma neupravičeno; kajti zgodbe življenja — ali historične ali pak samo verjetne — opisovati in predstavljati je glavna zadača drame, in tako je gotovo velik napredek in velika umetnost, če kdo namesto jednega samega dejanja po dvoje in še več dejanj zedinja pod jedno glavno idejo. Tako je delal Shakespere, kar tudi Gottschall potrjuje. Tekom svojih razprav bodem imel priliko o tem še govoriti. Aristoteljevo

pravilo je v tem oziru gotovo tesnosrčno, izhajajoče iz njegovega šolskega pedantizma, kateremu je samo to jasno, kar je prozračno in umljivo šolarčku ali kakemu pastirju, drugo pa, dasi zloženo in mnogovrstno ter po kaki ideji jedinstveno, — je nerazgovetno, ergo slabo, nepravilno! —

V isto vrsto spada vprašanje, koliko moralnih glavnih idej naj se predstavlja v jedni drami. Gottschall se sklicuje na Schillerja, kateri je v tem oziru uprav vzoren, čemur se mora pritrditi; ker pa je Schiller delal tako in z vrlim uspehom, iz tega nikakor ne sledí, da stvar ne sme mnogovrstna biti gledé na ideje. Tudi o tem utegnem še pozneje v posebni razpravi govoriti, ker stvar zahteva daljšega razpravljanja in dokazovanja.

Gottschall se dotika jako umestnega vprašanja, kje da tiči prav za prav glavna vrlina dramatičnega pisatelja. — On je razrešuje kratko, a pravilno, rekši, da glavno ni iznajdenje ali sploh najdenje povesti, ki je prikladna za dramatično igro, ampak »velikost svetovnega naziranja« — »weltanschauung« — in pa moč »predstavljanja v besedi« »darstellung«. »Izvirnost ali originalnost dramatikova se popolnoma sklada z njegovim duhom, genijem: to se vidi iz kakovosti izbrane snovine.« Kajti da tudi že v izbiri, ne samo v izmišljenju povesti tiči pravi duh in vkus dramatika, to Gottschall dobro dokazuje iz načina, kako je Schakespere upotrebljeval snovine drugih (gl. Gottschallove »Poetike« zv. I., str. 176). — O načinu, kako se naj rabi in obdeluje snovina od čina do čina in od prizora do prizora, razpravlja nekoliko prenadrobno in premalo razgledno Gustav Freytag (»Technik des Dramas« 1863), dočim je Gottschall v svoji poetiki v tem oziru preglednejši in bolj zanesljiv. —

Važna prednost dobre tragedije — kar velja tudi o dramah vsake vrste — je zveza velike navdušenosti z mirno zavestjo — »besinnung«. To pravilo dela razlike med zdravimi in nezdravimi, recimo pretiranimi tragedijami, katere tekó brez pravila, mere in jasnosti kakor povodenj, ki se razliva črez doline in ravnine. Indske drame so take poplavice brez pravė treznosti, katera dela največji razloček med epom in dramo. — Zato bi jaz svetoval — kar so že tudi drugi pred menoj izrekli, — da si mora dramatik delati jasen in popoln, dobro proračunjen in premišljen osnutek svoje drame, da naj dramo v prozi načrta in stoprav potem izdela v vezani besedi. Tudi sledeči nasvet, katerega daje Aristotelj v svoji poetiki, je dober: dramatik naj nosi v živem spominu dejanje in vse okolnosti dejanja, da pri izdelovanju ničesar ne prezre niti ne zabrede v protislovje s samim seboj. —

Katere dramatike naj bi naši slovenski — bodoči — dramatiki posnemali gledé na pravila te umetnosti? — Jaz jim po Gottschall-ovi razpravi nasvetujem kot prava vzornika Schiller-ja in v drugi vrsti Goethe-ja, in če so se že izkazali v čem, potem naj poskušajo Shakespere-a posnemati. —

III. Frid. Schiller o učinkih gledišćnih iger.

Med vsemi pridobitvami našega slovenskega probujenja je najnovejša, a tudi najmočnejša ta, da smo si ustanovili svoje gledišče in gledišćne predstave. Moje mnenje celó je, da smo stoprav po njih stopili v vrsto izobraženejših narodov.

Govoreč o veliki pomembi gledišča pa vedno imam dobro gledišče v mislih. Taka važna ustanovitev, ki predstavlja življenje in katera seza globoko in neposredno v praktično življenje, ima dakako tudi svoje velike pogibelnosti: ona prav lahko tudi spači življenje. Zato je dobrota ali slabota gledišča ob enem zrcalo življenja dotičnega naroda: kakršen narod, takšno njegovo gledišče.

Pravi voditelj gledišča je torej vendar-le občinstvo. Ako je vkus občinstva dober, dobro je tudi gledišče; gorjé pak gledišču, ako je vkus občinstva spačen! Nikoli ne bodo posamnikov moči zadostovale, da bi gledišče opravljali ali ohranjevali v pravem in zdravem tiru; kakršna je oblika, takošna je v zrcalu slika.

Fr. Schiller, kateri je do nedosežne višine povzdignil nemško gledišče, je rajši mislil na blage njegove učinke. On, katerega skrb in ljubezen, katerega pozornost in delavnost se je bavila s to narodno ustanovitvijo nemškega razumništva, hotel je svojemu narodu dokazati vrline tega izobrazovališča, napisavši mu prekrasen opev gledišča, kateremu opevu manjka samo verzov, da ni postal slavospev ali ditiramb, vreden starogrških slavospevov.

Nam Slovencem, ki smo po svojem izobraženju, sprejetem iz tujega vrela, v srečnem položaju, da lahko zajemamo pri bližnjih narodih, kar je v literaturi in umetnosti dobrega, pri Nemcih pač le v prvi vrsti, — utegne dobro služiti, ako Schillerjeve duhovite in temeljite opazke o glediščih natanko uvažujemo, obračaje jih v svoj hasen in v svoje izobraženje. Akoravno Schiller ni izviren v svoji veliki oceni gledišča in akoravno so že več nego dve tisočletji pred njim poznali pravo vrednost gledišča, vendar je on znal pomnožiti opazke o njem ter jih dopolniti vsled visoke in temeljite izobrazbe, katero si je v oziroma kratkem teku svojega življenja osvojil. Zato menim, da mi nikdo ne utegne

očitati, ako prekrasne Schillerjeve opazke prijavim našemu izobraženemu svetu vsaj po jedru in stvarni vsebini, torej v glavnih potezih, in samo tu pa tam v prevodu. Izvirnik se imenuje: »Die Schaubühne als eine moralische Anstalt betrachtet« 1784. — Moja ocena stoji na koncu. —

Po Schillerjevem mnenju je gledišče in igranje gledišćno nastalo iz občečloveškega, mogočnega nagiba do vsega, kar je novo in nenavadno. V skrbeh življenja, v kojih omahuje moč duhá, čuti človek veliko slabost in praznoto v sebi, katera je v nasprotju z njegovo delatnostjo in gibčnostjo. Zato je on potreben ravnodušja, neke rahle skladnosti med utrujenostjo in gibčnostjo, da pride do navadnega, redovitega dušnega položenja. A do tega mu dela pot takozvani »estetični vkus« ali »čuvstvo krasote«.

Da bi to skladnost ali prav za prav razmerje med delatnostjo in pravo blagostjo ali srečo više povzdignil, ustvaril in izumil je človek glumišče — »bühne«, — kjer se njegovi delatnosti odpira neskončen krog delovanja, katero daje duši moč in hrano in ne prenapenja nobene duševne močí, ob enem pa duha in srce napaja z najblažjo zabavo.

Na jako duhovit način spravlja Schiller verstvo in glumišče v logično zvezo. Nekoji trdijo, pravi Schiller, da je vera najtrdnejša podpora državi. S tem, tako nadaljuje on, se glumišče najbolj zagovarja. Zakoni so slabi, ako jih ne podpira vera; isto velja o zakonih, ako jih ne zagovarja glumišče. Zakoni predpisujejo samo nekoje dolžnosti, a vera sega v nagibe vsega dejanja. Zakoni zabranjujejo čine, ki rušijo družbo, a vera daje pravila, ki naravnost utrjujejo družbo. Vera zasleduje čine do zadnjega kota srcá in misli do njih prvega početka, dočim zakoni brzdajo samo pojave zle volje. Zakoni so gladki ter mehki kot vosek, a vera ljudi veže, ona je stróga in večna. A praša se: more-li vera vso izobrazbo nadvladati? — Vera, pravi Schiller, deluje bolj na čute — ako odštejemo njen politični vpliv na človeka, a njena moč izgine s čutnostjo.

S čim pa deluje glumišče? — Ako je vera združena z glumiščem, tedaj ona ostaje krepka, da, tedaj se celó pomnožuje nje moč, ker baš glumišče je s čutnostjo v najožji zvezi, ker ono vzbuja domišljijo, ker vzbuja v duši čut strahú ter živahno predstavlja zlo in dobro, srečo in nesrečo, razumnost in glupost, in to v tisočerih podobah in barvah. »Kajti na glumišču se odkriva previdnost, rešujejo se uganke življenja, deva se srce na tvezo, izpovedujejo se vsakršne strasti, vse krinke padajo z obrazov, barvila lic obledevajo in samo pravica in resnica tu stolujeta kot na prestolu Radamanthovem.«

Glumišče začenja tam, kjer neha posvetna oblast zakonov. »Kadar okó pravice oslepi vsled denarja in se pregreha šopiri v službi dobičkarstva, kadar se zločinstva mogočnikov rogajo njeni slabosti in strah pred ljudmi veže roke oblastvom, tedaj glumišče zgrabi nje meč in nje tehtnico ter pregrehe tira pred sodni stol. Stari hudodelniki se kličejo pred sodnike, in kot sence čarobnega zrcala nastopajo strahovi prejšnjih stoletij; kletvice spremljajo njih spomine. Kakor živo predstavljanje močneje vpliva na čute nego mrtva pismenka ali pa mrzla pripovest, toliko globlje seza v dušo glumišče v primeri s hladno moralo in mrzlim zakonom.«

»A moč glumišča seza še dalje: na tisoče pregreh in napak, ki se sicer ponašajo brez kazni, kaznuje gledišče, in tisočere kreposti, od sveta nepoznane, se na glumišču poveličujejo. Glumišče proslavlja modrost in vero; ono daje dolžnostim vabljivo in prikupno obliko ter s prekrasnimi čuti, odlokami, strastmi napolnjuje našo dušo. Kako visoke vzore glumišče postavlja za vzglede! Celó usoda, tako strašna stvar, izgublja svojo oblast pred trdno voljo človeško. Kako grozno vé glumišče naslikovati pregrehe in napake, kako ljubeznivo pa kreposti! Kadar vidimo obupnega, otroškega Lear-a zastonj trkati na vrata svojih hčeri, klicati ga obupno: »Jaz sem vam prepustil vse!« — tedaj nam stopa nehvaležnost v vsej svoji ostudnosti pred oči, in vsako srce obeta spoštovanje in otročjo ljubezen.«

»Pa moč glumišča seza še dalje črez meje verstva in zakonodaje. Sreča človeške družbe ne visi samo na čuvstvu dolžnosti, ampak večkrat jo podkaplje bolj bedastoča nego pregrešnost. Baš glumišče pojasnjuje one malenkostne prestopke, katerih posledice dostikrat kvarijo človeško družbo. Na svetu je več bedakov in trapov nego pravih hudodelnikov. Zato ni menj hasnovito izogibati se malenkostnih prestopkov nego velikih pregreh. Glavni nauk v tem oziru nam podaje ravno glumišče, katero nam kliče: »Čuvaj srce vsake slabosti!«

Ne mala je zasluga in ne majhen je prid, kateri nam prihaja od glumišča v tem, da ono smeši budalosti in se jim roga v tisočerih podobah in prikazih. Brže in hitreje ono leči človeštvo s pomočjo porogljivosti in šale, nego se to godi z omehčavanjem srca in ostraševanjem. Menda v tem oziru komedija nadvladuje tragedijo. Poroganje in zaničevanje rani ošabneža bolj občutno nego obujanje slabe vesti. »Pred tem, kar je grozno, se skriva naša strahopetnost, a baš po tej strahopetnosti zapadamo smešnosti v pesté.« Vest in državni zakon čuvata nas pregreh, a osmešenja nas brani

najbolj glumišče. Prijatelja ki nas ošteje zaradi pregrehe, ne mrzimo, a temu ne odpustimo tako lahko, ki nas osmeši. Zato samo glumišče sme in more uspešno osmeševati naše majhne slabosti, katerih od posamnikov ne čujemo radi. Brez srama in gneva sprejemljemo v glumišču nauke in slušamo govore, ki svaré naše slabosti; krinka, katero nam razvezuje z lic glumišče, zavezuje nas brez trpkosti celó do hvaležnosti.

Pa ne samo na ljudi in značaje, ampak tudi na usodo nas opozarja glumišče ter nas uči prenašati jo. Glumišče nam predočuje najraznejših prizorov človeškega trpljenja. V bojih življenja, kjer se borita slučaj in pa namen, je treba naključbo mirno prenašati, a namene krepko in hrabro izvrševati. Obojega nas uči glumišče: videč junake v raznih položajih tudi mi nehoté posnemamo nje.

Nadalje nas glumišče uči pravičnosti do nesrečnikov in pregrešnikov; kajti ono odpira pogled v najbolj skrite nakane srca in v čudoviti ustroj človeškega dejanja.

Posebno hvalo so glumišču dolžni velikaši svetá, oni, ki tako poredkoma čujejo resnico. Tu, na glumišču vidijo sebe v pravi človeški podobi.

Na glumišču se bistrí um; veliki rodoljub in visoki duh se šele tu prav učita svoje dušne sile uporabljati na pravi način. Tu se kažejo vse napake predsodkov in vsi nasledki krivega ravnanja. Zakonodajavci se tu naučijo, česar treba narodom k sreči.

Sploh je glumišče, dobro glumišče, pravo učilišče razumnejšim glavam naroda. Odtod kot iz nekega vrela tekó jasnejši pojmi, čišča načela, blažja čuvstva v žile ljudstva. Tako gine megla barbarstva,. tema krivoverstva, noč nerazuma pred lučjo uma. Da samo dveh blagih čuvstev omenim: z glumišča se narod uči verske strpljivosti in potrpljivosti z inoverci. In tako kakor v verskem oziru, hasnilo bi glumišče lahko tudi v vzgojevalnem, ko bi se spisala igra, v kateri se predočujejo prednosti vzgoje, a slabosti pomankljivega vzgojenja. Iz takih iger bi se učili očetje, da je vzgoja več vredna nego dobičkarstvo, a matere bi se učile, svoje otroke na pametnejši način ljubiti. Pa tudi odgojitelji bi se tu lahko boljšega učnega navoda učili.

Tudi nazori ljudstva o vladarstvu in upravi držav bi se ravno z glumišča dali najlepše čistiti in voditi. Zakonodaja bi imela v dobrih igrah najboljšo priliko, da bi se zagovarjala proti obtožbam.

Velikanski je torej vpliv, katerega bi dobro stalno glumišče imelo na duha katerega si bodi naroda. Samo glumišče bi moglo celokupno in enojno mišljenje

v narodu buditi in gojiti. Ko bi kateri narod imel takšno gledišče, ki vzgojuje čuvstvo narodne celokupnosti, gotovo bi tak narod postal celokupen in enojen, složen. Kaj je stare Grke vezalo v jedinstvo? — Pred vsem rodoljubna vsebina njih iger, oni grški duh, ono zanimanje za blaginjo domovine in vzornega človeštva, kateremu pravo ognjišče je takšno gledišče. (Tako o tem Schiller! Besede veljajo posebno nam Slovencem.)

Razen pouka pa — dobro — glumišče nudi tudi najlepšo zabavo. Ono ima brez dvojbe prednost pred vsemi drugimi ustanovami za družabno zabavo. Vrednost te zabave je večja, nego se navadno sodi.

Človeški duh ne prenaša nepretrganega truda in dela; po takem trudu čutila jamejo hirati in umirati. Pa tudi telesno, živalsko uživanje slasti umori ono prožnost, katera je zdravi človeški delavnosti lastna. Človek ima nevedoma hrepenenje po boljših, blažjih zabavah. Mož, ki tiči celi dan v svojih navadnih poslih, postane čemeren; učenjak, ki vedno tiči v svojih knjigah, postane neprebaven pedant; ljudstvo, ki nikoli ne ukusi boljše zabave, postane živinsko. Glumišče združuje zabavo in pouk, mir in trud, kratkočasnost z izobraženostjo. Ob taki zabavi se nobena moč duševna ne prenapenja na škodo drugih in nobena slast se ne šopiri na troške celega duha. Po mnogih dnevnih skrbeh in samotnih urah, ko nam preseda svet in posvetni posli, po tisočerih duševnih težavah, ko nam ugasne notranji ogenj pod tego poklica, zopet oživimo v umetnem svetu glumišča, si oddahnemo, postanemo zopet sami svoji ter zopet živo čutimo sami sebe, vzbudivši se iz mrtvila s ponovljenim krvotočjem. Mehkužnež se zopet ohrabri v možá, nečlovečnik se zavé svoje človečnosti, in ljudje najrazličnejših slojev in stanov se čutijo jednakopravne brate, ki so si pred usodo vsi jednaki, ki se zavedajo, da so jednega, nebeškega pokolenja. Vsak posamnik čuti trojno in večkratno veselje vseh, in njegova prsa pretresa jeden sam mogočen čut, ki mu pravi: »Ti si človek!« — Do tod Schiller.

Težko bi bilo dopolniti visoke pojme, katere je Schiller imel o namenu in poklicu glumišča. Samo nekoje opomb in pripombe naj mi dovoli čitatelj, s katerimi nameravam Schillerjeve misli o gledišču še nekoliko pojasniti.

Kar si je Schiller do konca svojega sestavka prihran in šele tam omenil, zdi se mi glavna njegova misel o glumišču, iz katere sledé vse druge. On pravi, da glumišče šele človeka prav pouči, da je »človek«, da je člen »človeštva«, da torej tudi naj čuti in deluje po tem spoznanju

Ta nazor je v tesni zvezi z onim, da se je gledišče porodilo prav iz človeške duše. Duša človeška namreč čuti v sebi neki neusahljiv vir delatnosti, a ta delatnost — Nemci jo imenujejo »thätigkeitstrieb« — hrepeni po vedno novem in izrednem gradivu (prim. začetek razprave).

A prašajmo se, ne tiči li ta nagon do delatnosti še globlje? — Po mojem prepričanju je on naravna posledica človeškega ustroja. Ta ustroj se vedno giblje vsled notranjih in zunanjih vtiskov, kateri ga gonijo k delu, dejanju. Fiziologične spremembe posamnih, nepreštevnih delov ustroja života nikoli ne mirujejo; človek je, dokler živi, pravi »perpetuum mobile«. To gibanje pak daje ob enem njegovemu čuvstvovanju in mišljenju novih napotkov in podbudil. Vse to gibanje se imenuje z jednim vkupnim imenom n a g o n, ki pa se krivo smatra za nekojo posebno moč ali silo, ker je samo posledica in prikaz telesnodušeynih pregibov.

Kaj ta nagon namerava, kaj on pomenja gledé na svojo svrho, to je samo na sebi popolnoma tajno. Posamnik samó toliko zvé s časoma, da zanj, za njegov obstanek in prospeh nagon prav mnogo pomenja.

Nagon se namreč javlja v pozitivnem in negativnem smislu; v prvem on teži po nekojih predmetih, v drugem on odvrača in odbija nekoje predmete. Pozitivnemu nagonu je namen, utešiti neke želje, recimo potrebnosti, negativnemu pak, odpravljati neko notranjo negodovanje. Tako je že Descartes dobro spoznal dvojno narav nagona; v najnovejšem času istotako fiziolog Maudsley. Otroci in pa norci se nagonu udajejo popolnoma, ravno tako, kakor da bi krmilar ladjo prepustil vetrovom. V umetnosti, namreč v lepoznanstvu in posebno v romanih in pesnih dekadentje delajo istotako: oni živijo in pišejo, kakor jim prihaja na um — prim. kar piše Verlaine — ter uhó nastavljajo samo temu, kar jim narekuje nagon; a pameten človek brzda in vodi svoje nagone in išče njih trm se iznebiti.

Za namen nagonu jedni postavljajo samoohrambo človeka pojedinca — individua, nekoji pa človeka družabnega — socijalnega. O tem so že stoiki, epikurejci in peripatetiki narobno učili, kar Ciceron jako obširno razpravlja. Kar noejši o tem govoré — Hume, Maudsley, Lotze, — to je vse e davno dognana stvar. A na tem temelju sloni vsa teorija gledišču. Takozvani občečloveški nagon — jaz bi ga najıjši imenoval »filetičnega« (»phylé« gršk. = rod) — dela iz loveške rodbine jednoto ali bolje celoto, katera se kot taka ieli ohraniti. Ta ohramba je deloma telesna, deloma duevna: človek hoče še tudi po telesni dobi življenja bivati,

kar na razne načine doseza. V tej samoohrambi pa tičijo kalí všem človeškim umetnostim in delavnostim — kar prav dobro dokazuje filozof Mach, — in tu zopet nahajamo početek glumišča kot ustanovitve v prid človeške samoohrambe. Iz Schillerjevega sestavka je tudi razvidna ista misel: glumišče kot pospešiteljišče človeške celokupnosti je po njegovem nazoru najboljša šola življenja, tako posamnega kakor vkupnega, družabnega; ono pospešuje človeške moči, jasní in čisti nazore.

Iz tega nagona — občečlovečanske samoohrambe — sledí tudi simpatija ali sočutje, kakor je zove znanstvo. Sočutje obujati je po Aristoteljevem nauku namen tragediji; po današnjih nazorih dušeslovnih tičí v sočuvstvu najplemenitejša sila ali moč družbinska. Sočuvstvo človeka do človeštva in naopak: človeštva do posamnika ureja vse družabne razmere ljudi. Znamenje sočutja je, da človek v človeku spoznava samega sebe, svoj lastni »jaz«, kar se ravno v glumišču najbolj čuti. Tam v trpečem junaku začutimo sami sebe trpeče. Zato je plod sočutja pravi človečanski čut — »humanitas« imenovan. Kant je bil čudak, ki je ta človečanski čut izključeval iz moràle, kar mu bolj naravno čuteči Schiller po pravici očita.

Človečanstvo se v najlepšem svitu prikazuje kot soradost in sožalje. Svoje gorjé in svoje veselje z drugimi deliti je prav po človeškem nagonu. Človeku je ravno človek najzanimivejši del stvarjenja. Kadar čujemo o nezgodah drugih, pretresa nas vsaka vest globoko. Znana je prikazen v življenju, da z nesrečneži bolj čutimo nego s srečneži. Kadar vidimo ljudi v velikih pogibelih — v ognju, na morju, — trpimo z njimi, a kadar so rešeni, smo veseli. Pesnik in filozof Lukrecij je to prikazen tolmačil kot pravi rimski barbar: on méni, da se veselimo pri teh pogibelih, ker gledamo z visokih bregóv na utopljenca! Od tega sočutja občečlovečanskega prihaja vsa dražest in ves mik povesti, v katerih se opisujejo nevarne zgodbe. Odtod pa tudi gledišče ima svoj početek: v osebah na glumišču vidimo sami sebe, človeka v občni obliki, človeka kot »typus« vsega človečanstva. Isto sočutje dela, da s pravo grozo čitamo, kadar hudodelnika kaznujejo s smrtjo. Koliko neugodnih čuvstev bi bilo prihranjenih, ko se te obsodbe ne bi vršile v javnosti in ne opisovale po časopisih na dolgo in široko, surovim ljudem v pravo slast, čutečim pa v pravo muko! Z jedno besedo smemo reči: sorodnost in soplemenstvo človeštva je tudi vzrok občečloveškega sočutja in z njim premnogih ustanovitev v gojo tega sočutja, med njimi tudi gledišča.

Prezanimiva je Schiller-jeva opazka o podobnosti glumišča in verstva. Ta podobnost se javi v moralnih učinkih glumišča, katero vzbuja strah in sočutje v gledavcu ter ga tem načinom odvrača od zlega. A ta zveza je še globeljša: deloma je gledišče res nastalo vsled verstva. Dognano je to dejstvo za grško tragedijo, katera je bila neka služba božja na čast Dionizu. Istotako se je v Elevziju po noči praznovala usoda Dionizova v igrah glumiščnih, v takozvanih misterijih. In tudi pri krščanskih narodih se je deloma posvetno glumišče izcimilo iz svetih iger, takozvanih pasijonskih. Tudi Slovenci so svoje prvo glumišče si priskrbovali iz svetih pasijonskih iger, kakršne so bile še za cesarja Josipa drugega — sploh, pa gotovo še tudi deloma pozneje — na Koroškem v navadi.[1]) —

Ta zveza med verstvom in tragedijo vzbuja mi slutnjo, da bi Aristoteljeva opomba, da tragedija služi »čiščenju« — »katharsis«, — imela ta pomen, da je tragedija služila p r v o t n o v neko čiščenje grehov, torej kot neka očitna izpoved, katero so s svojim govorjenjem in igranjem opravljali junaki na glumišču, poslušavci pa obračali v očiščevanje svoje vestí. Da je grška tragedija tudi v poznejših časih imela verski pomen, je znana stvar. Zato prelagatelji nemški krivo za »katharsis« postavljajo izraz »Entladung« (Gomperz) namesto jedino natankega in značilnega »Reinigung«; mi pa prevajajmo: »čiščenje, očiščenje«.

IV. Shakespere-ov Henrik V.[2])

Shakespere-ove dramatične igre se od staroklasičnih razlikujejo najbolj in v prvi vrsti po svojih vsebinah. Velik del onih iger je naravnost posnet iz angleške povestnice, torej so vsebine po svojem jedru istinite. V drugi vrsti so one zanimive po velikanskih značajih, nastopajočih v njih. Dočim so dejanja in junaki starogrških tragedij vzeti iz bajk, iz poluzgodovinskih in polubasenskih povesti, imamo v mnogih Shakespere-ovih igrah prave slike iz življenja pred seboj, narisane po zgodovinskih in tradicijonalnih originalih. Kar pa jim daje uprav nesmrtno veljavo, to je slikovitost v njih narisanega življenja z vsemi raznimi in možnimi slučaji

[1]) Rokopis take v koroškem slov. narečju spisane pasijonske igre („passion"), katerega sem svoj čas hranil, kazal je letno števílko 1809, ko se je dotični pasijon igral. Pis

[2]) S h a k e s p e r e izgov. Šékspir; on sam se je pisal S h a k e s p e a r e. Narodil se je na Angleškem v Stratfordu ob reki Avonu v grofiji Warwikshire l. 1564. 23. aprila, umrl 23. aprila 1616 istotam. V Westminsterski opatijski cerkvi ima od l. 1741. svoj spomenik

in prevrati, pestrost v divjih in ipak čudovito doslednih premembah. Vidi se iz njih očiti prst usode, kako kaže na hibe in slabosti človeške, kako povišuje vrlosti in kaznuje nedostatke. Ona čudna spletka med človeško voljo in neizprosno silo usode stopa nam v groznih podobah in slučajih živo pred oči. Da res ni vrlina duševna puhla beseda in prazen zvok človeške govorice, da hudoba in zloba nista kraljici življenju, da višja roka vodi kot na vajetih samo navidezne naključbe narodov in posamnikov, to zapazi v teh igrah tudi neuko okó. Ako še prištejemo globino misli in živost besedovanja ter čudovito umetno zapletanje činov, tedaj lahko smemo Shakespere-a postavljati celo nad Grke. V velikosti misli in krepkosti besede mu je jedini Ajshil soroden in tekmec, samo da ta v vsebini ostaje za Shakespere-om, ki z jednim očesom méri preteklost človeštva in njegovo sedanjost ter združujoč lastnosti obojih časov odpira pogled v bodočnost, katera z ozirom na smrtno usodo človeka in njegove prirodne moči ne more postati drugačna, ako ne bode kdaj ves stroj našega organizma predrugačen ter naš duh ves pretvorjen in ponovljen, česar pa se je težko nadejati. V tem, da Shakespere slika realni svet, preseza mojsterskega idealista Schillerja in v sebe zamaknjenega velikega Goethe-ja, empirista in sensualista ob enem.

Zato ostanejo Shakespere-ova dela še gotovo mnogo časa zrcala, v kojih bodemo gledali in tudi proučevali ono, kar doseza vsa dramatična umetnost: pravo podobo in sliko življenja.

Shakespere je pa tudi kot umetnik velikanskega duhá. Suha povestnica, kakor jo zovejo, dobiva pod njegovim peresom kri, meso in primerno obliko. Osebam, katere povestnica pozna samo iz njih činov in maloštevilnih izrekov, vdihuje on svežost življenja, drugim zopet podaja romantično podobo ter jih povzdiguje iz prahú, tako rekoč iz cestnega prahú, v žive značaje. Jedna poteza, zabeležena v kaki trohli diplomi ali pa kroniki, zadostuje njemu, da izvleče iz nje živost, podobo, preteklost in značajnost odlične vrste. Takó Shakespere kot čarovnik oživlja mrtvilo preteklosti ter napolnjuje praznino glumišča s postranskimi figurami, služečimi za pisano okolico in spretno orodje delujočih višjih oseb. Naposled naj še omenim, da vsako posamezno igro njegovo, kakor tudi skupine njegovih iger prodira luč jedne glavne, velike ideje, katera se kot solnčni žarek razsipuje v neštevilno množtvo postranskih, vzporednih žarkov in svitov. Res da, zdi se včasih, kot da ni najti jednotne niti iz labirinta njegovih prizorov, a po bodrem iskanju bistro oko zapazi, da vlada v njih — vsled čisto prirodnega nagona

poetičnega — ona celotna ideja, katera po Aristoteljevi opazki ima svoj začetek, svojo sredino in svoj prirodni zaključek. Pa ko bi se res taka jednotna nit ne dala brž ali s trudom zaslediti, — kakor obupno menijo nekoji estetiki, ipak je razvidna vsaj jedna velika, občna ideja, prodirajoča vse njegove tragedije, namreč ideja pravičnosti. Da je priroda v človeštvu pri stvarjenju slučajev vendar-le pravična in dosledna, to je velik pridobitek, ki je razviden iz Shakespere-ovih stvorov.

Ali pa je Shakespere res samo realist? — Kdor bi kaj takega trdil, prezrl bi njegove najimenitnejše umotvore, v katerih se kaže pravega idealističnega velikana. Značajev, kakršni so Macbeth, Hamlet, posebno pa Richard III., — nekoji so v zlem, nekoji v dobrem dovršeni, — pred Shakespere-om še nikdo ni narisal. Pa tudi celih narodov, posebno svojega rodnega — angleškega naroda, pred Shakespere-om nikoli nihče ni v tákó živih in istinitih potezih opisal. Nizkost in globokost, vzvišenost in podlost, blagost in zloba — vsi kotički človeške nrave so mu znani, povsod je domač. Čuditi se je, kako je mogel isti duh obsezati vse tako različne strani življenja z isto dovršeno pomnjivostjo. V tem je ženijalen nad vsemi drugimi. —

Starogrški tragiki so imeli pohvalno navado, da so jedno zgodbo raztezali na troje iger, katerih prva je veljala za uvod, druga za vrhunec, tretja za zaključek dejanja. Ajshil je najbrž prvi, ki je to navado začel; za njim so stopali nasledniki njegovi, Sofoklej pred vsemi. Za primer nam služi prekrasna trilogija Ajshilova: »Orestíja«, v kateri so združene tri igre: Agamemnon, Choefore in Evmenide.

Nekaj sličnega je poskusil Shakespere, samo da v velikanskem slogu, združivši s e d e m iger, vrstečih se nepretrgano, a tako, da Henrik IV. s prvim delom predstavlja uvod, Richard III. zaključek, a Henrik IV. z drugim delom, potem Henrik V. in trije deli Henrika VI. sredino dejanja. Ta dejanja pa prikazujejo krvavo, dolgotrajno dobo, ko sta se borili dve rodbini za angleško krono: York in Lancaster. Da je pesnik v resnici imel ta namen, sam izpoveda na koncu Richarda III., kjer pravi: »Angleška je bila dolgo časa v blodnji, sama sebe moreč; zaslepljena brata sta prelivala kri med seboj; sina lastnega je ubijal oče nepremišljeno, sin moril prisiljen svojega očeta. Vse to sta prelomila York in Lancaster, prelomljena oba v prestrašnem lomu.«

V rečeni skupini je Shakespere opisal najraznejše značaje, dobre, slabe, srednje, a čudo! niti jeden sam ni popolnoma dober in čist, recimo idealen. A dva se pred vsemi drugimi razlikujeta: jeden po svoji zlobi, drugi po svoji

vrlosti. Prve vrste junak je kralj Richard III., druge Henrik V. Ker je ravno takih vrlih junakov, skoró idealnih, kakor je Henrik V., v Shakespere-ovih igrah prav redkoma najti, zato se mi je vredno zdelo preiskati, kakšen je po nazorih našega pesnika vzor pravega moškega značaja. Da je pesnik v resnici v osebi kralja Henrika V. nakopičil veliko število vsakršnih vrlin, tako telesnih, kakor še bolj duševnih, to nam dokazujejo njegovi prologi iste igre, še bolj pa razna mesta igre same, kjer se nahajajo pravi slavospevi temu kralju. Sicer pak se kralja Henrika V. slava kot rdeča nit vleče skoz spredJnje in sledeče drame: v sprednjih se naznanja prihod tega velikega moža, v naslednjih pa se še blišči zarja njegove slave in njegovih činov. Tako čitatelj že iz teh dram samih zvé o veličini junaka, kateri jasno odseva tudi iz angleške povestnice v dokaz, da je ta slava pristna in da nam pesnik Shakespere ni prikazal samo namišljenega ideala, temveč prijavil historično osebo, oblečeno se vé v vsakršne barve poetične. Zato utegne ravno podoba tega kralja naše čitatelje zanimati, da zvedó, kako si je veliki Shakespere mislíl vzornega vladarja, kakršen je po njegovem mnenju bil Henrik V.

Nočem se muditi s povestničnim pripovedovanjem rodú in življenja tega kralja; dovolj, da povem, da je že njegov oče, kralj Henrik IV., ki si je po smrti kralja Richarda II. osvojil angleško krono, bil mogočen in krepek značaj. Ta značaj je prešel na njegovega sina Henrika V. ter se je v njem brez dvojbe podvojil v moči in krepkosti. Po svojem rojstvenem kraju se je Henrik V. zval Monmouth-ski; ta kraj je v Walesu. Galci ali angleški Vlahi so bili ne malo ponosni, da je ta krepki kralj bil njih rojak, česar Skakespere v svoji igri — povestnico vérno slikajoč — ni prezrl.

Mladi kraljevič Henrik ni bil brez napak in celó pregreh. Vidi se, da je njegova odgoja bila nekoliko zanemarjena. Očetu, kralju Henriku IV., ni se to smelo v greh šteti: mož je bil preobložen s skrbmi vladarstva. Knezi so se mu samo prisiljeni klanjáli, in večji del njegovega kraljevanja so zavzemali boji za obrambo prestola. Tako je bilo mlademu Monmouth-skemu možno utekati z dvora ter iskati si pogibelnih zabav. Mladi prestolonaslednik je zahajal v slabe druščine, in za malo časa se je o njem raznesla slaba govorica po kraljestvu. Razuzdano življenje kraljevičevo so ljudje sploh smatrali za kazen rodbine, ker si je bil njegov oče siloma prisvojil krono. Ali zdravo nravno jedro in bistri um sta kraljeviča obranila moralnega propada. Vest se je kmalu oglašala v njem, poleg nje pa tudi slavohlepnost in kraljevski ponos. Upam se trditi, da je menda sinu celó v

obrambo bilo, da se je umikal nekoliko sumnim očem svojega na vladarstvo ljubosumnega očeta kralja. Kajti govorica se je širila, da mladi Henrik streže očetu po življenju, in tako je možno in dovoljeno misliti, da je kraljevič take govorice najbolje zavračal s tem, da mu ni stalo do dvorskega življenja in dvorskega sijaja, temveč da je več zabave iskal in nahajal v družbah najpreprostejših ljudi. Tako njegov oče ni mogel in smel sumničiti njegovega častihlepja, temveč grajal je le njegovo nenravnost in slabo življenje. Vsled neresničnih govoric, češ, da bi sin bil nevaren svojemu očetu vladarju, izogibal se je Henrik, tako se vsaj meni najbolj vidi, vsake prilike, ki bi one govorice potrjevala, ter je v svoje večje varstvo igral ulogo Bruta, ki se je na isti način rešil silovitosti kralja Tarkvinija Oholega, svojega sorodnika, — ali pak, ako rajši iščemo primera temu značaju v Shakespere-ovih igrah, ulogo Hamleta, ki se je na isti način izogibal krutosti danskega kralja Klavdija, svojega strica. Za razumevanje Henrika V. zdi se mi torej prevažno, ako si njegovo, na videz podlo ulogo — opisano v prvem in drugem delu drame Henrika IV. — tolmačimo na isti način kakor Hamletovo, potekajočo iz bojazni in opreznosti za svojo ohranitev.

V potrjenje rečenih stavkov se dá mnogo tega navesti, kar nam Shakespere sam pripoveduje v svojih gori omenjenih dramah. Tako n. pr. v prvem delu Henrika IV. Ko kraljevič svojega očeta reši Douglas-ovega napada, reče njegov oče: »Ostani in oddehni si! Znovič si pridobil si ljubav mojo, dolgo pogrešano. S tem, da si mene rešil tako blagohotno, si dokazal, da je moje ti življenje drago«, na kar odgovori kraljevič: »Moj Bog! Kako so mi krivico delali, ki so dolžili me, da prežim le na tvojo smrt. Ko bi to-le bila istina, trebalo je meni le pustiti Douglas-ovo roko pasti, katera bi bila odnesla vas tako z lahka, kakor vse pijače strupne celega svetá, prihranivši vašemu sinu ves trud izdajavski.« —

Jako značilen za presojo kraljevičeve mladosti je pogovor v drugem delu Henrika IV., kjer ta proti tovarišu Poins-u prav naravnost priča o svoji zavednosti velike sramote, v katero je zabredel. Tam o svojem tovarišu pravi: »Kakošna sramota zame, že da se tvojega imena spominjam! ali da tvoje lice še jutri spoznavam! ali da se spominjam, koliko parov nogovic da imaš! namreč te-le, maruličnemu cvetu jednakobarvne; ali če se števila tvojih srajc domišljam, kakor: jedno imaš za izobilje in jedno za vsak dan.« — Potem pravi Poins-u: »Pri moji roki! Ali res misliš, da v hudičevi knjigi stojim tako nizko zapisan, kakor sta ti in Falstaff, zavoljo trdovratnosti in kljubeznosti? Pusti, naj konec sodi

moža!« — Ko se kraljevič dogovori s Poins-om, da pojdeta kot kletarja preoblečena Falstaffu streč, pravi Henrik: »Od boga do junca? Globoko ponižanje! Tako je storil Jupiter. — Od kraljeviča do kletarja? — Preprosta prememba! Da, tako hočem storiti. Povsod mora svrha dohiteti budalost.« — Slednje besede zdé se mi za kraljevičevo mišljenje posebno važne. —

Družbi, v katero je zahajal kraljevič, bil je po Shakespere-ovih opisih duša neki plemenitaš John Falstaff, pravi moralični spak: požrešnež, preklinjač, slepar, tolovaj, širokoustnik, slab plačnik, lažnik, prepirljivec, umazanec skrajne vrste. Ljudje so kraljeviču očitali, da se je od tega trebušnjaka — bil je Falstaff visoke osebe, tolst in trebušast — dal zapeljavati k vsakim nečednostim. Poins kraljeviču istotako sponaša: »Vi ste tako malovredni kakor Falstaff, s kojim se pajdašite.«

Pravo Falstaffovo ime je neki bilo Oldcastle, a ta ni bil v zvezi s kraljevičem Henrikom; tudi ni bil Oldcastle jednakega značaja s Falstaffom, kar pesnik sam pravi v »epilogu« drugega dela Henrika IV. Ves značaj tega trebušnjaka, ki je vzbujal smeh in soblazen svojih sovremenikov, je bil večinoma izmišljen kakor vse njegove tovarištvo, v katerem pa se zrcali kulturna stopinja one dobe. — Shakespere-ova navada je namreč bila, prenapetost tragično omiliti in jej vesele prizore nasproti postavljati, da bi si duh poslušavca in gledavca odpočil in se povrnil v zdravo ravnotežje. Temu namenu služi tudi Falstaffova oseba, narisana s šalo in polna budalosti, a manj veselega konca. —

Vsled te pesnikove izjave tudi ni verovati onim prizorom, ki nam predstavljajo kraljeviča Henrika v družbi Poins-ovi, Falstaffovi in drugih, nego to so izmišljenke, kolikor zadevajo kraljeviča. Istina pa je, da je zahajal v slaba društva, v katerih pa ni izgubljal vere v sebe. Vsaj po Shakespere-ovih besedah je kraljevič delal celo namenoma, da bi njegova prava veljava kdaj tem jasneje posijala. O tem namenu se kraljevič dovolj določno izrazuje v sledečih vrsticah monologa (prim. kralja Henrika IV. I. del): »Poznam vas vse tovariše in branim nekoliko časa divjost vašega postopačenja, a v tem posnemam samo solnce, katero tudi zlim, nizkim soparom dovoljuje, da pomanjšujejo njegovo lepoto pred svetom, da bi, kadar se mu zljubi samemu biti in kadar posije skoz umazane, grde meglé in skoz sopare, kateri mené, da je davijo, bilo potem še više občudovano, ker ga nekaj časa ni bilo videti . . . Kajti nič toliko ne gódi svetu, nego redke stvari. Tako tudi jaz, če se izogibljem teh razkošenj in dolgove poplačujem, katerih

nisem napravil nikoli, prevarjam upe vseh ljudi tem gotoveje, čim manj sem v istini to, za kar so me imeli; in kakor se pri luči kovina na temnem ozadju lepša kaže, tako se bo nad napakami mojimi zboljšanje tem lepše svetilo in v oči tem bolj bodlo nego drugih, katerih nobena taka blodnja ne povišuje. Tako blodéč svojo blodnjo povišujem do umetnosti in rabim čas svoj, dočim živa duša ne sluti tega.«

Navidezno torej druži se kraljevič s pijanci; — tudi tolovajstva se kraljevič v družbi svojih pajdašev ni zbal, a na ta zviti način, da jim uropano blago našemljen odjemlje: »Kaj, ko bi midva (Falstaffu in njegovim) vzela ukradeno blago in se vrnila v London? Gotovo bi imela za celi teden pogovora, a smeha za jeden celi mesec in za vselej šale.« —

A veliki dušni darovi mladeniča kraljeviča bili so že vidni, predno je postal očetov naslednik. Jako pohvalno sodbo izreka o kraljeviču grof Warwick proti njegovemu očetu rekoč: »Premilostivi kralj! Vi ga sodite čisto krivo. Kraljevič samo proučuje svoje pajdaše kot neki tuji jezik, katerega je treba govoriti, da človek najnespodobnejše besede spozna in se jih nauči. Kdor to zna, vaše veličanstvo, temu ni treba več, nego da stvar vé in jo črti. Tako kraljevič svojega dne zavrne nespodobne govorice in požene svoje tovariše; njih narav bode mu služila samo kot vzor ali mera, po koji bode druge meril, storjene napake z dobrimi deli zamenjaje.«

O dobrih urojenih lastnostih kraljeviča pravi njegov oče, kralj Henrik, sledeče besede: »On je dobrotljiv proti temu, ki se trudi; ima solzé sočutja in roko odprto, kot beli dan odprt je milobi. A če ga dražiš, postane trd kot kremen in trmast kot zima in nagel kot ledeni veter zjutraj. Dobro opazuj njegovo narav: pokaraj ga zaradi kakega prestopka, a stori to spoštljivo in samo, kadar veš, da je pri volji; a kadar je slabe volje, daj mu odmora in boljše volje, dokler se kot morski kit njegova strast ne poleže v pesku.«

Največji pregrešek iz mlade dobe kraljevičeve pa je bil menda ta, da je zaradi nekega svojega pajdaša, katerega je najvišji kraljevski sodnik dal zatvoriti, kraljevič istega sodnika opsoval in sedečega na sodnem stolu oklofutal, na kar ga je sodnik dal prejeti in v zapor gnati. Kraljevič se nikakor ni branil, nego se je sodniku voljno upokoril. Kralj, to začuvši, se je z druge strani zopet zveselil rekoč, kakor Shakespere v drugem delu Henrika IV. pripoveduje: »Jaz se čutim srečnega, da imam tako pogumnega moža, ki se je drznil, pravico braniti tudi ob mojem sinu. Ne manj pa sem srečen, da sem dobil sina, ki svojo velikost tako voljno polaga v roké pravici.« — Pozneje, kralj postavši, je Henrik V. pohvalil istega sodnika s temi besedami: »Vzemite v roko

ta čisti meč, pa ga rabite z onim drznim, pravičnim in svobodnim duhom, kakor tedaj proti meni!« — To dejstvo je historično dokazano. —

Ali kakošna sprememba se je s Henrikom izvršila, ko je zasedel prestol! Da je bil hrabrega srca, pokazal je že nekoliko prej, ukrotivši in uničivši slavnega junaka Percy-ja, ki se ni hotel njegovemu očetu udati. Svojo hrabrost izraža v krepkih besedah, ko si je na skrivnem, malo časa pred smrtjo svojega očeta, krono posadil na glavo rekši: »Bog jo (krono) čuvaj! Denite vso moč vsega sveta v jednega velikana roko, on mi ne bode tega podedovanega krasa mogel vzeti.« — Ko ga oče zaradi prerano si posajene krone okara, zagotavlja ga kraljevič: »Če po veselju moja kri se zastrupuje, naduta oholih misli, če kakov duh nepokorščine kdaj odpre z dobrodošlico vhod sili: tedaj mi jo (krono) Bog za večno odvrni od moje glave!« — Kako resne volje je bil kraljevič, presenetiti svet kot vladar s svojo vrlostjo, izreka on istotam: »Divjanje moje vzel je otec moj s seboj v grob; v njegovem grobu počivajo vse moje strasti. Njegovega duha poln ostal sem na zemlji, da razčaram ves svet, da osramotim proroke, da izbrišem slabo mnenje o sebi, katero me je opisalo takega, kakršen sem se mu dozdeval.« In na to še dostavlja: »In — ako Bog blagoslovi mojo naméro — ne bode kraljeviča ne velikaša na zemlji, ki bi dejal: Bog krati Henrikovo srečo le za jeden sam dan!«

Vso velikost in visokost duhá pa je kazal Henrik V. kot vladar, katerega Shakespere v prologu k svoji igri Henrik V. imenuje vojaškega in samemu sebi jednakega, prispodabljajoč ga bogu Martu.

Da imamo v tej drami pravi, pristni životopis kralja Henrika pred seboj, zatrjuje nam pesnik sam na koncu igre rekoč: »Toliko sem prikazal v tej igri s trdim okornim pisalom; tako pripoveduje slabi pesnik povestnico.« Kdor pozna pravi način, kako je Shakespere svoje povestnične igre sestavljal, ta mu ne bode mogel niti smel odrekati resničnosti.

Brž pri svojem nastopu kot kralj vzbudil je Henrik občno pozornost svojih rojakov kakor ob enem inozemstva. Nadškof Canterbury-ski pravi o njem: »Kralj je poln milosti in pravične obzirnosti.« »Tudi zvest prijatelj svete cerkve«, dostavlja škof Ely. »Njegova mladost sicer tega ni kazala; a brž ko je izpustil dušo njegov oče, mu je divjost ob enem zamrla. Da, v istem trenotju prišla je nanj zmernost kot neki angelj, pregnavši grešnega Adama iz njega, pustivšega teló za saboj kot neki raj, ki se naj napolni nebeških duhov. Nikoli ni se drug učenec kdaj dal tako brž pridobiti, nikoli

še ni kot neki naplav prišlo preobrnjenje s tako brzim tokom, odplavivši vse pogreške; in drakonska samovolja prejšnja nikoli ni še tako na mah opustila svojega sedeža in tako ob enem, kakor na tem kralju!«

Krajšega in lepšega namena ne more imeti vladar, nego je sledeči: »Krščanski samovladar, ne trinog sem jaz. Milosti je moja strast tako podvržena, kot jetniki speti v jetnicah naših.« — Njegova pobožnost sije iz teh-le besed: »Samo Francija je moja misel, a misel na Boga je prva.« — Pred bitvijo kralj moli k Bogu rekoč: »O, utrdi srca vojnikom mojim sedaj, ti Bože vojn! Ne polni jih strahú! Odvzemi jim duha računstva, če broj sovragov naših jemlje hrabrost jim! — Le danes, o gospod, le danes ne spominjaj se očeta mojega pregrehe, kadar je krono osvojil si! Rihardovo teló sem z nova dal pogrebsti; pokore solz posvetil mu še več, nego kapljic krvi je po sili mu poteklo iz telesa. Letnine dam petsto ubožcem, ki bodo dvakrat vsak dan roké uvele dvigali proti nebu, da odpusti krvavo krivdo. Kapelic dvoje dal sem staviti, da v njih resnobni, sveti mašniki vsekdar za dušo Rihardovo čitajo molitve. Še več storim.«

In kakó se je kralj obnašal v taboru! Samega sebe imenuje vojaka, katero ime mu je najlepše. V zboru ga pesnik na sledeči način opeva: »Oj, kdor gleda velikega vojskovodjo tako oslabljenih množic, kako prehaja od straž do straž, od šotora do šotora, ta kliče: Čast in hvala mu! On obiskuje vojaštvo vse in vsakemu kliče ponižno se smehljajoč svoj »dober dan!«, jih zove rojake, brate, prijatelje; njegovo kraljevsko obličje ne ovaja, kako ga strašno sovražnik obkrožuje. In malo barve kaže le od trudne, prebujene noči; oko ima sveže; slabosti premaguje s svetlim licem in veličanstvom milim, da vsak siromak, upadel in bled v obrazu, gledajoč ga iz pogledov njegovih pije tolažbo. In občne darove vsakemu deli darežljivo njegovo okó, raztajajoč mrzli strah. Zato, visoki in pa nizki, poglejte tu majhno, četudi le nepopolno risano podobo Henrika ponočnega!« Načelo kraljevo v vojski je: »V miru možá nič bolj ne krási nego ponižnost in molčljivost; a kadar vojna burja piha vam v ušesa, posnemajte v dejanjih tigre! Napnite žile in poženite kvišku krv! Z besnoto divjo spačite prirodo ljubko in dajte očesu grozno lice, naj gleda kot medeni top skoz vrata!« — Tako navdušuje on svoje rojake na boj in na zmago proti neprijatelju Francozu.

Ni čudo, da ga vojaki obožavajo, da radi prelivajo kri zanj! Zato ga Pistol, zastavničar, tako-le opisuje: »Naš kralj je zlatega srca in velik zaklad, junak življenja poln in rozga slave, roditeljev vrlih in pesti prehrabre. Poljubljam

umazani škorenj mu in od srca ljubim tega ljubega železo-žerca.« —

Ne samo bistrega duha, ampak tudi preblagega srca je bil kralj Henrik V. Ko je premagal grofa Percy-ja, žaloval je za njim kot za hrabrim junakom domovine. Istotako, kadar zarotnike in izdajavce izroča pravici. Ko gre nad Francijo, odvrača nesrečo vojne od sebe na one, ki so jo zakrivili. Svojim vojakom ukazuje, naj so Francozom milostni povsod, koder bodo hodili. »Mi hočemo«, glasí njegov ukaz, »vse take hudodelnike iz naše vojske iztrebiti in izrečno zapovedujemo, da na naših prohodih skoz deželo nikdo ničesar iz vasi ne jemlje siloma ali brez poplačila, da nikdo nobenega Francoza ne žali, niti ne opsuje z zaničljivimi besedami. Zakaj, kadar miloba in krutost igrata za kako kraljestvo, dobiva vselej oni igravec, ki je najmilostnejši in najmilejši.« — Niti do vojaške slave, ako mu ta ni vsiljena, kralju ni; on pravi: »Mi nočemo iskati boja, a četudi smo, kakršni smo, nikoli se ga ne zbojimo.« —

Do lastne osebe mu je jako malo. Ko mu pretí premnožica nasprotnikov v Franciji s pogubo, velí jim reči: »Le idi, poslanik, reci svojemu gospodu, da sem tu. Za svoje življenje, ako padem v sovražne roke, ne dam nobene odkupnine; naj se vzame to moje ničevo truplo in moja vojska, ki je samo medla, bolna straža.« Na nekem drugem mestu pravi francoskemu glasniku: »Prihrani si drugikrat ta trud! Ne hodi več mi po odkupnino, ljubi glasnik! Prisezam ti, ne dam nobene druge, nego te-le moje ude, in še te jim menim take prepustiti, da bodo le malo imeli od njih.«

O načinu kraljevega skromnega mišljenja priča več mest v tej igri. Kot moralista blage vrste ga značijo sledeče besede: »Moj ljubi brat Bredford, dobro jutro! Oj večni Bog, i v slabih zgodbah je neki blagi duh dobrega, ko bi človek le vedel najti in porabiti ga. Rano vstajati učé nas zli sosedje, kar je zdravo in pomnožuje imetek. Sosedje so nam zunanja vest in propovedniki, svareči nas, da se na konec življenja dobro pripravimo. Tako nam je možno méd nabirati iz plevela in celó hudiča si postavljati za moralista.« — Na drugem mestu pravi kralj: »Dobro je, če tuji vzgled nam oslajšajo trpljenje; takó se nam umiri duh, in če se l narav naša zopet vzbudi iz zatohlega groba prej umrli udov, potem se znovič vzdigne, odvrgši to odejo, in se ol noví s podvigom svežim.«

Najrajši je sam s svojimi mislimi: »Jaz in moje src midva se imava posvetovati; ob takem času ni mi treb druge družbe.« Tako se kralj pokazuje kot modrijan.

Kako kralj misli o kraljevski časti, nam najbolje razodevajo sledeče njegove besede, ko se kot prostak oblečen izjavlja: »Med nama rekoč, kralj je človek kakor jaz sam. Vijolica mu diši kakor meni, življi prirodni se mu kažejo kakor meni, vsa njegova čutila so po človeški naravi kakor moja. Če odštejemo njegovo vedenje in njegove šege, on je v svoji nagoti tak, kakršen je človek, in če so tudi njegovi nagoni višji nego naši, ipak padajo; kakor pak padajo, delajo to z istimi kreljutmi. Kadar človek vidi vzroke strahú, tedaj je kraljev strah brez dvojbe iste kakóvosti kakor naš.«

O razmerah med kraljem in podložniki pravi kralj: »Vsakega podložnika **dolžnost** je tudi kraljeva dolžnost, a vsakega podložnika **duša** je istega podložnika lastna duša«. O težavah kraljevskega poklica modruje kralj: »Le na kralja! pravijo ljudje. Naložite nam kraljem živote, življenja, duše, dolgove, uboge žené, otroke in grehe — vse naj nosimo mi sami! O težavni stan! velikosti dvojček! Vsakega budala sapi je podvržen. Budalo ničesar ne čuti, nego lastno gorjé! Koliko srčnega počitka, ki razveseljuje zasebnika, mora celoma pogrešati kralj! Kaj ima kralj, česar zasebnik nima, razen zunanjega slavlja, občnega slavlja? Kaj pa si ti, malik slavlje? Kakšen si ti bog, ki več trpiš zemske tuge nego vsi oni, ki se mu klanjajo? Kakšne imaš dohodke in obresti? O pokaži mi, ti slavlje, svojo ceno! Kaj je duša tvojega bogoštovanja? Ali si kaj druzega razen stopnja, čin in oblika, bojazen in poštovanje drugih? V tej bojazni si manj srečen nego oni, ki se te bojé. Strupena prilizljivost, katero ti tolikrat piješ mesto sladkega nagnjenja! Ti moreš ukazovati beraču, da koleno upogne; ali pa ti je njegova krepkost na razpolaganje?... Suženj ubogi leže k počitku, nasičen kruha slabega, ne videč nočnega strahú, tega stvora peklenskega... Se vé, malo vedó možgani sužnjevi, kako je skrben kralj, da mir ohrani, ki je v najboljši hasen kmetu«. — Sreča podložnikov mu je tako pri srcu, da pravi; »Ne želi si moža niti jednega več v naš tabor! Temveč oznani, kdor nima volje boriti se jutri, da naj koj odide!« —

Tako smo preiskali značaj kralja Henrika V. po mnog[...] številnih slikah, katere nam podaja Shakespere v svojih i[...]rah o njem. Naj še omenim, kako kralj sam sebe opisuje. S[...]be imenuje tako »preprostega, da bi človek videč ga m[...]enil, da je svojo pristavo prodal, da si kupi krono; da n[...] zna o ljubezenskih stvareh govoriti, pač pa oborožen in v oklepu skočiti na konja; da je lica, katero ni vredno, da g[...] solnce ožiga; da se nikoli ne pogleda v zrcalo; da je o[...]urnega obraza, pravo strašilo ženskam, in da ga nič ne

bi moglo več oškodovati«. — Iz vsega tega se sme soditi, da je kralj Henrik po Shakespere-ovi sodbi bil junak in mož skoz in skoz, ne sicer brez madežev, a obdarjen z najlepšimi krepostmi. Tako je tudi poznejši vek sodil o njem. V igri Henrik VI. pravi Bedford: »Angleška še ni izgubila nobenega takega kralja«. In Gloster pristavlja: »Angleška ni imela takega pred njim. Bil je radi svoje kreposti vreden, da gospoduje; njegov potegnjeni meč se je svetil, da je kar slepil oči; roke je razpenjal kot zmajeve kreljuti; njegovo iskreče oko, polno divjega ognja, strašilo in plašilo je sovražnika bolj nego poldansko solnce, kadar mu sije v obraz. Kaj pravim? Njegova dela nadkriljujejo njegove besede. Roké nikolí ni povzdignil razen k zmagi«. —

Sedaj pa preiščimo — in to je naša glavna zadača —, kako je igra »Kralj Henrik V.« zložena, katere so v estetičnem oziru njene lastnosti in kako ona spada v vrsto tragedij. Na koncu teh razprav nam bode potem tudi mogoče razsoditi nje učinek na gledavca in na čitatelja.

Igra ima pet činov, kateri se vrste okoli angleške zmage pri Azincourt-u na francoskih tleh. V prvem se razpravljajo vzroki vojne: pravica angleških kraljev do francoskega prestola. Na angleško terjatev prestola pošlje francoski kraljevič kralju Henriku V. sod, poln pernatih žog. Kralj ga porogljivo zahvali za dar in priseže, da se hoče zanj krvavo maščevati. S tem je zapletka osnovana, katera je trojna: osebna med kraljevičem - naslednikom francoskim in kraljem angleškim, narodna med angleškim in francoskim narodom, moralna med objestnostjo in potrpljivostjo. V drugem činu se razpravljajo poslanstva obeh držav in njih vladarjev. Kraljevič francoski psuje angleškega kralja, katerega imenuje lenega in lahkomiselnega mladeniča, a temu nasprotujeta francoski kralj in kraljevski vojskovodja. Napove se vojska; góvori poslanikov zaradi vojne, iz katerih se glasi mišljenje obeh strank. V tretjem činu se predstavljajo prvi vojaški prizori, počenši s Harfleur-om, končavši z Azincourt-om. Mesto Harfleur, od Francozov zanemarjeno, se Angležem udá, kar Francozi pokrivajo z lahnim izgovorom, da bi lahko bili padec mesta zaprečili, ako bi bili resno hoteli. Poslanik francoski vpraša kralja, koliko odkupnine za svojo osebo in za napravljeno škodo misli plačati. Kralj mu odkrito pové, da njegova vojska je oslabela vsled bolezni, da pa sebe nikakor ne misli kdaj z denarjem odkupiti, ampak rajši konec vzeti. Francozi govoré zopet zaničljivo o Angležih ter se sploh jako objestno in zmagonosno obnašajo. V četrtem činu se predstavlja usoda bitve. Angleži strahoma in mirno preno-

čujejo, čakaje dne bitve, Francozi delajo velik šum v noči, svesti si zmage. Kralj Henrik obhaja nočne straže ter hrabri vojake na bodočo bitvo; francoski vojskovodje pa imajo prazne in pohujšljive pogovore gledé na predstoječo bitvo. Zopet pošiljajo glasnika h kralju Henriku, naj pové, s koliko svoto se hoče odkupiti, ker je njegov poraz gotov. Pripoveduje se potem usoda boja pri Azincourt-u: Francozi so vsled angleške hrabrosti vsi zmešani, nered njih premoči samo škoduje, a na angleški strani so izvojevali najsijajnejšo zmago, katera je porazila desetkrat močnejše Francoze, pokosivši cvet in večino francoskega plemstva. Kralj Henrik s cerkvenim opravilom praznuje svojo zmago. Peti čin predstavlja zaključek mirú med Anglijo in Francijo, potem pa Henrikovo snubitev francoske kraljične Katarine na koncu igre. Vmes je vpletenih raznih epizod, resnih in veselih. —

Na prvo vprašanje, zadevajoče glavno dejanje in zapletek igre, sem že gori odgovoril; navajajo se priprave, vršitev in konec bitke pri Azincourt-u. Za dramatično igro najvažnejša zahteva, da se kak zanimiv prizor iz življenja predstavlja, je torej tu izpolnjena: usoda dveh narodov in posebej dveh imenitnih mož, kralja angleškega in kraljeviča, vzbuja veliko bojažen in je vsled mnogih prememb za gledavca kot čutečega človeka gotovo zanimiv predmet. Ker je ravno kralj Henrik glavna oseba, po kateri je pesnik igri tudi dal naslov, zato nas pred vsem drugim ravno ta junak zanima. On se bori na smrt in življenje; v tretjem činu namreč vidimo, kako se krči število njegovih vojakov, ki umirajo od bolezni in slabega vremena in nenavadnega obnebja, dočim se število Francozov vedno bolj množi. Strah nas sprehaja, bode li kralj tolike zapreke mogel premagati; zakaj v prvem činu smo zvedeli, da je njegova stvar pravična, naše sočutje torej opravičeno. Pa tudi njegova oseba nam vzbuja sočutje in zanimanje; saj vidimo, kako se je na blago stran vrnil, kako je podvzeten, delaven in skrben vladar in vojskovodja. — Nasproti pa nam kraljevič francoski ne vzbuja sočutja; on je namreč ohol, lahkomiseln in presrečen. Znano pa je, da s srečniki nikoli tako ne sočuvstvujemo kakor z nesrečniki. Objestno ponašanje Francozov v tej vojski nam celo vzbuja čut sovraštva do njih. Že v zapletki torej leži tragični moment te igre vsled nedolžnega trpljenja, katero igra predstavlja, in sicer ne samo zaradi borečih se oseb, ampak tudi zaradi borbe med dobrim in zlim, med krepostjo na strani kralja Henrika in med pregrešnostjo na strani kraljeviča francoskega.

Ali kje je katastrofa ali oni prevrat, ki je neohodni znak tragedije? — Saj igra kot živa slika življenja ali vsaj kosa življenja ne more že sama na sebi jednolična ostati, nego se mora spreminjati. — Prevrat v tej igri je v dejanju samem naznačen: kralj Henrik vzmaga, kraljevič francoski pa podleže. Ob enem s tem prevratom hodita še dva: zmaga Angležev nad Francozi kot zunanja, a zmaga delavnosti in kreposti nad nedelavnostjo in napako kot nravstvena zmaga. Res je sicer, da isti junak, recimo kralj Henrik V., ne pride iz sreče v nesrečo, zato pa pride njegov nasprotnik, kraljevič francoski, kar je čisto povestnično in zato tem bolj poučno in zanimivo za čitatelja in gledavca. — Zoper nauk o tragediji, katera ima prevrate iz dobrega v zlo in tudi naopak prikazovati — prim. Aristoteljeve poetike pogl. 11. in 13. — Shakespere tu nikakor ne greši, ker on kaže, da pravični in krepostni junak zmaguje, krivični in napačni pak omaguje; naj se to zgodi na katerikoli strani, dovolj je, da se to v igri prikazuje. Jaz bi ta slučaj, da se stiskani in bedni glavni junak koncem igre osreči in reši, njegov nasprotnik pa se ponesreči, imenoval preokret dejanja ali premenjavo. A učinek in užitek tragični je isti, kakor če bi se prikazoval na jedni in isti osebi. Zato bi tudi trdil, da ta igra spada v takózvane zamotane igre, t. j. v take, ki imajo po dva ali po več zapletkov.

Vprašajmo se na dalje, je li ta igra res tragedija, kakor jo je pesnik imenoval? — Jaz menim, da je dejanje samo dovolj tragično: strah za življenje glavnega junaka in poraz, grozen poraz Francozov pri Azincourt-u. Pri vsem tem pa je Shakespere tudi v tej tragediji pokazal svoje mojsterstvo, pogladivši tragične valove z ljubkimi, deloma šaljivimi prizori, kar tudi Gottschall opazuje. Takih prizorov ne nedostaje v nobenem činu te igre; treba jo je samo čitati ali spominjati se je. Nikakor pa ni dovoljen ugovor, da bi ta igra zavoljo srečnega izida junakove — Henrikove — usode spadala v komedijo. Glavnega junaka in njegovega nasprotnika usoda kaj takega nikakor ne dovoljuje, pojedini pristranski šaljivi prizori pa nikakor ne zadostujejo, da bi ona imela značaj komedije. —

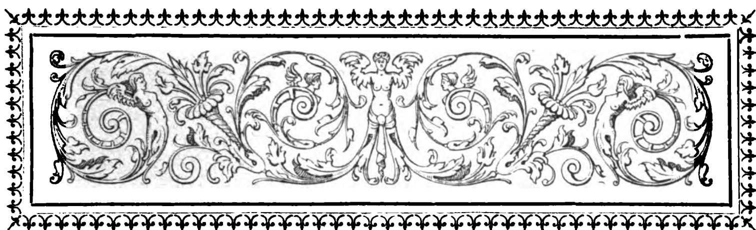
Da ima ta igra jedno samo glavno idejo, zmago pravičnosti nad puhlostjo in nepravico, v nravstvenem pomenu besede, to se vidi iz povesti dejanja, česar mi ni več treba dokazovati. Pač pa se utegne vprašati, kje je ono čiščenje — katharsis — gledavca ali čitatelja? — Iskati nam ga je v prvi vrsti pri Angležih, katerim močno łaska ta igra kot hrabrim, vztrajnim in na svojega vojskovodjo in kralja ponosnim. Njim je ta igra več nego v zabavo, ona jim služi

za izpodbujo k hrabrosti in narodnemu ponosu. A tudi drugim nego angleškim gledavcem in čitateljem prinaša ta igra ono ‚čiščenje‘: Francozom v drugi vrsti. Ti lahko sprevidijo iz usode svojih lahkomiselnih vojskovodov in strahopetnih in neposlušnih ter nerednih vojakov, kam vodi rušenje discipline, o kateri Fluelen med angleškimi častniki toliko govori. Poučna pa je v slednji vrsti ta igra za vsakega, ki se zanima za premembe življenja in značajev. Iz značaja Henrika kralja lahko vsak zanikarnež spozna, da mu je kakor temu kraljeviču še možno izkopati se iz pregreh. Henrika — povestnično osebo — je Shakespere narisal kot prezanimiv nravstveni značaj, dokazujoč, da spreobrnjenje nikoli ni prepozno ali pa nemožno. Kaj poreko »pesimisti« in »hereditarci« k temu spreobrnjenju? Upiráje se na svoje teorije o naravi, usodi, fatalizmu, determinizmu in drugih takih golih frazah bodo menda trdili, da je Henrikov značaj psihologično neverjeten ali celó protisloven vsemu znanstvu. A kaj pomagajo take trditve nasproti povestničnemu dejstvu? — Shakespere gotovo ni preiskaval teh modernih pojmov, koje sem ravno naštel, niti si delal o njih svoje sodbe, temveč verno je zasledoval stopinje zgodovinske in po teh — menda pa tudi po sebi samem — narisal Henrikov značaj. Kolikor se tiče spremembe značajev, iz dobrih v zle, ali iz zlih v dobre, iz vetrnatih v trdne in naopak, — povedal sem svoje mnenje že na drugem kraju in v drugih svojih spisih. Kot svoje prepričanje samó naj sem postavim, da taki »psihologični čudeži« se dadó iz prav tehtnih in iz več razlogov dovajati. K sreči nam pri teh teoretičnih dokazih dejansko življenje z dokazi hodi na roko. — Iz Henrikovega značaja se dá torej mnogo tega naučiti, kar je za »čiščenje« gledavčevih in čitateljevih značajev prav koristno. Pa ravno tako ležé v izrekih in zgodbah tragedije mnogoteri drugi lepi nauki, koristni v nravstvenem in občnem duševnem oziru. —

Vsekako torej igra »kralj Henrik V.« spada v vrsto imenitnih Shakespere-ovih umotvorov, dasi se ne more meriti z drugimi sijajnejšimi njegovimi deli. Uloga Henrika V. gotovo zahteva mnogo zmožnosti, da se ta značaj v svojih spremembah primerno predstavlja. V duševnem in nravstvenem oziru pa ta igra brez dvojbe nadkriljuje mnogotero drugo, katera se bolj blestí po svojih zanimivih značajih nego ta, katero smo ravnokar pregledali in v estetičnem oziru preiskali.

Tako vsa ta vrsta iger, katere po svoji vsebini obdajajo »Henrika V.«, kakor rečena igra sama potrjuje to, kar Shakespere pravi o drami: »Namen dramatične igre je bil in je: prirodi (t. j. človeštvu) podajati takorekoč zrcalo, pokazati kreposti nje lastne poteze, sramoti nje lastno sliko, stoletju in telesu časa (t. j. svetovni povestnici) vtisk njegove lastne podobe« (Hamlet. III 2). —

Francoska ljudska šola na Kranjskem.[1]

Spisal I. Vrhovec.

Obinkoštih l. 1809. so privreli Francozi tretjič na Kranjsko ter niso štiri leta več zapustili dežele. Z njih prihodom so nastale velike homatije: vse je bilo na glavo postavljeno, kajti Kranjec ni hotel o Francozu nič vedeti; Francozi so imeli vse leto opraviti, predno so nejevoljo našega ljudstva ukrotili. Umirilo se je šele po zimi proti koncu leta 1809. Seveda bi bili naši predniki na prste lahko zračunali, da se dobro oboroženih in v orožju izurjenih Francozov ne otresó kar tako zlahka meni nič tebi nič, ko se jih še cesar z vsemi svojimi vojskami ni mogel! Toda kdaj je še ljudska množica ob takih razburjenih časih premislila kako stvar trezno? Med temi homatijami so prenehale seveda tudi vse šole po deželi; najprej kajpakda v Ljubljani, saj je bila ta vendar središče vsega vojskovanja.

Ko pak so bili upori po Kranjskem zadušeni, začele so se v jeseni leta 1809. tudi šole zopet, toda ne še po francoskem učnem načrtu, ampak po starem avstrijskem. Pri tem e ostalo vse leto do 8. novembra 1810. Pred seboj imam zanimiv pregled o stanju ljudskih šol ljubljanskega okrožja. Datiran je od 10. aprila 1810. leta in je zanimiv tembolj, ker ga je sestavil in svojeročno pisal tedanji ravnatelj gimnazije in normalke, naš Valentin Vodnik. »Etat des ecoles elementaires allemandes et carnioliennes en

[1]) Ta članek je sestavljen zgolj po aktih, shranjenih v mestnem arhivu ljubljanskem, v fascikulih št. 1—11. ,,Französ. Zwischenregierung.“

Carniole dans le Cercle de Laibach.« Podpisal pa ga je kanonik Josip Walland, nadzornik ljudskih šol na Kranjskem (chanoine et Surintendent d'ecoles elementaires).

I. Ljudske šole ob prihodu Francozov.

a) Število ljudskih šol v Ljubljani.

Ob prihodu Francozov je bilo v Ljubljani šest šol: normalka, trivijalni (kmetiški) šoli pri sv. Petru in v Trnovem in tri dekliške šole: notranja in zunanja šola v uršulinskem samostanu, pa dekliška šola pri sv. Petru. Na normalki je poučevalo deset učiteljev: 1.) ravnatelj Ivan Eggenberger, profesor pedagogike; 2.) katehet Andrej Wruss (Brus); 3.) Vincencij Dorfmeister, risar; 4.) Josip Golob, učitelj nemškega jezika; 5.) Friderik Strohmayer, učitelj lepopisja; 6.) katehet Josip Vinšek; 7.) Urban Jesenovec, 8.) Jurij Sicherl (ta dva »precepteur« imenovana); 9.) Andrej Kopitar (adjoint et aide d'ecole) in 10.) Matija Klander, regent d'ecole.

b) Predmeti posameznih razredov.

V prvem razredu so se otroci učili veronauka, črkovanja, čitanja in po malem tudi že pisanja.

Predmeti drugega razreda so bili razen veronauka nemški jezik in nemški pravopis; otroci so se učili tiskano in pisano brati in računati s številkami ter so se vadili v nemškem in latinskem pisanju.

V tretjem razredu so se razlagali sv. evangeliji, učila so se pravila nemškega jezika in pravopisja. Od učencev tega razreda so že zahtevali, da so znali osnovne štiri vrste računanja, dalje da so znali gladko nemško in latinsko čitati pa pisati, kar se jim je narekovalo v teh dveh jezikih. Vadili so jih po malem tudi že v sestavljanju najnavadnejših in najpotrebnejših pisem, ki se rabijo v vsakdanjem življenju.

Četrti razred je bil odločen za tiste, ki niso nameravali šolati se še dalje, ampak so konec četrtega razreda izostali iz šole, za take torej, ki so se namenili za trgovino, obrt, umetnost ali kako drugo tako stroko. Ta razred je imel dva oddelka in je trajal dve leti; v teh dveh letih so učenci popolnili svoje znanje v čitanju, pisanju, računanju in v sestavljanju za vsakdanje življenje najpotrebnejših pisem. Vrhu tega so bili (seveda zraven veronauka) predmeti tega razreda še: stavbarstvo, osnovna geometrija, zemljepis, stereometrija, mehanika, naravoslovje in pričetki fizike.

Šentpeterska in trnovska šola sta bili kmetiški šoli (ecoles rurales); imeli sta po dva razreda, v katerih se je učil veronauk, učilo se čitanje, pisanje, računstvo in se je začelo že tudi z nemškim jezikom. Tudi so se po malem vadili v sestavljanju najnavadnejših in najpotrebnejših pisem.

V uršulinskem samostanu je poučevalo devet redovnic, šentpetersko dekliško šolo pa je oskrbovala Urša Zupan, najbrž soproga učiteljeva, ki se je tudi pisal za Zupana. Učila je deklice v šivanju in vezenju.

c) Gorenjske šole.

Razen Ljubljane se je nahajalo na vsem Gorenjskem še 17 drugih ljudskih šol. Po dve šoli, deško in dekliško, sta imela samo Kamnik in Škofja loka. Škofjeloška deška šola je bila dvorazrednica z dvema učiteljema (Pavle Vidmar in Blaž Navoda), dekliška šola v nunskem samostanu pa je bila najbrž štirirazrednica, zakaj na nji je poučevalo devet redovnic kakor v Ljubljani. Razen deške so imeli dekliško šolo tudi še v Kamniku; oskrbovala jo je Cilka Pečnik.

Trirazrednice so se nahajale v Kranju in Kamniku. V Kranju so učiteljevali takrat Andrej Petermann, Simon Šugelj in Andrej Albreht; ta je bil katehet in ob enem tudi ravnatelj. Mesto tretjega učitelja pa je bilo takrat ravno izpraznjeno. V Kamniku so poučevali trije frančiškani.

Dvorazrednice z dvema učiteljema so imeli trije kraji: 1.) Škofja loka, kakor že povedano; 2.) Tržič (učitelja: Tone Pibernik in Josip Peharc) in 3.) Radovljica (katehet N.? in Ivan Esch). Po vseh drugih krajih pa je učiteljeval le po jeden učitelj, in sicer: 1.) na Igu (Boštjan Skubitz), 2.) v Žireh (Martin Albrecht), 3.) v Poljanah pri Škofji loki (Ivan Notar), 4.) v Preddvoru (Jernej Potočnik), 5.) v Kropi (Josip Tomaževec), 6.) v Begunjah (učiteljevo mesto je bilo takrat izpraznjeno), 7.) v Kranjski gori (Anton Hribar), 8.) v Mengšu (Krištof Kralj), 9.) v Dobu (Jurij Pengov) in 10.) v Moravčah (Alojzij Mayer).

d) Kako so učitelje plačevali.

Plača učiteljev je bila različna; najboljšo plačo so imeli ljubljanski učitelji, in sicer: ravnatelj Eggenberger 600 gld., Dorfmeister in Golob po 500 gld., Brus, Sicherl, Strohmayer, Vinšek in Jesenovec po 400, Kopitar 250, Klander pa 120 gld. Ravno toliko je dobival tudi šentpeterski učitelj

Tone Zupan, ki je bil ob enem seveda tudi organist; trnovski učitelj Jernej Kos pa je bil še na slabšem, dobival je samo 116 gld. na leto; pa še to skromno plačilo je dobival kaj neredno ter moral dostikrat po več mesecev čakati na denar. Quem dii odere, magistrum fecere!

Redovnice na nunski šoli v Ljubljani so dobivale za svoj trud po 15 gld. remuneracije na leto.

Zunaj Ljubljane je imel najboljšo plačo radovljiški prvi učitelj: 300 gld.; za tem pa po vrsti: škofjeloški 282 gld., mengeški 254, radovljiški (drugi učitelj) 232, moravški 236, begunjski 208 gld. in kranjski trije vsak po 200 gld. Po 200 gld. so imele tudi loške redovnice, ki so bile torej veliko boljše plačane kakor ljubljanske. Manj kakor po 200 gld. letne plače so imeli ti-le učitelji: V Kranjski Gori 197 gld. 39 kr., v Tržiču prvi učitelj 196 gld. 30 kr., drugi 70 gld., na Igu 177 gld., v Kranju ravnatelj in katehet po 150 gld., v Kropi 136 gld., v Preddvoru 125 gld. 50 kr. in drugi škofjeloški učitelj 105 gld. Manj kot 100 gld. na leto so dobivali: učiteljica v Kamniku 81 gld. 54 kr., učitelj v Dobu 76 gld., v Žireh in v Poljanah vsak po 75 gld. in drugi učitelj v Tržiču samo 70 gld.

Denar za plačevanje učiteljev se je jemal za ljubljanske učitelje večinoma iz šolskega zaklada, drugi učitelji pa so živeli po največ ob béri in šolnini, katera pa je bila po nekaterih šolah skromna dovolj. Pač sta škofjeloška učitelja dobivala po 80 gld. šolnine, učitelji v Žireh, Poljanah, Mengšu, Dobu in Moravčah pa samo po 5 gld.

II. Ljudske šole po francosko uravnane.

a) Gmotne neprilike.

Tako so bile uravnane ljudske šole ljubljanskega okrožja, ko so prišli Francozi v deželo, in take so ostale dlje nego jedno leto, do novembra 1810. leta, čeprav je grof Marmont, guverner ilirski, izdal že dné 4. julija 1810. leta ukaz, kako se morajo prestrojiti po francosko.

V prejšnjih, avstrijskih časih so bile ljudske šole v oskrbi deželne vlade, sedaj pa so jih morale prevzeti občine. Ker pa jim Francozi do takrat niso še nakazali dohodkov za vzdrževanje šol, vršila se je njih prestrojitev jako počasi.

Tako se je prigodilo, da se je »komisija za osnovo ljudskih šol ljubljanskih« sešla šele dné 8. novembra leta 1810. Magistrat je izmed mestnih očetov odposlal k temu posvetovanju župana Jos. Kokalja in svetovavca

Josipa Alborgheti-ja; izmed učiteljstva je bil navzoč Vodnik, takrat ravnatelj gimnazije in ljudskih šol v Ljubljani. Predsedoval je seji abbé Zelli, vrhovni nadzornik javnega poduka v vsej Iliriji.

Za ljudsko šolo ljubljansko, osnovano po francosko, je bilo treba sedaj manj učiteljev, kakor v avstrijskih časih, samo sedem pravih učiteljev in jednega suplenta ali pomožnega učitelja. Komisija je priporočila šolski gosposki za teh sedem, oziroma osem mest vse prejšnje učitelje na normalki: Ivana Goloba, Vincencija Dorfmeistra, Friderika Strohmayerja, Josipa Vinška, Henrika Sicherla, Vrbana Jesenovca in Andreja Kopitarja, Matija Klandra pa za pomožnega učitelja. Prejšnji ravnatelj normalke Eggenberger se je svoji službi odpovedal, Brus pa je odšel na faro. Ravnatelj nove ljudske šole naj bi bil po komisijskem nasvetu gimnazijski ravnatelj Vodnik, namestnik njegov pa Jos. Golob. Razen ravnateljskih poslov pa mu je osnovalna komisijo naložila tudi še pouk »civilnega in ruralnega katekizma« pa nemškega jezika.[1]) Dalje so nasvetovali Vincencija Dorfmeistra za risanje (bil je naslednik umirovljenega Andreja Herleina), Friderika Strohmayerja za lepopisje, Josipa Vinška za veronauk,[2])

[1]) Dimitz pripoveduje (IV. 324), da se je prejšnji ravnatelj normalke Iv. Eggenberger odpovedal svoji službi, in sicer zato, ker je francoska vlada odpravila iz ljudske šole nemščino. Mož je šel, pravi Dimitz, „weil er unter solchen Umständen seinem Vaterlande Krain nicht mehr nützlich sein könne." — Toda to ni tako, in Dimitzeva trditev je prav iz trte izvita, zakaj Golob je bil že poprej, v avstrijski dobi učitelj nemščine, ne pa Eggenberger, ki je poučeval pedagogiko. In tudi ljubljanski magistrat se je ob priliki sam izrazil o Golobu: „er hat die deutsche Sprache neben der französischen im Unterrichte beibehaten." — Prav po nepotrebnem vsiljuje Dimitz učitelju iz dobe francoske okupacije politične bolečine, kakršne so imeli k večjemu učitelji njegove dobe, l. 1876., ko se je tiskal IV. zvezek njegove „Geschichte Krains".

[2]) Glede na veronauk pravi Dimitz IV. l. c. „Nach dem französischen Schulplane wurden die Katechetenstellen überflüssig, denn es genügte den vorgeschriebenen, mehr die Pflichten des Staatsbürgers als jene des Katholiken betonenden „Catechisme de l'Empire francaise" memorieren zu lassen." A predlogi šolske komisije dokazujejo, da tudi ta trditev Dimitzeva ni prava. Jeden katehetov, Brus namreč, je pač odšel, Dimitz pravi, da na faro v Sodražico, toda na prejšnji ljudski šoli sta bila dva, Brus in Vinšek; odšel je pač Brus, Vinšek pa ne, ampak je po odhodu Brusovem prevzel pouk v veronauku.

Da je Brus odšel na faro, za to je bilo odločilnih lahko več razlogov. — Morebiti ga poučevanje ni več veselilo, kar bi ne bilo prav nič čudnega, ali pa je odšel, — in to je še verjetnejše, — ker po novem francoskem načrtu na jedni ljudski šoli ni trebalo dveh katehetov. Jeden se je torej moral vsekako umekniti; da pa se je umeknil ravno Brus in ne Vinšek, je tako malenkostna stvar, da se nam z njo ni treba dalje pečati. Zakaj da se je osnovalna komisija odločila za Vinška, kaj nas to zanima! Važneje pak je konstatirati, da se Francozom pouk v veronauku ni zdel tako „odveč", kakor pripoveduje Dimitz.

Henrika Sicherla za francoščino in aritmetiko, za deželni jezik pa Vrbana Jesenovca in Andreja Kopitarja; pomožni učitelj Matija Klander je poučeval črkovanje, zlogovanje in pričetke računstva.

Osnovalna šolska komisija je nasvetovala tudi plače, in sicer 500 gld. za podravnatelja, po 400 za učitelje in 300 gld. za pomožnega učitelja. Toda če se jim bo plača tudi res izplačevala, tega jim pa osnovalna komisija ni mogla povedati.

Vzrok je bil pa ta. Ko so Francozi prišli v deželo, je bila njih prva skrb ta, da so planili po blagajnicah in vseh dohodkih, naj so tekli iz kakršnega koli vira; kaj pakda se je ravno tisto zgodilo tudi z mestno blagajnico in dohodki mestnimi. Stališče magistratovo je bilo neznosno. Gospodari naj brez dohodkov, zraven pa naj še preskrbljuje nikdar ne sito francosko vojsko z vsemi potrebščinami! Da bi se bil napravil v tem oziru kak red, na to Francozi niso mogli misliti, dokler je bila vsa dežela v ognju proti njim; magistrat si je pomagal, kakor je vedel in znal. Francozi so ga tolažili, da se gospodarske stvari uravnajo, prej ko bo mogoče, določijo se mu dohodki in se mu tudi naroči, kaj naj pokriva ž njimi, — toda sedaj še to ni mogoče torej naj potrpi.

Nič bolj se ni godilo začasni deželski gosposki. Tudi ta o denarnih rečeh ni vedela, pri čem da je. Tem razmeram je pripisovati, da je dné 8. novembra 1810. leta zborujoča šolska komisija sklenila, nasvetovanim učiteljem priporočati, naj pričnó s poučevanjem le kar takoj. Kdo jih bo plačeval in s čim, to se jim sedaj pač res še ne more povedati, toda naj le pričnó! Šolska komisija bo že vse storila, da dobé učitelji svojo plačo; obrnila se bo do intendanta, ki bo že znal poskrbeti plačilo za njih trud.

In res so začeli takoj dne 10. novembra leta 1810.; otvorila se je pa samo normalka; vse druge ljubljanske ljudske

Kateheta je imela torej tudi nova, po francoskem načrtu osnovana „ecole primaire“.

Napačno pa je najbrž tudi ono, kar pripoveduje Dimitz o „Catechisme de l'Empire française“, češ, da je ta „katekizem“ naglašal bolj dolžnosti državljanske kakor pa katoliške. Najbrž je Dimitz zavozil tu nekoliko v stran. Ta „Catechisme de l'Empire française“ najbrž niti do malega ni bil učna šolska knjiga verske vsebine, ampak „katekizem“, kakršnih je dosti za pouk v prav vsakem predmetu, knjiga, po kateri se poučuje v prašanjih in odgovorih. Po takem „katekizmu“ se je mladina učila najimenitnejših dolžnosti dobrega francoskega državljana, in prav gotovo se ne motim, če rečem, da je ta „katekizem“ ravno isti „civilni in ruralni katekizem“, katerega je poučeval učitelj Golob.

Francozi torej veronauka niso odpravili, odtegnili pa so šole dotedanjemu duhovskemu nadzorstvu, škofijskemu konzistoriju.

šole so prejenjale, zato ker ni bilo denarja zanje. Šentpetersko so do francoskih časov vzdrževali iz Schillingove ustanove, šolski zaklad je prispeval le z malo svoto; ravno tako se tudi trnovska šola ni vrdrževala samo iz šolskega zaklada, ampak je zanjo štel tudi nemški red vsako leto nekaj desetakov. Ker pak so se teh dohodkov iz šolskega zaklada in iz ustanov polastili Francozi in učiteljema, šentpeterskemu in trnovskemu, ustavili dotedanje dohodke, popustila sta učiteljevanje oba.

Tako sta šentpeterska in trnovska deška šola prenehali.

Prenehali pa nista dekliški šoli, niti v nunskem samostanu, niti ona pri sv. Petru, kjer je Zupanka podučevala v šivanju in vezenju. Ko je minil prvi tečaj francoske šole, (o veliki noči leta 1811.), poprosila je Zupanka remuneracije, toda magistrat ji je odgovoril, da remuneracije ne more predlagati, dokler se ne izvrši vsak čas pričakovana preustrojitev kranjskih razmer po francoskem kopitu. Odgovor je Zupanka dobila dne 11. aprila 1811. leta. Uršulinke pak se za plačo niti oglasile niso, najbrž so vedele, da je škoda vsake besede.

Kaj pa učitelji . . . ? Ali so dobivali ti svojo plačo redno? Kako li, ko so bile francoske finance vse zmedene in tako slabe, da slabejše biti niso mogle. Francoska gosposka je bila v največjih zadregah, kajti šole so se morale začeti, tako je ukazal Marmont — a denarja za njih vzdrževanje ni bilo iztekniti nikoli nikjer. Če bi človek sodil po besedah, s katerimi je intendant kranjski za Gorenjsko pozval dne 6. novembra 1810. leta ravnokar omenjeno šolsko komisijo k posvetovanju zaradi otvorjenja šol, menil bi, da je bilo francoski vladi silno mnogo do njih. Pisal je: »Prosim Vas torej, gospodje, požurite se ter nasvetujte vrhovnemu nadzorniku ilirskih šol gosp. Zelli-ju potrebne učitelje kar najhitreje, toda pri tem bodite previdni in postopajte z vso tisto natančnostjo in skrbljivostjo, katero zahteva tako važna stvar. Nravitost, dobri nazori, lepo vedenje v zvezi z verskim prepričanjem so prvi pogoji za može, katerih naloga bo vzgojevati duha in blažiti otroška srca tega mesta.«

Seveda pri takih lepih besedah pa bi Francozi tudi ne smeli gmotne strani tako čisto z nemar puščati. Nasvetovani in kmalu potem potrjeni učitelji so začeli, kakor že rečeno, poučevati takoj dne 10. novembra 1810. leta. A za njih plačilo se mesece in mesece ni zmenil nihče. Ko je prvi tečaj minil, učitelji pa še niti bora niso potegnili za svoje učiteljevanje, obrnili so se s skupno prošnjo do intendanta, naj jim vendar, za Boga, izposluje tako bridko zasluženo plačo; toda odvrnil jim je, da nova organizacija še ni izdelana, da

ni še določen fond, iz katerega se imajo šolske potrebe plačevati itd. — torej potrpite! Minil je tudi drugi tečaj, in učenci so odšli na počitnice, ne da bi bili učitelji potegnili le jeden krajcar. Ob čem so li živeli? Človek se ne more prečuditi njih skromnosti! — Ko se je jeseni l. 1811. šola zopet pričela, nahajamo zopet vsacega na svojem mestu.

Proti božiču tega leta jim je prisijal prvi svetli žarek upanja. Vodnik je dobil namreč od vlade odlok, da se je sprejel njegov nasvet, s katerim in kakšnim denarjem naj se vzdržujejo šole. Vodnik je nasvetoval, naj se odmeni za to šolnina, ki jo plačujejo dijaki, vrhu tega pak naj se iz dohodkov mestnega daca ljubljanskega določi še 1800 frankov; 1600 frankov za učitelje, 200 frankov pa za kurjavo in snaženje šolskih sob.

Med učiteljstvom veliko veselje! Storjen je bil s tem vsaj pričetek. Meseca novembra l. 1811. so jim izplačali res vso zaostalo plačo od 1. januarja pa do konca septembra 1811. leta. Ostali so jim na dolgu le še plačo za november in december leta 1810.

Toda veselje ni trpelo dolgo. Od novembra 1811. leta dalje se je plačevanje zopet ustavilo, zato ker je moral za leto 1812. v mestnem zboru sklenjeni proračun iti poprej še v Pariz, da ga Napoleon potrdi. Toda pot v Pariz je dolga, in res je minilo vse l. 1812, proračun za to leto pa le še ni bil potrjen, ni še prišel iz Pariza nazaj, — poprej pa se iz mestne blagajne ni smel porabiti niti jeden krajcar.

A učitelje je držala vsaj šolnina po koncu. Znašala je za vsakega dijaka po 10 frankov na leto, toda v istini so jo plačevali samo nekateri, sinovi najimovitejših starišev, drugim se je primerno znižala; nekateri so plačevali mesto 10 fr. samo po jeden frank na leto, nekaterim pa se je celó popolnoma popustila. Takih popolnoma oproščenih je bilo leta 1812/13 v prvem razredu 15, v drugem 10, v tretjem 11, v četrtem 6, samo v risarski šoli so šolnino plačevali vsi. Leto poprej je bilo na ljudski šoli 269 dijakov, od katerih je šolnino plačevalo 220.

Torej tudi pri tako svobodomiselno nadahnjenih Francozih šolski poduk ni bil brezplačen. Od 1. januarja pa do 30. oktobra leta 1812. n. pr. je vrgla šolnina 2331 fr. 28 c. Sprejemal jo je Vodnik ter jo proti pobotnicam razdeljeval učiteljem. Seveda ni zadostovala nobeno leto. Zato se je Vodnik o veliki noči leta 1812., torej konec prvega tečaja drugega šolskega leta francoskega potegnil z vso odločnostjo za učitelje ter prosil, naj jim plačajo, kar so jim dolžni še za mesec november in december leta 1810. in za ves prvi tečaj šolskega leta 1811/12. Ta dolg je znašal 978 fr. 31 cent.

Primanjkljaj sicer ni bil posebno velik, a za slabo plačane učitelje pa vendar čuten zadosti. Zato se je Vodnik potegnil zanje ter prosil, naj se jim plača, kar so zaslužili, posebno ker je sv. Jurij pred durmi, to se pravi, ker bo treba stanarino plačati.

O tej priliki (28. marca 1812) pa je Vodnik zinil tudi za-se jedno. Bil je še vedno ravnatelj normalke, in sicer že od 10. novembra leta 1810. sem. Ravnateljski posel mu je dajal mnogo truda in sitnosti, a dobil ni zato nič. Tri tečaje je molčal, potem pak se oglasil, češ, da dela že zadosti dolgo tlako, njegov kolega v Trstu pa ima kot ravnatelj 1000 fr. plače na leto! Tudi on zahteva za svoj obili trud plačilo, ne 1000 fr., ampak samo 200 na leto. Teh 200 fr. bo seveda treba odščipniti od onih 1800 frankov, ki so kot prispevek mestnega daca namenjeni za tako slabo plačane učitelje, toda Vodnik ne more drugače. Učitelji se mu smilijo, toda tudi on kot licealni profesor ni v takem položaju, da bi mogel služiti samo za čast. Svoje proste ure ve že drugače uporabiti. Če se mu dá zahtevanih 200 frankov, nadzoroval bo ljudsko šolo še nadalje, vendar nima nič proti temu, če se ravnateljstvo in plača prepustita njegovemu sedanjemu namestniku in najstarejšemu učitelju Josipu Golobu.

To prošnjo je francoska vlada rešila — kdaj? — čez pol leta, dné 30 oktobra in Vodniku prisodila za njegov dotedanji trud 240 frankov.

Nič bolje se ni godilo drugim ljudskim šolam. Slučajno vemo to tudi o nunski šoli, o kateri sem bil dejal, da se Francozi zanjo niso dosti brigali ali pa nič. Na tej šoli je poučeval veronauk beneficijat, katerega je samostan vzdrževal iz Schellenburgove ustanove (ta je nosila 320 gld. na leto) in iz Zajčeve ustanove za večne sv. maše; nje obresti so znašale po 160 gld. na leto. Oboje te dohodke je pobiral samostan, a je bil zavezan imeti kateheta v popolni oskrbi ter mu vrhu tega izplačevati še po 200 gld. na leto. Tako je bilo v avstrijskih časih od l. 1806. dalje pa do prihoda Francozov. Kakor vse druge ustanove, pograbili so Francozi seveda tudi Schellenburgovo in Zajčevo; nunski samostan zavoljo tega kajpakda ni mogel plačevati onih 200 gld.; oskrboval pa je beneficijata z vsem potrebnim vendar-le, to se pravi pač, da mu je dajal hrano. Za druge svoje potrebščine pa se je moral ubogi katehet sicer pobrigati, kakor je vedel in znal. Zaslužil si je nekaj krajcarjev s tem, da je francoske uradnike poučeval v nemščini. Ko so l. 1813. Francoze pregnali in so se vrnili zopet Avstrijci v deželo, tožile so nune: Pet dolgih in bridkih let se je samostan boril z največjimi bedami, skoraj bi ga bilo lakote konec. Čast bodi Bogu, da

so Francozi iz dežele. Ubogi katehet pa ni mogel tako vzdihniti, zakaj z odhodom francoskih uradnikov se mu je zaprla jedina pot, po kateri si je mogel prislužiti kaj po strani. Zato so prosile nune, naj se ga avstrijska vlada usmili ter skrbi zato, da se bodo začele obresti iz imenovanih dveh ustanov izplačevati kar najhitreje mogoče. — Tak je bil gmotni položaj učiteljev konec tretjega tečaja francoske šole. Seveda so učitelji poučevali dalje ter se tolažili s prijetno nado, da vendar že skoro priroma iz Pariza potrjeni proračun za leto 1812. Vmes pa so sedaj pa sedaj pomoledovali zopet za svojo plačo. V tem se je bližal konec četrtega tečaja.

Izpiti so bili določeni za 26., 27. in 28. avgust. K tem izpitom je Vodnik povabil, in sicer se je zgodilo to prvikrat, ljubljanskega župana (maire) barona Codellija. Udeleži naj se jih, da bo videl izvrstne uspehe učiteljev; morebiti dobé potem naposled vendar-le svojo grenko zasluženo plačo. Izpraševal se bo najprej I. razred, in sicer 26. avgusta zjutraj, popoludne II. razred, 27. avgusta III., 28. avgusta pa IV., in sicer dopoludne in popoludne.

Codelli je prišel res k izpitom, svoje plače pa učitelji vendar niso dobili. Ko so se čez nekaj mesecev, o božiču leta 1812. zopet oglasili zanjo, odvrnil jim je magistrat: »Magistrat mora gospode učitelje zopet opomniti onega, kar jim je dejal že tolikokrat ustno in pismeno, da županstvo ni pooblaščeno, izplačati niti najmanjše vsote, dokler njega cesarost Napoleon ne potrdi predloženega mu proračuna za leto 1812.«

Leto 1812. je minilo, proračun pa je ležal še vedno v Parizu!

Kdaj je naposled vendar priromal v Ljubljano in kako so se stvari za učitelje naposled iztekle, ne vem povedati, a značilno je, da je že napočilo osodepolno leto 1813., ko francoska ljudska šola nikakor še ni bila urejena na nobeno stran. Z letom 1813. pa so se pričele Francozom tudi že iztekati ure njih gospodstva na Kranjskem. Ostali so le še dobrega pol leta v deželi, in ko so odhajali, je bila ljudska šola skoraj še vsa taka, kakršno so sprejeli od Avstrijcev. Vsaj v šolskih stvareh se Francozi nikakor niso izkazali kot izvrstni organizatorji; učitelji prav gotovo niso pretakali solz za njimi, ko so odhajali iz dežele Da ljudska šola nikakor še ne ustreza potrebam in razmeram na Kranjskem, povedali so mestni očetje svojim francoskim gosposkam kar naravnost. Dne 6. novembra leta 1812. je dejal v mestnem svetu Alborghetti, jeden najodličnejših meščanov in mestnih svetovavcev, da ljudska šola nikakor ni taka, kakor bi morala biti, zato pošiljajo imoviti stariši svoje otroke rajši na tuje (na Avstrijsko?) v šolo. Zato je treba misliti, na kak način

bi se dala šola povzdigniti. Svetovavec Malič je dejal, da je zraven že obstoječe šolske komisije magistratove treba še jedne.

Ravno tako kakor ljudska šola ponesrečila se je Francozom tudi umetnijska in rokodelska šola, — trajala je samo jedno leto.[1]) Celó pa niso vedeli kaj početi z licejem, avstrijsko gimnazijo. Dne 4. julija leta 1810. so naredili iz nje najprej »osrednje šole« (Ecoles central), a že leto zatem, v šolskem letu 1811/12., so jo razcepili v dve šoli, v »akademijo« in »licej«. Bog vé, kako lice bi ji bili dali naslednje leto, če bi bili ostali še v deželi!

Vsem tem nedostatkom nasproti pa se mora v popolni meri pripoznati francoski princip, da je uspešen pouk jedino le mogoč, če je za tuje jezike učni jezik — domači jezik.

b) Število razredov in dijakov.

Dne 10. novembra l. 1810. otvorjena normalka je imela, pravi prof. Pleteršnik, dva razreda, kar pa nam je umeti ne v današnjem, ampak tedanjem pomenu te besede, ko je imel vsak razred po dva oddelka, »untere und obere Abtheilung«. Dandanes bi šteli ona dva razreda za štiri, za kar priča tudi veliko število osebja: sedem pravih učiteljev, 1 pomožni učitelj in vrhu teh še Vodnik kot prvi ravnatelj.

Leta 1810. so ob priliki, ko so otvorili normalko, šteli dva razreda, 28. marca l. 1811. pa je bilo to že premenjeno. V svojem poročilu o stanju ljudskih šol v Ljubljani je Vodnik poročal tako-le: »Šolskih sob je pet, jedna za začetnike, »für die Elementaristen« (poročilo njegovo je namreč nemško, če prav je bil francoščini vešč in jo je celó poučeval), jedna za prvi razred, jedna za drugi, jedna za tretji razred in jedna za risarsko šolo.« Marca meseca l. 1811. je imela torej normalka, ako se natančno držimo besede, samo tri razrede, zraven teh pa začetno in še risarsko šolo, vseh skupaj pa torej vendar-le pet razredov, kar pojasnjuje Vodnik še posebej z dodatkom: »der Kürze wegen pflegt man die obgenannten Classen mit den Namen: erste, zweite, dritte, vierte Schulclasse und der Zeichenschule zu unterscheiden.«

Tako je štel Vodnik konec prvega tečaja, o veliki noči l. 1810/11.! Ko pa je v ravno tistem poročilu govoril o številu dijakov, štel je III. razred in risarsko šolo za jeden sam razred. Konec drugega tečaja v avgustu l. 1811. pa je štel le kar štiri razrede: prvi, drugi, tretji in četrti, h kateremu

[1]) M. Pleteršnik, Vodnik, učitelj ljublj. gimnazije; Jahresb. des k. k. O. Gymn. zu Laibach, 1875.

je spadala tudi risarska šola. Isto velja o prvem tečaju šolskega leta 1812/13., naslednji tečaj l. 1812. pa tudi tega razločka ni več delal, ampak je računal le kar pet razredov.

Koliko je bilo na teh razredih iz početka dijakov, ne vem, pač pa jih je štel vsak razred v zadnjih tečajih francoskega gospodstva toliko-le:

II. tečaj š. l. 1811/12.		I. tečaj l. 1812/13.		II. tečaj l. 1812/13.	
Začetnica	= 61	I. razred	= 58	I. razred	= 69
I. razred	= 55	II. »	= 55	II. »	= 67
II. »	= 91	III. »	= 84	III. »	= 104
III. » } Risarska šola }	= 62	IV. »	= 49	IV. »	= 66
		Risarska šol.	= 34	Risarska š.	= 27
	269		280		343

Iz te tabele je razvidno, da so Ljubljančani le počasi dobivali zaupanje do francoske šole. Mimogrede bodi povedano, da so ji Francozi odkazali najneprilčnejše prostore. Ravnateljev namestnik Golob je tožil: »Šolski prostori so za mladino nezdravi. Pritlične sobe so tako temne, da se o deževju ne more čitati. Zrak je zatohel; klopi so tako tesne in skup stisnjene, da se otroci ne morejo stegniti in ne pobrati, če jim pade kaj na tla.« Nahajale so se pri tleh v traktu proti semenišču. — Katerim namenom so pak služili drugi prostori gimnazijskega, oziroma licejskega poslopja, v katerem je bilo vendar toliko sob in dvoran, da je bilo še pred nedavnim časom prostora za ljudsko šolo, pripravnico, realko in gimnazijo, česar se še vsi dobro spominjamo? — Pa Francozi vendar niso za ljudsko šolo in nežno ljubljansko mladino izbrali nalašč najslabejših prostorov! Nikakor ne! Do leta 1812. je bila tudi ljudska šola prav dobro spravljena, toda l. 1813. so se pripravljali za napravo dijaškega konvikta ter odločili prostorno licealno poslopje zanj.

c) **Učitelji.**

Učiteljev je imela francoska normalka prvo leto (1810) s Klandrom vred osem. A že naslednje leto je Sicherl odšel na licej za profesorja. Na izpraznjeno njegovo mesto se je pomeknil učitelj tretjega razreda in tako vsi po vrsti do najmlajšega »repetenta in šolskega sluge Klandra«, čigar mesto je na ta način postalo prosto. Vodnik je priporočal, naj ga ne odpusté, kar je vlada nameravala, morebiti iz štedljivosti in denarnih uim, v katerih se je nahajala in sicer je priporočal, naj ga zato ne odpusté, »damit man in Krankheits-, hohen Alters- und Sterbefällen die Maschine vorwärts schieben kann.« Vendar je svetoval, naj z imenovanjem sedmega uči-

telja za sedaj še rajši nekoliko počakajo, dokler se šolski fond za stalno ne uredi. Šolnina, dejal je, vrže sicer precej, pričakovati je, da v naslednjem tečaju vrže še več, toda ta dohodek je nezanesljiv. Saj se lahko prigodi, da se tudi zmanjša. Če bo kdaj kakšen prebitek, razdelita naj si ga najmlajša, zelo vneta učitelja Kopitar in Klander. (28. marca l. 1811.).

To, da je Sicherl prestopil z normalke na licej, kaže, da so bili učitelji na normalki možje, ki so se šolali več, kakor je bilo za normalko potrebno. Tak je bil tudi Jos. Golob, Vodnikov namestnik. V prošnji, v kateri je Golob dne 9. septembra l. 1812. moledoval za svojo plačo, opisal je nesrečni mož sam svoje življenje.

Takrat je bil že 57 let star in oženjen; poučeval je v četrtem razredu vse predmete, tudi nemščino in francoščino, veronauk in zgodbe sv. pisma, zemljepis in geometrijo. Služboval je že 25 let pa tri mesece. Zaslužil je drugačno usodo, kakor ga je res zadela, kajti dovršil je na Dunaju »modroslovne, pravoznanske, politične, finančne in trgovske študije.« Z Dunaja je l. 1787. prišel v Ljubljano, kjer je kot prvi učitelj imel 300 gld. plače na leto. Osem mesecev je opravljal celo posle normalčnega ravnatelja; takrat so mu primeknili še 100 gld. To plačo, 400 gld., je dobival do francoskih časov. Francoska vlada ga je dne 9. novembra 1810. l. namestila kot učitelja in podravnatelja s 350 gld. letne plače. Trudil se je na vso moč izpolniti svoje mesto v popolno zadovoljnost svojih novih gospodov. Navzlic temu so mu pa z novim letom 1812. odščipnili velik del njegove plače, čeprav je poučeval največ in najvažnejše predmete, take, dejal je, za katere se je treba vsak dan sproti pripravljati. Zraven pa je še čuval nad redom v šoli. Vkljub temu mu je bila država na dolgu plačo za september, oktober, november in december 1810. leta in za november in december 1811. leta. Pristojbine od njegove plače (arrha) pa so mu vendar pri vsakem izplačanju natanko zaračunili in odtegnili.

Dne 9. septembra l. 1812., ko je v veliki svoji bedi prosil, naj se mu za Boga vendar izplača, kar mu gre, so mu bile gosposke dolžne za njegovo učiteljevanje 500 frankov vsega skupaj, ker mu ali niso redno plačevale, ali so mu pa bile odtegnile preveč pristojbin. Golob je prosil, naj se mu plača ta denar, letos se to lahko zgodi, kajti šolnina je prinesla toliko, da ostaja čez stroške precejšnji prebitek.

Penzije učitelji francoske dobe niso imeli nobene!

Najstarejši učitelj na ljubljanski normalki je bil takrat katehet Vinšek, 69 let star. Poučeval je že 37 let in 1 mesec. Za njim so se po starosti vrstili: 58 let stari Jesenovec, ki

je poučeval tudi že 37 let, in 43 let stari Strohmayer, ki je učiteljeval že 22 let in 4 mesece. Najmlajša sta bila Kopitar, 27 let star in že 9 let učitelj, pa 25 let stari Klander, ob enem pomožni učitelj in šolski sluga; poučeval je takrat že pet let.

d) Učni načrt.

O predmetih, ki so se učili na normalki, imam dve poročili iz istega leta, in sicer jedno z dne 28. sušca l. 1812., to se pravi na koncu I. tečaja, in jedno z dne 18. avgusta, to je konec druzega tečaja šolskega leta 1811/12. Obe poročili je sestavil Vodnik; ločita se med seboj le v izrazih za posamezne predmete. Pri tem opomnim še jedenkrat, da je Vodnik štel: začetni razred ali začetnico, »die Elementaristen«, I., II., III. razred in risarsko šolo. 1.) Predmeti začetnice so bili: poznavanje črk, zlogovanje, čitanje, poznavanje številk in njih vrednosti, pisanje azbuke in osnovni pojmi veronauka. 2.) Predmeti prvega razreda: točno čitanje nemškega, francoskega in deželnega (slovenskega) jezika, veronauk, znanje slovenske slovnice kot podlage za priučenje drugih jezikov, lepopis z latinskimi in nemškimi črkami, računanje na pamet. 3.) Predmeti drugega razreda: francoska in nemška slovnica, pravopis in lepopis, veronauk in aritmetika. 4.) Predmeti tretjega razreda in 5.) risarske šole: francoski in nemški jezik, aritmetika, veronauk, zemljepis, geometrija, pravopis in lepopis pa spisje. Risanje so obiskovali učenci tretjega, oziroma četrtega razreda o posebnih urah.

Učitelji so bili ravno tisti, kakor pri otvorjenju šole: Klander je bil učitelj prve osnovne šole, Kopitar prvega razreda, Jesenovec drugega, Golob tretjega, Dorfmeister pa risarske šole; Strohmayer je poučeval pisanje, katehet Vinšek pa veronauk po vseh razredih.

Nekoliko, toda nikakor ne bistveno različno je poročilo, ki ga je Vodnik sestavil konec druzega tečaja tega leta. Po tem so bili predmeti taki-le: v prvem ali v poprejšnjem poročilu »začetnica« imenovanem razredu: poznavanje črk, zlogovanje in čitanje, zlogovanje na pamet kot pripravljanje za pravopis, veronauk, čitanje katekizma, lepopisje in znanje glavnih besednih plemen.

V II. razredu: veronauk, latinsko in nemško lepopisje, računstvo, narekovanje, nemška in slovenska slovnica (die deutsche und die krainische Sprachlehre); francoščina se l. 1811. v tem razredu ni še poučevala, pač pa v naslednjem.

V III. razredu: veronauk, čitanje, nemški in francoski lepopis, računstvo, nemška in francoska slovnica, narekovanje.

V IV. razredu: veronauk in zgodbe sv. pisma, računstvo, geometrija, nemška in francoska slovnica, zemljepis tujih držav, francoski in nemški lepopis, narekovanje, pismene vaje v spisju. Brez izjeme se je v vsakem razredu poučevalo po 20 ur na teden.

Ker se je risanja ta tečaj učilo le 34 učencev (od 49), smemo morebiti sklepati, da ni bilo obligaten predmet.

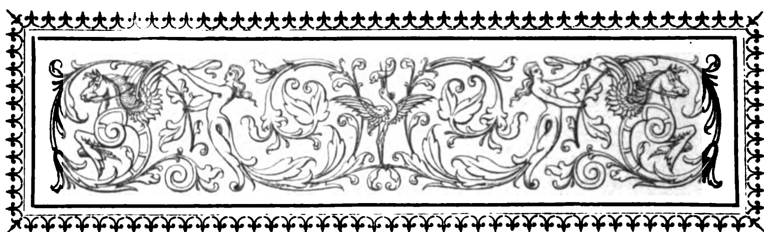
Izpiti so se vršili vsak tečaj. Najbolj nravite in najpridnejše učence so obdarjali z darili, toda v vsakem razredu le po jednega, druge pridne pa so javno pohvalili. Konec drugega tečaja (v avgustu) leta 1812. so dobili darila v I. razredu Alojzij Schaffenrath, v II. Matija Perko, v III. Josip Alodij, v IV. Josip Kellner in Leopold Kinas. Vsi so bili Ljubljančani, le Kellner je bil Bohinjec. Javno pohvalili so: Andreja Klemenčiča, Ivana Schibata, Ivana Moseniga, Ivana Auerbergerja, Josipa Wurschbauerja in Franca Ramutto.

Francoska ljudska šola je doživela na Kranjskem samo tri šolska leta, pa še teh ne popolno, kajti leta 1813. se je drugi tečaj končal nekaj prej kakor sicer; četrtega šolskega leta pa Francozi niso več dočakali, zato ker so jih Avstrijci izgnali že poprej iz dežele.

Dne 28. septembra se je začela umikati v Ljubljani in v nje okolici utaborjena francoska vojska proti jugu. Pustila je le par sto mož posadke na Gradu, ki pa se je morala seveda v nekaterih dneh (5. oktobra) udati avstrijski sili. Nekaj dni pozneje se je pripeljal Laterman v Ljubljano ter je dne 17. oktobra dal razglasiti, da ima za sedaj ostati vse tako, kakor je bilo ob času Francozov. Ker pa je trajala vojska mnogo dalj, kakor se je pričakovalo, zato se Avstrijci tega svojega povelja niso držali, ampak so odpravili marsikatero francosko naredbo, še predno se je res sklenil mir, med drugimi tudi francosko ljudsko šolo. Odpravili so jo primeroma kaj hitro, že v početku februarja l. 1814. A dosti se na nji ni spremenilo. Vodnik je ostal še dalje neplačan vodja te šole, učiteljev je imela toliko, kakor v francoskih časih, le da so jim plačo povikšali na 800 frankov. Najmenitnejša prememba je bila poleg avstrijskega učnega načrta ta, da je nadzorstvo dobil zopet ordinarijat, oziroma katehet. Omeni se morebiti še lahko, da so se razredi ljudske šole iz dosedanjih temnih in nezdravih prostorov (proti semenišču) preselili v trakt proti vodi. Trnovske šole in šentpeterskih dveh pa tudi leta 1814. še niso zopet osnovali, ker ni bilo denarja za-nje

Poznejše premembe v ljudski šoli ne spadajo več semkaj.

Jan Kollár.

Napisal dr. M. Murko.

II. del:

Njegova dela.[1])

Pesniška dela.

Prvi vidni sad Kollárjevega bivanja v Jeni (1817 do 1819) bile so pesni, katere mu je vdehnila ljubezen k Vilhelmini Schmidtovi. Krepke korene zapustilo je v njem tudi rodoljubno in svobodnjaško gibanje nemške mladine. Že meseca februarja l. 1820. imel je Jos. Jungmann v rokah rokopis Kollárjevih prvencev, ki so mu delali mnogo veselja, ali tudi mnogo skrbi. Cenzura je bila res stroga, posebno od l. 1817., in v Pragi še bolj nego na Dunaju. Oboževani »oče« mladega češkega pisateljskega pokolenja pa je bil še »tihi genij«, kakor ga je Kollár sam imenoval, torej se je cenzurnih trinogov še bolj bal, nego je bilo treba. Mnogo rodoljubnih pesni v vseslovanskem duhu se ni upal niti predložiti, da tudi domačim neprijateljem iz šole profesorja češčine na vseučilišču Nejedlega ne bi dal prilike k tožbam, da hoče Čehe porusiti. Vsa lepa mesta, tičoča se

[1]) Gl. životopis v „Letopisu“ za l. 1894. Upam, da je slovensko občinstvo s tem le pridobilo, ako sem o Kollárjevih delih že prej pisal obširno češki in nemški: o vzajemnosti v „Sborníku“ Jan Kollár (na Dunaju 1893, str. 201—232, vel. 8⁰) in o vseh delih v knjigi „Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik“ (Graz, Styria, 1897, str. 192—274, v dodatku 293—362 so pa prestavljeni Kollárjevi spomini na Jeno), v letnem tečaju 1897 pa na Dunaju tudi predaval. Glavni namen tega članka je, da seznanim Slovence s Kollárjevimi deli in da dela kratko ocenim, za kar se pa dokazi naj večinoma iščejo v omenjenih spisih.

»Slavije«, ostala so torej pri Jungmannu, ki jih je dal prepisati in jih je razširjal v prijateljskih krogih po vsem Češkem. Vendar tudi zaradi ljubezenskih sonetov je bil v skrbeh in ne brez vzrokov: vedel je, da se pesniki ne smejo dotikati »niti Erosa niti politike«.[1]) Res, iz cenzure so se vrnili le ostanki Kollárjevih pesni, kajti pre polovica jih je bila prečrtana.[2]) Kollár torej ni bil vesel, ko je že 14. aprila 1821 zagledal svoje »Básně« (pesni) natisnjene v Pragi še s »švabahom« (»nemškimi« črkami) na slabem papirju v 500 iztisih (m. 8°, 88 str.); prodajalo se je delce za 10 kr., plačilo Kollárjevo je bilo 50 iztisov. Jezik je Jungmann tudi v marsičem popravil, gotovo ne vselej dobro, ali to še ni preiskano. Vendar je že Šafařík skoro (28. aprila 1822) svojega prijatelja potolažil, naj ne bo nezadovoljen, in ni našel besed, s katerimi bi mu mogel svojo hvaležnost izreči za veselje, ki mu ga je napravil s pesnimi.[3]) Posebna hvala mu je donela tudi od Jungmanna, ki je videl v njih takoj Petrarkov duh, Čelakovskega, Blahoslava-Benedikti-ja in drugih. Soneti, katerih cenzura ni dovolila, pa so bili večinoma že v letih 1822—1823 natisnjeni v časopisih »Dobroslav« in »Čehoslav«. Ako beremo danes te sonete (v »Slávy Dceri«[4]) I. 1, 24, 49, 81, 95, II. 8, 99, 102, 122, III. 39, 67, 80, 103), moramo se čuditi, zakaj jim cenzor takrat ni bil milostiv. Pesnik pravi (I. 1), da sta Lada (Venus) in Milek (Amor) stvarila Slavi njeno hčerko, ljubico pesnikovo, da ji povrneta, kar ji je Nemec vzel v polabskih Slovanih. Prepovedano je bilo ljubico slikati kot angelja, opisovati čare, katere ji je podarila Lada, in trditi, da kakor v solnce se tudi v njo ne sme gledati, ali pa jo primerjati svetišču, v katerem pesnik vsak dan moli. Razumevno je, da bi mogel pohujševati sonet, v katerem pesnik pravi, da sta si v ljubičinem telesu stvarila bivališče Lada in Madona, ali ne vemo, zakaj si ljubice ni smel predstavljati v sanjah v podobi Nimfe, Flore, in Muze (III. 80). Nevaren je bil ponosni »vlastenec (domoljub), jenž v svém srdci celý národ nosí« (II. 122), greh je bilo vprašati, naj li pozdravi češko domovino »slzou čili (ali)

[1]) ČČM. (t. j. Časopis musea království Českého) 1880, str. 41.
[2]) Čelakovského Sebrané Listy, 48.
[3]) ČČM. 1873, str. 125.
[4]) Jaz rabim izvirne izdaje, kjer je treba, sicer pa izdajo Frant. Bačkovskega v „Sbirki nejdůležitějších českých plodů basnických“, v kateri sestavlja „Slávy dcera“ I. in II. zvezek (v Pragi 1885), „Sebrané drobné básně“ pa so v V. (1887). Bačkovskega izdaja ne izpolnjuje vseh zahtev, ali je vendar velik napredek proti I. L. Kobra „Sebranim spisom“ (v Pragi, 1862, 1868); prijetno je že, da stoji pred vsakim sonetom letnica, ki kaže, kdaj je bil prvič natisnjen. Kritične izdaje vsaj takih pisateljev kakor Kollár bi pri Čehih že vendar mogle izhajati.

zpěvem, jako matku čí jak macechu« (II. 99), ni se smelo reči, da je pesnikovemu angelju nebo vse podarilo: »slavný národ a řeč« (jezik).

Vendar tudi prva zbirka Kollárjevih poezij je že jasno kazala pesnikovo »glavo in srce«. Prinesla je najprej 86 sonetov v dveh oddelkih, iz katerih je prvi oddelek (son. 1—37) danes jedro prvemu spevu »Slávy dcere«, drugi večinoma tretjemu. Vroča ljubezen k izvoljeni devici je predmet veliki večini teh sonetov, ki se štejejo k najlepšim v celem poznejšem pesnikovem delu. Rad bi sicer pel o slavi čeških kraljev, o bratov prihodu (t. j. Čehu, Lehu in Mehu), o Vlasti in Libuši; mika ga njegova najbližja domovina pod visoko Tatro in njena zlata tokajčina, ali naj poskuša karkoli peti, n. pr. v prostem slogu bajke (sestavljal je že »Čitanko« za ljudske šole), z njegove lire vedno odmeva le »Mína, Mína«. In zakaj ne? Saj bi le njo, ko bi jo znali, morali slaviti Homer, Apolon, Ovidij, Petrarka in vsi, kar jih je Apolon poljubil. Sedaj razumeje, kako je mogla Helena razplamtiti vojsko med Evropo in Azijo, zakaj je vitez po namigu svoje gospodične — Božene (romantiški pesnik hitro prenaša viteštvo k svojim rojakom, katero so na Češkem res tudi imeli) takoj šel v boj. Vedno se mešajo spomini na bogove, ki so večkrat poslovanjeni (Milek, Lada, Perun - Zeus) in umetnike starega klasiškega sveta z nazori srednovečne romantike. Pred vsem pa je pesnik vendar učenec »vlaských mistrů«, posebno Petrarke. V teh sonetih je Kollár najbolj podoben našemu Prešernu, še bolj pa Vrazu, ki je vse sonete Kollárjeve, kar jih je prestavil, vzel iz te zbirke,[1]) pač nevedé, kar dokazuje fino poetično čuvstvo Vrazovo. Kakor Petrarka Lavro, opeva Kollár svojo Mino na vse načine, vendar s pravim in globokim čuvstvom. Posebno se to kaže v drugem oddelku, kjer pesnik živi v spominih na srečo svoje ljubezni. Kako lep je n. pr. sonet 41 (= Slávy dcera, II. 4) s svojim začetkom:

Lásko (o ljubezen) lásko! ó ty sladký klame (mamilo),
o, ty číše (čaša) slasti nejvyšší!
Když (kedar) se duše s duší pomísí (združi),
v citu (čutu) jednom zem i nebe máme.

V jutro in na večer slika si pesnik ljubičino podobo in toži osodo, ki ga je od nje ločila. V nadzemeljskih sanjah živi mnogo bolj, nego pričakujemo danes od pesniške domišljije. Ljubica mu plava v obliki Madone v beli, blesteči obleki po nebeških visočinah pred očmi. Kakor njeno ime

[1]) Gl. Dela Stanka Vraza, III. str. 11 (= Slávy Dcera I., 50), 12 (I. 18), 35 (II. 4), 41 (I. 4), 46 (I. 20).

izmišljene so tudi glavne črte njene lepote. Jeden iz najlepših sonetov (25 = S. Dc. I. 86) se začenja:

Oči, oči modré milostivé,
O, vy perly v květu (cvetu) rozvitém,
v nichž se zem a nebe s blankytem (modrino)
jako v řece svítí zrcadlivé.

Vilhelmina Schmidtova pa je imela k večjemu temnosive oči, lase pa črne, k večjemu temnokostanjeve, dasi pesnik poje (son. 23 = S. Dc. I. 84) o igranju »zlatých vlasků« z njenim labodjim vratom.[1]) Vendar take so morale biti ljubice romantiških pesnikov; ta ideal so jim stvarili laški umetniki, v katerih domovini so bile zlatolase krasotice seveda posebnost.

Kje je pa potem toliko slavljeni pesnik slovanskega rodoljubja v sonetih, iz katerih je vzrasla »Slávy Dcera«? Težko ga je v njih najti. Pred ločitvijo od ljubice prihaja sicer k njemu (son. 33, S. Dc. I. 120) »od slovanských hájů« z mečem v roki genij domovine, v katere imenu ga vpraša: »Miluješ li vlast svou více, čili Mínu«, ali zajedno javlja se i drug genij z napetim lokom, kateremu je mati tri dni strele ostrila, in zahteva tudi svoje pravice; pesnik se bori v polnočni uri s seboj, ali hkrati si iztrga srce in je razdeli med domovino in Mino. To je seveda precej površen efekt, ali še manj je v njem resnice, dasi sam pesnik še drugikrat zatrjuje (son. 39), da objemlje z jedno roko domovino, z drugo svojo »družko«, kajti le semtertje se zaletava v rodoljubne motive. Tako se spominja (son. 46) Olimpa čeških bogov, zlatih časov čeških vladarjev, Libuše in Žižke, ali vedno preobladuje ljubezen njegove občutke. Tudi v didaktiških sonetih (3, 17, 67, 85) uči obćno modrost in samo enkrat odločno zapoveda svojemu bratu:

Miluj (ljubi) vlast a horli ohněm spatře (videč),
kdeby pravdu polkla (požrla) mrákota;
Hlasem, který skály stroskotá (razrušuje),
Slovanství kaž (propoveduj) hluché vůkol Tatře.

Za soneti pa so prinesle »Basně« še elegije, »vše lico« (marsikaj) in napise. Tukaj natisnjene elegije so tudi Mini posvečene in kažejo, da je bil pesnikov vzor Vergilij. Ljubičino ime piše v bukve in javore, spomladanska godba in pesni pastirjev so njegovo veselje; še celó neko nemško pastirsko idilo iz 18. stoletja je prestavil. Važna je le prozodija teh elegij, kajti tukaj se je Kollár držal »časomíre« (kvantitete), katero sta l. 1818. zahtevala pod Jungmannovim vodstvom Palacký in Šafařik v svojih »Počátkih« kot narodno metriko proti »germanski« naglasni, katero je l. 1795. uvel

[1]) G. Jakubec, Sborník 92.

Dobrovský. Med odami je jako zanimiva Hanki posvečena »Kralodvorský rukopis«, ker nam pripoveduje, kaj so vsi rodoljubi iskali v tem velikanskem podvržku: kakor Homer Grkom, bardi Nemcem, Ossian vsemu svetu na koncu preteklega stoletja, peli so tukaj slovanski pevci in pričali o starodavni slovanski kulturi; iz teh razvalin pa je treba stvariti novo »vzdělanosti pevnost« (omike trdnjavo). Tretjo in četrto kitico te ode je takrat cenzura izbrisala.[1]) Tu pesnik žaluje, da so se nam izgubila dela naših dedov, da so utihli »hlasné za svobodu hromy« in do danes tam rožljajo verige sužnjev, kjer se je nekdaj slišalo svobodno orožje. Posebno jasno se kažejo spomini na teutonsko nemško mladino v trioletu »Slovanka k bratřím a sestrám«, katerim kliče: Pustite tuje jezike, govorite svoje, pustite tuje običaje, branite svoje in držite se svojega blagá (hled'te vlastních zboží). V tej zbirki še rabi Kollár pravo češko obliko Slovan, Slovanka, ali že poudarja, da »Slovan ode slávy slove« in vsled tega že kuje imena »Slávy« (Sláva Slavům slouti Slovany[2]) in »Slavané« (dvakrat v opombah).

Najbolj pa nam kažejo vse Kollárjeve nazore »Nápisy«. Prenizko ceni pesnik občno omiko svojih Slovakov, ako pravi, da se v njih knjižnicah nahajajo le sanjske bukve in koledar in da se še za te bolj molji brigajo nego ljudje. Tudi ni res, ako misli, da bodo slovanske pisatelje šele tretja pokolenja čitala in da slovanski pesniki propovedujejo puščavam. Kollár sam, iz katerega govori tukaj romantiška bojevitost proti filisterstvu, se je že črez nekaj let lahko prepričal, kako ga ceně Čehi in Slovaki, pozneje pa se tudi o drugih Slovanih ni smel pritoževati. Vendar pesnik ni samo tožil, ampak zval je tudi na delo in kazal vrline svojega naroda; on svari pred praznim bahanjem z besedo »Slovan«, brani pa svoje rojake, ako jim tujci očitajo, da nimajo omike: »Jakž? vy musíte (morate) lidu (ljudstvu) zpívati, nám pěje lid.« Dolina okoli Turca mu je slovanska Italija, na slovanskih poljih je vedno odprto gledališče. Zasmehuje ljudi, ki se sramujejo svojega jezika, posebno graja duhovnike, ki ga ne spoštujejo, in tudi Dobrovskemu, katerega je sicer visoko cenil, očita, zakaj je pisal svoja dela nemški. Blagoglasje (libozvučnost) mu je tudi tukaj[3]) pı srcu, na češki Parnas jezdijo gramatiki na poetiki, pesnik(

[1]) Tudi v poznejših izdajah „Drobných básní" ju ni, in šele Bač kovský (str. 31—32) ju je natisnil. Znani pa sta bili rodoljubom, kajt Čelakovský (gl. Sebrané listy, 64) ju je poslal Kamarýtu v avgustu l. 1821

[2]) Básně, 73.

[3]) Napisal je o svojem poznejšem konjičku že takrat posebnc razpravo, ki je bila natisnjena l. 1821. v prvem češkem znanstvenem časopisu, v Preslovem „Krok-u" (I., 3. str. 32—47).

pa vlečejo slovarji navzdol; tudi češki pisatelji morajo slišati grenko besedo, da pišejo nemško češčino. Važni so politični napisi. Pesnik, ki je še v Bistrici opeval Hungario, smeši jo sedaj pred tujci, da se tam govori »maďarský, slovenský, německy, řecky, latinsky, ži . . . (t. j. židovski), ó tak mnoho! To všecko (vse) a nic.« Proti Madžarom se postavlja na stališče »Ty pán (gospod) já pán«: ako »Oger« zahteva, naj govori Slovan »ogrski«, zakaj ne Oger slovanski, saj so Slovani prej tam stanovali? Seveda jim tudi pravi, kako besede kujejo in koliko so jih vzeli Slovanom, ter jim kliče, naj dajo vsaj mir narodu, ki jih je obogatil. V slovanském svetu opazuje dve stranki: jedna se briga za celo drevo, druga samo za list. Nekaj nepričakovanega je napis »Daremná práce«: cvet preobrača v koren, iz kamenja zida gradove v oblaké, »kdo vzdělanost (omiko) žádá (zahteva) národu dřív (prej) než obec.« Te besede cenzor gotovo ni razumel, dasi bi mu morala biti popolnoma jasna v zvezi z zavrženo elegijo »Vlastenec« (gl. n.), v kateri je pesnik zahteval »vlast (domovino) a obec«. »Obec« ni samo Gemeinde, Gemeine, communio, ampak naravnost respublica (gl. římská obec, Jungmann, Slovník). To je popolnoma v duhu nejasnih republiških idealov nemške mladine in njenega jenskega vodje prof. Friesa, kateri se je Kollárju posebno prikupil še s tem, ker je bil potomec čeških bratov in goreč ud njih cerkve. Narod je pesniku samo posoda človeštva, »in vselej, ako kličeš Slovan, naj ti odmeva človek.« Jaz tudi ta napis tolmačim v zvezi z nazori, katerih se je Kollár v Jeni nasrkal, in ne morem kakor Masaryk že tukaj misliti na njegov poznejši ideal čiste Herderjeve humanitete. Primerjajmo samo, kaj je zaklical težko ranjeni morivec Kotzebuejev, ko so ga ujeli: »Hoch lebe mein deutsches Vaterland und im deutschen Volk alle, die den Zustand der reinen Menschheit zu fördern streben!« [1])

Še bolje pa nam kaže pravega mladega Kollárja devet od cenzure potlačenih napisov.[2]) Na svetu ne bo dobro, dokler »trůnům svět slouží, ne světu trůny«. Telesno suženjstvo je odpravljeno, ali danes se duh kuje v verige. Današnji časi so hujši nego Circe, kajti menjavajo javno življenje v hišice,[3]) narode v družino, domovine v — dom. Pri tem je seveda misliti na vladarske dome, katerim so se narodi po volji diplomatov darovali ali jemali, večkrat pa so vladarji sami svoje podložnike prodavali. Tudi aristokratiji očita

[1]) Treitschke, Deutsche Geschichte, II., 523.
[2]) Bačkovský, 104—106.
[3]) Malo potem pravi: „Kreposten in pobožen državljan je, kdor mirno doma sedi; kdor pa le črez okno pogleda — puntar!“

Kollár, da se za »narod« nič ne briga, temveč pa za »rod«. Da je narodu najprej potrebna »obec«, potem šele »jezika slava«, poudarja tudi tukaj. Svojim Slovakom kliče, da njih vsakdanje delo ni cilj človekov, ampak »razum in svoboda«. Posebno pa nas zanima »Dobra rada« (svet) Slovanom: Ne zovite se niti Čeh, niti Rus, niti Srb, niti Poljak, ampak pišite Slovan.[1]) Iz tega vidimo, kako je bil megleni vseslovanski ideal razvit pri Kollárju že pred l. 1821. in kako je že takrat mislil na štiri glavne slovanske rodove. Kako površno je bilo to slovanstvo, priča napis »Budoucnost«: V prihodnjih stoletjih bodo bolj modri vnuki samo slovanski pisali, ne poljski, slovanski čitali, ne ruski, slovanski igrali, ne češki, samo slovanski pili (!), ne srbski. Tukaj je zagazil posnemavec jenskih Teutonov prosto v trivijalnost.

Vsi takratni politični nazori Kollárjevi pa so združeni v elegiji »Vlastenec« (domoljub), ki razvija te-le misli: Ne kličite na tihem »domovina! domovina!« Prazen jok in govor narodu nič ne pomagata, ampak le moško srce in dejanje. Solze je dala narava ženam v okraso, možem pa na čast junaška prsa. Za domovino in svobodo so se žrtvovali Koder, Manlij in Tell. Torej meč v desnico, novo zastavo v levico, da umrem za narod in domovino! Slovanska srca, ki še niso potujčena, za menoj, da Evropa čuti, česar noče znati. Mi ne bomo Indijanov odirali, Peru in Meksika nas ne bodeta klela, tisoči ne bodo umirali, da jeden bahač (t. j. Napoleon!) zapiše svoje ime na piramide: mi iščemo bolj drage zaklade, svojega naroda prava, mi hočemo »domovino in (svobodno) občino«. Naj li za njo prosimo? So li ljudje dani vam, ali vi knezi ljudem? O žalostna usoda! Kdaj bo svet priznaval resnico, da se s človekom ne trguje. Večno naj bo proklet, kdor čuti svoje rane, ali ne hiti, da jih izleči. Sestrska Moskva nam daje primer, kako je treba živeti in umreti za domovino. Domovina vam prinaša darove, da vi nji darujete svobodo, vi pa rajši kričite pod tujim jarmom! Zakaj si naj slovanska roka ne kuje svojega žezla in meča? Česar nimate, nadomestite z veliko mislijo. Molčite moralisti s svojo poslužnostjo, proč z ženskim strahom! Naj li bomo večno otroci, velik narod brez naroda? Naj rodoljub nima svoje domovine kakor cigan ali Žid? Nemec, Angličan Frank in Lah, imejte svoje domovinske meje, ali ne segajte po slovanski zemlji! Hočete dokaze za vlado? Kje je večji narod na svetu? Predniki? Naši so prej pili Labo in Donavo nego vaši. Vendar kakor vkročen lev vleče se naša mladina na tuje bojišče. O, da bi se jaz mogel pretvoriti v storočnega

[1]) Ta napis je bil natisnjen v izdaji pesniških del leta 1845. pod naslovom: Rada matky Slávy. Tukaj rabi obliko „Slavjan“.

Briareja, da se mi pokaže v vsaki pesti deset mečev! Sam bi se z mladeniškim ognjem bojeval, dokler bi, domovina, ne razbil tvojih verig, ne nehal bi, dokler ne bi nateknil lilije, meseca in orlov na tvoje teme, o Slava, na zid Vyšehrada!

Po takem pač umejemo Jungmanna, zakaj »Vlastenca« ni predložil cenzuri in ga shranil za boljše čase; »sicer pa se razširja v prepisih in je najboljšim našim ljudem znan. Vsakdo pa pravi, da se vsaj sedaj ne more natisniti.«[1]) Prečrtanih devet napisov pa nam je ohranil Čelakovský[2]) v pismu Kamarýtu. Seveda pa tudi o njih ni zvedel samo idilični in blagi kaplan v okolici Taborski, ampak bili so povsod znani kakor »Vlastenec«. Tako je ta prepovedani sad vsaj na glavne rodoljube še bolj vplival, nego bi bil tiskan. Kollár sam se je sicer skoro precej pomiril, ali vendar veje iz mnogih sonetov »Slávy Dcere« isti duh, posebno pa iz njenega veličastnega »Předzpěva«. Jasno pa nam tudi mora biti, kako velikanskega pomena so bila Kollárjeva jenska leta zanj in za slovanstvo.[3]) Katera živa slovanska duša bi mogla v Metternichovski Avstriji v dobi ministerskega shoda v Karlovih Varih in ljubljanskega kongresa priti na podobne misli o svobodi, domovini in slovanstvu? Bi se li mogle vsaj podobne misli pri kom tako ukoreniniti, ako ni živel daljši čas v takem domoljubnem in svobodoljubnem ozračju, kakor Kollár v Jeni? Kdo bi se bil upal jih podobno izražati in celó za tisk pripraviti? Ni zastonj trdil životopisec čeških buditeljev, V. Zelený,[4]) že pred 25 leti, da bi ne bilo »Slávy Dcere«, ako bi ne bil Kollár študiral na jenskem vseučilišču.

Že po treh letih izšla je v Budinu, kjer je bila cenzura manj stroga, pomnožena zbirka sonetov pod naslovom Slávy Dcera ve třech zpěvích. Druhé vydání. (V Budíně 1824, v královské universitické tiskárně. Vel. 12⁰. 4+150+2 str.)

Glavno Kollárjevo delo je dobilo torej šele tukaj svoje ime, ali vendar pesnik imenuje izdajo že drugo. Ne po krivem. »Slávy Dcera« je bila zares že l. 1820. početa, kajti prvi sonet, ki pripoveduje, kako sta Lada in Milek stvarila »Slavi« njeno hčerko, namreč pesnikovo ljubico, je bil že takrat za tisk pripravljen. Sploh je bil l. 1820. že velik del novih sonetov gotov. Poleg že zgoraj naštetih 13 sonetov je imel Jungmann v rokah tudi I. 120., kjer se »Lada tako ljubeznivo združuje z Madono«, zaradi česar je posebno obžaloval, da je cenzura ta sonet, ki je jeden iz »najlepših«, pre-

[1]) Jungmann Kollárju 28. okt. 1820. ČČM. 1880, str. 41.
[2]) Sebrané Listy, 52.
[3]) Zaradi tega sem jim v životopisu posvetil posebno pozornost.
[4]) Máj, almanach na rok 1892, str. 19.

črtala.[1]) Bržkone pa jih je bilo še več pri Jungmannu ali pa že doma gotovih. Po takem jih niti tretjina ni bila novih, kajti vsa prva »Slávy Dcera« šteje le tri speve po 50 sonetov, katerim je še jeden drobno tiskan dodan na koncu.

S kakim zanimanjem se je pričakovala druga izdaja Kollárjevih pesni, vidimo iz tega, da je samo Jungmann naročil 100 iztisov. Nade rodoljubov zares niso bile varane. Že naslov »Slavina hči« (kriva je Wenzigova prestava, ki se še semtertje čita: Tochter des Ruhmes) se je prikupil. Bogovi in boginje, od katerih so narodi izvajali svoj početek in svoje ime, se povsod nahajajo, posebno pa je bilo to naravno pri nemških bardih v preteklem in pri romantikih v našem stoletju. Kakor so se teutonski Nemci navduševali za svojega očeta Teuta, tako je tudi Kollár veroval v slovansko boginjo Slavo, o kateri je pozneje pisal celo knjigo. Slava torej ni samo alegorija kakor Germaniji primerna Slavija, pač pa je pesnik povzdignil svojo ljubico, trdo Nemko iz jenske okolice, v njeno hčer. To fikcijo nam objasnjuje več sonetov. Pesnik, ki je res našel nekoč svojo Mino pod lipo, kamor sta oba pred dežjem pobežala, pripoveduje (I. 5), kako je pred zlatim drevesom, ki je slovanskemu narodu sveto, molil, naj obseni vse njega bolečine in vso sramoto; listje je zašumelo, panj se je ganil, in po navadi bogov se mu je zasmejala v rokah »Slávy Dcera«. V nji jedini je Milek povrnil vsaj pesniku škodo, katero so Slavi delali ne samo Nemci (gl. I. 1), ampak tudi Tatari, Madžari in vsi neverni sinovi (I. 90). Slava je podarila krasen jezik Poljakinji, ljubeznivo lepoto Srbkinji, sladko petje in odkrito srce Slovakinji, državo Rusinji, hrabrost Čehinji. Vse te kreposti pa je hotela imeti združene, in tako jih je Milek, njen ljubček, zedinil v »Slavini hčeri« (I. 48). Vendar rano prehaja pesnik z njo že tudi v nebeške višine, kajti on vidi zvezde jokati, ker jim je nebo vzelo najjasnejšo sestro ter jo poslalo Slavi v okraso (I. 98).

Poseben vtis pa je delal na bravce popolnoma novi dodatek, sonetom predposlani »Předzpěv«. Že po zunanjosti se je ta uvod v očeh rodoljubov posebno odlikoval, kajti Kollár je ostal zvest obliki svojih elegij. V krepko donečih časomernih distihih je združil pesnik kakor v uverturi vse svoje rodoljubne bolečine, težnje in nade, katere nah jamo v »Slávy Dceri« že leta 1824., še bolj pa v poznejših i dajah.[2]) Kot pristen umetnik nam takoj jasno pokaže situacij

Aj, zde (tukaj) leží zem ta před okem mým smutně (žalostno) slzíci
Někdy kolébka (zibelj), nyní (sedaj) národu mého rakev.

---

[1]) ČČM. 1880, str. 41—43.

[2]) Pr o tem članka J. Jakubca v programih „vyšší dívčí škol v Pragi za l. 1891/2 in 1892/3.

Pesnik hodi po slovanskih grobéh od Labe do neverne Visle, od Donave do baltijskega morja. Tukaj je v jednem narodu celo človečanstvo osramotila »závistná Teutonie«, Nemec je prelival kri in sam svobode nevreden je koval drugim verige. Kje so Pomorci, kje slovanska plemena ob Sali in Labi, kje njih knezi in mesta? Slovani so najprej obdelovali te kraje ter Evropo učili brodarjenja po morju, kopanja rud, poljedelstva; oni so sadili lipe ob cestah, stavili mesta, v njih kupčevali, mladino pa so žene učile tkati platno. Kako pa je bilo plačilo? Sosed jim je zvijačno naložil verige okoli vrata; kjer je Slovanka pela lepe pesni, tam ni več njenih glasov. Kje so svetišča staroslavne Arkone in Retre? Ljudstvo tu ne spozna več svojega slovanskega brata, ta pa se mora takoj čuditi slovanskim obrazom, kajti Slava je vtisnila svojim sinovom pečat, katerega ne more čas izbrisati. Ti Slovani po telesu niso Nemci, vsega imajo polovico kakor netopirji. Tako so pokvarili Osmani Helene, tako sebični Evropec dva indijska sveta (t. j. v Ameriki in v Aziji), katerima je vzel za omiko krepost, zemljo, barvo in jezik. Tako so tukaj izginili narod in čast, jezik in bogovi, le narava je ostala nespremenjena. Lesi, reke, mesta in vasi imajo slovanska imena, ali v njih ni Slave duhá. Kdo naj prebudi te kraje, kdo nam pokaže mesta, kjer so slavno vladali Miliduh, Kruk in Bogislav? Ni jih več, ali njih sence se na teh razvalinah jočejo in srdé na nekdanje in sedanje čase. Kako trdo srce bi moral imeti, kdor tukaj ne bi prelival solz kakor na grobu svoje drage. Vendar uteši se, glej v bodočnost, razženi mračne misli. Največja napaka je v nesreči tožiti, bolje dela, kdor celi z delom jezo neba. Ne iz solznega očesa, od pridne roke zacvete nada, tako se more zlo še spremeniti v dobro. Kriva cesta more le ljudi, nikoli pa človeštva zapeljati. Čas vse menja, tudi čase, k zmagi vede pravico; kar je sto blodnih vekov pripravljalo, prevrže trenotek.[1])

Resnico govori V. Zelený,[2]) da je to najsmelejša pesen od preporoda češke literature, ki je narodni prapor tako odločno povzdignila, da je morala vse slabše in že obupujoče borivce vzbujati k novim bojem za svoj nesrečni narod. Samo ta pesen bi Kollárju utrdila neminljivo slavo, ako ne bi ničesar drugega imeli iz njegovega peresa. Lahko pa še dodamo, da se v češki književnosti še cela desetletja ni po-

[1]) V izvirniku se glasi poslednji distih:

Čas vše měni, i časy, k vítězstvi on vede pravdu,
co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba.

[2]) Máj, almanach nar. 1862, 25.

kazala nobena pesen, ki bi se rodoljubnih src tako prijela, kakor ta jedrnata elegija. V nji je izrazil Kollár celi nazor svoje dobe o slovanskem svetu, iz nje so se navduševali rodoljubi do najnovejših časov. Posebno razumljivo pa nam je, da je morala neizmerno razgrevati češke in tudi druge slovanske buditelje: saj so tudi oni pod vplivom nemške romantike bežali v stare zlate čase, verovali so v Rousseau-jev nauk, da je človek od narave dober, znali so vsi Herderjevo poglavje o Slovanih, katere je ta človekoljubni filozof hvalil nad vse mere in branil proti krivicam, ki so jim jih delali stari Germani, s Herderjem in drugimi pravičnimi možmi pa so tudi pričakovali, da slovanskim narodom zasije doba lepše bodočnosti. Kdo bi se naj bil takrat vprašal, je li staroslovanska idila resnična, kdo bi naj bil premišljeval, zakaj so izginili polabski Slovani, kdo naj bi bil iskal zlo še tudi drugod, ne samo v starih Nemcih? Kollár potem vsaj v »Slávy Dceri« vendar imenuje tudi Mongole, Tatare, Madžare in Turke, ali tudi poznejšemu popolnemu pesniškemu delu so jedro sentimentalne tožbe proti starim Nemcem.

Na srečo pa se Kollár v prvi »Slávy Dceri« še ni izgubil v slovansko arheologijo. Svoje delo je razdelil v tri speve, ki nosijo napise po glavnih rekah onih krajev, v katerih je bival in romal: »Zála, Labe, Dunaj«. V prvem spevu veseli se svoje ljubezenske sreče v Jeni in okolici, v drugem, kjer se bori s svojo osodo in potuje v domovino, ima največ prilike za rodoljubne in modroslovne sonete, v tretjem bridko toži, ker ga je osoda ločila od svoje drage, in živi v spominih na njo. V novih ljubezenskih sonetih opazujemo, da se pesnik peča mnogo z naravo, katero je, kakor vemo, neizmerno ljubil. Vsa narava mu je prekrasno svetišče za ljubičino podobo, posebno pa mora priroda vedno ž njim tožiti, ko se te spominja. Semtertje se loti slikanja narave same, ali kmalu ga preobladajo občutki, tako da mu je narava le stafaža za njegove tožbe. Vsa pota in gaji, vse skale in trave poznajo že roso njegovih solz; vsak potok, vsaka ptičica, vsaka vejica ve njegove žalostne besede: láska (ljubezen), osud (osoda), Mína. Nazadnje resignuje: naj bo narava še tako lepa, zanj ni več maja, ostala mu je samo jesen. Že leta 1821. se mu je pokazala Mína v beli tančici na nebeških višinah ter je obljubljeno deželo Goethejeve Mignon [1]) spremenila v nebeško kraljestvo Slavino. Sedaj jo vidi že v družbi Muz in angeljev (III. 95), — Kollár vedno meša klasiška in krščanska bitja — in rad bi vzletel k nji na višine, ali boji se, da bi mu jo vzeli še višji nadzemeljski

[1]) Sedaj sonet III. 89, ki se začenja: Znášli kraj ten, tu vlast' Slávy věčné . . .?

sveti. Prenašati hoče skušnjo neba ter se odreči liri in pastirski piščalki, zato pa vzeti v roke harfo in s Pinda romati na Sinaj. Tako pošilja svoje pesni s pozdravom k vsem Slovanom, zlasti pa k rojakom pod Tatro in k Čehom.

In res, pesnik slovanstva kaže se že v tej izdaji. Na njegovem potovanju ga boli nesreča in slabost svojega naroda; Labi očita njene grehe; spominja se mejnega grofa Gera, ki je z vsemi zvijačnimi in nasilnimi sredstvi uničil Lužičane. S posebnimi bolečinami pa gleda domovino Čehov, o kateri ne ve, naj jo li pozdravi s solzo ali s petjem; žalost mu vzbujajo neštevilni razrušeni češki gradovi, ali veseli se, ko sliši zopet češki govor; s prokletjem mu doni nasproti ime Bele gore, te češke Medeje, veseli pa ga Praga, kjer ga je celi mesec gostil Jungmann, srce vseh Slovanov, »tihi genij«, katerega je tukaj imenoval samo z začetnico, v poznejših izdajah pa prekrstil v Mladona.

Tudi značajne črte njegovega slovanskega rodoljubja nahajamo že leta 1824. Slovani so mu miren narod, ki samo petje ljubi; tu se sklicuje na odgovor, ki so ga dali trije poslanci baltskih Slovanov avarskemu kanu, ko jih je vprašal, kje so njih vojske (II. 37):

vojnu sotva podle jména známe,
my jen hru (igro) a zpěvy doma máme.

Toži, da Slovani nimajo več svojih bogov (II. 53), ali svetuje jim tudi (II. 56), naj iz razvalin zgradé »občino« z jednim imenom zvano, utrjeno in složno, naj imajo mnogo udov, ali jedno glavo. Tu še slišimo popolnoma pevca »Vlastenca«, ki pa se je kmalu prepričal, da more ta skupna domovina biti le idealna, zaradi česar uči (II. 124): ne pripisuj svetega imena domovine kraju, v katerem živimo, kajti pravo domovino le v srcu nosimo; prave meje nerazdelne domovine so le »mravy, řeč a mysli svorné« (šege, jezik in složne misli). Taka je tudi njegova po ogromnem prostranstvu razložena Slavija (č. Slávie) »ime sladkih zvokov in bridkih spominov« (II. 138); mnogo je pretrpela, ali preživela je vse krivde, celo nehvaležnost svojih sinov. V lepih sonetih uči pesnik pravo rodoljubje (II. 121, 123, 142, 143). Najhujše greši, kdor je nehvaležen svojemu narodu; nikdo pa ne more tako ponosno čela nositi kakor rodoljub, ki v svojem srcu celi narod nosi; deluj vsakdo z veseljem »na národu roli dědičné« (podedovani zemlji — mnogo citovane besede); pota so lahko različna, samo voljo moramo imeti vsi jednako; tudi skromno delo za domovino ima veliko veljavo; večkrat lahko tiha pastirska hišica stori za narod več nego tabor Žižkin. Brez težkega dela seveda ne bo sadu. Res je, drugi hodijo po

uglajeni cesti, mi pa prihajamo težko in pozno za njimi, ali zato smo mlajši narod; mi vemo, kar so drugi dokazali, ali njim je skrito, kaj bomo mi v knjigi človeštva. Ne pozabimo pa tudi slave naših očetov, ne bodimo sužnji, ki se s svojim hlapčevanjem še bahajo. — V tej zbirki je bil natisnjen že tudi sonet, v katerem kliče pesnik, ko pozdravlja češko domovino, vsem Slavinim otrokom, naj pusté verske boje, ki so jim prinesle toliko nesreče, kajti »váš je Hus, i Nepomuk, i Cyrill« (II. 99).

Kollár je bil sedaj na vrhuncu nekaljene svoje pesniške slave. »Slávy Dcera« je razgrela srca vseh rodoljubov in vzdramila jih je mnogo, ki so spali ali pa se svojemu narodu že odtujili. Vse ideje Kollárjeve so bile v duhu časa, še bolj pa način, kako jih je on izražal. Pri tem pa je bil Kollár takrat brezpogojno največji pesnik na češkem Parnasu, kajti Celakovskega »Básně« (1822) so se mogle meriti le s Kollárjevo zbirko jednakega imena, njegov »Ohlas písní ruských« pa je izšel šele l. 1829. Posebno važno pa je še to, da »Slávy Dcera« v tej obliki ni imela nobenega nasprotnika, proti prihodnji (1832) pa so se morali oglasiti že najboljši prijatelji Kollárjevi iz estetičnih, posebno pa iz jezikovnih ozirov.

Čudno je, da se o tako imenitnem delu ni dolgo nič pisalo; še več, prva »Slávy Dcera« ni bila, kakor priča Palacký,[1]) nikjer pri knjigotržcih oglašena ali pa izložena, kajti bilo se je bati, da jo cenzura prepové. Znali so jo pa vsi rodoljubi na Češkem; samo govoriti se niso upali o nji glasno, kajti obkoljeni so bili od ljudi, ki so svojo domovino izdajali in pri vsaki najnedolžnejši reči vzbujali vladno nezaupnost. Posebno lahko bi jim pomagala »Slávy Dcera«, da komu nogo podstavijo, ali motili so se. Zato pa je bila znana na domu vsem rodoljubnim Čehom, in ti so jo cenili kot narodni zaklad. Pesniku samemu ni ostalo tajno, da si je z njo zaslužil prvo ime.[2]) Podobno mu je pisal Jungmann,[3]) ki je mnogo posredoval pri prodaji Kollárjevega dela, da je to povsod ugajalo, pesniku pa pridobilo prvo mesto. Javno pa se ni upal nikdo o teh pesnih pisati, da se ne da neprijateljem prilika k tožbam, dokler vlada ne spozna nedolžnosti in dobre volje rodoljubov. Četudi »Dcere Slavie« (vidi se, da tudi Jungmannu ni bilo ime prav jasno) nikdo ni v časopisih pohvalil, zato pa se je sama pohvalila, povsod se je slišal o njej samo jeden glas, in sicer najpohvalnejši. Kako priljubljena je bila v prijateljskem krogu Čelakovskega, vidimo iz tega, da si so jo prepisovali in da je sam Kamarýt

[1]) V pismu Kollárju 8. jul. 1830. ČČM. 1879, 467.
[2]) Palacký Kollárju 28. sept 1826. ČČM. 1879, 386.
[3]) ČČM. 1880, 51—52, 53—54, 55. 57.

videl sedem takih lepo vezanih izvodov.[1]) Važno pa je, da so Kollárjevo delo hvalili tudi »klasiki«, nasprotniki Jungmanna in vsega mlajšega pisateljskega pokolenja, kajti Jan Nejedlý se je v pismu k Š. Hněvkovskemu[2]) spodtikal samo nad nekaterimi nečistimi rimami, ali to so mu bile malenkosti, misli in verze pa je imenoval izvrstne, govor (přednesení) živahen.

Slava Kollárjeva je prodirala že tudi k drugim narodom. Prvo oceno so prinesli Koeppenovi ruski »Bibliografičeskie Listki« (1826). Hebski Nemec Jos. Wenzig, ki se je med praškimi češkimi pisatelji popolnoma udomačil, je izdal izvrstne prevode Kollárjevih sonetov v »Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen« (1827, 16 son., 1829, 8), potem v posebnih zbirkah.[3]) Iz nemškega glasila češkega muzeja seznanil se je s soneti tudi Goethe,[4]) ki je obžaloval, da Wenzig ni dodal češkega izvirnika. Najbolj pa je zanesel Kollárjevo ime v svet Anglež John Bowring, ki je poučeval svoje rojake tudi o drugih slovanskih literaturah, posebno pa o srbskih narodnih pesnih. Bowring je živel takrat na Nemškem (v Heidelbergu) in je dobival gradivo o čeških pisateljih za svojo češko antologijo od Čelakovskega,[5]) ki je zopet Čehe opozoril[6]) na Bowringov članek o Kollárju v »Foreign Quarterly Rewiew« leta 1829. Vendar Bowring je bil pravi Anglež, ki je hotel hitro Čehe proti Rusom porabiti, in tako je on prvi stvaril strašilo panslavizma. Kollár sam ga zaradi tega ni rad postavil v slovansko nebo (IV. 103) med zaslužne tujce in pravi,[7]) da so njegove laži prešle v francoske in nemške časnike, v Maltenovi »Bibliothek« (Th. VII. Aarau 1831, str. 7) pa jih je neki nesramen klevetnik še pomnožil. Iz Jungmannovega dopisa[8]) pa vemo, da je poslednji članek češkim književnikom delal mnogo neprijetnosti, kajti tam se je trdilo, da zove Kollár Ruse, naj zedinijo vse Slovane,[9]) zaradi česar so se vršile v Pragi policijske preiskave.

[1]) Čelakovského Sebrané Listy, 316.
[2]) A. Rybička, Přední křisitelé, 165.
[3]) Blüthen neuböhmischer Poesie, 1833. Kränze aus dem böhmischen Dichtergarten. 1856
[4]) Njegov članek o glasilih češkega muzeja je izšel v berlinskih hrbücher für wissenschaftliche Kritik (1830, N. 58—60). Goethes Werke, ɜmpel'sche Ausgabe, 29. Th.
[5]) Sebrané Listy, 255, 314. ČČM. 1880, 198. Izdal je l. 1832. Cheskian ıthology, v kateri je prinesel 41 Kollárjevih sonetov.
[6]) V ČČM. 1831, sedaj Sebrané spisy IV. 368.
[7]) Výklad ku Slávy Dceře, 369.
[8]) ČČM. 1880, 205.
[9]) Bačkovský (Dějiny českého pisemnictví 568—569) mu pripisuje s podobno pesen, katero je sprejel celo v Kollárjeve „Drobné básně“.

Veliki vpliv Kollárjev med Čehi se je kazal tudi v tem, da so ga s soneti skoro posnemali Čelakovský, Chmelenský, Schneider, Godra in gospa Rettigova.[1]) Res je pevec »Slávy Dcere« največ zakrivil, da se je sonetska povodenj razlila tudi v češke kraje, ali ne sme se pozabiti, da je sonet bil sploh priljubljena romantiška oblika, in da ga je v svojem prijateljskem krogu posebno širil tudi Čelakovský, dasi ga je pozneje sam opustil.

Leta 1831. je prinesel »časopis češkega muzeja« vendar tudi javno oceno Kollarjévega dela iz peresa drugega glavnega češkega pesnika one dobe. Nikdo ni bil tako poklican kakor Čelakovský,[2]) ki je tudi nam Slovencem pokazal in prvi povedal, kaj je Prešeren, da svojim rojakom in Slovanom sploh pohvali dostojno »slavíka (slavca) podunajskega«. Čudil se je, da še doma ni nikdo izrekel javne sodbe o njegovem mojsterskem delu, in pritrjuje Bowringu, da je ono najimenitnejši plod češke literature, ali ne samo onih dni, ampak tudi za vsa bodoča stoletja. Brani tudi Kollárja pred Bowringovim mnenjem, da si je vzel Petrarko za vzor in da, kakor ta Lauro, opeva svojo slovansko domovino kot idealno ljubico. Med Kollárjem in Petrarko je tudi tam razloček, kjer se sebi bližata v predmetu. Petrarkovo itak preveliko čutljivost, rahlost in mehkost nadomešča Kollár z barvnostjo in čvrstostjo, večkrat ga celo prekaša v globokosti. Petrarkov sonet kaže tudi redko epigramatičen konec, Kollár pa v njem rad zbira vse žarke svojih misli. Ko je posebej opozoril na najlepše rodoljubne in modroslovne sonete, primerja prvi spev spomladi, drugi poletju, tretji jeseni. Splašili pa so ga v tem že objavljeni soneti četrtega speva, in izpolnilo se je, česar se je bal, da bode konec zimi podoben. Prav dobro je označil Kollárja kot subjektivnega pesnika, kateremu ni nobeden objektiven kos (Čelakovský ni mogel sam sebe imenovati), ter pohvalil njegovo visoko in vsestransko omiko, filozofskega duha, točnost in zveznost njegovih misli navzlic vsej raznoterosti. Po zaslugah je ocenil tudi zunanjo obliko sonetov in njih jezik, opozoril pa, da je več sonetov posnetih po nemških izvirnikih. Izpolnila se je njegova sodba, da Kollár ostane vedno ljubljenec (miláček) češkega naroda, dokler bo slovanski jezik živel in dokler ne izgine čut in smisel za lepoto na svetu.

(69—70). To pesen je poslal Čelakovský (Sebrané Listy 90) 23. apr. 1822 Kamarýtu kot Kollárjevo, katero je pa cenzura prepovedala. Izdajatelj listov pa pravi, da ni Kollárjeva, čemur rad pritrjujem, ali ne ve, čegava je. Po slogu bi lahko bila igrača Čelakovskega, ki je pošiljal Kamarýtu tudi svoje sonete kot Kollárjeve in svoje pesence kot narodne.

[1]) Fr. Bílý, Sborník, 101.

[2]) Sebrané spisy, IV. 366—308.

Sploh ima Čelakovskega ocena trajno veljavo. Ugovarjati pa mu vendar moramo, da ni spoznal važnosti Petrarkovih vzorov za Kollárja in da glavne misli »Slávi Dcere« ni razumeł. Dobro pobija Bowringa, da Mina ni poosebljena domovina, ali ni res, da bi soneti, ki jo predstavljajo kot Slavino hčer (n. pr. graja 1., 3., 20., 33., 37. sonet, sedaj I.; 1, 5, 48, 90, 95), škodili celoti dela in bili brez zveze z njegovim imenom. Nasprotno ga je, kakor smo že videli, od začetka vodila glavna misel, da je v Slavino hčer povišana ljubica, vir in središče vsemu delu.[1])

V tem času je Kollár množil število svojih sonetov, k čemur so ga spodbujali dosedanji uspehi in prošnje prijateljev, posebno Palackega, ki je hotel imeti njegove prispevke za l. 1827. osnovani Časopis češkega muzeja. Palacký je s svojimi aristokratičnimi zvezami in s svojim previdnim postopanjem dosegel, da je bil cenzor Zimmermann, strašilo čeških pisateljev, odstavljen;[2]) dajal je torej lahko Kollárju več svobode in marsikateri sonet je natisnil upajoč, da ga cenzor ne bo razumel.[3]) Vendar je tudi on odložil sonet, v katerem je pesnik imenoval Prago »lepobrežno sužinjo Nemcev v verigah« (sedaj II. 111 z bolj zmernimi izrazi). Palacký ga je svaril tudi pred jezikovnimi novotarijami in grajal njegove etimologije,[4]) Jungmann [5]) pa je sploh obžaloval, da se je Kollár vrgel na etimologizovanje. Ti dobri sveti žalibog niso imeli uspeha. Pesnik ni več tako živo čutil blagodejnega vpliva svoje ljubezni, Mina je bila od l. 1825. zanj popolnoma izgubljena. Da mu je usihal vir poezije, zakrivil je tudi njegov težki urad, združen s trdimi boji proti Nemcem in Madžarom v Pešti. Ko ga je zapuščala poezija, našel je tolažnico v arheologiji in filologiji Marljivo je čital vse kronike, zgodovine in druge spise, tičoče se Slovanov, seveda posebno starih. Iz takih virov je zajemal vsebino velikemu številu novih, rodoljubnih sonetov v dosedanjih treh spevih, katerim je dodal še dva nova speva. Tako je »Slávy Dcera« [6]) narasla v ogromno delo, ki je štelo v izdaji l. 1832. 615 sonetov namesto prejšnjih 151. Ob enem pa je izšel obširen tolmač (504 str. v 8⁰) s podobami, mapo in dodatkom

[1]) Prav dobro dokazuje moje mnenje Lev Šolc v benediktinskem glasilu „Hlídka literarní“ VI. (1889). Gl. posebno str. 174—177, 294—299 321—324, 358.

[2]) ČČM 1879, 391.

[3]) Tam, 393.

[4]) Tam, 388, 393—394, 469, 472, 474.

[5]) ČČM. 1880, 197.

[6]) Polni naslov: Slávy Dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích od Jana Kollára. Uplné vydáni. V Pešti. 1832. 8⁰. 20½ pole.

manjših pesni (str. 505—528) z naslovom: Výklad čili přimětky a vysvětlivky ku Slávy Dceře.

V izdaji leta 1832. ima »Slávy Dcera« že popolnoma obliko, v kateri je nam znana, kajti poznejši vstavki so brez posebnega pomena. Navzlic vsem slabostim je bilo novo delo v Pragi navdušeno sprejeto. Palacký [1]) je imel svoj iztis samo jedno noč pri sebi in ga potem dolgo ni več videl; prepričan je bil, da bi se takoj razprodalo nekaj stotin iztisov, posebno med mladino, samo skrb ga je bilo, kako jih dobiti v Prago. Tudi Jungmann se je za-njo bal, ker so se baš takrat vršile že omenjene preiskave zaradi denuncijacije proti Kollárju v Maltenovem »časopisu«. Čelakovský,[2]) ki je kmalu novo izdajo po pravem obsojal, je po prvem prečitanju vendar vzkliknil, da je »mojstersko delo«; Jungmann [3]) mu pa je celo dvakrat pisal: Exegisti monumentum.

Prijateljske pohvale niso bile pretirane, posebno za ono dobo ne. Tako ogromno pesniško in učeno delo je moralo imponirati že na prvi pogled, ako se je primerjalo skromnima prvima pesniškima zbirkama. Vendar tudi vsebina je pridobila marsikaj lepega. Pred vsem je dobila »Slávy Dcera« organičen konec. Za pesnika je ljubica umrla in prešla v nebeško kraljestvo svoje matere Slave (III. 104), kjer kakor svetnica kraljuje med kerubini, naprošena od pesnika, naj se pri materi poteguje »za Slávie slávu na zemi« (III. 105, že l. 1827. natisnjen son.). Odtod pošilja v zlatoobrobljenem pismu pozdrav vsem Slovanom in tajnost za pridobitev narodne velikosti in pravic: »Izgini napuh, sebičnost, nezaupnost, vse vas zedini ljubezen, vzajemnost« (108). Ko stoji zamaknjen pod širokim nebom Slavinim z jedno nogo nad Tatro, z drugo nad Uralom, prihaja ona iz raja, da ga pomazili v višjega duhovnika Slave (109), ki si sedaj na vprašanje, kaka bode usoda Slovanov za sto let, proroški odgovarja: Slovanski život se razširi kakor potop, jezik, kateremu Nemci pravijo hlapčevski, bo se glasil v palačah in iz ust samih sovražnikov; znanosti bodo tekle po slovanskem žlebu, obleka, šege in petje našega ljudstva bodo v modi nad Seino in Labo (110).

Oglejmo si bliže skupino novih sonetov. Glavni značaj prvih treh spevov se ni spremenil. V prvem je največ sonetov erotičnih, dasi je bilo pesniku treba kakor Herkuleju na razpotju voliti med »Kraso« in »Slavo«. Vedno in vedno opeva moč ljubezni in slavi ljubičino lepoto. Mnogo let je sicer že preteklo od njegove prave ljubezenske sreče, ali platonična ljubezen mu vendar ne ugaja, nasprotno odklanja

[1]) ČČM. 1879 475.
[2]) Sebrané Listy, 325.
[3]) ČČM. 1880, 206, 208.

Platonovo, Kantovo in vso šolsko modrost. Ljubezen je začetek vseh velikih del: kdor ni ljubil, tudi ne ve, kaj sta domovina in narod. Ločitev je njegovo ljubezen še povečala. Ko si vedno znova v domišljiji predstavlja ljubičine čare in jo imenuje tako lepo, da je ne bi hotel primerjati nobeni slavni ženi, zatrjuje, da govori le resnico. Bolj ko prej pa tudi priznava, da je bila z njim vendar jako trdosrčna. Pri vsem tem pa se njegova draga vedno bolj spreminja v zračno žensko bitje, torej ne vprašuje zastonj, od česa ona po pravem živi. Napreduje tudi fikcija s Slavino hčerjo. Mina je zlati klas, katerega je pesnik našel pri paberkovanju ob Sali; kot nevesta prinaša pesniku v doto celo »Slavsko«; namišljena hči lužiških Srbov presega v lepoti vse Nemkinje, nima slabosti Švabkinj (ni učena, vendar omikana in goji vse umetnosti), poje pri kitari pesni Kraljedvorskega rokopisa, uči pesnika srbščine (katere ni znala), on pa jo češčine (tudi kot žena Kollárjeva se je naučila le kuhinjsko češčino), oblači se kot Slovanka in praznuje s pesnikom staroslovanske svetkovine v okolici jenski, pri katerih se ji vse druge žene klanjajo.

V drugem spevu ni novih erotičnih sonetov, dasi je dobil pesnik sedaj spremljevavca na svojem potovanju, zlatoglavega, kodrastega in krasnokrilatega »Milka«, katerega sta mu poslali »matka Lada« in »tetka Sláva«. Ta prihaja v čolniču, katerega sta dva laboda vlekla, ter se vrača večkrat kot posel k ljubici; v Pragi se spremenja v goloba, ki pa nikoli ne sede na hišo kakega Nemca; v pesnikovi domovini pa so ga hotela vesela slovaška dekleta celo ujeti v svoje mreže, ker se jim je neizmerno prikupil. Ta igrača z veselim paglavcem se ne ujema prav z resnobnimi zgodovinskimi in rodoljubnimi soneti. Prave erotične motive nahajamo zopet v tretjem spevu. Pesnik se spominja vseh krajev, kjer je užival svojo srečo, igra se z ljubičinimi lasmi, katerim daje razna slovanska imena, ne more se odreči svoji ljubezni; vendar ko vidi, da zanj ni več prave sreče, tolaži se s tem, da je spomin na ljubezen še lepši od uživanja, ter ne more pustiti petja, dasi se je že tisočkrat zaklel, kajti »básen (pesen) jest můj celý život«; sicer pa on svoje življenje omejuje na dve leti, kajti brez ljubezni ni življenja, on pa mora za dve leti sreče deset let žalovati. Po smrti naj se pošljejo trije spomeniki (med njimi i zlati koder) na Slavino hčerko v češki muzej v Prago,[1]) samega pa naj po-

[1]) Podobne želje je izpolnila potem njegova Mina, ki je kot omikana, dasi po umu precej omejena Nemka znala ceniti vrednost svojega moža, tako da je vsa literarna zapuščina Kollárjeva res ohranjena. Kako ceno imajo n. pr. pisma Šafaříka, Palackega in Jungmanna, ki sta nam jih ohranila Kollár in njegova žena!

kopljejo pod lipo, kajti pod tem slovanskim drevesom (Slavostrom) se je kot otrok najrajši igral, pod njo je gledal in ljubil najlepše Slavino dekle, pod njo je dobil liro od Muze, z njenih vej so se mu »znělke« (soneti) kakor listje sipale v naročje.

Največ pa je priraslo takih sonetov, ki dokazujejo, da sta se pesniku po Milku in Ladi res prikazala Apolon in Slava (III. 29). Kar je Kollár v tem času prečital zanj zanimivega v kronikah in drugih delih, tudi v časopisih in časnikih, vse to je zanesel v »Slávy Dcero«. Že v prvem spevu razlaga nekaj iz kronik povzetih poročil o jenski okolici, v kateri so za njega seveda povsod in mnogo dalje nego v resnici bivali Slovani, in podaja nekaj svojih zloglasnih etimologij. Vendar pesnik si je kmalu namesto vsakega blaga izprosil (I. 67) od matere Slave peroti, da lahko leti k vsem Slovanom. Tako potuje v II. in III. spevu v Milkovem spremstvu res k svojim bratom, žalibog večinoma in z največjim zanimanjem k mrtvim »v poslavské krajiny«. Najprej ga vidimo ob Labi in v Severni Nemčiji, kjer se spominja vseh bojev med Germani in Slovani ter slika v najlepših barvah pogansko slovansko preteklost in velike zasluge Slovanov za civilizacijo pomorskih krajev, kajti po njegovi misli so tudi Hanso Slovani osnovali. Iz teh krajev, ki so tako žalostni za njegovo rodoljubno srce, pa še ne gre na Češko kakor prej, ampak II. spev je v polni izdaji že v napisu povečan, pridejana je Rena in Vltava. Od svojega prijatelja Klemena v Lemgu poleti celo v Amsterdam k grobu Komenskega v Nardenu, obišče belgijske in armoriške Venete, ki so zanj seveda Slovani, pogleda Kostnico, da omeni Husovo tragedijo, potem Regensburg, kjer počiva Rastislav, kateremu je Ludvik vzel dedščino. Iz tega »Slavotrapska« (slovanskega mučilišča) potuje čez Würzburg, Bamberg in Bayreuth, kjer so res bile nekdaj tudi slovanske naselbine raztresene, v Nürnberg, kjer se spominja zlate bule Karla IV., s katero je »slavské řeči otec« češko kraljestvo precej krepko prikoval k Nemčiji (o tem seveda Kollár ne misli). Sam Milek se veseli, ko zapuščata »Slavov kostnico« in zagledata češke gore. Lep je prizor, ko razgledujeta z Řipa češko deželo, kjer je nad ponemčenimi kraji nebo oblačno; sploh ni z njo prav zadovoljen, kajti zdi se mu podobna ženi, ki nosi »strakaté hadry« (šarene cunje). Mnogo spominov in vtiskov mu takrat vzbuja Praga. Ob daljšem razgledu ga veseli, da so prenehali verski boji, ali po Češkem noče potovati, ker mu je tam prepovedano peti, kakor se mu ljubi; tako občutljiv je bil namreč zaradi dobrih svetov Palackega in Jungmanna, naj pusti jezikovne novotarije. Nekatere posebno

imenitne in lepe kraje pa vendar obišče: Kralové Dvůr, kjer je bil najden slavni rokopis, Šumavo, Češko Lipo in Sazavo, potem pa hitro poleti na Moravsko, kjer vidi goro Radhošt, Olomuc, pod katerim je Hvězdoslav (Sternberg) pobil Tatare, Brno, kjer je umrl Dobrovský, Králice, kjer je podpiral Žerotin izdavanje češkobratskih knjig, posebno pa izdajo slavne Kralicke biblije. Sedaj pa zapušča tudi svoje rojake in preleti črez Poljsko, to »kozlátko« (kozlič), katero so orli (t. j. ruski, avstrijski in pruski) raztrgali, v sveto Moskvo, katera je hotela zgoreti, da pokaže jasno slepcem, kaj je ona in kaj so njeni otroci! Odtod vidi ves slovanski svet in kliče bratom, naj se povsod, kjer-koli se sliši slovanski govor, radujejo in poljubljajo, kajti to je naša domovina: Všeslávia! Vsega imajo Slovani dovolj, samo sloge in omike ne. Zatorej učinite radost mili materi, Rusi, Srbi, Čehi, Poljaki, živite složno kakor jedna čredica, in naš narod bo skoro prvi na svetu.

Ko je bil pesnik v duhu že pri vseh Slovanih, vrača se v III. spevu zopet k Donavi. Od Dunaja, kjer slavi Sobieskega, potuje črez Devin, kjer je Rastislav kraljeval, in Požun, v katerem ga mika stolica češkega jezika, po slovaških krajih v Ostrigon, kjer je sv. Vojteh Ogre krstil, v Üröm pri Pešti, kjer se vrši kakor v Weimaru ruska božja služba (nad grobnico velike kneginje Aleksandre Pavlovne), in v Budin, kjer se ustavlja v češki Zikmundovi cerkvi. Odtod se prenaša k Blatnemu jezeru (pri tem objasnjuje ime Vesprim = »ves Perun«, ali pa »ves [vas] Perůnova!«) v državo Privinovo in Kocelovo, dalje na Koroško, kjer biva na Gospesvetskem polju pri kneževskem nameščenju, potem v Belgrad, kjer čuti, da se kraljevič Marko že probuja, na Sveto Goro (Athos) pa le iz daleč žalosten pogleda. Zopet se obrača k svojim Slovakom, ki predolgo spé, in jim očita, da so jim njih tlačitelji vcepili hlapčevskega duha. Že ob potovanju po slovaških krajih je hotel iz vseh Slovanov zliti velikanskega malika, katerega glava bi bila Rusija, telo in udje pa drugi slovanski narodi (med temi »Vindi« i »Slezi!«), da bi poklekala pred njim vsa Evropa; sedaj pa se jezi, kako so Slovani razkosani »zhoubným satanášem pod knížetem, cárem, králem, bašem«, ter jim kliče: »bud'me celek a ne drobtové!« Kakor po svoji nesrečni ljubezni žaluje tudi po svojem slovanskem narodu, posebno pa ima tri žalostne dni: Vidov dan, ko je padlo srbsko carstvo, dan bitve na Beli gori in dan, ko je zaklical Kościuszko »Finis Poloniae«, pri čem kaže pesnik že v drugič, da je navzlic vsemu svojemu rusofilstvu obžaloval propad Poljske. Iz neba, kamor se je preselila Slavina hči, pa mu prihaja tudi narodna

tolažba, in posvečen v višjega duhovnika Slave prerokuje slovanstvu lepšo bodočnost.

Slavina hči pa mu iz neba ni poslala samo pozdrava in nauka za vse Slovane, kako lahko dosežejo narodno velikost, ampak javlja mu tudi, kaj je videla v kraljestvu vernih častivcev svoje matere Slave. Tako se s prejšnjimi spevi veže organično četrti, v katerem je pesnik stvaril slovansko nebo. Tudi ta spev ima za napis ime reke, in sicer Lethe, ki obdaje »Nebeslavsko«, ležeče »v středku Všehomíra«. Nad vhodom v slovansko nebo se bliščé cirilske črke. Tu kraljuje Sláva s svojimi hčerami in sinovi v večnem miru ter zove k sebi vse svoje otroke, »věrné vlasti (domovini), řeči (jeziku), národu«, naj pri njej uživajo slavo in svobodo. Slava sedi na zlatem prestolu, na glavi se ji blišči »čveterokmenná (štirih plemen) koruna«. Pod lipo rojijo slovanske dušice, ki še pridejo na svet. Okoli Slave se razprostirajo v krogih oddelki, v katerih se vrsté: svetniki in svetnice vseh slovanskih plemen in ver (med njimi i sveti Hieronim Stridonski, ker je bojda sv. pismo prestavil v jezik glagoljašev, in sv. Pavel kot apostelj Ilircev), kralji in junaki (vendar Miloš Obilić je v kotu, ker Slava ne mara morivcev), junaške žene, slovanski mučeniki in mučenice, pesniki, (med njimi tudi peštanska krojačica Julka Radivojevička, ki je izdala srbski almanah, dva češka kmetiška pesnika in Srb Filip Sljepac), učenjaki, umetniki in njih meceni (med njimi cesar Franc, ker je podpiral izdajo Stullijevega slovarja, in cesarja kitajska in japonska, ker sta dala prestaviti Državinovo odo »Bog«). Poseben oddelek je pripravljen celo za neznane kreposti. Učenjaki imajo več skupin, posebno seveda tudi slovničarji in zgodovinarji, kjer nahajamo i Slovaka Dankovskega, ki pa mora Homerja, katerega je pripisoval Slovanom, vendar vleči nazaj v Elizij. Slovansko nebo tudi ni brez arhiva in vseslovanske knjižnice, v kateri gospodarijo Poljak Bandtke, Kopitar in Hanka. Nekaj republikanskih simpatij si je Kollár vendar ohranil ter je dal posebno mesto slovanskim republikam: Črni gori (misliti se more k večjemu na staro), Dubrovniku in Novgorodu. V slovanskem nebu so tudi vsi za slovanstvo zaslužni tujci od Helmolda do Goetheja in gospe Talvj, ne manjka tam celo turških sultanov, ker so na svojem dvoru spoštovali slovanski jezik (v starših časih so namreč ljudje bolj pametno sodili o jezikovnih vprašanjih). Slava ima pri sebi tudi svoje pastorke Litovce, Lotiše (pri Kollárju: Lete), Fince (!) in Kure (!). Zasluge se plačujejo tudi slovanskim potnikom, ki so širili slovansko vzajemnost. Pri slovanskih nebeščanih se nahajajo vse domače zabave in igre, razkošnosti in jedí, tu se čujejo vse priljubljene slovanske

pesni, vidijo se slovanski običaji in ustavi, slišijo se vsa slovanska glasbena orodja, ob njih spremljevanje pa pojejo pevci in Umke (Muze) srbske pesni, češkoslovaške »zpěvanke«, poljske krakoviake in ruske dumke. Povsod vlada nebeška harmonija, tudi v slovanskem jeziku, ki se govori v Slavinem kraljestvu čist, mehek in blagoglasen; prebivavci pa se zovejo po primeru čeških bratov le brate in sestre, vsi drugi naslovi so odpravljeni. Nekatere dežele so v slovanskem nebu še celo prazne: Štajersko, dasi je že imenoval Dajnka med slovničarji, Koroško (vidi se, da ni poznal Jarnika) in Sleško. Popolnoma v ozadju na neki pečini je sedel češki kralj Otokar, kateri se je dolgo potikal po Walhalli, ker je Nemce mnogo podpiral, ali slabo se mu je tam godilo. Kar samo črez plote gledajo v nebo vsi veliki pisatelji slovanski, ki so pisali latinski ali nemški, med njimi imenitni češki in poljski humanisti kakor Lobkovic in Sarbiewski.

V V. spevu z napisom »Acheron« imamo slovansko predpeklo in peklo, kamor je Slavino hčer zanesel kerubin. Tu delajo najprej pokoro poturčenci, pomadžarjenci, povlašeni in pogrčeni Slovani, ponemčenci in vsi pankrti; zaspanci, lenuhi in slabotni Slovani; ljudje, ki so se maščevali na domovini, ker so jih žalili vladarji (n. pr. Milota z Dedic, ki je izdal Otokarja II.); trmoglavi in starokopitni črkopravdarji; slovanski plemiči, ki se brigajo za slavo in blaginjo drugih narodov; neotesanci, možje, ki so svoja imena prekrščevali, in slovanski makaronci, ki govorijo jezikovo mešanico. V smradljivi kadi se premetujejo nosi pisateljev, ki so sebično in grdo pisali o Slovanih, dasi ne popolnoma krivično. Ne tako neestetično se kaznujejo razne posvetne in duhovne visoke osebe, ki so grešile proti Slovanom, kakor Vihing, ki je preganjal Metoda, češka kneza in člani cerkvenega zbora v Solinu, ki so zatirali slovansko božjo službo; pred samim peklom pa sta dva satana držala Madžarko Lepo, vdovo poslednjega hrvaškega kralja, ki je Hrvatom vzela samostalnost. Peklo je trikrat ograjeno s skalami polnimi gadov, po njem tekajo štiri klasične reke, katerih imena pesnik slovani (n. pr. Acheron ali Bolnice, Styx ali Smraducha). Nad železnimi vrati pripoveduje glagolski napis, da notri kraljuje Sramota s svojimi sužnji in slugami, tam je večni jok in stok, v živem ognju se pekó izdajavci domovine, jezika in naroda. Zabaven je danes za nas prvi grešnik: jezik ima na peklenska vrata pribit tajni pošiljatelj »Libušinega soda« ali Zelenogorskega rokopisa, dokler svojega imena ne objavi. Podobno se vsi hudobneži kaznujejo navadno s tem, kar so grešili, n. pr. se po peklu valjajo tudi srca slavistov, ki so bili učeni, zaradi česar so njih glave v nebu, ali niso imeli

ljubezni do narodnosti. Grešniki se nahajajo tudi v raznih oddelkih in skupinah. Vsa slovanska plemena so precej zastopana z nezvestimi sinovi, manj z ženami ali največ je tu slovanskih trinogov, zatiravcev in klevetnikov, posebno mnogo pa Nemcev, »těchto věčných Slávy antikristů«. Slavino ljudstvo je v celem vendar tiho in dobro, med Nemcem in Slovanom pa je razloček kakor med hrastom in lipo.

Na koncu se obrača Slavina hči k svojim bratom in sestram s prošnjami, naj ne hodijo po krivih potih, temveč naj ljubijo svoj narod. Z mogočnimi besedami se končuje po njej imenovano delo:

Hučte, Tatry, hlas ten k horám Černým,
hučte, Krkonoše, k Uralům:
„Peklo zrádcům, nebe Slávům věrným!"

Kakor se iz vsega vidi, hotel je Kollár biti svojemu narodu in vsem Slovanom buditelj, učitelj in prerok. To se mu je tudi popolnoma posrečilo. Palacký [1]) govori za-se, Čelakovskega in druge praške rodoljube, ko pravi, da je ta spis »zaklad narodnosti naše v višjem smislu, rokovodstvo vseh rodoljubov, od katerega se ne smejo ločiti po dnevi in po noči«. Bil mu je to dragoceni diamant katerega bi bilo treba sicer na mnogih mestih še zbrusiti z estetičnega stališča, ali vendar diamant.[2]) Tudi rodoljubni soneti, v katerih so se ljubezenski v popolni izdaji kar potopili, imajo mnogo poetičnih mest, vzvišenih misli in lepih izrazov.[3]) Težko je bilo v umetni obliki sonetski pripovedovati kratko in jedrnato zgodovinske dogodbe, ali vzemimo primer, kako lepo se pesnik spominja v Brnu smrti Dobrovskega:

Zrozen v Uhřích; bydlel v Čechách; spatřil
Rusko, Polsko; zemřel v Moravě,
aby tak náš celý národ sbratřil.

Veliki uspeh pesniškega dela pa je še podpiral njegov obširni tolmač (Výklad).[4]) Kollár je sicer tudi mislil, da dobri pesni ni treba komentarja, ali kar se pri omikanih narodih samo po sebi umeje, vendar ne velja o slovanskih čitateljih, posebno o navadnih, kajti doma in v šolah se ne učijo slovanske zgodovine, starožitnosti, bajeslovja, zemljepisa, slovnice in jezika, tako da je slovanski narod sam sebi tujec. Zaradi tega je pesnik sonetom, ki so se večinoma rodili v mladih letih, pod milim nebom in na potih, brez knjig, v

[1]) ČČM. 1879, 475.
[2]) Tam, 477.
[3]) Gl. Výbor z Kollárových básní. II. Básně vlastenecké. Izdal J. Jakubec. V Praze. 1894.
[4]) Ponatisnjen v „Sebranih spisih", v II. kn. Izvirnik l. 1832. šteje sonete po tekočih številkah, ponatis pa je urejen po spevih in njih številkah.

šoli opazovanja in svojih izkušenosti, dodal v poznejših letih objasnila in dokaze iz vseh važnejših virov. Ako pomislimo, da Slovani do Šafaříkovih starožitnosti (1837) niso imeli niti svoje najstarše zgodovine, nam bo jasno, da so Kollárjeve beležke, za katere je vzbujalo posebno radovednost že pesniško delo, razširjale mnogo znanja o vseh Slovanih ter jih tudi močno navduševale za njih narodnost. Kollárjevo ime se je od dne do dne bolj slavilo, njegov evangelij narodnosti je bil v vseh rokah. Ni bilo slavnosti na Češkem, na kateri bi ne razgrevale src električne iskre predspeva ali rodoljubnih sonetov, in skoro ni bilo tudi količkaj omikanega Čeha, ki bi jih ne znal na pamet. Nahajali so se celo navdušenci, ki so znali celo »Slávy Dcero«.[1])

Tega ogromnega uspeha niso motile niti velike slabosti popolne »Slávy Dcere«, katere so se že takrat priznavale. Prava pevska žila se je Kollárju sušila, njegova bogata in barvna domišljija je hirala, ko se je zakopal v slovansko arheologijo, vsa slovanska zgodovina pa se ni dala stlačiti v sonete, če bi tudi njih število bilo še večje. Čelakovský[2]) je dobro opazil, da se je sto lepih sonetov druge izdaje v polni izdaji potopilo; Kollárju se pletejo koncepti — »filologicky začíná básnit'(peti) a básnicky (pesniški) filologuje«. Ta sodba je popolnoma obveljala in do danes najbolje izraža Kollárjeve slabosti. Čelakovský je tudi želel, naj bi Kollár dal že slovo sonetu in se ob kaki novi obliki zopet okrepčal.

Kamarýt pa že s soneti IV. speva ni bil zadovoljen, ko jih je prečital v muzejskem časopisu. Dobro pravi, da so veli in hladni ter naštevajo večinoma samo slavna imena Slovanov, ali samo naštevajo, ne pa opevajo.[3]) V mnogih sonetih se nahajajo res še samo spiski slovanskih imen. Povsod sta najmanj ugajali slovansko nebo in peklo. Ta dva speva sta bila popolnoma nova, torej že sama po sebi pesniški najslabša, posebno poslednji. Pri tem pa je bil sam predmet jako kočljiv. Kollár ni živel na Češkem, tako da niti tamošnjih razmer ni dobro poznal, druge slovanske pa še manj. Torej ni imel pravega merila za zasluge in krivde; večkrat je hvalil za kako malenkost in še prav trivijalno,[4]) drugekrati pa je bil neizmerno krivičen. Tako mu Jungmann[5]) ni mogel skri-

[1]) Bílý' Sborník Jan Kollár, 104.
[2]) Sebrané Listy, 314.
[3]) Tam, 267.
[4]) Tako n. pr. je svojega rojaka Jelšika, ki mu ni vrnil posojenih penez, ko so mu bili v Jeni neizmerno potrebni za študije (gl. Paméti, 227—229, 264), vendar postavil v nebo. Mati Slava ga je sicer hotela dati v predpeklo, ali on ga je izprosil, tako da mu je bilo odkazano samo posebno mesto med njegovimi prijatelji. Vse to pripoveduje cel sonet (IV. 82).
[5]) ČČM. 1880, 206.

vati svoje nezadovoljnosti, da ni prišel v nebo njegov prijatelj in res zaslužni rodoljub in pisatelj Ant. Marek. Nekaj posebno poučnega pa se je zgodilo Kollárju z novinarjem Uhlom (V. 81), kateremu je prisodil pravo češko kazen: v peklu ga mečejo z oken na zemljo, in sicer z nogami navzgor; ta capin se mora z visočine prekopicavati, da mu vse kosti hreščé. Bil je to namreč brezimeni »Bohemarius«, proti kateremu je Jungmann l. 1812. pisal, ker je Čehe grdil. Vendar se je ta mož sam takoj spametoval — taki slučaji so bili v oni prehodni dobi celo navadni — in že l. 1813. je pisal v dunajske »Prvotiny pěkných umění«. In ravno, ko ga je Kollár pred vsem svetom proklel, poslal je Uhle, takrat ravnatelj realke v Lvovu, Palackemu[1]) za Časopis češkega muzeja rodoljubne pesni, ki sicer niso bile dobre, ali vendar skoro natisnjene v istem časopisu, kjer so prej izhajali Kollárjevi soneti. Palacký še posebej zatrjuje, da je Uhle jeden iz najbolj navdušenih Čehov, ki preobrača v Lvovu z vsemi močmi vse svoje potujčene (t. j. ponemčene) rojake. Čelakovský pa je Uhla, ki je bil njegov profesor v Pisku v l. 1816. in 1817., branil tudi javno,[2]) kajti od njega se je učil svoj materinski jezik ljubiti in ceniti. Podobno bi bil lahko Čelakovský pokazal, da se je krivica godila K. S. Schneidru in Svobodi, katera je Kollár v nebu postavil v neki kot, ker sta češki in nemški pesnikovala. Schneider je baš nasprotno zaslužil, kajti on je bil nemški pesnik na glasu, ali na stara leta, ko se je prebujal njegov narod, je šel tudi on, ki je imel visoke zveze s plemstvom, med češke pesnike in je dobro peval v duhu narodnih pesni, tako da sta prava znavca kakor Čelakovský[3]) in Kamarýt imela z njim veliko veselje. Branil pa je Čelakovský[4]) še Rusa grofa Demidova, katerega mučijo v predpeklu (V. 9) z rusko kopeljo, ledom in snegom, ker je v Parizu dal 80.000 frankov siromakom, svojim ljudem doma pa jemal. Kollár greši proti krščanski ljubezni, katera ne pozna razločka med siromaki, in krivo obsoja Demidova, o katerem pravi veliki ruski pesnik, da se je mnogo trudil, potem pa za rusko znanost žrtvoval milijone.

Najbolj pa je Kollár razburil duhove in tudi mnogo škodil s svojimi jezikovnimi novotarijami. Zastonj je Palacký[5]) izvrstno pobijal njegovo etimologijo in ponos, da so se »Slávové« zvali od »slave«. Ta stara etimologija slovanskih letopiscev, katero ima tudi naš Valvazor, je pri Kollarju postala

[1]) ČČM. 1879. 476
[2]) Česká včela 1835, sedaj Sebrané spisy, IV. 383—385.
[3]) Sebrané Listy, 110.
[4]) Sebr. sp. IV. 381—383
[5]) ČČM. 1879, 472.

fiksna ideja. Kritični Palacký ga spominja, da stari Slovani niso imeli pojma o slavi ter niso bili dokaj slavni; recimo pa, da so se vendar po slavi zvali, kaka zasluga je v tem? Prave slave je v slovanski zgodovini mnogo, ali v poznejših časih in — bodočih. Narod seznanjati s slavno zgodovino je bolj potrebno nego se puliti za besede in imena, katera morajo, če so pohvalna, šele dela dokazati, ako pa ni dejanskih prič, pa itak nimajo nobene veljave. To pa Kollárja ni odvrnilo, ampak trmoglavo je prave češke izraze Slovan, Slovanka, slovanský predelal, kjer je le mogel, v Slav, Slavenka in slavský; kjer je »Slovan« in »slovanský« zaradi verza še ostalo, postavil je leta 1845. poljsko-beloruski-moskovsko-meniški nestvor Slavjan, Slavjanka in slavjanski,[1]) katere besede mnogi Slovaki še danes spoštujejo kakor svetinje.

Vendar igranje z imenom je bila malenkost, hujše se je godilo jeziku pri Kollárju. Pesnik se je že od jenskih let zanimal za blagoglasje, ki je bilo za godbo vnetim romantikom prva reč; naučil se je od Jean Paula porogljivega izraza, da je nemščina »eine Eeee-Sprache.« Ko se je vrgel na filologijo, mu že s tega stališča ni ugajala književna češčina. Razen tega so se Slovaki že pred njim (in še po njem) ponašali s svojim osrednjim položajem med Slovani, kar v resnici ni krivo, kajti oni vodijo od Čehov k Poljakom in Rusom (črez ogrske Rusine), nam Jugoslovanom, s katerimi so nekdaj bili gotovo v nepretrgani zvezi, so pa tudi bližji, kar nam dokazujejo že piskrovezci in glažarji, ki prihajajo v naše kraje. Ni torej čudo, da se je tudi Kollár začel navduševati za svoje slovaško narečje, kajti narečja so bila v dobi romantizma sploh v modi, med Slovaki pa je katoliška stranka že od Bernolaka poskušala, da iztisne z domačim narečjem »husitski« češki jezik. Kollár je torej že l. 1830. iz svojega »vseslovanskega dela« Rozpravy o jmenách[2]) izganjal samoglasnika *r* in *l*, ker druge Slovane plašita. V tem duhu je začel tudi peti, in popolna »Slávy Dcera« je dobila celo novo obliko: izšla je v jeziku, ki se govori v slovanskem nebu (IV. 123, 124). Tam torej ni trdih samoglasnikov *r* in *l*, skupin *bl*, *kl*, *sl*, *ml*, (on misli na končnice kakor ***nesl***, kjer se itak govori ***nes***) ali pa *dr*, *pr*, *tr*, *vr*, izposojenih (!) od Germanov in Grkov; tam se izganja ř, čivkajoče *ii*kanje (*i* nam. *u* po mehkih soglasnikih: ***duši*** za slovaško ***dušu***, ***miluji*** za ***miluju***) in *ee*kanje (preglaševanje ***a*** v *e*: ***duše, holubice***), vračajo pa se »ljubeznivi *a* in mogočni *o*«. Tako n. pr. piše Kollár: ***vluk*** (č. ***vlk***), mlučeti (***mlčeti***), ***pelný***

[1]) Šafařík, Slovanské starožitnosti, § 25, 8.
[2]) Gl. opazko na str. 345.

(*plný*), *smerti*, *sardce*, *nesol*, *vezol* (*vezl*), *rútiti* (*řítiti*), *juh* (*jih*), *cuzý* (*cizý*), *duša*, *daj* (*dej*), *voz* (*vůz*) itd. Z jedno besedo, Kollár je hotel češki jezik do neke mere poslovačiti in nekaj še sam dodati. Bilo bi pri tem marsikaj res lepše, ali ne vse (n. pr. je *i* gotovo bolj »ljubezniv« nego *u*), češki jezik pa bi bil drugim Slovanom gotovo bolj razumljiv, ali književni jeziki se niso nikoli tako stvarjali. Češko državo je osnovalo zapadno pleme, Praga je bila središče češki državi in omiki, tu se je razvil češki književni jezik za vse stroke tako trdno, da Komenskemu in drugim imenitnim pisateljem čeških bratov na Moravskem ni prišlo niti na misel, književno češčino popravljati, kakor so sedaj hoteli Trnka in drugi Moravani in Slovaki. Palacký, ki je Trnko proti Kollárju odločno obsojal,[1]) pravi sicer, da v Pragi teh novotarij nikdo ne odobruje razen Hanke, Svobode in Linde[2]) — zanimivo in značajno je, da so ti posebni Slovani najbolj zvezani s češkimi falzifikati — ali od Jungmanna[3]) vemo, da je Kollárjev primer motil »slabe glave na vseh straneh«, tako da je bil vsakdo svoj filozof o književnem jeziku in ga prestvarjal, kakor se je njemu zdelo. Jungmann, ki je bil vedno slab v temeljnih nazorih, sedaj priznava, da je mnogo tudi on zakrivil, ker je trdil, da jezik Veleslavinov in drugih pisateljev »zlate dobe« ne zadostuje za naše čase; vendar on ga je samo materijalno pomnoževal, njih jezikovnih oblik pa se je sveto držal. Kollárjev jezik mu tudi ni slovaški, ampak »ve fantasii« stvarjen. Javno pa je prav dobro pobijal ta »skovani jezik« dobri pesnik in pisatelj J. Chmelenský,[4]) ki se je energično obračal proti vseslovanskemu kozmopolitizmu pisateljev peštansko-budinskega almanaha »Zora« in proti »kollárismom« ter klical Slovakom, da se »jezýk slovanský, rozdělený v řeč českou, ruskou, polskou a ilirskou«, ne bo nikoli več združil »v jeden jazýk, tak nazvaný všeslovanský jazyk«. Od njega tudi vemo, da so Čehi »Slávy Dcero« že takrat rajši čitali v izdaji l. 1824., ostroumno sodbo Čelakovskega pa Chmelenský ponavlja, ko pravi, da se je Kollár iz dobrega pesnika preobrnil v slabega filologa.

Žalibog je Kollár ostal pri svoji trmoglavosti, dasi je videl, kako se Slovaki cepijo od skupnega književnega jezika, čemur se je potem sam branil. Svoje delo »Sláva Bohyn« (1839) je sicer izdal v književni češčini, kar je delalo Jungmannu veliko veselje,[5]) ravno tako svoje pridige, »Cestopis

[1]) ČČM. 1879. 474.
[2]) Tam, 394.
[3]) ČČM. 1880, 210—211.
[4]) ČČM. 1836, 214—216.
[5]) ČČM. 1880, 215—216.

in »Staroitalijo slavjansko«, ali »Slávy Dcera« je ostala nespremenjena v »Pesniških delih« (Díla básnická, 1845) in v identični posmrtni izdaji. V teh izdajah je Kollárjevo glavno delo le malo naraslo. L. 1845. je dodal sedem sonetov, ki so bili že prej natisnjeni v časopisih in almanahih, l. 1852. pa je bilo k prejšnji izdaji, ki je izšla samo z novim naslovom, dodanih 23 sonetov, izmed teh je bilo 22 prej nenatisnjenih.[1]) Te sonete je Kollár gotovo spisal proti koncu svojega bivanja v Buda-Pešti, ko je sestavljal svoje »Paměti«, kajti vsi novi soneti I. speva (40, 63, 64, 65, 74, 112, 115, 116, 122) imajo životopisno vsebino, ki se tiče jenskih let; v IV. spevu je son. 36. spomin na mlada leta, 109. pa dokazuje, da je Kollár takrat že bil popolnoma prepričan, da je bila vsa stara Italija slovanska. Drugi dodatki v IV. in V. spevu se tičejo večinoma najnovejših dogodkov. Tako je število sonetov došlo do 645.

Kollár je imenoval svoje glavno delo »lirično-epično pesen«. To je bilo v duhu romantike, posebno nemške, ki ni podirala samo mejnikov med življenjem in poezijo, ampak tudi med vrstami pesništva. Pri takem mešanju je posebno trpela »Slávy Dcera«. Lepa lirična mesta nam Kollár kvari s svojo starinarsko šaro, ki često niti ni slovanska, tam pa, kjer pripoveduje, nam izliva svoja čuvstva ter uči in kara kakor prerok; plastike pri njem ni, pač pa mnogo godbe in nekaj velikanskih apokaliptičnih vizij. Epik torej Kollár ni bil, pač pa lirik nežnih in mogočnih čuvstev, poln novih in vzvišenih misli, zaradi česar se imenuje prvi češki refleksijski pesnik.[2]) Tudi sonet ni epična oblika, ali romantiki so ga bili spravili v modo, in Kollár se je v sponah, katere si je sam naložil, vendar svobodno gibal. Jaroslav Vrchlický[3]), ki je tak mojster v pesniški obliki, hvali neizmerno Kollárjeve sonete, ki so vedno trohajični,[4]) kajti z jambičnimi so v češčini, ki ima zmeraj naglas na prvem zlogu, velike težave, katerih se pa novejši pesniki vendar ne bojé.

Da »Slávy Dcero« prav razumemo in ocenimo, moramo znati tudi pesnikove vzore. Da je v IV. in V. spevu posnemal Danteja, so seveda ljudje že v njegovi dobi zapazili. Nima od njega samo glavne misli, ampak tudi marsikatere podrobnosti, n. pr. kaznujeta oba grešnike podobno, kakor so rešili.[5]) Še bolj pa posnema Petrarko, kar so vrstniki

---

[1]) To je objasnil Jos. Jireček. Gl. Bačkovský, Sbírka, I. 374—375.

[2]) Gl. Jaroslav Vrchlický. Nové studie a podobizny (v Praze, 897), str. 1—22; Leander Čech, J. Kollár — Sborník, 107—123.

[3]) O. c. 24—33. Prej v Sborníku, 136—144.

[4]) Navadna rima mu je (velike črke pomenijo žensko): A bb A, \ bb A, C d C, E d E.

[5]) Gl. E. Kovář, Podoby některé básní Kollárových s Petrarkou a)antem. Listy filologické a paedagogické XI. (1884), 39 str.

tudi čutili, saj je celo neka dama iz Plznji poslala darilo »češkemu Petrarki« (son. III. 82 je pesnikov odgovor). Mnogo mest, ki slikajo moč in trpljenja ljubezni, se pri obeh ujema. Da je Mina dobila dokaj črt Laurinih in Beatracinih, ni treba poudarjati.

Iz angleških pesnikov je bil Kollárju posebno drag Ossian. Kakor ta bard, je romal tudi Kollár žalosten po slovanskih grobeh ter opeval njih junake, dasi manj meglovito. Podobno je vplival nanj tudi Byron. Že Palacky[1]) je primerjal »Slávy Dcero« Childe Haroldu in za njim so trdili to mnogi kritiki, drugi pa tudi ugovarjali. Neverjeten se je Byronov vpliv zdel tudi meni.[2]) Pri Kollárju vendar ni nikjer precej frivolnega uživanja ljubezni, ostre ironije in satanskega smeha, pretresujočega svetobolja in grandijoznega titanizma, s katerim se Byron bojuje proti sočasnim razmeram in osebam. Pri vsem tem pa je Kollár že l. 1837. Byronovo poezijo popolnoma obsojal,[3]) slovanskih byronistov Mickiewicza in Puškina pa ni ljubil, ker mu nista bila dosti slovanska,[4]) o Lermontovu pa sploh ni ničesar znal. Byronovemu Childe Charoldu je še najbolj podobno Kollárjevo potovanje po slovanskih krajih, ali taki občutni potopisi so bili v navadi že od 18. stoletja, v Kollárjevi dobi pa je itak bil »vsak človek turist in arheolog«,[5]) saj pesnik [6]) sam hvali Nemce, da tako mnogo potujejo. In vendar se je tudi Kollár učil od Byrona, kar je dokazal J. Jakubec.[7]) Kakor Byron po razvalinah klasičnega sveta, potuje Kollár po nekdanjih slovanskih krajih s podobnimi tožbami in rabi celo jednaka poetična sredstva (kontrast, apostrofo, vprašanje). Byron je vedno klical sedanjim Italijanom in Grkom, da so hlapci, sužnji, vedno jih je zval, naj se osvobodijo s svojimi združenimi močmi, vedno je dajal prednost stari kulturi in njenim spomenikom pred modernim življenjem in krščansko omiko. Tako se je Kollár nasrkal tudi Byronovih idej, ali prikrojil si jih je in omejil na slovanski svet po svoji navadi.

Najbolj pa seveda tudi v »Slávy Dceri« opazujemo nemško ozračje. Ljubezen in domovino v podobni zvezi so v dobi Napoleonskih vojsk in pozneje opevali vsi nemški pesniki. Žalibog se je Kollár še premalo držal takratnih

[1]) ČČM. 1879, 475.
[2]) Deutsche Einflüsse, I. 237.
[3]) Über die literarische Wechselseitigkeit, 70—71.
[4]) Tam, 26.
[5]) J. Kollár — Sborník, 119.
[6]) Paměti, 239.
[7]) Naše Doba, 1897. To je skoro jedini važnejši slučaj, v katerem so me kritiki mojih „Deutsche Einflüsse“ dosedaj prepričali.

mladoromantikov, ki so se naslanjali na narodno pesništvo, kajti tudi slovaške narodne pesni, katere je sam zbiral in izdajal, so ostale nanj brez vpliva. Tembolj pa se je vračal h Klopstocku in bardom osemnajstega stoletja, kateri so po Koernerju, Fouqué-ju in dr. prišli zopet v modo. Barde posnema, ko stavi namesto klasiških bogov slovanske ali pa slovani vsaj njih imena. Boginja majka Slava[1]) je Teuto ali Tuisko, od tevtonske mladine neizmerno češčeni oče Nemcev. Tudi slovansko nebo je podobno Walhalli, katero Kollár sam dvakrat imenuje (IV. 183; V. 17). Popolnoma v duhu nemške romantike je bežal iz neprijetne sedanjosti v zlate staroslovanske čase ter se posebno navduševal za njih poganstvo. Tudi lipo je on kot slovansko drevo stavil nasproti germanskemu hrastu, katerega je šele Klopstock povzdignil v sedanjo čast, kar je pa še A. W. Schlegel zasmehoval. Mnogo sledov je zapustil pri Kollárju tudi radikalizem jenske mladine, še več pa njene težnje po zedinjenju vseh Nemcev. »Slávie« je bila Čehom in Slovakom nekoliko znana že pred Kollárjem, ali njegova »Všeslávia« je brezdvomno »Alldeutschland«. Kollár nas popolnoma spominja na svoje »Paměti«, kjer pripoveduje, kako so se nemški burši bratili in poljubljali pri petju pesni »Wo ist des Deutschen Vaterland«, ko nam poje (II. 139):

Kde se koli mluva slyší slavská:
Zaplesejte (radujte se), bratři, i vy i já,
Libejme (poljubljajmo) se při tom vespolek,
To, hle, vlast' je naše: Všeslavia!

Vendar Kollárjeva Slavija je še mnogo bolj breztelesna in nejasna nego »Alldeutschland« nemške mladine. Kollár bi sicer že l. 1832. iz vseh Slovanov napravil jednega malika (III. 7), pred katerim bi morala poklekati Evropa, ter pripisuje satanu razkrojenje Slovanov »pod knezom, carjem, kraljem, pašo« (III. 61), ali z njegovimi pravimi takratnimi nazori se to več ne strinja, ampak res je, kar poje (I. 69) o svojih Sisifovih trudih, da združi svoj ideal z življenjem: »Moje podobe o svobodi, domovini, narodnosti so že davno izginile v neprijetnem prahu istinitosti«. V resnici je sedaj že jako skromen ter zahteva le bratsko vzajemnost in čisto znanstveno-literarne pomočke za povzdigo neke vseslovanske narodnosti, kar je kmalu v svojem spisu o vzajemnosti bolj razložil in podprl. Da ni mislil na strašilo panslavizma, po-

[1]) Pred Kollárjem je še bolj barde posnemajoči in starši poljski pesnik Woronicz častil to boginjo v uvodu do „Lechiade". Od njega si je vzel geslo Kollár k „Rozpravam o jmenách" (1830):

Sławo! stare bożyszcze Sławiańskiego rodu,
Rozświeć zamierzchłe dzieje północy i wschodu!

sebno ne v smislu panrusizma, vidi se pač najbolj jasno iz njegovih simpatij za uničeno Poljsko,[1]) katerih ni skrival navzlic vsemu svojemu rusofilstvu.

Iz nemških pesnikov se nahajajo pri Kollárju jasni spomini na Goetheja, E. Schulzeja, Grillparzerja in Hauga. Važno je, da so skoro vsi dosedaj znani soneti, ki se opirajo na takratne nemške pesnike, iz jenske dobe, ko je pesnika še obdajalo živahno nemško literaturno gibanje. V Pešti se je Kollár vrnil k staršim, bolj pristopnim nemškim pisateljem,[2]) posebno k Herderju, ki je postal pravi filozof Kollárjev, kajti od tega »duhovnika človečnosti«[3]) ima svoje nazore o človekoljubju in — slovanstvu.

Nemški apostelj človečnosti (Humanitätsapostel) je bil ljubljenec vseh slovanskih rodoljubov, pisateljev in učenjakov v dobi preporoda. Navduševali so se zanj ne samo, ker je bil predhodnik nemški romantiki, ki je tako blagodejno na nas vplivala, ter najprej seznanil svet s slovanskimi narodnimi pesnimi; ne samo, ker se jim je njegovo človekoljubje posebno prikupilo, kajti je bilo Slovanom jako ugodno, ampak v njegovih »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit« (IV. Theil, 4. Cap.) so nahajali naravnost poglavje o Slovanih, na katero so se vedno sklicevali tudi tako kritični možje kakor Dobrovský in Kopitar.[4]) Ruski pravni zgodovinar Sobêstianskij je pokazal, da je Kollár to poglavje porabil za dve — pridigi »Dobré vlastnosti národu slovanského« (v Pešti, 1822), iz katerih je Herderjeva karakteristika starih Slovanov prešla popolnoma v delo mladega Šafaříka »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten« (1826, § 5) in po svojem duhu tudi v »Slovanské starožitnosti«, tako da je imela prav kanonično veljavo do naših dni[5]) celo v znanosti. Da pa je prešla tudi širšim krogom, posebno med Čehi in Slovaki, v kri in meso, je dobra in tudi slaba zasluga »Slávy Dcere«. Z mirno vestjo

---

[1]) Razen že omenjenih mest (II. 136, III. 92) primerjaj še, kako Kollár slavi Sobieskega (II., 136, III. 92); za zastavo, katero je on mesecu vzel in križu daroval, naj se nese napis do Varšave: „O, ko bi cela Evropa znala, da jo je rešil prestol, katerega je potem ona razdrobila.“

[2]) Ko se je preselil na Dunaj, naročil je, naj se prodajo „die deutschen Bücher Wieland, Klopstock, Rasende Roland, Mendelsohn etc.“ ČČM. 1893, 199.

[3]) Zanimivo je, kako označuje nemške duševne velikane (I. 64): Kant in Wieland nimata narodnosti, Klopstock je nem, Schiller hladen k nam, ne pa ti, „kněže člověčnosti“; proti navadi si ti prvi zagovarjal in vzvišeno hvalil Slovane, sprejmi torej od njih čast in hvalo!

[4]) Gl. posebno „Grammatik der slavischen Sprache“, XI.—XII.

[5]) Gl. moje poročilo v Archiv f. slav. Philologie, XVI., 254—268.

lahko trdimo, da je Kollár celo poglavje, stavek za stavkom, besedo za besedo, spravil v pesniško obliko.[1])

Po Kollárju so se torej razširila med vse Slovane ta-le mnenja Herderjeva: Slovanski narodi zajemajo na zemlji večje mesto nego v zgodovini. Nikoli niso bili bojaželjno in klativitеško ljudstvo kakor Nemci, ampak mirno in tiho so naselili kot pastirji ali zemljedelci ogromne, od drugih narodov zapuščene dežele, za katere je njih prihod bil prava sreča. Ljubili so zemljedelstvo, tudi domače umetnosti in trgovino. Ob Vzhodnem morju od Lübecka, na Dnepru in Volhvu so zgradili cvetoča trgovinska mesta, ki so vezala Črno in Vzhodno morje, ter prinašali Evropi vzhodne zaklade. Na Nemškem so rude kopali in topili, sadili sadna drevesa in veselo živeli ob godbi. Bili so dobrotljivi ter gostoljubni do zapravljivosti, ljubili so svobodo na deželi, ali bili so podložni in pokorni ter sovražili ropanje in grabljenje. Vse to pa jim ni pomagalo, da ne bi bili pritiskovani, ampak nasprotno. Ker se niso potegovali za nadvlado nad svetom, ker niso imeli bojevitih dednih knezov ter so rajši drugim davke plačevali, da bi živeli v miru, pregrešili so se močno nad njimi mnogi narodi, posebno pa narodi nemškega plemena. Že pod Karlom Velikim začele so se one vojske, katerih vzrok so bile očividno trgovinske koristi, dasi se je krščanska vera rabila za plašč: junaškim Frankom je bilo seveda prijetno, da so imeli priden zemljedelski in trgovinski narod za hlapce, ne da bi se sami učili teh umetnosti. Kar so Franki začeli, dokončali so Sasi; po celih deželah so Slovane iztrebili ali pa vzeli v sužnje, njih posestva pa so se razdelila škofom in plemičem. Njih trgovino na Vzhodnem morju so uničili severni Germani, njih Vineto so razrušili Danci, njih ostanki pa so temu podobni, kar so Španci napravili iz Peruancev. Ni torej čudo, da se je pod mnogostoletnim jarmom tega naroda (Nation) zbog globokega srda proti krščanskim gospodarjem in roparjem njegov mehki značaj spreobrnil v zvito in grozovitno hlapčevstvo. In vendar se še povsod, posebno v deželah, kjer uživajo nekaj svobode, pozna njih značaj. Nesrečen je postal ta narod, ker si ni hotel dati trajne vojaške ustave; nesrečen, ker mu je lega dala za sosede Nemce, za hrbtom pa so trpeli od Tatarov in Mongolov. Vendar kolo vse menjajočega časa se obrača neprenehoma; ker živijo ti narodi v najlepših krajih Evrope, ker bodeta brez dvoma zakonodavstvo in politika namesto bojnega duha vedno bolj podpirali tiho pridnost in mirno občevanje narodov: tako bodete tudi vi, nekdaj pridni in

[1]) Gl. vzporedna mesta v mojih „Deutsche Einflüsse“, I. 217—226 in druge dokaze na str. 216, 226—235.

srečni narodi, ki ste tako globoko padli, nekoč vzbujeni iz dolgega, lenega spanja, osvobojeni suženjskih verig uživali kot lastnino svoje lepe kraje od Jadranskega morja do Karpatskih gor, od Dona do Mulde ter svobodno praznovali svoje stare praznike mirne pridnosti in trgovine.

Vsa ta lepa idila, ki se je ubogim slovanskim tlačanom morala posebno prikupiti, tiči v sonetih »Slávy Dcere«, saj ne pogrešamo v njih niti rečice Mulde (II. 23), o kateri pač malo Slovanov ve, da se pri Dessau izliva v Labo. Podobne nazore pa je nahajal Kollár tudi v drugih Herderjevih spisih ter jih sam razširjal tudi v vseh ostalih svojih delih. Herder je vodil Kollárja, ko je spisoval v svojem »Výkladu« zgodovino slovanskega »naroda«, ko je zbiral in izdajal narodne pesni; on ga je navduševal za človekoljubje in pravico, za versko strpljivost, »golobjo« krotkost slovansko in za Češke brate. Od Herderja ima tudi pojem domovinske ljubezni: nauk, ne pripisuj svetega imena domovine kraju, v katerem stanujemo, in drugi izrazi spominjajo na Herderjev »Phantom vom Vaterland«. Taki nazori so seveda ugajali Slovakom in sploh narodom brez samostalne zgodovinske in politične preteklosti, ali Čehi so se vendar že takrat oklepali takoj svoje slavne zgodovine in tudi njegovemu »duch-u všeslavosti« (Herderjev »Allgemeingeist Deutschlands«) niso bili prijazni, kajti ta slovanski kozmopolitizem je bil kriv, da je Kollár hotel češčino poslovačiti.

Ni tukaj mesta za razpravo, da Herderjev nazor o slovanstvu po duhu in v podrobnostih ni popolnoma resničen. Herder je potreboval za ideal svoje humanitete kot primer velik narod in našel ga je v Slovanih, ko se je iz zoprne mu vojaške pruske domovine preselil na nekaj časa v Rigo, kjer se je spreobrnil v navdušenega ruskega patriota, ki je opeval Petra V. in Katerino II. ter prerokoval, da bodo Rusi, ki so še izviren narod (Originalvolk) »starajoči se Evropi« prinesli novo življenje; v Ukrajini, kjer se čujejo »kozaške dume«, videl je že bodoče Grško. Kollár se je torej lahko navduševal za slovansko bodočnost, ker se je strinjal s Herderjem tudi v tem, da je videl v »takozvani kulturi« raka človeštva in bil srečen samo tam, kjer bolj srce vlada nego glava. Seveda po takem »Slávy Dcera« ni jednotna, ker Herderjevi nazori se niso ujemali s Kollárjevimi jenskimi, nasprotno, tevtonska nemška mladina je Herderja celo mrzila, kar je za dobo Napoleonskih vojsk precej razumljivo. Popolnoma dosleden sicer Kollár še tudi l. 1832. ni bil, kajti pri mirnem in »golobjem« slovanskem narodu je vendar našel precejšnje število slovanskih vojvod in vojščakov za svoje nebo, v katerem je navzlic svojim češkobratskim idealom

zbral tudi ves sredovečni fevdalni in hierarhični svet. V celem pa velja, da je Kollár v popolni »Slávy Dceri« stavil slovanstvu visoke ideale krščanske ljubezni in mirnega razvitja s plemenitimi sredstvi.

Idealno in abstraktno kakor Herderjevo je bilo tudi Kollárjevo slovanstvo. Naš pesnik je sicer svoje brate bolj poznal, ali večinoma žalibog le mrtve. Z živim slovanskim svetom je imel malo dotike, o njegovih napredkih je le malo vedel. Kaj naj rečemo pesniku slovanske vzajemnosti, ki iz svojih bratov še v l. 1845—1852. ni znal nikogar drugega v nebo postaviti nego Chomjakova in Utiešenovića (IV. 31)? Kaj je kot pesnik neznatni Chomjakov proti Puškinu in Lermontovu, ki sta bila že oba mrtva, ali pa Utiešenovič proti Mickiewiczu? Kollár jih ni znal ali jih pa ni ljubil, ker so se oklenili svojih živih narodov, ne pa njegovega abstraktnega, recimo naravnost fantastičnega vseslovanstva in staroslovanstva. Nepravičen pa je tudi velikim prednikom, ako zaničuje humaniste evropske slave (IV. 132), kakor Poljaka Sarbiewskega in Čeha Balbina, ki je celo kot jezuit v žalostni dobi povzdigoval češki narod in branil njegov jezik, ali pa Bohuslava Lobkovica, o katerem ga je sam Jungmann poučeval, da je bil »najlepši duh, kar jih je češka dežela kdaj rodila«. Kaj bi bili Nemci brez pesnikov in pisateljev, ki so pisali v latinskem jeziku? Da pa ne bomo Kollárja preostro sodili, treba je omeniti, da se je tudi Herder rogal »meniškemu jeziku« (Mönchssprache), romantika pa je učila, da pesnik more samo v materinskem jeziku, samo v svojem narodnem duhu peti. S celim Kollárjevim iskanjem Slovanov med Nemci pa je v zvezi, ako s slovanskimi humanisti stavi v jedno vrsto take nemške pisatelje kakor Lessinga in Tscherninga! Pri njih je Kollár poskušal seveda tudi svojo etimologijo (Lesník, Černý ali Černin). Kaj je podajal v tem oziru tudi v sonetih »Slávy Dcere«, naj kaže razlaganje imena kraja, v katerem je živela Mina (I. 74):

Lobda, Lobeda jest Sloboda (!).
svoboda pak od bohyně (!) Svoby (!).

Niti tako utrjenega imena kakor »Poljaki« ni pustil na miru; spremenil ga je (pač zaradi rime) v Polachy (IV. 39), kar v »Výkladu« tako-le objasnjuje: »Polachy čili Poláky, Polany, ne od pole, ale od Vlach, Voloch, Blach, Polach, a vynecháním prvé litery Lach, Lech, odkud i mad'arské Lengyel (čti Lend'el).«

Danes se »Slávy Dcera« izdaja v jeziku, v kakršnem je izšla l. 1824. Vendar vsa starinarska modrost, prosto naštevanje imen, etimologije in druge slabosti kvarijo seveda

užitek še bolj nego v Kollárjevih letih. Po takem umejemo izrek J. Vrchlickega, da bo morebiti izmed šest sto sonetov le tretjina obdržala životno moč. To je še vedno dovolj, ako merimo Kollárja z drugimi velikimi pesniki, n. pr. s Klopstockom, kojih glavnih del že davno nikdo več ne čita.

Za svojo dobo pa je imela »Slávy Dcera« ogromen vpliv ne samo na Čehe in Poljake, ampak tudi na vse druge Slovane. S Srbi je Kollár v Pešti občeval, tam je navdušil leta 1830. Hrvata Lj. Gaja za češki pravopis in sploh za svoje ideje o slovanski vzajemnosti, katere so skupno z deli Šafaříkovimi probudile ilirske težnje po zedinjenju vseh Jugoslovanov. V Zagrebu in drugod se je takrat tudi Kollárjevo pesniško delo mnogo čitalo. Krog jugoslovanskih romantikov v Gradcu, iz katerega sta prišla St. Vraz in Miklošič, je »Slávy Dcero« gotovo znal že l. 1834., ker Vraz že takrat prosi majko Slavo, naj Miklošiču vence plete, v njegovi zapuščini pa nahajamo načrta dveh sonetov v čast Kollárja. Tudi filozofa Dragotina Šamperla je slavil v sonetu, v katerem nastopa Slava;[1]) ta mladenič pa je sam pisal sonete,[2]) v katerih se nahaja tudi tak čehizem kakor »vlast« (domovina). Kopitarjev prijatelj Martin Kuralt, ki se je bil zaplel v rovanje laških karbonarjev, je v trdnjavi na Mirovu (pri Olomucu) dobil pred svojo smrtjo (1845) v roke »Slávy Dcero«; na to je jokal kakor otrok in vzkliknil: »Sedaj rad umrjem, kajti vseslovanska domovina je rešena po svojem velikem preroku.«[3]) Takih mož pa je bilo takrat mnogo v slovanskem svetu. Kollárjevo delo so dobro znali tudi Poljaki, posebno gališki, ter mnogo iz njega prestavljali. Ruse so pa z njim seznanili prvi slavisti, posebno Sreznevskij, o katerem vemo, da je na svojih predavanjih v Charjkovu vedno Kollárja citiral.

Spisa o slovanski vzajemnosti.

Še mnogo bolj nego s »Slávy Dcero« je Kollár razširil po vsem slovanskem svetu svoje misli o slovanstvu v spisih o slovanski vzajemnosti. Besedico »vzajemnost«, ki je postala neizmerno važna v zgodovini slovanstva, je rabil prvikrat v sonetu (sedaj Sl. Dc. III. 108), objavljenem l. 1828. v časopisu »Krok-u«. Leta 1830. je imel svojo teorijo že popolnoma

[1]) K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva, II. 191.

[2]) Gl. I. Macun, Književna zgodovina slov. Štajerja, 90.

[3]) Sojka, Naši mužové, 139—140. Spisi tega Kuraltá, ki spada tudi v slovensko književno zgodovino, se hranijo v olomuški knjižnici in zaslužijo, da bi jih kdo pregledal. Na vsak način je zanimiv Slovenec, ki se je iz takratnega idealizma boril za svobodo in jedinstvo Lahov.

gotovo.[1]) Narodna vzajemnost (reciprocitas »Gegenseitigkeit«), kakor jo takrat imenuje, mu je »ne politično, ampak literarno zedinjenje vseh štirih glavnih slovanskih plemen, pri katerem bi vsako slovansko pleme ohranilo svoje narečje, vendar bi knjige in literaturo drugih slovanskih plemen znalo, kupovalo in čitalo«. Ta glavna narečja so bila češko, poljsko, rusko in srbsko. Samo kdor umeje ta narečja, sme se imenovati omikanega Slovana in sme pero v roke vzeti. Taka jedinost Slovanov bo bolj mogoča in lepša, nego sanjarsko univerzalizovanje in mešanje vseh slovanskih narečij v jedno jedino. Politično morejo in morajo biti Slovani kakor nekdaj Grki in sedaj Nemci razdeljeni, ali literaturo imajo in morajo imeti jedno, ako hočejo duševno uspevati in prinašati človeštvu sad, kakršen se mora zahtevati od tako velikega naroda. V tej vzajemnosti se lahko grobost besed jednega narečja manjša z ličnimi besedami drugega narečja; vsako pleme si lahko od drugega izposojuje lepote, ali vendar bo vse naše, t. j. »slavské«.

Iste misli razvija »Slávy Dcera«[2]) l. 1832. in imenuje tudi vsa sredstva slovanske vzajemnosti. Potem pa je Kollár o tej reči mnogo premišljeval ter študiral tudi spise drugih narodov. Leta 1836. je natisnil v bistriški »podtatranski zabavnici Hronki« razpravo »O literarnéj vzájemnosti mezi kmeny a nárečími slavskými«. To razpravo (v 11 členih) je Kollár, ki je znal dobro propagando delati, razposlal Poljakom, Rusom, Srbom in Hrvatom, naj jo prestavijo in v časopisih objavijo. Neznan Poljak[3]) je izvršil prvo nalogo, druge pa ne. Rus Koeppen, kolikor vem, ni storil ničesar. Popoln uspeh pa je imel Kollár na jugu. V Pešti je izročil razpravo osebno T. Pavloviću, ki jo je izdal v svojem »Srbskem narodnem listu« že l. 1835.; izšla je torej najprej srbski. Zagrebška »Danica ilirska« pa jo je prinesla l. 1836. z nekaterimi dodatki in spremembami, v katerih je Lj. Gaj priporočal ilirstvo. Jeden dodatek je od Kollárja samega: v § 10. je prišel Gaju na pomoč, da hvali in zagovarja njegovo pravopisno reformo. »Danica« je seveda Kollárjeve ideje zanesla tudi med Slovence. Pri Čehih so skrbeli »Květy« (l. 1836.), da se Kollárjeva razprava razširi v bolj znanem in pristopnem glasilu, nego je bila »Hronka«, v kateri je bila natisnjena z znanimi kollárizmi.

Vendar ako govorimo danes o Kollárjevi vzajemnosti, mislimo vedno na njegov povečan spis, katerega je »na željo

---

[1]) Rozpravy o jménách str. 345—346. Natančnejši dokazi naj se iščejo za vse v mojem članku v Kollárjevem Sborníku, 202—232.

[2]) Gl. posebno Výklad, 279.

[3]) Gl. Nehringov članek v Kollárjevem Sborníku, 198—200.

več Slovanov« izdal leta 1837. nemški: Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation«.[1]) Ta spis se je hitro razprodal — Kollár že 5. junija 1839. ni imel več nobenega iztisa — in je izšel v drugič v Lipskem l. 1844. V nemščini je bil seveda pristopen vsem omikanim Slovanom, ali bil je tudi takoj prestavljen: v ruščino dvakrat (Moskovskija Vêdomosti 1838, Oteč. Zapiski 1840, tukaj od Sreznevskega), potem v srbščino (l. 1845. in še 1878.) in v češčino (1853).

Kaj je bila ta knjižica že nam Slovencem, piše St. Vraz[2]) v svoji murskopoljski slovenščini 18. febr. 1848 iz Gradca Muršecu: »Naskorem bodte dobili iz Marbora eno lepo knjigo, ktera je v Gradci vse slovenske kervi zburkala. Eden exemplar za se zaderžte, drugega pa po priliki mojemu bratcu Horvatu v Velikonedlo pošlite. Da bote jo (ne: još) prebrali, jo razposodte kak jo naj širje morete, naj se božja reč — Slovenstvo razširi od Sevra do Juga, od Izhoda do Zahoda, koder-koli pozabljeni Slovenci prebivajo. Tota je knjiga Evangelium slovenski, kde (se) bere »Dere bode se vse to zgodilo, te podignete Vaše glave ino gledite, zakaj kraljevstvo nebeško je blizo itd.« — Če bi znali več exemplarov potrebovati, amo pište mi za nje, ino naznante mi čislo exemplarov. Jaz sem jih že dvajsti razdaval, pa še namenim naskorem po več poslati dati.« S podobno navdušenostjo so pisali l. 1837. Vrazu o knjigi U. Jarnik, A. Krempl in M. Majar.[3]) Krempl, ki je že bil 24 let duhovnik, pravi, da hoče izvesti »veliko idejo Kollárjevo« in zaradi tega sprejeti ilirski pravopis. Seveda je tudi pri drugih rodoljubih mnogo vplival Kollárjev glas, da so sprejeli gajico, mnogi pa celo delovali za zedinjenje z »Ilirci«.

Ta knjižica je najbolj proslavila Kollárjevo ime v svetu in se še danes lahko čita z velikim zanimanjem in koristjo. Pozna se ji res, da se je Kollár hotel postaviti na višje »evropsko stališče«. V živahnem in gladkem jeziku zagovarja brez starinarskega pritežja vzvišene misli o nalogi in bodočnosti slovanstva ter ga brani sijajno proti sovražnim napadom.[4]) Knjižica je že po zunanjosti jakon arasla, kajti

[1]) Pest, 1837. 8°. 132+2 str.

[2]) Děla, V. 169, pr. 171.

[3]) St. Vraz, Izabrane pjesme, s uvodom Fr. Markovića (Zagreb, 1880), str. LXXIX—LXXXII.

[4]) Kak vtis je delala knjižica na najhujše nasprotnike, naj dokazujejo besede Madžara Fr. Pulszkija (Vierteljahrschrift aus und für Ungarn. 1843, I. 1, 122): „Ich werde ohne Gereiztheit von dem Werkchen reden, welches durch seinen rednerischen Styl und die kühnen glänzenden Ideen, die wir darin finden, zu den ausgezeichnetsten Erscheinungen der deutschen Pamphlet-Literatur (!) gehört.“

Kollár je prvotnim 11 členom še dodal devet novih, ki podpirajo njegove ideje s filozofskimi dokazi.

Pojem vzajemnosti se določuje kakor na že imenovanih mestih. Vsa slovanska plemena naj vzajemno uživajo vse duševne plode svojega naroda (Nation). Vsako narečje naj zajema iz drugega nove životne soke, da se pomladi, obogati in izobrazi, vendar naj se ne dotika drugih. Vsa plemena in narečja ostanejo na svojem mestu in pospešujejo z vzajemnim delovanjem in tekmovanjem cvet skupne narodne literature (der gemeinschaftlichen National-Literatur). V političnem oziru je vzajemnost res »nedolžna ovčica«, kajti Kollár niti z našim Linhartom ni zadovoljen, ki je v svoji »Geschichte Krains« trdil, da bi se Avstrija po pravem kakor Rusija morala imenovati slovanska država. Bolje mu ugajajo Kopitarjeve želje, da imajo slovanski podložniki avstrijskega cesarja, ki so v večini, »nekaj pravice na ogrevajoče in oživljajoče solnčne žarke svoje vlade«. Nemški narod je razkosan v 38 držav, ako še ne vštevamo Dancev, Norveške, Švedske, Holandije, Belgije, Lotringije, Alzacije, Burgunda, Švice, Erdelja in Špiža (Zips). Slovani pa stojé samo pod 4 ali 5 vladami: pod rusko, avstrijsko, prusko, saksonsko in turško. Kako lahko so torej Slovani dobri državljani in bodo pri vzajemnosti še boljši! Popolnoma izključeno je mešanje vseh slovanskih narečij v jeden glavni jezik ali pa književno glavno narečje, »kakor so začeli sanjati nekateri slavisti«.

Jednake dovršenosti seveda vsi Slovani ne morejo doseči, zatorej jih deli Kollár v tri razrede. Slovan prve stopnje mora znati štiri glavna književna narečja, t. j. rusko, ilirsko (to ime rabi sedaj namesto prejšnjega srbskega), poljsko in češkoslovaško. Bolj učen in omikan Slovan drugega razreda mora znati že tudi manjša narečja in podnarečja, n. pr. pri ilirskem tudi hrvaško, slovensko (Windische) in bolgarsko. Slovan tretjega razreda ali učenjak, strokovnjaški jezikoslovec in zgodovinar mora znati vsa narečja, živa in mrtva, brez razločka, vse pisave in tiske, vse spomenike. Dobro je tudi, da se seznani z jeziki bolj ali manj sorodnih narodov, n. pr. Lotišev, Litovcev, Kurov, Rumunov, Albancev, Novogrkov itd. Vsi Slovani naj čutijo, da so členi jedne velike rodbine, in naj ustvarjajo vzajemno vseslovansko literaturo po geslu: Slavus sum, nihil Slavici a me alienum esse puto. Ne more se zahtevati, naj vsakdo vse zna in vse kupuje, ali vsak omikani Slovan naj si vsaj pridobi glavno slovniško in slovarsko znanje drugih slovanskih narečij, da bo vsaj vsakega brata, kadar govori, razumeval in vsako knjigo čital. Kupuje pa naj samo dela, ki so klasična in vseslovanske vsebine.

Take vzajemnosti ni pri drugih novodobnih narodih, ker so se centralistično razvijali, pač pa sta si podobna demokratična jezika Slovanov in starih Grkov. Pri Slovanih je vzajemnost pognala klasje, ko so se po težkih skušnjah preteklih časov prebudili, se ogledali okoli sebe in zapazili, da so jeden narod in da imajo jeden jezik. Najprej so se lotili te misli Slovaki, kar Kollár prav dobro objasnjuje (str. 24): »Kdor že kaj ima, je s tem navadno zadovoljen in ne misli, da bi se razširil: kdor pa ničesar nima, želi mnogo, on hoče vse imeti. Karpatski Slovaki dosedaj niso imeli ničesar svojega v literaturi: zaradi tega so bili prvi, ki so svoje roke razprostrli k drugim Slovanom, da jih objamejo. Njih narečje je v slovniškem in zemljepisnem oziru v središču vseh slovanskih narečij, kajti Karpati ali Tatre so in ostanejo zibel vseh Slovanov.« Dobro kaže tudi, da se vsi mlajši slavisti brigajo za vsa narečja, posebno pa se sklicuje na lepe besede Šafaříkove iz leta 1833.,[1]) da Slovane veže, kakor plemenite sorodnike, ude jedne rodbine, naravna ljubezen, če tudi daleč od sebe živé. Slovanska plemena, sinovi jedne pramatere, vendar razcepljeni po dolgih burjah, čutijo že tolažbo in veselje, ako se ravno spomnijo svojega skupnega početka; plemenitejše duše med njimi se gotovo tudi vzajemno veselé srečnega napredka svojih bratov v jeziku, literaturi, omiki in blaginji; v žalosti bratov pa je njih nesreča. Kot zastopnike vzajemnosti imenuje Dobrovskega in Kopitarja. Izmed Rusov hvali, da so jo pripravljali Šiškov, Koeppen, Rumjancov, Pogodin i. dr.; pri Srbih hvali Vuka in Pavlovića, pri Hrvatih Gaja, Topalovića, Kurelca i. dr.; pri Poljakih Kucharskega, Maciejowskega, Rościszewskega, Medyńskega i. dr., ki so se učili drugih slovanskih jezikov, posebno češčine. Obžaluje pa, da se trije najboljši slovanski pesniki: Puškin, Mickiewicz in Srb Milutinović (ki jima pač ni jednak) niso navduševali za vzajemnost. Tudi pri vseh starih pisateljih, ne izvzemši čeških velikanov Veleslavina in Komenskega, na jugu od Gundalića (!) do Obradovića, je vse »hladno, jednostransko, nevzajemno slovansko«. Po pravici toži, da Srb zove Čeha Pemaka,[2]) Slovaka pa madžarski Tota; Hrvat misli, da mu je Hotentot bližji nego Poljak; Čeh misli, da sta »Rus in Moskovit« tatarskega rodu. Obsoja Rusina Lewickega, ki je bil hud, ker je Wacław z Oleska rusinske narodne pesni natisnil v latinici, nekatere Poljake pa, ker se nočejo učiti slovanskih jezikov in se o njih lite-

[1]) ČČM. 1833, I., 3—4, sedaj Sebrané spisy, III. 261 sl.

[2]) Tudi naš M. Kastelec je začel Čbelico s pesnijo, v kateri toži, kako je Modrica zbežala „k Slovencam drugim — — k vam Polcov, Serbov, Pemcov ljub' rodovi".

raturah nelepo izražajo. Iz srca mu govori Poljak Chodakowski, ki je tožil, da med poljskimi in ruskimi učenjaki ni nikakih zvez.

Patriotizem v navadnem pomenu seveda tudi tukaj pobija kot slep, naraven nagon, kot nazor starih Grkov, Rimljanov in Židov. Kar je manjše, mora se podrediti večjemu, bolj vzvišenemu, ljubezen do domovine ljubezni k narodu. Vsi Slovani imajo jedno domovino, kakor po celem svetu raztreseni Nemci.

Vzajemnosti je treba tudi večjim plemenom z resnično ali dozdevno lepšimi ali bolj razvitimi narečji. Posebnosti kateregakoli narečja se ne smejo zasmehovati, samoljubje nikomur ne koristi. Človek, pleme, narod, ki razen sebe ničesar ne ljubi, ne more tudi samega sebe več ljubiti. Po nesrečnem primeru, naj si Poljaki in Rusi vzamejo za vzor časomerno metriko Čehov, Slovakov in Ilircev (ki je vsi skupaj sami niso imeli v praktiki) dokazuje, da danes narodov ne proslavlja samo zunanja sila ali pa posnemanje francoskih šeg in mod, ampak nravno - umstvena velikost, duševna delavnost in samostalnost, ljubezen in spoštovanje celega naroda in njegova zveza s človeštvom in svetovno zgodovino. Samo male duše se morejo veseliti samote svojega plemena in narečja. Jedino primerjanje in tekmovanje pospešuje napredek. Tekmovanja je torej treba med vsemi slovanskimi pisatelji, med vsemi narečji. Vzajemnost bo za ves slovanski narod skupna banka, iz katere sme vsako pleme in narečje zahtevati svoje delnice in obresti. Malenkostna zavist bo med njimi nehala: vsa zgodovina, vsa literatura, vsi imenitni možje bodo skupna lastnina. Tako se bodo rodile in živile pri vseh vzvišene ideje, težnje po univerzalni omiki bodo oživljale vse narodno življenje. Kakor države severne Amerike naj si vsa slovanska plemena in narečja stavijo jedno literarno republiko, v kateri ni mesta za nobenega tirana. Slovanski narod in literatura naj bodeta podobna drevesu, ki ima štiri velike veje, katere se zraščajo v jeden vršič.

Drugih jezikov se Slovani naj učé, ali cilj jim ti ne smejo biti. Mi moramo prenehati biti Slovani, ali pa moramo literaturo in poezijo samostalno in čisto slovansko razvijati. Od tujcev prinesena kultura, ki nima zgodovinske podlage in naenkrat nastopa, trga narod od njegove preteklosti, je površna in ne more osnovati velike stalne bodočnosti. Puhla domišljija je priganjala Slovane, da so se trudili, kako naj postanejo pravi Francozi, Angleži, Nemci in Madžari, svojega pa, kar jim je Bog dal, se niso učili, niso spoštovali in ljubili. Estetično in filologično omiko, katero so imeli od

učenja tujih jezikov, bodo jim slovanska narečja obilno nadomeščala.

Brez te vzajemnosti so Slovani navzlic svoji velikosti, dobrim lastnostim in zaslugam za evropsko omiko (v smislu Herderjevem) ostali le atomi; niso se poznavali, pač pa sovražili in se bojevali pleme proti plemenu; hvalili, kupovali in posnemali so le tuje. Ker niso sami sebe spoštovali, postala so mnoga slovanska plemena lenuhi v svetovni zgodovini, ki niso imeli nobenega javnega glasú, ki so se izneverili svojemu poklicu, kajti ob svoji razdrobljenosti niso mogli ničesar velikega početi, ničesar malega pa niso hoteli; večkrat so bili tako strahopetni, da se nasproti drugim narodom niso upali izreči besed človek, narod in pravo.

Z vzajemnostjo pa je imel Kollár neizmerno visoke namene. V človeški zgodovini prehajajo narodi, po božji previdnosti pa mora vsak svojo nalogo izpolniti. Ko so Grki in Rimljani propadli, prevzeli so kulturo germansko-romanski narodi. Kulturni življi so se ostro ločili, veliko nasprotstvo vlada med starim in novim svetom. Načelo antike, ki je izšla od Grkov in Rimljanov, je togansko-narodno. in četudi izvrstno, vendar jednostransko; moderno, romantiško, viteško, sentimentalno načelo je germansko-krščansko: obe načeli sta človeštvu dobro služili, ali preživeli sta se. Univerzalen, čisto človeški smoter zahtevata naš čas in dozorelo človeštvo; to nalogo pa more rešiti samo velik, po omiki mlad, v starih oblikah ne odrevenel narod. Za to pa je treba Slovanom združiti svoje moči, kajti čuvstvo take narodne jedinosti je prvi pogoj prave človečne (humanen), velikanske omike in narodne literature. Slovani morajo združiti staro in novo dobo, obe kulturni načeli sprejeti v svoje narodno življenje, dalje razvijati in človečanstvu osnovati novo dobo.

Ko je Kollár še slabosti obeh načel, posebno pa sodobnega pretiranega romantizma, naslikal v črnih barvah, dokazuje dalje, da so Slovani za svojo nalogo jako sposobni. Pri vseh drugih narodih prevlada jedna ali druga duševna lastnost; pri Slovanih pa je poezija, kakor kažejo njih umetne in narodne pesni, proizvod vseh duševnih moči pod zastavo obrazotvornosti. Pri drugih narodih sta glava in srce ločena, Slovan pa misli in čuti ob enem, v svetišču Slavinem sta se poljubila oba genija, iz njih zakona bo se rodilo novo, bolj popolno življenje. Slovani živé v vseh podnebjih, pri njih se dopolnjujejo vse vere, njih jezik ima vse prednosti starih in novih jezikov. Slovan ima torej med svojim narodom najlepšo priliko, da se vzgojuje za človečnost (Humanität), da se korak za korakom povzdiguje do tega, kar je čisto človeško. Tega se lahko vadi na posameznih plemenih, svoje

čuvstvo človečnosti lahko vedno povišuje, svojo ljubezen razširja od osebe na pleme, od plemena na plemena, od plemen na narod (Nation), od naroda na človečanstvo. Drugi narodi so se že preveč zakopali v svojo narodnost, tičé preveč v starovečnem patriotizmu, preveč ljubijo svojo staro in bogato literaturo. Pri njih je človečnost narodnosti podrejena, pri Slovanih pa narodnost človečnosti. Božja previdnost mora s tako velikim, dolgovečnim, nadarjenim in mnogoizkušenim narodom imeti svoje namene, Slovani morajo le njene namige in pota spoznati. To čutijo tudi tuji pisatelji, kakor I. P. Fallmerayer. Slovani morajo torej duševno življenje človečanstva nadaljevati, posredovati med starim in novim svetom, med vzhodom in jugom; oni morajo starajoče se kulturne življe pomlajevati in v človečnost vzmnoževati (zur Humanität potenzieren). Zares lepa, častna, vzvišena naloga! Kdor pa hoče druge voditi ter biti njih središče, se ne sme sam cepiti, ampak se mora zbirati in združevati. Vse to se pa bo godilo polagoma, brez prevratov, ali zahtevalo bo velikih žrtev. Omika in literature drugih narodov ostanejo ter se ne poslovanijo, vendar svoj romantični živelj bodo morale zameniti s človečnim (humanistischen); približati se morajo Slovanom ter se očistiti in pomladiti z njih novim načelom čiste človečnosti; ako tega ne storé, pa izginejo.

Nekatere dvome in pomisleke pobija Kollár v posebnem členu. Kdor ugovarja, da so Slovani že predolgo živeli in spali, ne misli, da pravice narodov nikoli ne zastaré. Jako se moti, komur se zdi, da ima katerikoli narod za vselej pravico, tlačiti in uničevati svobodo in omiko svojih sosedov. Res je, mi prihajamo pozno, ali zato vemo, kaj so drugi narodi storili, kaj pa storimo mi, tega oni ne vedo. Krotki, rahli in mehki značaj Slovanov pa jih najbolje priporoča, kar dokazujejo Herderjevi izreki. Nežnost, lastnina otročjih, mnogoizkušenih narodov, je najlepše znamenje prave človečnosti. Različnost slovanskih abeced ne more strašiti, kajti vzajemnost je njih število že pomanjšala, pravopise uprostila; kdor pa nima volje in poguma, da premaga abecedne težkoče, v njem slovanski narod ni mnogo izgubil. Lahko bi se tudi reklo: slovanska literatura bo ob vzajemnosti mozaiki podobna ali pa velikemu skladišču raznovrstnih tovorov. Vendar umetna mozaika je še vedno boljša nego dosedanji raztreseni udje (disiecta membra) slovanskega naroda in literature. Skladišče raznovrstnih tovorov pa ne bo, kajti vsi Slovani so jedna kri, jedno telo, jeden narod, vsa njih narečja so istorodna, omika slovanskih plemen pa se razlikuje le po stopnji, ne po vrsti (Verschiedenheit des Grades, nicht der Art).

Velike bodo koristi vzajemnosti. Ves skupni narod bo se smatral za jedno rodbino, njegova kultura bo torej ogromna, njegova literatura blesteča in impozantna. Seveda literatura ne more biti samo velika zmes spisov, ampak mora imeti skupnega duha in naroden značaj. Pri dosedanji razcepljenosti so bila nekatera plemena brez literature, torej slaba, neomikana in nevedna; zaradi tega so jih zaničevali tuji narodi, misleč, da Slovan ne more služiti človeški omiki in niti ni sposoben za uživanje tega, kar so drugi našli. Gospodarska korist je jasna, kajti pisatelji bi dobili večje občinstvo. Kollár opozarja, kako pametni so Madžari, da po vsem svetu iščejo svoje sorodnike. Narečja bi dobivala ob vzajemnosti čist slovanski značaj. Ker bi črpalo narečje iz narečja, pregnali bi se barbarizmi in tujke (latinizmi in germanizmi, tatarizmi, madžarizmi itd.). Srečen je jezik, ki ima več narečij, ker lahko iz njih srka nove moči. Posebno pesniki lahko širijo nove, od bratov vzete besede in obrate. Poljaki in Rusi se lahko iznebijo »kaosa svojih grških, latinskih, francoskih, švedskih terminologij in tehničnih izrazov v znanostih in umetnostih« in jih lahko zamenijo z novimi, kakršne so Čehi že pripravili ali jih pripravljajo. Tudi blagoglasje bo pridobivalo, vse pa bo naše, slovansko. Politična korist bo zunanja in notranja. Slovani se ne bodo puntali proti tujim vladarjem, ker bodo vse doma imeli, kar bi mogli dobiti pri sosedu. Pod tujimi vladarji, če so pravični, najdejo slabša plemena celo več poroštva in varnosti za samostalnost in življenje svojega narečja, nego pod vladanjem kakega mogočnega slovanskega plemena, katerega narečje bi njihovo požrlo. Vlade, katerim je kaj mar za omiko svojih narodov, naj bi to nedolžno in dobrodelno vzajemnost celo pestovale in podpirale. Slovanom samim pa bi prinašala vzajemnost to korist, da bi prenehali prepiri, zavidnost, boji in vojske Slovanov proti Slovanom.

Mnogo zaprek nahaja vzajemnost od tuje strani. Kaj se vse ne piše o njih težnjah, pri čemer se vedno govori o severnem kolosu, o njih »hlapčevskem« jeziku, o njih zgodovini in lastnosti! Vsi ti pisatelji pa Slovanov ne znajo in nočejo znati. Še več zaprek pa bo pri Slovanih samih, kajti sosednje dežele, plemena in narečja se večkrat zaničujejo in celo sovražijo. Nesložnost in nestrpnost sta stara slovanska greha. Vendar vzajemnost mora pomiriti vsa nasprotja in bo že čudeže delala, ako se bo razprostirala vsaj na nekatera plemena.

Pota in pomočki za pospeševanje vzajemnosti pa so: slovanske knjigarnice v stolicah vseh plemen (tudi na Dunaju in v Pešti), da bi se lahko hitro in po ceni naročevale

knjige vseh narečij; zamena knjig med pisatelji različnih plemen; stolice slovanskih narečij povsod, kjer Slovani študirajo, v knjigah za šolo in mladino vzgledi in pripovedke ob odličnih možéh vseh plemen, slovanski Plutarh, ki bi zlasti na mladino neizmerno vplival; občen literaren časopis v vseh narečjih, v katerem bi se poročalo o vsaki knjigi v njenem narečju; javne in privatne knjižnice s knjigami vseh narečij; primerjajoče slovnice in slovarji; zbirke narodnih pesni in pregovorov; trebljenje tujih besed in oblik, sprejemanje pristnih in čistoslovanskih, kar bi nas približevalo k idealu vseslovanskega jezika, to je jezika, katerega bi vsako pleme razumelo; jednoten, filozofski, v duhu slovanskega jezika osnovan pravopis, v katerem bi se morali zediniti vsaj oni, ki rabijo jednake črke, latinske ali cirilske. — V »Slávy Dceri« je bil priporočal še potovanje po slovanskih deželah in bivanje pri drugih plemenih, v »Hronki« (l. 1836.) pa še shode slavistov po primeru shodov nemških naravoslovcev in zdravnikov!

S podobo lepe bodočnosti, katero prinese Slovanom vzajemnost, sklepa Kollár svoj spis. Okoli svetlega ognjišča slovanske narodne časti naj se zbira, kdor zna čutiti in misliti, in naj pridobiva za njo vse ljudi. Težko odgovornost nosi naš čas in naš narod, ki mora odločiti osodo dolge bodočnosti. Zatorej naj Poljak ne bo samo Poljak, ampak Slavo-Poljak, on naj ne študira samo svojih knjig, ampak tudi ruske, češke in srbske; Rus naj bo podobno Slavo-Rus, Čeh Slavo-Čeh, Srb ali Ilirec Slavo-Srb. Samo kdor zna ta narečja, naj bo slovanski pisatelj. Ne oni, ki je med Slovani prvi, največji, najmočnejši, ampak oni, ki je najbolj vzajemen ter z drugimi plemeni in narečji najbolj zvezan, ki najbolj časti in spoštuje življenje in samostalnost tudi manjših in slabših: samo on ima v naših časih pravico na pohvalno in lepo ime Slovana.

S prestavo odlomka pesni »Slovan«, katero je Anton Marek zapel l. 1833. že pod vplivom Šafařikovih in Kollárjevih del, končuje se spis. Slovan se ne obrača od knjige pisane v cirilici ali glagolici, njegovo je vse. »Jaz čutim, da je celo slovanstvo moje in jaz sem njegov: to je moja slava, bogastvo in ponos, katerega si ne dam vzeti. Moj narod je ob enem moja domovina, ki ima meje neizmerne; ne šteje stotin, samo milijone; nad mojo ljubo, široko domovino solnce nikoli ne zahaja; ako Bog da in sreča junaška,[1]) ne zaide nikoli tudi njena čast, dokler bodo prinašali materi Slavi nje otroci žrtve: ljubezen in petje.«

[1]) Marek je znal srbske narodne pesni. Gl. o njem moje poročilo o knjigi J. Jakubca v Arch. f. slov. Phil. XIX. 622—627.

Kdo ni zapazil v tej Kollárjevi knjižici cele vrste predlogov, ki so se izvršili, cele skupine idej, v katerih še mi danes živimo, in med njimi tudi nekaj takih, ki bi jih še bilo treba izvesti? Jasno pa nam je tudi, zakaj je knjižica ne samo v Gradcu, ampak povsod vse slovanske duhove »zburkala«. Posebno pa so morale Kollárjeve misli segati k srcu manjšim narodom, kajti vseslovanski pesnik je tukaj razvil celo filozofijo malih in tlačenih slovanskih narodov: ko so se po dolgem spanju prebujali, dal jim je Kollár v roke knjigo, ki je postala res evangelij naših dedov in očetov. Take duševne hrane bilo je posebno takrat treba, ko je ves svet živel v abstraktnih idejah, katere se tudi ob črno-žoltih mejnikih niso ustavljale, ter se pripravljal na boj za svobodo, s katerim si je dal duška l. 1848. Poleg Šafaříkovih del pomagal je največ Kollárjev spis o vzajemnosti, da so bili avstrijski Slovani takrat za svojo nalogo precej pripravljeni in da so to dostojno pokazali na slovanskem shodu v Pragi.

Novih idej v knjižici, ki je tako odgovarjala časovnim potrebam, ni bilo mnogo. Kollárjeva glavna zasluga je v tem, da je vse, kar se je takrat med slovanskimi pisatelji delalo, mislilo in čutilo, izvrstno posnel, spravil v logično zvezo, podprl s filozofskimi idejami ter povedal v lepih in vzvišenih besedah.

Popolnoma novi pa sta bili dve reči. Prvič ime vzajemnost. Tega danes v celem slovanskem svetu razširjenega izraza ne nahajamo do njegove dobe nikjer v njegovem smislu, v češčini niti ne samostalnika »vzajemnost«; iz vseh primerov, katere navaja, sodim, da je vzel besedo iz poljskega Linde-jevega slovarja, kjer se tudi tolmači »Wechselseitigkeit, Erwiederung, reprocitas, frc. reciprocité«. Drugič je nova Kollárjeva motivacija literarne vzajemnosti, kateri se potem ni zastonj reklo »literarni panslavizem«. Da prinesejo Slovani svetu nekaj novega, mislili so tudi drugi možje, ali različno. Že Dobrovský je kot jozefinec pričakoval, da slovanski »Um« na novo svet razsveti. Poljaki in Rusi pa so si ideje nemške romantike, ki je hotela stari in novi svet, sever in jug družiti z novo umetnostjo, prikrojili za svoje versko stališče: tako sta se rodila poljski katoliški mesijanizem in rusko, specijalno moskovsko, pravoslavno slavjanofilstvo. Chomjakov, brata Kirejevska in brata Aksakova pa niso videli v cerkvi sv. Janeza, t. j. v pravoslavju, in v celi »grekoslavjanski« kulturi samo rešitve za vse slovanstvo, »gnili zapad« in ves svet, ampak kot učenci pruskega filozofa Hegla, ki je pripisoval apostoljski poklic Nemčiji-Prusiji, šli so nekateri, razvijajoč znane

jim Kollárjeve ideje, še dalje ter se zaleteli v politični panslavizem, ali bolje rečeno panrusizem. Kollár pa, v katerem je racijonalizem zapustil vendar precej korenov, je bil v verskih vprašanjih nekoliko indiferenten, najbolj pa mu je šlo za slogo že med Slovaki, razcepljenimi v katolike in protestante, in še bolj za slogo med vsemi Slovani. Zatorej se je izogibal verskemu problemu, ki je bil v filozofiji na dnevnem redu, odkar je Fichte označil katoliško cerkev kot Petrovo, protestantsko kot Pavlovo, po katerih mora priti Janezova kot cerkev ljubezni. Kollár se je le mimogredé izrazil, da stoji grška cerkev bržkone v sredini med katoliško in protestantsko. Kakor drugod, vrnil se je tudi tukaj k Herderju, ki je že propovedoval Janezov evangelij ljubezni ter je njegovo človečnost (humaniteto) proglasil kot vzvišeni cilj slovanstva. Če je tudi Kollár potem Chomjakova postavil v nebo zaradi njegove pesni o slovanskem orlu, stoji po pravem vendar nekoliko bliže onim ruskim Hegelijancem, ki so kakor Hercen in Bakunin Slovanom pripisovali nalogo, naj rešijo socijalno vprašanje. Kakor se vidi, je izhodna in glavna ideja vseh teh vprašanj že precej stara, ali v slovenski literaturi je našla našim časom primeren izraz šele pri Stritarju.

Izvrstno je posnel Kollár, ki je bil sam jeden najnesrečnejših filologov, kar jih je slovanska mati rodila, ideal slavista iz delavnosti Dobrovskega, Kopitarja in svojega prijatelja Šafařika, ki mu je podal v svojih pismih [1]) mnogo dobro porabljenih misli. Slavist, kakor si ga je Kollár želel, bil je skoro samo Miklošič, ki je pisal slovniška in slovarska dela, v katerih je jednako uvaževal vse jezike in vse spomenike ter preiskoval tudi jezike Litovcev in Lotišev, najbolj pa Rumunov, Madžarov, Albancev, Grkov in nazadnje tudi Turkov. Gotovo je podedoval zanimanje za slovanske sosede od Kopitarja, ali resnico govorimo, ako trdimo, da je Kollárjev spis v Gradcu tudi na Miklošiča neizmerno vplival, kajti že ves poznejši Miklošič je prišel na Dunaj in le tako si je mogel Kopitar stvariti iz bivšega suplenta filozofske stolice in iz advokatskega koncipijenta svojega velikega učenca. Kako pametna je bila Kollárjeva misel, naj se osnuje kritičen vseslovanski časopis! Nepraktično je bilo zahtevati, naj se vsaka knjiga oceni v njenem jeziku, ali časopis v raznih slovanskih jezikih je bil in je še popolnoma mogoč, če tudi ne v vseh, pa vsaj v najbližjih. V Nemcih izhajajo strokovnjaška glasila, v katerih se lahko piše tudi v francoskem, angleškem in drugih jezikih, danes imamo že mednarodno revijo, ali v slovanskih glavah se še vedno ne sveti.

[1]) Gl. ČČM. 1873—1875.

Koliko vreden in koristen bi bil n. pr. podoben kritičen časopis za vse Jugoslovane, v katerem bi se ocenjevala ali vsaj zaznamovala vsa dela, vse razprave in vsi po časopisih in časnikih raztreseni članki, ki so vredni, da se ne izgubé popolnoma? Zares sramotno je pa za vse slaviste, ker se še do danes niso mogli nikoli zbrati, kakor jim je Kollár že leta 1836. predlagal. Kaj naj po takem pravimo o drugih grešnih ljudeh v slovanskem svetu, ako niti učenjaki, katerih predmet je slovanstvo, ne čutijo potrebe, da se zbližujejo, poznavajo in vzajemno podpirajo?

Kollár je seveda preveč zahteval, ker je hotel iz vseh omikanih Slovanov napraviti slaviste. Vendar glavna misel je bila jako dobra in je obrodila obilen sad. Velik napredek slavistike ne bi bil nikoli mogoč, ako se naši predniki ne bi bili zanimali za književnost vseh plemen. Možje, ki so hoteli razjasnjevati našo najstaršo preteklost, so seveda morali sami po sebi iskati vse pomočke, torej jezik, spomenike in narodno pesništvo vseh Slovanov ter se vzajemno seznanjati s svojimi deli. Vendar ni bilo preveč poudarjati to potrebo za vse pisatelje, ker takrat so vsi hoteli biti filologi, arheologi, mitologi itd. Posebno koristno pa je bilo to za pisatelje manjših narodov, ki so bili vzgojeni popolnoma v tujem duhu ter se morali še učiti, kako se njih jezik dobro govori in piše. Tudi duševno obzorje se je pisateljem jako širilo, bolj napredne književnosti so jim dajale lepe vzore v poeziji. Preporod vseh Jugoslovanov je bil pod močnim vplivom severnih Slovanov, posebno Čehov. Da vzamem samo jeden primer: St. Vraza si ne morem niti misliti brez Kollárja, Čelakovskega, Šafaříka in Erbena, brez Mickiewicza, brez poljskih in maloruskih narodnih pesni. In naš Prešeren, ki se nam zdi kakor mogočna skala na veliki planjavi, se je res obračal proti »bahačem čveterih bolj množnih Slave rodov«, ali tudi on je živel v romantiških vseslovanskih idejah ter prinašal k nam celo mater »Slavo« in »lepo boginjo Živo« (stvarjeno iz latinskega veznika s i v e v praški »Mater verborum«!), dasi si je ohranil sicer dovolj treznosti ter se na srečo oklenil Mickiewicza, ki je tudi črpal iz zakladov svojega živega naroda, ne pa iz starih kronik kakor Kollár. Ni li neizmerno poučno, da je pri nas še ne po zaslugi ocenjeni Poljak Korytko zbiral narodne pesni? Kako pa je vzajemnost i gmotno podpirala slovanske pisatelje, nam lahko priča tudi St. Vraz: njegova zbirka pesni »Gusle i tambura«,[1]) natisnjena l. 1845. v Pragi, je imela na Češkem več naročnikov nego v Slavoniji, Dalmaciji, Srbiji in Bosni, tudi na Moravskem več nego v Srbiji in Bosni.

[1]) Gl. Děla, II. 142.

Slabost Kollárjeva pa je bila, da je Slovane premalo znal in da je še ono, kar je znal, preveč generalizoval in abstrahoval. Njegovo slovanstvo je domišljeno, njegov Slovan je vedno abstrakten. Ni pomislil, da Slovani niso več tako mladi, kakor se je njemu zdelo, ampak da imajo za seboj tisočletno zgodovino, ki jih je tudi v jeziku, veri in kulturi neizmerno razdelila. Kako se lahko po takem razvijejo različne narodnosti, dokazujejo nam najlepše Hrvati in Srbi. To sta dve plemeni, ki sta po jeziku in narodopisnih znakih ipak jeden narod. Vendar Srbi so se razvijali glavno pod bizantijskim pravoslavnim vplivom, Hrvati pod zapadnim katoliškim; obe plemeni sta si stvarili svoji državi, kateri sta sicer izgubili, imata pa zopet svoje državne organizme in združujeta z različno preteklostjo tudi različne ideale za bodočnost. Ako imamo torej že tukaj dve narodnosti, kako morejo potem biti celo vsi Slovani jeden »narod«? Kako naj bodeta Mickiewicz in Puškin vseslovanska pesnika, kakor sta Goethe in Schiller Nemcem, ko mora Slovan drugega plemena skoro pri vsakem verzu pogledati v slovar, ako že ne zna[1]) precej dobro njih jezika? Pri tem pa je še vedno treba misliti na velike razlike v pravopisu, glasoslovju, oblikoslovju, skladnji in seveda tudi na razne kulturne posebnosti. Neizmerno kurijozen je bil nasvet Kollárjev, naj Poljaki in Rusi sprejmejo od Čehov in Ilircev časomerno metriko, kajti poljski in ruski jezik dolgih zlogov niti nimata. Najlepše pač ta primer karakterizuje Kollárjevo slovanstvo.

Ne smemo pa Kollárja preostro soditi, tembolj ker še mi sami danes večkrat podobno mislimo o »slovanstvu« in o »slovanskem duhu«. Pomisliti moramo pred vsem, v kaki dobi je on živel, kaj je on sam videl, slišal in skusil. Bili so to časi nemške idealistične filozofije, ko so si ljudje stvarjali nove svetove iz svojega »jaz«; časi filozofije o naravi, ki se ni brigala za nikake poskuse, ampak se bavila z drznimi generalizacijami in abstrakcijami; časi vsakovrst-

[1]) Kot primer naj služi Slovencem začetek epov obeh pesnikov. Pan Tadeusz se začenja:

Litwo, Ojczizno (domovina) moja! ty jesteš jak zdrowie;
Ile (koliko) cię trzeba cenić, ten tylko (samo) się dowié,
Kto cię stracił (izgubil). Dziś (danes) piękność (lepoto) twą w całéj ozdobie (krasoti)
Widzę i opisuję, bo (kajti) tęsknię (toži se mi) po tobie.

Začetek Evgenija Onĕgina v latinskem prepisu:

Moj djadja (stric) samychъ čestnychъ (najpoštenejših) pravilъ,
Kogda ne vъ šutku (šalo) zanemogъ (obolel),
Onъ uvažatъ (spoštovati) sebja zastavil (prisilil),
I lušče (bolje) vydumatъ (izmisliti) ne mogъ.

nega primerjanja in združevanja; časi občnih teženj po zedinjenju razkosanih narodov; pri vsem tem pa so to bili časi čistega estetičnega mišljenja, ko se je zveličanje narodov pričakovalo od umetnosti, in sicer od nove umetnosti, s katero je hotela ves svet oblažiti romantika. Kollár se je vseh teh idej nasrkal v Jeni od svojih učiteljev in od nemškonarodne mladine. Seveda so takratni idealistični nazori obrodili tudi dober sad. Naravoslovje in prirodopis sta potem sicer dolgo trpela od genijalnih in negenijalnih fantastov, ali vendar se je pri prvem naskoku tudi marsikaj posrečilo. Vse znanosti so se oživile in nastale so celó nove, n. pr. primerjajoče zemljepisje po Ritterju, filologija kot znanost o narodnosti, filologije živih jezikov, primerjajoče jezikoslovje itd. Brez primerjajočega jezikoslovja in novih filologičnih pojmov bi tudi Slovani ne bili došli vsaj tako naenkrat do novega življenja, posebno pa ne takega, ki bi hotelo zidati vso umetnost na narodno pesništvo in v obče na narodnega duha. Pri ogromnih razlikah, ki so se v teh mnogih stoletjih razvile med slovanskimi narodi, bilo je celo treba ljudi, ki se v duhu časa niso mnogo brigali za vse posebnosti in zapreke, ki so ovirale njih ideale.

Poglejmo pa si glavne slabosti Kollárjeve še bliže. Popolnoma krivo govori vedno ob j e d n e m slovanskem narodu in ob j e d n e m slovanskem jeziku. Po naših sedanjih pojmih bi moral govoriti le o skupnem pranarodu in prajeziku. Vendar oni izrazi so bili takrat pri tujcih in domačinih jako navadni. Tujci se niso mnogo brigali za specializacijo te velike skupine narodov, ki je živela v njih sosedstvu in daleč od njih na jugovzhodu in severovzhodu: Lingua slavica, slavonica, l. schiava, slavische Nation, slavische Sprache, slavische Mundarten so bili navadni izrazi za posamezne in za vse slovanske narode. V Slovanih samih se tudi nikoli ni izgubilo čuvstvo velike sorodnosti, kar mi Slovenci sami vemo iz knjig naših protestantov, posebno iz Bohoričeve gramatike, in iz velikanskega dela Valvazorjevega o kranjski deželi. Ohranili so se tudi pri Slovanih skupni pravilni izrazi kakor S l o v e n pri naših protestantih, s l o v i n s k i in S l o v i n a c (oblika je seveda nastala pri ikavcih) na Jadranskem morju in celo v Bosni, s l o v e n s k i na Hrvaškem, kjer je »slovenska zemlja« prosto prešla v Slavonijo.[1]) Ves pravoslavni svet je imel jeden cerkveni in kulturni jezik do našega stoletja, ki se je zval slovenski, slavenski in slavjanski. Za Ruse sta bila dolgo izraza »slavjanskij« in »russkij jazýk« identična; ko so na koncu preteklega in v začetku našega

[1]) Izraz „slovenski“ se v hrvaških knjigah ne sme vedno tolmačiti v smislu našega slovenskega jezika.

stoletja sprejeli narodni jezik v književnost, jim to ni delalo velikih težav, ali ogromna množica si je potem mislila, da bi jednako tudi drugi slovanski narodi lahko šli za njimi. Po takem so se tudi v Slovanih lahko udomačili izrazi »narečja« in »dialekti« za slovanske jezike. Kopitar je torej tudi imenoval slovnico našega jezika »Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark«. Najbolj zanimiv primer je veliki poljski leksikograf Linde, ki v dobi narodnega prebujenja Poljakov vedno govori o »języku słowiańskem« in o »dyalektach słowiańskich«. On je tudi hotel zbliževati »pobratymcze dyalekte«, da bi se stvaril vseslovanski literarni jezik kakor laški od časov Danteja, ter je imel vedno pred očmi »rys niejakiś zjednoczonego v myśli mojej powszechniejszego języka Słowiańskiego«. Kako trezen je bil nasproti njemu pesnik in učenec Okenov Kollár, ki je tako »univerzalizacijo« slovanskih jezikov zametal!

Za svoj panslavizem z ozirom na jezik in literaturo je imel Kollár pa še naravnost primer na nemškem pangermanizmu. Slišali smo že, da je prišteval k Nemcem vse germanske narode [1]) razen angleškega, in bil je prepričan, da pod nemškim hrastom ne morejo literarni grmiči Holandcev, Dancev in Švedov (in vendar so se od njih oddelili še Norvežani!) prospevati.[2]) To so bili takrat obči nemški nazori, in celó Jakob Grimm je imenoval svojo primerjajočo slovnico germanskih jezikov »Grammatik der deutschen Sprache«. Ne čudimo se po takem, da je Kollár tudi vedno mešal pangermanizem in vsenemške težnje. V knjižici o vzajemnosti in tudi drugod,[3]) kjer brani svojo vzajemnost, nahajamo jasne dokaze, da je primerjal nemška narečja slovanskim, nemški »Alldeutschland« pa svojemu »slovanskemu narodu« (Nation), svoji »Slaviji« in »Vseslaviji«. Vendar to je načelni pregrešek, kajti pojma nemški in slovanski nista vzporedna. Ne ujemata pa se tudi ne pojma germanski in slovanski, ampak slovanski jeziki in narodi stojé v sredini med nemškim in germanskimi.

Tudi Kollárjeva zahteva, naj imajo vsi Slovani »skupno narodno literaturo«, pokaže se nam v drugi obliki, ako poiščemo jedro njegove misli. Že Herder je Nemce navduševal za univerzalnost v omiki ter iskal poezijo pri vseh narodih, posebno pri vzhodnih. Nemška romantika je šla za njim še dalje in je presajala glavne proizvode vseh narodov v iz-

[1]) Ueber die literarische Wechselseitigkeit, 9.

[2]) Písně světské, I., XV.

[3]) Gl. posebno razgovor z Eduardom Wiedemannom, urednikom „Auslanda". Spisy, III., 297—300, v mojih „Deutsche Einflüsse" I., 250—252.

vrstnih prestavah na nemška tla. Povlekla je za seboj tudi Goetheja, ki je hotel s svojim »Westöstlicher Divan« pokazati, da ni več razločka med zahodom in vzhodom; on sam je tudi sanjal, da so že prišli časi za »svetovno literaturo« (Weltliteratur). Naš Kollár, ki je vse prikrojil in omejil na Slovane, je torej še precej skromen, ako zahteva samo skupno literaturo za ves slovanski svet. Samo ni dosti pomislil, da tudi Nemci večinoma niso čitali v izvirniku laških, španskih, portugalskih, arabskih, perzijskih, indijskih in drugih pesnikov. Kimamo že z glavo, ko nam pravi, da »vsak omikani Lah« čita francoskega Voltairja, španskega Cervantesa, portugalskega Camoensa. Kar smejemo se, ko nam Kollár trdi, da »vsak omikani Anglež« govori tudi francoski, laški, španski in portugalski; saj vemo, kako malo se učé Angleži tujih jezikov. Res so se takrat mnogi učenjaki in pisatelji učili raznih jezikov v velikem številu, saj imamo tudi Slovenci v Čopu najlepši primer, ali tako občna ta lepa lastnost ni bila in tudi ni mogla biti.

Književno jedinstvo vseh Slovanov pa ni bilo samo nemogoče, ampak Kollár je njegovo važnost tudi pretiraval, za druge važne činitelje prave vzajemnosti pa se ni brigal. Vendar Kollár je bil estetičen od svoje mladosti, v najvažnejših letih pa je živel v ozračju, v katerem se je umetnost, posebno pa literatura precenjevala. To je bilo v zvezi z vsemi romantiškimi pojmi; poleg tega so Nemci takrat preživeli žalostne čase v dobi vlade Napoleonove, ko je tudi tak mož kakor Goethe, kateremu se rado očita nepatriotično mišljenje, zagovarjal shod nemških učenjakov, da utrdé vezi nemške kulture in literature, kajti samo te dve še delata iz njih narod. Kollár je bil tudi učenec onih nemških profesorjev, ki so se hvalili, da oni predstavljajo na svojih stolicah nemško jedinstvo, bil je sošolec one mladine, ki je mislila, da je njena buršenšaft, katero je ponosna zvala »Jugendbundesstaat«, že ona nemška država, katero so vsi domoljubi nosili v srcu in na jeziku. Posebno pa še moramo omeniti učitelja, ki je bil nemški mladini največ pri srcu, Kollárju pa tembolj, ker je bil naslednik čeških bratov in zvest ud njih cerkve, t. j. Friesa, ki je predaval in izdal praktično filozofijo in državno modrost v češkobratskem duhu, tako da je po nenapačnem Heglovem izrazu razpustil državo »v kašo srca, prijateljstva in navdušenosti«.

Sam sebi je Kollár nasprotoval, ko je zahteval trebljenje tujih besed in oblik,[1]) da se približamo »idealu vseslovan-

[1]) Nemške so mu bile n. pr. v češčini oblike, ki ne delajo razločka med jednino in množino: duše (preglašeno iz duša) lavice (klop) Vendar ta primer navaja samo v „Hronki“, na str. 51.

skega jezika, t. j. jezika, katerega bi vsako pleme razumevalo«. Tako daleč ni bilo mogoče nobenega jezika prenarediti, še manj pa vse združiti v nekak slovanski volapük, kakor so mnogi Slovani mislili in nekateri, kakor naš M. Majar, tudi poskušali. Mnoge tujke res niso bile potrebne, ali predaleč je šel Kollár, ako je n. pr. od Rusov zahteval, naj izvržejo najnavadnejši besedi očag (ognjišče) in glaz (oko). Od njega priporočano slovanjenje tujih terminologij, katerega so se po češkem primeru precej preveč lotili tudi južni Slovani, pa je slovanske jezike še bolj oddalilo, ne zbližalo, kajti pri tem so reformatorji hodili večinoma ipak svoja pota in so tudi morali hoditi, če so se brigali za glasoslovne in slovarske posebnosti svojih jezikov, kar se sicer ni vedno godilo.[1])

Nikdo ne bo Kollárju zameril, da se je potegoval za štiri »glavna slovanska narečja«, kajti faktične razmere niso bile drugačne. O Bolgarih je še Šafařík malo vedel, Slovenci so se še premalo gibali; na jugu so mu morali takrat najbolj imponirati Srbi, katerih ime se je z njih narodnimi pesnimi že proslavilo po Evropi; Srbi so mu bili tudi najbližji, z njimi je največ občeval. Po takem je že mnogo storil, ko je popustil srbsko ime (ali ne povsod) in sprejel ilirsko, da ugodi Gaju in drugim Zagrebčanom. Bolj nezadovoljni so po pravici s Kollárjem slovanski centralisti, ali zgodovina ni ovrgla njegove trditve, da vsa slovanska narečja ostanejo na svojem mestu, in je tudi ne bo. Skupnega književnega slovanskega jezika Kollár ni mogel predlagati, torej tudi ruskega ne, kajti fizične moči on po vsem svojem mišljenju ni cenil, ruske kulture pa ni dovolj znal; sicer pa mu takrat tudi ne bi mogla imponirati, saj še danes ne more zapadnim in južnim Slovanom davati vsega, česar jim je nujno treba. O kakem vseslovanskem jeziku za ljudstvo,

[1]) Za primer vzemimo našega — uradnika. To je češki úřadník, ali kdor je besedo k nam zanesel, je samo ř prenaredil, pustil pa je a, dasi mi imamo za staroslovenski nosnik ę povsod e in celo češki jezik zna obliko úředník. Za redaktorja smo si pa priredili (sicer celo dobro) urednika in tako imamo jedno besedo v dveh oblikah in pomenih. To se tudi drugod nahaja, n. pr. imajo Nemci v različnih časih sprejete iste tujke: Vogt in Advocat, Priester in Presbyter, eller in Zelle itd. Ne bi pa bila nesreča, ko bi si mi bili pustili reaktorja, kakor poleg Rusov in Poljakov celó Čehi, ali pa prevzeli ruega činovnika kakor naši južni bratje. Drug primer: v zadnjih tih se poleg drugih nepotrebnih slovanskih tujk pri nas širi ruski otrudnik; trud pa ima pri nas drug pomen nego pri Rusih, in sorudnik ni bolj slovanski nego preprosta domača beseda sodelovavec li pa hrvaški suradnik. Starši podobni tujki sta slovnica in slovar, ajti pri nas živa duša ne zna izraza „slovo“ za „beseda“. S svojim besediščem“ nas je v pametnosti celo o. Marko Pohlin prekosil, da ne ovorim o še boljših izrazih „besednik“ ali „besednjak“.

šole in urade pač noben pameten človek ne bo več mislil. Tudi za znanost je življenje rešilo to vprašanje, kajti Poljaki, Čehi in Hrvati imajo svoja vseučilišča, Srbi in Bolgari si svoje velike šole skoro v vseučilišča prestvarijo. Prav zabavno je torej, ako n. pr. Budilovič (v delu »Obščeslavjanskij jazyk«) neruskim Slovanom milostivo prepušča, naj se le filologija in zgodovina vsakega slovanskega naroda predavata v njegovem narečju. Človek bi pa vsaj mislil na kak diplomatičen jezik, ali Srbi in Bolgari, Bolgari in Rusi so tudi že v tem pokazali, da ostaje vsak pri svojem.

Z današnjega stališča pa je vendar želeti, naj postane jeden iz slovanskih jezikov svetoven jezik, katerega bi tudi v vsakem slovanskem narodu razumeli vsaj mnogi omikanci. To mesto si seveda more priboriti le ruski jezik, ali ne iz različnih razlogov, kakor jih n. pr. navaja Budilovič, ampak le z veliko državno, kulturno in trgovinsko močjo ruskega naroda. Vendar Rusija sama prelaga svoje težišče vedno bolj na vzhod, ker je to za njo bolj koristno in naravno. Zakaj se naj n. pr. ruski trgovec briga za kako »groševoe dêlo« z Bolgari in Srbi, ko lahko doma na Kavkazu in v Aziji trži z dobičkom, ki je za naše pojme neverjeten? To pa velja o celi moderni civilizaciji, ki koraka od zapada k vzhodu. Tako nima ruska književnost mnogih tehniških, obrtniških in gospodarskih časopisov in knjig, kakršnih je med Čehi dovolj. Takih enciklopedičnih del, kakor sta češki »Slovník Naučný« in poljska Orgelbrandova »Encyklopedya powszechna« Rusi do najnovejšega časa niso imeli; šele sedaj se prestavlja Brockhausov Conversations-Lexicon ter se dopolnjuje z ruskimi in nekoliko tudi s slovanskimi rečmi, ker je ruska kritika bila s samim prestavljanjem preveč nezadovoljna; Čehi in Poljaki pa med tem že vnovič izdajajo podobna velika izvirna dela. Prednost ruske književnosti je, da ima prestave vseh važnejših znanstvenih in leposlovnih evropskih del, kolikor je to pri cenzurnih razmerah mogoče, ali prvič je ruske knjige težko dobiti, drugič pa zapadnim Slovanom, ki živé v najtežjih pogojih, tudi ne kaže čakati na ruske prestave, ampak jim je treba lotiti se takoj izvirnikov samih. Z druge strani pa se zapadni in južni Slovani, izvzemši slaviste, žalibog tudi za ono niso brigali, kar jim je ruska književnost dobrega in lepega ponujala, kajti velike ruske pisatelje, ki bi lahko že davno na nas dobrodelno vplivali, upoznali so šele potem, ko so jih Nemci, posebno pa Francozi spravili v modo. In še danes se ruska dela večkrat slabo prestavljajo ali pa nesistematično in brez razbora, njih vpliv pa je bil do naših dni žalibog prav majhen. V poročilih južnoslovanskih časo-

pisov se še danes poleg imenitnih del večkrat priporočajo navadne pisarije. Od Rusov pa se more še manj zahtevati, naj znajo bolj natančno svoje »bratuške«, s katerimi so skusili še posebej marsikaj neprijetnega. Jaz tudi nikakor ne zagovarjam domišljivosti, s katero večkrat nastopajo manjša plemena, vendar čudno se nam mora zdeti, da je tako delo, kakor Smetanova »Prodana nevesta«, ko se je v sedanji obliki igrala naprej v Peterburgu l. 1871., popolnoma propadla in da še po današnjih svetovnih slavnih zmagah ni prišla znova na ruska prizorišča. In tako bi se dalo še marsikaj navesti,[1]) kar dokazuje, da se nismo še niti v znanosti in umetnosti drug drugemu tako približali, kakor bi bilo treba.

Iz vsega, kar sem na kratkem omenil, se vidi, da nam za medsebojne slovanske odnošaje ni še nihče nič boljšega predložil, nego je bila Kollárjeva vzajemnost. Ostane nam še dela dovolj, ako nam je resno za stvar, ne pa za puste deklamacije ali igrače. Učimo se slovanskih jezikov in zajemajmo iz njih literatur, kar imajo lepega in za nas prikladnega. To učenje postaja vedno važnejše posebno za one, ki se ne učé več tako popolno tujih jezikov kakor prej, kajti njim je najbolj treba, da dopolnjujejo svojo omiko s slovanskimi literaturami, katerih jezikov se mnogo laže in prej naučé. Ne more se zahtevati, da vsak omikani Slovan zna temeljito več slovanskih jezikov, ali jednega se lahko nauči, kar bo imelo nasledek, da bo tudi druge laže razumeval. Najbolje bo za vsakega, ako se loti najbližjega jezika, ker bo lahko imel priliko, da ga sliši govoriti in da ga sam rabi. Slovencem n. pr. bi morala res hrvaška in srbska književnost biti popolnoma znana. Učimo se posebno tudi ruskega jezika, ali resnobno. Z ruskimi gramatikami se danes že nihče ne straši. Prosto smešno je bilo pred desetimi leti v svet brzojaviti, da je v Zagrebu izšla ruska gramatika, ko za štetev nemškoruskih že davno prstov obeh rok ni bilo dovolj. Tisoč Nemcev se vsako leto temeljito uči ruščine, ali s tem se ne ponašajo, pač pa ruski jezik porabljajo za svoje koristi.

Mora se sploh reči, da se danes posebno mladina premalo uči slovanskih jezikov. Neverjetno je n. pr., kako malo rabijo visokošolci na Dunaju priliko, da se naučé jezikov svojih bratov že v občevanju ali pa tudi na predavanjih. S Čehi nas vendar veže toliko interesov, toliko smo se vedno od njih učili in se lahko tudi danes učimo, ali koliko je akademično izobraženih mož na Slovenskem, ki češki dobro čitajo, da na govorjenje niti ne mislim. Pri taki nemarnosti

[1]) Pr. moj članek v Kollárjevem Sborníku, 223—229.

bo vseslovanski jezik še dolgo nemški. Vsaj tako daleč bi pa bližji slovanski narodi vendar lahko došli, da bi se tudi v razgovoru razumevali, ako rabi vsak svoj jezik. Mala slovanska plemena so tudi v nevarnosti, da se na njih uresničijo Kollárjeve[1]) besede: »Čim manjša je okolica, čim bolj oddeljeno društvo, v katerem živimo, tem manjši, nevkusnejši, nestrpnejši so naši pojmi, naše knjige, naša umetna dela, ker nam poleg njih ni nič znano, kar bi nas moglo vesti k blagodelnemu primerjanju in vzpodbujanju. Taki omejeni ljudje, taka plemena mislijo, da je vsaka relativna velikost najvišja in najpopolnejša, ali kdor je prvi med vrablji, še ni med pticami.« Koliko resnice je tu v vsaki besedi! Posebno žalostna pa je, ako se še taka mala sosednja plemena (n. pr. Hrvati in Srbi) sovražijo, kajti takrat se izpolnjujejo tudi Kollárjeve[2]) besede: »Nasledek vsakega sovraštva je oddeljenje, nasledek tega omejevanje in zapiranje duševnega obzorja, s čimer si zagrajujemo pot k daljšemu napredku ter mečemo sebe in svoj narod duševno sami v ječo.«

Varujmo pa se seveda Kollárjevih slabosti! Mi ne živimo več v časih idealistične filozofije, ampak v jako realni dobi. Ne sanjajmo torej o slovanski preteklosti i bodočnosti, ne pričakujmo čudežev od matere Slave ali pa od jednako mitičnega slovanskega duha in od samih besed Slovan in slovanski! Te besedi sta sploh že preveč obrabljeni in celó sumljivi, ker večkrat morata prikrivati marsikatero neumnost, sebičnost ali prav nenarodno početje. Z nekim otročjim panslavizmom se v mislih in besedah še vedno preveč greši, v resnici pa smo že tako daleč, da panslavizma niti v znanosti več ne poznamo: namesto slavistov nastopajo vedno bolj razni drugi — isti, ki dalje od svojega jezika malo ali pa ničesar ne vidijo. Manjši narodi, ki se še morajo boriti za svoj obstanek, mislijo navadno še preveč le na jezik,[3]) ne pa tudi na kulturne, gospodarske in politične činitelje in podpore narodnosti. Kaj pomaga jezik, ako ni krepek narod, s katerim živi? Škodljiv je tudi pojem slovanske kulture, ako je površen. Po več nego šestdesetih letih smo se že lahko prepričali, da Slovani nismo stvarili nove kulture in nove dobe: pač pa sprejemamo občno evropsko, ki ima in mora seveda imeti povsod nekaj narodnega, ter vnašam v njo po svojih močeh svoje znanstvene in umetnostne pro

[1]) Über die lit. Wechselseitigkeit, 43.
[2]) Tam, 117.
[3]) N. pr. so se Hrvati, ko so sklepali nagodbo z Ogrsko, malo potegovali za finančno samostalnost, katera se je mogla doseči, in bili so med njimi celó taki, ki so se bali „nepopularnega posla“, pobirati „štibro“. (Gl. J. Živković. Kako je nastala nagodba.)

izvode. Sicer pa si je tudi Kollár svojo novo dobo le tako mislil in se gotovo ne bi bil dal predobiti za teorije o kaki »grekoslavjanski« kulturi, ki se semtertje še tudi zapadnim Slovanom predlaga. Čim več bomo Slovani imeli te občne evropske kulture, seveda prave in temeljite, tem bližji si bomo!

Izdaja narodnih pesnį in pridige.

Kollár se je narodil med narodom, ki res mnogo poje ter si je vsled nižje svoje omike ohranil mnogo izvirnosti. Spoštovanje narodnega pesništva, ki se je od l. 1765. širilo z Angleškega po vsem svetu ter doseglo na zapadu svoj vrhunec pri nemških romantikih, moralo se je torej posebno prijeti našega pesnika.[1]) Ne morem mu sicer verjeti, da je v mladih letih zbiral narodne pesni,[2]) in ne vemo, je li jih zapisoval že pred svojim odhodom v Jeno. Prva pohvala narodnega pesništva je izšla pri Čehih in Slovakih v dunajskih »Prvotinah« šele 22. avgusta 1814, torej takoj potem, ko se je Vuk Karadžić proslavil s prvo svojo zbirko srbskih narodnih pesni; kot primer sta služili jedna rusinska in jedna srbska pesen. V tem času se je po istem časopisu raznesel glas, da na Ogrskem zbirata narodne pesni P. (t. j. Palacký) in B. (Benedikti), in ravno črez jedno leto je bil natisnjen poziv, naj se tudi izdajo. Leta 1817. so tam res izhajali Šafaříkovi doneski. Kollár je torej v zadnjem trenotku pred svojim odhodom na Nemško že imel domače primere, ali iz vsega se vidi, da so šele zanimanje Goethejevo in razne pohvale narodnega pesništva, katere si je v Jeni zapisal, zasadile vanj početke poznejšega delovanja. Da Kollár še takrat domačih narodnih pesni ni dobro poznaval, sodimo lahko po tem, da ne nahajamo o njih nikakih sledov v njegovih »Basnih« in v »Slávy Dceri«. Neizmerno važno pa je tudi to, da se Kollár ni vzpel do prave visočine v ocenjevanju narodnega pesništva ter je tudi tukaj ostal pri Herderju.

Prva zbirka je izšla v dveh zvezkih l. 1823. in 1827. z naslovom »Písně světské lidu slovenského (l. 1827. že slavenského!) v Uhřích«. Na drugem zvezku ni bilo nikakega podpisa, na prvem pa so bili imenovani »P. J. Šafařík, Jan Blaoslav (Benedikti) in drugi«. Vendar mi vemo natančno, da glavni nabiratelj in pravi izdajatelj bil Kollár, ki se pa ni pal s svojim imenom na svetlo, ker se je bal prevelike zamere pri svojih — protestantskih duhovnih bratih. Tukaj mamo zanimiv primer, kako tudi cerkev, ki se ponaša s

[1]) P. J Polívka, J. Kollár — Sborník, 161—178, moje „Deutsche Einflüsse" I., 230—234.

[2]) Gl. moje „Deutsche Einflüsse", I. 231, op. 1.

svojo svobodomiselnostjo, lahko odreveni, da ne mara niti nedolžnih narodnih pesni. Kollár se je počasi ojačil ter izdal s svojim imenom leta 1834. in 1835. dve veliki knjigi »Národnié zpievanky čili písně světske Slováků v Uhrách«. Tukaj nam natančno pripoveduje, kake ovire so mu delali pastorji, katere obširno pobija posebno s tem, da se pozivlje na »glasovitega Herderja«, ki ni bil »samo duhovnik, ampak tudi superintendent in zares pobožen kristjan«; hvali pa katoliške duhovnike, ki so ga pri njegovem delu jako podpirali.

Iz predgovorov, ki so že v prvi zbirki jedino Kollárjevi, še bolj pa iz natisnjenih pesni vidimo, da se Kollár ni brigal samo za resnično »narodne«, t. j. za take pesni, o katerih se je v romantiški dobi mislilo, da si jih je ves narod stvaril iz svojega izvirnega narodnega duha; nahajamo namreč pri njem mnogo »zgodovinskih pesni« ter umetnih rodoljubnih o »narodu, jeziku in domovini«, potem pesni »študentske in rektorske« (učiteljske), »meščanske in gospodske«, mešane ali »pesni omikancev«. Tudi med vojaškimi in obrtniškimi jih je mnogo prav nenarodnih. Šafařík ga je pri prvi zbirki svaril, naj ne sprejemlje različnega plevela, ali Kollár ga ni poslušal, tako da je Šafaříkova pohvala druge zbirke pretirana tudi za ono dobo, ako trdi o njej, da se bržkone nobeden slovanski narod s podobno zbirko ne more ponašati, kajti n. pr. z Vukovo se Kollárjeva ne more v nobenem oziru meriti. Resnica pa je, da je Kollár s svojim primerom jako budil takratne nabiratelje narodnih pesni, ki ga pa v njegovih slabostih navadno niso posnemali. Te slabosti si lahko popolnoma razjasnimo, če pomislimo, da je Kollár tudi tukaj ostal na Herderjevem stališču: izdajatelj slavne zbirke »Stimmen der Völker« se ni navduševal za »Volkslied« kakor brata Grimma in drugi nemški romantiki, ampak za »Nationallied«, v katerem je iskal izraz mišljenja vsakega naroda, in sicer skupnega, ne pa samo preprostega ljudstva. Novejših nazorov se Kollár drži samo v tem, da išče v narodnih pesnih sledove davne poganske starine in celo indijske pradomovine Slovanov, v razlaganju teh »bajeslovnih pesni« pa gazi po potih Klemensa Brentana, ki je v svoji »Gründung Prags« (1814) prvi stvarjal slovanski Olimp iz raznih nekritičnih starših in novejših spisov in iz — svoje fantastične pesniške domišljije.

Bolj nam ugajajo še tudi danes Kollárjeve pridige, ki so izšle v dveh debelih knjigah (Kázně a řeči) l. 1831. (v Pešti) in l. 1844. (v Budinu). Izdal pa je le take pridige, ki so se posebej ozirale na potrebe njegovega časa in njegovega naroda. On sam jih je na zaglavnem listu druge knjige najbolje označil z dodatkom »k napomožení pobožné ná-

rodnosti«, Šafařík pa jih je prosto imenoval »pridige o narodnosti«. Po takem tudi umejemo, zakaj so ugajale protestantske pridige neizmerno vsem Čehom in Slovakom in še celo drugim Slovanom, kajti nekatere so bile prestavljene v srbščino, poljščino in ruščino..

Kollár je imel po celem Budinu in po celi Pešti raztreseno občino ubogih Slovakov, katerim Nemci niso hoteli priznavati nikakih pravic. Priboril je sicer svojim rojakom takoj narodno šolo (1820/21), za katero je spisal izvrstno »Čitanko«, in po dolgih bojih tudi samostalno slovaško občino, ki pa je bila trn v peti Nemcem, še bolj pa s časom Madžarom. Kollár se je torej v pridigah oziral na potrebe svojega zatiranega in ubogega ali dobrega ljudstva, kateremu je hotel biti pravi učitelj in vodnik. Seveda je moral posebno skrbeti tudi za to, da bi ga njegovi malo omikani poslušavci dobro razumevali. Sploh pa je zahteval od vsakega propovednika, naj bo duša in podpora svoje narodnosti in njene književnosti ter naj govori k narodu v narodnem duhu. Zaradi tega naj propovednik dobro poznava narodne pesni, pravljice, pregovore, igre, šege in navade in sploh vse, kar je z narodom ali bolje rečeno z ljudstvom v zvezi.

Teh načel se je držal Kollár ter se po takem malo brigal za dogmatiko in cerkveno učenost, pač pa se je vestno opiral na sv. pismo. Vendar tako preproste njegove pridige niso bile, kakor bi se lahko zdelo, vsaj natisnjene ne, kajti v njih je pesnik »Slávy Dcere« in propovednik slovanske vzajemnosti vedno ponavljal vse svoje nauke in želje. Pobožnost in narodnost sta mu sestri; brez ljubezni do naroda si torej prave pobožnosti ni mogel niti misliti. Pri tem dokazuje, kako je tudi Jezus ljubil svoj narod, spoštoval njegove šege in navade ter jokal zaradi njegove nesreče in njegovega propada. Izmed apostolov sklicuje se posebno na sv. Pavla, ki se je štel k židovskemu rodu ter pravil, da bi pred občino in v cerkvi rajši govoril pet besed v razumljivem jeziku nego v tujem deset tisoč. Navaja tudi njegov opomin: Ne branite govoriti jezikov! Seveda misli Kollár tudi tukaj na ljubezen do naroda, ne pa do domovine v takrat navadnem smislu. Poslednje ni zametal, ali zahteval je, naj v takih deželah kakor na Ogrskem vlada strpljivost med narodi in verami; pri tem se je lahko skliceval na prvega ogrskega kralja, sv. Štefana, ki je svojim sinovom zapustil za današnje dni neverjeten nauk, da je slaba država z — jednim jezikom (v izvirniku: unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est). O svoji veliki duševni vseslovanski domovini govori Kollár tudi v pridigah, in posebno pri srcu so mu seveda tudi tukaj njegovi

mirni in krotki stari Slovani in pa nekdanji slovanski kraji na Nemškem, do katerih ima slovanstvo še danes vse pravice, kakor vsaka mati do iztrganih ji otrok. Iz ljubezni do teh starih Slovanov si je prišel Kollár sam s seboj nekoliko navzkriž, kajti sicer vroče priporoča svoj ideal človečnosti in krščanske ljubezni. Kako resno je pri tem mislil, naj tudi Slovani izpolnjujejo ta ideal, dokazuje pač najlepše za njegove čase še gotovo nepotreben nauk: »Ne zatirajmo in ne zaničujmo tujenarodnih grmičev in hrastičev, ki rastejo pod nebotično lipo našega naroda.« Da se je Kollár tudi v svojih pridigah mnogo opiral na Herderjeve izreke in si sploh jemal za vzor Herderjevo pridigarsko delovanje, ni treba posebej poudarjati.

Životopisna, potopisna, filologična in arheologična dela.

Ko se je Kollár preselil na Dunaj, našteval je med svojimi rokopisi že tudi »Pamětiny ze života«.[1]) Da je v resnici proti koncu svojega bivanja v Pešti pisal svoj životopis, pričajo nam tudi životopisni soneti, ki so prišli v izdaji l. 1852. na svetlo. Životopis sam pa se je prikazal šele v Kobrovi izdaji »Spisov« l. 1862. z naslovom »Paměti ż mladších let života«. Tukaj nahajamo v poslednjem poglavju[2]) (VIII. § 12) jasen dokaz, da ga Kollár ni pisal pred koncem leta 1847., kajti v njem poroča o smrti svojega prijatelja Benediktija in se sklicuje pri tem na pismo Ferjenčíkovo z dne 18. decembra 1847.

Malo slovanskih pesnikov in pisateljev nam je zapustilo tako lepe in obširne spomine o svoji mladosti. Dober vpliv Kollárjevih jenskih let pozna se tudi tukaj, kajti v Nemcih so takrat priporočali vsakemu mladiču, naj piše zgodovino svojega razvitka. V dobi, ko je W. v. Humbold trdil, da se genij (das Genie) ne da razjasniti, prišel je — dobro je to opazil W. Scherer[3]) — največji genij svojega časa, namreč Goethe, da pokaže, kako je tudi on bil odvisen od svojih prednikov in sodobnikov. Goethejevo imenitno delo »Aus meinem Leben« si je vzel za vzor tudi Kollár. Lepo nam slika svoj dom in njega okolico, svoja otročja leta, šolanje v Kremnici, strašno leto na domu, ko ga oče ni hotel več pustiti v šolo, ločitev za vselej od rojstne hiše, šolska leta v Bystrici, potovanje po Ogrskem, suhoparno učenje v Požunu, odgojiteljstvo v Bystrici in v posebno obširnem osmem poglavju »život na nemških visokih šolah«. S tem je Kollár

[1]) Sborník, 281.
[2]) Spisy, IV. 254.
[3]) Gesch. d. deutschen Lit. 641.

pretrgal svoje pripovedovanje, kakor Goethe s trenotkom, ko je prišel na mesto svoje prave delavnosti v Weimar. Tudi v tem so Kollárjeve »Pamĕti« podobne Goethejevi »Dichtung und Wahrheit«, da mu je na misli umetniško zasnovano in izvedeno delo, od česar seveda resnica semtertje precej trpi. Tako vemo, da Kollár marsikatere poznejše misli in občutke prenaša že v svojo mladostno dobo, zaradi kompozicije pa n. pr. meša celó dneve začetka svoje ljubezni.[1]) Semtertje ga je seveda zapustil tudi spomin,[2]) ali v celem se sme trditi, da pripoveduje vestno in resnično. Ako n. pr. primerjamo njegov popis osodne slavnosti na Wartburgu z drugimi viri in s sedanjimi zgodovinskimi deli, moramo reči, da Kollár ni slabo opazoval, četudi pravega smisla cele slavnosti kot mlad protestantski bogoslovec ni dobro razumel.

Polna životopisne tvarine sta tudi Kollárjeva »Cestopisa«. Prvega, v katerem nam popisuje svoje potovanje v leta 1841. po Ogrskem v naše Brežice, odtod črez Zagreb, Krk in Trst na Beneško in v Lombardijo, potem na Tirolsko, Bavarsko in črez Salzburg v domovino, izdal je sam; nedokončani »Cestopis druhý«, v katerem nam je zapustil svoje spomine na potovanje v l. 1844. po Švici in po Sardiniji in deloma še o svojem bivanju v Rimu, izšel pa je šele po njegovi smrti.[3]) Ti potopisi se še danes čitajo z velikim zanimanjem, kajti Kollár pripoveduje prav živo in kaže povsod, da je umetnostna in starinska dela znal dobro ceniti in da je imel mnogo zgodovinskega znanja. Posebno pa je povsod opazoval narod. Pri nas na Štajerskem ga je srce bolelo, ko je gledal, kako spi ljudstvo, katerega bistroumnost je hitro zasledil; zapustil je Brežice in Čatež v misli, da v teh krajih ne bo nikoli cvela slovanska lipa. Zato pa je že prej v Varaždinu in v Krapini, še bolj pa pozneje v Zagrebu, kamor je zbežal od našega »umirajočega naroda«, videl in slišal marsikaj, kar je razveselilo njegovo rodoljubno srce. Zagrebški Ilirci, ki so mnogo Kollárjevih idej oživotvorili, so ga seveda navdušeno sprejeli. Zato se pa je tudi njemu »jezik razvezal«, in bil je neizmerno zadovoljen z možmi, ki so prvi »novoslavské vidy« (ideje) presadili v življenje, in pa s »pravo narodno in duševno svobodno občino«, katero tukaj našel. Zdelo se mu je, da tu ni nikakega »monopola z literaturo in idejami«, kakor drugod; celó Gaja, ka-

[1]) Gl. moje „Deutsche Einflüsse“, I. 349—350.

[2]) Najslabše je, kar pripoveduje o Goetheju. Gl. o c. 316—320 in ›loh opazke k prestavi celega poglavja o jenskih letih (tam, str. 293 › 362).

[3]) Prvikrat l. 1862. v Kobrovi izdaji „Sebranih spisov“. „Cestopis ›vý“ sestavlja danes III. knjigo teh „Spisov“, drugi pa s „Pamĕtmi“ '. knjigo.

teremu se je že pri njem očitala prevelika častihlepnost, brani in hvali pretirano. V Zagrebu je spoznal tudi mlada ruska slavista, Preisa in Sreznevskega, ki sta pred odhodom v Srbijo nekoliko dni nanj čakala, da ga vidita. Kritični Preis mu bržkone ni posebno ugajal, ker nam ničesar o njem ne poroča. Od Sreznevskega, ki je potem širil njegove ideje na Ruskem v predavanjih in spisih, je izvedel novice o ruski književnosti ter dobil Chomjakovovo, takrat še nenatisnjeno pesen o severnem »slavjanskem orlu«. V Benetkah se je seznanil z dalmatinskima pisateljema Dimitrovićem in Kaznačićem ter z mladim Dubrovčanom knezom Medom Pucićem, ki je skoro zapel o slovanstvu v Kollárjevem smislu.

Na Laškem je Kollár našel večkrat dela umetnikov slovanskega rodu. Sploh se je mnogo bavil s takimi umetniki, in tako je prvi »Cestopis« izšel z obširnim »Slovníkom slavjanských umělců« vseh plemen, namreč slikarjev, graverjev, rezbarjev, livcev in staviteljev od najstarših časov do našega veka. Misel je bila seveda jako dobra, ali Kollár nam je hotel osvojiti marsikaterega moža, ki ni naš. Vendar o posameznih slučajih ni treba govoriti, pač pa moramo povedati, da so ga tudi tukaj zapeljali na kriva pota njegovi nazori, po katerih je povsod iskal stare Slovane. To je sploh glavna in velika slabost obeh »Cestopisov«.

Najslabša so Kollárjeva jezikoslovna, bajeslovna in starinarska dela. Arheologija je bila njegova stara in v poznejših letih jedina ljubezen. Po navadi učenjaških pesnikov je pripisoval tem svojim delom veliko veljavo, vendar niti njegovi najbližji prijatelji in rojaki niso imeli niti takrat z njimi veselja, dandanes pa nikdo ne govori rad o njih. Popolnoma prav to ni, ampak treba je pokazati, da Kollár ni sam blodil, in razjasniti, kako je prišel do svojih krivih nazorov.

Iz pesnikov so se nekateri spreobrnili v dobre učenjake (n. pr. Uhland, pri Čehih Čelakovský), ali Kollárju se to ni moglo zgoditi, kajti že takrat, ko je po prebivanju v Jeni potoval po ponemčenih krajih v svojo domovino, nam pripoveduje,[1]) da je »bolj letal nego potoval«, ker ni bil sposoben, »učiti se in reči strogo preiskovati«. Po takem so morali Okenovemu učencu postati posebno nevarni nauki pretiranih nemških romantikov o etimologiji in mitologiji. Primerjajoče jezikoslovje je bilo še v plenicah, ali Kollár je vendar že nekaj slišal o njem ter se ga je hitro lotil z višjega »filozofičnega«, ne pa »gramatičnega« stališča. V svojih »Razpravah o jmenách, počátkách in starožitnostech národu slavského« (1830) je torej popolnoma po navadi starših letopiscev razlagal razna slovanska imena, n. pr. Srb, s po-

[1]) Paměti. 280.

močjo arabskega, perzijskega in turškega jezika. Takih etimologov pa je takrat vse mrgolelo. Celo Jakob Grimm in Šafařík sta začela svojo učenjaško delavnost s podobnimi nepopolnimi spisi. Najbolj zanimiv primer pa je imenitni orijentalist Jos. Hammer-Purgstall, ki je postal celó prvi predsednik dunajske, l. 1847. osnovane akademije znanosti, dasi je pregrešil take etimologije kakor »Samanen, Sermanen oder Germanen«. Hammer je tudi dotiral do vrhunca že od Fr. v. Schlegla razširjeno mnenje, da so Germanci posebno sorodni Perzijcem, ter je sestavil cel slovar, v katerem je nemščino razlagal iz perzijskega jezika. Nekaj je seveda bilo na tem resnice, ker spadata oba jezika k indogermanski skupini. Ker so pa Nemci dobili tako »plemenite« sorodnike, niso mogli naši predniki mirovati, dokler nam niso našli podobnih sorodnikov v starih Indih. Ni torej čudo, da je Kollár pri nas dospel do vrhunca v primerjanju indijskega jezika in vsega indijskega bitja s slovanskim v svojem delu »Sláva bohyně« (1839).

Tu se je Kollár posebno zaletel v mitologijo nemških »simbolikov«, Creutzerja, Wagnerja, Kanneja in Görresa. Ti so iskali vse tajnosti verskega življenja vseh narodov na vzhodu. Tak simbolik je tudi Kollár, ki kliče [1]) Šafaříku, katerega je v tem delu hotel poučiti, da ime Slovan izhaja od boginje Slave: »Verujte mi, že kakor deček, če sem slišal ali čital, posebno v latinskem in nemškem jeziku, ime našega naroda »Slavus Slavi, die Slawen«, čutil sem neko neizrečno slutnjo, da tu tiči in se skriva nekaj tajnosti polnega, božanskega«. Posebno zanimivo je, da je Kollár v tujih, ne pa v domačih oblikah slovanskega imena iskal neke svete skrivnosti! Po takem mu ni bilo težko najti v priimku žene boga Agnija »Suaha ali Swaha« boginjo Slavo, saj se podobno zovejo buddhisti od Buddhe, »Teutschen« od Teuta, Skandinavci od Skande! Posebno Teutscherji so bili Kollárjev slab primer: kakor oni o pisavi »teutsch« ali »deutsch«, se je pravdal tudi Kollár s Šafaříkom o obliki »slovanski« ali »slavski«.

Takemu etimologu, ki je razen tega že davno bil zaljubljen v stare ponemčene Slovane, torej ni bilo težko, da je l. 1841. in 1844. na Laškem našel povsod slovanske sledove. To pričata oba »Cestopisa«, še bolj pa veliko in na stroške dunajske akademije krasno izdano delo »Staroitalia slavjanská« (1853). Kollár tu dokazuje, da je latinščina prvotno jedno iz slovanskih narečij, samo malo spremenjeno po grščini; ves stroj latinščine je slovanski: oba jezika imata isto gramatiko, ne poznata člena, kažeta isto sklanjo, sprego, skladnjo, isti »numerus oratorius« in isto

[1]) Sláva bohyně, 9.

prozodijo. Nekaj resnice je seveda tudi na tem, ali Kollár je šel v dobi, ko je primerjajoče jezikoslovje storilo že velike korake, mnogo dalje ter posnemal ljudi, ki so tudi nemščino podobno latinščini primerjali, ali pa Slovaka Dankovskega, ki nam je poiskal očete v Grkih ter nam svojil samega Homerja.

Podobne reči je Kollár na Dunaju kot profesor slovanske arheologije tudi predaval. Po poročilu jednega njegovih poslušavcev[1]) je najrajši etimologiziral in pri tem vsako besedo tako dolgo preobračal, da je dokazal njeno slovanstvo. Tudi v mitologiji se je držal še vedno nemških simbolikov; kdor ni verjel njegovim »mitologično-astronomičnim« sanjarijam, bil je — materijalist. Posebno mnogo se je pečal z izmišljenimi slovanskimi maliki, ki so pre ostali iz svetišča v Retri. Potoval je celó v Meklenburg, da izda o njih veliko delo, ki pa je ostalo v rokopisu.

Kollárjeva profesura in pa državna podpora fantastične »Staroitalie slavjanske« sta se šteli k glavnim pridobitvam, katere je princsla avstrijskim Slovanom njih zvestoba l. 1848. in 1849. Malo, ali še tega ni bilo treba! Marsikaterim »Slovanom« naših dni še ta primer lahko služi v svarilo. To bi bila danes jedina korist Kollárjevih sanjarij. Žalibog ga je posnemalo takrat mnogo slovanskih pisateljev, posebno pri manjših narodih. Tudi pri nas zasledujemo slab vpliv Kollárjev celo pri Hicingerju in D. Trstenjaku. Posebno pa so se prijeli Kollárjevi nauki in njegove etimologije, po katerih bi se dalo dokazati, da so Slovani bivali tudi v srednji Afriki, Slovakov, pri katerih je ustvaril celo šolo. Še l. 1893. se je sprejel v Kollárjev »Sborník« Fr. Sasinka članek »Pôvod Slovanov z Indie«, da bi bil v njem zastopan tudi katoliški duhovnik. Bolgarom pa je teorija o indijski domovini Slovanov stvarila celó »Vedo Slovenah«, katero je spravil St. Vrkovič na svetlo (v Belgradu 1874, 1881).

Znanstvena dela Kollárju niso prinesla posebne slave niti v njegovi dobi, ali ne smemo pozabiti, da podobne znanstvene igrače nahajamo tudi pri drugih velikih možeh. Vzemimo samo Klopstocka, ki pa se od Kollárja razločuje v tem, da se marsikaj od Kollárja lahko še danes čita, posebno precej njegovih sonetov, Klopstocka pa so ljudje že v Lessingovi dobi samo občudovali. Pesnik »Slávy Dcere« in prerok slovanske vzajemnosti živi še danes!

[1]) Sborník, 70.

Biblijografija slovenska.

Slovensko knjištvo od 1. januvarja do 31. decembra l. 1896.

Sèstavil **R. Perušek.**

V nastopnem knjigopisu so zabeležene vse količkaj važne knjige in brošurice, o katerih obelodanjenju sem mogel kaj zvedeti. Vzprejeti so pa tudi tiskopisi brez stalne književne cene, katere sem ali sam iztaknil, ali pa o katerih so mi poročali moji častiti gospodje sotrudniki. Zapisnik teh tiskopisov torej ni popoln; tudi naslovi onih tiskovin niso natančni, katerim ga nisem mogel zvedeti; le-te tiskopise sem navel v oklepajih Vzprejeti so tudi nekateri starejši, doslej še ne zabeleženi tiskopisi. Pri sèstavljanju so mi prijazno pomagali posebno gospodje: dr. Fran Simonič, c. kr. skriptor dunajske dvorne knjižnice, Gustav Novak, c. kr. gimn. profesor v Gorici in Janko Košan, c. kr. gimnazijski profesor v Mariboru, potem gg. gimn. profesorji dr. J. Sket v Celovcu, Anton Kosi v Celju, M. Cilenšek v Ptuju, g. c. kr. ammanuensis dr. Ahn v Gradcu. Vsem izrekam na tem mestu svojo zahvalnost. Jednako zahvaljam gospode imetnike in predstojnike onih tiskarnic in knjižarnic, ki so mi z večjo ali manjšo postrežljivostjo sèstavili več ali manj natančen spisek tiskopisov, obelodanjenih v njih zavodih.

I. Časopisi.

Amerikanski Slovenec. Tower Minn. Letnik V. 1896. Urednik in založnik V. Rev. Jos. J. Buh. Tower Minn. Folio. (Izhaja vsak petek.)

Angeljček, otrokom prijatelj, učitelj in voditelj. Uredil in izdal Anton Kržič. IV. tečaj. V Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. 1896. 8°. 12 številk (priloga »Vrtcu«).

Cerkveni Glasbenik. Organ Cecilijanskega društva v Ljubljani. (Izhaja po enkrat na mesec.) Letnik XIX. 1896. Odgo-

vorni urednik Janez Gnjezda. Odgovorni urednik glasbene priloge Anton Foerster. Zalaga Cecilijino društvo. Tiska R. Milic. vel. 8°.

Cvetje z vertov sv. Frančiška. Časopis za verno katoliško ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. Petnajsti tečaj. Vredil in izdal P. Stanislav Škrabec, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici, 1896. 8°. 384 str. Hilarijanska tiskarna. Izhaja v nedoločenih obrokih. 12 zvezkov. (Na platnicah nadaljuje o. St. Škrabec razpravo: »Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo«.)

Delavec. Glasilo slovenskih prometnih služabnikov in obrtnijskih delavcev. Izhaja trikrat v mesecu. 1896. IV. leto. Lastnik lista je strokovno društvo prometnih služabnikov avstrijskih. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Zavertnik. Tiskarna Friderik Martinek na Dunaji. X. Sennefeldergasse Nr. 7.

Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko. V Gradcu, leto 1896. Tiska Leykam v Gradcu. (Izhaja v nedoločenih obrokih. Slov. in nemški.) 4°.

Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko. XXXVI. tečaj. Leto 1896. Tiskala Klein & Comp. v Ljubljani. v. 4°. (slov. in nemški.)

Dolenjske novice. Izhajajo 1. in 15. vsacega meseca. V Novem mestu. XIII. letnik. 1896. Novomesto. Odgovorni urednik, izdajatelj, založnik in tiskar J. Krajec.

Dom in svet. Ilustrovan list za leposlovje in znanstvo. Viribus unitis. Uredil Frančišek P. Lampé, doktor bogoslovja in modroslovja, profesor bogoslovja. IX. letnik. V Ljubljani. Založilo uredništvo. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 1896. vel. 8°. (Izhaja po dvakrat na mesec.)

Domoljub. Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Izhaja zvečer vsak prvi in tretji četrtek meseca. V Ljubljani. 1896. Letnik IX. Izdajatelj dr. Ivan Janežič. Odgovorni urednik Ivan Rakovec. Tiska Katoliška tiskarna. v. 4°.

Domovina. V Celji, 1896. VI. Izhaja vsaki petek v tednu. Izdajatelj in urednik Dragotin Hribar. Tiskal Hribar v Celji. Fol.

Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. XLV. tečaj, leto 1896. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaju. Izhaja v nedoločenih obrokih. 4°.

Duhovni Pastir. S sodelovanjem več duhovnikov ureduje Anton Kržič. XIII. letnik. V Ljubljani, 1896. Založba Katoliške bukvarne. Tisk Katoliške tiskarne. 8⁰. 12 zvezkov.

Edinost. Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Izhaja po trikrat na teden v šestih izdanjih. Tečaj XXI. V Trstu, 1896. Lastnik: konsorcij lista »Edinost«. Izdavatelj in odgovorni urednik: Fran Godnik. Tiskarna Dolenc v Trstu. Folio.

Glas Naroda. List slovenskih delavcev v Ameriki. New York. Leto V. 1896. Izdajatelj in urednik F. Sakser. Izhaja vsako sredo. Folio.

Glasnik Krščanski delavci, združite se. V Ljubljani. 1896. Letnik II. Izhaja vsak drugi in četrti četrtek v mesecu. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Jakopič. Tiska Katoliška tiskarna. 4⁰.

Goriški vestnik. List za narodno gospodarstvo, obrt in trgovino. Izhaja trikrat na mesec. Tečaj III. V Gorici, 1896. Folio. (Izdajatelj in odgovorni urednik m. Obizzi. Tisk prve slov. tiskarne A. m. Obizzija v Gorici.) Štev. 1—10.

Gospodarski glasnik za Štajersko. Glasilo za kmetijstvo in deželno kulturo. Izdaje c. kr. kmetijska družba štajerska. Nemški ureduje generalni tajnik ces. svetovalec Friderik Müller. Na slovensko prelaga nadučitelj Jožef Mešiček v Sevnici. Založila štaj. kmetijska družba. Tiska Leykam v Gradcu. 8⁰. Izhaja vsakih štirinajst dnij. 1896.

Gospodarski list. Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Ureduje: Ernest Klavžar. Izhaja vsaki mesec enkrat na celi pôli. V Gorici, 1896. Leto XV. 8⁰. Zal. c. kr. kmetijsko društvo. Tiskal Giov. Paternolli. (Priloga »Soči«.)

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Urejuje Ant. Koblar. Letnik VI. (šest sešitkov.) V Ljubljani, 1896. Izdaje in zalaga Muzejsko društvo za Kranjsko. Natisnil A. Klein & Comp. 8⁰. (Izhaja po šestkrat na leto v zvezkih.)

Jugoslavjanski stenograf in Glasnik. Urednik in izdajatelj Anton Bezenšek. VII. leto. Plovdiv. 1896. Knjigarna Alojzija Bezenšeka. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 8⁰. (10 številk na leto.)

Kmetovalec. Ilustrovan gospodarski list. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodine Kranjske. Urejuje Gustav Pirc, družbeni tajnik. V Ljubljani, 1896. Leto XIII. 4⁰.

Izhaja 15. in zadnji dan v mesecu. Založba c. kr. kmet. družbe kranjske. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani.

Krščanski detoljub. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. Ureduje Anton Kržič. Letnik VIII. Ljubljana, 1896. Tisk Katoliške tiskarne. Založba Katol. društva detoljubov. 16⁰. S prilogo »Kako Ti je ime?«

Laibacher Diöcesanblatt. Jahrgang 1896. Laibach. 1896. — Ljubljanski škofijski list. — Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tiska Katoliška tiskarna. 4⁰.

Ljubljanski Zvon. Leposloven in znanstven list. Uredila profesor Viktor Bežek in dr. Fran Tekavčič. XVI. leto. 1896. V Ljubljani. Tisk Národne tiskarne. (Izhaja po jeden pot na mesec v zvezkih.) Izdajatelj in odgovorni urednik dr. Tekavčič. Lastnina in tisk Národne tiskarne v Ljubljani. v 8⁰.

Mir. Izhaja 10. 20. in 30. dan vsakega meseca. V Celovcu. 1896. Leto XV. Lastnik in izdajatelj Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru. Odgovorni urednik Ivan Teršelič. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. Fol.

Novice gospodarske, obrtniške in národne. Izhajajo vsak petek. V Ljubljani. 1896. Tečaj LIV. Odgovorni urednik Avgust Pucihar. Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki. 4⁰. (Izhajajo po enkrat na teden.)

Planinski Vestnik. Glasilo »Slovenskega planinskega društva«. V Ljubljani. Leto II. 1896. Odgovorni urednik Josip Hauptman. Izdaja in zalaga »Slov. planinsko društvo«. Tiska A. Klein & Comp. v Ljubljani. 8⁰. (Izhaja vsak mesec jedenkrat.)

Popotnik. Glasilo zaveze slov. učiteljskih društev. (Izhaja 10. in 25. dne vsakega meseca). Izdajatelj in urednik M. J. Nerát, nadučitelj. V Mariboru. 1896. Tečaj XVII. 8⁰. Lastnik in založnik »Zaveza«. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. (Odgov. L. A. Brože.)

Primorec. (Izhaja vsak drugi torek.) Tečaj IV. 1896. Folio. V Gorici. Izdajatelj in odgovorni urednik A. Gabršček. (pozneje Drag. Strucelj.) Tiska Goriška tiskarna A. Gabršček. (odgovoren Josip Krmpotić.)

Primorski list. Poučljiv list za slovensko ljudstvo na Primorskem. Letnik IV. Izhaja vsaki 1., 10. in 20. dan v mesecu.

Odgovorni urednik in izdajatelj J. Marušič. Tiska Hilarijanska tiskarna. V Gorici, 1896. Folio.

Rimski Katolik. Osmi tečaj. Vrejevàl in izdajal dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja. V Gorici, 1896. 8°. Hilarijanska tiskarna. (Izhaja v zvezkih vsak tretji mesec.)

Rodoljub. Glasilo »Slovenskega društva« v Ljubljani. Izhaja 1. in 3. soboto vsakega meseca. V Ljubljani. 1896. VI. leto. Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar. Lastnina in tisek Národne Tiskarne v Ljubljani. 4°.

Slovanska knjižnica. Urejuje in izdaja Andr. Gabršček. V Gorici. Snopič 46—56. (Glej XVII.) m. 8°.

Slovanski Svet. Letnik IX. 1896. Na Dunaju. Izdajatelj, lastnik in odgovorni urednik Fran Podgornik. Tisk tiskarne J. N. Vernay. Izhaja v 5., 15. in 25. dan vsakega meseca in sicer na 12 straneh.

Slovenec. Političen list za slovenski narod. Izhaja vsak dan izvzemši nedelje in praznike. V Ljubljani, 1896. Letnik XXIV. Izdajatelj dr. Ivan Janežič. Odgovorni urednik Ivan Rakovec. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. Fol.

Slovenski gospodar. List ljudstvu v poduk in zabavo. (Izhaja vsak četrtek.) V Mariboru, 1896. Tečaj XXX. Izdajatelj in založnik »Katol. tiskovno društvo«. Odgovorni urednik B. Ferk. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. (Odgov. L. A. Brože.) 4°.

Slovenski list. Neodvisno slovensko krščansko-socijalno glasilo. Letnik I. V Ljubljani. 1896. Urednik Ant. Trstenjak. (pozneje Svitoslav Breskvar.) Izdajatelj dr. V. Gregorič. Tisek J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. (Sl. list je jel izhajati 14. nov. l. 1896. po enkrat na teden.)

Slovenski Národ. Izhaja vsak dan zvečer izimši nedelje in praznike. Ljubljana. XXIX. leto. 1896. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Nolli. Lastnina in tisk Národne tiskarne. Folio.

Slovenski Pravnik. Izdaja društvo ‚Pravnik' v Ljubljani. Odgovorna urednika dr. Makso Pirc in dr. Viktor Supan. XII. leto. 1896. V Ljubljani. Natisnila Národna tiskarna. 8°. (Izhaja 15. dné vsacega meseca.)

Soča. Izhaja vsak petek opoldne. Izdaja za deželo in za (mesto) Gorico. Tečaj XXVI. V Gorici. 1896. Folio. Izdajatelj in odgovorni urednik Andrej Gabršček. Tiska »Goriška tiskarna A. Gabršček. (odgovoren Josip Krmpotić.)

Svoboda. Glasilo slovenskih prometnih službabnikov in obrtnijskih delavcev. Z združenimi močmi. Od boja do zmage. Dunaj. Leto I. 1896. Izhaja po jedenkrat v mesecu. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Zavertnik. Tiskarna Friderik Martinek na Dunaji. m. folio. (1. številka je izšla 24. junija 1896.)

Učiteljski tovariš. Glasilo slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani. Urejuje Jakob Dimnik, učitelj na II. mestni šoli v Ljubljani. Ljubljana. 1896. XXXVI. leto. Izdavatelj in lastnik Slov. učiteljsko društvo v Ljubljani. Tisek R. Miličeve tiskarne v Ljubljani 8⁰. (Izhaja 1. in 16. dan vsakega meseca.)

Vrtec. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in izdal Anton Kržič. Šestindvajseti tečaj. 1896. V Ljubljani. Natisnila Katoliška tiskarna. 8⁰.

Zakonik in ukaznik za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj 1896. V Trstu. Tiskarnica avstrijskega Lloyda. 4⁰. (Izhaja v nedoločenih obrokih.)

Zgodnja Danica. Katolišk cerkven list. (Danica izhaja vsak petek.) V Ljubljani, 1896. Tečaj XLIX. Odgovorni urednik Luka Jeran. Tiskarji in založniki Jožef Blasnikovi nasledniki v Ljubljani. 4⁰. (Po smrti L. Jerana je uredoval list Franc Birk.)

Zgodovinski zbornik. Priloga ljubljanskemu škofijskemu listu. Izhaja v nedoločenih obrokih. 9. leto. Ljubljana. 1896. (št. 32.—37.). 4⁰. Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tiska Katoliška tiskarna v Ljubljani.

Zora. Glasilo slovenskega katoliškega dijaštva. Ureduje in izdaja Valentin Levičnik. Na Dunaju. Tiskarna Austria, Franc Doll. 1896. 8⁰. II. letnik (1896) ima 4 številke.

Slovenski pisane sèstavke prinašajo tudi nekteri hrvaški strokovni časopisi.

II. Zborniki.

Ant. Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. Izdaje Slovenska Matica. III. zvezek. V Ljubljani. Tisk Národne tiskarne. 1896. 8⁰. 183 stranij. Kazalo: Anton Funtek: Smrt. Epsko-lirske slike. Fran Govekar: Ljubezen in rodoljubje. Povest.

Dejanje svetega detinstva. V poduk malim in odraščenim. Zvezek XVI. V Ljubljani. 1896. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. 24⁰. 84. str.

Knjižnica za mladino. Ustanovila »Zaveza slovenskih učiteljskih društev«. Izdajatelj in odgovorni urednik Andrej Gabršček. V Gorici. 1896. m. 8⁰. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabršček. Snopič 13—24. (Glej VII. *c.*)

Drobtinice. XXIX. letnik. Uredil dr. Frančišek Lampé. Založila »Katol. družba« za Kranjsko. V Ljubljani. Natisnila Katoliška tiskarna. 1896. m. 8⁰. 34 str.

Vsebina: Sveta družina. Poljski spisal J. B. Zaleski. Priobčil J. Bilc.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Uredil Anton Koblar, društveni tajnik. Izdalo in založilo Muzejsko društvo za Kranjsko. Letnik VI. V Ljubljani. 1896. Natisnil A. Klein & Comp.

(Donaša razprave iz domače zgodovine, geografije, etnografije in prirodopisja)

Letopis Slovenske Matice za leto 1896. Uredil Anton Bartel. Založila in izdala Slovenska Matica. V Ljubljani. Natisnila Národna tiskarna. 1896. 8⁰. 288 str.

Vsebina: † Ivan Navratil: Slovenske narodne vraže in prazne vere. Ivan Majciger: Kamica — Gams. E. Lah: Domoznanska črtica. Dr. M. Murko: Narodopisna razstava češkoslovanska v Pragi. dr. Karol Štrekelj: Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini. dr. Karol Glaser: O rgvedskih slavospevih. R. Perušek: Biblijografija slovenska. E. Lah: Letopis „Slovenske Matice“.

Pedagogiška knjižnica. Založilo in na svetlo dalo Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani IV. in V. zvezek. Uredil Jakob Dimnik. V Ljubljani. 1896. (Glej tudi pod VII. *a.*)

Pedagogiški letnik. VI. tečaj. 1896. S podobami in prilogo. Izdalo in založilo Pedadogiško društvo v Krškem. V Ljubljani. 1896. Natisnila Národna tiskarna. 8⁰. 255 str.

Vsebina: Lapajne. J. Murko: Frančišek Ser. Jamšek. J. Ravnikar: Važni spisi Jana Amosa Komenskega. J. Bezlaj: Situvacijski črteži in risanje zemljevidov. dr. T. Romih: Dopisovanje v meničnih zadevah. J. B.: Pogled v kemijo in alkemijo. J. Rupnik: O lepopisji v ljudski šoli. Fl. Rozman: So li deška ročna dela potrebna ali ne in kako jih je gojiti? Fr. Ivanc: O kolegijalnosti itd. J. Z.: Ozir po pedagogiškem polju na Slovenskem. (1892—1896.) Fl. Rozman: Nova šolska klop in tabla. —a— Donesek k strokovni terminologiji. J. L.: Zgodovinska črtica o hrvatskem šolstvu. — Zaznamek priporočljivih šolarskih knjižic. Zbirka gospodarskih, obrtnih in gospodinjskih računskih in merstvenih nalog. J. Bezlaj: Poročilo o delovanji Pedagogiškega društva od l. 1892.—1896. Poziv.

Pomladni glasi. Posvečeni slovenski mladini. Z 8 slikami. VI. Uredil in založil Matija Prelesnik. 1896. Katoliška tiskarna v Ljubljani. m. 8⁰. 144 str.

Povesti slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Zbral in uredil Andrej Kalan, urednik »Domoljuba«. Ponatis iz »Domoljuba«. V Ljubljani. 1896. Založilo tiskovno društvo. Tisk Katoliške tiskarne. Dobiva se v Katoliški bukvarni. IX. zvezek. m. 8⁰. 135 str. (8 povesti in 1 igrokaz.) X. zvezek. m. 8⁰. 138 str. (13 povesti in opisov.)

Slovanska knjižnica. Urejuje in izdaja Andr. Gabrščček. V Gorici. Snopič 46—56. m. 8⁰. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček. 1896.[1] (Glej XVII.)

Slovenske večernice za pouk in kratek čas. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. Devetinštirideseti zvezek. 1896. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. m. 8⁰. 143 str.

Kazalo: Vas Kôt. Povest. Spisal Žaljski. Zaklad. Povest. Spisal A. Koder. Mejnik. Pesen. L. Črnej. Kako se je Klančnik z železnico sprl in zopet sprijaznil. Povest. Spisal Janez Klemenčič. Slovenci, govorimo čisto slovenščino! Spisal Fr. Svetilko. Plug. Pesen. Anton Medved. Kaj nas učijo narodni pregovori o Bogu in človeku. Spisal J. Štrukelj. Grajski lovec. Spisal Pankr. Gregorec. Zgodovinske povestice. Spisal I. St.

Slovenska Talija. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje Dramatično društvo v Ljubljani. 61. vezek. Gorenjski slavček. (Glej XVII.)

Slovenska zemlja. Opis slovenskih pokrajin v prirodoznanskem, statističnem, kulturnem in zgodovinskem obziru. II. del. Trst in Istra. Ljubljana. 1896. Izdala Matica Slovenska. Natisnila J. Blasnikova tiskarna.

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središču. V. zvezek. V Ljubljani. 1896. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. Cena 15 kr. (30 h.) str. 47. m. 8⁰.

III. Bogoslovna dela.

a) Znanstveno-teološka dela.

Apologetični govori, katere je o postu leta 1895. govoril krščanskim možem P. Hugolin Sattner, reda sv. Frančiška.

[1] Vsebina 48.—49. snopiča „Slovanske knjižnice“ je že zabeležena v „Letopisu l. 1888“. str. 229. pod št. 2271. Poezije zložil Josip Pagliaruzzi. — Krilan, — I. V Gorici, 1887. Založil Anton Klodič-Sabladoski. Tiskala Hilarijanska tiskarna v Gorici.

V Ljubljani. 1896. Tisk Katoliške tiskarne. Založil samostan.

Dolžnosti starišev do otrok. Pojasnil v 11 adventnih in postnih pridigah svojim župljanom na Homcu Valentin Bernik. 1895/96. Samozaložba. Tiskala Katoliška tiskarna. v. 8°. 75 str.

Naši Salezijanci ali črtice o družbi Salezijanski ter njenem pričetku na Kranjskem. Zapisal J. S. katehet. Čisti dohodek je namenjen salezijanski zgradbi zavetišča in vzgojevališča v Ljubljani. — V Ljubljani. 1896. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 8°. 52+10 str.

Obrednik za cerkvenike ali natančen poduk za cerkvene služabnike. Sèstavil Jernej Voh, bivši kaplan konjiški. Drugi popravljeni natis. V Mariboru. 1896. Založila in natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 16°. 160 str.

Zgodbe svetega pisma. Slovencem priredil in razložil dr. Frančišek Lampé. 3. snopič. Izdala in založila družba svetega Mohorja v Celovcu. V Celovcu. 1896. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja. 4°. 225.—352. str.

Pastirski list. Alojzij, po božji in apostolskega sedeža milosti knez in nadškof Goriški, častiti duhovščini in preljubljenim vernikom svoje nadškofije pozdrav in blagoslov! V Gorici, dne 19. januarja 1896. Izdala in natisnila »Hilarijanska tiskarna«. 1½ pole.

Pastirski list knezoškofa Ljubljanskega, Jakoba. 4°. 12 str. Katoliška tiskarna. Ljubljana.

Pastirski list lavantinskega knezoškofa Mihaela Napotnika. Maribor, dne 26. januarja 1896. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 4°. 28 str.

b) **Molitveniki ter pobožno-vzpodbudne knjige.**

Gospod, usliši mojo molitev. Molitvene bukvice za pobožne kristijane. Izpisek iz poterjenih bukev: »Sveta ura«, ki jih je spisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani. 1896. Prodaja založnik Matija Gerber. Natisnil W. Blanke v Ptuju. 32°. 442 str.

Angeljska družba. Tretji natis. Cena 5 kr. V Mariboru. 1896. Tisk in zaloga tiskarne sv. Cirila. 32°. 16 str.

Cerkvene pesmi. V Ljubljani. Tiskal in založil Rud. Milic. 24°. 19 str.

Cerkvene pesmi. Založile šolske sestre v Mariboru, katere si pridržé pravico do ponatisa. Katoliška tiskarna. Ljubljana. m. 8°. 40 str. (brez letnice).

Četrt ure pred presv. Rešnjim Telesom. Založila »Katoliška bukvarna« v Ljubljani. 16°. 4 str. (brez letnice).

Čudodelna svetinja. Založila kongregacija misijonarjev sv. Vincencija Pavljanskega v Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 24°. 39 str. (brez letnice).

Družba vednega češčenja presvetega Rešnjega Telesa in v podporo ubožnih cerkev v Lavantinski škofiji. Osmi natis. V Mariboru. 1896. Založila bratovščina. Tisk tiskarne svetega Cirila. 16°. 47. str.

Jezus, prijatelj otrok, ali pustite otročičem k meni priti. Knjižica polna naukov, molitev in pesnij, preljubi mladini spisal Pavel Alojzij Jais. Četrti natis. V Ljubljani. 1896. Založil Jan. Giontini, bukvar. C. kr. dvorna tiskarna Jož. Feichtingerjevi dediči v Lincu. 32°. 256 str.

Kako Ti je ime? ali Vzorno življenje naših svetih priprošnjikov v nebesih. Za mladino. I. Sv. Anton Padovanski. V Ljubljani. 1896. Založilo »Katoliško društvo detoljubov«. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 48 str.

Lilija v Božjem vrtu ali deviški stan, njegova lepota in pomočki ga ohraniti. Po spisih sv. Alfonza Liguorskega s pristavkom navadnih molitev. Na svetlo dala Luka Jeran in A. Zamejic, duhovna ljublj. škofije. Sedmi pomnoženi natis. V Ljubljani. 1896. Založil Mat. Gerber. Tiskal R. Milic. 32°. 445 str.

Ljubezen, čast, povračilo Božjemu Srcu Jezusovemu! Častna straža Božjega Srca. Cerkveno ustanovljena v cerkvi oo. Frančiškanov v Mariboru na Štajerskem. Z dovoljenjem ..... Zaloga in lastnina frančiškanskega samostana v Mariboru. 16°. 8 str. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

Marija Devica, Majnikova kraljica. Izvirno spisal P. Beks, g neral društva Jezusovega. Slovencem priredil Ant Žgur, duhovnik ljubljanske škofije. Izdala in založi Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1896. Natisnila tiskar družbe sv. Mohorja v Celovcu. 16°. 232 str.

Marija Podoba pravice. Šmarnice. Spisal Jožef Kerčon, d hovnik ljubljanske škofije. V Ljubljani. 1896. Tiskal Katol. tiskarna. Založila Katol. bukvarna. 16°. 323 str.

Mešne molitvice za šolarje, kadar pri sv. meši pojejo ali sv. rožni venec molijo . . . . . Maribor. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. m. 16°. 4 str.

Molitve in pesmi za šolsko mladino. Založili trebanjski šolarji. V Novem mestu. 1896. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 32°. 32 stranij.

Nazaret, ali molitvena knjiga v češčenje svete družine. P. Hrisogon. M. OSF. Ljubljana. 1896. Založil in prodaja J. Giontini v Ljubljani. C. kr. dvorna tiskarna Jož. Feichtingerjevi dediči v Lincu. 32°. 319 str.

P. Kalist Heric, gvardijan in predsednik Marijine družbe. *O Marijin otrok, čuj in beri!* 16°. 4 str. (Tiskarna sv. Cirila v Mariboru, 1896.)

Naša ljuba gospa z gore Karmeljske. (Z dovoljenjem . . . .) 16°. 4 str. (Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.)

Pobožnost v čast sv. device in mučenice Filumene, čudodelnice devetnajstega veka. (Z dovoljenjem . . . . .) 1896. Založil frančiškanski samostan v Mariboru. Tiskarna sv. Cirila. 32°. 24 str.

Pobožno zedinenje sv Antona Padovanskega. Nauk, kako se opravljajo dolžnosti tega zedinenja in kateri odpustki se zadobijo . . . . V Ljubljani. 1896. Založil III. red. Tisk Katoliške tiskarne. 24°. 12 str.

Pregovori. Na Dunaji. Založila britanska in inozemska svetopisemska družba. Natisnil Adolf Holzhausen. 1896. 16°. 50 str.

O. Brunon Vercruysse, duhovnik D. J. *Premišljevanja o življenju našega Gospoda Jezusa Kristusa za vse dneve celega leta.* Po trinajsti francoski izdaji preložili lavantinski bogoslovci. I. zvezek. Od dne 1. prosinca do dne 30. rožnika. V Mariboru. 1896. Tisk in zaloga tiskarne sv. Cirila. 12°. 582+VII. str.

l diga o priložnosti blagoslovitve temeljnega kamena za novo farno cerkev v Čadramu. Govorili premilostljivi knezoškof lavantinski dr. Mihael Napotnik na praznik obletnice cerkvenega posvečenja, dne 20. oktobra 1895. V Mariboru. 1896. Založil pisatelj. Natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 12°. 26 str.

S :a v nebeški raj. (Molitvenik iste vsebine, kakor »Zvonček nebeški«.)

Sveto vodilo z raznimi molitvami in pobožnostmi za šolske sestre III. reda sv. Frančiška Ser. Izdal in založil zavod šolskih sester v Mariboru. V Mariboru. 1896. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 16⁰. 540 str.

Zgodovina čudodelne podobe Matere milosti v frančiškanski cerkvi v Mariboru. Spisal P. Nikolaj Mežnaršić, mašnik reda sv. Frančiška. Z dovoljenjem ..... 1896. Založil frančiškanski samostan v Mariboru. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 16⁰. 62 str.

Zvonček nebeški. Popolna molitvena knjiga. Za pobožne katoličane vseh stanov. Sèstavil duhoven krške škofije O. N. Z dovoljenjem ..... Šesti nepremenjeni natis. Zaloga slovenskih molitvenikov Antona Maderja v Pliberku na Koroškem. 1896. J. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana. 24⁰. 318 str.

Cerkveni listi: *Cerkveni glasbenik; Cvetje z vrtov sv Frančiška; Duhovni Pastir; Ljubljanski škofijski list; Rimski Katolik; Zgodnja Danica.* (Glej I.) Cerkveni zbornik: *Drobtinice.* (Glej II.)

Šolske knjige. (Glej VII. *b.*)

IV. Dela spadajoča v krog državnega in pravnega znanstva, politike in národnega gospodarstva.

Deželni zbor goriški. Prvo zasedanje leta 1895.—1896. (Važniši predlogi, sklepi, interpelacije in govori.) Izdalo slov. národno politično društvo »Sloga«. V Gorici. 1896. m. 8⁰. 205 str. Tikala in zal. »Goriška tiskarna« A. Gabršček.

„Doli sè socijalnimi demokrati.“ Spisal Viljem Brake. Prosto poslovenil Rok Drofenik. Na Dunaji. Samozaložba. Natisnil Friderik Martinek. 1895. 8⁰. 19 str. (Uradno zaseženo).

Častitim volilcem sodnih okrajev Kočevje, Ribnica in Velike Lašče. Na Dunaju dne 8. oktobra 1896. Fr. Višnikar, državni poslanec. Natisnil in založil Karol Gorišek. 4⁰. 4 str.

Izvršitev pregleda zemljarinskega katastra Napisal Walz. Wai-berg. 1896. 8⁰.

Kristus in socijalna demokracija. (Ponatis iz »Delavca«.) Spisal R. Kalver. Za slovensko ljudstvo priredil Rok Drofenik. Cena 8 kr. Založil in prodaja Rok Drofenik v Celju. Tiskal Friderik Martinek. Dunaj X. Senefeldergasse 7. 12⁰. 24 str.

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani (od 28. decembra 1895 do 16. julija 1896.) Po stenografičnih zapisnikih. 37. zvezek. V Ljubljani. Založil deželni odbor Kranjski. Tisek Milica. 1896.

Peticija krajnih občin: Ribnica, Jurjevica, Sušje, Velike Poljane, Dane, Dolenja Vas, Sodražica, Struge in Velike Lašče za spremembo načrta zakona o krošnjarstvu. V Ribnici, dne 10. decembra 1895. Na Dunaju. Natisnil in založil Karol Gorišek. 4°. 3 str. (To peticijo je sèstavil in dne 18. decembra 1895. izročil državnemu zboru državni poslanec Fr. Višnikar).

Pregled zemljarinskega katastra. — Pouk občinskim zastopnikom in zemljiškim posestnikom. Na podlagi zakonov in ministerskih ukazov zložil E. Klavžar, ud glavnega odbora c. kr. kmet. društva v Gorici. Izdalo c. kr. kmetijsko društvo v Gorici. V Gorici. 1896. 8°. 20 str. Natisnil Giov. Paternolli.

Sijajno gmotno stanje slovenskega ljudsko-šolskega učitelja na koncu razsvetljenega devetnajstega stoletja. Govoril pri glavni skupščini Zaveze v Opatiji dne 20. avgusta 1896. l. Jernej Ravnikar, nadučitelj v Mokronogu. (Ponatisek iz »Popotnika«.) V Mariboru. 1896. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 8°. 6 str.

Stari in novi kmečki prijatelji. Spisal in za slovenski proletarijat priredil E. Kristan.

Stenografični zapisnik o prvem kongresu avstrijskih železničarjev. (Dunaj. Tisk Fr. Martineka. 1896.) 8°.

Železničarji in socijalna demokracija. Spisal dr. V. Ellenbogen. Prosto poslovenil L. L . . . . . n. Dunaj. Založba »Delavca«. Tisk Fr. Martineka. 1896. 8°. 40 str.

Politični listi: *Amerikanski Slovenec, Delavec, Dolenjske Novice, Domoljub, Domovina, Edinost, Glas Národa, Glasnik, Goriški vestnik, Mir, Novice, Primorec, Primorski list, Rimski Katolik, Rodoljub, Sloga, Slovenski list, Slovanski svet, Slovenec, Slovenski gospodar, Slovenski národ, Soča, Svoboda.* (Glej I.)

Pravoslovni list. *Slovenski pravnik.* (Glej I.) Zakonarski listi. *Deželni zakonik inu kazni list za vojvodino štajersko. Deželni zakonik za vojvodino kranjsko. Državni zakonik. Zakonik in ukaznik za avstr.-ilirsko Primorje.* (Glej I.)

V. Zdravoslovna dela.

VI. Modroslovna dela.

Kako dokazuje John Locke v I. knjigi (cap. II. & III.) *svojega spisa: „an essay on the human unterstanding", da ni prirojenih idej.* Spisal Fran Jerovšek. (Jahresbericht des k. k. Staats-obergymnasiums in Marburg a/D. Za l. 1895/96. 8°. 25 str.

Rimski Katolik. (Glej I.).

VII. Vzgojeslovna dela.

a) Teoretsko-vzgojeslovne knjige.

Lehrpläne für die allgemeinen Volksschulen und die Bürgerschulen des Küstenlandes (Veröffentlicht zufolge Erlasses des Praesidiums der k. k. Landesschulbehörden für das Küstenland vom 10. August 1888. Z. 7307. ex 1887.) 2. Auflage. Wien. K. k. Schulbücher-Verlag. 1896. 8°. 334 str.

Erläuterungen zu den Lehrplänen für die Volks- und Bürgerschulen des Küstenlandes. Wien. 1896. (Vporedno nemški, italijanski, slovenski in hrvatski).

Materino delo za Boga in domovino. Hrvaški spisal Ivan Nep. Jemeršič, župnik grubišnopoljski. S pisateljevim dovoljenjem po tretji izdaji priredil za Slovenke Simon Gregorčič ml. V Gorici. Tiskala, izdala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabrščček. 1896. m. 8°. 232 str.

Národna vzgoja. Slovenskemu narodu spisal Josip Ciperle. Izdalo in založilo Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani. V Ljubljani. 1896. Tiskala R. Miličeva tiskarna v Ljubljani. 8°. 79 str. (Glej pedagogiška knjižnica. II.)

Učiteljski večeri. Zbirka »Listkov« iz »Učiteljskega Tovariša« l. 1895. Slovenskemu učiteljstvu v zabavo in pouk zbral Jakob Dimnik. Izdalo Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani. V Ljubljani. 1896. Tiskala R. Miličeva tiskarna. 8°. 58 str.

b) Šolski učbeniki.

Abecednik za slovenske ljudske šole. Sèstavila A. Razinger A. Žumer, ljudska učitelja. Deveti predelani natisek. V Ljubljani. Tiskala in založila Kleinmayr in Bambe 1896. 8°. 86 str.

Aritmetika za nižje gimnazije. Spisal Bl. Matek, c. kr. gim zijski profesor v Mariboru. Prvi del . . . . V Ljublja

Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fedor Bamberg. 1896. 8°. 152 str.

Cerkveni obredi. Za ljudske šole sestavil Simon Zupan, župnik . . . . Tretji popravljeni natis. V Ljubljani. 1896. Založila in prodaja Katoliška bukvarna. Tisk Katoliške tiskarne. m. 8°.

Druga nemška slovnica za obče ljudske šole. (Tiskana brez premene kakor leta 1895.) Na Dunaju. V ces. kralj. zalogi šolskih knjig. 1896. — Natisnil Karl Gorišek na Dunaju. 8° 256 str.

Drugo berilo in slovnica. Za obče ljudske šole. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. Tiskal Karol Gorišek na Dunaju. 8°. 190 str.

Geometrija za nižje gimnazije. Spisal Bl. Matek, c. kr. gimnazijski profesor v Mariboru. Prvi del. 120 slik . . . . V Ljubljani. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr & Fedor Bamberg. 1896. 8°. 105 str.

Geometrija za nižje gimnazije. Spisal Bl. Matek, c. kr. gimnazijski profesor v Mariboru. Drugi del. 97 slik . . . . V Ljubljani. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1896. 8°. 137 str.

Latinske vadbe za drugi gimnazijski razred. Sèstavil Fr. Wiesthaler, c. kr. gimn. ravnatelj. II. natis . . . . V Ljubljani. Tiskala in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1896. 8°. 248 str.

Latinske vadbe za tretji gimnazijski razred. Sèstavil dr. M. Požar, c. kr. gimnazijski profesor . . . . V Ljubljani. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1896. 8°. 124 str.

Liturgika ali sveti obredi pri vnanji službi božji. Za gimnazijalno, realno in sploh odraslo mladino spisal Anton Lesar, bivši profesor na c. kr. véliki realki v Ljubljani. Četrti popravljeni natis. I. in II. del. V Ljubljani. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1896. 8°. 188 str.

l li katekizem. Pregledana izdaja. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. 8°. 40 str. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju. Velja 12 h.

i ıli katekizem. Pregledana izdaja. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. 8°. 44 str. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju. (Velja 14 h.)

Močnikova knjiga posebne in občne aritmetike za učiteljišča. Po četrti nemški od Anton (sic!) Behackerja, c. kr. ravnatelja na učiteljišču v Libercah predelani izdaji urejeni slovenski prevod. Na Dunaju. V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig. 1895. 8°. 271 str. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju.

Navod k naučenju italijanskega jezika za slovenske ljudske šole. Spisal Anton Valentič.... I. del. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju. 8°.

Računica za obče ljudske šole. Izdaja v treh delih. Spisal dr. Fr. vitez Močnik. (Pregledana izdaja.) Na Dunaju. V ces. kralj. zalogi šolskih knjig. 1896. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju. 8°. I. del. 88 str., II. del 99 str. in III. del 135 str.

Slavček. Zbirka šolskih pesmi. Uglasbil Anton Nedved, c. kr. učitelj godbe. Tretja stopnja .... Tretji natis. V Ljubljani. Ign. pl. Kleinmayr in F. Bamberg. 1896. m. 8°. 36 str.

Slovenska čitanka za prvi razred srednjih šol. Sèstavil in izdal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Druga popravljena izdaja.... V Celovcu. 1896. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. 8°. 192 str.

Slovenska slovnica za obče ljudske šole. Spisal Peter Končnik. (Pregledna izdaja.) Na Dunaju. V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig. 1896. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju. v. 8°. 200 str.

Slovenski pravopis. Po navodu c. kr. okr. šolskega nadzornika gosp. prof. dr. Janka Bezjaka, priredil Jernej Černko, učitelj pri Št. Jurji v Slov. gor. Ponatisek iz Popotnika. Št. Jurij v Slov. goricah. 5. dne julija meseca 1894. l. 16°. 16 str. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

(*Slovensko-nemški abecednik.* Sèstavil Karol Prešchern. Pregledana izdaja. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju. 8°.)

Slovenisch-deutsche Fibel für allgemeine Volksschulen. — *Slovensko-nemška začetnica* za obče ljudske šole. Spisal Ivan Miklosich. Pregledana izdaja. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. — Druck von Karl Gorischek. m. 8°. 87 str.

Stenska tabla pra- in ranozgodovinskih spomenikov iz Avstro-Ogerske. Po nalogu c. kr. ministerstva za bogoštovje in

uk izdalo c. kr. osrednje poverenstvo za umetniške in zgodovinske spomenike. Narisal in razložil jih je dr. M. Much. Akvarel je napravil Ludvik Hanns Tischer. Tekst (tolmačenje) 4 strani Folio. V zalogi Ed. Hölzla na Dunaju. 1896.

Tretja nemška slovnica za občne ljudske šole. Na Dunaju. V c. kr. založbi šolskih knjig. 1896. Natisnil K. Gorišek na Dunaju. 8⁰. 208 str.

Tretje berilo za obče ljudske šole. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. Tiskal Karol Gorišek na Dunaju. 8⁰. 247 str.

Veliki katekizem ali krščanski nauk. Izvirnik potrdili vsi avstrijski škofje zbrani na Dunaju dne 9. aprila 1894. . . . . . V Ljubljani. 1896. Tiskala Katoliška tiskarna. — Založilo knezoškofijstvo ljubljansko. 8⁰. 224 str.

Veliki katekizem za ljudske šole. Pregledana izdaja. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. 8⁰. 210 str. Natisnil Karol Gorišek na Dunaju.

Vincenc Haardtova monarhija Avstro-Ogerska za porabo v slovenskih šolah. Priredil prof. S. Rutar. Risana v Ed. Hölzlovem zemljepisnem zavodu na Dunaju. Merilo: 1: 1,000.000.

V. pl. Haardtov Zemljepisni atlas za ljudske šole s slovenskim podučnim jezikom. Predelal prof. S. Rutar. I. izdanje v sedmih kartah 1.) Okolica Ljubljane, Gorice in Trsta. 2.) Kranjska in Primorska (goro- in vodopisna karta). 3.) Kranjska in primorska (politična karta). 4.) Avstro-Ogerska (goro- in vodopisna karta). 5.) Avstro-Ogerska (politična karta). 6.) Evropa. 7.) Zemljekazi. Dunaj. E. Hölzl. 1896. 4⁰.

Zemljepis za meščanske šole. Spisal Fr. Orožen, profesor na c. kr. učiteljišču v Ljubljani. Tretja stopinja. S 6 slikami . . . . V Ljubljani. 1896. Tiskal in založil Rudolf Milic. 8⁰. 102 str.

Zgodbe sv. pisma stare in nove zaveze . . . . Nemški spisal dr. J. Schuster, poslovenil Anton Lesar, duhoven ljubljanske škofije. (Pregledana in popravljena izdaja.) Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1896. Tiskal Karol Gorišek na Dunaju. 8⁰. 234 str.

Zgodbe sv. pisma za nižje razrede ljudskih šol. S 47 podobami. Nemški spisal dr. Friderik J. Knecht. Poslovenil Ivan

Skuhala, dekan v Ljutomeru . . . . Četrti popravljeni natis . . . . Freiburg v Breisgavi. 1896. Herderjeva založnica . . . . 12°. 95 str.

Zgodovina razodetja božjega v stari zavezi. Za nižje razrede srednjih šol priredil Andrej Karlin, katehet na c. kr. nižji gimnaziji v Ljubljani . . . . Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1896. 8°. 144 str.

c) **Knjige za mladino.**

Andersenove pravljice za mladino. Izbral in poslovenil Fran Neděljko. V Ljubljani. 1896. Založil J. Giontini. Tisek R. Miličeve tiskarne. m. 8°. 126 str.

Antona, Martina Slomšeka spisi, zbrani za mladino. III. snopič. Basni, prilike in povesti. Za nižjo in srednjo stopnjo, Odbral in priredil Janez Koprivnik. (Knjižnica za mladino. Snopič 16. m. 8°. 80 str. V Gorici. 1896. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Bogdančkova mlada leta. Slovenskim prijateljčkom napisal Ludovik Černej. (Knjižnica za mladino. Snopič 20. V Gorici. 1896. m. 8°. 79 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Pesmi cerkvene in druge. Zložil Andrej Praprotnik. (S sliko.) Drugi pomnoženi natis. (Knjižnica za mladino. Snopič 13.—14. 194 str. m. 8°. V Gorici. 1896. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Pisanice slovenski mladini. Spisal E. Gangl. (Knjižnica za mladino. Snopič 21. V Gorici. 1896. m. 8°. 79 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Pomladni glasi, posvečeni slovenski mladini. (Glej II.)

Savinjski glasi. Izdalo »Učiteljsko društvo za celjski in laški okraj«. I. snopič. (Knjižnica za mladino. Snopič 24. V Gorici. 1896. m. 8°. 74 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Slavoj in Ljudmila. Milosrčna brat in sestra. Zbirka kratkočasnih in poučnih pogovorov o živalih. Slovenski mladini nabral in priredil Jakob Dimnik, učitelj v Ljubljani. I. del. (Knjižnica za mladino. Snopič 19. V Gorici. 1896. m. 8°. 95 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Sto beril za otroke. Po italijanskih izvirnikih priredil Janko Leban, nadučitelj v Begunjah nad Cerknico. V Ljubljani. Založil in izdal Janez Giontini. 1896. m. 8⁰. 93 str. Tiskal W. Blanke v Ptuju.

Tatarji na Moravskem ali Bog ne zapusti svojih služabnikov. Češki spisal Jos. Ehrenberger. Poslovenil S. G. ml. — *Gozdne cvetke.* Štiri povesti in tri krajše razprave. Spisal Tone iz Gošče. (Anton Žager), nadučitelj na Gorici. (Knjižnica za mladino. Snopič 17.—18. V Gorici. 1896. m. 8⁰. 158 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabršček.)

V domačem krogu, zbirka pesmij in povestij za mladino. Izvirno spisal ali na podlagi hrvaških, italijanskih in nemških izvirnikov priredil Janko Leban, nadučitelj na Trebelnem pri Mokronogu. (Knjižnica za mladino. Snopič 22.—23. V Gorici. 1896. m. 8⁰. 174 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabršček.)

Zabavna knjižnica za slov. mladino. zv. V. (Glej II.)

Zeleni listi. Kratke pripovesti za otroke, stare 6 do 10 let. Po Francu Wiedemannu poslovenil Anton Brezovnik, učitelj. (Knjižnica za mladino. Snopič 15. 96 str. V Gorici. 1896. m. 8⁰. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabršček.)

Pedagoški listi: *Angeljček, Krščanski detoljub, Popotnik, Učiteljski tovariš, Vrtec.* (Glej I.)

Zborniki pedagoški: *Pedagogiški letnik. Pedagogiška knjižnica. Pomladni glasi. Zabavna knjižnica za mladino.* (Glej II.)

VIII. Jezikoslovna dela in spisi iz književne zgodovine.

Je-li vse prastarina? Zabeležil M. M. Хостнукъ. Trst. Tiskom i nakladoj Dolenčeve tiskarne. 1896. Ponatis iz Edinosti 12⁰. str. 16.

Obnarodimo še nekaj. Dodatek razpravi »Čuvajmo svoje pastarine«. Objavil M. A. Ламурскій. V Trstu. Tiskom i nakladoj Dolenčeve pečatnje. 1896. Ponatis iz Edinosti 12⁰.

V izjasnenje in utrjenje. M. A. Lamurskij. Trst. Tiskom i nakladoj Dolenčeve tiskarne. 1896. str. 96. 12⁰. Ponatis iz Edinosti.

Zgodovina slovenskega slovstva. III. zvezek. Bleiweisova dôba od 1848. do 1870. leta. Spisal dr. Karol Glaser, profesor na c. kr. gimnaziji v Trstu. Založila Slovenska Matica. V Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. 1896. 8°. str. 176.

Seidels Militärsprachlehren. Nr. 6. *Slovenische Militärsprache.* Ein Handbuch für den Vorgesetzen im Verkehre mit Untergebenen. Von Josef Pfeiffer, k. u. k. Oberlieutenant des 4. Festungsartillerieregiments. Wien. Verlag von L. W. Seidel und Sohn, k. k. Hofbuchhändler. 1896. 12°. 168 str.

Slovenisch-deutsches und deutsch-slovenisches Taschenwörterbuch von Dr. Bógomir Spincič. Wien. 1896. Verlag von A. Wenedikt und Sohn. Druck von B. Hornung in Wien. 16°. 158 str.

Slovenischer Sprachquetscher. Gründliche und leichtfassliche Methode die slovenische Sprache theoretisch und praktisch in sehr kurzer Zeit ohne Lehrer gut lesen, schreiben und sprechen zu lernen. Mit einem Anhang von Gesprächen, Spracheigenheiten, Sprichwörtern und einer reichhaltigen Wörter-Sammlung in deutscher und slovenischer Sprache. Nach besten Quellen bearbeitet von Dr. Bógomir Spincič. Wien. 1896. Verlag von A. Wenedikt und Sohn. Druck von B. Hornung in Wien. 16°. 134 str.

Letopis Matice slovenske. (Glej II.)

Šolski učbeniki. (Glej VII. *b.*)

IX. Zgodovinska dela, življenjepisi, spominske knjige.

Doneski za zgodovino Alojzijevišča. Nabral o petdesetletnici vodja dr. Jos. Lesar. Ponatisek iz »Zgodovinskega Zbornika«. V Ljubljani. 1896. Založilo Alojzijevišče. Tiskala Katoliška tiskarna. 8°. 73 str.

Friderik Baraga, prvi slovenski apostolski misijonar in škof med Indijani v Ameriki. Spisal dr. Leon Vončina, profesor bogoslovja v Ljubljani. Drugi natisek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 168 str.

Konstantin veliki kot kristjan. Spisal prof. Ivan Jenko. (Glej: Izvestje c. kr. državne nižje gimnazije v Ljubljani v šolskih letih 1894/95 in 1895/96.)

Pripovedke iz avstrijske zgodovine. Nabral in priredil J. Dimnik, učitelj v Ljubljani. Tiskal in založil R. Milic v Ljubljani. 1896. IV.+143 str. 8°.

Spomenica na leto 1890.—1896. v zgodovini gasilnega društva radovljiškega. Sočlanom-gasilcem posvetil načelnik. V Radovljici. Meseca vinotoka 1896. leta. (Katol. tiskarna. Ljubljana.) 16°. 52 str.

Upori gorenjskih kmetov v 17. in 18. stoletju. Po arhivnih virih spisal Vladimir Levec. V Gorici. 1896. m. 8°. 13 str. Tisk. in zal. »Goriška tiskarna A. Gabršček.

Zgodovinske črtice iz poknežene grofije goriško-gradiške.[1]) Spisal Simon Rutar, c. kr. profesor. V Gorici. 1896. 8°. 154 str. Tiskala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabršček. Cena s poštnino vred 55 kr.

Letopis Matice slovenske. (Glej II.)

Izvestja muzejskega društva. (Glej II.)

Zgodovinski zbornik. (Glej I.)

Sestavki v različnih knjigah in časopisih.

X. Starinarska dela.

XI. Zemljepisna, potopisna in národopisna dela.

Rogaška Gora ali Donati (833 *m.*) Spisal Fr. Orožen. Ponatis iz »Plan. Vestnika«. Cena 20 kr., po pošti 25 kr. V Ljubljani. Izdalo in založilo »Slov. plan. društvo«. Natisnil A. Klein & Comp. 1896. 12°. 20 str.

Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. Prirodoznanski, statistični, kulturni in zgodovinski opis. (26 podob in 1 načrt.) Spisal S. Rutar, c. kr. gimnazijalni profesor. Ljubljana. 1896. Izdala »Matica Slovenska«. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. 8°. 128 str.

Specijalni repertorij krajev na avstrijsko-ilirskem Primorju. Na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890. Na svetlo dala c. kr. centralna statistična komisija (nemški, italijanski, slovenski, hrvaški.) Wien. 1894. Alfred Hölder, k. u. k. Hof- und Universitätsbuchhändler I. Rothenthurmstrasse 15. Lex. 8°. 219 str.

---

[1]) Ponatis iz „Koledarjev za goriško nadškofijo za l. 1896 in 1897“.

Specijalni repertorij krajev na Kranjskem. Na novo predelan itd. (Kakor zgoraj.) Lex. 8⁰. 176 str. (nemški in slov.)

Specijalni repertorij krajev na Koroškem. Na novo predelan itd. (Kakor zgoraj.) Lex. 8⁰. str. 121. (nemški in slov.)

Specijalni repertorij krajev na Štajarskem. Na novo predelan itd. (Kakor zgoraj.) Wien. 1893. Lex. 8⁰. 438 str. (nem. in slov.)

Zemljevid kamniškega okraja. Izdalo učiteljsko društvo kamniškega okraja. Merilo 1: 150.000. Narisala tvrdka Berndt und Freytag na Dunaji.

Časopis: *Planinski vestnik.* (Glej I.)

Zbornik: *Slovenska zemlja.* (Glej II.)

Letopis Matice slovenske. (Glej II.)

Izvestja muzejskega društva. (Glej II.)

Šolski učbeniki. (Glej VII. *b.*)

Sestavki v različnih časopisih in knjigah.

XII. Matematska in zvezdoslovna dela.

Šolski učbeniki. (Glej VII. *b.*)

XIII. Prirodopisna, prirodoslovna in ločbarska dela.

Naše škodljive rastline v podobi in besedi. Opisal Martin Cilenšek, profesor na deželni gimnaziji v Ptuju. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. V. snopič. 1896. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8⁰. 625.—768. str.

Izvestja muzejskega društva. (Glej II.)

Sestavki v raznih časopisih in knjigah.

XIV. Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, rudarstva, stavbarstva.

Vodopisna služba v Avstriji. *I. Predpisi o dežjemerskih opazovanjih z navodilom za opazovanje zračne topline.* Z odobrenjem c. kr. ministerstva za notranje stvari izdal c. kr. vodopisni osrednji zavod v sporazumu s c. kr. osrednjim zavodom za metereologijo in zemeljski magnetizem na Dunaju. Poslovenil Fr. Levec. V Ljubljani. 1896. v. 8⁰. 17 str. S 6 tabelami in 8 podobami. Natisnil A. Klein & Comp.

Vodopisna služba v Avstriji. *II. Predpisi za opazovanje snežne plasti in najvažnejših spremljevalnih prikazni.* Z odobrenjem c. kr. ministerstva za notranje stvari izdal c. kr. vodopisni osrednji zavod v sporazumu s c. kr. osrednjim zavodom za metereologijo in zemeljski magnetizem na Dunaju. Poslovenil Fr. Levec. V Ljubljani. 1896. v. 8°. 8 str. Z 2 tabelama in 1 podobo. Natisnil A. Klein & Comp.

Vodopisna služba v Avstriji. *Predpisi za opazovanje o vodni višini z navodilom za opazovanje vodne topline.* Na svetlo dal z odobrenjem c. kr. ministerstva za notranje stvari c. kr. vodopisni osrednji urad. Poslovenil Fr. Levec, V Ljubljani. 1896. v. 8°. 12 str. S 3 tabelami in 2 podobama. Natisnil A. Klein & Comp.

Zapisniki o rednih sejah trgovske in obrtniške zbornice za Kranjsko. — 1896. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. (Po večkrat na leto, kolikor je sej.)

XV. Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, domače gospodarstvo.

Najcenejša in najhitrejša obnovitev opustošenih vinogradov. Spisal Frančišek Gombač, deželni potovalni učitelj za vinarstvo. V berilo je vtisnenih 28 slik. V Ljubljani. 1896. Tiskali J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani. Založil deželni odbor kranjski. 8°. 60 str.

Zakonodajstvo gledé trtne uši v Avstriji. Po naročilu društva za varstvo avstrijske trtoreje zložil dr. Gustav Marchet, profesor na c. kr. visoki šoli za poljedelstvo na Dunaju in državni poslanec. — Izdalo društvo za varstvo avstrijske trtoreje. Gorica. 1896. 8°. 45 str. Tisk. Giov. Paternolli.

Gospodarski listi: *Gospodarski Glasnik za Štajersko, Gospodarski list, Kmetovalec* in različni drugi časopisi, ki se poleg drugih predmetov bavijo tudi z gospodarstvom. (Glej I.)

XVI. Vojaške knjige; vežbeniški pravilniki za požarnike, telovadce itd.

XVII. Leposlovne knjige.

Biser-ljubav zlasti za Slovane. Pojasnil dr. Bratoljubič Domobranski. Ljubljana. 1896. Tiskarna Rud. Miličeva v Ljubljani. 12°. 189 str.

Dve povesti[1]: Figura. Povest. Ruski napisal Lěskov. Prevel Podravski. — Iz križarskih bojev na Poljskem. Poljski spisal Edvard Zorjan. Poslovenil Podravski. V Gorici. 1896. 8°. Tiskala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabrščček v Gorici.

Faustissime nozze Clodig-Herzen. Udine. Tipografia del patronato. 1896. m. 8°. 36 str.

Vsebina: J. Trinko: Eccidio d' Aquileja. Propad Ogleja.

Gorenjski slavček. Lirično-komična opera v dveh dejanjih. Spisala Pesjakova Lujiza in Emanuel Züngl. Uglasbil Ant. Foerster. Izdalo in založilo »Dramatično društvo v Ljubljani«. V Ljubljani. Natisnila »Narodna tiskarna«. 1896. 12°. 65 str.

Ikonija, vezirjeva mati. Povest iz XVII. stoletja. (Kr. srbska akademija nagradila jo s prvo ceno iz Marinovičeve ustanove za l. 1891.) Srbski spisal Čeda Mijatovič. Poslovenil Podravski. (Slovanska knjižnica. Snopič 46. V Gorici. 1896. m. 8°. 104 str. Tiska in zal. »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Kapitanova hči. (Zdodovinska novela.) Ruski spisal A. S. Puškin. Poslovenil Semen Semenovič. (Slovanska knjižnica. Snopič 55. do 56. V Gorici. 1896. m. 8°. 178 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Lirske in epske poezije. Napisal A. Aškerc. V Ljubljani. Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1896. m. 8°. 196 str.

Narodne pripovedke v Soških planinah. III. Zbral in napisal Josip Kenda. (Slovanska knjižnica. Snopič 47. V Gorici. 1896. m. 8°. 96 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.)

Materine sanje. Slika v jednem dejanji. Spisal E. Gangl. Izdala in založila družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila Národna tiskarna. 1896. m. 8°. 20 str.

Očenaš. Hercegovinska pripovedka, češki spisal Jos. D. Konrad. Poslovenil Podravski. — *Sovražnik.* Poljski spisal Ostoja. Poslovenil Podravski. — *Zgodovinske črtice* iz pokne̋žene grofije goriške in gradiške. II. del. Spisal Simon Rutar, c. kr. profesor. (Koledar za goriško nadškofijo za l. 1897.) V Gorici. 1896. 8°. Tisk. in zal. »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.

[1]) Nahajata se tudi v „Vencu slovanskih povestij“ in v „Koledarju za goriško nadškofijo za l. 1896“.

Josip Pagliaruzzi — Krilan. Zbrani spisi. III. knjiga. Izdal Anton Klodič-Sabladoski. (Slovanska knjižnica. Snopič 52.—.53—54. V Gorici. 1896. m. 8°. S štirimi slikami XXXVIII.+152 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabršček.)

Pesen o delu. 1895. Založil Rok Drofenik v Celji. Tiskarna Rakusch v Celji. 634. Lex. 8°. 1 stran.

Pesmi. Zložil Simon Jenko. Za tisek priredil Anton Funtek. Ilustracije zvršila J. Kobilca. I. V Ljubljani. Založil Oton Fischer. 1896. 12°. 126 str. — Natisnila Ramm & Seemann v Lipskem.

Poezije doktorja Franceta Prešerna. V Ljubljani. Založil Makso Fischer. 1896. 12°. 170 str. Natisnila Ramm & Seemann v Lipskem.

Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. I. zvezek. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1896. m. 8°. 354 str.

Preko morja. Hrvatski spisal Evgenij Kumičić. Poslovenil A. Z. Lovanski. (Slovanska knjižnica. Snopič 50.—51. V Gorici. 1896. m. 8°. 128 str. Tiska in zalaga »Goriška tiskarna« A. Gabršček.)

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. R. Štrekelj. II. snopič (pola 13 *b* — 25 *a*). Izdala in založila »Slovenska Matica«. V Ljubljani. 1896. Natisnila tiskarna R. Milica. 8°.

Venec slovanskih povestij. Prevodi iz ruščine, poljščine, češčine, slovaščine in srbohrvaščine. I. V Gorici. 1896. 8°. 174 str. Cena s poštnino vred 55 kr. Tisk. in zal. »Goriška tiskarna« A. Gabršček. (Te povesti so bile tiskane v »Koledarju goriške nadškofije« za leto 1896. in 1897. ter v podlistkih »Soče« in »Primorca«.)

Obseg: Figura. Ruski napisal Lěskov; prevel Podravski. 2.) Iz križarskih bojev na Poljskem. Poljski spisal Edvard Zorjan; poslovenil Podravski. 3.) Slepčevodja. Slika in bosanske prošlosti; hrvaški spisal Ivan Lepušič; poslovenil Ivan Čestimir. 4) Slika iz gladnih let. Poljski napisala Eliza Orzeszkova; poslovenil Podravski. 5.) Slovaške sličice. Češki spisala G. Preisova; poslovenil Franc Tominšek. *a*) Razna mnenja, *b)* Ovčica, *c)* Brata steklenkarja.) 6.) Ada. Novela. Iz hrvaščine preložil Vekoslav. 7.) Očenaš. Hercegovinska pripovedka; češki spisal J. D Konrad; poslovenil Podravski. 8) Sovražnik. Poljski spisal Ostoja; poslovenil Podravski.

Zbirka národnih pesmi. I. snopič. Drugi popravljeni natis. Maribor. 1896. Tisk in zaloga tiskarne sv. Cirila. Cena 20 h. 16°. 64 str.

Knjige za mladino. (Glej VII. *c.*)

Knjige za ljudstvo. (Glej XIX.)

Leposlovni listi: *Dom in svet. Ljubljanski Zvon. Zora.* (Glej I.)

Leposlovni zborniki: *Slovanska knjižnica. A. Knezova knjižnica.* (Glej II.)

XVIII Umetniška dela (Glasbena slikarska dela i. dr.).

Glasbena Matica. Vzpomladna pesem. Mešan zbor. Besede po Vrtcu A. Pin. pomnožene vglasbil Stanko Pirnat. Zvezek XXVII. Založila in izdala Glasbena Matica. V Ljubljani. 1896. Lastnina Glasbene Matice...... Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji. VII. m. 4°. partitura 9 str., pojedini glasovi 8°. 4 str.

Mladi mornar. V spomin rajnemu knezoškofu Antonu Alojziju Wolfu o petdesetletnici Alojzijevišča za šesteroglasni mešan zbor sè samospevi zložil Ant. Foerster. op. 61. V Ljubljani. 1896. Založilo Alojzijevišče. Tisk Katoliške tiskarne. m. 4°.

O mraku. Pesmi za srednji glas s spremljevanjem klavirja. Zložil K. Hoffmeister. Poletna noč. O takrat. Pod snegom. Večerna pesem. Založil L. Schwentner, knjigotržec v Brežicah ob Savi. Natisnila Jos. Eberle i. dr. na Dunaju. VII. 4°. 15 str. (Slov. in češki.)

Napev in besede avstrijske cesarske pesmi. . . . . Na Dunaju. V ces. kralj. zalogi šolskih knjig. 1896. Muzikalna tiskarna Jos. Eberle & Comp. na Dunaju. Lex. 8°. 7 str.

(*Nezakonska mati.* Zložil dr. Benjamin Ipavic.)

Pet samospevov sè spremljevanjem glasovirja. Zložil A. Foerster. 1.) Ista bol, 2.) Vprašanje, 3.) Zapuščena, 4.) Poletuje golobica, 5.) Mlad junak. Založila in izdala »Glasbena Matica« v Ljubljani. 1896. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaju. VII. Cena 1 gld. v. 4°. 17 str.

Pouk v igranju na citrah. Sèstavil Fran Sal. Koželjski. II. zvezek. 1896. Založil L. Schwentner, knjigarna v Brežicah ob Savi. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaju. VII. 4°. 25.—50. str.

Pomladanski odmevi, pesmi za sopran, alt, tenor in bas, uglasbil Janez Laharnar, orglavec na Št. Viški gori, pošta Slap ob Idriji. (opus 5., cena 70 kr.).

Pomladni sèn. Zložil Ign. Hladnik. Hrepenenje po pomladi (J. Stritar). Dvospev za sopran in alt sè spremljevanjem glasovirja. Op. 30. V mraku. (J. Kostanjevec.) Dvospev za sopran in bariton sè spremljevanjem glasovirja. Op. 31. Pri oknu. Dvospev za sopran in tenor sè spremljevanjem glasovirja. Op. 32. V Ljubljani. Založil skladatelj. Tisk J. Blasnikov. 4⁰. 12 str.

(*Prodana nevesta.* Zložil A. Bartl.)

(*Štefanija-gavotte.* Zložil A. Bartl.)

Slava Bogu. Postni in velikonočni napevi. IV. zvezek. V spomin sv. misijona v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Za mešan zbòr zložil P. Angelik Hribar. O. S. Fr. V Ljubljani. Založil frančiškanski samostan. Tisek Katol. tiskarne. 4⁰.

Sveta maša. Zložil in visokočastitemu gospodu gospodu Mihaelu Napotniku, knezu in škofu lavantinskemu, dvornemu kaplanu, doktorju bogoslovja itd. itd. poklonil Valentin Štolcer, učitelj. V Ljubljani. Založil skladatelj. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 4⁰. 10 str.

Slovenska pesmarica. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. I. zvezek. V Celovcu. 1896. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja. 8⁰. 205 str.

Preblagorodni gospe Engelhildi Lauričevi. *Trije dvospevi* s spremljevanjem klavirja. Zložil Fran Gerbić. Op. 17. in 33. 1.) Spomladni klic. 2.) V noči. 3.) Cvetice. Založila in izdala Glasbena Matica v Ljubljani. 1896. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaju. VII. v. 4⁰. 23 str.

Venec slov. pesmij. Za citre sèstavil Jos. Mešiček. Založila L. Schwentnerjeva knjigarna v Brežicah ob Savi. Drugi natis. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaju. VII. 4⁰. 7 str.

Začetne okrajšave v slovenskem debatnem pismu. Spisal Fr. Novak. (Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Krainburg za leto 1895/96. Kleinmayr & Bamberg) 8⁰. 26 str.

Listi: *Cerkveni glasbenik. Jugoslovanski stenograf.*

XIX. Knjige za prosti národ, spisi prigodniki, knjige različne vsebine.

Črni bratje. Povest. Poslovenil Filip Haderlap. Drugi natis. V Ljubljani. Založil in prodaja J. Giontini. 1896. m. 8⁰. 82 str. Tisek R. Miličeve tiskarne v Ljubljani.

Eno leto med Indijanci. Povest. Poslovenil F. H. Novi popravljeni natis. V Ljubljani. Založil in prodaja Jan. Giontini. 1896. Tiskarna R. Miliceva. Ljubljana. m. 8⁰. 76 str.

Erazem predjamski. Povest iz petnajstega stoletja. Peti natis. Ljubljana. Založil in prodaja Janez Giontini v Ljubljani. 1896. Tiskal R. Milic v Ljubljani. m. 8⁰. 40 str.

Ilustrovani národni koledar. 1897. Leto IX. Uredil in izdal Dragotin Hribar. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. m. 8⁰. 147 str.

Vsebina zabavnega dela: Dr. Vatroslav Oblak. (Fr. Vidic.) Josip Lendovšek. Kanonik Karol Klun. Josip Pagliaruzzi-Krilan. Slepec. V ruskem jeziku spisal V. L. Vjeličko. (Prevedel A. Aškerc.) Huda luknja in njene podzemeljske jame. Spisal Fr. Fridolin Sevničan. Pisatelj Orlov, (Velikomestna črtica. Fr. Govekar.) Celjski grofi. (Spisal P. pl. Radics.) Važni dogodki leta 1896.

Je zmota kratka — dolg je kès. Iz nesrečneževega dnevnika slovenskemu ljudstvu v pouk priobčil F. Prlek. Tiskarna Dolenc. Trst. Izd. F. Prlek. 1896. 12⁰. 63 str.

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1897. Na svetlo dala in založila »Družba sv. Mohorja« v Celovcu. Natisnila tiskarna Družbe svetega Mohorja v Celovcu. 4⁰. 128+80 str.

Vsebina književnega dela: Sijonski glasovi. Mih. Opeka. Kaj je v Rimu o božiču lepega. V Rimu spisal dr. Mih Opeka. Božične pesmi. Zapisal po Beli Krajini Janko Barlé. Stričeva dedščina. Povest. Spisal J. Klemenčič . . . . Frančišek Kosar, pisatelj in rodoljub slovenski (. . . Po knjigi dr. Iv. Križaniča sèstavil Fr. K.) Pripovedka o cerkvi Matere Božje na ptujski gori. (Spisal Pankracij Gregorec.) Pregled slovenske šmarnične književnosti. (Spisal P. Bohinjec.) . . . Iz davnih dnij. (Črtica iz prazgodovine slovenske. Spisal Ivan Šubic.) Nevednost in sleparstvo. (Povest. Spisal Bohinjec.) Major Andrej Komel pl. Sočebran. (Življenjepis. Spisal Sevničan.) O strelovodu. (Spisal Fr. Hauptmann.) Skrivnost gospodinje Anke. (. . . . Spisal Božidar Flegerič.) Spomin na staro mater. (Slika. Spisal A. Koder.) Trije umrli odborniki Mohorjeve družbe. Tri slovanske pripovedke (Nabral Ivan Steklasa.) Razgled po katoliških misijonih. (Spisal kanonik dr. Ivan Križanič.) Desetletno delovanje šolske družbe sv. Cirila in Metoda. Opisal Anton Koblar. Nekatere nerodnosti po kmetih. Slovenske posojilnice in hranilnice l. 1895. — Gospodarske drobtinice.

Koledar za goriško nadškofijo za navadno l. 1897. III. letnil — Cena 50 kr. V Gorici, 1896. 8⁰. 176. str. Natisnila, iz dala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabrščček.

Perpetua ali afričanski mučenci. Pogled v tretje stoletje pc Kristovem rojstvu, posnet po pravih mučeniškik zapiskih Poslovenil Anton Lésar. Drugi natisek. Izdala in zalc

žila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1896. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 138. str.

Slovenske večernice za pouk in kratek čas. 49 zvezek. (Glej II.)

S prestola na morišče ali nesrečna kraljeva rodbina. Iz nemškega prosto poslovenil Dominicus. Drugi natis. V Ljubljani. Založil in izdal Janez Giontini. 1896. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. m. 8°. 65 str.

Sveta grofinja Genovefa. Mična in ganljiva povedka. Osmi natis. V Ljubljani. 1896. Založil in prodaja Janez Giontini. Tiskarna R. Miličeva. Ljubljana. m. 8°. 50 str.

Šaljivi Slovenec. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Nabral in izdal Anton Brezovnik, učitelj. Druga povsem predelana in za polovico pomnožena izdaja. Ljubljana. 1896. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 308. str. m. 8°. Cena 90 kr.

Sèstavki v različnih časopisih in knjigah.

XX. Letna poročila, računski sklepi, pravila društev, imeniki, koledarji itd.

Izvestje c. kr državne nižje gimnazije v Ljubljani o šolskih letih 1894/95 in 1895/96. Na svetlo dal c. kr. ravnatelj Fran Wiesthaler. Vsebina: 1. Konstantin Veliki kot kristijan. Spisal profesor Jos. Jenko. 2. Šolska poročila. Sèstavil ravnatelj. V Ljubljani. 1896. Založila c. kr. državna nižja gimnazija. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. v. 8°. 87 str.

Letno izvestje c. kr. obrtnih strokovnih šol (strokovna šola za obdelovanje lesa z javno risarsko šolo in strokovna šola za umetno vezenje in čipkarstvo) v Ljubljani v šolskem letu 1895/96. Na svetlo dal c. kr. direktor Ivan Šubic. V Ljubljani. 1896. Založili c. kr. obrtni strokovni šoli. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fedor Bamberg. v. 8°. 20 str.

Letno sporočilo Fran-Josipove ljudske šole v Črnomlji, štiririrazrednice z dekliško paralelko. 1895/96. Izdalo učiteljsko voditeljstvo. Založil krajni šolski svet v Črnomlji. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 14 str.

Letno poročilo čveterorazredne deške ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Kamniku. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega

leta 1895/96. Založil krajni šolski svet v Kamniku. Tiskarna R. Miliceva v Ljubljani. 8⁰. 12 str.

(*Šolsko poročilo štirirazredne ljudske šole v Komnu* za leto 1896. Izdal c. kr. okrajni šolski svet v Sežani. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 8⁰. 19 str.)

Letno poročilo štirirazredne dekliške ljudske šole v Kranji. Izdalo šolsko vodstvo konci šolskega leta 1895/96. Založila dekliška šola v Kranji. Tiskarna R. Milic-eva v Ljubljani. 8⁰. 10 str.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Kranji. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega l. 1895/96. Založil krajni šolski svet v Kranji. Tiskarna R. Miličeva v Ljubljani. 8⁰. 13 str.

Letno poročilo trirazredne dekliške ljudske šole nekaj s poludnevnim, nekaj s celodnevnim poukom v Kamniku o konci šolskega leta 1895/96. Založil krajni šolski svèt v Kamniku. Tiskarna R. Miličeva v Ljubljani. 8⁰. 75 str.

Letno poročilo mestne osemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1895/96. Založila osemrazredna dekliška ljudska šola v Ljubljani. Tisk Rud. Miličeve tiskarne. 8⁰. 21 str.

Letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1895/96. Založila I. mestna petrazredna deška ljudska šola v Ljubljani. Tisek R. Miličeve tiskarne. 8⁰. 25 str.

Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole, obrtne pripravljalne in šolske delarne v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1895/96. Založila II. mestna petrazredna deška ljudska šola v Ljubljani. Tiskal R. Milic v Ljubljani. 8⁰. 24 str.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani. Izdalo šolsko ravnateljstvo na koncu šolskega leta 1895/96. Založile Uršulinske dekliške šole. Tiskarna R. Miliceva. Ljubljana. v. 8⁰. 38 str. (nemški in slovenski.)

Letno poročilo štirirazredne ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Metliki. Izdalo šolsko voditeljstvo na koncu šolskega leta 1895/96. Založil krajni šolski svèt v Metliki. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8⁰.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Novem mestu. Tiskal J. Krajec. m. 8⁰. (14 str.)

Letno poročilo trirazredne dekliške šole v Novem mestu. Založil krajni šolski svet v Novem mestu. Tiskal J. Krajec. m. 8⁰.

Letno poročilo petrazredne ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Postojni. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega l. 1895/96. Založil krajni šolski svèt v Postojini. Tiskal R. Šeber v Postojni. 8⁰. 17 str.

Letno poročilo čveterorazredne ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Radovljici. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1895/96. Založil krajni šolski svèt v Radovljici. Tiskarna R. Miliceva v Ljubljani. 8⁰. 13 str.

(*Šolsko poročilo štirirazredne ljudske šole v Sežani.* Izdal c. kr. okrajni šolski svet v Sežani. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 8⁰. 20 str.)

Letno poročilo petrazredne deške ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Škofji Loki. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1895/96. Založil krajni šolski svet v Škofji Loki. Tisek R. Miliceve tiskarne. 8⁰. 13 str.

Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Toplicah. Izdalo šolsko voditeljstvo na koncu šolskega l. 1895,96. Založil krajni šolski svèt v Toplicah.

Letno poročilo o zasebnih šolskih zavodih s pravico javnosti družbe sv. Cirila in Metoda v Trstu za šolsko leto 1895,86. Založila družba sv. Cirila in Metoda. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 1896. 8⁰. str. 10.

Letno poročilo ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Tržiču. 1895/96. — Verlag der Schulleitung in Neumarktl. Buchdruckerei R. Militz Laibach. (večinoma nemški.)

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. IX. Povodom X. redne velike skupščine v Kranji, dne 8. avgusta 1895. izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. Tisek J. Blasnikovih naslednikov. 1896. 8⁰. 114 str.

'vaindvajseto poročilo in račun družbe duhovnikov Lavantinske škofije za l. 1895. Založba družbe. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 8⁰. 4 str.

'vajseto in prvo letno poročilo družbe sv. Vincencija za podpiranje (!!) uboštva na Kranjskem za leto 1896. Založila Vincencijeva družba. Natisnila Katoliška tiskarna. v. 8⁰. 13 str.

Letopis slovenskih posojilnic za leto 1896. Spisal Ivan L a p a j n e, šolski ravnatelj v Krškem. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 4⁰. 76 str.

Poročilo odbora dijaške kuhinje v Kranju. Za šolsko leto 1895/96. — J. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana. 8⁰. 4 str.

(*Letno poročilo bolniške blagajnice mojstrov v Ljubljani.* 8⁰. 4 str. Natisnila Klein & Comp. — 1896. n. in sl.)

(*Letno poročilo dijaške kuhinje v Ljubljani.* 8⁰. 8 str. Natisnila Klein & Comp. 1896.)

Letno poročilo društva tiskarjev, kamenopiscev in kamenotiskarjev na Kranjskem od 1. jan. do 31. dec. 1895. Ljubljana. 8⁰. Založilo tiskarsko društvo. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg (večinoma nemški.)

(*Letno poročilo gospejinskega pomočnega društva za Kranjsko.* 1896. 8⁰. 10 str. Natisnila Klein & Comp.)

(*Letno poročilo Marijine bratovščine v Ljubljani.* 8⁰. 8 str. 1896. Tiskala Klein & Comp.)

(*Letno poročilo pomočnega društva rudečega križa za Kranjsko.* 1896. Natisnila Klein & Comp. 8⁰. 16 str. nemški in slov.)

(*Letno poročilo prvega ljubljanskega uradniškega konsumnega društva.* Za upravno leto 1895. Ljubljana. 1896. Samozaložba. Tiskala Klein & Kovač. 8⁰. 8 str. nemški in slov.)

Letno poročilo telovadnega društva Sokol v Ljubljani V Ljubljani. Založilo telovadno društvo Sokol. Tisek Národne tiskarne 1896. 8⁰. 24 str.

(*Letno poročilo veteranskega društva v Ljubljani za leto 1895.* 8⁰. 10 str. Natisnila Klein & Comp. 1896. nemški in slov.)

Letopis narodne čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1896. Založila Národna čitalnica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 8⁰. 22 str.

Osmo letno poročilo podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju, ustanovljenega l. 1888. o vladarski štiridesetletnici Njegovega Veličanstva cesarja Frančiška Jožefa — Na Dunaju. 1896. Izdalo in založilo društvo. Tiskala tiskarnica c. in kr. dvornih gledališč, odgovoren A. R i m r i c h. m. 8⁰. 22 str.

Poročilo o delovanji gospinske podporne družbe rudečega križa za Goriško in Gradiško za XVII. družbeno leto 1895 V Gorici. 1896. 8⁰. Založila družba. Tiskal Seitz. 16 str

Prvo izvestje društva za „krščansko umetnost“ v Ljubljani za l. 1895. in 1896. V Ljubljani. Založilo društvo za krščansko umetnost v Ljubljani. Tisk Katoliške tiskarne. 1896. Lex. 8°.

Štirinajsto letno poročilo družbe vednega češčenja presvetega Rešnjega telesa in v podporo ubožnih cerkev lavantinske škofije za leto 1895. Maribor. 1896. 8°. 4 str. (Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.)

Upravniško poročilo glavnega odbora c. kr. kmetijske družbe kranjske občnemu zboru za leto 1895. Ljubljana. 1896. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske v Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 20 str.

(*Letni račun delalskega podpornega društva v Trstu.* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 8°. 16 str.)

(*Letni račun društva veteranov v Trstu* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 4°. 4 str. Nemški, italij. in slov.)

(*Letni račun gospodarskega društva pri Federniči.* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 4°.)

(*Letno poročilo in sklep računa tržaške posojilnice in hranilnice.* V Trstu. Tiskarna Dolenc. 4°. 8 str.)

(*Bilanca rojanskega posojilnega in konsumnega društva.* V Trstu. Tiskarna Dolenc. 8°. 4 str.)

(*Letno poročilo Borštjanskega posojilnega in konsumnega društva.* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 16°. 64 str.)

(*Letni račun društva Arimatej v Barkovljah.* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 4°.)

(*Letni račun društva Nikodem na Opčini.* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 4°.)

(*Letni račun pogrebnega društva v Lonjeru.* V Trstu. 1896. Tiskarna Dolenc. 4°.)

(*Letni račun pogrebnega društva v Rocolu* V Trstu. 1896. Tiskarna Dolenc. 4°.)

(*Letni račun pogrebnega društva v Rojanu.* V Trstu. 1886. Tiskarna Dolenc. 4°.)

(*Letno poročilo hranilnega in posojilnega društva v Ljubljani.* 8°. 4 str. Tiskala Klein & Comp. 1896. nem. in slov.)

(*Letno poročilo posojilnice v Radečah.* 8°. 6 str. 1896. Tiskala Klein & Comp.)

Okrajna hranilnica in posojilnica v Idriji . . . . Prvo poročilo in računski sklep za upravno dobo od 4. nov. 1894. do 31. dec. 1895. 4⁰. 8 str. R. Šeber v Postojni.

Podgradska posojilnica in hranilnica, registrovana zadruga z neomejenim poroštvom. Prvo upravno leto 1895. 4⁰. 3 str. Tiskal Rih. Šeber v Postojni.

Poročilo in računski sklep posojilnice v Ribnici. Za osmo upravno leto 1895. R. Šeber v Postojni. 4⁰. (8 str.) — Isto za okrajno posojilnico v *Litiji.* 8⁰. (za prvo upravno leto) in za posojilnico za *Il. Bistriški okraj v Trnovem* (za drugo upravno leto.) 8⁰.

Posojilnica v Mariboru, registrovana zadruga z omejenim poroštvom. *Računski sklep za štirinajsto upravno leto 1895.* Založila zadruga. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 4⁰. 12 str.

(Podobne računske sklepe je izdalo še več posojilnic na spodnjem Štajerskem.)

Posojilnica v Zagorji ob Savi, registrovana zadruga z neomejeno zavezo. — Račun in Bilanca za prvo upravno leto 1895. R. Šeber. Postojna. 4⁰. 4 str.

(Jednaka poročila je tiskala Šeberjeva tiskarna v Postojni za Posojilnico na Dolu (Hrastnik) za drugo upravno leto, za Posojilnico v Logatcu za osmo upravno leto, za Posojilnico na Slapu pri Vipavi za 2. upravno leto; naposled za Posojilnico v Cerknici za prvo upravno leto.) 8⁰.

(*Računski sklep posojilnice in hranilnice v Kopru.* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 8⁰.)

(*Letno poročilo ricmanjskega posojilnega in konsumnega društva.* 1896. V Trstu. Tiskarna Dolenc. 8⁰. 4 str.)

Računski zaključek mestne hranilnice ljubljanske za šesto upravno dobo od dne 1. januarja do dne 31. decembra 1895. l. V Ljubljani. Založila mestna hranilnica ljubljanska. Natisnil A. Klein & Comp. 4⁰. 27+XXXII.

Sklep računa meščanske vojašnice v Ljubljani konec leta 1896. V Ljubljani. Založila meščanska vojašnica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 8⁰. 13 str. (nemški in slov.)

Sklep računa zastavljavnice in ž njo združene hranilnice ustanovljene po grofu Thurnu v Gorici za leto 1895. — Gorizia, tipografia Ilariana editrice. 1896.

(Tako se glasi slovenski na drugem mestu nahajajoči se naslov letnih poročil, katera goriški „Monte di pietà“ že izza leta 1875. v laškem in slovenskem jeziku objavlja.)

Imenik in poročilo „Danice“. Dunaj. Tiskarna »Austria« Fr. Doll. (1895.) 8°. 8 str. (Priloženo k 1. letniku »Zore«.)

Volilski imenik za dopolnilne volitve občinskega sveta deželnega stolnega mesta Ljubljane leta 1896. Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. Fol.

Koledar Katol. tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1897. Namenjen zlasti slovenski duhovščini. Deveti letnik. Izdalo in založilo tiskovno društvo v Ljubljani. Natisnila Katoliška tiskarna. 16°. 147 str.

Koledar za goriško nadškofijo za navadno leto 1897. (Glej XIX.)

Koledar družbe sv. Mohorja. (Glej XIX.)

Národni koledar. (Glej XVII.)

Mala pratika za navadno leto 1897., ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmet. družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 24°. 40 str.

Slovenska pratika za navadno leto 1897., ki ima 365 dnij. V Ljubljani. Tiskala Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 24°.

Velika pratika za navadno leto 1897., ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmet. družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 24°. 56 str.

Hišni red za stranke stanujoče v hiši Parne ulice št. —. Natisnila Národna tiskarna v Ljubljani. 15 str. 8°. (nemški in slov.)

(*Navodilo za užitninsko osobje mesta ljubljanskega.* 8°. 6 str. Natisnila Klein & Comp. 1896.)

Opravilniki zdravniške zbornice kranjske, sprejeti v seji dne 22. julija 1896. V Ljubljani. 1896. Založila zdravniška zbornica kranjska. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. m. 8°. 42 str. (nemški in slov.)

(*Pravila delavskih društev na Kranjskem.* Tiskarna Kleinmayr & Bamberg. Ljubljana. 1896.)

Pravila Národne čitalnice v Kamniku. Tiskal. R. Šeber v Postojni. Založil odbor. 8°. 1896. 7 str.

Pravila podpornega društva za uboge učence c. kr. državne nižje gimnazije v Celji. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 16°. 7 str.

Pravila poselskega zavetišča Jožefinišča v Ljubljani . . . . Tiskarna Kleinmayr & Bamberg. Ljubljana. m. 8°. 4 str.

Pravila prostovoljnega gasilnega društva na Koroški Beli. Samozaložba. Tisk Národne tiskarne v Ljubljani. m. 8°. 9 str.

(*Pravila strokovnega društva pleskarjev v Ljubljani.* 1896. Natisnila Klein & Comp. 8°. 40 str. nemški in slov.)

(*Pravila veteranskega društva v Idriji.* 8°. 16 str. 1896. Tiskala Klein & Comp. nemški in slov.)

Pravila za posojilnico za Bled in okolico, registrovano zadrugo z neomejeno zavezo. Založila posojilnica. Tisk Národne tiskarne v Ljubljani. m. 8°. 12 str.

Pravila za posojilnico za Loški potok, Drago in Travo, registrovano zadrugo z neomejeno zavezo. Založila posojilnica. Tisk Národne tiskarne v Ljubljani. m. 8°. 12 str.

Pravila za strokovno društvo mizarskih pomočnikov za Kranjsko. Knjižica za člane. Založilo strokovno društvo mizarskih pomočnikov za Kranjsko. Tisk Národne tiskarne v Ljubljani. (Brez letnice.) 8°. 8 str.

Knaflič Radoslav, nadučitelj. *Pravila „Zaveze“ slov. učiteljskih društev“*, preosnovane na oslavo 50letnega slavnega vladanja Njegovega Veličanstva našega presvetlega cesarja Franca Jožefa I. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 16°. 109 str.

(*Pravilnik za užitninsko osobje ljubljanskega mesta.* 8°. 10 str. Natisnila Klein & Comp. 1896.)

Uredba za učiteljsko osobje Glasbene Matice. Samozaložba. Tisk Národne tiskarne v Ljubljani. 8°. 10 str.

Vodilo tretjega reda sv. Frančiška. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 16°. str. 32.

Ročni zapisnik za šolsko leto 1896/97. Sèstavil Št. Primožič, učitelj. III. letnik. V Postojni. Tisk. in zal. R. Šeber. 12°.

Ilustrovani modni listi skladišča dunajskih oblek. Izdajatelja Gričar in Mejač. Odgovorni urednik: Ivan Mejač. Izhajajo v marcu in septembru vsakega leta. II. letnik. 1896. v. 8°.

Voditelj po Traberjevem Panoptiku in anatomičnem muzeju. Največja zbirka umetnih plastičnih podob človeškega telesa. V Trstu. Tiskarna L. Hermanstorfer. (Brez letnice.) 16 str. 8°.

Letopis „Slovenske Matice".

(Sestavil **E. Lah.**)

I.

Poročilo o delovanju „Slovenske Matice"

v dobi od 1. grudna 1896 do 30. listopada 1897.

---

108. odborova seja, v četrtek dné 17. grudna 1896. l.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenec, dr. I. Janežič, A. Kržič, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Sušnik, I. Šubic, A. Tavčar, dr. I. Tavčar, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 17.

Potem ko predsednik proglasi sklepčnost in pozdravi navzočne, poroča zapisnikar, da je društvo podedovalo po pokojnih društvenikih *Fr. Knificu* in *Iv. Zuži* 89 gld. 48 kr., oziroma 134 gld. 20 kr. — Pri odkritju *Trstenjakove* spominske plošče, za katero je podarilo 25 gld., je bilo dné 6. septembra t. l. v Kraljevcih zastopano po svojem ondotnem poverjeniku notarju O. Ploju v Radgoni; pri *Lendovškovi* slavnosti dné 9. septembra t. l. pa po svojem odborniku profesorju dr. Sketu. — Predsedništvo *Ciril-Metodove* družbe se je ob preselitvi v Narodni dom zahvalilo za prepustitev pisarniških prostorov v sejne namene. Svojemu odborniku in poverjeniku *Luki Svetcu* je Matica čestitala ob njegovi sedemdesetletnici pismeno in bila pri slavnosti dné 20. septembra t. l. zastopana po odborniku dr. Požarju in tajniku; pri *Šubičevi* slavnosti dné 8. septembra t. l. v Poljanah po predsedniku in tajniku, pri otvoritvi *„Narodnega doma"* dné 11. oktobra t. l. pa po predsedniku.

Dné 28. novembra t. l. je umrl na Dunaju *Ivan Navratil*, starosta dunajskih Slovencev, odbornik, poverjenik in sotrudnik društva. Matica mu je poklonila venec s trakovi in bila pri pogrebu zastopana po odborniku Koblarju, poverjeniku dr. Sedeju ter društvenikih dr. Murku in dr. Štreklju. V priznanje velikih zaslug pokojnikovih za društvo in sožaljenje nad izgubo se dvignejo navzočniki po predsednikovem pozivu raz sedeže. Pokojnikovima sinovoma se je iz predsedništva poslalo pismeno sožaljenje.

Sklene se z *„Zěmedelsko řado pro království české“* stopiti v književno zvezo in za nameravani *dr. Oblakov* spomenik dovoliti prispevek 50 gld.

Overovateljema zapisnika imenuje predsednik odbornika *F. Stegnarja* in *A. Tavčarja*, ki sta odobrila tudi zapisnik zadnje odborove seje, kateri se potrdi brez ugovora.

Na ogled sta zapisnika o sejah *književnega odseka* z dné 5. novembra in 14. decembra t. l.

Odobri se poročilo o *letošnjih društvenih knjigah*, katerih prejmó društveniki *petero*, in sicer: 1.) Letopis za leto 1896. Uredil profesor A. Bartel. 2.) Zgodovina slov. slovstva. III. del, 1. zvezek. Sestavil prof. dr. K. Glaser. 3.) Slovenske národne pesmi. II. snopič. Zbral in za tisek priredil prof. dr. K. Štrekelj. 4.) Slovenska zemlja. II. del: Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. I. snopič. Spisal prof. S. Rutar. 5.) Ant. Knezove knjižnice. III. zvezek. Poročili o razdelitvi častne nagrade iz obresti *Jurčič-Tomšičeve* ustanove za literarne namene in pa o *nagradah* pisateljem, urednikom in korektorjem letošnjih knjig se odobrita po kratkem razgovoru po nasvétih književnega odseka.

Na znanje se vzame poročilo književnega odseka o nameravani izdaji *„Zgodovine slovenskih pokrajin“* in pa *„Stenskega zemljevida slovenskih pokrajin“*, gledé katerega je po predsednikovem nasvétu stopiti v dogovor tudi s »Slov. planinskim društvom«.

Poročilo tajnikovo o podaritvi *založnih knjig* in pa zahvala za to podaritev se vzame brez ugovora na znanje in se z veseljem konštatuje, da se za knjige marljivo oglašajo Slovenci ob periferiji.

Z odobravanjem se vzame na znanje, da je Matica prejela od češkega razstavinega odbora krasno delo *„Sto let práce“* v dar, za kar se je predsedstvo o svojem času dostojno zahvalilo.

Brez ugovora se vzame na znanje tajnikovo poročilo *o poverjeništvih*. Nove poverjenike so dobili: Št. Jurij ob južni železnici, Beljak, Idrija, Ribnica, Kobarid in obe tržaški okolici Novo poverjeništvo se je osnovalo za mariborsko semenišče.

Za l. 1896. je plačalo 2246 letnikov, od zadnje seje je pristopilo društvu 168 udov: 1 ustanovnik in 167 letnikov.

Knjižnici je prirastlo 208 knjig, zvezkov in časopisov; 48 podarjenih in 160 zamenjanih; največ čeških in ruskih.

Sklene se za društvenike radi reda in točnosti vpeljati *opominske liste*

Ker se nihče več ne oglasi za besedo, zaključi se seja ob šestih zvečer.

109. (izvanredna) odborova seja, v ponedeljek dné 10. maja 1897. leta.

Navzočni: Gg. Fran Levec (predsednik); A. Bartel, P. Grasselli, dr. A. Jarc; A. Koblar, A. Kržič, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, A. Senekovič, dr. J. Starè, I. Vavrů, Fr. Wiesthaler in V. Zupančič, (odborniki), E. Lah (zapisnikar). Skupaj 15.

Predsednik proglasi sklepčnost, otvori sejo, pozdravi navzočne in pove, da je za danes sklical ljubljanske odbornike v izvanredno sejo, ker se je treba nujno odločiti zaradi prenosa Kopitarjevih umrjočih ostankov. Ker zdanji dunajski mestni zastop ne pusti, da bi se, kot je bilo iz početka nameravano, odmerilo Kopitarju častno mesto na osrednjem pokopališču dunajskem, in ker se Markovo pokopališče, na katerem počivata Kopitar in njegov učenec Vuk, pred dalj časom opuščeno, prav v kratkem času zazida, priporoča, da se Kopitar prenese v Ljubljano. Srbi dadó Vuka še prihodnji mesec prepeljati v Beligrad in vzemó seboj tudi Kopitarja, če bi ga Slovenci ne dali prepeljati v Ljubljano. Sramotno bi bilo za Slovence, če pusté trohneti Kopitarjeve ostanke v tuji zemlji dunajski, sramotno tudi, če bi Kopitar počival v zemlji serbski, mesto v rodni zemlji slovenski. Troški za prevažanje, krsto, rakev in spomenik bi znašali okroglih 450 gld. Predsednik da predmet na razgovor in se po kratkem razgovoru sprejmó sledeči predlogi:

a) Odbor skleni, da je Kopitarjeve umrjoče ostanke dati prepeljati v Ljubljano, in sicer ob isti priliki. kakor Vukove v Beligrad, tedaj še prihodnji mesec.

b) V pokritje troškov za prevažanje, krsto, rakev in spomenik je povabiti mesto, deželo in »Pisateljsko podporno društvo« s posebnimi prošnjami, da prispevajo s primernimi doneski.

c) Prirediti je primerno slavnost, za katero naj prevzame pripravljalna dela poseben odsek treh članov društvenega odbora (gg. Grasselli, Koblar, dr. Požar) in pa tajnik. Pisateljsko podporno društvo je pa naprositi, da odpošlje v ta odsek tudi svojega zastopnika.

Ko *predsednik* odgovori še na dve interpelaciji odbornikov dr. Požarja in Senekoviča radi dveh založnih knjig, ki imata postati šolski, in se vsled tega sklene, pospešiti rešitev dotične vloge, se seja zaključi.

110. odborova seja, v petek dné 4. junija 1897. l.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenec, P. Grasselli, dr. I. Janežič, A. Koblar, A. Kržič, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, dr. J. Starè, I. Sušnik, I. Vavrů, Fr. Wiesthaler in V. Zupančič (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 16.

Predsednik proglasi sklepčnost, pozdravi navzočne in dá besedo zapisnikarju. Na znanje se vzame poročilo zapisnikarjevo o dozdanjem delovanju *Kopitarjevega* odseka in da se je Vuk-Kopitarjeva slavnost preložila na jesen.

Ob smrti odličnega sotrudnika, akademika *M. Valjavca*, † 15. marcija t. l. v Zagrebu, je izrazila Matica pokojnikovi vdovi brzojavno sožaljenje, položila na krsto venec s trakovi in bila pri pogrebu zastopana po gg. Marnu, Starétu, Steklasi, dr. Suku in dr. Vidriču. Vdova se je društvu za sožaljenje pismeno zahvalila.

Odbornik *F. Stegnar* se je z Ljubljane preselil v Maribor in uvrstil med vnanje odbornike.

Predsedništvu *„Sorbske Matice“*, ki je dné 20. in 21. apr. t. l. praznovala svojo 50-letnico v Budyšinu, poslala se je o tej priliki pismena čestitka.

Sprejme se književna zveza z *„Narodopìsnima muzejema v Pragi in v New-Yorku“*.

Sklene se k nameravanemu spomeniku pokojnemu kanoniku-predsedniku *J. Marnu* v Štangi prispevati s 50 gld.

Na znanje se vzame poročilo o izpremembah v *poverjeništvu*. Nove poverjenike so dobili: Pliberška okolica, Kamnik in Zavrč. Nova poverjeništva so se osnovala za Prosek-Opčino, Drago-Loški potok in Braslovče. Poživilo se je poverjeništvo osapsko; izpraznjeno je poverjeništvo dunajsko.

Odobrita se brez ugovora zapisnika o 108. in 109. odborovi seji. Na ogled je tudi zapisnik o seji književnega odseka z dné 9. aprila t. l. Današnjemu zapisniku se imenujeta overovateljema odbornika *Wiesthaler* in *dr. Janežič*.

Na znanje se vzame poročilo o *književnih darilih* in o zahvalah, ki so došle za ta darila, kakor tudi o *knjižnici*, kateri je od zadnje redne seje prirastlo 277 knjig, zvezkov in časopisov.

Društvu je v isti dobi pristopilo 136 *društvenikov*, in sicer 2 kot ustanovnika in 134 letnikov. Za leto 1895. je plačalo 2368 letnikov, za 1896. l. 2445, za letos do zdaj 717.

Sklene se častnega uda, *Jana Lega* v Pragi, ki praznuje te dni 40-letnico pisateljevanja, pozdraviti z brzojavno čestitko.

Poročilo književnega odseka o *letošnjih društvenih knjigah* se odobri po kratkem razgovoru. Matica izda letos *sedmero* knjig, in sicer: 1.) *Letopis* za l. 1897. Urednik mu bo profesor A. Bartel, tiskala ga bo pa »Národna tiskarna« v 3000 iztisih. 2.) *dr. K. Glaser:* Zgodovina slovenskega slovstva. III. del, 2. zvezek. Tiska ga »Katol. tiskarna« v 3000 iztiskih. 3.) *Trojka*, povest; spisal dr. Fran Detela. Tiskala jo bo kot X. zvezek »Zabavne knjižnice« Blaznikova tiskarna v 3000 iztiskih. 4.) *dr. K. Štrekelj:* Slovenske národne pesmi. III. snopič. Tiskala ga bo Miličeva tiskarna v 3200 iztiskih. 5.) *Elektrika.* I. del. Spisal ravnatelj I. Šubic. Tiska ga Hribarjeva tiskarna v Celju v 3100 iztiskih. 6.) *Trst in Istra.* II. del. Spisal prof. S. Rutar. Tisek Blaznikove tiskarne v 3000 iztiskih. 7.) *Anton Knezove* knjižnice IV. zvezek. Tisek »Národne tiskarne« v 3200 iztiskih.

Prečita in odobri se dnevni red letošnjemu rednemu (XXXII.) *občnemu zboru*, ki bode v sredo, dné 23. junija t. l. ob polpetih popoludne v »Narodnem domu«.

Na znanje se vzame poročilo o *„Stenskem zemljevidu slovenskih pokrajin"*, za katerega se je dozdaj oglasilo po 60 nabiralcih 777 naročnikov.

Končno se vzame na znanje več *književnih ocen* in se nekaterim spisom določijo še drugi presojevalci.

Potem se seja zaključi.

XXXII. redni občni zbor, v sredo dné 23. junija 1897. l.

Navzočnih krog 40 društvenikov; predseduje profesor *Fr. Levec.*

Predsednik otvori zbor, pozdravi navzočne, se zahvali za prijazno zanimanje in pove, da je bilo društveno delovanje v obče uspešno. Društvu na novo pristopi po 150 udov na leto; zdaj šteje Matica 2415 letnikov — toliko, kot še nikoli. Premoženje se je pomnožilo za 2054 gld. 90 kr., v proračun se je postavilo za knjige 6000 gld., torej za 300 več kot lani in toliko, kot še nikoli. Matica razpolaga zdaj s 57.784 gld. 01 kr. lastnega premoženja; vrh tega sta ji pa še na razpolago narodni ustanovi: Jurčič-Tomšičeva s 3097 gld. 13 kr. in Knezova s 30.604 gld. 78 kr. — skupaj 91.485 gld. 92 kr., kojih obresti pridejo v prid društvu in udom. Navzlic ugodnim gmotnim razmeram je pa Matica letos v nekaki denarni zadregi, in sicer zaradi *„Stenskega zemljevida"*, katerega hoče odbor vsled nujne potrebe izdati v merilu 1: 200.000.

Zato govori več razlogov. Matica izdaje ravno zdaj *„Opis slovenske zemlje“*. Zadnji čas se je močno povzdignila *slovenska turistika*. Popolnoma je pošel Koslerjev zemljevid, ki je izšel pred 30 leti in ni bil vselej zanesljiv. Treba torej novega zemljevida v tehnično dovršeni obliki, ki bi pa stal v 3000 iztisih založen 6000 gld. Toliko novcev Matica ne zmore iz tekočih dohodkov. Treba torej 3000 naročnikov, potem bi stal vsak izvod le 2 gld. in vsak naročnik bi imel za ta mal denar lahko zemljevid, ki bi ne bil le točen, zanesljiv in poraben, ampak bi lahko krasil vsako slovensko hišo, vsak javni prostor, vsak urad, vsako gostilno in kavarno. Predsednik se zatorej obrača do navzočnih zbornikov s prošnjo, naj bi storil vsak v svojem krogu in po svoji moči, da se oglasi zadosti naročnikov. Hvaležno polje ima tu tudi slovensko časopisje, duhovščina, učiteljstvo, slovenska društva, slovenski turisti. Le z združenimi močmi se podjetje lahko posreči. — Končno se predsednik zahvaljuje vsem, ki so »Slov. Matico« v zadnji dobi podpirali, pred vsem pisateljem-sotrudnikom, poverjenikom, odbornikom in funkcijonarjem, vzlasti presojevalcem rokopisov, in dá potem besedo tajniku.

Tajnik prečita poročilo o društvenem in odborovem delovanju v dôbi od 1. jun. 1896. do 31. maja 1897. l. Poročilo govori o izpremembah v odboru, o volitvah funkcijonarjev, o sejah odbora, književnega in gospodarskega odseka, o lanskih društvenih knjigah in javnem mnenju o njih, o letošnjih društvenih knjigah, o denarnih razmerah, o knjižnici in književni zalogi, o delovanju »Kopitarjevega« odseka, o udih in poverjeništvih, o slavnostih, društvenih in vnanjih, končno o zaslužnih pokojnikih in sploh o pokojnih društvenikih.

Potem, ko predsednik pozove zbornike, naj vstavši izrazijo svoje sožaljenje nad toliko izgubo, in se to zgodi, se vzame poročilo brez ugovora na znanje.

Overovateljema zapisnika nominuje predsednik zbornika *A. Kcelja* in *A. Tavčarja.*

Računsko poročilo: sklep za l. 1896., bilanca, proračun za l. 1897., račun o depozitih, o narodnih ustanovah in o dohodkih in troških A. Knezove ustanove posebej, se vzame brez ugovora na znanje. Čitanje se opusti.

Računskim presojevalcem: gg. *F. Bradaški, J. Dimniku* in *Dr. Žagarju* se izreče soglasno zahvala; po predsednikovem nasvétu jih zbor z vsklikom potrdi tudi za presojevalce prihodnje dôbe.

Izvršé se dopolnilne volitve v odbor. Skrutinij prevzameta poleg tajnika zbornika *I. Bonač* in *J. Dimnik.* Oddanih je bilo 46 glasovnic s 424 glasovi. Prejeli so pa gospodje:

P. Grasselli, dr. J. Lesar, dr. M. Murko, S. Rutar, dr. J. Starè in *A. Zupančič* vse glasove; gg. F. Stegnar, L. Svetec, A. Tavčar in I. Vavrů vse razun jednega, in so torej v zmislu § 12. al. 4) dr. pravil voljeni v odbor za dôbo 4 let.

Ker ni bil prijavljen noben samostojni predlog in ker se nihče več ne oglasi za besedo, zaključi *predsednik* zbor po šestih zvečer.

111. odborova seja, v sredo dné 30. junija 1897. l.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); A. Bartel, P. Grasselli, dr. I. Janežič, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, I. Sušnik, I. Šubic, A. Tavčar, I. Vilhar, Fr. Wiesthaler in A. Zupančič (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 14.

Predsednik proglasi sklepčnost, pozdravi navzočne in dá besedo zapisnikarju, da poroča o kurentnih stvaréh.

Zapisnikar poroča o izidu *dopolnilnih volitev* v odbor.

Od častnega člana *Jana Lega,* kateremu se je k štiridesetletnici pisateljevanja brzojavno čestitalo, je prejela Matica zahvalo.

Poročilo o natiskavanju *letošnjih društvenih knjig* se vzame brez ugovora na znanje.

Dné 4. julija se odkrije *Andreju Praprotniku* spominska plošča. Slavnosti se Matica udeleži povabljena po posebni deputaciji.

Poročilo o delovanju *Kopitarjevega* odseka se odobri.

Sprejme se ponudena književna zveza s *„Profesorskim društvom v Belemgradu.*

Matici je od zadnje seje pristopilo 23 *udov*, in sicer 2 ustanovnika in 21 letnikov. Za letos je plačalo 1006 letnikov. *Knjižnici* je prirastlo 36 knjig, zvezkov in časopisov: 9 podarjenih in 27 zamenjanih.

Poverjeništvo za Dunaj prevzame akad. dij. društvo *„Slovenija"*.

Odobré se nasvéti ocenjevalcev nekaterih *rokopisov* in sklene se v zmislu teh nasvétov ravnati z dotičnimi rokopisi.

Brez ugovora se odobri zapisnik o 110. odborovi seji in o XXXII. rednem občnem zboru. Prvega sta pregledala odbornika prof. dr. *Janežič* in ravnatelj *Fr. Wiesthaler*, drugega pa zbornika učitelj *A. Kcelj* in prof. *A. Tavčar*. Današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika: prof. dr. *L. Požar* in kanonik *I. Sušnik.*

Preide se na *volitve.* Z vsklikom se potrdé vsi bivši funkcijonarji tudi za tekočo upravno dobo, namreč: profesor *Fr. Levec* kot predsednik; ravnatelja *dr. Fr. Lampè* kot prvi in *P. Grasselli* kot drugi podpredsednik; c. kr. fin. prokura-

ture pristav *dr. J. Starè* kot blagajnik in hišni upravitelj; prof. *A. Kržič* in kanonik *I. Sušnik* kot ključarja. Književnemu odseku se privzame še novi odbornik prof. *dr. M. Murko.*

Potem ko *predsednik* pojasni še vprašanje radi nekega obljubljenega rokopisa, zaključi, ker se nikdo več ne oglasi za besedo, sejo ob polosmih zvečer.

112. (izredna) odborova seja, v petek dné 1. oktobra 1897.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); P. Grasselli, A. Koblar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, A. Senekovič, A. Tavčar, Fr. Wiesthaler (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 10.

Tajnik poroča o delovanju Kopitarjevih odsekov. Kopitarjeva slavnost se bo na *Dunaju* vršila ob jednem z Vukovo v nedeljo dné 10. oktobra. Kopitarjevi posmrtni ostanki se omenjenega dné izkopljejo in vzdignejo na Markovem opuščenem pokopališču. Na pokopališču bosta jeden ali dva govora in pa petje »Slovanskega pevskega društva«. Potem se vrši sprevod po mestu čez Rennweg in Heugasse. Po farah, skoz katere se bo sprevod pomikal, se bo zvonilo. Na južni postaji bo zopet jeden govor in pa petje »Slov. pevskega društva«. Na krsto se bodo polagali venci. K slavnosti se bodo vabili odlični dostojanstveniki in pa znanstveni zavodi. (Se vzame na znanje.)

Isti poroča, da se za ljubljansko slavnost po nasvétu odsekovem predlaga sledeči program: V torek, dné 12. oktobra ob štirih popoludne se dvigne krsta pred južnim kolodvorom. Pevski zbor »Glasbene Matice« zapoje »Mendelsohnov« »Beati mortui«. Sprevod vodi farno predstojništvo Sv. Petra. Med sprevodom pojó gospodje bogoslovci. Sprevoda se udeležé na posebna povabila vsa národna društva in javne korporacije. Na pokopališču ima predsednik »Slovenske Matice« nagrobni govor, potem zapoje pevski zbor »Glasbene Matice« Jenkov »Blagor mu«. — Ta program obvelja po daljšem razgovoru, katerega se udeležé vsi navzočni odborniki.

Končno si izprosi predsednik še navodila, kako mu je postopati zaradi nameravane VII. letošnje društvene knjige, koje natiskavanje prepočasi napreduje, potem pa zaključi sejo po šestih zvečer.

II. Računsko poročilo.

Izkaz

premoženja „Slovenske Matice“ koncem leta 1896.

Tekoče št.	Predmet	Znesek v gotovini gld.	kr.	Znesek v hranilnih vlogah gld.	kr.	Znesek v obligacijah gld.	kr.	Opombe
1	Prebitek v blagajni . .	3823	43	—	—	—	—	
2	Vloga na knjižico mestne hranilnice pod št. 6612	—	—	5100	—	—	—	
3	Obligacija drž. lot. pos. z dné 15. marca 1860. l. št. 18312	—	—	—	—	155	50	
4	Dvanajst obligacij sreb. rente à 1000 gld. po kurzu	—	—	—	—	12192	—	
		3823	43	5100	—	12347	50	
				21270	93			
5	Vknjiženi kapital . . .	—	—	6000	—			
6	Vrednost hiše po odbiti vknjižbi drž. posojila .	—	—	27069	—			
7	Vrednost inventarja po odbitku 10 % za obrabo	—	—	444	08			
8	Vrednost književne zaloge	—	—	3000	—			
	Skupaj . .	—	—	57784	01			
	Dné 31. decembra 1895. l. je znašalo premoženje	—	—	55729	11			
	torej se je tekom lanskega leta pomnožilo za	—	—	**2054**	**90**			

V Ljubljani dné 31. decembra 1896.

Fr. Levec, predsednik.

Dr. Josip Starè, blagajnik.

Sklep

vseh dohodkov in troškov „Slovenske Matice“ za

Tek. število	Dohodki	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	V obligacijah po kurzni vrednosti gld.	kr.	Opombe
1	Prebitek v blagajni . .	—	—	3036	69			K št. 4: Najemnina od prostorov, katere rabi društvo zase, v tej svoti ni zapopadena. Potrositi se je smelo: ad 2b) 4980·— ad 3abc) 1200·58 ad 4) 2603·25 ad 5) 252·59 ad 8) 7·10 Sk. 9043·52 potrosilo se pa je 7501·46 torej manj 1542·06
2	Doneski društvenikov:							
	a) ustanovnikov . . .	121	—					
	b) letnikov	4980	—	5101	—			
3	Obresti, in sicer:							
	a) od obligacij . . .	508	—					
	b) od gotovine . . .	392	58					
	c) od vknjiženega dolga	300	—	1200	58			
4	Dohodki hiše	—	—	2603	25			
5	Skupilo književne zaloge	—	—	252	59			
6	Darila in volila	—	—	223	68			
7	Potegnjene hran. vloge .	—	—	8450	—			
8	Razni	—	—	7	10			
9	Obligacije po kurzu . .	—	—	—	—	12347	50	
	Skupaj . .			20874	89	12347	50	
	Če se odštejejo troški			17051	46	—	—	
	ostane prebitka			3823	43	12347	50	

računa

XXXII. društveno leto od 1. jan. do 31. dec. 1896. leta.

Tek. število	Troški	V gotovini posebej gld.	V gotovini posebej kr.	V gotovini skupaj gld.	V gotovini skupaj kr.	Opombe
1	Upravni troški:					K štev. 1 c): V tej svoti je zapopadeno tudi plačilo strežniku.
	a) tajniku	600	—			
	b) blagajniku	60	—			
	c) pisarni	317	80	977	80	
2	Izdavanje knjig, in sicer:					
	a) pisateljem, urednikom in korektorjem	1664	50			
	b) tiskarnam	3180	41			
	c) vezava in odprava .	393	21	5238	12	
3	Hišni troški, in sicer:					
	a) davki in pristojbine	931	72			
	b) poprave in drugo .	194	34	1126	06	
4	Hranilniške vloge . . .	—	—	9550	—	
5	Razni	—	—	159	48	
	Skupaj . . .	—	—	17051	46	

V Ljubljani dné 31. decembra 1896.

Fr. Levec, predsednik. **Dr. Josip Starè**, blagajnik.

Pregledali, primerjali priloge s knjigami ter našli vse v najboljšem in najlepšem redu.

V Ljubljani dné 17. maja 1897.

F. Bradaška, J. Dimnik, Drag. Žagar.

Proračun

„Slovenske Matice“ za leto 1897.

Tekoče število	Dohodki	V gotovini posebej gld.	kr	V gotovini skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Obresti, in sicer:					
	a) od obligacij . .	508	—			
	b) od gotovine . .	350	—			
	c) od vknj. kapitala	300	—	1158	—	
2	Dohodki hiše, in sicer:					
	a) najemščina . .	2420	—			
	b) gostaščina . .	96	80			
	c) vodarina . . .	121	—	2637	80	
3	Doneski letnikov .	—	—	4800	—	
4	Skupilo knj. zaloge	—	—	200	—	
	Skupaj . . .	—	—	8795	80	

Tekoče število	Troški	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Upravni troški, in sicer:					
	a) tajniku	600	—			
	b) blagajniku	60	—			
	c) pisarni	270	—	930	—	
2	Hišni troški, in sicer:					
	a) davki	850	—			
	b) pristojbine	350	—			
	c) poprave	300	—	1500	—	
3	Društvene knjige, in sicer:					
	a) pisateljem, urednikom in korektorjem . .	2150	—			
	b) tiskarnam	3350	—			
	c) vezava in odprava . .	500	—	6000	—	
4	Razni			200	—	
5	Znesek prebitka			165	80	
	Skupaj . . .			8795	80	

V Ljubljani dné 31. decembra 1896.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Depozita,

katera je hranila „Slovenska Matica“ leta 1896. v svoji blagajni.

Zaporedno število	Ime vlagatelja	Kje je nabrani denar vložen?	Vrednost dné 31. grudna 1895		Prirastek na obrestih tekom leta 1896		Vrednost koncem leta 1896	
			gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.
1	Odbor za nabiranje doneskov za spomenik pokojnemu dru. Janezu vitezu Bleiweisu . . .	V knjižici kranjske hranilnice štev. 123.707	3159	47	127	62	3287	09
2	Odsek za nabiranje doneskov za pokojnega dr. E. H. Coste spomenik	V knjižici kranjske hranilnice štev. 84.037	1587	99	64	12	1652	11
		Skupaj . . .	4747	46	191	74	4939	20

V Ljubljani dné 31. decembra 1896.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Sklep računa

vseh dohodkov in troškov „Anton Knezove ustanove za izdavanje poučne in zabavne knjižnice“ za l. 1896.

Zap. število	Dohodki	V gotovini gld.	V gotovini kr.	Opombe
1	Prebitek v blagajni	28	41	
2	Obresti glavnice, in sicer:			
	a) od gotovine . . . . . 1054·06			
	b) od vrednost. papirjev 28·—	1082	06	
3	Dividenda od zadružnih deležev	171	—	
4	Skupilo za knjige	11	20	
5	Potegnjene hranilniške vloge .	856	67	
	Skupaj . . .	2149	34	
	Ako se odštejejo troški v znesku	2143	81	
	ostane prebitka	5	53	

Zap. število	Troški	V gotovini gld.	V gotovini kr.	Opombe
1	Izdavanje knjige, in sicer:			
	a) pisateljem in korektorjem . . . . . 419·—			
	b) tiskarni . . . . . 600·—			
	c) knjigovezu . . . . 87·40	1106	40	
2	Hranilniške vloge	1037	41	
	Skupaj . . .	2143	81	

V Ljubljani dné 31. decembra 1896.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Izkaz premoženja

narodnih ustanov v društvenega odbora oskrbi za leto 1896.

Tekoče število	Predmet	Izkaz premoženja posebej gld.	kr.	skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Jurčič-Tomšičeva ustanova za literarne namene, in sicer:					K točki 1 c): Ker se je na to knjižico izplačala lani častna nagrada v znesku 200 gld.
	a) Srečka ljubljanskega loterijskega posojila št. 50026 v vrednosti .	23	—			
	b) Knjižica kranjske hranilnice pod štev. 136491	423	47			
	c) Knjižica obrtno-podpornega društva v Ljubljani št. 364 (nova) .	1037	86			
	č) Knjižica posojilnice v Šoštajnu štev. 145	1612	80	3097	13	
2	A. Kuezova ustanova za izdavanje poučne in zabavne knjižnice, in sicer:					
	a) Gotovina v blagajni	5	53			
	b) Vlogi pri „Kmetski posojilnici za ljubljansko okolico“: aa) na knj. št. 643 . 25500·— bb) na knj. št. 969. 700·—	26200	—			
	c) Kreditna srečka z dné 31. marcija 1858. l. serija 1076 štev. 46 .	200	50			
	č) Sedem srečk posojila za uravnavanje reke Tisze à 137 gl. 25 kr.	960	75			
	d) En nagradni list izžrebane obveznice z nagrado ogerske hipot. banke serija 110 štev. 51 . .	18	50			
	e) Štiri srečke ljublj. loterijskega posojila à 23 gld.	92	—			
	f) Ena srečka posojila mesta Solnograd št. 11843	27	50			
	g) Deset zadružnih deležev „Kmetske posojilnice za ljublj. okolico“ à 100 gld.	1000	—			
	h) Sedemintrideset delnic „Narodne tiskarne“ v Ljubljani po 50 gld.	1850	—			
	i) Dva deležna lista „Narodnega doma v Ljubljani“ po 100 gld.	200				
	j) Ostali meniški dolg	50	—	30604	78	
	Skupaj . . .	—	—	33701	91	
	Dné 31. decembra 1894. je znašalo premoženje			33625	80	
	torej se je lani pomnožilo za			76	11	

V Ljubljani dné 31. decembra 1896.

Fr. Levec, predsednik.

Dr. Josip Starè, blagajnik.

III.

Poročilo o društveni knjižnici.

---

e) Češke knjige.

(Dalje in konec.)

Josef Truhlář: Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. V Praze 1894.
dr. Konstantin Jireček: P. J. Šafařík mezi Jihoslovany. V Praze 1895.
Seydler-Koláček: Základové theoretické fysiky. V Praze 1895.
Oslava stých narozenin Pavla Jožefa Šafaříka. V Praze 1895.
Zikmund Winter: Život církvení v Čechách. Sv. I. V Praze 1895. (2 izvoda.)
František Bartoš: Dialektologie moravská. Druhý díl. V Praze 1895.
František Dvorský: Listy paní Kateřiny z Žerotína. II. — V Praze 1895.
Ferdinand Tadra: Summa cancellariae (Cancellaria Caroli IV.) V Praze 1895.
Josef Šolin: Věstník české akademie. Ročnik IV. Čislo 1.—9. V Praze 1895.
Vlad. Jos. Procházka: Miocaen vychodočeský. V Praze 1895.
dr. Anton Frič: Studie v oboru křidového útvaru v Čechách. V Praze 1895.
Fr. Klapálek: Metamorfosa chrostíků. V Praze. 1895.
Frič-Vavra: Vyzkumy zviřeny ve vodách českých. V Praze 1895.
Rozpravy české akademie. Třida I.—III. Ročnik IV. V Praze 1895.
Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina I.—III. V Praze 1895.—1897.
Josef Šolin: Věstník české akademie. Ročnik V. Čislo 1.—9. V Praze 1896.
dr. J. Hanuš: Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského. V Praze 1896.

Archiv pro lexikografii a dialektologii. Sv. I.—II. V Praze 1896.—1897.
O. Hostinský: Jan Blahoslav a Jan Josquin. V Praze 1896.
Josef Smolík: Denary údělných knížat na Moravě. (XI. a XII. stol.) V Praze 1896.
dr. V. Láska: Vyšší geodesie. Čast prvá. V Praze 1896.
Ferdinand Tadra: Soudní akta konsistoře pražské. Čast. III. V Praze 1896.
Max Dvořák: Dva denníky dra. Matiáše Borbonia. V Praze 1896.
dr. J. Horák: Z konjugace souhláskové. V Praze 1896.
dr. Jan Kvičala: Kritické a exegetické příspěvky k Platonovým rozmluvám. V Praze 1896.
Jar. Vrchlický: Lublani. Ve slovanské Praze 1896.
Františka Ladislava Čelakovského »Ohlas písní českých«. V Praze 1896.
Fr. Ad. Šubert: Přispěvky k dějinám národopisu československého. I. V Praze 1896.
Dr. Lubor Niederle: I. Zpráva o činnosti národopisného musea československého. V Praze 1896.
Stanovy národopisné společnosti československé. V Praze 1896.
dr. L. Niederle: Věstnik národopisného musea československého. Čislo 1.—5. V Praze 1896.—1897.
dr. Josef Frejlach: Studie labske. I. V Praze 1896.
J. Thomayer: Význam některých snů. V Praze 1896.
dr. Alois Velich: Experimentalní glykosurie u žab. V Praze 1896.
dr. Ladislav Syllaba: O významu fibrinu. V Praze 1896.
Eduard Weyr: O strojení oskulačních hyperboloidů. V Praze 1896.
dr. Vladimír Novák: Galvanická polarisace platinových elektrod. V Praze 1896.
dr. Fr. Scherer: Dýchání u novorozenců a kojenců. V Praze 1896.
Josef a Jan Frič: Fotografie komety Perrine. V Praze 1896.
dr. Antonin Sucharda: O křivkách asimptotických. V Praze 1896.
dr. Formánek-dr. Haškovec: O některých změnách krve při křečích. V Praze 1896.
dr. A. Spina: Experimentalní studie. V Praze 1896.
dr. Mauric Remeš: Zbytky ještěra z vrstev veřovských. V Praze 1896.
dr. Ladislav Haškovec: O účinku thyreoidinu na ústřední čivstvo. V Praze 1896.
M. Lerch: Různé výsledky v theorii funkce gamma. V Praze 1896.
Fr. Kovař: Chemický vyzkum pěti moravských mineralů. V Praze 1896.

dr. Fr. Augustin: Autografické záznamy tlaku, teploty, směru a rychlostí větru na rozhledně na Petřině v Praze roku 1895. V Praze 1896.
M. Lerch: O jisté arithmetické větě Zolotareva. V Praze 1896.
M. Lerch: O jistém druhu semikonvergentních rozvojů. V Praze 1896.
dr. Alois Velich: O působení extraktu z nadledvinek na oběh krevní. V Praze 1896.
dr. J. Hlava: Pokusy se serem zvířat vaccinovaných, variolovaných a vaccinovariolovaných. V Praze 1896.
Ondřej Obrzut: Přispevek ke studiu gummat a arteridy syfilitické. V Praze 1896.
Emil Votoček: O derivatech karbazolu. V Praze 1896.
M. Lerch: O Abelovské transformací trigonometrických řad. V Praze 1892.
M. Lerch: Uvahy z počtu integralního. V Praze 1896.
dr. Anton Pleskot: Příspěvky k theorii eliminace. V Praze 1896.
Josef a Jan Frič: Kometa Perrine (1895, IV.) po průchodu periheliem. V Praze 1896.
dr. Emanuel Formánek: Přispěvek ku poznáni kachexie strumiprivní. V Praze 1896.
dr. Karel Švehla: Experimentalní studie. V Praze 1896.
dr. Ladislav Syllaba: O vzájemnem poměru anginy akutní. V Praze 1896.
dr. Bohuslav Raymann: Uhlohydraty z hliz cyclamen europaeum. V Praze 1896.
dr. Antonin Vesely: Příspěvek ku klinice prímárních nádorů srdce a k etiologii positivního tepin venosního. V Praze 1896.
Stanislav Ružička: Pokusy o umělém zažívání krycího epithelu různých sliznic. V Praze 1896.
dr. B. Rajmann-dr. O. Šulc: Inverse sacharosy vodou. V Praze 1896.
dr. Bohuslav Brauner: Prace z chemického laboratoria c. kr. česke university. V Praze 1896.
dr. Karel Švehla: O účinku štávy brzlikové na oběh krevní a o tak zvané mors thymica u dětí. V Praze 1896.
dr. Otokar Kukula: O chylosních cystách mesenteria. V Praze 1896.
Fr. Kovař: Rozbor titanového železa ze Stěpanovsky v Rusku. V Praze 1896.
dr. Anton Heveroch: O příčinné souvislosti mezi hnilobou střěvni a některými dermatosami. V Praze 1896.
Sto let Práce. Dil. I. a II. V Praze 1893.—1895.
dr. Gustav Kabrhel: Bakteriologické a kritické studie. V Praze 1896.

Bedřich Procházka: Příspěvek k užití kinematiky v geometrii novejší á deskriptivni. V Praze 1896.
dr. Fr. Koláček: Theoretické úvahy o komplikovaných kmitech elektrických. V Praze 1896.
dr. J. Matiegka: Zkoumáni kostí a lebek z českých kostnic venkovských. V Praze 1896.
dr. Otokar Kukula: Baccillus pyocyaneus. V Praze 1896.
Fr. Klapálek: Příspěvky k monografii českých Neuropter a Pseudoneuropter. V Praze 1896.
Josef Šolin: Věstnik české akademie. Ročnik VI. Čislo 1—8. V Praze 1897
dr. Pastrnek-dr. Kovař: Národopisný sbornik československý. V Praze 1897.
Ferdinand Tadra: Kulturní styky Čech s cizinou. V Praze 1897.
dr. C. Horáček: Počátký českého hnutí dělnického. V Praze 1897.
A. P. Záturecký: Slovenská přisloví, pořekadla a úsloví. V Praze 1897.
dr. Emil Ott: Soustavný uvod ve studium nového řízení soudního. V Praze 1897.
dr. Frant. Krejči: Zákon associační. V Praze 1897.
Spisy Jana Amosa Komenského. Č. I. V Praze 1897.
Ferd. Menčík: Pamětí Jana Jiřího Haranta. V Praze 1897.
Josef Zahradník: O skladbé veršu v Iliade a Odyssei. V Praze 1897.

IV.

Upravništvo „Slovenske Matice“

za leto 1897/8.

Predsednik: Levec Franc.

Namestnika: I. dr. Lampè Franc.

II. Grasselli Peter.

Blagajnik in hišni upravitelj: dr. Starè Josip.

Tajnik in knjižničar: Lah Evgen.

Ključarja: Kržič Anton in Sušnik Ivan.

Pravdni zastopnik: dr. Tavčar Ivan.

Odbor:

a) Ljubljanski odborniki:

1. Bartel Anton,
2. dr. Dolenec Hinko,
3. Grasselli Peter,
4. Hubad Franc,
5. dr. Janežič Ivan,
6. dr. Jarc Anton,
7. Koblar Anton,
8. Kržič Anton,
9. dr. Lampè Franc,
10. dr. Lesar Josip,
11. Levec Franc,
12. Pleteršnik Maks,
13. dr. Požar Lovro,
14. Rutar Simon,
15. Senekovič Andrej,
16. dr. Starè Josip,
17. Sušnik Ivan,
18. Šubic Ivan,
19. Šuman Josip,
20. Tavčar Alojzij,
21. dr. Tavčar Ivan,
22. Vavrů Ivan,
23. Vilhar Ivan,
24. Wiesthaler Franc,
25. Zupančič Anton,
26. Zupančič Vilibald in
27. dr. Zupanec Jernej.

b) Vnanji odborniki:

1. dr. Detela Franc,
2. dr. Glaser Karol,
3. dr. Gregorčič Anton,
4. Gregorčič Simon,
5. † Kersnik Janko,
6. Majciger Ivan,
7. dr. Murko Matija,
8. Dr. Sernec Josip,
9. dr. Sket Jakob,
10. Stegnar Feliks,
11. Svetec Luka,
12. Šuklje Franc in
13. Žumer Andrej.

Odseka:

a) Gospodarski odsek:

1. dr. Dolenec Hinko,
2. Grasselli Peter,
3. dr. Jarc Anton,
4. dr. Starè Josip, (načelnik)
5. Sušnik Ivan,
6. dr. Tavčar Ivan in
7. Vilhar Ivan.

b) Književni odsek:

1. Bartel Anton,
2. Hubad Franc,
3. dr. Janežič Ivan,
4. Koblar Anton,
5. Kržič Anton,
6. dr. Lampè Franc,
7. dr. Lesar Josip,
8. Levec Franc, (načelnik)
9. dr. Murko Matija,
10. Pleteršnik Maks,
11. dr. Požar Lovro,
12. Rutar Simon,
13. Senekovič Andrej,
14. Šubic Ivan,
15. Tavčar Alojzij,
16. Wiesthaler Franc,
17. Zupančič Anton in
18. Zupančič Vilibald.

V.

Imenik

društvenikov „Slovenske Matice“ za leto 1897.[1])

A) Častni društveniki.

1. dr. baron RIEGER FRANC LADISLAV, graščak, itd. v Pragi (1869[2]).
2. dr. KVIČALA IVAN, c. kr. vseučiliški profesor v Pragi (1882).
3. grof HARRACH IVAN, graščak, veleposestnik, itd. v Pragi (1883).
4. LEGO JAN, uradnik češkega muzeja v Pragi (1885).
5. dr. JAGIĆ IGNACIJ VIKENTIJEVIČ, c. kr. vseučiliški profesor na Dunaju (1886).
6. baron WINKLER ANDREJ, c. kr. deželni predsednik v p, itd. itd. v Gorici (1892).

B) Ustanovniki in letniki.

I. Ljubljanska škofija.

1. Dekanija Ljubljana.

a) Mesto. Poverjenik: *Lah Evgen.*

*Arcè Rajko, c. k. poštni blagajnik in posestnik.
*dr. vitez Bleiweis-Trsteniški Karol, dež. primarij, podžupan in posestnik.
*Bušič Josip, c. kr. poštni nadoskrbnik v p. in posestnik.
*dr. Čebašek Andrej, stolni dekan, prelat, itd.
*Čitalnica národna.
*Detela Oton, dež. glavar, graščak, vitez žel. krone III. reda, itd.
*dr. Dolenec Hinko, c. kr. deželnega sodišča tajnik.
*Dolenec Oroslav, svečar, občinski svétnik in posestnik.
*Fabian Ivan, trgovec in posestnik.

---

1) Kdor vsled odboru nenaznanjene izpremembe svojega imena ne najde natisnjenega v kraju, kjer biva sedaj, naj išče svoje knjige pri onem poverjeniku, kateremu je plačal društvenino. Za take izpremembe upravništvo ne more biti odgovorno, prosi pa one poverjenike, pri katerih so se tekom leta društveniki preselili v druga poverjeništva, da mu v prihodnje takoj in redno naznanijo njihove nove adrese.
2) Letnica pomeni, kedaj je bil dotični izvoljen za častnega člana.

*Fabiani o. Placid, frančiškanski provincijal.
*vitez pl. Gariboldi Anton, zasebnik in posestnik.
*Gomilšek Josip, žel. uradnik
*Grasselli Peter, ravnatelj m. užitn. zakupa, dež. poslanec, vitez žel. krone III. reda, itd.
*Heidrich Karol, mis. duhovnik kongregacije sv. Vincencija Pavlanskega.
*Hranilnica kranjska.
*Hren Fr., veletržec, posestnik itd.
*dr. Hudnik Matija, odvetnik.
*Jamšek Ivan, trg. poslovodja in posestnik
*dr. Jarc Anton, stolni prošt, vitez Fr.-Jos. reda, c. kr. dež. šolski nadzornik v p., itd
*Jereb Josip, župnik v p.
*Kadilnik Franc, trg. denarničar.
*Kastelic Franc, c. in kr. stotnik v p.
*Klemenčič Josip, c. kr. učit. profesor v p., itd.
*Knjižnica frančiškanska.
*Knjižnica c. kr. moškega učiteljišča.
*Koblar Anton, kurat v dež. prisilni delavnici in muz. arhivar.
*Kokalj o. Rajnerij, frančiškan.
*Kosler Ivan, graščak.
*dr. Kosler Josip, posestnik.
*Kržič Anton, c. kr. učit. profesor in duh. svétnik.
*Kuralt Ivan, c. kr. sodni pristav v p.
*Kušar Josip, trgovec, posestnik, vitez Fr.-Jos. reda in drž. posl.
*Lah Evgen, mag. konc. pristav in tajnik „Slov. Matice".
*dr. Lampè Franc, sem. profesor, ravnatelj „Marijanišča", konz. svétnik in urednik.
*Lampè Josip, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
*dr. Lesar Josip, sem. profesor, ravnatelj „Alojzijevišča", konzist. svétnik, itd.
*Mahkot Ivan, c. kr. dež. vlade svétnik v p. in vitez železne krone III. reda.
*dr. Majaron Danilo, odvetnik, obč. svétnik in dež. poslanec.
*Mally Franc tovarnar, občinski svétnik in posestnik.
*Martinak Josip, c. kr. dež. sodišča svétnik in vitez Fr.-Jos. reda.
*dr. Missia Jakob, knezoškof, tajni svétnik, itd.
*dr. Munda Franc, odvetnik in posestnik.
*Murnik Ivan, trg. zborn. tajnik, ces. svétnik, dež. poslanec in odbornik, vitez Fr.-Jos. reda, itd.
*Petričič Vaso, veletržec, predsednik mestne hranilnice, posestnik, itd.
*Pfeifer Franc, c. kr. računski nadsvétnik v p.
*Pirc Gustav, ravn. kmet. družbe in pop. učitelj.
*Plantan Ivan, c. kr. notar, obč. svétnik in posestnik.
*Pleteršnik Maks, c. kr. gimnazijski profesor.
*Pogačar Martin, kancelar in č. kanonik.
*dr. Požar Lovro, c. kr. gimn. profesor, ravnatelj m. višje dekliške šole in obč. svétnik.
*Prosenc Josip, zav. zastopnik.
*Ravnihar Franc, dež. knjigovodja v p. in obč. svétnik.
*Rohrmann Viktor, tov. in posestnik.
*Rozman Ivan, m. župnik in č. kanonik.
*Rutar Simon, c. kr. gimn. prof.
*Skubic Anton, c. kr. gimn. prof. v p.
*»Sokol«, telovadno društvo.
*Souvan Ferdinand, veletržec in graščak.
*Souvan Franc Ks., veletržec, trg. zborn. svétnik in posestnik.

*Starè Alojzij, župnik v p. in posestnik.
*dr. Starè Josip, c. kr. fin. prok. pristav, obč. svétnik in posestnik.
*Starè Leon, stud. iur.
*dr. Stor Franc, odvetnik.
*dr. Suppan Josip, hran. ravnatelj.
*dr. Svetina Ivan, c. kr. gimn. profesor in katehet.
*Šuman Josip, c. kr. dež. šolski nadzornik.
*dr. Tavčar Ivan, odvetnik, dež. poslanec in odbornik, občinski svétnik in posestnik.
*dr. pl. Valenta Alojzij, ravnatelj dež. bolnice, c. kr. dež. vlade svétnik, posestnik, itd.
*Vavrů Ivan, c. kr. gimn. prof. v p.
*Vilhar Ivan, zas. in posestnik.
*Vrhovec Ivan, c. kr. gimn. prof.
*Vrhovnik Ivan, trnovski župnik.
*Zamejec Andrej, st. kanonik, itd.
*Zamida Matija, dež. svétnik.
*Zupan Tomo, c. kr. gimn. prof., konzist. svétnik, itd.
*dr. Zupanec Jernej, ces. svétnik, vitez Fr.-Jos. reda, posestnik, itd.
*Žagar Karol, dež. blagajnik in posestnik.
*Žužek Franc, c. kr. nadinženêr in obč. svétnik.
Abram Anton, bogoslovec.
Adamič Avgust, tov. comptoirist.
»Alojzijevišče«, knezoškofijski dij. zavod.
Anderwald Franc, trg. sotrudnik.
Arko Matko, trgovec.
Avšič Jakob, zav. uradnik.
Babnik Ivan, trg. poslovodja.
dr. Babnik Janko, c. kr. dež. sod. tajnik.
Bahovec Jernej, comptoirist.
Ban Franc, tisk. upravitelj.
Barborič Franc, župnik v p.
dr. Barlè Josip, not. kandidat.
Bartel Anton, c. kr. gimn. profesor.
Bartel Ivan, bogoslovec.
Bavdek Helena, posestnica.
Bayr Oton, blag. in posestnik.
Belè Ivan, mestni učitelj.
Benkovič Josip, alojz. prefekt.
Bezenšek Ernest, zav. uradnik.
Birek Franc, stolni vikar.
Bizavičar o. Josip, franč. vikar.
Blaznik Albina, solastnica tiskarne.
Bonač Ivan, knjigovez.
Borštner Vincenc, c. kr. gimnazijski profesor.
Borštnik Marija, gostilničarka.
Bradaška Ferdinand, m. blagajnik.
Breskvar Franc, knjigovez.
Brežnik Franc, c. kr. gimn. prof.
Bulovec Mihael, sem. podvodja in ekonom.
Celestina Josip, c. kr. učit. profesor v p.
Čemažar Jakob, bogoslovec.
Čop Anton, bogoslovec.
Črnagoj Franc, mestni učitelj.
Črnivec Anton, c. kr. učit. profesor.
Dacar Josip, trg. sotrudnik.
Debevec Franc, tov. comptoirist.
Debevec Ivan, bogoslovec.
dr. Debevec Josip, alojz. prefekt.
Dečman Anton, trg. in posestnik.
Dimnik Jakob, mestni učitelj, obč. svétnik in urednik.
Dobida Josip, c. kr. fin. svétnik.
dr. Dolenec Josip, sem. profesor.
Drahsler Paul, trg. poslovodja.
Dralka Josip, c. kr. dvorni svétnik v p. in posestnik.
dr. Drč Josip, m. zdravnik in posestnik.
Drenik Franc, zav. zastopnik.
Društvo tiskarjev.
Družba rokodelskih pomočnikov.
Duffè Ivan, mestni nadinženêr.
dr. Elbert Sebastijan, st. kanonik.
Endlicher Rudolf, c. kr. okr. tajnik v pokoju.
Eppich Ivan, c. kr. vadn. učitelj.

Erker Josip, st. kanonik in konz. svétnik.
Eržen Valentin, urš. spiritual.
dr. Ferjančič Andrej, c. kr. dež. sod. svétnik in drž. poslanec.
Ferjančič Franc, trnovski kaplan.
Flerè Josip, c. kr. poštni oficijal in posestnik.
Flis Ivan, st. kanonik in župnik.
Frisch Ivan, trgovec in posestnik.
Funtek Anton, c. kr. učit. profesor.
Furlan Jakob, mestni učitelj.
Gabršek Franc, c. kr. učit. profesor.
Gangl Engelbert, mestni učitelj.
Gerkman Franc, c. kr. vadn. učitelj.
Germovnik Franc, bogoslovec.
Giontini I. R., trgovinska tvrdka.
Gnjezda Ivan, c. kr. realčni prof., itd.
Gogola Ivan, c. kr. notar, not. komore predsednik, občinski svétnik in posestnik.
Goričnik Franc, trgovec.
Goršič Franc, orgljar in posestnik.
Govekar Franc, pisatelj in pravnik.
Grampovčan o. Klemen, frančišk. kaplan.
Gregorič Vekoslav, c. kr. poštni azistent.
dr. Gregorič Vinko, dež. primarij, obč. svétnik in posestnik.
Hlavka Marija, c. kr. obrt. strok. učiteljica.
Hohn Hugon, c. kr. poštni nadkontrolor in posestnik.
Hribar Ivan, mestni župan, ravn. »Slavije« in dež. poslanec.
Hubad Franc, c. kr. učit. ravnatelj.
Huth Karol, c. in kr. voj. župnik v p. in č. kanonik.
Jagodic Avgust, trg. sotrudnik.
Jakopič Franc, veletržec in posest.
dr. Jan Ivan, magistratni tajnik.
Janežič Gašpar, c. kr. dež. sod. oficijal.
dr. Janežič Ivan, sem. profesor in konz. svétnik.
Janša Jernej, pek in posestnik.
Jeglič Josip, trgovec in posestnik.
Jenko Josip, c. kr. gimn. profesor.
dr. Jenko Ludovik, zas. zdravnik.
Josin Maks, mestni učitelj.
Kadivec Antonija, trg. in posestnica.
Kajzelj Amalija, trgovka.
Kalan Andrej, st. kanonik, dež. poslanec, posestnik in urednik.
dr. Karlin Andrej, c. kr. gimn. prof.
Karlin Martin, c. kr. gimn. prof.
Katoliško društvo.
Kaučič Jakob, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
dr. Kavčič Jakob, c. kr. dež. sod. svétnik.
Kavčnik Ivan, c. kr. dež. sod. tajnik.
Kcelj Alojzij, mestni učitelj.
Klein Anton, tiskarnar, posestnik, obč. svétnik, trg. zbornice podpredsednik, dež. poslanec itd.
dr. Klofutar Leonhard, st. prošt in stud. ravnatelj.
Knez Ivan, veletržec in posestnik.
Knific Ivan, bogoslovec.
Knjižnica bogoslovska.
Knjižnica c. kr. male gimnazije.
Knjižnica c. kr. velike gimnazije.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Knjižnica c. kr. velike realke.
Knjižnica c. kr. ženskega učiteljišča.
Knjižnica župnije trnovske.
Kobilca Josip, trg. in posestnik.
pl. Kočevar Franc, c. kr. dež. sod. predsednik in vitez Leopoldovega reda.
dr. Kokalj Alojzij, odv. kandidat.
Kollmann Franc, trg., trg. zbornice svétnik in posestnik.
Konservativno obrtno društvo.
dr. Kopřiwa Ivan, mestni fizik.
Kovač Ivan, zasebnik.
Kozlevčar Anton, žel. uradnik.
Koželj Alojzij, trgovski sotrudnik.
dr. Krek Ivan, sem. profesor in drž. poslanec.

Kremžar Andrej, oskrbnik deželne bolnice.
dr. Krisper Valentin, odvetnik in obč. svétnik.
Krulec Ivan, mestni učitelj.
Kržišnik Josip, bogoslovec.
dr. Kulavic Ivan, stolni kanonik, prelat in sem. ravnatelj.
Kunc Matija, krojač in posestnik.
Kvas Anton, c. kr. poštni uradnik (2 izt.)
Lassnik Peter, trg. in posestnik.
Lavrenčič Josip, blagajnik m. užitn. zakupa in posestnik.
dr. Leben Matija, sem. profesor v p. in č. kanonik.
Ledenik Alfred, trgovec in zav. zastopnik.
Lederhas Ludovik, c. kr. gimnazijski profesor.
Lenarčič Anton, c. kr. fin. svétnik.
Lenče Josip, trg. in posestnik.
Lenček Alojzij, trgovec.
Levec Franc, c. kr. realčni prof. in okr. šolski nadzornik.
Levičnik Albert, c. kr. dež. sod. podpredsednik.
Levičnik Alfonz, dvorni kaplan.
Lončar Ivan, c. kr. višji davčni nadzornik.
Lozar Josip, trgovec.
Macher Ivan, c. kr. učit. profesor.
Mahr Ferdinand, ces. svétnik, lastnik trg. zavoda in posestnik.
Maier Josip, mestni učitelj-voditelj.
Malenšek Martin, predm. župnik
grof Margheri Rudolf, c. kr okr. glavar.
Marovt Marija, mestna učiteljica.
Mazi Franc, trg. sotrudnik.
Mekinec Franc, duh. v zač. p. in posestnik.
Merčun Rok, mestni katehet.
Merkun Anton, bogoslovec.
Milčinski Franc, c. kr. dež. sod. pristav.
Millitz Ljudmila, posestnica.
Milohnoja Ivan, c. kr. fin. uradnik.
Modic Josip, c. kr. rač. revident.
Moos Julija, m. nadučiteljica v p.
dr. Moschè Alfonz, odvetnik.
Muellner Alfonz, muz. kustos, itd.
Mulaček Franc, trg. sotrudnik.
Murnik Viktor, pravnik.
Národna tiskarna.
Nolli Josip, operni pevec.
Ogorelec Janko, trg. družnik.
Ogrizek Jakob, bogoslovec.
Omejec Ferdinand, dež. blagajne oficijal.
Orožen Franc, c. kr. učit. profesor.
Ozimek o. Evstahij, frančiškan, itd.
dr. Papež Franc, odvetnik in dež. poslanec.
Papež Peter, trg. sotrudnik.
Pavlin Alfonz, c. kr. gimn. profesor.
Pavlin Franc, c. kr. inženêr, obč. svétnik in posestnik.
dr. Pečjak Gregor, m. kaplan.
Peršin Matija, pos. sin na Zgornjem Rožniku.
Perušek Rajmund, c. kr. gimn. profesor.
Petelin Martin, c kr. gimn. profesor.
Petrič Ivan, bogoslovec.
Petrovčič Anton, c. kr. rač. oficijal.
† Pintar Ivan, pisatelj in korektor.
Pirc Karol, c. kr. realčni profesor.
Plečnik Andrej, predmestni kaplan.
Pleiweiss Karol, not. kandidat.
Pleško Karol, c. kr. dež. sodišča svétnik in posestnik.
dr. Poček Franc, c. kr. dež. sod. pristav.
Podgornik Ivan, c. kr. poštni azistent.
Podrekar Gregor, kramar.
Polec Julij, c. kr. dež. sod. svétnik.
Poljanec Alojzij, ravn. dež. prisilne delavnice.
Potokar Vekoslav, c. kr. poštni azistent.

Povše Franc, veleposestnik, drž. poslanec, ravn. kmetijske šole v p., dež. poslanec in odbornik.
Pretnar Franc, m. hran. blagajnik.
Rebol Franc, bogoslovec.
Robida Ivan, mag. oficijal.
Rodè Janko, trg. in posestnik.
Schaschel Feliks, c. kr dež. vlade svétnik.
Schuendelen Božidar, trg. poslovodja.
Senekovič Andrej, c. kr. gimn. ravnatelj in obč. svétnik.
Sinkovič Davorin, c. kr. gimn. prof.
Skabernè Avgust, trgovec, trg. zbornice svétnik in posestnik.
»Slavec«, del. pevsko društvo.
dr. Smolej Gustav, c. kr. državn. pravdn. namestnik.
Smolej Jakob, c. kr. dež šolski nadzornik v p. in vitez železne krone III. reda.
Smolnikar Luka, stolni vikar
Smrekar Ivan, mestni katehet in posestnik.
Smrekar Josip, sem. profesor, konz. svétnik in č. kanonik.
Smrtnik Josip, odv. uradnik.
Snoj Ivan, zasebnik.
Soss Friderik, zasebnik.
Sterbenc Josip, duhovnik v p.
dr. Sterger Stanko, c. kr. okr. zdravnik.
Steska Viktor, mestni kaplan.
Stroj Alojzij, urš. katehet.
† dr. Supan Viktor, odvetnik.
Sušnik Ivan, stolni kanonik.
Svetek Anton, c. kr. rač. in obč. svétnik.
Šarabon Mavrilij, mestni katehet.
Šega Karol, c. kr. gimn. profesor.
Šesek Ivan, II. mag. svétnik.
Šetinc Ignacij, trg. potnik.
Ševar Hinko, pom. uradnik.
Šiška Josip, dvorni kaplan.
Škof Anton, trg. sotrudnik.
Šola mestna višja dekliška.
Šola I. mestna petrazredna.
Šola osemrazredna dekliška.
Šola uršulinska notranja.
Šola uršulinska vnanja.
Šola zasebna dekliška šestrazredna.
Šorli Matija, c. kr. poštni nadoskrbnik.
Štefè Ivan, upravitelj »Slov. lista«.
Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrtn. strok. šol in obč. svétnik.
Šulc Antonija, slaščičarica.
Šusteršič Gašpar, gostiln. in posestnik.
pl. Tauzher-Zhuber Ivana, trg. in posestnica.
Tavčar Alojzij, c. kr. gimn. prof.
Terdina Franc, mestni knjigovodja.
Tomec Jakob, I. mestni komisar.
Tosti Ivan, gostiln. in posestnik.
Tratnik Antonija, c. kr. vp. višjega davčnega nadz. vdova.
Tratnik Leopold, pasar in posestnik.
Traun Jakob, trg. in posestnik.
dr. Trauner Martin, c. kr. drž. pravdn. namestnik.
Traven Ivan, bogoslovec.
Travnar Josip, mestni učitelj.
Trost Franc, mestni učitelj.
Trstenjak Anton, m. hran. kontrolor.
Tršan Jakob, bogoslovec.
Trtnik Franc, dež. blag. kontrolor in posestnik.
Tschurn Karol, hran. knjigovodja.
Turk Hugon, tov. potnik.
Učiteljsko društvo slovensko.
Umberger Alojzij, c. kr. računski azistent.
Umberger Anton, trg. sotrudnik.
Uršič Valentin, trg. sotrudnik.
dr. Ušeničnik Aleš, stolni vikar.
dr. Ušeničnik Franc, sem. spiritual.
Valentinčič Ignacij, knjigovodja, posestnik, itd.
Velkovrh Ivan, tovarnar, občinski svétnik, posestnik, itd.

Vencajz Ivan, c. kr. deželn. sod. svétnik.
Verbič Ferdinand, bogoslovec.
Verhunc Anton, trg. sotrudnik.
Vernik Alojzij, c kr. poštni azistent.
Vernik Ivan, trg. sotrudnik.
Vodošek o. Alojzij, franč. kaplan.
Vodušek Matej, c. kr. gimn. profesor.
Vončina Ivan, I. mag svétnik.
Vrančič Ivan, žel. uradnik.
Wenger Karol, c. kr. dež. sod. svétnik.
Wessner Marija, m. nadz. dama.
Wester Avguštin, c. kr. gimn. profesor in posestnik.
Wiesthaler Franc, c. kr. gimn. ravnatelj.
Zagorjan Anton, knjigotržec.
Zajec Alojzij, trg. sotrudnik.
† Zajec Jurij, gostiln. in posestnik.
Zajec Rudolf, stud. techn.
Zaplotnik Ignacij, bogoslovec.
Zarnik Ana, odv. vdova.
dr. Zbašnik Franc, dež. tajnik.
Zorko Franc, bogoslovec.
dr. Zupanc Franc, c. kr. san. nadzornik.
Zupančič Anton, sem. profesor in konz. svétnik.
Zupančič Vilibald, c. kr. učit. profesor in okr. š. nadzornik.
Žagar Ivan, c. in kr. stotnik.
Žakelj Friderik, c. kr. gimn. profesor.
Žerjov Gregor, c. kr. okr. sodnik v p.
dr. Žitnik Ignacij, beneficijat, dež in drž. poslanec.
Župnek Franc, c. kr. okr. komisar.
Trije naročniki.
Štev. 78 + 286 + 3 = 367.

b) *Okolica:*

α) Ig. Poverjenik: *Trošt Franc.*

Dolenec Jakob, župnik.
Knific Josip, benef. v Tomišlju.
Kunauer Ivan, župnik na Golem.
dr. Mauring Ivan, kaplan.
Trošt Franc, nadučitelj.
Štev. 5.

β) Medvode. Poverjenik: *Jarc Franc.*

† Derčar Martin, žup. in posestnik.
Dolinar Franc, žup. pri Sv. Katarini.
Hiersche Franc, župnik v Sori.
Jarc Franc, posestnik.
Štev. 4.

γ) D. M. v Polji. Poverjenik: *Kolar Matija.*

*Zupan Mihael, župnik v Sostrem.
Bralno društvo.
Čampa Božidar, učitelj.
Divjak Polonica, zdr. soproga na Studencu.
Gantar Karol, železniški uradnik v Zalogu.
Kolar Matija, župnik.
Mercina Ignacij, krojač v Zgorn. Kašlju
Mueller Ivan, žup. pri Sv. Heleni
Primožič Anton, posestn. v Sostrem.
Resman Ivan, načelnik postaje v Zalogu.
Wrus Josip, kaplan.
Štev. 1 + 10 = 11.

δ) Šiški. Poverjenik: *Škarjevec Ivan.*

Bizjan Franc, slikar in posestnik.
Čitalnica národna.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Mathian Jakob, gostilničar in posestnik.
Roina Anton, slikar.
Suwa Ivan, tov. delovodja.
Škarjevec Ivan, slikar.
Tomè Marija, gostilničarka.
Zakotnik Ivan, tesar in posestnik.
Štev. 9.

ε) Št. Vid. Poverjenik: *Žirovnik Janko.*

Belec Anton, župan, klepar in posestnik.
Čitalnica národna
Malovrh Gregor, župnik.
Sitsch Albert, učitelj.
Šola národna štirirazredna.
Trček Mihael, župnik v Šmartnem.
Žirovnik Janko, nadučitelj.
Štev. 7.

ζ) Posamezniki.

Črnuče: Kobilca Ivan, župnik. Štev. 1.

2. Dekanija **Cirknica.**

a) Cirknica: Poverjenik: *Kunstelj Franc.*

Blažon Marija, pos. v Begunjah.
dr. Dereani Mano, dež. okrajni zdravnik.
Jan Simon, župnik pri Sv. Trojici.
Koller Gustav, župnik v Babnem polju.
Korbar Avgust, nadučitelj pri Sv. Vidu
Kunstelj Franc, dekan.
Kušar Franc, ekspozit v Begunjah.
Lakmayer Franc, žup. v Grahovem.
Lavrenčič Anton, kaplan.
Milavec Josip, trg. in posestnik.
Piš Rudolf, učitelj.
Pogačnik Alojzij, trgovec in posestnik.
Premrov Franc, trg., gostiln. in posestnik v Martinjaku.
Sebenikar Matilda, pos. na Rakeku.
Šerko Franc, trg. in posestnik.
Vehovar Leopold, c. kr. notar.
Štev. 16.

b) Lož. Poverjenik: *Lah Gregor.*

Benčina Ivan, trgovec in posestnik v Starem trgu.
Čitalnica v Starem trgu.
Dolinar Ivan, kaplan v Starem trgu.
Hauptmann Peter, kaplan v Starem trgu.
Lah Gregor, župan, poštar, gostilničar in posestnik
Mlekuž Tomaž, trg. v Starem trgu.
dr. Neuberger Moric, dež. okr. zdravnik.
Petsche Franc, trgovec, gostiln. in posestnik v Starem trgu.
Ponikvar Anton, žup. v Starem trgu.
Strašek Franc, c. kr. notar.
Ševar Ludovik, poštar in posestnik v Novi vasi.
Žagar Franc, trgovec v Markovcu.
Štev. 12.

c) Planina. Poverjenik: *Podboj Ivan.*

Benedik Josip, nadučitelj.
Čitalnica národna.
Klemenc Franc, župnik na Uncu.
Kobal Vekoslav, v Studenem.
Mayer Fr., grašč. logar v Predjami.
Modic Anton, trgovec v Ivanjem selu.
Podboj Ivan, župnik, itd.
Rihar Štefan, župnik v Studenem.
Štev. 8.

3. Dekanija **Idrija.**

a) Idrija. Poverjenik: *Novak Alojzij.*

*Občina mestna.
*Vidmar Josip, župnik v Žiréh.
Arko Mihael, dekan.
† Bolta Ivan, župnik na Ledinah.
Božič Anton, c. kr. učitelj.
Bralno društvo v Sp. Idriji.
Čitalnica národna.
Delavsko bralno društvo.
Goli Franc, trg. in posestnik.
Gregorić Josip, adm. na Vrhu.
Gruden Ivan, veleposestnik v Jeličinem vrhu.
Jeglič Josip, c. kr. davkar.
Katol. del. bralno društvo.
Kavčič Marija, c. kr. učiteljica.
Kolšek Vinko, c. kr. notar.
Lapajne Dragotin, župan in trgovec.
Lapajne Karolina, trg. in posestnica.
Lapajne Marija, trg. in posestnica.
Lapajne Valentin, trg. in posestnik.
Mali Anton, župnik na Ledinah.
dr. Mohorič Franc, c. kr. sod. pristav.
Novak Alojzij, c. kr. š. ravnatelj.
Novak Josip, c. kr. učitelj.
Oswald Franc, benef. in katehet.
Pazniško bralno društvo.
Polanc Franc, pos. v Javorjevem dolu.
Prelovec Franc, gostiln in uradnik.
Regen Josip, župnik na Vojskem.
Svoboda Karol, c. kr. inženêr.
Šepetavec Josip, trgovec.
Šinkovec Karol, c. kr. zemlj. knjigovodja
Šola c. kr. rudniška.
Treven Valentin, trg. in posestnik.
Turk Ivan, pek.
Vedernjak Franc, c. kr. okr. sodnik.
Vogelnik Ivan, c. kr. učitelj.
Vončina Franc, obč. tajnik.
Žonta Ivan, pos. v Sp. Idriji.
Št. 2 + 36 = 38.

b) Črni vrh. Poverjenik: *Hladnik Ivan.*

Čibašek Ivan, kaplan.
Hladnik Ivan, vikar.
Majnik Mihael, pos. v Zadlogu.
Modrian Zofija, učiteljica.
Rudolf Franc, posestnik.
Rudolf Gašpar, pos. v Loméh.
Vidmar Ivan, trgovec
Zagoda Franc, pos. v Zadlogu.
Štev. 8.

4. Dekanija **Kamnik.**

a) Kamnik. Poverjenik: *Sadnikar Josip.*

*Stranjska fara.
*Tabor o. Rupert, duh. v Repnjah.
Bergant Luka, trg. in posestnik.
Bernik Valentin, župnik v Holmcu.
Čenčič Jernej, nadučitelj.
Čitalnica národna.

dr. Dereani Julij, dež. okr. zdravnik.
Drahsler Jakob, c. kr. okr. tajnik.
Flerin Franc, posestnik.
Frančiškanski samostan.
pl. Garzarolli Franc, c. kr. okr. sodnik.
Grašek Janko, trg. in posestnik.
Kalan Ivan, mestni kaplan.
Klančar Avgusta, učiteljica.
Klein Anton, c. kr. okr. komisar.
Knjižnica okr. učiteljska.
Konjar Ulrik, učitelj v Motniku.
Krek Franc, župnik na Vranji peči.
Majdič Franc, veletržec v Jaršah.
Malenšek Srečko, učitelj v Zg. Tuhinju.
Matjan Primož, gostilničar in posestnik na Lazah.
Močnik Josip, lekarnar in posestnik.
Novak Martin, c. kr. poštar.
Pintar Anton, trgovec.
Podboj Alojzij, c. kr. davčni kontrolor.
Regally Franc, c. kr. sod. pristav.
Rihar Franc, župnik v Mekinah.
Rodè Josip, gostiln. in posestnik.
Sadnikar Josip, c. kr. okr. živinozdravnik.
dr. Schmidinger Karol, c. kr. notar in posestnik.
Stelè Ivan, posestnik.
Stenovec Anton, župnik na Selih.
Strupi Jakob, benef. na Goričici.
Šolske sestre v Repnjah.
dr. Volkar Andrej, c. kr. okr. glavar na Češkem (knjige Ani Volkar v Kamniku).
Zabukovec Ivan, župnik v Zg. Tuhinju.
Zorè Franc, učitelj v Šmartnem.
Zupanec Jernej, župnik v Motniku.

Št. 2 + 36 = 38.

b) Brdo. Poverjenik: *Marolt Franc.*

*Tavčar Ivan, podjetnik v Dolu.
Bizjan Ivan, župnik.
Breceljnik Gregor, pos. v Št. Vidu.
Cerar Franc, pos. v Blagovici.
Dereani Nedeljko, c. kr. davčni kontrolor.
Kadunec Franc, župnik v Krašnji.
dr. Kraut Štefan, c. kr. sod. pristav.
Lenasi Anton, župnik v Ihanu.
Majdič Franc ml., tov. sin na Viru.
Marolt Franc, učitelj.
Mlakar Luka, trg. in posestnik v Lukovici.
Pavlič Julija, poštna upraviteljica v Dolu.
dr. Pekolj Ivan, c. kr. dež. sod. svétnik.
Sadar Vendelin, učitelj v Ihanu.
Škofic Alojzij, pos. v Št. Vidu.
Škufca Ludovik, župnik v Blagovici.
Šlakar Ivan, župnik v Št. Gothardu.
Štrukelj Ivan, pos. v Krašnji.
Zorko Matija, c. kr. uradnik.
Zupan Ivan, učitelj v Dolskem.

Št. 1 + 19 = 20.

c) Komenda. Poverjenik: *Mejač Andrej.*

*Grivic Franc, kaplan v p. v Lahovičah.
Mejač Andrej, posestnik.
Mesner Josip, nadučitelj.
Svetlin Andrej, trg. in posestnik.

Štev. 1 + 3 = 4.

č) Mengiš. Poverjenik: *Letnar Lovro.*

Kuralt Peter, posestnik.
Letnar Lovro, nadučitelj.
Paternost Henrik, učitelj v Radomljah.

Rožnik Tomaž, kaplan.
Starè Julij, tov. in posestnik.
Strmolè Alojzij, c. kr. davčni pristav.
Zorec Ivan, župnik.

Štev. 7.

5. Dekanija **Kočevje.** Poverjenik *Komljanec Ivan.*

Finžgar Franc, mestni kaplan.
Gerzin Matija, župnik pri Fari.
Klinc Avgust, dež. carinar.
Knjižnica gimnazijska.
Komljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor in katehet.
Krese Josip, dekan.
Lovšin Ivan, adm. v Polomu.
Meršol Simon, c. kr. fin. str. komisar.
Zupančič Ivan, župnik v Banji Loki.

Štev. 9.

6. Dekanija **Kranj.**

a) Kranj. Poverjenik: *Šavnik Karol.*

*Debeljak Ivan, župnik v Preddvoru.
*Krčon Anton, župnik v pokoju v Trbojah.
*Majdič Vinko, tov. in posestnik.
*Mežnarec Anton, dekan, itd.
*Omersa Franc, trgovec, trg. zbornice svétnik in posestnik.
*Prevec Valentin, zas. in posestnik.
*Ross Matej, trgovec.
*Sajovic Ferdinand, trgovec.
*Šavnik Karol, lekarnar, župan, posestnik, ces. svétnik in vitez Fr.-Jos. reda.
*Urbančič Alojzija, graščak. na Turnu.
Blagnè Antonija, trg. v Št. Jurju.
Bohinc Ivan, zas. uradnik.
Bralno društvo slovensko.
Bregant Mihael, nadučitelj v Šmartnem.
Čitalnica národna.
Dolenc Franc, trgovec, vitez Fr.-Jos. reda in posestnik.
Dolinar Josip, učitelj v Mavčičah.
Dolžan Ivan, župnik v Trsteniku.
Drukar Avgust, not. kandidat.
Florijan Karol, trg. in posestnik.
Fock Ignacij, svečar in posestnik.
dr. Globočnik Edvard, dež. okr. zdravnik.
Globočnik Viktor, c. kr. notar, dež. poslanec in posestnik.
dr. Gruden Josip, kaplan v zač. p.
Hubad Josip, c. kr. gimn. ravnatelj.
Karlin Ivan, župnik v Smledniku.
Killer Jakob, trg. in posestnik.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica okr. učiteljska.
dr. Korun Valentin, c. kr. gimn. profesor.
Kovač Josip, gostiln. in posestnik.
Krčon Josip, župnik in duhovni svétnik v Predosljih.
Krisper Rajmund, trg. in posestnik.
Kukelj Anton, župnik v Št. Juriju.
Luznar Franc, učitelj na Primskovem.
Mayr Peter, gostiln. in posestnik.
Mohar Mih., organist v Šmartnem.
Nemec Anton, župnik v Kokri.
Novak Franc, c. kr. gimn. profesor.
Pavlin Alojzij, trg. in posestnik v Podbrezju.
Pavšler Tomaž ml., trg. in posestnik.
dr. Pernè Franc, c. kr. gimn. katehet.
Pezdič Ivan, nadučitelj, itd.
Pirc Ciril, trg. in posestnik.
Pokorn Franc, ekspozit v Besnici.
dr. Prevec Franc, odvetnik.
Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
Pucher Franc, vrvar in posestnik.
Rakovc Ivan, posestnik.

Razboršek Josip, žup. v Šmartnem.
Renier Ivan Nep., mestni kaplan.
Rožman Lovro, benef. v Hrastju.
Šarec Alojzij, kaplan v Šmartnem.
dr. Šavnik Edvard, c. kr. okr. zdravnik.
dr. Štempihar Valentin, odvetnik in posestnik.
Štritof Anton, c. kr. gimn. profesor.
Šumi Franc, mesar in posestnik.
† Tavčar Franc, ekspozit pri Sv. Joštu.
Tominšek Josip, gimn. profesor.
Traven Franc, kaplan v Naklem.
Traven Josip, učitelj v Naklem.
Zaletel Leopold, župnik v Goričah.
Zupanc Ignacij, kaplan v Predosljih.
dr. Žmavc Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Žumer Andrej, c. kr. okr. š. nadzornik, lastnik zlatega križa za zasluge, itd.
Žužek Franc, kaplan v Preddvoru.
Žvan Franc, mestni kaplan.

Štev. 10 + 57 = 67.

b) Tržič. Poverjenik: *Špendal Franc.*

Ahačič Franc, tovarnar.
Ahačič Vinko, tovarnar.
Albrecht Luka, učitelj pri Sv. Ani.
vitez pl. Andriolli Viktor, c. kr. davkar.
Bralno društvo slovensko.
Engelsberger Ivan, trgovec.
Jelenc Ivan, trgovec.
dr. Kladva Ivan, c. kr. okr. sodnik.
Kragl Josip, nadučitelj.
Lončar Matej, trgovec.
Nadrah Ignacij, kaplan.
Pekovec Josip, kurat v Lomu.
Pollak Viljem, inženêr.
Porenta Franc, župnik v Križih.
Špendal Franc, župnik, itd.

Štev. 15.

c) Cerklje. Poverjenik: *Hočevar Jakob.*

*Bartol Baltazar, župnik v p.
*Globočnik Edvard, okr. zdravnik.
Hacin Josip, posestnik v Češnjevku.
Hočevar Jakob, mag. pharm., itd.
Kmet Andrej, nadučitelj.
Kosobud Edvard, kaplan.
Matjan Jakob, kaplan.
Mušič Josip, pos. na Pešati.
Pavlič Ivan, adm. na Šenturški gori.
Vavken Andrej, župan, itd.

Štev. 2 + 8 = 10.

7. Dekanija **Leskovec.**

a) Krško. Poverjenik: *Kalan Janko.*

*Knjižnica okr. učiteljska.
Anžiček Ferdinand, odv. uradnik.
Bezlaj Josip, mešč. učitelj.
Božič Josip, posestnik.
Gregorič Franc, gostilničar in posestnik.
Gregorin Alojzij, c. kr. dež. sod. svétnik.
Gril Matej, not. kandidat.
Hilbert Julij, c. kr. inženêr.
Jugovic Amalija, pos. soproga.
Juvanc Franc, c. kr. okr. tajnik.
Kalan Janko, c. kr. davčni nadzornik.
Knavs Ivan, mestni župnik.
Končan Ivanka, gostilničarka.
dr. Kučenjak Avrelij, okr. zdravnik.
Lapajne Ivan, ravn. mešč. šole.

Lilleg Makso, c. kr. davčni kontrolor.
dr. Mencinger Ivan, odvetnik in posestnik.
Pfeifer Viljem, posestnik, drž. in dež. poslanec.
Pirc Alfonz, c. kr. okr. komisar.
Pogačnik Ivan, c. kr. sod. pristav.
Prešern Vinko, c kr. zemljemerec.
dr. Pučko Jurij, c. kr. notar.
dr. Romih Tomaž, mešč. učitelj in župan.
Rozman Florijan, mestni učitelj.
Tavčar Karol, c. kr. davkar.
Vaniš Ferdo, trg. in posestnik.
Štev. 1 + 25 = 26.

b) Leskovec. Poverjenik: *dr. Šterbenc Jurij.*

*dr. Šterbenc Jurij, župnik, itd.
Bojanec Anton, kaplan v Škocijanu.
Brcè Anton, župnik v Boštajnu.
Dolinar Ivan, župnik na Raki.
Gabrič Anton, župnik v Cerkljah.
Kos Matej, kaplan v Škocijanu.
Maurer Gašpar, posestnik na Raki.
Šola trirazredna v Leskovcu.
Varl Tomaž, kaplan na Raki.
Štev. 1 + 8 = 9.

c) Kostanjevica. Poverjenik: *Pavlič Damijan.*

Baloh Ivan, kaplan.
Hudovernik Aleksander, c. kr. notar.
Hudovernik Janko, not. kandidat.
Medved Ivan, kaplan v Križevem.
Pavlič Damijan, mestni župnik.
Pavlič Kozma, župnik v Križevem.
dr. Wurner Josip, dež okr. zdravnik.
Štev. 7.

č) Št. Jernej. Poverjenik: *Trost Karol.*

*Šola ljudska.
*Štrobelj Franc.
Fettich-Frankheim Anton, dekan.
Globočnik Marija, učiteljica.
Jarc Anton, kaplan.
Rudež Josip, oenolog.
Sever Josip, trgovec.
Tavčar Josip, gostiln. in posestnik.
Trost Karol, učitelj.
Vondrašek Vaclav, kaplan.
Štev. 2 + 8 = 10.

d) Velika dolina. Poverjenik: *Dolinar Mijo.*

Anžič Anton, upr. dež. naklade v Krški vasi.
Brulec Franc, župnik.
Dolinar Franc, posestnik.
Dolinar Mijo, trg. in posestnik.
Gantar Ivan, nadučitelj v Čatežu.
Horvat Mihael, župnik v Čatežu.
Ivšič Mihael, posestnik v Čatežu.
Pretnar Jakob, nadučitelj.
Radej Martin, poslovodja v Podsusedu.
Tancig Anton, trgovec in poštar v Krški vasi.
Štev. 10.

8. Dekanija **Litija.**

a) Litija. Poverjenik: *Svetec Luka.*

*Nabernik Ivan, c. kr. dež. sod. svétnik.
*Sajè Mihael, župnik v Štangi.
*Svetec Luka, c. kr. notar in posestnik.
Gregorčič Ivan, not. kandidat.

Grill Matija, c. kr. okr. glavar.
Ilovski Albin, župnik v Javorju.
Jarc Jakob, c. kr. sod. pristav.
Jeločnik Anton, tov. knjigovodja.
Jenko Ivan, nač. žel. postaje.
Jeretin Martin, c. kr. okr. tajnik.
Jernejčič Anton, žel. paznik.
Knjižnica okr. učiteljska.
Koechler Viktor, kaplan v Šmartnem.
Lapajne Štefan, c. kr. okr. komisar.
Lavrenčič Ivan, dekan v Šmartnem.
Mahorčič Ignacij, c. kr. davčni pristav.
Miklavčič Zalika, c. kr. poštarica pri Sv. Križu.
Molek Martin, župnik na Savi.
Novak Ivan, trgovec v Dolah.
dr. Pavlič Ignacij, c. kr. okr. zdravnik.
Slanc Franc, posestnik.
Slanc Vekoslava, posestnica.
Trpin Ivan, benef. v Šmartnem.
Verbič Josip, nadučitelj.
Zupančič Jernej, duhovnik v p.
Štev. 3 + 22 = 25.

b) Radeče. Poverjenik: *Zagorjan Ivan.*

*Krisper Valentin, tov. in posestnik.
Gmeiner Karol, župnik v Širju.
dr. Homan Alojzij, dež. okr. zdravnik.
Kolnik Avgusta, učiteljica.
Koprivec Peter, kaplan.
Levec Ivan, nadučitelj.
Šmitek Simon, župnik v Dobovcu.
Šolska knjižnica.
Vidergar Ivan, župnik v Št. Juriju.
Vrhovšek Franc, župnik v Svibnem.
Zagorjan Ivan, župnik.
Štev. 1 + 10 = 11.

9. Dekanija **Loka.**

a) Škofja Loka. Poverjenik: *Tomažič Ivan.*

*Rožič Alojzij, župnik v p.
dr. Arko Anton, dež. okr. zdravnik.
Bleiweis Franc, urš. katehet.
Bralno društvo slovensko.
Brešar Josip, kaplan.
Burdych Ervin, lekarnar.
Čitalnica národna.
Dolenec Franc, pos. v Stari Loki.
Fojkar Franc, pos. v Stari Loki.
Homan Anton, pek in posestnik.
Jelovčan Jakob, župan v Stari Loki.
Jenko Peter, posestnik v Virmaših.
Kalan Marija, zasebnica.
Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov.
Keršič Ivan, župnik v p.
Kummer Franc, dekan v Stari Loki.
Lavrič Leon, trgovec.
Lenček Niko, c. kr. notar in župan.
Leskovec Andrej, trgovec.
Mikuš Franc, c. kr. dež. sodišča svétnik.
Molinaro Angelo, trgovec.
Pecher Konrad, trgovec,
Peharc Stanko, kaplan v Stari Loki.
Pirnat Bernard, organist.
Premk Vinko, c. kr. davčni pristav.
Šola deška ljudska.
Šola uršulinska notranja.
Šola uršulinska vnanja.
Tomažič Ivan, mestni župnik.
Zavodnik Feliks, uršulinski spiritual.
Žigon Matej, trgovec.
Štev. 1 + 30 = 31.

b) Selca. Poverjenik: *Erzar Matija.*

*Tušek Gregor, pos. na Martinjem vrhu.
Bernik Josip, miz. poslovodja.
Boncelj Franc, župnik v Dražgoših.
Bralno društvo slovensko.
Demšar Franc, trg. v Češnjicah.
Erzar Matija, župnik.
Eržen Franc, župnik v Zalem logu.
Jamnik Anton, župnik v Sorici.
Mezeg Anton, kaplan.
Stanonik Nikolaj, nadučitelj.
Šlibar Franc, trgovec, župan in posestnik.
Vavpetič Ivan, adm. pri Sv. Lenartu.
Veja Maks, župnik v Bukovščici.
Verhunec Ivan, posestnik.
Štev. 1 + 13 = 14.

c) Železniki. Poverjenik: *Košmelj Luka.*

Armič Josip, učitelj v Sorici.
Boncelj Josip, trg. in posestnik.
Bralno društvo slovensko.
Demšar Ivan, trg. in posestnik.
Demšar Josip, trg. in posestnik.
Dominik Ivan, dež. okr. zdravnik.
Globočnik Anton, tov. in posestnik.
Hafner Anton, posestnik, itd.
Košmelj Josip, mesar in posestnik.
Košmelj Luka, trgovec, župan in posestnik.
Mikš Ivan, župnik v p.
Thaller Gabrijel, gostilničar.
Štev. 12.

č) Trata. Poverjenik: *Petrovčič Franc.*

*Debeljakova hiša v Poljanah.
*Ramovš Jernej, župnik v Poljanah.
Dolinar Anton, župnik v Lučnah.
Hromec Ivan, župnik v Novi Oselici.
Kregar Franc, župnik v Javorju.
Petrovčič Franc, župnik na Trati.
Pfajfar Anton, župnik v Leskovici.
Pintar Matej, župnik v Stari Oselici.
Štev. 2 + 6 = 8.

10. Dekanija **Moravče.**

a) Moravče. Poverjenik: *Kajdiž Tomaž.*

Kajdiž Tomaž, dekan in dež. poslanec.
Kepec Franc, adm. v Češnjicah.
Lesar Ivan, župnik v Pečéh.
Medved Anton, adm. na Sv. gori.
Toman Janko, nadučitelj.
Štev. 5.

b) Zagorje. Poverjenik: *Sterlè Franc.*

Baša Alojzij, žel. uradnik.
Bevčič Ignacij, posestnik.
Bralno društvo slovensko.
Bukovc Martin, posestnik na Toplici.
Cukjati Franc, trg. in posestnik v Št. Gothardu.
Dežman Josip, strojevodja.
Firm Ignacij, rudn. uradnik.
Goljmajer Josip, župnik na Vačah.
Jaklič Karol, benef. na Vačah.
Jankovič Franja, učiteljica.
Jerin Leopold, rudn. uradnik.
Kolenec Valentin, pos. v Čemšeniku.
Konšek Franc, c. kr. poštar in posestnik na Trojanah.
Koprivec Tomo, upr. dež. naklade.

Lužar Fortunat, učitelj v Podšentjuriju.
Marian Franja, prod. v br. skladnici.
Mauer Andrej, posestnik.
Modic Josip, c. kr. poštar.
Novak Andrej, pos. na Trojanah.
Plantarič Josip, kaplan v Čemšeniku.
Sterlè Franc, nač. žel. postaje.
Šlenc Henrik, trgovec.
Švigelj Josip, kaplan.
Taufer Ivan, rudn. pisar.
Tomažič Alojzij, poštni odpravitelj.
Weinberger Franc, rudn. uradnik.
Weinberger Pavl, posestnik.
Zelnik Josip, župnik v Čemšeniku.

Štev. 28.

11. Dekanija **Novo mesto.** Poverjenik: *Poljanec Ivan.*

*Babnik Ivan, župnik v Toplicah.
*dr. Gestrin Karol, c. kr. sod. svétnik.
*Hočevar Anton, posestnik.
*Rozman Karol, posestnik.
*dr. Vojska Andrej, c. kr. sod. nadsvétnik v p
*dr. Volčič Edvard, c. kr. sod. tajnik.
Artel Anton, c. kr. gimn. profesor.
Bergant Valentin, župnik v Mirni peči.
Berlec Franc, c. kr. žand. nadstražnik.
Borštner Josip, župnik v Št. Petru.
Čitalnica národna.
dr. Defranceschi Peter, primarij in okr. zdravnik.
dr. Detela Franc, c. kr. gimn. ravnatelj.
Einspieler Tomaž, c. kr. sod. svétnik.
Fajdiga Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
Frančiškanski samostan.
Frank Rihard, kanonik.
Golia Ludovik, c. kr. sod. svétnik.
dr. Grossmann Karol, odv. kandidat.
Guzelj Avgust, c. kr. gozd. pristav.
Hočevar Josip, kanonik.
Jeraj Franc, c. kr. gimn. profesor.
Kerin Martin, kaplan v Šmarjeti.
Kessler Alojzij, c. kr. dž. pravdn. namestnik.
Knjižnica c. kr. gimnazije.
Knjižnica okr. učiteljska.
Knjižnica vin. šole na Grmu.
Koritzky Josip, c. kr. evid. geometer.
Krajec Ivan, tiskarnar in trg. zborn. svétnik.
Levec Anton, c. kr. sod. svétnik.
dr. Marinko Josip, c. kr. gimn. profesor in katehet.
Mohar Martin, c. kr. vodja sod. pom. uradov.
Novak Matija, župnik v Poljanici.
Ogoreutz Josip, trgovec.
Pauser Adolf, trgovec.
† Pec Viljelmina, nadučiteljica.
Perko Franc, trgovec.
Piber Ivan, župnik v Brusnicah.
Pintar Luka, c. kr. gimn. profesor.
Plevaneč Ivan, župnik v Soteski.
Poljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Porenta Gašpar, kaplan v Stopičah.
Porenta Jakob, župnik v Stopičah.
Povše Franc, kanonik.
dr. Poznik Albin, c. kr. notar, itd.
Prelesnik Matija, kap.-vikar.
dr. Rogina Anton, c. kr. sod. pristav.
Rohrmann Viljem, vin. učitelj na Grmu.
Skalè Otmar, c. kr. okr. živinozdravnik.
Sladovič pl. Sladoevič Simon, lekarnar.
dr. Slanc Karol, odvetnik in posestnik.

dr. Šegula Jakob, odv. in župan.
Škrlj Milan, velikošolec.
† Urh Peter, prošt.
Vindišar Viljem, frančiškanski gvardijan.
Virbnik Alojzij, c. kr. gimn. prof.
Zakrajšek Janko, župnik v Vavti vasi.
Žgur Anton, župnik pri Beli cerkvi.
dr. Žitek Vladimir, odvetnik.
Štev. 6 + 53 = 59.

12. Dekanija **Postojina.**

a) Postojina. Poverjenik: *Primožič Štefan.*

Arko Franc, posestnik.
Bernard Jernej, kaplan.
Čitalnica národna.
Ditrich Anton, trgovec.
Gaspari Ferdinand, c. kr. okr. živinozdravnik.
† Hofstetter Ivan, dekan, zlatomašnik in častni kanonik.
Jurca Franc, trgovec.
Knjižnica okr. učiteljska.
dr. Kotzmuth Julijan, c. kr. okr. zdravnik.
Kovač Anton, zasebnik.
Kraigher Alojzij, trgovec.
Kraigher Peter, trgovec.
Mlakar Janko, kaplan.
Omahen Gustav, c. kr. notar.
Primožič Leopold, pom. uradnik.
Primožič Štefan, učitelj-voditelj.
Šeber Rihard, tiskarnar.
Šola petrazredna ljudska.
Thuma Ivan, nadučitelj in c. kr. okr. šolski nadzornik.
dr. Treo Dragotin, odvetnik.
Vičič Friderik, hotelièr, nadžupan in posestnik.
Vodopivec Anton, c. kr. poštar.
Štev. 22.

b) Senožeče. Poverjenik: *Okorn Ignacij.*

*Občina razdrška.
Abram Lavoslav, nadučitelj.
Koblar Josip, kaplan v Hrenovicah.
Korber Mihael, c. kr. notar.
Novak Mihael, c. kr. sod. svétnik.
Oblak Valentin, kaplan.
Okorn Ignacij, župnik.
Puc Alojzij, župnik v Hrenovicah.
Suša Anton, trgovec.
Suša Franc, posestnik.
Škerjanc Ivan, župnik v Vremah.
Trošt Ivo, učitelj na Razdrtem.
Zelen Josip, pos. in dež. poslanec.
Štev. 1 + 12 = 13.

c) Št. Peter. Poverjenik: *Zupan Ivan*

*Bolè Martin, profesor na Ruskem.
*Sajovic Ivan, župnik in duhovni svétnik v Slavini.
Abram Ivan, kaplan v Košani.
Avčin Franc, trgovec v Trnju.
Dekleva Franc, trg. v Slavini.
Jakš Franc, posestnik.
Kalan Mihael, nadučitelj.
Kariš Ferdo, c. kr. poštni oficijal.
Korošec Ivan, gostiln. in posestnik.
Križaj Franc, tovarnar.
Lavrenčič Andrej, posestnik.
Medica Matej, tovarnar.
Pečar Vekoslav, žel. uradnik.
Rajčevič Franc, ekspozit v Trnju.
Sajovic Karol, žel. uradnik.
Špilar Ludovik, pos. sin.
Torkar Matija, župnik v Košani.
Zupan Ivan, kurat.
Štev. 2 + 16 = 18.

13. Dekanija **Radovljica.**

a) Radovljica. Poverjenik: *Roblek Aleks.*

Avsec Franc, kaplan.
Avsenik Ivan, gostiln. in posestnik v Begunjah.
Ažman Josip, nadučitelj na Breznici.
Berlic Ivan, župnik v Mošnjah.
dr. Bisiak Josip, odvetnik.
Bulovec Ivan, trg. in posestnik.
Cuderman Ivan, kurat v Begunjah.
Čop Ivan, posestnik v Mostah.
Ferk Ernest, c. kr. sod. svétnik.
Fuersager Leopold, trgovec.
Homann Friderik, trg. in posestnik.
Hudovernik Vinko, gostilničar, itd.
Jurgele Andrej, župan v Mošnjah.
Kenda Luka, upr. dež. naklade
Knjižnica ljudske šole v Mošnjah.
Knjižnica okr. učiteljska.
Košmelj Ivan, župnik v Begunjah.
Mulej Franc, trg. in posestnik.
Novak Ivan, mestni dekan.
Pavlošič Franc, c. kr. poštar.
Potočnik Tomaž, župnik na Breznici.
Roblek Aleks, lekarnar, župan in posestnik.
Rozman Ignacij, nadučitelj v Mošnjah.
Sittig Teodor, civ. geometer in posestnik.
Slapšak Julij, učitelj v Lešah.
Slov. pevsko in bralno društvo.
Tepina Josip, načelnik postaje.
Teran Ivan, župnik v Ljubnem.
dr. Vilfan Janko, odvetnik.
Vurnik Ivan, podobar in posestnik.
Zavrl Valentin, nadučitelj v Begunjah.

Štev. 31.

b) Bled. Poverjenik: *Rus Franc.*

*baron Schwegel Josip, veleposestnik, drž. in dež. poslanec, itd.
Ažman Ivan, župnik, duh. svétnik in dež. poslanec v Gorjah.
Bralno društvo na Bledu.
Bralno društvo v Gorjah.
Droll Katarina, učiteljica.
Hudovernik Anton, gostiln. in posestnik.
Jan Vincenc, pos. v Sp. Gorjah.
dr. Klimek Emil, zdravnik.
Lampè Evgen, kaplan na Bledu.
Mrak Matija, župnik na Beli.
Oblak Ivan, župnik na Bledu.
Olifčič Friderik, gost. in pos. na Beli.
Peternel Jakob, župan, gost. in posestnik.
Pretnar Janez, posestnik.
Rus Franc, nadučitelj in posestnik.
Schrey Rihard, c. kr. poštar.
Sekovanič Ferdinand, gostilničar.
Skumavec Lovro, posestnik v Zg. Lazih.
Sterlè Terezija, učiteljica v Gorjah.
Trojar Ivan, nadučitelj v p.
Vovk Anton, posestnik.
Žirovnik Josip, nadučitelj v Gorjah.
Žumer Jakob, župan in posestnik v Gorjah.

Štev. 1 + 22 = 23.

c) Bohinj. Poverjenik: *Rihteršič Ivan.*

Bevec Matej, c. kr. poštar na Bistrici.
Humek Martin, nadučit. na Bistrici.
Kozlevčar Franc, c. kr. žand. stražmešter.
Medved Anton, kaplan na Bistrici.

Mencinger Franja, trg. hči na Bistrici.
Oblak Anton, kaplan v Srednji vasi.
Rihteršič Ivan, nadučitelj v Srednji vasi.
Schuller Kristina, učiteljica na Bistrici.
Zarnik Matija, župnik v Srednji vasi.
Zevnik Ana, učiteljica v Srednji vasi.
Štev. 10.

č) Jesenice. Poverjenik: *Schrey Alojzij.*

Aljaž Jakob, župnik na Dovjem.
Guštin Milan, učitelj.
Jakelj Valentin, adm. na Planini.
Medič Josip, nadučitelj.
Nagu Ivan, poštni adm. na Javorniku.
Schrey Alojzij, c. kr. poštar in posestnik.
Šinkovec Avguštin, administrator.
Treven Anton, trg. in pos. na Savi.
Turk Avgust, župnik na Kor. Beli.
Štev. 9.

d) Kranjska gora. Poverjenik: *Bregar Josip.*

*Žlogar Anton, župnik.
Andolšek Franc, c. kr. dež. sod. svétnik.
Bregar Josip, nadučitelj.
Budinek Franc, župan in trgovec.
Fertin Ignacij, župnik v Beli peči.
Gorečan Josip, učitelj v Radečah.
dr. Kogoj Franc, dež. okr. zdravnik.
Lavtižar Josip, župnik v Radečah.
Pušavec Ivan, c. kr. sod. kancelist.
Štev. 1 + 8 = 9.

e) Kamna gorica. Poverjenik: *pl. Kappus Adolf.*

*Preša Josip, župnik na Ovsišču.
Aljančič Valentin, župnik na Dobravi.
Jalen Josip, trg. in pos. v Kropi.
pl. Kappus Adolf, c. kr. poštar, gostilničar, župan in posestnik.
Kavčič Srečko, zadružni uradnik v Kropi.
Korošec Josip, nadučitelj v Kropi.
Lazar Luka, trg. in posestnik.
Pesjak Mihael, trg. in posestnik.
Pogačnik Josip, c. kr. poštar, posestnik in drž. poslanec v Podnartu.
Šolar Franc, zadružni tajnik v Kropi.
Zupan brata, orglj. mojstra.
Štev. 1 + 10 = 11.

14. Dekanija **Ribnica.**

a) Ribnica. Poverjenik: *Dolinar Franc.*

*Kljunova hiša v Slatniku.
*Lesarjeva hiša v Hrovačah.
*Lesarjeva hiša v Sušju.
*Lovšin Marija, posestnica v Jurjevici.
Brencè Ivan, župnik pri Sv. Gregorju.
Dolinar Franc, dekan.
Drobnič Jurij, župan v Sodražici.
Fajdiga Franc, trgovec v Sodražici.
Gruntar Ignacij, c kr. notar.
Jaklič Josip, župnik v Dolenji vasi.
Juvanec Avgust, brivec.
Klun Josip, župan.
Knjižnica čitalniška.
Knjižnica okr. učiteljska.

Levstek Andrej, upr. dež. naklade.
Lovšin Ivan, trg. v Dolenji vasi.
Mrhar Josip, trg. v Dolenji vasi.
dr. Schiffrer Anton, dež. okr. zdravnik.
Škrabec Mihael, obč. tajnik.
Tomšič Štefan, nadučitelj.
Višnikar Franc, c. kr. dež. sod. svétnik in dež. poslanec.
Voglar Josip, župnik v Sodražici.
Volk Ivan, kaplan v Dol. vasi.
Vrbič Mihael, učitelj v Sodražici.
Zupančič Dragotin, trg. poslovodja.
Štev. 4 + 21 = 25.

b) Velike Lašče. Poverjenik: *Šuflaj Danijel.*

Cerar Ivan, učitelj v Škocijanu.
Hočevar Matija, župan, poštar in posestnik.
Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.
Križman Anton, c. kr. davčni kontrolor.
Simon Karol, nadučitelj.
Smodej Josip, c. kr. notar.
Sušnik Franc, sod. sluga.
Šuflaj Danijel, c. kr. dež. sod. svétnik.
Štev. 8.

c) Dobrepolje. Poverjenik: *Jaklič Franc.*

Arko Ivana, učiteljica.
Barlè Konrad, učitelj na Robu.
Bralno društvo slovensko.
Hudovernik Matija, nadučitelj.
Jaklič Franc, učitelj.
Klavs Ivan, cestar v Podgorici.
Kmetijsko društvo.
Pešec Franc, župnik na Robu.
Petrič Matija, učitelj v Strugah.
Prijatelj Matija, župnik v Strugah.
Ramovš Andrej, nadžupnik.
Šola ljudska.
Tiselj Ivan, pos. v Zdenski vasi.
Žagar Josip, kaplan.
Žebre Franja, učiteljica.
Štev. 15.

c) Draga-Laški potok. Poverjenik: *Andoljšek Bernard.*

Andoljšek Bernard, učitelj v Dragi.
Bambič Ivan, pos. v Travniku.
Gregorič Ivan, trg. in pos. na Hribu.
Knavs Ivan, gost. in pos. na Hribu.
Kordiš Jakob, posestnik na Hribu.
Košir Josip, mesar in pos. v Travniku.
Kovač Franc, trg. in pos. na Hribu.
Lavrič Ivan, trg., gostiln. in posestnik v Travniku.
Morè Anton, žup. v Loškem potoku.
Rus Ivan, trg. in pos. v Travniku.
Šola ljudska v Dragi.
Turk Franc, gost. in posestnik na Lazem.
Turk Pavl, trgovec v Dragi.
Vesel Franc, župan in posestnik v Podpreski.
Zakrajšek Franc, župnik v Dragi.
Štev. 15.

15. Dekanija **Semič.**

a) Črnomelj. Poverjenik: *Kupljen Anton.*

*Koenig Jurij, župnik na Vinici.
Čitalnica národna na Vinici.
Juvanec Franc, učitelj na Vrhu.
Kadunec Matija, adm. v Preloki.
Karlin Jurij, mestni kaplan.
Klemenčič Mihael, mestni župnik.

Knjižnica okr. učiteljska.
Kramarič Josip, župnik na Vrhu.
Kunc August, posestnik.
Kupljen Anton, c. kr. notar in posestnik.
dr. Malerič Josip, okr. zdravnik.
Pavlin Franc, adm. v Dragatušu.
Peterlin Franc, c. kr. sod. pristav.
Pokorn Jakob, kaplan v Starem trgu.
Režek Peter, župnik v Starem trgu.
Schweiger Janko, posestnik.
Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
Šola farna v Starem trgu.

Štev. 1 + 17 = 18.

c) Metlika. Poverjenik: *Vukšinič Davorin.*

Aleš Anton, dekan v Semiču.
Čitalnica národna.
Dovgan Franc, prošt n. reda.
Fux Emanuel, posestnik.
Globočnik Janko, c. kr. notar.
Golob Franc, posestnik.
Guštin Franc ml., posestnik.
Guštin Franc st., posestnik.
Hayne Edvard, c. kr. davkar.
Jarc Alojzij, mestni kaplan.
dr. Košenina Peter, dež. okr. zdravnik.
† Navratil Anton, zasebnik.
Novak Josip, mestni kaplan.
† Ogrin Peter, župnik na Suhoru.
Pelc Ivan, kaplan v Semiču.
Premer Ignacij, posestnik.
Romè Josip, župnik v Podzemlji.
Schweiger Franc, župnik in dež. poslanec na Radovici.
† Stajer Franc, c. kr. notar.
Šola ljudska v Semiču.
Šola mestna v Metliki.
Šumer Jurij, c. kr. sod. pristav.
Vaha Milan, mag. pharm.
Vidovič Anton, župnik v Kamenju.
Vukšinič Davorin, upr. n. r. komende.

Štev. 25.

16. Dekanija **Šmarije.**

a) Šmarije. Poverjenik: *Drobnič Andrej.*

Babšek Ivan, trg. in posestnik.
Borštnik Ivan, nadučitelj.
Češarek Franc, kaplan.
Drobnič Andrej, dekan, itd.
Marešič Franc, župnik na Lipoglavu.
Novak Josip, župnik v Žalini.
Ogorelec Vinko, pos. v Škofeljici.
Pipan Andrej, župnik na Polici.
Sitar Matej, župnik v Št. Juriju.

Štev. 9.

b) Zatičina. Poverjenik: *Jenčič Alojzij.*

dr. Bežek Rupert, c. kr. notar.
Dostal Josip, kaplan v Višnji gori.
Jaklič Štefan, župnik v Št. Vidu
Jenčič Alojzij, c. kr. dež. sod. svétnik.
Kastelic Matija, kaplan v Št. Vidu
Končina Ivan, trg. in posestnik v Gor. vasi.
Pristov Simon, benef. v Št. Vidu

Štev. 7.

17. Dekanija **Trebnje.**

a) Trebnje. Poverjenik: *Nagodè Ivan.*

Bralno društvo slovensko.
Hofer Karol, župnik v Čatežu.
Jarc Franc, župnik na Mirni.
Klobučar Ant., c. kr. dež. sod. svétnik.

Mervec Ivan, župnik v Št. Rupertu.
Mlakar Anton, kaplan.
Nagodè Ivan, dekan.
Orožen Emil, c. kr. notar.
Pavlin Alojzij, posestnik.
Pehani Friderik, učitelj.
Pristov Ivan, kaplan pri Sv. Križu.
Ruprecht Janko, lekarnar.
Seliškar Alojzij, c. kr. sod. pristav.
Semen Karol, c. kr. davčni kontrolor.
Tomič Vilko, trg. in posestnik.
Štev. 15.

b) Mokronog. Poverjenik: *Ravnikar Jernej.*

Barbo Mihael, župnik na Trebelnem.
Bralno društvo slovensko.
Čadež Anton, kaplan pri Sv. Trojici.
Dimnik Franc, kaplan na Trebelnem.
† Grčar Josip, župnik pri Sv. Trojici.
Jerše Josip, kaplan.
Lunaček Aleksander, nadučitelj v Št. Rupertu.
Pirnat Stanko, c. kr. notar.
Pogačar Josip, c kr. sod. kancelist.
Prijatelj Franc, trg. in posestnik v Tržišču.
Ravnikar Jernej, nadučitelj.
Rohrmann Josip, not. kandidat.
Sbil Jernej, trgovec.
Skulj Franc, učitelj v Tržišču.
Starič Josip, c. kr. okr. sodnik.
Šašelj Karol, pek in posestnik.
Šircelj Rozalija, trg. soproga.
Šola ljudska.
Vohinc Edvard, učitelj.
Zupančič Franc, pos. pri Sv. Križu.
Štev. 20.

18. Dekanija **Trnovo.** Poverjenik: *Vesel Ivan.*

*Brinšek Ivan, trg. v Trnovem.
*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
*Domicelj Alojzij, trg. v Zagorju.
*Jenko Škender, trg. v Trnovem.
*Valenčič Ivan, pos., itd. v Trnovem.
*Vesel Ivan, dekan, itd. v Trnovem.
Bilc Ivan, duhovnik v p.
Bizjak Franc, trgovec.
Bralno društvo v Zagorju.
Križaj Nikolaj župnik na Premu.
Rahnè Janko, c. kr. notar.
Rudolf Alojzij, kaplan.
Tomšič Ivan, posestnik.
Zarnik Martin, nadučitelj.
Štev. 6 + 8 = 14.

19. Dekanija **Vipava.** Poverjenik: *Erjavec Matija.*

*Erjavec Matija, dekan, itd.
*Kavčič Franc, c. kr. poštar in posestnik v Št. Vidu.
Bajec Jakob, župnik v Ustju.
Božič Ivan, posestnik in deželni poslanec v Podragi.
Čitalnica v Podragi.
Čitalnica v Vipavi.
Dejak Hinko, župnik v Vrhpolju.
Demšar Ivan, župnik v Št. Vidu.
Habè Josip, posestnik na Gočah.
Hladnik Ivan, župnik na Gočah.
dr. Kenda Josip, dež okr. zdravnik.
Klobus Valentin, župnik na Slapu.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Koželj Mihael, župnik na Podkraju.
Kromar Ivan, župnik v Šturiju.

grof Lanthieri Karol, graščak, itd.
Primožič Jernej, župnik v Vrabčah.
Rudolf Ivan, učitelj v Vrabčah.
Semenič Ivan, posestnik v Podragi.
Silvester Franc, trgovec.
Skvarča Ivan, župnik v Budanjah.
Texter Konrad, župnik na Colu.
Štev. 2 + 20 = 22.

20. Dekanija **Vrhnika.**

a) Vrhnika. Poverjenik: *Jelovšek Gabrijel.*

*Bohinjec Peter, župnik v Horjulu.
*Kotnikova hiša v Verdu.
Arko Anton, učitelj.
Bricelj Josip, usnjar in posestnik.
Brilej Martin, trg. in posestnik.
Čebašek Ivan, župnik v Črnem vrhu.
Čitalnica národna.
Dolenc Franc, gostilničar.
Flis Anton, tov. knjigovodja.
dr. Furlan Anton, c. kr. sod. pristav.
Grampovčan Andrej, trg. in posestnik.
Gruden Ivan, c. kr. davkar v p., itd.
Jelovšek Franja, velepos. hči.
Jelovšek Gabrijel, trgovec, župan, dež. poslanec in posestnik.
Jelovšek Karol, pos. v Verdu.
Jemec Anton, župnik v Podlipi.
Jurca Marica, pos. hči.
Katol. društvo rokod. pomočnikov.
Kavčič Josip, c. kr. davčni kontrolor.
Kobal Bogdan, c. kr. dež. sod. svétnik.
Kočevar Franc, gostiln. in posestnik.
Komotar Anton, c. kr. notar.
Korenčan Franc, gostiln. in posestnik.
Košir Franc, kaplan.
Laznik Josip, župnik v Polhovem gradcu.
Lenarčič Josip, veleposestnik, tovarnar in dež. poslanec.
Levstik Vinko, nadučitelj.
Luznik Alojzij, učitelj.
Marčič Valentin, kaplan v Polh. gradcu.
dr. Marolt Janko, dež. okr. zdravnik.
Mole Kancijan, trg. pomočnik v Polh. gradcu.
Oblak Matej, klepar in posestnik.
Ogrin Simon, akad. slikar in posestnik.
Petrovčič Franc, zasebnik.
Požar Janko, c. kr. kancelist v p.
Rus Anton, c. kr. žand. narednik v p.
Schiffrer Gustav, župnik v Št. Joštu.
Skvarča Ivan, obč. tajnik in posestnik.
Tomšič Anton, kovač in posestnik v Verdu.
Tomšič Ivan, usnjar in posestnik.
Tršar Franc, usnjar in posestnik.
Verbič Josip, restavratêr.
Vidic Ivana, učiteljica.
Vonča Anton, kurat, itd., v Belkah.
Žitko Matija, posestnik v Verdu.
Štev. 2 + 43 = 45.

b) Borovnica. Poverjenik: *Oblak Ivan.*

*Oblak Ivan, župnik.
Bernik Franc, kaplan.
Knižek Feliks, kaplan v Preserju.
Kranjc Ivan, trgovski pomočnik.
Papler Franc, nadučitelj.
Pirc Avgust, učitelj.
Podobnik Ignacij, žup. v Preserju.
Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
Švigelj Franc, posestnik.
Štev. 1 + 8 = 9.

c) Logatec. Poverjenik: *Šega Ivan.*

† Bergant Lovro, župnik.
Bralno društvo v Sp. Logatcu.
de Gleria Anton, trgovec.
Gostiša Franc, trg. in posestnik.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Lapuch Josip, zasebnik.
Lenassi Julij, trg. in posestnik.
Levičnik Valentin, c. kr. v. d. nadz. v p., itd.
Majdič Franc, c. kr. okr. živinozdravnik.
Možina Ivan, župnik v Rovtih.
Mulley Adolf, c. kr. poštar in posestnik.
Pahor Lavoslav, žel. uradnik.
Petrič Martin, posestnik.
dr. Rupnik Ivan, c. kr. d. nadzornik.
Sakser Ivan, župnik v Hotederšici.
Sežun Alojzij, učitelj v Rovtih.
Sicherl Ivan, župan in posestnik.
Smolè Josip, posestnik.
Šega Ivan, učitelj.
Tollazzi Tomaž, trg. in posestnik.
Turk Josip, nadučitelj.
Vavpotič Ivan, c. kr. davčni oficijal.
Vončina Valentin, c. kr. sod. oficijal.
Štev. 23.

21. Dekanija **Žužemperk.** Poverjenik: *Tavčar Mihael.*

*Štrucelj Jurij, c. kr. sod. svétnik.
Bralno društvo slovensko.
Ključevšček Ignacij, župnik v Šmihelu.
Koncilja Franc, nadučitelj.
Lavrič Josip, župnik v Ambrusu.
Pehani Josip, posestnik.
Prpar Franc, župnik v Zagradcu.
Štrukelj Ivan, kaplan na Krki.
Tavčar Mihael, dekan, itd.
Zbašnik Franc, župnik v Hinjah.
Štev. 1 + 9 = 10.

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija **Bistrica Slovenska.** Poverjenik: *Hajšek Anton.*

*Hajšek Anton, dekan, itd.
*Ratej Franc, c. kr. notar.
*dr. Vošnjak Josip, primarij v p. in posestnik.
Bizjak Vinko, župnik v Laporju.
Borsečnik Davorin, župnik na Zg. Polskavi.
Bralno društvo slovensko.
Brezovšek Martin, župnik pri Sv. Martinu.
Cenc Gašpar, župnik v Češnjevcu.
Cilenšek Blaž, župnik v Manjšbregu.
Druzovič Henrik, učitelj v Poljčanah.
Hebar Franc, župnik na Sp. Polskavi.
Hrašovec Henrik, kaplan pri Sv. Martinu.
Ivanuš Ferdinand, trg. v Poljčanah.
Koropec Ivan, učitelj v Studenicah.
Kovačič Franc, kaplan v Rimu.
Lajnšič Anton, kaplan v Poljčanah.
dr. Lemež Urban, odvetnik.
Lenart Ivan, župnik v Poljčanah.
Lendovšek Mihael, župnik, itd. v Makolah.
Mahor Feliks, učitelj v Makolah.
Medved Martin, kaplan.
Novak Anton, kaplan v Manjšbregu.
Pintarič Anton, kaplan v Makolah.
Planker Martin, nadučit. v Laporju.

Stanjko Ivan, župnik v Tinjah.
Svetlin Josip, nadučitelj v Makolah.
Terček Josip, učitelj v Laporju.
Terstenjak Ernest, kaplan.
Vodenik Martin, učitelj.
Vodenik Simon, učitelj.
Žekar Martin, župnik v Studenicah.
Štev. 3 + 28 = 31.

2. Dekanija **Braslovče.**

a) Braslovče. Poverjenik: *Jarc Valentin.*

Jarc Valentin, nadučitelj.
Maršič Karol, š. vodja v Letušu.
Pauer Josip, trgovec.
Rojnik Franc, pos. v Sp. Gorčah.
Slavič Vekoslav, c. kr. orožn. stražmešter.
Stritar Josip, učitelj.
Šporn Franc, c. kr. šolski ogleda.
Veternik Anton, kaplan.
Vrankovič Ivan.
Zotter Albina, trgovka.
Štev. 10.

b) Vransko. Poverjenik: *Schwentner Karol.*

*Podružnica kmetijska.
*dr. Vrečko Andrej, c. kr. gimn. profesor (knjige okr. učit. knjižnici).
Bralno društvo pri Sv. Jurju
Čitalnica národna
Dabršek Ivan, kaplan na Paki.
Gršak Vinko, župnik.
Kokelj Alojzij, kaplan pri Sv. Jurju.
Kolarič Josip, župnik na Paki.
Krajnc Jakob, kaplan.
Križnik Gašpar, pos. v Motniku.
Lipež Viktor, kr. gimn. ravnatelj v p.
Schwentner Karol, župan, itd.
Zdolšek Franc, župnik pri Sv. Jurju.
Jeden naročnik.
Štev. 2 + 11 + 1 = 14.

c) Št. Pavl. Poverjenik: *Vidic Josip.*

Bralno društvo slovensko.
Cimperšek Marica, učiteljica.
Kocuvan Anton, knjigovodja.
Plešnik Mihael, župnik.
Sadnik Julij, učitelj in posestnik.
Vidic Franc, stud. phil.
Vidic Josip, nadučitelj.
Zanier Ana, velepos. hči.
Zotter Janko, nadučitelj v Gomilski.
Štev. 9.

3. Dekanija **Celje.**

a) Celje. Poverjenik: *Ogradi Franc.*

*Čitalnica národna.
*Krušič Ivan, c. kr. gimn. profesor v p., itd.
*Občina teharska.
*Ogradi Franc, opat, itd.
*Rančigaj Anton, mestni kaplan.
*dr. Sernec Josip, odvetnik, dež. poslanec, itd.
*Vošnjak Mihael, inženêr, pos., itd.
*Žuža Ivan, zasebnik.
Atteneder Josip, n. propovednik in katehet.
Baš Lovro, c. kr. notar, itd.
dr. Brenčič Alojzij, odvetnik.
dr. Dečko Ivan, odv. in dež. poslanec.

Detiček Jurij, c. kr. notar.
Društvo odv. in not. uradnikov.
Društvo pevsko.
dr. Filipič Ludovik, odvetnik.
Fon Ivan, c. kr. gimn. profesor.
dr. Hrašovec Jurij, odvetnik.
Hribar Dragotin, tiskarnar.
dr. Janežič Franc, c. kr. gimn. veroučitelj.
Janežič Rudolf, mestni kaplan.
Kardinar Josip, gimn. katehet.
Knjižnica velike gimnazije.
Knjižnica male gimnazije.
Knjižnica kapucinska.
Kosi Anton, c. kr. gimn. profesor.
Kostič Peter, trgovec.
Krančič Ivan, mestni kaplan.
dr. Krušič Franc, zdravnik.
Lončar Franc, pos. tajnik.
Marzidovšek Radoslav, c. in kr. voj. kaplan.
Matić Josip, trgovec
dr. Mayer Franjo, odv. kandidat.
dr. Pikl Franjo, odv. kandidat.
dr. Pipuš Radoslav, odv. kandidat.
Potovšek Josip, mestni kaplan.
Schmoranzer Ivan, učit. na okol. šoli.
Suhač Matej, c. kr. gimn. profesor.
Vodstvo zas dekl. šole.
dr. Vrečko Josip, odvetnik, itd.
Jeden naročnik.

Štev. 8 + 32 + 1 = 41.

b) Žalec. Poverjenik: *Petřiček Anton.*

*Arzenšek Anton, župnik v Grižah.
*Janežič Jakob, tovarnar v Grižah.
*Lipold Franc, zasebnik.
Brinar Franc, učitelj v Črešnovcu.
Gunčer Josip, kaplan.
Kač Ivan, obč. tajnik.
Klemenčič Josip, nadučitelj v Galiciji.
Kordiš Terezija, učiteljica.
Nidorfer Franc, tovarnar v Vrbju.
Petřiček Anton, učitelj.
Roblek Franc, posestnik.
Širca Ernest, pos. v Grižah.
Širca Josip, župan in posestnik.
Učiteljsko okr. društvo.

Štev. 3 + 11 = 14.

4. Dekanija **Dravsko polje.** Poverjenik: *Hirti Franc.*

*Ozmec Josip, župnik v Št. Lovrencu.
*Stranjšak Martin, dekan, konz. svétnik in č. kanonik v Hočah.
Bralno društvo v Framu.
Črnenšek Franc, župnik v Cirkovcah.
Farkas Ivan, nadučitelj v Cirkovcah.
Golob Andrej, učitelj pri Sv. Marjeti.
Hirti Franc, župnik v Slivnici.
Hren Anton, nadučitelj v Št. Janžu.
Karničnik Vinko, učitelj v Slivnici.
Katol. bralno društvo v Hočah.
Kranjc Ivan, učitelj v Št. Janžu.
Lekše Franc, kaplan v Cirkovcah.
Mlasko Josip, kaplan v Št. Janžu.
Pestevšek Karol, nadučitelj v Slivnici.
Posojilnica v Framu.

Štev. 2 + 13 = 15.

5. Dekanija **Gornji grad.**

a) Gornji grad. Poverjenik: *Dovnik Franc.*

*Dovnik Franc, dekan.
Dekorti Josip, župnik na Ljubnem.
Germel Kristijan, gostiln v Solčavi.
Kocbek Franc, nadučitelj.

Rodošek Anton, župnik pri Sv. Martinu.
Strnad Anton, pos. pri Novi Štifti.
Svetina Anton, c. kr. notar.
Šmid Miloš, župnik v Solčavi.
Šola národna.
Vidic Maks, c. kr. okr. sodnik.
Štev. 1 + 9 = 10.

b) Mozirje. Poverjenik: *Praprotnik Franc.*

Čitalnica národna.
Goričar Lavoslav, posestnik.
Lipold Marko Josip, posestnik.
Medvešek Ivan, kaplan.
Pirš Josip, posestnik.
Plaper Ljudmila, učiteljica.
Praprotnik Franc, nadučitelj.
Šola národna.
Štev. 8.

c) Rečica. Poverjenik: *Lorber Franc.*

Lorber Franc, učitelj.
Pivec Štefan, provizor.
Šola ljudska na Gorici.
Šola ljudska na Rečici.
Turnšek Anton, trg. in posestnik.
Štev. 5.

6. Dekanija **Jarenina.** Poverjenik: *Gomilšek Franc Sal.*

*Vagaja o. Rudolf, župnik v Svičini.
Arnuž Jurij, učitelj pri Sv. Jakobu.
Cizerl Alojzij, kaplan pri Sv. Jakobu.
Čonč Josip, učitelj.
Druzovič Josip, nadučitelj pri Sv. Juriju.
Fišer Anton, župnik pri Sv. Jakobu.
Frangež Jernej, župnik pri Sveti Marjeti.
Gomilšek Franc Sal., župni upravitelj.
Hauptmann F., učitelj v Svičini.
Hauptmann Svitoslav, nadučitelj pri Sv. Križu.
Hergouth Rudolf, učitelj pri Sv. Jakobu.
Horvat Miroslav, kaplan.
Janežič Franc, pos. sin v Gačniku.
Kelemina Matija, župnik pri Sv. Ilju.
Klenovšek Ivan, učitelj.
Kmečko bralno društvo.
Koprivnik Josip, trgovec.
Košutnik Silvester, učitelj pri Sv. Ilju.
Kovačič Štefan, nadučitelj pri Sv. Marjeti.
Kruljc Franc, kaplan pri Sv. Ilju.
Lichtenwallner Franc, učitelj pri Sv. Ilju.
Pavec o. Ivan, župnik pri Sv. Jurju.
Peklar Matija, gostiln. pri Sv. Jakobu.
Rešek o. Henrik, kap. in oskrbnik.
Rotman Ivanka, veleposestnica v Vukovskem dolu.
Slekovec Josip, nadučitelj.
Sorko Karol, nadučitelj pri Sv. Ilju.
Spritzey Ivan, učitelj pri Sv. Marjeti.
Spritzey Ivanka, učiteljica pri Sv. Jakobu.
Šerbinek Lavoslav, učitelj v Svičini.
Šijanec Franc, nadučitelj pri Sv. Jakobu.
Škof Gregor, župan in veleposestnik pri Sv. Jakobu.
Thaler Franc, pos. pri Sv. Ilju.
Uran Josip, orožnik.
Urlep Janko, učitelj pri Sv. Ilju.

Viher Lavoslav, učitelj pri Sv. Jakobu.
Vučnik Mary, učiteljica.
Zinauer Marija, poštna upraviteljica pri Sv. Jakobu.
Štev. 1 + 37 = 38.

7. Dekanija **Konjice.** Poverjenik: *Voh Jernej.*

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.
*Knjižnica nadžupnijska.
*Kovač Josip, posestnik v Žrečah.
Bralno društvo v Žičah.
dr. Globočnik Škender, c. kr. dež. sod. svétnik.
Janžekovič Vid, kaplan v Čadramu.
Kapus Armin, župnik v Skomrah.
Kukovič Friderik, vikar v Konjicah.
Lednik Anton, župnik v Ločah.
Ogorevc Martin, trgovec.
Pospišil Ivan, lekarnar.
dr. Rudolf Ivan, odvetnik.
Šanda Ivan, kaplan na Prihovi.
Šepic Ivan, župan.
Šoba Alojzij, kaplan.
Voh Jernej, dekan, itd.
Štev. 3 + 13 = 16.

8. Dekanija **Kozje.** Poverjenik: *Bosina Ivan.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*Škerbec Martin, provizor na Planini.
Bosina Ivan, dekan, itd.
Fekonja Andrej, župnik na Bučah.
Fischer Andrej, župnik v Zagorju.
dr. Gelingsheim Karol, c. kr. okr. sodnik.
Jagodic Franc, c. kr. sod. pristav.
Jeraj Matija, nadučitelj v p. v Podčetrtku.
dr. Rausch Franc, odvetnik.
Ribar Anton, župnik pri Sv. Vidu.
Rom Ignacij, župnik v Podčetrtku.
Staroveški Nikola, pos. v Podčetrtku.
Tomažič Marko, prov. v Pilštajnu.
Vtičar Jurij, župnik na Prevorju.
Štev. 2 + 12 = 14.

9. Dekanija **Laško.** Poverjenik: *Žuža Ivan.*

Bralno društvo na Dolu.
Bralno društvo na Laškem.
Dimnik Ivan, pos. v Trbovljah.
Eferl Matija, kaplan pri Sv. Rupertu.
Elsbacher Andrej, trgovec.
Erjavec Peter, župnik v Trbovljah.
Fischer Anton, župnik na Dolu.
Gregorc Vsevlad, kaplan v Trbovljah.
Hvalec Matej, pos. v Jurijkloštru.
Iglar Mihael, nadučitelj v Loki.
dr. Kolšek Josip, odvetnik.
Presečnik Gregor, župnik v Loki.
Roš Ferdinand, velepos. v Hrastniku.
Smolè Jakob, župnik pri Sv. Miklavžu.
Vodošek Josip, kaplan pri Sv. Rupertu.
Žuža Ivan, dr. c. p., konz. svétnik, dekan in nadžupnik.
Štev. 16.

10. Dekanija **Št. Lenart.** Poverjenik: *Jurčič Josip.*

*Lapuh Martin, župnik pri Sv. Barbari.
*Zmazek Franc, župnik pri Sv. Benediktu.
*Župnija sv. Bolfenka.
Črnko Jernej, učitelj pri Sv. Juriju.
Janžekovič Josip, kaplan pri Sv. Rupertu.

Jodl Ivan, kaplan pri Sv. Antonu.
Jurčič Josip, dekan, itd.
dr. Kronvogel Josip, c. kr. okr. sodnik.
Lesnika Mihael, nadučitelj pri Sv. Ani.
Munda Janko, kaplan pri Sv. Benediktu.
Pajtler Janko, župnik pri Sv. Rupertu.
Rajh Ivan, nadučitelj pri Sv. Bolfenku.
Rop Josip, not. uradnik.
Sinko Josip, župnik pri Sv. Bolfenku.
Strnad Marica, učiteljica pri Sv. Jakobu.
dr. Suhač Anton, župnik pri Sv. Ani.
Šijanec Alojzij, župnik pri Negovi.
Šijanec Anton, kaplan pri Sv. Juriju.
Šorn Anton, kaplan pri Mariji Snežni.
Vraz Anton, župnik pri Sv. Antonu.
Zemljič Valentin, zidar pri Sv. Ani.
Zrnko Gašpar, kaplan.

Štev. 3 + 19 = 22.

11. Dekanija **Ljutomer.**

a) Ljutomer. Poverjenik: *Skuhala Ivan.*

*Skuhala Ivan, dekan, itd.
Bernot Ivan, učitelj pri Sv. Križu.
Bohanec Ivan, župnik v Svetinjah.
Božič Anton, pos. v Radoslavcih.
Bralno društvo v Cezanjevcih.
Bralno društvo na Cvenu.
Bralno društvo pri Sv. Križu.
Bralno društvo pri Mali nedelji.
Bralno društvo v Veržeju.
Brglez Franc, kaplan.
Cvahte Simon, nadučitelj pri Mali nedelji.
Čeh Franc, učitelj.
Čitalnica národna.
dr. Farkaš Ivan, zdravnik.
Herzog Anton, učitelj pri Sv. Križu.
Ivančič Josip, c. kr. davčni kontrolor.
Janžekovič Lovro, župnik v Veržeju.
Karba Ivan, učitelj.
Kovačič Anton, kaplan pri Mali nedelji.
Kralj Ivan, pos. v Ilijaševcih.
Kukovec Ivan, posestnik, itd.
Lacko Anton, župnik pri Sv. Križu.
dr. Lebar Josip, zdravnik pri Sv. Križu.
dr. Mihalič Anton, zdravnik.
Mursa Josip, pos. na Krapju.
Pavlin Alojzij, c. kr. okr. živinozdravnik.
Pušenjak Ivan, učitelj pri Sv. Križu.
Pušenjak Tomaž, nadučit. na Cvenu.
dr. Rosina Franc, odv. in dež. poslanec.
Schneider Franc, nadučitelj v Cezanjevcih.
Seršen Franc, trgovec.
Šijanec Miroslav, učitelj na Cvenu.
Šlamberger Anton, c. kr. notar.
Šoštarič Ferdinand, župnik pri Mali nedelji.
Učiteljsko društvo.
Vavpotič Ivan, gostilničar.
Vrščaj Ivan, učitelj.
Weixl Josip, kaplan pri Sv. Križu.
Zacherl Franc, učitelj v Cezanjevcih.

Štev. 1 + 38 = 39.

b) Radgona. Poverjenik: *Ploj Oton.*

*Meško Martin, župnik pri Kapeli.
Belšak Anton, župnik pri Sv. Petru.
Bralno društvo pri Kapeli.
Bralno društvo pri Sv. Juriju.

Bralno društvo v Zg. Radgoni.
Keček Andrej, kaplan pri Sv. Petru.
Kocmut Franc, učitelj pri Sv. Juriju.
Kosar Jakob, kaplan pri Sv. Petru.
Kunce Ivan, župnik pri Sv. Juriju.
Ploj Oton, c. kr. notar.
Senčar Franc, trg. pri Sv. Juriju.
Vavpotič Franc, poštar in gostilničar pri Sv. Juriju.
Vozlič Leopold, kaplan.

Štev. 1 + 12 = 13.

12. Dekanija **Maribor.**

a) Mesto. Poverjenik: *Majciger Ivan.*

*Bohinc Ivan, st. župnik.
*Čitalnica národna.
*dr. Dominkuš Ferdinand, odvetnik, itd.
*Ferk Feliks, zdravnik in posestnik.
*dr. Firbas Franc, c. kr. notar, itd.
*dr. Glančnik Jernej, odvetnik.
*Knjižnica gimnazijska.
*Knjižnica semeniška.
*Majciger Ivan, c. kr. gimn. profesor.
*dr. Napotnik Mihael, knezoškof.
*Orožen Ignacij, st. prošt.
*dr. Pajek Josip, st. kanonik.
*dr. Radaj Franc, c. kr. notar.
*dr. Sernec Janko, odvetnik.
Cestnik Anton, stolni vikar.
Čižek Josip, predmestni kaplan.
Dolenc Franc, trgovec.
dr. Feuš Franc, sem. profesor.
Fistravec Josip, c. kr. vadn. učitelj.
Haubenreich Alojzij, knezošk. rač. revident.
Herg Lovro, stolni dekan, itd.
Hribovšek Karol, sem. ravnatelj in kanonik.
Hudovernik Ludovik, stolni vikar
Jentl Bernard, prokurist.
Kapler Ivan, župnik pri Sv. Križu.
Kavčič Jakob, st. vikar in profesor.
Knjižnica c. kr. učiteljišča.
Koprivnik Ivan, c. kr. učit. profesor.
Korošec Franc, prefekt.
Košan Janko, c. kr. gimn. profesor.
dr. Križanič Ivan, sem. profesor in kanonik.
Lavtar Luka, c. kr. učit. profesor.
Majcen Gabrijel, c. kr. vadn. učitelj.
Majcen Josip, knezošk. tajnik.
Marin Stanko, c. kr. vadn. učitelj.
Matek Blaž, c. kr. gimn. profesor.
dr. Medved Anton, c. kr. gimn. veroučitelj.
dr. Meško Alojzij, sem. profesor.
Miklošič Ivan, c. kr. vadn. učitelj v p.
dr. Mlakar Ivan, vodja dij. semenišča, prof. in kanonik (2 izt)
Nerat Mihael, nadučielj, itd.
Pokorn Ignacij, c. kr gimn. profesor.
Robič Franc, posestnik, dež. poslanec, itd.
Rotner Josip, c. kr.. sod. tajnik.
Schreiner Henrik, c kr. učit. ravnatelj.
Simonič Franc, m. kaplan in katehet.
Stanič Josip, not. kandidat.
Stegnar Feliks, c. kr. kazn. učitelj
Šolske sestre.
Štrakl Matej, stolni vikar.
Tajek Jakob, c. in kr. voj. kaplan.
dr. Tertnik Janko, c. kr. gimn. prof.
dr. Vovšek Franc, c. kr. sod. svétnik.
Zidanšek Josip, sem. profesor.
Zver Alojzij, c. kr. kazn. duhovnik.
Žitek Josip, dež. gimn. profesor v pokoju.

Štev. 14 + 43 = 57.

b) Bogoslovci. Poverjenik: *Markošek Ivan.*

Bosina Ivan,
Bratušek Franc,
Ciuha Ferdinand,
Čebašek Jakob,
Dokler Franc,
Florjančič Josip,
Goričan Ivan,
Heric Franc,
Jager Avguštin,
Jerovšek Anton,
Kociper Anton,
Kociper Ivan,
Kolarič Anton,
Kosi Jakob,
Kramaršič Alojzij,
Krener Rudolf,
Krošelj Franc,
Lenart Martin,
Lorenčič Vinko,
Lovrenko Franc,
Lubri Albin,
Majžer Anton,
Malajner Dragotin,
Markošek Ivan,
Potrč Alojzij,
Požar Alfonz,
Pučnik Anton,
Rabuza Jakob,
Rauter Jakob,
Slavič Matija,
Spindler Franc,
Stegenšek Avgust,
Strgar Anton,
Stuhec Franc,
Tomažič Janko,
Tratnik Josip,
Trop Franc,
Vogrin Ivan,
Vogrinec Ivan,
Volčič Miroslav,
Vračko Evald,
Vuk Ivan,
Zajc Ivan,
Založnik Ignacij,
Žičkar Marko.

Štev. 45.

13. Dekanija **Maribor za Dravo.**

a) Ruše. Poverjenik: *Wurzer Matija.*

Bralno društvo v Rušah.
Glaser Pavl, stud. iur.
dr. Gorišek G., zdravnik.
Grizold Franc, pos. na Smolniku.
Hleb Luka, pos., itd., na Smolniku.
Kotnik Josip, učitelj v Selnici.
Lasbaher Josip, nadučitelj.
Lesjak Martin, učitelj.
Lichtenwallner Matija, učitelj.
Novak Franc, gostilničar.
Sernc Josip, posestnik na Smolniku.
Skerbs Roman, bogoslovec.
Stani Tomislav, podučitelj.
Šijanec Alojzij, kaplan.
Wurzer Matija, župnik.

Štev. 15.

b) D. M. v Puščavi. Poverjenik: *Korman Josip.*

*Sovič Josip, župnik pri sv. Lovrencu.
Bresonelli Josip, župan v Činžatu.
dr. Glaser Ivan, odvetnik.
Grušovnik Adam, župnik.
Hauptman Andrej, pos. na Ruti.
Korman Josip, pos. na Kumenu.
Korman Peter, pos. v Činžatu.
Monetti Alojzij, mizar v Činžatu.
Piščanec Ivan, žel. uradnik.
Štabuc Jernej, kaplan pri Sv. Lovrencu.
Witzman Franc. učitelj v Ribnici.

Štev. 1 + 10 = 11.

14. Dekanija **Marnberg.** Poverjenik: *Munda Jakob.*

Hecl Avgust, dekan.
Kocbek Martin, c. kr. notar.
Korošec Anton, kaplan.
Marinič Jakob, župnik na Soboti.
Munda Jakob, c. kr. dež. sod. svétnik.
Raktelj Rudolf, župnik pri Sv. Jerneju.

Slavič Franc, župnik pri Sv. Antonu.
Stolz Martin, župnik na Breznem.
Trtinek Matej, župnik na Pernicah.
Zagajšek Josip, župnik na Muti.
Zupanič Jakob, župnik v Št. Ožbaltu.
Žmavc Jurij, župnik na Remšniku.
Štev. 12.

15. Dekanija **Nova cerkev.** Poverjenik: *dr. Gregorèc Lavoslav.*

*Gajšek Karol, dekan in č. kanonik na Doberni.
*dr. Gregorèc Lavoslav, kanonik, drž. in dež. poslanec, itd.
*Kos Alojzij, župnik v Šmartnem.
Brinar Josip, učitelj v Vojniku.
Hlastec Franc, kaplan v Vitanju.
Šelih Jurij, kaplan.
Vaclavik Robert, kaplan v Vojniku.
Vodušek Andrej, župnik v Vojniku.
Vrečar Karol, gostiln. v Vojniku.
Žičkar Josip, župnik, drž. in dež. poslanec v Vitanju.
dr. Žižek Anton, zdravnik v Vojniku.
Štev. 3 + 8 = 11.

16. Dekanija **Ptuj.**

a) Ptuj. Poverjenik: *Cilenšek Martin.*

*Sorglechner Josip, župnik na Hajdini.
*Topljak Josip, posestnik.
*Zelenik Josip, pos. pri Sv. Urbanu.
Alekšič o. Fidelij, em. gvardijan.
Belšak Karol, min. kaplan.
Brdnik o. Andrej, min. kaplan.
dr. Brumen Anton, odvetnik.
Cerjak Franc, kaplan pri Sv. Marku.
Cilenšek Martin, dež. gimn. profesor.
dr. Čuček Josip, odvetnik.
Fleck Josip, prošt, itd.
Gregorič Anton, posestnik.
Grobelnik o. Dominik, kaplan pri Sv. Trojici.
dr. Horvat Tomaž, odvetnik.
† Hržič Josip, prošt, itd.
dr. Jurtela Franc, odv. in dež. poslanec.
Kavkler Ivan, nadučitelj.
Kmet. br. društvo v Kerčevini.
Kosèr Maks, c. kr. notar.
† Kunstek Luka, dež. gimn. profesor.
Majcen Ferdo, dež. gimn. katehet.
Oschgan Simon, c. kr. notar.
Pavlinič Marko, posestnik.
dr. Ploj Jakob, odvetnik.
dr. Presker Ivan, c. kr. sod. pristav.
Pulko Valentin, učitelj pri Sv. Marjeti.
Schreiner Franc, kaplan pri Sv. Marjeti.
Sedlaček Jan, pos. knjigovodja.
Slekovec Matej, župnik in duh. svétnik pri Sv. Marku.
dr. Stuhec Bela, zdravnik.
Suhar Franc, mestni učitelj.
Šalamun Franc, mestni vikar.
Učit. društvo ptujskega okraja.
Zupančič Karol, mestni učitelj.
Štev. 3 + 31 = 34.

b) Sv. Lovrenc. Poverjenik: *Meško Jakob.*

*Meško Jakob, župnik in duh. svétnik.
Čeh Josip, učit. pri Sv. Andražu.
Kajnik Valentin, učitelj.
Kukovič Anton, učitelj na Polenšaku.

Pečar Srečko, učitelj.
Rotner Ivan, kaplan.
Strelec Ivan, nadučitelj pri Sv. Andražu.

Štev. 1 + 6 = 7.

17. Dekanija **Rogatec.** Poverjenik: *Tombah Josip*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
Cerjak Josip, kaplan.
Cilenšek Alojzij, župnik v Stopercah.
Lah Davorin, kaplan pri Sv. Hemi.
Merkuš Anton, župnik v Žitalah.
Orožen Škender, c. kr. davčni kontrolor.
Škorjanec Matija, župnik pri Sv. Florijanu.
Tombah Josip, dekan in duh. svétnik.
Trafenik Josip, kaplan pri Sv. Križu.
Trafenik Luka, nadučitelj pri Sv. Florijanu.
Višnar Franc, kaplan pri Sv. Križu.

Štev. 1 + 10 = 11.

18. Dekanija **Šaleška dolina.** Poverjenik: *Kačič Ivan.*

Aškerc Anton, kaplan v Škalah.
Cizej Franc, župnik pri Sv. Martinu.
Čitalnica národna.
Frecè Matija, župnik v Belih vodah.
Govedič Ivan, župnik v Šoštajnu.
Ješe Ivan, c. kr. sod. kancelist.
Kačič Ivan, c. kr. notar.
Kovač Josip, v Škalah.
Krajnc Ivan, velepos. v Št Ilju.
Mihelič Josip, c. kr. sod. svétnik.
Presker Dragotin, kaplan.
Rajster Franc, veleposestnik.
Skubic Franc, zdravnik v Velenju.
Šumljak Ivan, učitelj.
Vošnjak Ivan, tov. in veleposestnik.

Štev. 15.

19. Dekanija **Šmarije pri Jelšah.**

a) Šmarije. Poverjenik: *Debelak Ivan.*

*Knjižnica okr. učiteljska.
Časl Franc, kaplan.
Debelak Ivan, učitelj.
Druzovič Franc, not. uradnik.
Ferlinc Franc, učitelj in posestnik.
Gajšek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.
Irgl Franc, župnik na Sladki gori.
dr. Janežič Viljem, c. kr. sod. pristav.
Jug Franc, dekan, itd.
Kobal Evstahij, odv. solicitator.
Končan Fortunat, kaplan na Ponikvi.
Krajnc Josip, župnik na Zibiki.
Kreft Alojzij, župnik na Ponikvi.
Krištof Jurij, c. kr. okr. sodnik.
Meško Josip, kaplan.
dr. Rakež Josip, zdravnik.
Rošker Franc, šolski vodja.
Strmšek Vekoslav, učitelj pri Sv. Petru.
Zdolšek Andrej, župnik pri Sv. Štefanu.

Štev. 1 + 18 = 19.

b) Št. Jurij. Poverjenik: *Čulek Josip.*

*dr. Ipavic Gustav, zdravnik, itd.
*Mikuš Valentin, župnik.
Bohak Franc, kaplan.
Bratkovič Franc, kaplan.
Čulek Josip, učitelj.
Gosak Franc, kaplan v Dramljah.

Jarnovič Mihael, trg. v Dramljah.
Kozinc Ivan, župnik v Slivnici.
Kurbus Tomislav, nadučitelj v Slivnici.
Munda Zvonimir, učitelj.
Orač Marija, nadučiteljica.
Podhostnik Andrej, žup. v Dramljah.
Praunseis Franc ml., trgovec.
Recelj Alojzij, učitelj.
Rüpschl Micika.
Sket Alfonz, trg. v Dramljah
Stante Jakob, voditelj na Blagovni.
Štev. 2 + 15 = 17.

20. Dekanija **Šmartin.** Poverjenik: *Jazbec Anton.*

*dr. Šuc Josip, dekan in duh. svétnik.
† Fideršek Matija, župnik pri Sv. Florijanu.
Hurt Franc, kaplan v Starem trgu.
Jazbec Anton, m. župnik in duh. svétnik.
Klepač Franc, župnik na Razborju.
Ocvirk Maks, adm. pri Sv. Florijanu.
Pečnik Franc, župnik v Podgorju.
Rath Pavl, župnik pri Sv. Ilju.
Ravšl Anton, adm. v Pamečah.
Repolusk-Golob Mirko, provizor pri Sv. Jederti.
Rogina Ivan, pos. v Podgorju.
Štev. 1 + 10 = 11.

21. Dekanija **Velika nedelja.**

a) Ormož. Poverjenik: *dr. Geršak Ivan.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Petovar Ivan, odvetnik.
Bezjak Simon, učitelj pri Sv. Tomažu.
Caf Jakob, župnik pri Sv. Tomažu.
Canjko Franc, učitelj pri Sv. Bolfenku.
Čitalnica národna.
dr. Geiger Ivan, okr. zdravnik.
dr. Geršak Ivan, c. kr. notar.
Kosi Ivan, nadučitelj pri Sv. Lenartu.
Menhart Jakob, mestni kaplan.
Mikl Vekoslav, trgovec.
Sivka Anton, nadučitelj pri Sv. Tomažu.
Škrlec Janko, c. kr. poštar pri Sv. Tomažu.
Tomažič Ivan, učitelj v Svetinjah.
Venedig Vilibald, župnik.
Štev. 2 + 13 = 15.

b) Središče. Poverjenik: *Kosi Anton.*

*Šinko Božidar, župnik v p., itd.
»Edinost«, bralno društvo.
Kočevar Ivan, župan in trgovec.
Kolbesen Rudolf, trg. pomočnik.
Kosi Anton, učitelj in posestnik.
Kralj Ivanka, učiteljica.
Milčinski Angela, učiteljica.
Robič Maks, trg. in posestnik.
Stuhec Sidonija, učiteljica pri Sv. Bolfenku.
Šalamun Martin, nadučitelj pri Sv. Nikolaju.
Štev. 1 + 9 = 10.

22. Dekanija Videm.

a) Brežice. Poverjenik: *Schwentner Lavoslav.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Srebrè Gvidon, župan, odvetnik, itd.
Adamus Sidonija, posestnica.
Agrež Josip, odv. uradnik.
Balon Josip, pos. v Stari vasi.
Balon Mihael, posestnik.
Balon Olga, dež. kom. soproga v Stari vasi.
Bratkovič Kazimir, c. kr. notar.
Brglez Ivan, župnik v Artičah.
Brovet Rupert, c. kr. davčni oficijal.
Čitalnica národna.
Čižek Alojzij, mestni kaplan.
Dolinšek Rafael, c. kr. davčni kontrolor.
Druškovič Marija, posestnica.
Frančiškanski samostan.
Frecè Andrej, trg. v Kraljevcu.
Frecè Martin, trg. v Stari vasi.
Gaberc Martin, župnik v Kapelah.
Gerec Franc, trg. in velepos. v Pišecih.
Gerjović Ivan, velepos. v Dobovi.
Gorišek Ivan, kaplan v Črešnovcu.
Horvat Josip, župnik v p.
Janežič Josip, velepos. v Stari vasi.
Kladošek Josipina, pos. hči.
Kneisel Andrej, žel. uradnik.
Kostanjevec Josip, kaplan na Bizeljskem.
dr. Kotnik Josip, c. kr. sod. pristav.
Kumar Karol, kaplan v Vidmu.
Levak Andrej, veleposestnik.
Malus Ivan, ekonom na Bizeljskem.
Mešiček Josip, mestni župnik.
Munda Ivan, c. kr. okr. živinozdravnik.
Pavlič Ivan, župnik na Bizeljskem.
Pečnik Josip, šolski vodja v Kapelah.
Pečnik Josip, pos. na Bizeljskem.
Penič Matija, župnik v Brdovcu.
Pernat Anton, župnik v Dobovi.
pl. Pohl Josip, župnik v Pišecih.
Polanšek Ignacij, pek in posestnik.
Rebrovič Stevo, grašč. oskrbnik.
Schmidt Lavoslava, poštna upraviteljica.
dr. Schmirmaul Matija, zdravnik v Rajhenburgu.
Schwentner Lavoslav, knjigotržec.
Sevnik Mihael, pos. v Županevcu.
Supan Ignacij, učitelj.
Sušnik Ivan, župnik v Črešnovcu.
Šetinc Josip, odv. koncipijent.
Škof Franc, pos. na Bizeljskem.
Šola »ces. Rudolfova« v Globokem.
Šterbenc Marko, trgovec v Dobovi.
Tominc Blaž, nadučitelj v Globokem.
Tramšek Blaž, nadučitelj v Vidmu.
Tramšek Moric, nadučitelj v Sromljah.
Umek Anton, trgovec.
Urek Andrej, župnik v p.
Vrabl Ivan, c. kr. davčni pristav.

Štev. 2 + 54 = 56.

b) Sevnica. Poverjenik: *Pišl Ivo.*

*Slomšek Ivan, župnik pri Sv. Lenartu.
Bralno društvo slovensko.
Čemažar Ivan, kaplan.
Čitalnica v Rajhenburgu.
Črnko Marko, župnik.
Jurko Blaž, učitelj na Razboru.
Krajni šolski svèt na Razboru.
Kurent Damijan, obč. tajnik.
Lenček Franc, velepos, itd. na Blanci.

Pišl Ivo, učitelj.
Podkrajšek Franc, nač. postaje v Rajhenburgu.
Starkl Mijo, c. kr. sod. kancelist v p., itd.
Šuta Alojzij, kaplan.
Veršec Franc, c. kr. notar.

Štev. 1 + 13 = 14.

23. Dekanija **Vozenica.** Poverjenik: *Mraz Tomaž.*

*Mraz Tomaž, dekan, itd.
Arzenšek Alojzij, župnik v Trbonjah.
Črnko Josip, župnik v Vuhredu.
Hrastelj Franc, župnik v Ribnici.
Schlamberger Lovro, kaplan v Ribnici.
Štrajhar Filip, veleposestnik v Hudem kotu.

Štev. 1 + 5 = 6.

24. Dekanija **Zavrč.** Poverjenik: *Vrunkar Radoslav.*

*Hrtiš o. Benko, min. župnik pri Sv. Vidu.
*Rajsinger Franc, trg. in pos. na Dobravi.
*Sovič o. Aleks., župnik pri Sv. Trojici.
Brumen Anton, učitelj pri Sv. Vidu.
Duler Marija, učiteljica pri Sv. Vidu.
Kralj Davorin, župnik na Leskovcu.
Mlakar Josip, velepos. na Leskovcu.
Ogorelec Anton, nadučitelj pri Sv. Barbari.
Plevanč Josip, trgovec na Leskovcu.
Potočnik Anton, župan, itd. na Leskovcu.
Senčar Ljudmila, učiteljica pri Sv. Vidu.
Stoklas Vinko, nadučitelj na Leskovcu.
Šola národna na Leskovcu.
Vivod Anton, organist na Leskovcu.
Vrunkar Radoslav, učitelj, itd.

Štev. 3 + 12 = 15.

III. Goriška nadškofija.

1. Dekanija **Bolec.** Poverjenik: *Sorč Alojzij.*

Bratina Kristijan, nadučitelj.
Ilovar Franc, dekan, itd.
Ivančič Matija, župnik na Srpenici.
Jelinčič Ferdinand, učitelj-voditelj v Logu.
Kragelj Valentin, vikar v Trenti.
Miklavič Franc, učitelj-voditelj v Soči.
Pečenko Franc, obč. tajnik.
Perinčič Karol, župnik v Soči.
Primožič Josip, kurat v Logu.
Sorč Alojzij, c. kr. poštar.
Štrukelj Mihael, vikar v Čezsoči.
Trebše Ivan, učitelj.

Štev. 12.

2. Dekanija **Cirkno.** Poverjenik: *Murovec Ivan.*

*Božič Peter, kurat v Ravnah.
Čitalnica národna.
Klopčič Franc, župnik na Bukovem.
Kokošar Ivan, župnik v Šebreljah.
Kosec Josip, kurat v Novakah.
Kovačič Ivan, kaplan.
Murovec Ivan, dekan.

Ravnikar Alojzij, c. kr. poštar in veleposestnik.
Razpet Franc, vikar v Orehku.
Šmid Franc, kaplan.
Trebše Andrej, nadučitelj.
Štev. 1 + 10 = 11.

3. Dekanija **Črniče.**

a) Črniče. Poverjenik: *Leban Ignacij.*

*Grča Blaž, župnik in dež. poslanec v Šempasu.
Abram Filip, kaplan.
Bralno društvo v Šempasu.
Brezovšček Andrej, župnik v Kamenjah.
Cibič Anton, dekan.
Kavs Josip, c. kr. poštar.
Klanjšek Franc, kaplan v Kamenjah.
Leban Ignacij, župnik v Batujah.
Strnad Franc, nadučitelj.
Vodopivec Ivan, nadučitelj v Kamenjah.
Žnidaršič Andrej ml., vikar v Oseku.
Štev. 1 + 10 = 11.

b) Ajdovščina. Poverjenik: *Gabrijelčič Mihael.*

*Čitalnica národna.
Bratina Alojzij, kurat v Gabrijah.
Čibej Franc, c. kr. zemlj. knjigovodja.
Dugulin Ivan, župnik.
Gabrijelčič Mihael, c. kr. dež. sod. svétnik.
Kavs Janko, nadučitelj v Šmarijah.
Kodré Ivan, župnik pri Sv. Križu.
Krajnc Franc, župnik v Šmarijah.
Krkoč Štefan, vikar v Lokavcu.
Lokar Anton, veleposestnik.
Lokar Artur, not. koncipijent.
Medveščeк Peter, nadučitelj pri Sv. Križu.
Poljšak Alfonz, vikar pri Sv. Tomažu.
Poljšak Filip, velepos. v Šmarijah.
Srebrnič Franc, učitelj v Gabrijah.
Štrancar Josip, vikar v Štanjelu.
Štev. 1 + 15 = 16.

4. Dekanija **Devin.** Poverjenik: *Ušaj Josip.*

Bratina Anton, vikar v Doberdobu.
Čigon Karol, vikar na Vojščici.
Faganel Karol, posestnik v Mirnu.
Jug Josipina, učiteljica v Mirnu.
Kos Simon, kurat v Opatjem selu.
Pipan Alojzij, vikar v Temnici.
Ušaj Josip, kaplan.
Štev. 7.

5. Dekanija **Gorica.**

a) Mesto. Poverjenik: *dr. Gregorčič Anton.*

*Bensa Štefan, kanonik in kancelar.
*Budal Bernard, inženér v Bosni.
*Ferfila Franc, tov. uradnik.
*Kavčič Josip, c. kr. notar.
*Knjižnica bogosl. semenišča.
*Knjižnica c. kr. studijska.
*dr. Kos Franc, c. kr. učit profesor.
*Marušič Andrej, c. kr. gimn. profesor v. p., itd.
*dr. vitez Tonkli Josip, odvetnik, itd.

*dr. Tuma Hinko, odv. kandidat, dež. poslanec, itd.
*baron Winkler Andrej, c. kr. dež. predsednik v p., vitez žel. krone II. reda, itd. itd.
*Wolf Ivan, župnik in č. kanonik.
Berbuč Ivan, c. kr. realčni profesor in dež. poslanec.
Bežek Viktor, c kr. učit. profesor in urednik.
Bralno in podp. del. društvo.
Budin Anton Josip, kurat v Pevmi.
Čerin Tomaž, sem. profesor.
Čitalnica v Solkanu.
Drmastja Ivan, kaplan v Solkanu.
Gabršček Andrej, tiskarnar.
dr. Gabrijelčič Josip, sem. ravnatelj.
dr. Gregorčič Anton, sem. profesor, drž. in dež. poslanec.
Guttman Emil, c. kr. gozd. ravn. tajnik.
pl. Holzinger Emerika, učiteljica.
Izobraževališče učiteljsko.
Jakončič Anton, zav. uradnik in posestnik.
Jug Tomaž, nadučiteij v Solkanu.
Kafol Štefan, kanonik.
Kaučič Ivan, trg. in posestnik.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica realska.
Knjižnica učiteljska goriške okolice (3 izt.)
Kodrič Franc, vikar v Trnovem.
Kolavčič Ivan, župnik v Solkanu.
Koršič Ivan, mestni kaplan.
Kragelj Andrej, c. kr gimn. profesor.
Kumar Valentin, c. kr. vadn. učitelj.
dr. Lisjak Andrej, zdravnik, itd.
Mašera Josip, vikar v Št. Mavru.
Medić o. Kallist, franč. gvardijan.
Mercina Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
Milovčič Josip, c. kr. sod svétnik.
dr. Pavlica Andrej, stolni vikar.
dr. Pavlica Josip, sem. spiritual.
Pavlin Josip, pos v Štandrežu.
Plohl Franc, c. kr real. profesor.
Podboj Alfred, c. in kr. stotnik.
Poniž Benedikt, c. kr. pripr učitelj.
Premrov Miroslav, not. kandidat.
Rudež Anton, učitelj v gluhonemnici.
Seidl Ferdinand, c. kr. real. profesor.
Semenišče nadškofijsko.
Skubin Anton c kr. vadn. učitelj.
dr. Stanič Josip, odvetnik.
Strel Franc, zasebnik
Šantelj Anton, c. kr. profesor.
Škrabec o. Stanko, frančiškan.
Štukelj Josip, zas. uradnik.
Tabaj Andrej, c. kr. vadn. katehet.
Toman Ema, c. kr. vadn. učiteljica.
dr. Tonkli Nikolaj, odvetnik.
Turk o Efrem, franč. redovnik.
Vodopivec Franc, c. kr. okr. š. nadzornik.
Vuga Alojzij, mestni kaplan.
dr. Žigon Franc, sem. profesor.

Štev. 12 + 55 = 67.

b) Bogoslovci. Poverjenik: *Abram Josip.*

Abram Josip,
Batić Franc,
Buda Vinko,
Črnigoj Henrik,
Dimnić Josip,
Gabrijelčič Josip,
Hrdý Ferdinand,
Kepec Ivan,
Košir Anton,
Košir Ivan,
Kragelj Mihael,
Ličan Josip,
Medveš Otilij,
Milanić Josip,
Peterlin Alojzij,
Pirc Valentin,
Polutnik Ivan,
Putrih o. Hinko,
Rejec Ivan,
Seljak Ivan,
Skabar Matija,
Slamič Anton,
Šonc Ludovik,
Šorli Peter,
Theuerschuh Ivan,
Vuga Ciril,
Wohlgemuth Peter.

Štev. 27.

c) Čepovan. Poverjenik: *Rejec Jakob.*

Božič Anton, kurat v Batah.
Budal Josip, nadučitelj v Grgarju.
Godnič Josip, kurat v Grgarju.
Kofol Ivan, posestnik.
Leban Andrej, vodja na Sv. Gori.
Mežan Vinko, vikar v Lokovcu.
Mlekuž Anton, učitelj.
Rejec Jakob, župnik.
Žnidaršič Franc, c. kr. profesor.

Štev. 9.

6. Dekanija **Kanal.** Poverjenik: *Gabrijelčič Anton.*

*Vidic Franc, dekan.
Bavdaž Josip, trg. v Gorenji vasi.
Čargo Angel, vikar na Gor. polju.
Čitalnica národna.
Feltrin Ivan, vikar v Deskli.
Gabrijelčič Anton, trgovec.
Guzelj Ivan, c. kr. sod. pristav.
Jarc Ivan, kurat v Ročinju.
Kofol Franc, kurat v Kalu.
Križman Josip, učitelj v Levpi.
Križnič Alojzij, kotlar.
Križnič Josip, učitelj v Ligu.
Kuntih Josip, učitelj v Batah.
Leban Karolina, učiteljica.
Lukančič Tomaž, učitelj na Gor. polju.
Malnič Henrik, c. kr. rač. uradnik v. p.
Manzoni Eliza, podučiteljica.
Pavlin Leopold, nadučitelj v Ročinju.
Pečenko Leopold, kaplan.
Perc Anton, učitelj v Avčah.
Pipan Anton, kurat v Lomu.
Pipan Valentin, vikar v Srednjem.
Rutar Matija, c. kr. sod. svétnik.
Strgar Franc, učitelj v Deskli.
Trampuš Alojzij, učitelj v Banjšicah.
Zega Mihael, nadučitelj.

Štev. 1 + 25 = 26.

7. Dekanija **Kobarid.** Poverjenik: *Lapanja Ivan.*

Čubej Alojzij, kaplan.
Fon Jakob, vikar v Kredi.
Gregorčič Simon, vikar v Sedlu.
Guzelj Franc, vikar v Logéh.
Ivančič Ivan, učitelj v Kredi.
Kalan Anton, c. kr. gozdar.
Kašca Franc, učitelj v Grahovem.
Kodermac Janko, vikar v Trnovem.
Krajnik Ivan, vodja pripravnice.
Lapanja Ivan, zemljemerec in dež. poslanec.
Leben Ivan, kaplan.
Manzini Anton, vikar v Starem selu.
Mašera Andrej, posestnik.
Mavri Roman, c. kr. fin. komisar.
Mesar Andrej, kurat na Livku.
Miklavič Anton, učitelj-voditelj.
Peternel Jurij, dekan.
Rakovšček Josip, učitelj.
Sedej Ivan, župnik v Borjani.
Šlunder Josipina, učiteljica.
Uršič Andrej, v Starem selu.
Uršič Franc, učitelj na Ljubušnjem.
Uršič Marija.
Vidmar Ivan, adm. v Breginju.

Štev. 24.

8. Dekanija **Komen.**

a) Komen. Poverjenik: *Leban Anton.*

*Vales Marko, kurat na Branici.
Kranjc Franc, župnik v Šmarijah.
Leban Anton, nadučitelj.
Luvin Peter, učitelj na Vojščici.
Ravbar Ivan, učitelj v Pliskovici.
Štrekelj Josip, nadučitelj na Gorjanskem.

Štev. 1 + 5 = 6.

b) Rifenberk. Poverjenik: *Poniž Ambrož.*

Blažko Alfonz, kaplan.
Brezovšček Andrej, župnik.
Colja Ivan, posestnik.
Kersnik Leopoldina, učiteljica.
Licen Maks, veleposestnik.
Možina Anton, učitelj v Berjah.
Poniž Ambrož, nadučitelj.

Štev. 7.

9. Dekanija **Ločnik.** Poverjenik: *Žnidarčič Andrej.*

Golob Josip, kurat v Podgori.
Grgolet Andrej, župnik v Št. Lovrencu.
Kumar Ludovik, župnik v Biljani.
Kurinčič Ivan, kurat v Medani.
Marinčič Franc, župnik v Kojskem.
Pavletič Franc, vikar v Fojani.
Pirih Jakob, vikar v Vipolžah.
Verč Alojzij, učitelj v Hruševljah.
Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem.

Štev. 9.

10. Dekanija **Št. Peter.** Poverjenik: *Pavletič Josip.*

Berlot Anton, župnik na Vogerskem.
Bevk Blaž, kaplan v Prvačini.
Gregorčič Simon, vikar in posestnik na Gradišču.
Orel Josip, nadučitelj v Prvačini.
Pavletič Josip, župnik v Renčah.
Poljšak Josip, župnik v Prvačini.
Rojec Ivan, kurat v Biljah.
Štrekelj Edvard, vikar v Vrtojbi.

Štev. 8.

11. Dekanija **Tolmin.** Poverjenik: *Kragelj Josip.*

*Čitalnica národna.
*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Kotnik Ignacij, c. kr. notar, itd.
Cigoj Josip, kaplan.
Kalin Ivan, vikar na Drežnici.
Kenda Ivan, učitelj v Tribuši.
Kenda Matija, nadučitelj v Volčah.
Kocijančič Nikolaj, kurat v Ročah.
Kovačič Ignacij, veleposestnik pri Sv. Luciji.
Kragelj Josip, dekan, itd.
Matelič Alojzij, kaplan.
Mikuž Anton, gostiln. pri Sv. Luciji.
Primožič Matej, c. kr. okr. sodnik.
Shejbal Josip, vikar na Ponikvah.
Stibil Kristijan, kaplan v Volčah.
Širca Ivan, nadučitelj.
dr. Triller Karol, odvetnik.
Uršič Andrej, vikar na Oblokah.
Valentinčič Ignacij, vikar na Šentviški gori.

Štev. 3 + 16 = 19.

12. **Posamezniki.**

Gradišče: Šinek Rajko, c. kr. davkar. Štev. 1.

IV. Tržaško-koperska škofija.

1. Dekanija **Dolina.**

a) Dolina. Poverjenik: *Jan Jurij.*

*Jan Jurij, dekan v p., č. kanonik, itd.
Benkovič Josip, župnik v Gročani.
Bralno in pevsko društvo v Ricmanjih.
Jereb Franc, učitelj v Ospem.
Logar Rajmund, kaplan.

Štev. 1 + 4 = 5.

b) Brezovica. Poverjenik: *Zupan Josip.*

Debenjak Štefan, učitelj v Materiji.
Počivalnik Vatroslav, kaplan.
Rapotec Franc, c. kr. poštar.
Sila Svitoslav, učitelj v Rodiku.
Šašelj Milan, kaplan na Vatovljah.
Šiškovič Štefan, učitelj v Herpelju.
Škrl Josip, župnik v Rodiku.
Zupan Josip, župnik.

Štev. 8.

c) Divača. Poverjenik: *Planinc Franc.*

Bralno društvo slovensko.
Cvek Franc, žel. uradnik.
Dekleva Janko, trgovec v Vremskem Britofu.
Dujec Ivan, mlinar in posestnik v Zavrhku.
Fabiani Ivan, trgovec v Lokvi.
Helmih Bogomir, c. kr. poštar.
Hrovatin Edmund, učitelj v Povirju.
Janc Peter, žel. uradnik.
Kanobelj Ivan, žel. uradnik.
Mahorčič Aleksander, župan v Naklem.
Mahorčič Franja, posestnica.
Muha Anton ml., v Lokvi.
Narobe Ivan, župnik.
Obersnel Andrej, posestnik.
Obersnel Ivan, mesar in podžupan.
Perko Bernard, žel. uradnik.
Planinc Franc, nač. žel. postaje.
Poženel Ivan, žel. uradnik.
Praprotnik Avgust, trg. v Lokvi.
Prhavec Franc, pos. v Sp. Ležečah
Stržinar Josip, kurat v Lokvi.
Trojer Angel, c. kr. p. upravitelj.
Weiss Adolf, žel. služabnik.
Wiessl Ana, trgovka.
Zudermann Lovro, žel. sprevodnik.

Štev. 25.

2. Dekanija **Jelšane.** Poverjenik: *Jenko Slavoj.*

dr. Bilek Tomaž, obč. zdravnik.
Bralno društvo slovensko.
Dolžan Jurij, župnik v Vodicah.
Habát Josip, kaplan v Hrušici.
Jenko Slavoj, trgovec, nadžupan in dež. poslanec.

Markič Matej, župnik v Golcu.
Nadilo Avgust, pos. tajnik.
Rogač Anton, dekan v Hrušici.
Štemberger Anton, kaplan v Podgradu.
Vajšel Franc, nadučitelj v Hrušici.
Velhartičky Josip, župnik v Jelšanah.

Štev. 11.

3. Dekanija **Kastav.** Poverjenik: *Jelušič Rajmund.*

dr. Janežič Konrad, odv. v Voloski.
Jelušič Rajmund, župnik v Berščcu.
Sedmak Jakob, kaplan v Moščenicah.

Štev. 3.

4. Dekanija **Koper.** Poverjenik: *Glavina Blaž.*

Gašperčič Aleks., župnik v Marezgah.
Glavina Blaž, c. kr. kazn. kurat.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Knjižnica c. kr. učiteljišča.
Kožuh Josip, c. kr. učit. profesor.
Kramberger Franc, subs. kurat.
Markelj Ivan, c. kr. učit. ravnatelj.
Orel Franc, učitelj v Kortah.
Škerbec Matej, župnik v Kortah.
Šubic Albert, c. kr. učit. profesor.

Štev. 10.

5. Dekanija **Ospo.** Poverjenik: *Sancin Josip.*

*Notar Anton, ekspozit v Plavijah.
Berlok Josip, učitelj v Kubedu.
Kompare Josip, dekan in dež. poslanec.
Kovač Ivan, župnik v Kubedu.
Maslu Anton, učitelj v Črnotičah.
Sancin Josip, župnik v Loki.
Tiringar Ivan, kaplan v Loki.

Štev. 1 + 6 = 7.

6. Dekanija **Pazin.** Poverjenik: *Grašič Josip.*

Barbič Mihael, kaplan v Pičnu.
Bukovec Franc, župnik v Trvižu.
Grašič Josip, župnik v Bermu.
Kjuder Anton, župnik v Tinjanu.
Šorli Ivan, c. kr. nam. tajnik.
dr. Trinajstič Dinko, odvetnik, obč. načelnik in dež. poslanec.

Štev. 6.

7. Dekanija **Tomaj.** Poverjenik: *Leban Franc.*

*Černè Anton, veleposestnik.
Brginec Anton, nadučitelj v Povirju.
Fakin Anton, učitelj v Repentabru.
Gulič Franja, posestnica.
Kantè Matej, nadučitelj.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Kosovel Anton, učitelj.
Leban Franc, c. kr. dež. sod. oficijal.
Matko Ludovik, c. kr. okr. tajnik.
Omers Josip, župnik.
Sila Matija, dekan v Tomaju.
Tomšič Josip, učitelj v Skopem.

Štev. 1 + 11 = 12.

7. Dekanija **Trst z okolico.**

a) Mesto. Poverjenik: *dr. Glaser Karol.*

*dr. Glavina Ivan, vladika v p., itd.
*Gorup Josip, veletržec, itd. itd.
*Kastelic Franc, trgovec.
*vitez Klodič Anton, c. kr. dež. š. nadzornik, itd.
*Komar Alojzij, gl. dež. bl. oficijal.
*Semenišče mladeniško.
Abram Ivan, lesni trgovec.
dr. Abram Josip, odvetnik.
Bartel Mihael, zasebnik.
Brodavec Ivan, zasebnik.
Brumat Miroslav, c. kr. poštni uradnik.
Dejak Kristijan, veletržec.
Delavsko podporno društvo.
Dovgan Anton, žel. uradnik.
Fabris Dragotin, m. župnik, itd.
Flego Peter, kanonik.
Furlan Vekoslav, c. kr. rač. revident.
dr. Glaser Karol, c. kr. gimn. profesor.
Golia Ivan, c. kr. fin. svétnik.
Gomilšek Jakob, c. kr. real. profesor.
dr. Gregorin Gustav, odvetnik.
Hrast Anton, c. kr. mešč. učitelj.
Hribar Anton, c. kr. pol. stražnik.
Huber Avgust, c. kr. dež. sod. svétnik.
dr. Ivanič Josip, mlad. sem. vodja.
Jaklič Anton, c. in kr. vojni kurat.
Kalister Franc, veletržec.
Klemenc Ivan, trgovec.
Klinar Viktor, c. kr. poštni uradnik.
Korenčan Franc, c. kr. rač. uradnik.
Kržè Davorin, trgovec.
Macák Ivan, c. kr. v. kat. nadzornik.
Mankoč Josip, trgovec.
Muha J. H., trg. knjigovodja.
Normali Ivan, mestni kaplan.
Novak Jernej, šolski sluga.
Paternost Dragoslav, c. kr. rač. uradnik.
dr. Pertot Simon, san. svétnik.
Peternel Ana, zasebnica.
Platzer Josip, c. kr. sod. tajnik.
Pogorelec Ivan, c. kr. poštni uradnik.
dr. Pretner Matej, odvetnik.
Perhavec Franc, trgovec.
Rešič Franc, žel. uradnik.
dr. Rybař Otokar, odvetnik.
Sila Jakob, c. kr. katehet.
Slovanska čitalnica.
pl. Suworoff Aleksander, ruski drž. svétnik.
Šabec Ivan, veleposestnik.
Šonc Henrik, mestni kaplan.
Trnovec Bogdan, c. kr. dež. sod. nadsvétnik.
Truden Mihael, veletržec.
Trž. bralno in podp. društvo.
Urbas Viljem, c. kr. profesor v p.
Valenčič Ivan, trgovec.
Wartho Julij, m. kaplan, itd.
Wilfan Josip, c. kr. stavb. svétnik.
Wisjan Leopold, c. kr. poštni azistent.
Žbona Andrej, žel. p. podnačelnik.
Živec M. V., inženér, itd.
Štirinajst naročnikov.

Štev. 6 + 54 + 14 = 74.

b) *Okolica.*

α) Rojan. Poverjenik: *Katalan Josip.*

*Črnè Ivan, župnik v Barkovljah.
Gerdol Ivan, c. kr. brz. azistent.
Goljevšček Alojzij, c. kr. fin. komisar.

Gorkič Josip, učitelj.
Guštin Franc, kaplan.
Katalan Josip, gostilničar.
Kavčič Ivan, žel. uradnik.
Piščanec Valentin, posestnik.
Starec Ferdo, učitelj v Barkovljah.
Štrekelj Franjo, c. kr. višji car. oficijal.
Treven Ivan, gostilničar.

Štev. 1 + 10 = 11.

β) Prosek-Opčine. Poverjenik: *Nekerman Ivan.*

Balanč Ivan, gostiln. in posestnik.
Danev Andrej, c. kr. poštni azistent.
Ferfolja Andrej, župnik v Zgoniku.
Ferluga Štefan, učitelj na Opčinah.
Goriup Ivan, dež. poslanec.
Goriup Vekoslav, veletržec.
Guštin Alojzij, pos. v Kontovelju.
dr. Hermann Anton, zdravnik v Nabrežini.
Koren Josip, nadučitelj.
Luxa Marino, posestnik.
Nabergoj Ivan, veleposestnik, itd.
Nekerman Ivan, c. kr. učitelj.
Pertot Josip, nadučitelj v Bazovici.
Požar Anton, nadučitelj v Trebčah.
Srebotnjak Franc, trgovec.
Štoka Radoslav, odv. solicitator.
Štrukelj Janko, učitelj na Proseku.
Valentič Anton, nadučitelj na Opčinah.

Štev. 18.

γ) Sv. Ivan. Poverjenik: *Zupančič Ivan.*

*Vovk Ivan, župnik v Bazovici.
Čok Andrej, pos. v Lonjeru.
Furlan Andrej, kaplan.
Grmek Anton, učitelj.
Kosec Franc, župnik na Katinari.
Kraševec Ivan, učitelj v Škednju.
Legat Edvard, c. in kr. kaplan v p.
Nadlišek Marica, učiteljica.
Vatovec Ivan M., dež. poslanec, itd.
Zink Andrej, kaplan v Škednju.
Zupančič Ivan, kaplan.

Štev. 1 + 10 = 11.

V. Krška škofija.

1. Dekanija **Beljak.** Poverjenik: *Eller Franc.*

Bauer Simon, župnik na Peravi.
Bergman Franc, župnik v Št. Lenartu.
Coriary Anton, učitelj v Podkloštru.
Einspieler Gregor, župnik in dež. poslanec v Podkloštru.
Eller Franc, učitelj na Zili.
Erat Franc, c. kr. merosodnik.
Jerman Jurij, župnik v Štabnju.
Knafelc Alojzij, žel. uradnik.
Knaflič Jakob, župnik v Ločah.
Knjižnica gimnazijska.
Kraut Valentin, župnik na Brnci.
Kršič Mihael, trgovec v Podkloštru.
Lapuš Ivan, posestnik.
Ramovš Peter, c. kr. višji žel. nadzornik.
Ranc Blaž, c. kr. poštni uradnik.
Schlegel Franc, c. kr. žel. preglednik.
Spitzer Dijoniz, frančiškan.
Strojnik Josip, župnik na Zili.
Vidic Gustav, c. kr. žel. kontrolor.
Wang Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Weiss Valentin, mestni kaplan.
Zobec Anton, žel. uradnik.

Štev. 22.

2. Dekanija **Borovlje.** Poverjenik: *Ogiz Ivan.*

grof Christalnigg Oskar, posestnik v Goričah.
Čitalnica v Glinjah.
Ogriz Ivan, dekan v Kaplji.
Sporn Ivan, kaplan v Svečah.
Šuštar Ivan, župnik v Svečah.
Vintar Josip, župnik v Bilčovsu.
Štev. 6.

3. Dekanija **Celovec.** Poverjenik: *Janežič Simon.*

*Janežič Evgen, hran. uradnik.
dr. Amschl Ivan, župnik v Vetrinju.
Apih Josip, c. kr. učit. profesor.
Dobrovec Josip, bogoslovec.
Einspieler Lambert, kanonik in drž. poslanec.
Gradišnik Lenart, zas. uradnik.
Hutter Ivan, c. kr. realčni katehet.
Janežič Simon, ravnatelj.
dr. Janežič Valentin, c. in kr. višji štabni zdravnik v p.
Knjižnica dijaška v Marjanišču.
Knjižnica slov. bogoslovcev.
Kramar Ivan, c. kr. p. uradnik.
Kolarič Franc, župnik v Porečah.
Legat Alojzij, tisk. delovodja.
Meško Franc, bogoslovec.
Pelnař Anton, mestni kaplan.
Perč Matija, bogoslovec.
Podgorc Valentin, prefekt.
Ražun Matej, stolni kaplan.
Rossbacher Bernard, trgovec.
Rozman Josip, mestni kaplan.
Sadnikar Franc, trgovec.
dr. Sket Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Zupan Josip, poobl. grof Eggerjev.
Štev. 1 + 23 = 24.

4. Dekanija **Doberla ves.** Poverjenik: *Šervicelj Matej.*

*Lenc Franc, župnik v Žel. kaplji.
*Šervicelj Matej, komendator, konz. svétnik, itd. na Reberci.
Boštijančič Ivan, župnik v Kamnu.
Kaplan Anton, kaplan v Škocijanu.
Lasnik Štefan, župnik v Št. Vidu.
Ledvinka Alojzij, župnik v Škocijanu.
Malgaj Friderik, župnik v Žel. kaplji.
† Marinič Ivan, dekan, prošt in konz. svétnik.
Mihl Franc, župnik v Št. Lipšu.
Nessler Matija, župnik v Galiciji.
Seebacher Jakob, župnik v Apačah.
Singer Štefan, kaplan v Žel. kaplji.
Smažik Henrik, kaplan.
Traven Jurij, župnik na Obirskem.
Štev. 2 + 12 = 14.

5. Dekanija **Dravburg spodnji.** Poverjenik: *Žerjav Matej.*

Hüttner Dragotin, župnik na Ojstrici.
Žerjav Matej, župnik v Labodu.
Štev. 2.

6. Dekanija **Pliberk.** Poverjenik: *Štingl Franc.*

Čebul Franc, zast. »Slavije« v Globasnici.
dr. Ehrlich Davorin, mestni kaplan.
Hutter Vekoslav, prov. v Vovbrah.
Keznar Anton, župnik pri Fari.
Kindelman Jakob, župnik v Št. Danijelu.
Kirchmajer Karol, župnik v Črni.
Kramer Florijan, mestni kaplan.
Križaj Avgust, kaplan pri Fari.

Premru Franc, župnik v Možicah.
Randl Matija, župnik v Švabeku.
Štingl Franc, župnik v Kotljah.
Valeš Vaclav, župnik v Guštajnu.
Vogrinc Anton, provizor v Šmarjeti.
Štev. 13.

7. Dekanija **Rožek.** Poverjenik: *Gabron Anton.*

Aichholzer Jakob, pos. na Dravi.
Aichholzer Tomaž, pos. na Brdu.
Aplen Andrej, župnik v Št. Jakobu.
Falle Valentin, trgovec v Srejah.
Fugger Ivan, nač. šol. svéta na Dravi.
Fugger Josip, kaplan v Št. Jakobu.
Gabron Anton, župnik v Skočidolu.
Godec Ivan, župnik v Rožeku.
Kobentar Ivan, župan v Št. Jakobu.
Kovačič Anton, nadučitelj v Št. Jakobu.
Lipič Ivan, odb. posojilne v Klečah.
Markovič Peter, akad. slikar na Dunaju.
Oblak Anton, župnik v p. v Gozdanjah.
Paul Josip, trg. in veleposestnik v Dolinčicah.
Sablatnig Ivan, župnik v Št. Ilju.
Schaubach Franc, dekan na Domačalah.
Schuster Josip, veleposestnik v Št. Jakobu.
Šervicelj Ivan, nač. posojilne v Klečah.
Virnik Franc, župnik v Lipi.
Vospernik Ivan, pos. v Dvoru.
Walter Primož, zast. »Slavije« v Črni.
Weiss Tomaž, gostiln. v Gozdanjah.
Štev 22.

8. Dekanija **Št. Mohor.** Poverjenik: *Žak Anton.*

Fric Josip, msgr., dekan, itd.
Havliček Franc, župnik v Čačah.
Sakelšek Štefan, župnik v Št. Jurju.
Sturm Anton, župnik v Borljah.
Vavtižar Luka, župnik in duh. svétnik v Ziljski Bistrici.
Žak Anton, župnik v Štebnju na Zili.
Štev. 6.

9. Dekanija **Tinje.** Poverjenik: *Bizer Andrej.*

Bayer Štefan, župnik v Pokrčah.
Bizer Andrej, dekan v Grabštajnu.
Brabanec Ivan, prov. pri Sv. Tomažu.
Ebner Ivan, kaplan pri Fari.
Pogačnik Josip, župnik v Timenici.
Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Serajnik V., kaplan v Tinjah.
Štev. 7.

10. Dekanija **Trbiž.** Poverjenik: *Incko Simon.*

Germ Matej, ekspozit v Rablu.
Globočnik Ivan, župnik na Pontablu.
Incko Simon, dekan v Žabnicah.
Krejči Davorin, župnik na Vratih.
Trunk Jurij, kaplan.
Štev. 5.

11. Dekanija **Velikovec.** Poverjenik: *Treiber Franc.*

Bizer Ivan, mestni župnik in dekan.
Holec Franc, kanonik.
Kremenšek Janko, c. kr. okr. komisar.

dr. Kulterer Jurij, odvetnik.
Petek Franc, župnik v Grebinju.
dr. Šubelj Ivan, c. kr. konc. praktikant.
Treiber Franc, župnik-kanonik v Št. Rupertu.
Volavčnik Ivan, župnik na Rudi.
Štev. 8.

12. Posamezniki.

Št. Pavl: *Pirc Franc, prefekt.
Pisweg: Varmut Josip, župnik.
Štev. 1 + 1 = 2.

VI. Sekovska škofija.

1. Dekanija **Admont.** Poverjenik: *Pivec o. Maksimilijan.*

*Matevžič o. Eginhard, gimn. profesor.
*Pivec o. Maksimilijan, redovnik.
Jereb o. Romuald, redovnik.
Sivka br. Leon, redovnik.
Šmid br. Valter, redovnik.
Štev. 2 + 3 = 5.

2. Dekanija **Gradec.** Poverjenik: *Hauptmann Franc.*

*Hrašovec Franc, c. kr. okr. sodnik v p.
*dr. Ipavic Benjamin, m. zdravnik.
*dr. Krek Gregor, c. kr. vseuč. profesor, itd.
dr. Čamer Anton, vseuč. docent.
Dolenc Franc, c. kr. poštni kontrolor.
Hauptmann Franc, c. kr. profesor.
dr. Hoffer Edvard, dež. real. profesor.
Hren Jakob, c. kr. višji sod. svétnik v p.
Kaspret Anton, c. kr. gimn. profesor.
Kermavner Valentin, c. kr. gimn. profesor v p.
dr. Klasinc Ivan, odvetnik.
Knjižnica c. kr. vseučilišča.
Kokalj Anton, mešč. učitelj v Voitsbergu.
Lavrič Josip, mestni učitelj.
Ljubša Matija, kazn. duhovnik.
Lubec Dragotin, c. kr. fin. svétnik.
Mikl Ivan, c. kr. p. rač. azistent.
Možek Marija, zas. in pos. soproga.
Papež Ivan, dež. real. profesor.
Papež Mihael, c. kr. pol. komisar.
Pešec Anton, c. kr. pol. koncipist.
Premru Franc, c. in kr. voj. kaplan.
dr. Purgaj Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Reich Anton, c. kr. fin. blagajnik.
Rojnik Štefan, nam. uradnik.
Skočir Avgust, kurat v dež. bolnici.
dr. Štrekelj Karol, c. kr. vseuč. profesor.
Tomšič Robert, stud. iur.
»Triglav«, akad. dij. društvo.
Turkuš Anton, dež. real. profesor.
Vamberger Anton, kurat v Messendorfu.
Verbošek Josip, zast. uradnik.
dr. Weingerl Josip, zdravnik.
Wendler Sigmunda, c. kr. vp. sod. svétnika soproga.
Wester Josip, stud. phil.
Železinger Franc, c. kr. gimn. profesor.
dr. Žižek Franc, zdravnik.
Štev. 3 + 34 = 37.

3. Posamezniki.

Donnawitz: Glastovec Ivan, rudar.
Feldbach: Bonča Blaž, c. kr. okr. živinozdravnik.
Irdning: Šalamun o. Hijacint, kapucin.
Lebring: *baron Conrad Žiga, bivši minister, itd., itd.
Stainach: Mišič Anton, žel. paznik.
Stainz: Veberič Vekoslav, kaplan. Štev. 1 + 5 = 6.

VII. Razne druge škofije.

1. Avstrijski.

Dunaj: Poverjenik: Akad. društvo „*Slovenija*". VIII. Lederergasse 20.

*pl. Globočnik Anton, c. kr. vl. svétnik v p.
*Kandernal Franc, c. kr. gimn. profesor v p. in š. svétnik.
*Novak Peter, terez. prefekt.
*dr. Ploj Miroslav, c. kr. fin. min. tajnik.
*Sežun Žiga, c. kr. drž. blag. pristav.
*dr. Simonič Franc, c. kr. uradnik v vseuč. knjižnici.
*dr. Turner Pavl, zasebnik.
Bončar Anton, stud. iur.
Cvetnič Lavoslav, c. kr. p. blag. kontrolor.
»Danica«, slov. kat. akad. društvo.
Dolenc Karol, c. kr. oficijal pri najv. rač. dvoru.
Dolenc Metod, velikošolec.
Drnovšek Dragotin, stud. iur.
Frank Gabrijel, stud. iur.
Fras Franc, c. kr. min. oficijal.
Goestl Franc, cand. med.
Hinterlechner Karol, stud. phil.
dr. Hočevar Janko, odv. kandidat.
Hubad Matej, konc. vodja.
Jančar Franc, msgr. in župnik n. reda.
dr. Jelenc Josip, odgojitelj.
Jeršinovic Anton, stud. phil.
Komljanec Jos. B., stud. phil.
Košnik Ivan, stud. phil.
Koželj Anton, odgojitelj.
Kreft Leon, stud. med.
Krušič Vinko, mag. uradnik.
dr. Kušar Valentin, cand. phil.
Lastavec Franc, odgojitelj.
Lukančič Ivan, c. kr. nadinženêr v p.
Luzar Ivan, žel. višji revident.
dr. Mantuani Josip, uradnik v c. kr. dvorni knjižnici.
Marinček Matija, stud. iur.
Mesar Alojzij, stud. iur.
dr. Miglič Peter, c. in kr. polk. zdravnik v p.
Mrhar Ivan, stud. phil.
dr. Murko Matija, c. kr. profesor, itd.
Nachtigall Rajko, stud. phil.
Pajk Milan, stud. phil.
Pajk Pavlina, c. kr. gimn. prof. soproga.
Pirnat Maks, stud. phil.
Podgornik Franc, urednik.
dr. Primožič Anton, c. kr. profesor, itd.
Pukl Radoslav, zasebnik.
Rosman Anton, trg. potnik.
Rudež Karol, stud. agr.
Rudež Vladimir, dr. med.
Schweitzer Rudolf, stud. techn.
dr. Seshun Klement, odvetnik.
»Slovenija«, akad. dij. društvo.
Spinčič Alojzij, dež. in drž. poslanec, itd.
Stritar Josip, c. kr. gimn. profesor.
Svetič Franc, odgojitelj.
Šavnik Franc, stud. pharm.

Ščuka Jakob, zasebnik.
Šuklje Franc, c. kr. dvorni svétnik, drž. poslanec, itd.
Tomšè Josip, c. in kr. stotnik.
Valjavec Pavl, stud. iur.
Zupan Anton, stud. phil.

Ostali Avstrijski.

Sv. Florijan: Žibert Avgust, cand. O. S. B.

Štev. 7 + 53 = 60.

2. Ostala Primorska.

a) Pulj. Poverjenik: *Ambrož Ivan.*

Ambrož Ivan, c. in kr. pom. kaplan I. vrste.
Bekar Berno, c. kr. gimn. učitelj.
Gólias Ivan, c. in kr. pom. pristav.
Križ Lacko, ravnatelj I. isterske vin. zadruge.
Mladič Adolf, c. in kr. pom. nadporočnik.
Mubej Josip, c. in kr. pom. pristav.
Pipan Anton, c. in kr. pom. kaplan.
Pirc Josip, c. in kr. pom. pristav.
Stopar Krsto, c. kr. logar.
Velkovrh Alojzij, c. in kr. stotnik.

b) Ostali kraji.

Poreč: Cotelj Ivan, korni vikar.

Štev. 11.

3. Tirolska s Predarlsko.

Bregenc: Koder Anton, c. kr. poštni nadoskrbnik.
Inomost: *dr. Požar Anton, duhovnik.
dr. Klemenčič Ignacij, c. kr. vseuč. profesor.
Škofic Lovro, c. kr. blag. ravnatelj.

Štev. 1 + 3 = 4.

4. Češka.

a) Praga. Poverjenik: *Lego Jan.*

*Češko-slovenski spolek.
Ekert Franc, mestni župnik.
dr. Kadlec Karol, gled. tajnik.
dr. Schrutz Andrej, zdravnik.
Šporn Božidar, stud. iur.
dr. Vaň Franc, tajnik hipot. banke.

b) Ostala Češka.

Plzen: *Meštanska řada.
Chrudim: Mestna občina.
Česky Brod: Meštanska řada.
Domažlice: Meštanska řada.
Jičin: Meštanska řada.
Klatovy: Mestna občina.
Kral. Dvůr: Meštanska řada.
Kutná hora: Meštanska řada.
Melnik: Meštanska řada.
Mýto visokě: Beseljak Franc, c. in kr. stotnik konjice.
Meštanska řada.

Nemški Brod: Meštanska řada.
Novi Bydžov: Mestna občina.
Pardubice: Meštanska řada.
Pisek: Meštanska řada.
Rakovnik: Meštanska řada.
Terezin: Maselj Franc, c. in kr. rač. stotnik.
Železni Brod: dr. Havliček K., odvetnik.
Štev. 2 + 22 = 24.

5. Moravska.

Brno: Žunkovič Davorin, c. in kr. stotnik. Štev. 1.

6. Šlezija.

Belsk: *Makuc Ivan, c. kr. obrtni profesor. Štev. 1.

7. Galicija.

Jaroslav: Dolenc Ciril, c. in kr. poročnik.
Kraków: *Krajnc Viktor I., c. in kr. polkovnik.
Tarnopol: Kopytzak Bazil, c. kr. gimn. profesor.
Štev. 1 + 2 = 3.

8. Dalmacija.

a) Dubrovnik. Poverjenik: *Boršnik Franc.*

Boršnik Franc, c. kr. profesor.
Drenik Teodor, c. in kr. podpolkovnik v p.
Pregelj Valentin, c. kr. pom. profesor.
Zavadlal Mihael, c. kr gimn. ravnatelj.

b) Ostali kraji.

Spljet: Kos Ivan, c. kr. gimn. ravnatelj.
Žagar Niko, c. kr. gimn. profesor.
Zader: Hočevar Ludovik, c. kr. dvorni svétnik in fin. ravnatelj.
Namar Franc, c. kr. kot. tajnik. Štev. 8.

9. Hrvaška s Slavonijo.

a) Karlovec. Poverjenik: *Vamberger Mijo.*

Frančiškanski samostan.
Jelenc Rudolf, trg. in posestnik.
Kette Mate, trgovec.
Knjižnica gimnazijska.
Lach Ivan, trg. in posestnik.
dr. Mohar Ivan, okr. zdravnik.
Ravnikar Dragan, trg. in posestnik.
Šašelj Dragotin, velikošolec.
Vamberger Mijo, kr. gimn. profesor.
Jeden naročnik.

b) Varaždin. Poverjenik: *dr. Križan Josip.*

Hržič Anton, kr. profesor.
dr. Križan Josip, kr. gimn. profesor.
Milčetić Ivan, kr. gimn. profesor.
Postružnik Anton, kr. profesor.
Raič o. Ivan, kap. gvardijan.

c) Zagreb. Poverjenik: *dr. Suk Srečko.*

*Bradaška Franc, kr. gimn. ravnatelj v p.
*Jelovšek Martin, kr. š. nadzornik.
*Starè Josip, kr. real. profesor, itd.
*Steklasa Ivan, kr. gimn. profesor.
Badalič Hugon, kr. gimn. ravnatelj.
Barlè Janko, arhivar.
dr. Bauer Anton, kr. vseuč. profesor.
Benigar Ivan, kr. gimn. profesor.
Blažekovič Emil, bogoslovec.
Bubarič Anton, bogoslovec.
Čitalnica grško-kat. semenišča.
Čitalnica konviktorska.
Dobrovoljac Milan, bogoslovec.
dr. Dočkal Jurij, vseuč. rektor.
Herceg Nikola, bogoslovec.
Knjižnica gimnazijska.
Kocijančič Janko, zem. obrtni učitelj.
Kolander Zlatko, bogoslovec.
Kos Vladimir, bogoslovec.
dr. Kosirnik Ivan, primarij.
Kunovar Janko, c. in kr. poročnik.
Kuralt Franjo, tajnik gosp. društva.
Magdič Franjo, kr. real. profesor in urednik.
Majhofer Marko, bogoslovec.
Marn Franc, kr. gimn. profesor.
dr. Mušič Avgust, kr. vseuč. profesor.
Pasarič Josip, kr. gimn. profesor v p. in urednik.
Rubetič Cvetko, kr. realč. profesor.
Smičiklas Tadija, kr. vseuč. profesor in predsednik »Hrv. Matice«.
Starec Anton, prebendar.
Stožir Ivan, kr. real. profesor v p.
dr. Suk Feliks, kr. vseuč. profesor, kanonik, itd.
dr. Šrepel Milivoj, kr. profesor.
Tkalčič Ivan, knjižničar jugosl. akademije in prebendar.
Tomšič Ljudevit, š. ravnatelj.
Torbar Josip, kr. realski ravnatelj v p. in predsednik jugosl. akademije.
dr. Vidrič Lovro, odvetnik in posestnik.
Zadravec Vekoslav, koralist.
Zbor duh. mladeži.

č) Ostali kraji.

Bednja: Vojska Lavoslav, župnik in dekan.
Belovar: Cajnko Valentin, mestni katehet.
Djakovo: *dr. Strossmajer Josip Jurij, škof bosenski in sriemski, itd. itd.
Klanjec: Buda Cecilija, zasebnica.
Knjižnica oo. frančiškanov.
Trafela o. Fulgencij, frančiškan.
Konščina: *Košiček Ubaldo, župnik.
Mitrovica: Krstonošić Sava, trgovec.
Požega: *Kos Anton, kr. viećnik sudb. stola.
Pregrada: Horvat Dragotin, kaplan.

Reka: Borštnik-Kremenšek Ivanka, zdravn. soproga.
Samobor: Bučar Viktor, kaplan.
Šusteršič o. Deodat, frančiškan.
Slunj: *Zor Lovro, okr. zdravnik.
Vinkovci: dr. Modestin Josip, kr. profesor.
Štev. 8 + 60 + 1 = 69.

10. Bosna in Hercegovina.

a) Sarajevo. Poverjenik: *dr. Jeglič Anton.*

dr. Jeglič Anton, škof, itd.
Lilek Josip, c. kr. gimn. profesor.
Nemanič Davorin, c. kr. gimn. ravnatelj.
Pravdič Josip, c. kr. gimn. profesor.
dr. Unterlugauer Josip, c. kr. san. načelnik.
Žnidaršič Jakob, c. kr. gimn. profesor.

b) Ostali kraji.

Petrovac: Tomšič Anton, c. kr. orožn. stražmešter.
Wirth Feliks, poštni upravitelj. Štev. 8.

11. Rusija.

St. Petersburg: *Slavjanski dobrodelni komitet. Štev. 1.

12. Nemčija.

Frankobrod ob Menu: *Kenda Anton, zav. uradnik. Štev. 1.

13. Anglija.

Oxford: Morfill W. R., kr. vseuč. profesor. Štev. 1.

14. Amerika.

*Solnce Ivan Metod, misijonar v Št. Pavlu.
*Šusteršič Franc, duh. v Joliet.
Bilban Matija, duhovnik.
Dunda Josip, modroslovec.
Grilec Ivan, delavec v Chicagi.
Podgoršek Anton, duhovnik.
Štev. 2 + 4 = 6.

15. Neznan.

*Bučar Franc, trgovec. Štev. 1.

16. Po sklepu imenikove redakcije.

Kos Mihael, učitelj na Holmcu.
Laharnar Anton, c. kr. realčni profesor v Ljubljani. Štev. 2.

Sumarni pregled vseh društvenikov.

Vrsta	Imena škofijam	Število društvenikov: častnih	ustanovnikov	letnih	naročnikov	skupno	V primeri z lanskim letom narastlo ali padlo
I.	Ljubljanska	—	138	1198	3	1339	+ 26
II.	Lavantinska	—	67	627	2	696	+ 53
III.	Goriška	1	20	240	—	261	+ 18
IV.	Tržaško-koperska .	—	11	176	14	201	+ 8
V.	Krška	—	4	127	—	131	+ 3
VI.	Sekovska	—	6	42	—	48	+ 4
VII.	Razne druge	5	25	173	1	204	+ 39
	Skupaj . .	6	271	2583	20	2880	+ 151

VI.

Umrli ustanovniki.

Tek. št.	Naslov ustanovnikov	Datum smrti	Leto
275	Švajgar Gabrijel, min. gvardijan v Gradcu	28. mal. srpana	1896
276	Auer Pavl, tovarnar in posestnik v Ljubljani	11. svečana	1897
277	Vraz Ivan, župnik pri Sv. Florijanu.	26. svečana	1897
278	Trstenjak Jakob, župnik pri Sv. Marjeti	22. sušca	1897
279	Jeram Peter, duhovnik v Shakopee	9. vel. travna	1897
280	Kersnik Janko, c. kr. notar, graščak, župan in dež. poslanec na Brdu .	28. mal. srpana	1897
281	dr. Lipold Ivan, župnik. itd. pri Sv. Petru pod sv. gorami	6. vinotoka	1897
282	Stariha Jakob, dekan v p. itd. v Črnomlju	vinotoka	1897

S „Slovensko Matico“ zamenjujejo knjige.

1. Matica srbska v Novem Sadu. (1864)
2. Matica gališko-ruska v Lvovu. (1865)
3. Akademija cesarska v St. Petersburgu. (1866)
4. Matica češka v Pragi. (1866)
5. Umělecká Beseda v Pragi. (1866)
6. Družba sv. Mohorja v Celovcu. (1866)
7. Pravnická jednota v Pragi. (1866)
8. Srbsko učeno društvo v Belgradu. (1868)
9. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu. (1869)
10. Matica moravska v Brnu. (1869)
11. Prvo društvo gabelsbergerskih stenografů v Pragi. (1870)
12. Universiteta imperatorska v Varšavi. (1872)
13. Universiteta imperatorska v Moskvi. (1872)
14. Jugosl. akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu. (1874)
15. Knjižnica slavj. komiteta v Moskvi. (1877)
16. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor v Zagrebu. (1878)
17. »Smithsonian Institution« v Washingtonu. (1879)
18. Bolgarsko književno društvo v Sredcu. (1882)
19. Matica sorbska v Budišinu. (1882)
20. Universiteta imperatorska v Kijevu. (1882)
21. Jednota čeških mathematikov v Pragi. (1884)
22. Kr. česká společnost náuk v Pragi. (1884)
23. Spolek arhitektov in inženérjev v Pragi. (1884)
24. Jednota českých filologů v Pragi. (1884)
25. Češki muzej v Pragi. (1885)
26. Matica hrvatska v Zagrebu. (1886 vnovič)
27. Statistična komisija mesta Prage. (1889)
28. Muzealno društvo v Ljubljani. (1889)
29. Društvo »Pravnik« v Ljubljani. (1889)
30. Uredništvo »Doma in Svéta« v Ljubljani. (1890)
31. Češka akademija v Pragi. (1893)
32. Rusko geogr. občestvo v St. Petersburgu. (1893)
33. Redakcija hist. kvartalnika v Lvovu. (1894)
34. Zaklad narodowy imienia Ossolińskich v Lvovu. (1894)
35. Ogerska akademija v Budimpešti. (1895)
36. Redakcija zbornika: »Acta et commentationes universitatis Jurievensis« v Jurjew-Derptu. (1895)
37. Hrvaško arheološko društvo v Zagrebu (1896)
38. Zemědelska řada pro království české. (1896)
39. Narodopisni muzej češko-slovanski v Pragi. (1897)
40. Narodopisni muzej angleški v New-Yorku. (1897)
41. »Towarzystwo ludoznawcze« v Lvovu. (1897)

VIII.

Zaznamek književne zaloge „Slovenske Matice“ in kupna cena posameznim iztisom.

1.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1871. Uredil dr. E. H. Costa	— gld.	50	kr.
2.	Letopis „Slov. Mat.“ za ll. 1872—1873. Uredil dr. E. H. Costa	— „	50	„
3.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1874. Uredil dr. E. H. Costa	— „	50	„
4.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1875. Uredila I. Tušek in M. Pleteršnik	— „	50	„
5.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1876. Uredil M. Pleteršnik	— „	50	„
6.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1877. Uredil dr. J. Bleiweis	— „	50	„
7.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1878. I. in II. del. Uredil dr. J. Bleiweis	— „	25	„
8.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1878. III. in IV. del. Uredil dr. J. Bleiweis	— „	25	„
9.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1879. Uredil dr. J. Bleiweis	— „	50	„
10.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1880. Uredil dr. J. Bleiweis	— „	50	„
11.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1881. Uredil dr. J. vitez Bleiweis-Trsteniški	— „	50	„
12.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1884. Uredil E. Lah	— „	50	„
13.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1885. Uredil Fr. Levec	1 „	—	„
14.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1886. Uredil Fr. Levec	— „	50	„
15.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1887. Uredil Fr. Levec	1 „	—	„
16.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1890. Uredil A. Bartel	— „	50	„
17.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1891. Uredil A. Bartel	1 „	—	„
18.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1892. Uredil A. Bartel	1 „	—	„
19.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1893. Uredil A. Bartel	1 „	—	„
20.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1894. Uredil A. Bartel	1 „	30	„
21.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1895. Uredil A. Bartel	1 „	20	„
22.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1896. Uredil A. Bartel	1 „	—	„
23.	Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1897. Uredil A. Bartel	1 „	—	„
24.	J. Trdina: Zgodovina slovenskega naroda	— „	60	„
25.	J. Krsnik: Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije (II. popravljeni natis)	— „	20	„
26.	Erben-Rebec: Vojvodstvo Kranjsko	— „	20	„
27.	Erben-Rebec: Vojvodstvo Koroško	— „	20	„
28.	Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi. I. snopič	— „	25	„
29.	dr. Ivan Geršak: Slovenski Štajer. III. snopič	— „	30	„
30.	Majciger-Pleteršnik-Raič: Slovanstvo I. del	— „	50	„
31.	I. V.: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku	— „	10	„
32.	J. Jesenko: Prirodoznanski zemljepis	— „	50	„
33.	Rossmaessler-Tušek: Štirje letni časi	— „	40	„
34.	Felloecker-Erjavec: Rudninoslovje	— „	40	„
35.	Pokorny-Erjavec: Prirodopis živalstva s podobami	1 „	16	„

Knjiga prirode:

36. I. snopič — Schoedler-Tušek: Fizika . — gld. 40 kr.
37. II. snopič — Schoedler-Ogrinec-Erjavec: Astronomija in Kemija . . . . — „ 40 „
38. III. snopič — Schoedler-Zajec: Mineralogija in Geognozija . . . . — „ 40 „
39. IV. snopič — Schoedler-Tušek-Erjavec: Botanika in Zoologija . . . . . — „ 50 „

40. J. Žnidaršič: Oko in vid . . . . — „ 25 „
41. Jules Verne-Hostnik: Potovanje okolo sveta v 80 dnéh . . . . — „ 40 „
42. dr. M. Samec: Vpliv vpijančljivih pijač . . . . . — „ 10 „
43. Fr. Levstik: Vodnikove pesni . . . . — „ 50 „
44. J. Vesel-Koseski: Raznim delom dodatek . . . — „ 20 „
45. A. Praprotnik: dr. Lovro Toman (s podobo) . . — „ 40 „
46. V. Urbas: dr. Etb. H. Costa (s podobo) . . . . . — „ 40 „
47. J. Marn: Kopitarjeva spomenica . . . . — „ 40 „
48. M. Cigale: Znanstvena terminologija . . . . . . — „ 50 „
49. J. Šuman: Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni . . . . 1 „ — „
50. Woldřich-Erjavec: Somatologija . . . . . . — „ 75 „
51. dr. S. Šubic: Telegrafija . . . . — „ 30 „
52. I Tomšič: Slovenska bibliografija (Let. za l. 1881) — „ 20 „
53. F. M. Štiftar: Pavel M. Leontijev . . . . — „ 10 „
54. P. Kosler: Imenik mest, trgov in krajev . . . . — „ 20 „
55. Turgenjev-Remec: Lovčevi zapiski, II. del . . — „ 50 „
56. Spomenik o šeststoletnici začetka habsburške vlade 1 „ 50 „
57. dr. Fr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti — „ 40 „
58. I. Vrhovec: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih 1 „ — „
59. Jos. Apih: Slovenci in l. 1848 . . . . 1 „ — „
60. J. Križman: Slovnica italijanskega jezika . . . . 1 „ — „
61. dr. Fr. Lampè: Dušeslovje (II. del) . . . . . . 1 „ — „
62. dr. Fr. Kos: Vzgojeslovje . . . . 1 „ — „
63. Fr. Wiesthaler: Val. Vodnika izbrani pripovedni spisi . . . . 1 „ — „
64. I. Vrhovec: Zgodovina Novega Mesta . . . . . — „ 80 „
65. S. Rutar: Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska; opis (I. zvezek) . . . . — „ 50 „
66. S. Rutar: Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska; opis (II. zvezek) . . . . — „ 50 „
67. S. Rutar: Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra; opis (I zvezek) . . . . — „ 50 „
68. S. Rutar: Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra; opis (II. zvezek) . . . . — „ 50 „
69. Anton Bezenšek: Slovenska stenografija . . . 1 „ — „
70. dr. Fr. Kos: Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja . . . . 1 „ — „
71. dr. K. Glaser: Zgodovina slov. slovstva (I. del.) . . — „ 70 „
72. dr. K. Glaser: „ „ „ (II. del) . . — „ 80 „
73. dr. K. Glaser: „ „ „ (III. del 1. zv.) — „ 60 „
74. dr. K. Glaser: „ „ „ (III. del 2. zv.) — „ 50 „
75. dr. K. Štrekelj: Slovenske národne pesmi. I. zvezek 1. snopič . . . . — „ 60 „
76. dr. K. Štrekelj: Slovenske národne pesmi. I. zvezek 2. snopič . . . . — „ 60 „
77. dr. K. Štrekelj: Slovenske národne pesmi. I. zvezek 3. snopič . . . . — „ 60 „
78. I. Šubic: Elektrika (I. del) . . . . — „ 60 „

Zabavna knjižnica:

79. I. zvezek: Kraševski-Podgoriški: Koča za vasjo (Povest)	1	gld.	—	kr.
80. III. zvezek: Fr. Dolinar: Prihajač (Povest)	—	„	30	„
81. IV. zvezek Fr. Levec: Erjavčevi pripovedni spisi (I. del)	—	„	70	„
82. VI. zvezek: dr. Fr. D.: Pegam in Lambergar.	—	„	60	„
83. VII. zvezek Sienkiewicz-M. M.: Z ognjem in mečem; povest. I. in II. del	1	„	50	„
84. VIII. zvezek: Sienkiewicz-M M.: Z ognjem in mečem; povest. III. in IV del	1	„	50	„
85. IX. zvezek: A. Dobravec: Temni oblaki. — Ivan Vrhovec: Čolnarji in brodniki na Ljubljanici in Savi	—	„	40	„
86. X. zvezek: dr. Fr. D.: Trojka	—	„	50	„

